

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZİ

ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ
ÇERÇEVESİNDE SİYASİ GÜNDEME İLİŞKİN
GAZETE METİNLERİNİN ÇEVİRİLERİNDE
YENİDEN İDEOLOJİ ÜRETİMİ

SEDA DURAL

MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
ÇEVİRİ VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR (TÜRKÇE) BİLİM DALI

KASIM 2019

**ELEŖTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ ÇERÇEVESİNDE SİYASİ
GÜNDEME İLİŖKİN GAZETE METİNLERİNİN ÇEVİRİLERİNDE
YENİDEN İDEOLOJİ ÜRETİMİ**

Seda DURAL

DOKTORA TEZİ
MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
ÇEVİRİ VE KÜLTÜREL ÇALIŖMALAR (TÜRKÇE) BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

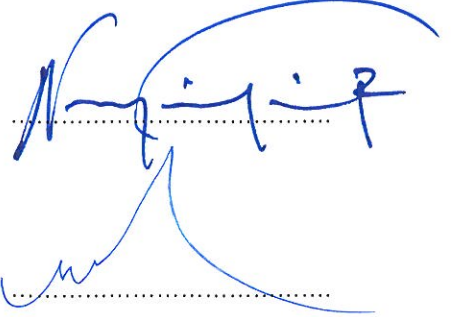
KASIM 2019

Seda DURAL tarafından hazırlanan “ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ ÇERÇEVESİNDE SİYASİ GÜNDEME İLİŞKİN GAZETE METİNLERİNİN ÇEVİRİLERİNDE YENİDEN İDEOLOJİ ÜRETİMİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık .Anabilim Dalında Çeviri ve Kültürel Çalışmalar (Türkçe) Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman:Prof. Dr. Nezir TEMUR

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Mustafa KURT

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Gazi Üniversitesi

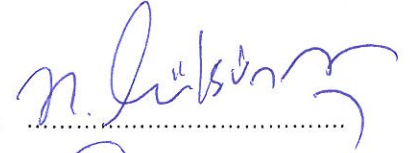
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Prof. Dr. Nora Gülsün MEHMET

Mütercim-Tercümanlık Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

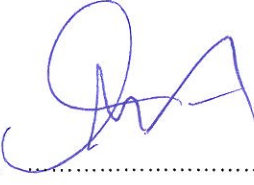
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Deniz MELANLIOĞLU

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Dr. Öğr. Üy.Korkut Uluç İŞİSAĞ

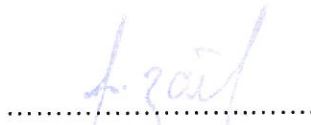
Mütercim-Tercümanlık Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 29/11/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Seda DURAL

29/11./2019

ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ ÇERÇEVESİNDE SİYASİ GÜNDEME İLİŞKİN GAZETE METİNLERİNİN ÇEVİRİLERİNDE YENİDEN İDEOLOJİ ÜRETİMİ

(Doktora Tezi)

Seda DURAL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kasım 2019

ÖZET

Bu çalışmada 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi ve darbe girişiminden 9 ay sonra gerçekleşen başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya’da toplam 28 yayın kuruluşu/gazetede çıkan haber metnlerinin çevirileri incelenmiştir. Türk siyasi tarihinde etkileri çok uzun yıllar sürecektir olan bu iki önemli siyasi olayla ilgili haber oluş sıklığı dikkate alınarak 16-31 Temmuz 2016 ve 10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında çıkan haber metinleri ve köşe yazıları incelenerek ABD basınından 68, İngiltere basınından 51, İsrail basınından 33, Rusya basınından ise 57 haber metni ve köşe yazısının çevirileri çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada ele alınan metinler Teun Adrian van Dijk’in Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESC) modeli çerçevesinde incelenmiştir. Haber söylemini egemen söylemlerin bir ürünü olarak gören Van Dijk’in modeli haber metinlerinde gizlenmiş ideolojiyi ortaya çıkarmayı amaçladığı için haber metnlerinin incelenmesinde tercih edilen bir analiz yöntemidir. Bu çerçevede, çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde Türkiye ile ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya’nın siyasi ilişkilerinin haber metinlerine yansıdığı, adı geçen ülkelerin egemen ideolojilerinin haber metinlerinde gizlendiği, haber metnlerinin tarihsel olarak vurgulanan “biz” ve “onlar” algısını pekiştirdiği, siyasi çıkarları çatışsa da adı geçen ülkelerin sosyal ve politik olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan özelinde Türkiye ile ilgili yaratılan olumsuz algı etrafında birleşerek hedef kitlelerini ikna etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 30501
Anahtar Kelimeler : Çeviri, Haber söylemi, ideoloji, eleştirel söylem çözümlemesi
Sayfa Adedi : 401
Danışman : Prof. Dr. Nezir TEMÜR

REPRODUCTION OF IDEOLOGY IN THE TRANSLATION OF NEWSPAPER TEXTS
RELATED TO POLITICAL AGENDA WITHIN THE FRAMEWORK OF CRITICAL
DISCOURSE ANALYSIS

(Ph. D. Thesis)

Seda DURAL

GAZİ UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

November 2019

ABSTRACT

In this study, translations of the news and columns published in 28 broadcasting institutions/newspapers in the USA, UK, Israel and Russia regarding 15 July 2016 coup attempt and presidential referendum that took place 9 months after the coup were examined. By taking into account the frequency of news about these two important political events whose effects will last for many years in Turkish political history, the news texts and columns published between 16-31 July 2016 and 10-30 April 2017 were examined and 68 news from the USA, 51 news from the UK, 33 news from Israel and 57 news from Russia were included in the study. The texts discussed in this study were examined within the framework of Teun Adrian van Dijk's Critical Discourse Analysis (CDA) model. Van Dijk's model, which recognizes news discourse as a product of dominant ideology, is a preferred method of analysis in the study of news texts as it aims to reveal the hidden ideology in the news texts. In this context, it was found out that in the news texts, the political relations of the USA, the UK, Israel and Russia with Turkey were reflected, the dominant ideologies of the aforesaid countries were hidden, the historical "us" and "them" perception was reinforced, despite the conflict of interests, socially and politically, by uniting around the negative perceptions created about President Recep Tayyip Erdogan, in particular, and Turkey, the aforesaid countries tried to persuade their target groups.

Science Code : 30501
Key Words : Translation, newsdiscourse, ideology, critical discourse analysis
Page Number : 401
Supervisor : Prof. Dr. Nezir TEMÜR

Nefes olup içime dolan Canım Babam'a

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, gerçekten çok zorlandığım, yorulduğum bir dönemin ürünü oldu. Bırakmak için bahanem çoktu; ama sonunu görmem için teşvik eden de... O nedenle bu çalışmada sadece benim emeğim yok...

Bitirmem için ısrarla beni yüreklendiren Canım Annem'e,

Ben çalışırken, onlar büyürken kaçırdığım sevimli hâlleri için üzülsem de, payıma düşenin tadını çıkarmak ve kafamı dağıtmak için yanlarına koştuğum Canparelerim, Canım Yeğenlerim Güneş ve Beren'e,

Bu çalışmayı öğrendiği ilk günden beri beni cesaretlendiren, beni güzel hayallerin peşine düşüren Omzumdaki Kelebeğe,

Ne yapacağımı bilemez hâlde yolumu kaybetmişken, kitaplarıyla yolumu aydınlatan Değerli Hocam Prof. Dr. Ömer ÖZER'e,

Doktora yapmak hiç aklımda yokken beni teşvik eden ve birlikte nihayet yolun sonunu da gördüğümüz Kıymetli Tez Danışmanım, Prof. Dr. Nezir TEMÜR'e çok ama çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İTHAF.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
RESİMLERİN LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. HABERE YAKLAŞIMLAR, HABER SÖYLEMİ VE İDEOLOJİ- MEDYA İLİŞKİSİ.....	11
2.1. Habere Yaklaşımlar.....	11
2.1.1. Liberal Çoğulcu Yaklaşımda Haber.....	11
2.1.2. Eleştirel Yaklaşımda Haber	21
2.2. Söylem ve Haber Söylemi.....	45
2.2.1. Söylem Kavramı	45
2.2.2. Haber Söylemi.....	47
2.3. İdeoloji-Medya İlişkisi ve İdeoloji-Söylem İlişkisi	50
2.3.1. İdeoloji, Egemen İdeoloji ve Medya İlişkisi	50
2.3.2. Söylem ve İdeoloji İlişkisi	58
3. İDEOLOJİ, ÇEVİRİ VE HABER.....	69
3.1. Dil ve İdeoloji İlişkisi.....	69
3.2. Haber ve Çeviri: Çeviri Çalışmalarında Haber Çevirisi.....	79
3.3. İdeoloji ve Çeviri.....	90
4. ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ	101

	Sayfa
4.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Dayandığı Yaklaşımlar	101
4.1.1. Yapısalcılık	101
4.1.2. Post-Yapısalcılık	103
4.1.3. Post-Modernizm.....	105
4.1.4. Hermeneutik.....	106
4.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Arka Planı, Amaçları ve İlkeleri.....	108
4.3. Eleştirel Söylem Çözümlemesinde Teun Adrian Van Dijk Yaklaşımı	119
4.4. Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Çeviri İlişkisi.....	130
5. ARAŞTIRMA BULGULARI	135
5.1. Türkiye'nin Dış İlişkileri ve Ülkede Yaşanan Siyasi Gelişmeler	135
5.1.1. Türkiye'nin Dış İlişkileri	135
5.1.1.1. Türkiye-ABD ilişkisi.....	135
5.1.1.2. Türkiye-İngiltere ilişkisi	148
5.1.1.3. Türkiye-İsrail ilişkisi.....	158
5.1.1.4. Türkiye-Rusya ilişkisi.....	164
5.1.2. Türkiye'de Yaşanan Siyasi Gelişmeler.....	177
5.1.2.1. 15 Temmuz darbe girişimi	177
5.1.2.2. Başkanlık sistemine geçiş referandumu.....	179
5.2. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme	184
5.2.1. ABD Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular	184
5.2.1.1. Makro yapı	185
5.2.1.1.1. Tematik yapı.....	186
5.2.1.1.2. Şematik yapı.....	209
5.2.1.2. Mikro yapı.....	219
5.2.1.2.1. Sentaktik çözümleme	219
5.2.2. İngiltere Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular	235

	Sayfa
5.2.2.1. Makro yapı	245
5.2.2.1.1. Tematik yapı.....	245
5.2.2.1.2. Şematik yapı.....	254
5.2.2.2. Mikro yapı.....	264
5.2.2.2.1. Sentaktik çözümleme	264
5.2.3. İsrail Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular	280
5.2.3.1. Makro yapı.....	285
5.2.3.1.1. Tematik yapı.....	285
5.2.3.1.2. Şematik yapı.....	294
5.2.3.2. Mikro yapı.....	303
5.2.3.2.1. Sentaktik çözümleme	303
5.2.4. Rusya Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular	313
5.2.4.1. Makro yapı	314
5.2.4.1.1. Tematik yapı.....	314
5.2.4.1.2. Şematik yapı.....	335
5.2.4.2. Mikro yapı.....	345
5.2.4.2.1. Sentaktik çözümleme	345
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	355
KAYNAKLAR	367
ÖZGEÇMİŞ	401

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5.1. ABD basınında çıkan haber sayıları	185
Çizelge 5.2. ABD basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri	187
Çizelge 5.3. ABD basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri	193
Çizelge 5.4. İngiltere basınında çıkan haber sayıları	235
Çizelge 5.5. İngiltere Basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri	236
Çizelge 5.6. İngiltere basınında Türkiye'deki başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri	242
Çizelge 5.7. İsrail basınında çıkan haber sayıları	280
Çizelge 5.8. İsrail basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri	281
Çizelge 5.9. İsrail basınında Türkiye'deki başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri	284
Çizelge 5.10. Rusya basınında çıkan haber sayıları.....	314
Çizelge 5.11. Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri.....	315
Çizelge 5.12. Rusya basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri	321

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 5.1. Was Turkey's coup attempt just an elaborate hoax by Erdogan? (Türkiye'deki darbe girişimi sadece Erdoğan'ın incelikli bir hilesi miydi?), Al Monitor, 17.07.2016.....	204
Resim 5.2. Turkey's strongman recoups his losses (Türkiye'nin diktatörü kayıplarını telafi ediyor), The Wall Street Journal, 19.07.2016	205
Resim 5.3. Turkey's coup that wasn't (Türkiye'nin olmayan darbesi), The New York Times, 16.07.2016	205
Resim 5.4. Turkey's Reichstag fire (Türkiye'nin Reichstag yangını), The Huffington Post, 22.07.2016	206
Resim 5.5. Turkey just began a decade of paranoia under a modern day sultan (Türkiye bir modern zaman sultanı yönetiminde on yıllık paranoya dönemine henüz başladı), The Huffington Post- 18.04.2017	207
Resim 5.6. "RIP Turkey, 1921-2017" (Huzur içinde uyu Türkiye, 1921-2017), Foreign Policy- 16.04.2017	207
Resim 5.7. "The end of Turkey's democratic experiment" (Türkiye'nin demokrasi deneyinin sonu), The Washington Times, 18.04.2017	208
Resim 5.8. "Turkey Faces Its Iran 1979 Moment" (Türkiye, İran'ın 1979'da yaşadığı durumla karşı karşıya), The Wall Street Journal, 17.07.2016	209
Resim 5.9. The Times, 17.07.2016- Modernity's first mistake was to take on religion in the July heat (Modernitenin ilk hatası dinle Temmuz sıcağında boy ölçüşmekti)	250
Resim 5.10. The Guardian, 27.07.2016- It's the will of Turkish people, Erdogan says. But which people? (Erdogan, Türk halkının iradesi diyor ama hangi halkın?)	251
Resim 5.11. The Independent, 17.07.2016- Erdogan is using the failed coup to get rid of the last vestiges of secular Turkey (Erdoğan seküler Türkiye'nin son kalıntılarından kurtulmak için başarısız darbe girişimini kullanıyor)..	252
Resim 5.12. The Daily Telegraph, 20.07.2016- Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies (Erdoğan'ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinden kovuldu)	253
Resim 5.13. The Times, 25.07.2016 Parents of coup conscripts fear worst at jail gate (darbeye karışan askerlerin cezaevi kapılarında bekleyen aileleri en kötüsünün olmasından korkuyor)	254

Resim	Sayfa
Resim 5.14. Haaretz, 16.07.2016- The failure of Turkey's coup: Now it's the omnipotent Erdogan's turn for a revolution/ Türkiye'de darbenin başarısız olması: Şimdi devrim sırası her şeye kadir Erdoğan'da	293
Resim 5.15. Haaretz, 17.07.2016- After Turkey's attempted coup, the witch hunt/Türkiye'de darbe girişiminin ardından cadı avı	293
Resim 5.16. Sputniknews, 19.07.2016- Human rights in Turkey 'in great danger' after attempted military coup /Askerî darbe girişiminin ardından Türkiye'de insan hakları 'büyük tehlikede')	329
Resim 5.17. Sputniknews, 19.07.2016- How attempted coup will change Turkey's political landscape (Darbe girişimi Türkiye'nin politik manzarasını nasıl değiştirecek?).....	330
Resim 5.18. Sputniknews, 21.07.2016- Turkey's Failed Coup was 'an Attempt to Unleash Civil War' (Türkiye'deki başarısız darbe 'sivil savaş başlatma girişimiydi')	331
Resim 5.19. TASS, 18.07.2016- Situation in Turkey "rather calm"-Russian Consul General (Rusya Başkonsolosu- Türkiye'deki durum "oldukça sakin-Rusya Baş Konsolosu")	331
Resim 5.20. Russia Today, 24.07.2016-Failed Turkish coup attempt sympathizers suffer torture and rape-Amnesty (Başarısız Türk darbe girişimi sempatizanları işkence ve tecavüze uğruyor-AF Örgütü)	332
Resim 5.21. TASS, 17.04.2017- Russian Senator says Erdogan to face growing domestic resistance after referendum (Rus senatör Erdoğan'ın referandum sonrası artan iç direnişle karşılaşacağını söylüyor.).....	333
Resim 5.22. Sputniknews, 16.04.2017- Tomorrow Turkey will never be the same again (Yarın Türkiye bir daha asla eskisi gibi olmayacak)	334
Resim 5.23. Russia Today, 29.07.2016- RT visits Erdogan's self-exiled arch-nemesis Fethullah Gulen at his US estate (RT, Erdoğan'ın başdüşmanı olan ve gönüllü sürgün hayatı yaşayan Fethullah Gülen'i ABD'deki evinde ziyaret etti)	334

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
ESÇ	Eleştirel Söylem Çözümlemesi
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
MHP	Millîyetçi Hareket Partisi
OHAL	Olağanüstü Hal
s.	sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
t.y.	tarih yok
vd.	ve diğerleri
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada farklı dil ve kültürlerden gelen insanlar için güncel olaylar hakkında anında bilgi edinme, basın yayın organlarının gelişimiyle kolaylaşmış gibi görünse de yaşanan gelişmelerin doğru ve eksiksiz bir şekilde aktarıldığından emin olmak bir o kadar güçtür. Dış dünyada yaşanan gelişmelerin çoğunun çeviri yoluyla aktarıldığı göz önünde bulundurulduğunda, çevirmene düşen görevin ne kadar önemli olduğunu anlamak mümkündür.

Çevirmen aynı zamanda bir iletişimcidir. İki tarafı dilsel olarak birbiriyle buluşturan kişidir; ancak dil kullanımının çeviriden bağımsız olarak ideolojik bir araç olduğunu görmek gerekmektedir. Dilin etkileme gücü, onu politik bir araç hâline getirmektedir (Bulut, 2015, s. 26). Dilin politik araç olarak etkin kullanıldığı, sözlü söylemlere örnek niteliğinde olan medya metinleri de politik yönü ağır basan görüşleri yansıtan önemli söylemlerdir.

Bu noktadan hareketle, bu söylemlerin çevirisi de eşit derecede önem arz etmektedir. Siyasi söylemlerin çevirisi kültürel, yapısal ve anlamsal bağlamda güçlükleri barındırmaktadır (Aksoy, 2002, s.1). Aynı nesne veya kavramı işaret ederken bile söylemde kullanılan eş anlamlı sözcükler farklı dünya görüşlerine sahip insanlar için farklı anlamlar çağrıştıracaktır. Örneğin, ulusalcı/milliyetçi, muhafazakâr/tutucu, politik/siyasi sözcükleri eş anlamlı gibi görünse de aynı içeriği ifade etmezler. Dolayısıyla, dil masum değildir. Dili kullananlar kendilerini ifade ederken dünya görüşlerini de iletme aracı olarak kullanırlar (Bulut, 2015, s.30).

Dilin en etkin kullanıldığı metinlerden biri de haber metinleridir. “Her yönde meydana gelen olaylar” biçiminde tanımlanan haberin (Girgin, 2007, s. 113) üretiminde önemli role sahip olan gazeteciler, hedef kitleyi haberdar etmek için ürettikleri yeni bilgileri içeren metinleri okuyucuya aktarma görevine sahiptir. Gazeteciler ürettikleri haberler ile üretim yaptıkları yayın kuruluşunun ideolojisine hizmet ederler; çünkü haber metinleri belli bir amaca hizmet ettikleri için ideolojik olmak zorundadır ve bu durum belli koşullara göre değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada Teun Adrian van Dijk’in (bundan sonra van Dijk) geliştirdiği eleştirel söylem çözümlemesi modeli kullanılmıştır, çünkü van Dijk’in çözümleme yöntemi haber metinlerinin içinde saklanan egemen söylemlerin ortaya

çıkarılması boyutunda önemli görülmektedir. Çalışmada Türkiye’de yaşanan siyasi gündeme ilişkin basın açıklamalarının yabancı basında nasıl yansıtıldığı ele alınmak istenmiş; ancak bu konuda yeterli sayıda veri elde edilemediğinden çalışmaya basın açıklamaları yerine haber metinleri dâhil edilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’nin güvenliği açısından tehdit oluşturan önemli olayların yaşandığı 15 Temmuz 2016 darbe gecesi ile Türkiye’de yeni bir siyasi dönemin başlangıcı niteliğinde kabul edilen Başkanlık sistemine geçiş için halk oylamasının yapıldığı 16 Nisan 2017 tarihlerinde tüm ülkeyi yakından ilgilendiren konularda basının siyaset odaklı bir habercilik anlayışı benimsediği varsayılarak, söz konusu gelişmelerle ilgili haberler ve bunların çevirilerinin kime, hangi amaçlarla, ne söylediğinden hareketle “egemen ideoloji”nin nasıl sunulduğunu ortaya koymak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın önemi, ötekileştirilen Türkiye’ye karşı güç ilişkileri oluşturmada medya söylemi ve ideolojinin önemini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, İsrail ve Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler tarihî bağlamda ele alınarak, eleştirel söylem çözümlemesi aracılığıyla söz konusu ülkelerin Türkiye ile ilgili haber metinlerinde kullandıkları üslup ve ülkelerin ideolojisi arasındaki ilişkileri ortaya konmak istenmiştir.

Araştırma kapsamına alınan ülkeler büyük güç olmalarının yanında Türkiye ile tarihten gelen siyasi ilişkileri dikkate alınarak seçilmiştir. Aslında literatürde ABD ve İngiltere basınında darbe ile ilgili çıkan haberlerin incelendiği birtakım çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Filiz Barın Akman’ın *15 Temmuz Darbe Girişimi Batı Medyası Söylem Analizi-Neo-Emperyalizm, İslamofobi ve Oryantalizm* adlı çalışması bu tür çalışmaların ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Söz konusu kitapta Akman, darbe girişiminin hemen ardından Batı medyasını tarayarak haber metinlerini incelemiş, neo-emperyalizm, İslamofobi, oryantalizm ekseninde değerlendirmiştir. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) tarafından hazırlanan *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası* isimli rapor da medya ve siyaset ilişkisi bağlamında kapsamı biraz daha genişleterek ABD, İngiltere, Almanya ve Avusturya’ya ait yayın organlarının Türkiye’ye karşı eleştirel tutumlarını darbe girişiminden sonra da sürdürdüklerini ortaya koymak amacıyla darbe girişimini ele alan haberleri çerçeveleme yöntemi ile incelemiştir.

Araştırmanın bir diğer bileşeni dış basında haber çevirisi ve eleştirel söylem çözümlemesi modelinin uygulanması olduğundan bu konuda yapılan çalışmalar da incelenmiştir. Bu kapsamda, Serap Durmuş'un van Dijk'in modelini uygulayarak *Hurriyet Daily News*, *Today's Zaman* ve *Daily Sabah* gibi 2015 yılında aktif olarak İngilizce yayın yapan Türk gazetelerini inceleyerek haber metinleri içindeki ideolojik unsurları tespit ettiği 2015 tarihli *İngilizce Olarak Yayınlanan Türk Gazetelerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi* başlıklı yüksek lisans tez çalışması önemlidir. Buna ilaveten, Erhan İşkar'ın 2014 yılında hazırladığı *İspanya ile ETA Arasında Yürütülen Terör Müzakerelerinin Yazılı Basında Ele Alınış Biçiminin Söylem Analizi* isimli yüksek lisans tez çalışması İspanya, İngiltere, İrlanda ve ABD yazılı basınında İspanya hükümeti ile ETA arasında yapılan müzakerelerle ilgili haber metinlerini van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi modeliyle incelemiş olması bakımından önemlidir. Diğer taraftan, Omid Shokri Kaleshar Çeviribilim Anabilim Dalı'nda 2012 yılında hazırladığı *Wikileaks Belgelerinin Türkçeye Çevirilerine Dayanarak Sanal Gazetecilikte İdeoloji* başlıklı yüksek lisans çalışması ile Taraf, Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinden alınan örnekleri van Dijk'in eleştirel söylem çözümleme modeliyle incelemiş, Wikileaks belgelerinin çeviri süreci ve bu süreçte uygulanan ideolojik yaklaşımları adı geçen dört gazetede haber yapılış biçimleri açısından incelemiştir. Son olarak, Yasemin Özden Karaca'nın 2009 yılında çeviribilim alanında hazırladığı *Türkiye'deki Gazetelerde Dış Kaynaklı Haberlerin Çevirisinde İdeolojik Yaklaşımlar* başlıklı yüksek lisans tez çalışması dış haber çevirisi çerçevesinde, uluslararası basında çıkan bazı haberlerin Türk basınında çeviri yoluyla nasıl yer aldığını temel alarak, çeviride ideolojik yaklaşımları örneklendirmek amacıyla yine van Dijk'in modeli çerçevesinde inceleme yapmıştır.

Çalışma konusu, uluslararası ilişkiler ve gazetecilik alanında yapılan çalışmaları da ilgilendirdiğinden eleştirel söylem çözümlemesi modelini uygulayarak çeşitli siyasi olaylarla ilgili değerlendirmeler yapan çalışmalar da tespit edilmiştir. Bunlar arasında Turgül Tomgüshehan'ın Medya ve İletişim Çalışmaları alanı kapsamında 2017 yılında hazırladığı *Türkiye'de Çözüm Sürecinde Yazılı Basının Eleştirel Söylem Analizi: Sabah ve Özgür Gündem Gazeteleri Örnek Olayı* başlıklı doktora tezi ve Evin Doğan tarafından Radyo-Televizyon-Sinema Anabilim Dalı'nda 2015 yılında hazırlanan *Televizyon Haberlerinde Nefret Söylemi: Suriyeli Sığınmacılar Örnek Olayı* başlıklı doktora tezi, Fatma Betül Aydın'ın Gazetecilik Anabilim Dalında 2013 yılında hazırladığı *Haber Söyleminde Siyasal Etki ve İdeoloji: 2002 ve 2011 Genel Seçimleri'nin Karşılaştırmalı*

Analizi başlıklı yüksek lisans tez çalışması, Sevda Ünal'ın yine Gazetecilik Anabilim Dalında 2015 yılında hazırladığı *Siber Uzamın Güvenlikleştirilmesi Söylemi: Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği Örnekleri* başlıklı doktora tezi yer almaktadır.

Türkiye'nin uluslararası ilişkileri bağlamında sadece Batı medyasını ele almanın genel çerçeveyi sunmada yetersiz kalacağı düşünülerek, çalışmanın konusunu oluşturan siyasi gelişmelerle ilgili Türk dış politikasının önemli aktörleri olan İsrail ve Rusya medyasına ilişkin herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması dikkate alınarak çalışmanın çerçevesi genişletilmiştir.

Çeviribilim alanında ABD, Rusya, İngiltere ve İsrail gibi Türkiye ile jeostratejik çıkarları birbiriyle çakışan ülkelerin hepsini bir arada ele alan ve haber metnlerinin çevirisinde eleştirel söylem çözümlemesi modelinin uygulandığı akademik çalışma bulunmamaktadır. Çalışmada darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumunun birlikte ele alınmasıyla, Türkiye'ye karşı olumsuz algıyı ortaya koymak amacıyla hazırlanan çalışmanın sınırları genişletilmiş ve ayrıca Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki imajını gözler önüne sermek, haber metnlerinde gizlenmiş ideolojiyi ortaya çıkarmak açısından ve çeviri alanında bundan sonra yapılacak çalışmalara farklı bir bakış açısı sunan bir çalışma olması hedeflenmiştir.

Öte yandan bu çalışma, eleştirel söylem çözümlemesi kullanılarak yapılan çalışmalara katkıda bulunmak ve bir ülkenin geleceğinde önemli rol oynayan siyasi olayların aktarılmasında medyanın rolünü, haber medyasının üretildiği ülkede ideolojinin yeniden üretilmesine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya çıkarmak bakımından da önem taşımaktadır. Schaffner ve Bassnet (2010, s. 21)'ın ifade ettiği gibi medyanın diğer ülkelerde meydana gelen siyasi olaylar hakkındaki bilgilerin aktarılmasında oynadığı önemli rol, halkın izlenimlerini, tepkilerini ve ayrıca (potansiyel olarak ve gerçekte) içerde siyasetçilerin eylemlerini etkilemektir. Bununla birlikte, siyasi olayları aktarırken, bilgi yeniden yapılandırılmakta ve sıklıkla farklı bir bakış açısıyla sunulmaktadır. Çalışmada incelenen haber metinleri, özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan odak noktası alınarak zaman zaman nefret söylemine varan yorumlarla, adı geçen ülkelerin Türkiye'de yaşanan siyasi olayları objektif bir bakış açısıyla aktarma gayesi taşımadan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan özelinde Türkiye'ye karşı tutumlarını gözler önüne sermektedir. Haber metnlerinde söz konusu gelişmelerin ele alınış şeklinde Türkiye'nin bu ülkelerle

ilişkileri ve bu ülkelerin Türkiye ile ilgili çıkarları belirleyici olmuştur. Bu kapsamda, 31 Mayıs 2019 tarih ve 30790 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin 47. maddesi uyarınca doktora tez savunmasının ön koşulu olarak ulusal/uluslararası hakemli bir dergide bilimsel makale yayınlanması şartı gereği Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’nde araştırmacı tarafından bu çalışmanın bir kısmını konu alan bir makale de yayımlanmıştır.

Çalışmada yanıt aranan sorular şunlardır:

- Türkiye’deki darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında çıkan haber metinlerine ülkelerin Türkiye ile ilişkileri yansımış mıdır?
- Söz konusu ülkelerdeki yazılı basının yaşanan gelişmelerle ilgili haberlerde konuyu ele alış biçimleri bakımından farklılıklar var mıdır?
- Siyasi gelişmelerle ilgili üretilen haber metninin çevirisi kaynak metnin egemen ideolojisini yansıtmakta mıdır?
- Haber metninin çevirileri hedef topluma bilgi aktarırken, hedef toplumun egemen ideolojisine hizmet etmekte midir?
- Yayın kuruluşlarının ideolojileri birbirine yakın mıdır?

Araştırmaya dâhil edilen haber metinleri seçilirken 16-31 Temmuz 2016 tarihleri ve 10-30 Nisan 2017 tarihleri esas alınmıştır. Amaçlı örneklem grubuna giren bu tarihlerin belirlenmesinin nedeni, belirlenen zaman dilimleri içerisinde ABD, Rusya, İngiltere ve İsrail basınında darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerin sıklık düzeyidir. Söz konusu siyasi gelişmelerin nasıl değerlendirildiği ve çeviri yoluyla bunların okuyuculara nasıl aktarıldığı bu çalışmanın alan araştırmasını oluşturmaktadır.

Ayrıca araştırmanın soruları çerçevesinde şu varsayımlar oluşturulmuştur.

- *Türkiye’deki darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili ABD, Rusya, İngiltere ve İsrail basınında çıkan haber metinlerine ülkelerin Türkiye ile ilişkileri yansımış mıdır?*

Haber metinleri üretildiği yayın organının ideolojisine hizmet ederler. Haber metinleri siyasi ilişkilerin bir yansımasıdır. Önemli siyasi gelişmeler yaşandığında basın, siyaset odaklı bir anlayış benimser. Her haber ideolojik bir söylemden oluşur.

- *Söz konusu ülkelerdeki yazılı basının yaşanan gelişmelerle ilgili haberlerde konuyu ele alış biçimleri bakımından farklılıklar var mıdır?*

Çalışmada ele alınan haber metinleri söz konusu ülkelerin Türkiye ile ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde bakış açıları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

- *Siyasi gelişmelerle ilgili üretilen haber metinlerinin çevirisi kaynak metnin egemen ideolojisini yansıtmakta mıdır?*

Çevirmenler hizmet ettikleri yayın organının ideolojisine uygun çeviri yaparlar; ancak çalışmada incelenen çeviri metinler, örnek olarak seçilen ülkelerin doğrudan ideolojisini yansıtmayı amaçladığından birebir çeviri yöntemiyle çevrilmiştir. Dolayısıyla kaynak metnin egemen ideolojisini yansıtmaktadır.

- *Haber metinlerinin çevirileri hedef topluma bilgi aktarırken hedef toplumun egemen ideolojisine hizmet etmekte midir?*

Çevirisi yapılan haber metinlerinin çoğu bir kamu kurumu tarafından çevrilmiştir. Bu durum, seçilen haber metinlerinde Türk hükümetine yönelik olumsuz tutumu yansıtmak açısından önemlidir. Dolayısıyla çeviriler dış basının genel tutumunu objektif bir şekilde yansıtmak amacıyla kaynak metnin egemen ideolojisini, yani kendi kültürüne ne anlatmak istediğini açıkça yansıtmaktadır. Çeviri yoluyla bu kaynak kültürün egemen ideolojisini, hedef okura aktarmak ise hedef kültürde dış basınla ilgili bir izlenim oluşturmak, bakış açısı ve farkındalık yaratma amacı taşımaktadır.

- *Yayın kuruluşlarının ideolojileri birbirine yakın mıdır?*

Örnek olarak ele alınan ülkelerin Türkiye ile ilgili çıkarları birbiriyle çakışsa da benzer özellikler taşıdığından yayın organlarının ideolojileri birbirine yakındır. Siyasi ilişkiler çerçevesinde ülkelerin yazılı basınları ortak söylem özelliği taşımaktadır.

Araştırmada sorulan soruların cevabı aranırken bazı sınırlılıklar gündeme gelmiştir. Örneğin, belli bir ideolojinin hâkim olduğu gazeteler destekledikleri ideolojiye paralel olarak belirli bir üslup ve sözcük seçimine sahiptir. Bu, doğal olarak söylemi etkilemektedir. Aynı konu hakkında gazetede birden fazla haber çıkmış olsa da sınırlı sürede hepsini analiz etmek mümkün olmayacağından çalışmada eleştirel söylem çözümlemesine en elverişli olduğu düşünülen örnek metinler üzerinden hareket edilmiştir.

Çalışmada ABD, İngiltere ve İsrail basınında 15 Temmuz darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş için yapılan referandum hakkında çıkan haber metni ve köşe yazılarına T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (eski adıyla Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü) veri tabanı aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu sayede araştırmacı çok sayıda haber metnine ulaşabilmiştir; ancak Türkiye ve adı geçen diğer ülkelerle siyasi ilişkileri göz önünde bulundurularak çalışmaya dâhil edilmesi elzem görülen Rusya ile ilgili haber metinleri, söz konusu veri tabanında Rusça haberlerden yapılan çevirilerle yer aldığından, araştırmacı eksik parçayı tamamlamak adına Rusya’da İngilizce yayın yapan basın kuruluşlarından seçtiği haber metinlerinin çevirilerini yaparak çalışmaya dâhil etmiştir.

Çalışmada, gazetelerde sunulan gerçeklik tasarımı haber ve köşe yazısı ayırımına gidilmeden ele alınmıştır; çünkü R. Yılmaz’ın belirttiği gibi haber metinleri olayları betimlerken, köşe yazıları bu betimlemelere ilişkin yorumları içerir. Gerçekliğin üretilmesi aşamasında içinde bu iki unsurun birbiriyle uyumlu bir şekilde işlediği haber metinleri gazetelerin asli icra birimleridir; çünkü insanlar bilgi almanın yanında, dünyayı kavrayış şekilleri itibarıyla kitlelerin olayları algılayış biçimlerini baskın şekilde etkileyen kanaat önderi olarak tanımlanabilecek kişilerin oluşturduğu metinler üzerinden bir yeniden üretime tanık olurlar (2014, s. 10). Dolayısıyla çalışmada yaşanan siyasi olayların ele alınışı bakımından önemli olduğu düşünülen haber metinleri ve köşe yazıları birlikte ele alınmıştır.

Anılan veri tabanında ABD, İngiltere ve İsrail basınında daha çok köşe yazılarına yer verilmişken, Rusya’nın İngilizce yayın yapan haber sitelerinde yer alan haberlerin kısa ve öz olması, köşe yazısı şeklinde olmaması araştırmanın sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

Çalışma kapsamında ileri sürülen varsayımların geçerliliğini ve doğruluğunu ispat etmek üzere Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESC) yöntemi kullanılmıştır. En genel anlamıyla günlük hayatta kullanılan, dile gizlendiği düşünülen toplumsal sorunları ortaya koymaya çalışan bir söylem çözümlemesi, yöntemi, yaklaşımı veya siyasi çabası olan ESC özellikle güç istismarı, adaletsizlik ve eşitsizliğin söylem aracılığıyla nasıl ortaya konduğunu, nasıl yeniden üretilip direnç kazandığını araştırır.

Eleştirel söylem çözümlemecileri böyle muhalif araştırmalarla sosyal eşitsizliği anlamaya, ortaya çıkarmaya ve sonuç olarak bu eşitsizliğe direnişte bulunmaya çalışmışlardır. ESC'nin bazı ilke ve görüşlerinin, Frankfurt ekolünün 2. Dünya Savaşı'ndan önceki Eleştirel Kuramı'na dayalı olduğu ileri sürülmektedir. Dil ve söylem boyutu kazanması ise 1970'lerin sonunda "eleştirel dilbilimi" kapsamında İngiltere ve Avustralya'da yapılan çalışmalar sonucu olmuştur. ESC, aynı zamanda sosyo-dilbilim, psikoloji ve sosyal bilimlerden de yararlanmış, 1960'ların ve 1970'lerin baskın, genellikle eleştirilemeyen, toplumu gözetmeyen resmî değerler dizisine tepki olarak görülmüştür (van Dijk, 2001a, s. 352; Özer, 2015, s.199-207; Özüdoğru, 2016, s. 40).

Söylem çözümlemesini içerik analizinden ayıran en önemli fark, söylem çözümlemesinin amacı metin içindeki egemen söylemin nasıl inşa edildiğini ortaya koymak iken (Umunç, 2014, s. 495), Özer'e göre ESC, söylem çözümlemesinin bir alt kolunu oluşturur. ESC, özel ve kamu söylemi içerisinde yaygınlaşmış gücün kötüye kullanıldığının tespit edilmesi, çözülmesi ve aynı zamanda direnerek ve engelleyerek statükoyu sorunsallaştırmaya çalışan bir disiplindir (Özer, 2018, s. 26-28).

ESC nedir sorusunun cevabı aranırken söylem, güç, egemenlik, sosyal eşitsizlik arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerde söylem analistinin pozisyonunu önceden varsaymak gerekir. Sosyal eşitsizliğin eleştirisinde pek çok yön olduğu halde van Dijk bu sorunlara eğilirken egemenliğin yeniden üretiminde ve buna meydan okumada söylemin rolüne odaklanmaktadır. Egemenlik ile kast edilen; siyasal, kültürel, sınıfsal, etnik, ırksal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği de dâhil olmak üzere sosyal eşitsizliğe yol açan sosyal gücün elitler, kurumlar veya gruplar tarafından kullanılmasıdır (van Dijk 1993, s. 253-4). Başka bir ifadeyle, van Dijk'in analizleri söz konusu toplumsal farklılıkların hiyerarşik olarak söylem içinde nasıl konumlandırıldığını örneklerle gösterir. Medya çalışmaları açısından söylem kavramı, ideoloji ile birlikte medya metinlerinin toplumsal iktidarın

kurulmasındaki rolünü ortaya çıkarmaktadır (Karaduman, 2017, s. 38). Bu noktada haberi de bir söylem olarak ele alan van Dijk, haber söylemini egemen söylemlerin bir ürünü olarak görmektedir; çünkü dünyada olup biten olaylar hakkında bilgi edinmek ve bir kanaate varmak basında yer alan egemen haber söylemi sayesinde mümkündür. Aynı anda milyonlarca insan tarafından paylaşılan ve okunan başka bir söylem türü yoktur. Dolayısıyla haber söyleminin gücü oldukça yüksektir (van Dijk, 1989, s. 44-5).

ESÇ karşımıza çıkarak metinde gizlenmiş anlamların ortaya çıkarılmasıyla, ideolojik olarak metnin anlatmak istedikleriyle ilgilenir. Bunun için metin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik bağlamlarıyla ele alınmalıdır (Cangöz, 1999, s.85'ten aktaran Karaduman, 2017, s. 40). ESÇ, analizin merkezine eleştirel bakış açısını yerleştirerek, sözel, metinsel, göstergesel, mekânsal vb. her çeşit söylemi toplumsal bağlam içinde güç/iktidar ilişkileri bakımından sorgulamaktadır (Bal, 2016, s.329). Çalışma kapsamında van Dijk'in ESÇ modelinden yararlanılmıştır. Van Dijk'in modelinin seçilmesindeki başlıca sebep yukarıda da belirtildiği gibi haberin yapısını ve haberin ideolojik sunumunu ortaya çıkarmasıdır (Özer, 2018, s.56; Özer, 2015, s.200).

Van Dijk haber metnini “sentaktik” ve “semantik” olmak üzere iki ayrı dilsel çözümleme türünde incelemektedir. Cümlelerin dilsel yapılarını haber sentaksı ele alırken, semantik ise söylemin bütününe yani sözcüklerin, cümlelerin anlamına yöneliktir (Özer, 2015, s.245). Van Dijk'in söylem çözümlemesi makro ve mikro yapılar olmak üzere iki bölümden oluşur. Tematik ve şematik çözümleme şeklinde iki başlık altında toplanan gazete haberlerinde haberin makro yapısında başlıklar, haber girişi, spotlar ve fotoğraflar yer alırken, tematik yapı ile durum, ana olayın sunumu, ardaan bilgisi, bağlam bilgisi, haber kaynakları ve yorumun yer aldığı şematik yapı oluşturur. Başlık ve haber girişleri, haber içeriğinin özeti gibidir (Karaduman, 2017, s.40).

Söylemin kurulmasında önemli bir işleve sahip olan mikro yapıda cümle yapılarında (sentaks) yani etken veya edilgen yapıyla kurulan cümlelerde ortaya çıkan anlam farklılıkları incelenir, ideolojik bulgular içermesi bakımından bölgesel uyum (yerel bağdaşıklık) yani peş peşe gelen cümlelerin nedensel, işlevsel ve referansal olarak birbirleriyle ilişkisi ortaya çıkarılır, gizli düşünceleri ve ideolojileri ortaya çıkarması bakımından sözcük seçimleri gözden geçirilir, görgü tanıklarından alıntılar, fotoğraflar, sayısal veriler gibi haberin inandırıcılığı ve ikna ediciliğini artıran verilere yer verilip

verilmemesi bakımından haber retoriği incelenir (van Dijk, 1988a, s. 60-82; van Dijk, 1988b, s. 16). Ancak çalışmada van Dijk'in modeli uygulanırken metinler yerel bağdaşıklığa uydurulamadığı için bu aşama uygulanmamıştır.

Türkiye’de yaşanan siyasi olayların uluslararası basındaki yansımalarını ele alan bu çalışmanın evrenini; ABD, Rusya, İngiltere ve İsrail’deki doğrudan İngilizce yayın yapan basın kuruluşları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan metinlerde ötekileştirme kurgusu ve nefret söyleminin ön plana çıktığı tespit edilmiş olup, ESÇ açısından incelemeye en elverişli metinler **ABD basınında** Al Monitor, AP, Bloomberg, Commentary Magazine, Foreign Policy, Newsweek, The Huffington Post, The New York Times, The Wall Street Journal, The Washington Post, The Washington Times, USA Today; **İngiltere basınında** Reuters, The Economist, Financial Times, The Sunday Telegraph, The Sunday Times, The Times, The Daily Telegraph, The Guardian, The Independent, The Observer; **İsrail basınında** The Jerusalem Post, Haaretz, Ynet News, **Rusya basınında** ise Sputnik News, TASS ve Russia Today gibi toplamda 28 yayın kuruluşundan/gazeteden elde edilmiştir.

Çalışmada 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından 16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında ABD, Rusya, İngiltere ve İsrail’de Türkiye’deki siyasi olaylar hakkında yayımlanan 1300’e yakın haber metni incelenmiş, darbe girişimi ile ilgili olan metinler tasnif edilmiştir. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili olarak ise referandum gerçekleşmeden önce başkanlık sistemine geçiş ile ilgili haber yapıldığı tespit edildiğinden tarih aralığı referandumdan bir hafta öncesi de dâhil edilerek belirlenmiş, 10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında yayımlanan 700’e yakın haber incelenmiştir. Bu haberler arasında Türkiye’deki başkanlık sistemi ilgili olan haberler tespit edilmiştir. ESÇ doğrultusunda incelenecek olan olumsuz Türkiye algısını en iyi şekilde yansıttığı düşünülen metinler amaçlı bir şekilde tarama yapılarak seçilmiştir. Bu doğrultuda, araştırmaya darbe girişimiyle ilgili 121 (ABD, 30; İngiltere, 32; İsrail, 22, Rusya, 37 haber) başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili 88 (ABD, 38; İngiltere, 19; İsrail, 11; Rusya, 20 haber) haber dâhil edilmiştir.

2. HABERE YAKLAŞIMLAR, HABER SÖYLEMİ VE İDEOLOJİ-MEDYA İLİŞKİSİ

2.1. Habere Yaklaşımlar

2.1.1. Liberal Çoğulcu Yaklaşımda Haber

Kapitalizmin gelişmesi ile bilim ve teknolojiadaki gelişmeler toplumda meydana gelen olayların doğal ve toplumsal sebepleri olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim burjuva devrimiyle, kendi çıkarını toplumun genel çıkarı olarak sunan burjuva sınıfı egemen güç hâline gelmiş ve kendi denetimi altındaki bilimi, çalışan sınıfları denetlemek ve var olan üretim ilişkilerini sürdürmek için kullanmıştır. Bu anlamda iletişim bilimleri de kitleleri denetlemek ve yönlendirmek amacıyla hareket etmiştir. İletişim bilimlerinde bütün toplumun gerçeğini açıklayacak tek bir kuram yoktur (Yaylagül, 2006, s.23). Bu bağlamda iletişim çalışmaları, liberal-çoğulcu yaklaşım ve eleştirel yaklaşım olmak üzere genel olarak iki gruba ayrılmaktadır, bu yaklaşımlara değinmeden önce haber kavramını açıklamak yerinde olacaktır.

Güncel ve ilginç bir olayın oldukça nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulması (Schlapp, 2013, s.17) olarak tanımlanabilecek haber kavramının kökeni, Girgin'in aktardığına göre Mısır'da M.Ö. 1750'li yıllarda, çeşitli bilgilerin yer aldığı resmî bir gazetenin yayımlanmasına kadar geriye gitmektedir. Haber niteliğinde bazı bilgi ve düşüncelerin elle yazılarak satılmasına ise ilk kez 14. yüzyıl sonlarında Venedik'te rastlanmıştır. Özellikle Almanya ve İtalya'daki büyük iş merkezlerinden, ekonomik ve politik gelişmeler hakkında özetlenmiş bilgiler, elle yazılarak çoğaltılmış ve 15. ve 16. yüzyıllardaki keşifler ve icatlar neticesinde merakı artan kişilere sunulmak üzere çeşitli isimler altında basılmış yeni haber bültenleri çıkmıştır. 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren de özellikle Avrupa'da bazı bilgilerin toplanması, derlenmesi ve ücret karşılığı pazarlanmak üzere yayımlanması ile süreli bir biçime dönüştürülmüştür. Bu uygulama, 19. yüzyılın ortalarında uluslararası alana da yayılmış ve günümüze kadar artarak gelmiştir (Girgin, 2007, s. 112).

Habercilik anlayışının temelini oluşturan bu etkinliklerden hareketle, İngilizcedeki karşılığı "news" yani North (Kuzey), East (Doğu), West (Batı) ve South (Güney) kelimelerinin baş harflerinden meydana gelen "haber" kelimesi, "her yönde meydana gelen

olaylar” biçiminde tanımlanmaktadır ve “olay” bir eylem veya söylem olabilir yahut olayın içinde eylem ve söylem birlikte yer alabilir. Bu durumda, bir olay eğer gözlemleniyorsa haber olmaya adaydır ve gözlemleri, duyumları iletmek ise (yorumları ve değerlendirmeleri değil) haber üretmektir (Girgin, 2007, s.112-113).

Benzer şekilde, metinbilim, söylem analizi ve eleştirel söylem analizi alanlarında çalışmalar yapan Hollandalı dilbilimci van Dijk ise haberi, *News as Discourse* (1988a, s.4) adlı çalışmasında şu şekilde tanımlamıştır:

1. Olaylar, şeyler ve kişiler ile ilgili olan “yeni bilgi”
2. Yeni öğelerin sunulduğu program türü (TV veya radyo)
3. Yeni bir öğe veya haber bülteni, örneğin en son gelişmeler ile ilgili yeni bilgiler sunan; radyo, TV, gazete gibi yerlerdeki metin veya söylem

Van Dijk’a ilave olarak, Bulut ‘yeni bilgi’ kavramını haber metinlerinin bizim tanık olmadığımız bir gerçeğin aktarılış biçimi olarak açıklar ve bir gerçeğin ‘haber’ tanımına girmesi için bireysel olmaktan çıkarak belirli bir grubu veya toplumu ilgilendiren bir yönünün bulunması gerektiğini belirtir (2008, s.68). Doris Graber ise yaptığı haber tanımında, haberin içeriği ve alıcılar üzerindeki olası etkilerini ele alarak, haberin sadece bilgi olmadığını, aksine haberin içeriğinde genellikle zamanlı, çoğunlukla sansasyonel veya kendimize yakın hissettiğimiz bilgilerin yer aldığını ifade etmiştir (1989’dan aktaran Bennett, 2007, s.11). Özetle, temeli bir olaya dayanan haberin, yeni bilgi niteliği taşıyorsa, hedef kitleyi haberdar etmek amacıyla bir metne dönüştürüldüğü düşünüldüğünde, aslında en basit hâliyle haber tanımı da ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, kitle iletişim araçlarının haberi ele alış biçimleri iletişim ile ilgili çeşitli kuramların ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Aslında kitle iletişim araçları ile ilgili kuramlara ve araştırmalara genel olarak bakıldığında, asıl amacın kitle iletişim araçlarının etkilerine yönelik çalışmalar olduğu görülebilir. Medyaya ilişkin tartışmalar da aslında yine bu araçların gücü ve etkisi etrafında dönmektedir. Bu tartışmalar ilk olarak henüz iletişim disiplini ortaya çıkmadan önce 19. yüzyıl sonlarına doğru konunun siyaset bilimi ve sosyolojinin gündemine girdiği dönemlerde bir endişeyle başlamıştır. Kapitalizmin gelişme sürecinde işgücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle hızlanan kentleşme sürecinin insanları geleneksel toplumsal bağlarından

kopararak yalnızlaştırdığı ve medyanın da bu insanları totaliter düşüncelere sürükleyebilecek güçlü etkilere sahip olduğu varsayımı da endişeleri artırmıştır. Medyanın propaganda gücünün savunmasız bireyler üzerinde ciddi tehdit oluşturduğu fikri gelişmiş ve 19. yüzyıldan 1960'lara kadar ulaşan işçi, köylü ayaklanmaları, medyanın büyük kitleleri belirli siyasal görüşler etrafında toplayarak harekete geçirebileceği korkusu yaratmıştır. Ayrıca Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında mevcut kitle iletişim araçlarının propaganda amaçlı kullanılması bu endişeleri artırmıştır (İnal, 2005, s. 66-67).

Kitlelerin belirli güç odaklarının istediği yönde düşünmesi veya harekete geçirilmesi için insanların kitle iletişim araçlarıyla manipüle edildiği düşüncesi hâkim olmuştur. Rıza oluşturma sorunu ve iktidarın meşruiyetini yönetilenlerin rızasına dayandırma gerekliliği anlayışı, demokrasinin bir gereği olmakla beraber, propaganda ve halkla ilişkiler kapsamında yürütülen çalışmaların da önemli konuları arasına girmiştir. Yönetimin halkla ilişkileri propaganda aracı olarak kullandığı Birinci Dünya Savaşı döneminde ABD Başkanı Woodrow Wilson'un yanında Creel Komisyonu'nda görev alan Edward L. Bernays ve Walter Lippman konuya ilişkin önemli isimlerdir. Rızanın imalatı yani rızanın oluşturulması kavramını ilk kez *Public Opinion* (1922) kitabında kullanan Lippman bu çalışmada kamuoyunun oluşmasını ve rızanın imalatını açıklarken “dışımızdaki dünya”, “kafamızdaki resimler”, “sahte çerçeve”, “şaşkın sürü” gibi kavramlar kullanarak kitle iletişim araçlarının şaşkın sürü olarak nitelenen halkın kafasındaki resimlerin inşasında ve kamuoyu oluşturulmasında baskın rol oynadığını ifade etmiştir. Lippmann ilk önceleri demokratik bir toplumda halkın bilgilendirilmesini, eğitilmesini, rızasının alınmasını demokrasinin bir unsuru olarak görmüş; ancak daha sonra halkın bilgisiz, yetersiz ve rasyonaliteden yoksun olduğu kanaatiyle yönetimin elit ve uzman kişilere ait olması gerektiğini savunarak, kamuoyunun oluşturulması gerektiğini ileri sürmüştür (Güler, 2018, s.76). Lippman'ın tezine göre doğrudan içinde yer almadığımız uzak çevremizle ilgili düşüncelerimiz bize sağlanan bilgilerle oluşturduğumuz kurgulara dayanarak oluşmaktaydı ve kitle iletişim araçları dışarıdaki dünya ve dünyanın zihnimizdeki imajı arasındaki bağlantıyı sağlıyordu (Atabek, 1998, s.160).

Haberle gerçeği birbirinden ayıran Lippmann, haberin işlevinin bir olayı göstermek, işlemek ve simgelemek olduğunu; gerçeğin işlevinin ise gizli saklı kalmış olanları aydınlığa kavuşturmak olduğunu belirtmiştir. Haber ve gerçek tanınabilir ve ölçülebilir sosyal koşullar olduğunda çakışabilir (Lippmann, 2004, s.184'ten aktaran Saray, 2018,

s.30). Haber üretimi sürecinde gazeteci ve kurumdan kaynaklanan yargılar, toplumsal-kültürel yargılar, haber değerleri, kaynaklara bağımlılık gibi birçok etkenin etkili olduğu söylenebilir. Bütün bunlar Lippmann'ı haklı çıkaracak şekilde gerçeğin aynen yansıtılması değil, gerçeğin birçok etki altında yeniden inşa edilerek yapılmış bir biçimini üretme sürecidir (Şeker, 2003, s.19).

Lippman'ın ardından yapılan çalışmalarda iki yaklaşım ön plana çıkmıştır. Bunlardan birincisi, haberi gerçeğe eşdeğer tutan “liberal çoğulcu” medya kuramı olup haberin nesnel ve tarafsız olabileceğini savunan yaklaşımdır. Buna göre gazeteci de gerçeğe ulaşma becerisi ve donanımına sahip profesyoneldir (Poyraz, 2002, s. 60'tan aktaran Aydın, 2013, s. 41; Çebi, 2002, s.11 aktaran Saray, 2018, s. 28).

Liberal-çoğulcu yaklaşımda haberin üretim sürecine odaklanılarak bir olayın haber olarak yayınlanabilmesi için zamanlılık, yakınlık, önemlilik, sonuç ve insanın ilgisini çekme gibi haber değerlerinden en az birine sahip olması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Tokgöz, 2003, s.199-212'den aktaran Özer, 2006, s. 42).

Bu yaklaşımda bilgilendirme ve farklı görüşleri temsil etme işlevleri nedeniyle medya siyasal sistem içinde yasama, yürütme ve yargıdan sonra “4. Güç” olarak kabul edilmektedir (İnal, 2005, s. 67). Medya bu işlevini kamuoyunun sesini gündeme taşıyarak ve siyasi iktidarı denetleyerek yerine getirmektedir ve bunun için haberin nesnel olarak ele alınması gerekmektedir (Özer, 2006, s. 42-43). Bu doğrultuda, haberlerin taraflı olmaması editöryal sürece endekslenerek, üretim sürecinde tarafsızlığını koruyan gazetecinin bu şekilde toplumsal gerçekliği okuyucuya aktarması beklenmektedir. Medyanın 4. güç olması da bu noktada toplumsal, kültürel ve ekonomik sistemden ayrı olması ve medya da gerçekleri olduğu gibi aktararak kamuoyunu doğru bilgilendirme işlevini yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır (Hackett, 1998, s.33'ten aktaran Küçük Durur, 2011, s. 23). Özer'e göre bu noktada objektif habercilik idealinin gerçekleşmesi için gerekenler dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar; ön yargı grubu, çarpıtma, doğruluk ve olay/yorum farkıdır (2010, s. 95).

Önyargı grubu; *yansızlık (unbias)*, *denglilik (balance)*, *nötr (neutrality)*, *tarafsızlık (impartiality)*, *hakkaniyetlilik* kavramı, hatta diğerlerinin başarılmasından dolayı gündeme getirilen *denglilik* kavramıdır denilebilir. Söz konusu kavramların içeriklerinin

ifade ettikleri doğrultusunda, objektif habercilik yanlı olmamalıdır, bunun için haberde dengesizliğe izin verilmemeli, taraflı olmamalı, yansız bir dil kullanılmalıdır. Söz konusu unsurları birebir uygulamak oldukça zor olduğundan liberal çoğulcu medya yaklaşımı, bu unsurların yerine, bütün bunların başarılammaması durumu söz konusu olursa diyhakkaniyetlilik kavramını gündeme getirmiştir. Buna göre haberde dengeli olunamıyorsa, hakkaniyetli olunabilir. Hakkaniyetlilik kavramı, genellikle gerçeğin veya alıntıların seçiminde hiçbir şekilde çarpıtma olmamasıdır. Ayrıca gerçek ile yorumun birbirinden ayrılması, tartışmalı bir konu hakkında konunun tüm taraflarına açıklama yapma imkanı verilmesi ve yanlı haber veya yayında yapılan yanlışlarda anında düzeltme olanağı verilmesi; gerekiyorsa etkilenen taraflara yanıt verme hakkı tanınması anlamına da gelmektedir (Franklin vd.,2005'ten aktaran Özer, 2010, s.101).

Liberal-çoğulcu yaklaşıma göre objektif habercilik açısından önemli olan bir diğer kavram ise doğruluktur. Buna göre, haberci doğrudan doğruya görmediği, özellikle de tartışmalı olaylara mantıklı adımlarla yaklaşmak durumundadır. Haberde karşıt görüşlere yer verilerek de doğruluğu sağlamak da mümkündür ancak bu durumda haberde hakkaniyetli olmak gerekir. Objektif habercilik yapabilmek için birbiriyle yarışan görüşler arasında dengeliliğin sağlanması ve gerçeklikle ilgili taraflı bir şekilde 'çarpıtma yapılmaması' da gerekmektedir. Çarpıtma, birbiri ile çarpışan aynı meşruiyet gücüne sahip farklı görüşlerin olmadığı durumlarda yani dengelilik kavramının kullanılamayacağı durumlar için daha uygun bir kavramdır. Objektif habercilik için önemli olan bir diğer ölçüt ise 'olay-yorum' farkıdır. Haberin objektif olarak sunulması için yansız bir tutumla ve tarafsızlığına gerekçe gösterilerek hakkaniyetli, dengeli ve nötr bir dille sunulması yeterli değildir. Habercinin ayrıca haberinde yorum yapmaktan kaçınması yani kendi inanç, duygu ve düşüncelerine yer vermemesi gerekir. Liberal çoğulcu yaklaşıma göre yorum öznel olduğundan, haberci haberinde öznelliğe yani yoruma yer vermediği ölçüde haberin objektifliğini korumuş olacaktır (Özer, 2010, s.103-106).

Liberal çoğulcu yaklaşıma göre objektif habercilikten sonra önem taşıyan diğer unsur haber değeridir. Herhangi bir eylem veya söylemin, hedef kitlelere ulaştırılması için içermesi gereken özellik "haber değeridir". Haber değeri hangi bilginin haber olup olmayacağını belirleyen ölçüttür. Kurtoğlu'nun aktardığına göre olumsuzluk, kişiselleştirme, sonuçların önceden bilinmemesi, sonuçları bakımından önemli olma, duygusal bir içerik taşıma, ilgiyi çekme, gariplik-tuhafılık, çarpıcılık, zaman ve mekân

bakımından yakınlık, anlaşmazlık-karmaşa-mücadele, elit kişilere yer verme, şiddet, beklenirlik, beklenmediklik olarak sıralanabilecek özellikler haber değerini oluşturmaktadır (2003, s.153). Haber değeri haberciler tarafından habercinin kişisel değer yargılarına eklenen başka değer yargılarıdır. Bu değer yargıları zamana ve topluma göre değişiklik gösterebilmektedir (Girgin, 2007, s.116-7).

Tokgöz'ün aktardığına göre haberde bulunması gereken haber değerlerini 5 maddede toplamak mümkündür:

1. Zamanlılık (*immediacy*): Günümüzde haberler çok hızlı verilmekte ve önemini çok çabuk kaybetmektedir. Zamanlılık, haberin diğer tür bilgilerden ayırt edilebilmesi için öğrenildiği anda gösterilmesi ve belirtilmesidir.
2. Yakınlık (*proximity*): Yakınlık, haber olarak izlenecek olay/olaylar ortaya çıktıktan sonra gazeteciler için anlam kazanır ve “ne zaman” sorusu zamanlılık ilkesini gösterirken, “nerede” sorusu da yakınlık ilkesini gösterir. Ancak haberler, insanların yakınlığı ölçüsünde ilgi çektiğinden, haber alma bakımından insanlar aşına oldukları yerler ve adlara karşı daha ilgilidir. Dolayısıyla bu kavram ele alınırken yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası çevre içinde yakınlığın değerlendirilmesi insanlar tarafından yapılmaktadır.
3. Sonuç (*consequence*): Haberi haber yapan sonucudur. Dolayısıyla haber sonucunu değerlendirirken şu sorular sorulmalıdır: Haberi bu kadar büyük hâle getiren nedir? Kim bu haberi bu kadar büyütmektedir? “Ne” sorusu bize sonuç ilkesini vermektedir. Çatışmalı, karmaşık olaylar ve sorunlardan ortaya çıkanları değerlendirme, sonucun önemini ve büyüklüğünü belirlemektedir. Bu nitelikler, böyle bir habere ne kadar yer ve zaman ayrılacağı konusunda da belirleyicidir.
4. Önemlilik (*prominence*): Önemli kişiler, garip olaylar, terslikler haberi önemli hâle getiren etkenler arasındadır. Haberin önemli olmasını sonuç kısmı kısmen belirlese de, “ne zaman”, “nerede” oldu soruları sonuç ilkesini tamamlamalıdır. Neden, niçin, nasıl sorularını kendine soran gazeteci, haberini yapmadan önce, topladığı bilgiler üzerinde hüküm vererek “önemlilik” ilkesine ulaşmaktadır.
5. İnsanın ilgisini çekme (*human interest*): Haberin insanın ilgisini çekme ögesi, daha önce değerlendirilen zamanlılık, yakınlık, önemlilik ve sonuçta pek yer almayan, insanın ilgisini çeken hususlara yöneliktir; ancak her haberde insanların ilgisini çeken, kişiye göre değişmektedir.

Bazı yazarlar, yukarıdaki değerlere, *anlaşmazlık (conflict)*, *kuşku (suspense)*, *gariplik (oddity)*, *duygulara yönelme (emotions)*, *yenilik, şimdi olması, tazelik özellikleri taşıması, en geç olması, yeni ortaya çıkması (orijinallik)* gibi değerleri de eklemişlerdir (Tokgöz, 1981, s. 63-68).

Galtung ve Ruge (1981, s. 52-61'den aktaran Şeker, 2003, s. 44-7) ise psikolojik algı teorisine dayandırdıkları ve sekizinin tüm ülkelerde, dördünün ise gelişmişlik düzeyi yüksek kuzey ülkelerinde geçerli olduğunu belirttikleri on iki haber değeri unsuru tespit etmişlerdir. Birçok araştırmada benimsenen bu haber değeri ölçütleri ise şunlardır:

Ritm (frequency): Olayın meydana gelme ritmi, kitle iletişim aracının ritmine ne kadar uygunsa, haber olma değeri o kadar artar. Bir cinayet haber olarak yayınlanmaya uygundur, ancak uzun yıllar süren bir baraj inşaatı gazetesinin ritmine uygun olmadığından dikkat çekmeyecektir.

Eşik (threshold): Haberin yoğunluğu, örneğin bir cinayetin ne kadar canice işlendiği eşiği yükseltir veya baraj ne kadar yüksekse açılışının haber olma ihtimali o kadar fazladır.

Şüphesizlik (unambiguity): Olayın anlamının açık ve şüpheden uzak olması haber değerini artırır.

Anlamlılık (meaningfulness): İzleyiciyi kültürel veya insanî açıdan ilgilendiren olaylar anlamlıdır, ancak bazen kültürel olarak uzak olan bazı olaylar da insani ilgi çerçevesinde medya alıcılarına anlamlı gelebilir ve haber değeri artabilir.

Uyumluluk (consonance): Medya alıcısının beklenti ve talepleriyle uyumlu olması haber değerini yükseltir.

Beklenmediklik (unexpectedness): Beklenmeyen ve nadiren meydana gelen olaylar düzenli ve kısa aralıklarla meydana gelen rutin olaylardan daha çok dikkat çekerler.

Devamlılık (continuity): Bir olay bir kez haber yapılmışsa, ilgi düşse bile bir süre için haber değeri taşımaya devam edebilir.

Düzenleme (*composition*): Haber bültenleri veya gazete sayfaları çeşitli konulardan oluşan bir kompozisyon oluşturur.

Seçkin uluslarla bağlantılılık (*reference to elite nations*): Galtung ve Ruge'un gelişmiş kuzeybatı ülkelerinde geçerli olduğunu belirttikleri son dört haber değeri ölçütünün ilki haber yapılacak olayların seçkin ulus merkezli olması durumudur.

Seçkin kişilerle bağlantılılık (*reference to elite people*): Seçkin merkezlilik, uluslar bağlamında olduğu gibi insanlar bağlamında da geçerlidir. Bunun birinci nedeni seçkin insanların tıpkı seçkin uluslar gibi eylem ve kararlarıyla daha fazla etki yaratabilmesidir.

İnsanlarla bağlantılılık (*reference to persons*): Modern haber toplama ve sunum tekniklerine uyumlu olması, medyanın ritmine paralellik teşkil etmesi gibi nedenlerle yapısal sunumlar yerine kişisel aktörlerin yer aldığı olaylar tercih edilebilir.

Negatif bir şeylerle bağlantılılık (*reference to something negative*): Bir olay ne kadar olumsuzsa haber değeri o kadar artar; çünkü olumsuz olaylar medyanın ritmine uyum sağlar ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkarlar. Olumlu olayların sürede meydana gelirken, olumsuz olaylar kısa zamanda olup biterler. Ayrıca olumsuz olayların olumsuzluğu üzerinde kolayca fikir birliği sağlanabilirken olumlu olaylar kimileri için olumlu kimileri için olumsuzdur. Bu da olumsuz olayların şüphesizlik ölçütüne daha çok uyduğunu gösterir (Şeker, 2003, s. 44-7).

Özer'in ifadesiyle Bell (1991, s.156-160), Galtung ve Ruge'un ortaya koydukları ölçütleri de içine alan daha geniş boyutlu, üç haber değeri kategorisi oluşturmuştur. Söz konusu kategorileri Özer (2010, s.142-143) şu şekilde aktarmıştır:

1. Haber aktörleri ve olaylardaki değerler: Olumsuzluk (Negativity), Yenilik (Recency), Yakınlık (Proximity), Uyumluluk (Consonance), Anlaşılabilirlik/Belirgin olma (Unambiguity), Beklenilmediklik (Unexpectedness), Enler (Superlatives), İlişkili Olma (Relevance), Kişiselleştirme (Personalization), Elitlik (Elitness), Atıf (Attribution), Gerçeklik (Facticity).

2. Haber sürecindeki değerler: Devamlılık (Continuity), Rekabet (Competition), Ortak Tercih (Co-Option), Karışım (Composition), Kestirilebilirlik (Predictability), Ön-üretim (Prefabrication).
3. Haber metnindeki değerler: Açıklık (Clarity), Özlük (Brevity), Renk uyumu (Colour)

Galtung ve Ruge'un belirlediği ölçütlere haber aktörleri ve olaylardaki değerler kategorisinde yer veren Bell, 11 haber değerliliği ölçütü belirlemiştir. Yine Özer (2010, s. 144)'in aktarımıyla bu ölçütler ise şunlardır:

1. Yenilik (*Recency*): Galtung ve Ruge'un sıklık ölçütüyle ilişkili olan bu ölçüte göre en iyi haber, hemen olan bir gelişmeyi yansıtan haberdir.
2. İlişkili olma (*Relevance*): Bell, Galtung ve Ruge'un yakınlık ölçütünü coğrafi yakınlık olarak açıkladığından, ilişkili olmanın yakınlıkla aynı olmadığını belirtmiştir.
3. Atıf (*Attribution*): Bell'e göre atfın kalitesi-hikâyenin kaynaklarının elitliği-onun haber değişikliklerinde yaşamsal olabilir. Yüksek ölçüde değer atfedilmiş haber kaynakları, bazı boyutlarda elit olmaya gereksinim duyar.
4. Gerçeklik (*Facticity*): Haberde bazı gerçekler daha çok favori yapılır.
5. Rekabet (*Competition*): Sabah çıkan bir haberin haber değeri yüksek olmadıkça akşam çıkan gazeteler bu habere yer vermezler. Dolayısıyla haberler, haber piyasasında yayınlanıp yayınlanmama konusunda rekabet içindedir.
6. Ortak tercih (*Co-option*): Olaylar arasında çok az bir ilişki vardır, ama sanki yüksek derecede bir ilişki varmış gibi verilmektedir.
7. Kestirilebilirlik (*Predictability*): Bir haber, bir gazeteci tarafından önceden kestirilebiliyorsa, büyük olasılıkla haber olarak verilmektedir.
8. Ön üretim (*Prefabrication*): Gazeteciler için bazı metinlerin varlığı, bazı olayların haberlerinde görünme olasılığını artırmaktadır.
9. Açıklık (*Clarity*); Özlük (*Brevity*); Renk Uyumu (*Colour*): Haberin tarzı veya kalitesini belirleyen açıklık, özlük, renk uyumu gibi bazı etkenler özellikle haber girişinde ortaya çıkmaktadır. Eğer, bir hikâye yazımı bu özelliklere sahipse bunlara öncelik tanınır.

Girgin'in ifadesiyle toplumsal bir olgu olarak değerlendirilebilecek olan haber, kişileri bilgilendiren, eğiten, eğlendiren, üzen, sevindiren, eyleme geçiren veya eylemden vazgeçiren işlevselliğini de bu noktada kazanmaktadır. Haberler; bireyleri kişisel, yerel, yöresel, ulusal ve uluslararası düzeyde, toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamdaki gelişmelerden haberdar eder; çünkü bireyin bulunduğu her yerde, haber niteliği taşıyan olaylar gelişir. Bireyler, tüm yaşamları boyunca verdikleri en basit kararlarda bile bazı değer yargılarının etkisi altındadır. Birey her seçimini kişiliğinin etkisi altında yapar. Dolayısıyla da seçim yaparken birey bilinçli veya bilinçsiz; estetik (güzel, çirkin, çekici, itici), mesleki (yaratıcı, özendirici, gerekli), mantıkî (tutarlı, tutarsız, ölçülü, ölçüsüz), sosyo-kültürel (verimli, verimsiz, çalışkan, tembel, yararlı, yararsız), ahlaki (dürüstlük, ahlaksızlık) değerleriyle hareket eder. Bu değerlerden her biri habercinin habere yaklaşımını şekillendirir. Böylece genelde habercinin kişiliği, içinde yaşadığı toplum ve haberi üreten kurumun yapısı haber üretimini etkiler. Bu sayede kitle iletişim araçları, ortak toplumsal değerleri, seçtikleri kahramanları veya düşmanları, siyasaları, teknolojileri saptayabilir; sağladıkları sürekli bilgi akışıyla da toplumsal değişimi gerçekleştirebilirler (Girgin, 2007, s.114).

Van Dijk (1988a, s.82-83)'ın da belirttiği gibi bu noktada haber, aynı zamanda toplumu ikna etme ve inandırma işlevine sahip olmaktadır. Elbette ekonomi açısından haber aynı zamanda tanıtılması ve satılması gereken bir üründür; ancak ideolojik olarak haber elitlerin baskın inanç ve fikirlerini yüceltir. Benzer şekilde *Mass Media in the New Millenium* adlı çalışmasında Tim K. Wulfemeyer-James K. Buckalew Amerika'da kitle iletişim araçlarının, “bilgilendirmek, eğitmek, eğlendirmek, büyük ticari şirketlerin ve hükümetlerin sözcüsü olarak hareket etmek, toplum politikalarının oluşturulmasında yardımcı olmak, reklam aracı olarak topluma hizmet etmek” gibi 6 işlevi olduğundan bahseder (Gülal, 2014, s. 8). Aslına bakılırsa, haberin değerini ve işlevini, sadece haberin konusunu oluşturan olayın hedef kitleyi ne ölçüde etkilediği ve bilgilendirdiği değil, toplumu şekillendirirken gücü elinde tutanların, ideolojilerinin yayılmasına hizmet edecek kitle iletişim araçlarını nasıl kullandıkları ve medya yöneticilerini nasıl yönlendirdiği belirlemektedir.

Liberal çoğulcu yaklaşımda objektiflik ve haber değeri kadar önemli arz eden bir diğer unsur ise gazetecilik etiğidir. Medya ticarileştikçe etik ilkelere gereksinim duyulduğunu ifade eden Özer, gazetecilik meslek ilkelerinin bu şekilde ortaya çıktığını

belirtmiştir. Medya etiği olarak adlandırılan bu mesleki ilkeler, hangi eylemlerin iyi olduğunu, hangi uygulamalardan kaçınmak gerektiğini belirterek gazetecilere yol gösterir. Medyada ticarileşmenin sonucunda sansasyonel habercilik ve etkileme gibi olumsuzluklara yönelme mesleki etik ilkelerin geliştirilmesine yol açmışsa da bu ilkeler ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir, ancak bu durum, örneğin dünyadaki tüm yayın organlarında çalışanların “barışı” temel alan bir yaklaşım sergilemeleri; ırk, dil, din ayrımı gözetmemeleri gibi konularda görüş birliğine varamayacakları anlamına gelmemektedir (Özer, 2010, s.150-156).

2.1.2. Eleştirel Yaklaşımda Haber

Habere yönelik diğer yaklaşım ise “eleştirel” medya kuramıdır. Liberal-çoğulcu yaklaşımın karşıtı olarak eleştirel kuramcılar haberin ideolojik işlevlerine yönelmiştir (Özer, 2006, s.41) ve bu kuramcılara göre nesnel ve tarafsız habercilik mümkün değildir. Bu yaklaşımda habercinin işi, medya patronunun, patronun ait olduğu sermayedarların çıkarlarını devam ettirecek derecede var olan gerçekliği çarpıtmaktır (Dursun, 2003, s. 64’ten aktaran Özer, 2006, s. 43).

Bu görüşün temelinde Marx ve Engels’in ideolojisinin olduğu kabul edilmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen düşünürler çoğunlukla genç Marx’ın etkisi altında kalarak onun erken dönem çalışmalarından olan *Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları* eserinden yararlanmışlardır. Marx’ın ilk dönem çalışmalarından etkilenecek Batı Marksizm’i olarak bilinen düşünce geleneğini oluşturanlar arasında G. Lukacs, Antonio Gramsci, Frankfurt Okulu düşünürleri ve Louis Althusser önemli bir yere sahiptir. Özellikle iletişim çalışmaları açısından Gramsci, Althusser ve Frankfurt Okulu üyelerinden Adorno, Horkheimer, Marcuse ve ikinci kuşak temsilcilerden Habermas önemlidir. Kitle iletişim araçlarını kültürel ve ideolojik aygıtlar olarak gören yaklaşımlar, yani Frankfurt Okulu, Gramsci, Althusser, İngiliz Kültürel İncelemeler geleneği, Yapısalcı Dilbilim çözümlemeleri yapısalcı bakış açısıyla medya içeriklerinin siyasi ve ideolojik yorumunu yaparlar (Yaylagül, 2006, s. 82-83). Bu nedenle, eleştirel haber yaklaşımını ele alırken çalışmanın konusu itibarıyla önce ideoloji kavramından bahsetmek, ardından Marx ve Engels’in görüşlerine değinmek ve sonra da Gramsci ve Althusser’in ideoloji kavramları üzerinde durmak yerinde olacaktır.

İdeoloji kavramı hakkında tek ve eksiksiz bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. İdeoloji ile ilgili sorular, aslında bir toplumda çatışan çıkarlara sahip farklı grupların nasıl bir arada kalabildiklerinin cevabını aramaktadır (Shoemaker ve Reese, 2014, s. 97). İdeoloji sözcüğü Türkçeye Fransızca “idéologie” sözcüğünden geçmiştir. Grekçe “eidos” ve “logos” sözcüklerinin birleşmesinden oluşan sözcük, ‘fikirlerin bilimi’ anlamına gelmektedir (Aslan, 2004, s.11).

İdeoloji sözcüğünü ilk kez hayata sokan Fransız Aydınlanma Düşünürü Antoine Destutt de Tracy (1755-1836) olmuştur. De Tracy adil ve mutlu bir toplum için düşüncelerin kökeninin rasyonel olarak, dinsel veya metafizik önyargılardan bağımsız bir şekilde araştırılması gerektiği görüşünü savunmuş ve insanların hiçbir bilgi ile donanmamış olarak (tabula rasa) doğduklarına inanmıştır. Ona göre doğa ve toplum örtüşmektedir ve bireysel düşüncelerin temelinde yatan ihtiyaç ve arzuların ortaya çıkarılması ile hem bu arzular arasındaki hem de doğa ile toplum arasındaki uyumun yakalanabileceğine inanmıştır. Bu uyum için gerekli evrensel yasalar, düşüncelerin rasyonel bir tarzda araştırılması ile yani ideoloji ile ortaya çıkmaktadır (Çakmak Kılıçarslan, 2008, s. 94).

İdeoloji ile ilgili diğer yorumlara bakılacak olursa, Mardin’in (1992, s.17) “fikir kümeleri” olarak tanımladığı ideoloji söz konusu olduğunda ABD’li siyaset kuramcısı Edward Shils’in de bu kavramla ilgili tanımları ve yorumları dikkati çekmektedir. Shils’in ideoloji anlayışı da, aşağıda görüleceği üzere, Marx’ın tanımına benzer niteliktedir. Eagleton’ın aktardığına göre Shils’a göre ideolojiler; “kesin, kapalı, yeniliğe direnen, büyük ölçüde insanların duygularına hitap ederek yayılan ve kendisini savunanlardan mutlak bağlılık isteyen şeylerdir” (Eagleton, 2015, s. 21). Mardin’e göre bazı kimseler ideolojilerin araştırılması için iç-yapısal yoğunluk-derecelerine göre sınıflandırmayı uygun görmektedir. Örneğin Shils’in sınıflandırması en yoğun biçimden başlayarak şöyledir: ideoloji, görüş açısı, inanç sistemi (creed), sistem, fikir hareketi (movement of thought) ve program. Shils, *İdeoloji Kavramı ve İdeolojinin İşlevi* adlı kitabında bunların şu noktalarda birbirlerinden sistematikleri bakımından farklı olduğunu savunur:

- a. Anlatım kesinliği (explicitness of formulation)
- b. Merkezî bir ahlaki veya bilişsel (cognitive) eksen etrafında sistematik olarak kümelenme derecesi,

- c. Geçmişin veya çağın düşünce türleriyle yakınlığı
- d. Yeni unsurlara veya çeşitliliğe kapalılık derecesi,
- e. Davranışları etkilemeye çalışma derecesi,
- f. Beraberinde getirdiği etki,
- g. Katılanlardan istenen fikir birliği,
- h. Fikrin meşruluğunun ne oranda bir otoriteye bağlandığı (authoritativeness of promulgation)
- i. İnancı gerçekleştirmeyi üstüne almış bir kurumla ilişkisi. (Shils, 1968, s. 66-75'ten aktaran Mardin, 1992, s. 14)

Shils'a göre "ideoloji" ancak bu özelliklerin yoğun olarak belirlendiği oranda bütünleşme gösteren düşünce yapılarıdır (Mardin, 1992, s. 14). Shils'in ideoloji tanımından hareketle Terry Eagleton *İdeoloji* adlı eserinde kavrama ilişkin detaylı bir sorgulama yaparak, ideoloji kavramına ilişkin tek ve yeterli bir tanım olmadığından bahsetmiş, kendisi için geçerliliğini koruyan ideoloji tanımlarını şu şekilde sıralamıştır:

- a. Toplumsal yaşamdaki anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci,
- b. Belli bir gruba veya sınıfa ait düşünceler kümesi,
- c. Egemen bir siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler,
- d. Egemen bir siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan yanlış fikirler,
- e. Dizgeli bir biçimde çarpıtılan iletişim,
- f. Özneye belli bir konum sunan şey,
- g. Toplumsal çıkarlar tarafında güdülenen düşünme biçimleri,
- h. Kimlik düşüncesi,
- i. Toplumsal olarak zorunlu yanılama,
- j. Söylem ve iktidar konjonktürü,
- k. Bilinçli sosyal eylemcilerin (actors) kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam,
- l. Eylem-odaklı inançlar kümesi,
- m. Dilsel ve olgusal gerçekliğin birbirleriyle karıştırılması,
- n. Göstergesel kapanım (semiotic closure)
- o. Bireylerin belli bir toplumsal yapıyla kurdukları ilişkileri yaşadıkları kaçınılmaz ortam,
- p. Toplumsal yaşamın doğal bir gerçekliğe dönüştüğü süreç (Eagleton, 2015, s. 18).

Özüdoğru'ya göre bu ideoloji tanımlarının hemen hepsinde ortak olan özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- İdeoloji, toplumsal bir kavramdır, toplumun tamamı veya toplumdaki mevcut sosyal grupların tüm üyeleri tarafından paylaşılır. Bireysel veya şahsi ideoloji olamaz.
- İdeoloji insan topluluklarına bir dünya görüşü kazandırır.
- İdeoloji; sosyal grupların, yaşadıkları toplumda sahip oldukları iktidara sağlam bir zemin teşkil eden fikirler sistemidir (2016, s. 68-69).

Eagleton, bu listenin ardından ideolojiye verilen tanımların bazılarının birbirleriyle çelişmesine değinerek bazı açıklamalarda bulunmuştur. Şöyle ki, eğer ideoloji, “toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen inanç kümesi” anlamına geliyorsa, “bir toplumdaki egemen düşünce biçimlerini” belirtmez. İkincisi, bazı tanımlar küçük düşürücü, aşağılayıcı anlamlar içerebilir; ayrıca, değinilen tanımların dışında kalmak üzere, bu olumsuz nitelik bazı tanımlarda muğlak olarak bulunmakta veya bulunmamaktadır. Örneğin, küçük düşürücü bir tanım çerçevesinde, hiç kimse kendi düşünüş biçiminin ideolojik olduğunu savunamaz. Üçüncü ve son olarak, bu tanımlardan bazıları, dünyayı algılamamıza ilişkin bilgimizle ilgili, yani epistemolojik sorunlar içermektedir. Örneğin, bazı tanımlar çerçevesinde gerçeğin tam olarak görülemediği ima edilirken, eylem-amaçlı inançlar kümesi gibi bir tanım bu sorunu tartışmaya açık bırakır (Eagleton, 2015, s.19).

Tanımlara getirilen eleştirilerden sonra Eagleton, kitabında ideolojinin altı farklı şekilde tanımlanabileceğini ileri sürerek tanımları şöyle sıralamıştır: İlk olarak ideoloji “toplumsal yaşamdaki fikir, inanç ve değerleri üreten genel maddi süreç”tir. Eagleton’a göre bu tür bir tanım “kültür” teriminin kullanımına yakındır ve siyasal ve epistemolojik açıdan yansızlığıyla ön plana çıkar, bu nedenle “ideoloji ve kültür, bu anlamda, belirli bir toplumdaki bütün anlamlandırma pratiklerinin ve simgesel süreçleri kapsayan bir kompleksin tamamına karşılık gelir; toplumsal pratiklerin kendilerinden çok (bunlar siyaset, ekonomi, akrabalık kuramı vb.nin alanına girer), bireylerin bu pratikleri ‘yaşama’ biçimlerini ima eder”. Eagleton’ın ideolojiye getirdiği ikinci tanım ise şöyledir: “Toplumsal açıdan önem taşıyan belli bir grubun veya sınıfın içinde bulunduğu durumu ve yaşam deneyimlerini simgeleyen (doğru veya yanlış) inanç ve fikirler”. Eagleton, bu tanımda özellikle “toplumsal açıdan önem taşıyan” sözcüklerine dikkat çekerek,

“ideoloji”nin “dünya görüşü” kavramına yakın bir anlam taşıdığının altını çizer. Üçüncü olarak “ideoloji”, “çıkar çatışması durumunda toplumsal çıkarlarının “meşrulaştırılması ve desteklenmesi” şeklinde tanımlanmıştır. Eagleton’a göre bu tanım çerçevesinde “ideoloji”, kendi çıkarlarını gözetten toplumsal güçlerin, toplumsal iktidarın yeniden üretilmesinde önem taşıyan konular üzerine bir bütün olarak çatışıp çarpıştığı söylem alanı olarak ele alınabilir; bu şekilde ele alındığı takdirde de “ideoloji”nin, düşünmeye dayalı bir bilgi kazanma şekli olarak, genelde “mantık dışı” çıkar ve isteklerin gözetilmesine aracılık ettiği “eylem odaklı” bir söylem olduğu varsayılır. Dördüncü tanıma göre ise ideoloji “egemen grubun veya sınıfın içinde bulunduğu durumu ve yaşam deneyimlerini simgeleyen inanç ve fikirler”dir. Bu tanım, ikinci tanımdan tek bir noktada ayrılır: burada vurgu, “toplumsal” gücün değil, “egemen” gücün etkinlikleri üzerindedir. Yazara göre, bu anlam çerçevesinde, sözü edilen türdeki egemen ideolojilerin toplumsal bir birlikteliği, yönetici konumundaki kişilerin yararına oluşturabilecekleri varsayılabilir; bu tür bir varsayımda önemli olan nokta ise, fikirlerin yukarıdakiler tarafından zorla benimsetilmesi değil, bu şekilde aşağıdaki sınıfların, grupların vb. suç ortaklığının sağlanmasıdır. Beşinci olarak, “ideoloji”nin, “yönetici bir grup veya sınıfın çıkarlarını, çarpıtma veya saklama yoluyla meşrulaştırmaya yardımcı olan fikir ve inançları” simgelediğinden söz edilir. Sunduğu bu son iki tanımla ilgili olarak Eagleton, yönetici bir grubun fikirlerinin her zaman ideolojik nitelik taşımak zorunda olmadığını ve bazı yönetici grupların sözü edilen çıkarları özellikle desteklemeyebileceğini veya destekleseler de, kişileri aldatarak bu işi yapmadıklarını belirtmiştir. Altıncı ve son olarak ise “ideoloji”nin, “yanlış veya aldatıcı inançlar” anlamına geldiği söylenir; ancak bir önceki tanımdan farklı olarak bu tür inançların egemen sınıfın çıkarlarından değil de, bir bütün olarak toplumun maddi yapısından kaynaklandığı ileri sürülür. Eagleton’a göre, içerdiği bu anlamıyla, “ideoloji”, “küçük düşürücü” niteliğini korumakla birlikte, sınıf kökenli bir kazanç sağlamaktan uzaklaşmıştır (Eagleton, 2015, s. 52-54).

Her ne kadar, ideoloji terimi Fransız Aydınlanması neticesinde ortaya çıkmış olsa da, ideoloji kavramını siyasal söylemin gündemine alan Karl Marx ve takipçileri olmuştur (Çakmak Kılıçarslan, 2008, s. 94). İdeolojiye dair tüm tanımlar, kavramı ayrıntılı biçimde ele alan Marx’la birlikte değişime uğramış ve ideoloji yeni bir anlam kazanmıştır. İdeoloji kavramı “yanılgı” ve “yanlış/sahte bilinç” kavramlarıyla anılmaya başlamıştır (Fang, 2011, s.156-7). Kısacası Kazancı’nın ifade ettiği gibi Marx ideolojiyi toplumsal sistemden ve gerçeklerden koparan tanımlardan kurtarmıştır (Kazancı, 2006, s. 4).

Marx'ın ideoloji tanımının Alman filozof Hegel'den etkilendiği düşünülmektedir. Hegel'e göre insanın içinde bulunduğu koşulları anlamasına insan aklı kolay kolay izin vermez, bu konuda sınırlamalar söz konusu olsa da insan içinde bulunduğu durumu, o andaki görüş koşullarına bağlı olarak ve sınırlı biçimde değerlendirilebilir. Hegel'in "dünya görüşü" kavramı böyle bir şeydir ve Marx'ın "ideoloji" adını verdiği kavramla çok yakınlaşmaktadır (Mardin,1992, s. 27-8).

Marx ve Engels'in, ideolojiye ilişkin düşünceleri tek bir tanım üzerinden gelişmemiştir, Özer'in aktardığına göre *Alman İdeolojisi* adlı eserlerinde ilk olarak şu tanımı ortaya koymuşlardır:

İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki "camera obscura" daymış gibi baş aşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün ağ tabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir (Marx ve Engels, 1992, s.42'den aktaran Özer, 2019, s.23-24).

Marx ve Engels'e göre ideoloji "yanlış bilinç" anlamına gelir, çünkü fikirler ve diğer bilinç ürünleri gerçek sosyal ve tarihsel koşulları gizlemektedir (Fang, 2011, s.156-157). Kavramı daha anlaşılır kılmak gerekirse Eagleton, Sloterdijk'in yanlış bilinç formülünü şu şekilde aktarır: "Ne yaptıklarını çok iyi bilirler ama buna rağmen yapmaya devam ederler." ve ardından Zizek'in ise can alıcı bir düzeltme yaptığını ekleyerek şöyle der: "Kendi etkinliklerini yerine getirirken bir yanılsamanın peşinde koştuklarını bilirler ama yine de koşturmaya devam ederler.". Yani ideoloji, bir durum hakkında ne düşündüğümüzden çok aslında bir şekilde o durumun içine işlenmiştir. Örneğin, bir parkta üzerinde "Yalnızca Beyazlar!" yazılı bir bankta otururken, kişinin kendi kendisine ırkçılığa karşı olduğunu hatırlatmasının bir faydası olmadığını dile getiren Eagleton, kişinin zaten o bankta oturmasıyla ırkçı ideolojiyi desteklediğini ve yaşattığını dile getirir (Eagleton,2015, s.65).

Marx ve Engels yanlış bilinç anlayışını yönetici sınıf üzerinden yorumlamıştır, çünkü kendi çıkarlarını genel geçer evrensel çıkarlar olarak sunan yönetici sınıfı temsil eden düşünceler egemen düşünceye dönüşür ve her egemen sınıf bu egemen konumunu meşrulaştıran ideolojinin evrensel olduğu iddiasındadır (Marx ve Engels, 1974'ten aktaran Sancar Üşür, 1997, s.14). Biraz daha açmak gerekirse, Marx'ın bu "yanlış bilinç"

anlayışına göre, yönetici sınıf yönetilen sınıfı yanlış bilinç durumu içinde tutar. Buna göre insanların içinde bulundukları toplum kim oldukları, toplumla nasıl ilişkilendirildikleri, toplumsal deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarına dair bilinci belirler. Yanlış bilinç ideolojisi alt sınıfların katı ve değişmez bir şey olarak sömürücü üretim ilişkilerini nasıl doğal karşıladıklarını açıklamak için devreye girer; ancak Marx'a göre ekonominin belirleyiciliği uzun dönemde yanlış bilinç ideolojisinden daha etkili olacak, işçiler kaçınılmaz olarak burjuvaziyi yıkacak, sınıf tahakkümü ve sömürünün olmadığı bir toplum yaratacaklardır. Böylece yönetilen sınıf yanlış bilinç durumundan kurtulacaktır (Fiske, 2003, s. 221-222).

Sungur, Marx'ın, bir toplumdaki ekonomik sistemi "alt yapı", bu ekonomik sistem veya üretim biçimini ise toplumun kurum ve değerlerini etkilediği için "üst yapı" olarak nitelediğini belirtir. Marx'a göre sosyo-toplumsal değişim sürecini belirlemede başrol oynayan en önemli unsur ekonomik üretim koşullarıdır. Bir başka deyişle, kültür üst yapının ögesi olarak ekonomik ilişkiler tarafından tayin edilir. Üretim biçimi ve üretim ilişkileri değiştikçe kültür de değişir. Dolayısıyla tarihsel sosyal değişimi anlamak için önce üretimin ekonomik koşullarının nasıl gelişme gösterdiğini incelemek gerekir. Bu gelişme ile ilgili elde edilecek fikirler, o dönemin ideolojik bilinç biçimlerinin açıklanmasına yardım eder (Sungur, 2007, s. 128).

Kazancı'nın ifadesiyle her ne kadar Marx'ta ideoloji, tümüyle toplumun alt yapısına, üretim ilişkileri ve maddi ortamına bağlı, onun etkisinde kalarak gelişip oluşan bir değerlendirme ve yorumlama biçimi olmuşsa da bu görüş daha sonraları yumuşamış, ideolojinin alt yapıyı hem etkilediği hem de alt yapıdan etkilendiği görüşü ağır basmıştır. Yine Marx'a göre:

İdeoloji gerçeğin bir parçasını, insanî zayıflığı, ölümü, acıyı, güçsüzlüğü içinde taşır. Böylece yorumlanmış ve aktarılmış gerçekle bir bağıntısı olduğundan bu gerçeğe geri dönebilir ve gerçekten canlı olan insanlara kurallar ve sınırlar koyabilir. İdeoloji dünyayı nasıl görmek gerektiğini bildirir ve yaşam biçiminin yorumlanmasını sağlar. Yani belirli bir noktaya kadar 'praksis'¹e izin verir. İdeoloji kendilerini haklı görmek isteyen, göstermek isteyen egemen oluşuma yardım eder. O bir dünya görüşüdür veya dünya görüşünü temsil eder (Lefebvre, 1964, s. 96'dan aktaran Kazancı, 2006, s. 4).

¹Praksis: Marks'ta dünyayı dönüştürmeyi amaçlayan etkinliklerin tümü olarak tanımlanmıştır. Bu terimin hem felsefi bir özelliği hem de eyleme dönük bir yanı bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, insanların toplumsal düzene ilişkin görüşleri Marx'ın belirttiği gibi dünya görüşünü temsil etmektedir ve aslında düşünce biçimi insanların maddi koşullarından etkilenmektedir (Engels ve Marx, 1999'dan aktaran Sungur, 2007, s. 127). İnsan düşüncesinin kaynağının maddi yaşamda aranması gerektiğini belirten Marx, *Alman İdeolojisi*'nde bu konuyu şöyle ifade etmektedir:

Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikrî ifadesinden başka bir şey değildir (Marx ve Engels, 1992, s.70'den aktaran Sungur, 2007, s.127).

Anlaşılacağı üzere, egemen maddi güce sahip sınıf, aynı zamanda zihinleri de yönetme gücüne sahiptir. Marx'a göre egemen sınıfın düşünce yapıları toplumu da şekillendirmektedir ve aslında insanların sahip olduğu düşünceler egemen sınıfın düşünce ve fikirleridir. Dolayısıyla Çakmak Kılıçarslan'ın belirttiği gibi her yeni egemen sınıf kendi amaçlarına ulaşmak için de olsa kendi çıkarını toplumun bütün üyelerinin ortak çıkarı olarak göstermek zorundadır (2008, s. 95). Böylece medya, egemen maddi güce sahip sınıfın kontrolünde gözükmektedir (Özer, 2001'den aktaran Özer, 2019, s.26).

İdeoloji boyutu çerçevesinde düşünüldüğünde Gramsci'nin hegemonya kavramı ve Althusser'in ideolojiye yaklaşımı da önem taşımaktadır. Siyaset bilimi kökenli bu kuramcıların görüşleri dilsel süreçler ile toplumsal güç/iktidarın kurulması arasındaki ilişkinin saptanması açısından önemlidir (İnal, 1996, s.58). Gramsci ve Althusser, Marksist geleneği sürdürerek Marksizm'e yenilikler kazandırmışlardır (Özer, 2019, s.22).

Antonio Gramsci, İtalyan faşizminin en ağır koşulları altında yaşamış olmasına rağmen kuramsal çözümlemeleri ile kapitalist toplumsal düzende şiddete başvurmeyen iktidar biçimlerinin anlaşılabilmesini sağlayan düşünürlerin başında gelmektedir (Sancar Üşür, 1997, s. 28-29). Gramsci'nin yaşadığı İtalya, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda sol ve sağ siyasal partilerin mücadele alanı olmuş, bu mücadele hızla 1922'deki faşizmin zaferiyle sonuçlanmış, İtalyan Sosyalist Partisi'nin ve ardından Komünist Parti'nin önemli bir üyesi olarak Gramsci, devrimci bir kitlesel işçi hareketinin yenilgisine ve işçi sınıfının büyük kesimleri tarafından desteklenen gerici bir faşizmin yükselişine tanık olmuştur. Bu

deneyim neticesinde Gramsci alternatif bir Marksist devlet anlayışı getirmiştir. Buna göre, devlet “kendisi aracılığıyla, yönetici sınıfın kendi egemenliğini yalnızca haklı gösterip koruduğu değil, ama yönetimi altında tuttuklarının etkin rızasını da kazanabildiği pratik ve teorik etkinliklerin karmaşık bir bütünlüğü” dır (Gramsci, 1971, s. 244’ten aktaran Carnoy, 2001, s. 252-3).

Gramsci’nin kuramında Marksizm’in en temel kavramlarından biri olan *yapı* kavramına değinmek gerekir. Öz’ün aktardığına göre Gramsci, *Hapishane Defterleri* adlı eserinde yapıyı şu şekilde tanımlamaktadır: yapı tarihsel olarak, insanların içinde yaşadıkları ve hareket ettikleri toplumsal ilişkilerin ve nesnel koşulların bütünü olarak anlaşılmalıdır (1986, s.102’den aktaran Öz, 2017, s. 602). Yani, insanlar nesnel koşulların bir ürünüdür ve yapı aslında içine doğduğumuz üretim şekillerinin bir yansıması olan toplumsal ilişkilerimizin zeminini oluşturur. Buna ekonomik temel de denilebilir. İnsanı ezen, kendinde öğüten ve pasif duruma getiren bir dış kuvvet olan yapıdan bahseden Gramsci, insanın ekonomik faaliyetinin zorunluluktan ibaret olduğunu ifade eder. İnsan bu faaliyette bulunurken, hem kendi etkinliğinde hem de öteki insanlarla olan ilişkisinde çoğunlukla özgür değildir. Hatta insan içinde bulunduğu nesnel koşulların ve toplumsal ilişkilerin basit bir nesnesi durumuna gelir. İnsanı basit bir nesne hâline getiren bu ezici yapıdan kurtulup kurtulamayacağı sorusu, üstyapı kavramını karşımıza çıkarır (Öz, 2017, s.602-3). Gramsci’ye göre “üstyapılar, toplumsal üretim ilişkileri bütünlüğünün bir yansımasıdır. Yapılar ve üstyapılar bir “tarihsel blok” oluşturur; yani üstyapıların karmaşık, çelişik, uyuşmaz bütünü, toplumsal ilişkilerinin bütününe yansır.” (Gramsci, 1986, s. 248).

Gramsci’nin kapitalist devletlerin zora dayalı iktidarını vurgulamaması, aksine bu zoru, görünmez ve gereksiz kılacak iktidar biçimlerine dikkat çekmesi onun yaptığı kuramsal katkıyı önemli kılar. Gramsci’nin kuramının temelinde, sivil toplum ile devlet arasında kurduğu ilişkiyi tarihsel blok kavramı aracılığıyla hegemonya kavramına bağlaması yatar. Yani, devletin zora ve siyasal egemenliğe, diktatörlüğe dayalı iktidar alanına karşılık sivil toplum, ona dayalı hegemonya alanıdır. Gramsci’ye göre hegemonya kavramı bize egemen bir ideolojinin oluşumu sayesinde olanaklı hâle gelen iktidarın alanının sivil toplum olduğunu gösterir (Sancar Üşür, 1997, s. 28-29). Bir başka ifadeyle, Gramsci’nin hegemonyası, bir egemen iktidarın kendi yönetimi için, hâkimiyeti altındaki

insanların rızalarını kazanmada başvurduğu bütün pratik stratejiler alanı olarak tanımlanabilir (Özer, 2010, s. 113).

Gramsci, üst yapının iki basamağı olduğundan söz eder. Birinci basamak sivil toplum basamağı, ikinci basamak ise politik toplum veya devlet basamağıdır. Bunlar, egemen takımın bütün toplum üzerindeki egemenlik görevini karşıladıkları gibi, devlette ve hukuksal yönetimde dile gelen doğrudan doğruya baskı veya kumanda görevini de karşılamaktadır. Bunlar da örgütlenme ve birleştirme görevleridir. (Gramsci, 1967, s. 28'den aktaran Öz, 2017, s. 604). Bobbio'nun ifadesiyle Gramsci için sivil toplum karşılıklı maddi ilişkilerin tümünden ziyade, ideolojik-kültürel ilişkilerin tümünü; ticari ve sınaî yaşamın tümünü değil, tinsel ve düşünsel yaşamın tümünü içermektedir (Bobbio ve Texier, 1982, s. 19'dan aktaran Öz, 2017, s. 605).

Gramsci'nin hegemonyaya verdiği değer bağlamında, sivil toplum-siyasi toplum ayrımına değinilmesi gerekir. Gramsci, siyasi toplumun tahakküme dayalı yapısının karşısına sivil toplumu koyar. Burada önemli olan, siyasi toplumun zora dayalı niteliğine karşı sivil toplumun hegemonyaya bağlı yapısının konulmasıdır. Bu noktada, işin içine hegemonyayla beraber ideoloji de girmektedir (B. Dural, 2012, s.313). Gramsci'nin sivil toplumu siyasi toplumun karşısına çıkarmakla yetinmeyip ailenin özel alanı ve ekonomik ilişkilerin dışında kalarak Marx'tan ayrılmıştır. Marx sivil toplumu daha çok kamusal alanda etkili olan ekonomik faaliyetler olarak değerlendirirken Gramsci sivil toplumun siyasi yönüne değinmektedir. Sivil toplum alanındaki meselelere siyasi açıdan yaklaşan Gramsci, sivil toplumun sadece ekonomiye ilişkin sözleşmelerin yapıldığı ve üretim sonucu elde edilen ürünün paylaşıldığı bir alandan ibaret sayılamayacağını, sivil toplumda partiler, dinî gruplar, iletişim organları vb. kitlelerin siyasi kimliklerinin biçimlenmesinde, sivil toplumun kendi kurumsal yapısının ve sınırlarının belirlenmesinde etkili olduğunu belirtmiştir. İşin özü Gramsci sivil toplumun yalnızca ekonomik faaliyetlerle sınırlandırılmayacağını söyleyerek, onu geniş anlamda devletin bir parçası olarak gördüğünü ifade etmiştir. Gramsci'ye göre siyasi toplum, sivil toplum ve ekonomi birbirinden ayrılmaz ve Gramsci, analitik olarak, ekonomik alt yapıdan sivil toplumu ayırarak onu üst yapıya dâhil etmiştir. Üst yapı, sivil toplum ve siyasi toplumdaki oluşan ikili bir oluşumdur. Üst yapıda, sivil toplum Gramsci'nin hegemonya olarak adlandırdığı sınıf baskısının bir biçimi olarak işler ve kendisini dolaylı bir denetim alanı olarak eğitime ve sosyal eşitsizliğin kabul edilebilirliğine ilişkin uzlaşmaya yönelik ideolojik süreçlerle

hâkimiyeti besler. Üst yapının ikinci parçası olan siyasi toplum ise, sivil toplumun aksine, ya kurumsallaşmış şiddet veya kamu düzeninin devamının zorlayıcılığı yoluyla doğrudan doğruya hâkimiyet kurar; bu devletin baskıcı gücünün aracıdır. Marxizm'deki ekonomiye dayalı eğilimlerin aksine, Gramsci hegemonyanın üretilmesi ve sürdürülmesinde sivil toplumun rolünü vurgular (Gönenç, 2001, s. 37-8).

Gramsci, Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde dile getirdikleri, "toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen entelektüel gücüdür de" şeklindeki bakış açısına "hegemonya" kavramını eklemiştir. Ona göre, ne zor kullanma ne de kapitalist üretim mantığı, bu üretimin bağımlı sınıflar arasında elde ettiği rızayı açıklayabilirdi. Aksine, bu rızanın açıklaması ideoloji ve bilincin gücünde yatar (Buci-Glucksmann, 1982, s.119'dan aktaran Carnoy, 2001, s. 256-7).

Hegemonya teriminin altında yatan fikir, yönetime ve siyasal egemenlikte ağırlık sahibi her sınıfın, sivil toplum düzeninde tüm toplumu yönetmeye gücü olduğunu ispatlamak durumunda olmasıdır. Bunun için, yönetmeye talip olan sınıf, öncelikle hegemonik üstünlüğünü kanıtlamak zorundadır. Bu bağlamda, Gramsci'ye göre hegemonya hem yönetici bir sınıf olarak proletaryanın hem de yönetimin uygulanmasıyla ilgilidir. Bu egemen sınıfın, karşıt gruplar üzerinde zorunlu olarak uygulayacağı zorlama anlamına gelir; ancak bu proletarya ile işbirliği yapmaya hazır olan ve bu tutumuna etkinlik kazandırılması söz konusu olan müttefiklerinin fikir ve kültür alanında yönetilmesi de demektir. Gramsci'ye göre hegemonya yönetimin olumlu yönünü de geliştirir (B. Dural, 2012, s. 312).

Gramsci'nin hegemonyasında direnç ve istikrarsızlık vurgulanmaktadır, hegemonya çoğunluğun, kendisini ikincil konuma koyan sisteme rızasının sürekli bir biçimde ve yeniden kazanılması anlamına gelir (Fiske, 2003, s. 225). Fairclough'a göre de hegemonya, tavizler ve ideolojik yollarla rızalarını almak için alt sınıflara hükmetmek yerine ittifaklar kurarak onlarla bütünleşmeye çalışır (1992, s. 92). Gramsci'nin hegemonya kuramına göre kitle iletişim araçları seçkin yöneticilerin zenginliklerini, güçlerini ve konumlarını sürdürmekte kullandıkları araçlardır. Bu araçlar gerekli öğeleri bireylerin bilincine öyle bir yerleştirirler ki bilinç bu öğeleri asla reddetmez, medya endüstrisinin sahipleri ve yöneticileri kendilerine yakın gelen fikirleri, tonlamaları ve içeriği diğer toplumsal gruplardan çok daha kolay ve yeniden üretebilmektedir. Bu sayede yönetici seçkinlerin

bakış açıları kamusal alanda süreklilik kazanarak yerleşik hâle gelmektedir (Lull, 2001, s.52-53'ten aktaran Toruk ve Sine, 2012, s. 355).

Sivil toplumda hegemonyanın kurulması açısından Gramsci, öncelikli olarak aydınların (entelektüellerin) rolünden söz eder (Gönenç, 2001, s.38). Gramsci'ye göre her üretim tarzına bir ana sınıf ve dolayısıyla bir aydın tipi denk gelmektedir. Bu sebeple o, aydınları “geleneksel” ve “organik” olmak üzere ikiye ayırır. Kapitalizmin etkisiyle her ülkede aydınlar tabakası köklü değişikliklere uğramıştır. Köylü ve zanaatkâr tabanlı bir toplumda, tarımın hala önemini koruduğu yerlerde eski tip aydınlar hâkimdir. Bu tip aydınlar hala bir önceki üretim tarzına bağlı olmaları ve kaybolmaya yüz tutmuş bir sınıfın ‘organik’ aydınları olmaları ve yükselişe geçen sınıfla organik bağları olmaması nedeniyle geleneksel olarak adlandırılır. Organik aydının görevi ise halkın geleneksel kültüre bağımlılığını yıkıp onu kendi öz kültürüyle barıştırmak, bütün kitleyi aydın statüsüne ulaştıracak entelektüel ve ahlakî reformu başlatıp sürdürmektir (Bağla, 1977, s.85-6) .

Gramsci'ye göre (organik) entellektüeller hâkim sınıfın dünya görüşünü bütün toplumun ortak anlayışı veya toplumun içinde yaşadığı ‘duygu yapısı’ hâline getirmek için çabalar. Bu şekilde kurulan ideolojik hegemonya sayesinde hâkim sınıf zora başvurmaksızın egemenliğini sürdürür. Gramsci, işçi sınıfının bir karşı hegemonya kurması için işçi sınıfı entelektüellerinin etkin katılımı ve kendi dar sınıf çıkarlarını aşarak bütün toplumun çıkarlarının temsilcisi hâline gelen bir ideoloji geliştirmesi gerektiğini savunur. Gramsci, ideoloji terimine daha geniş bir anlam yükleyerek onuhem siyasal bir düşünce sistemi olarak hem de din, ortak toplumsal anlayış ve hatta folklor biçimiyle de inceler. Gramsci din paradigmasını ideolojinin bu geniş anlamına ilişkin olarak kullanır; çünkü ona göre, din de ideoloji gibi “belirli bir dünya görüşüyle, ona tekabül eden bir davranış normu arasında bir inanç birliği” yaratmaktadır (Çakmak Kılıçarslan, 2008, s. 100).

Gramsci'de ideoloji, sistemin sürekliliğini sağlayan, ana yapılar arasında olduğu kadar dönemler arasında da bağlantıyı kurar. Kazancı'nın György Lukacs'ın *Birey ve Toplum* adlı eserinden aktardığına göre Gramsci, ideoloji sözcüğünü iki anlamda kullandığımızı ileri sürmüştür. Bir taraftan her insanın toplumda belli bir sınıfa dâhil olduğunu ve insanın dâhil olduğu sınıfın bir parçası olduğunu ve bu sınırlamanın ideoloji tarafından çizildiğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan ise ideolojinin gerçeğe karşı gösterilen

bir tepki olduğunu ve bu durumun alışkanlık hâline geldiğini belirtmiştir (Lukacs, 1978: 149’dan aktaran Kazancı, 2006, s. 3).

Özetlemek gerekirse, Gramsci’nin sivil toplumu, devletin “zorlayıcı” veya “baskıcı” yönünü ortadan kaldırmaya hizmet edecek konumdadır. Devletin ideolojik-kültürel alanı olan sivil toplumun genişlemesi, “baskı”nın yerini “benimsetme”ye bırakması anlamına gelmektedir. Bu hâliyle sivil toplum, Bobbio’nun da vurguladığı gibi, ne doğa hâliyle ne sanayi toplumuyla ne de devlet öncesi herhangi bir yapıyla özdeştir. O, üst yapının ikiliğini (sivil toplum-siyasal toplum) ortadan kaldırarak bunları kendi içinde kaynaştırır (Gönenç, 2001, s. 39). Gramsci açısından bakıldığında ideolojinin üretildiği en önemli alanlardan biri medyadır ve temel hegemonya stratejilerinden biri ise ortak duygudur (Gramsci, 1992, s.49’dan aktaran Özer, 2019, s.31).

Medya sürekli olarak tutarlı bir ideolojiyle toplumsal yapıyı, yönetilen sınıfların tahakküm altına alınmalarına kendi rızalarıyla katılımlarıyla yeniden üreten ve haklılaştıran bir dizi ortakduyusal (commonsensical) değerler ve mekanizmalar üreterek hegemonyacı bir işlev görmektedir. Haberlerdeki hegemonyacı değerlerin ortakduyuyu yaymada özellikle etkili olduğu belirtilir; çünkü bunlar doğal görünürler ve zorlamayla yerleştirilmemişlerdir (Shoemaker ve Reese, 2014, s.112). Hegemonya kavramı eleştirel iletişim çalışmalarında kendisine geniş bir yer bulmaktadır, bunun bir nedeni iletişim araçlarının rızanın üretimindeki ana etkenlerden biri olmasıdır. Diğer neden ise hegemonya için toplumun her alanında, hatta siyaset ve devletin müdahâlesinden uzak alanlarda bile savaş veriliyor olmasıdır. Dolayısıyla medya metinleri de bu savaşın verildiği önemli alanlar olarak kabul edilmektedir (Mutlu, 1998, s. 155’ten aktaran Aygün, 2011, s. 29).

Gramsci’ye benzer şekilde Louis Althusser ise egemen ideoloji yaklaşımı temelinde ideoloji ve iktidar ilişkilerini açığa çıkarmaya çalışmış, ikinci kuşak Marksistlerden biri olarak bir ‘pratik’ olarak ideoloji kuramını geliştirmiştir. Saussure ve Freud’un fikirlerinden etkilenen Althusser, Marx’ın daha ekonomi ağırlıklı kuramlarını açıklamak için yapı ve bilinçdışı kuramlarını kullanmıştır. Marx’a göre oldukça açık bir kavram olan ideoloji, yukarıda da anlatıldığı üzere yönetici sınıfın fikirlerinin toplumda doğal ve normal görülmesini sağlayan bir araç konumundaydı. Marx’a göre tüm bilgiler sınıf temellidir ve ait oldukları sınıfın özelliklerini taşırlar ve bu sınıfın çıkarlarının iletilmesi için çalışırlar. Marx, alt sınıfın, yani işçi sınıfının kendi toplumsal deneyimlerini, toplumsal ilişkilerini ve

dolayısıyla kendilerini, kendilerine ait olmayan fikirler, yani ekonomik, toplumsal ve siyasal çıkarları farklı ve etkin olan sınıfın fikirleri üzerinden anlamaya yönlendirildiğini belirtir. Marx'ın “yanlış bilinç” olarak nitelendirdiği bu durum, insanların kim oldukları, toplumla nasıl ilişkilendirildikleri ve toplumsal deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları konusundaki bilinçlerinin toplum tarafından üretildiğini ifade eder. Dolayısıyla bilinç, insanların doğası ve psikolojisi tarafından değil, içinde doğdukları toplum tarafından belirlenmektedir. Marx için oldukça önemli olan *yanlış bilinç* kavramı, çoğunluğun kendilerini ikincil konuma iten bir toplumsal sistemi neden kabul ettiklerini açıklasa da Marx uzun vadede ekonomik gerçekliğin ideolojiden daha etkili olduğuna inanıyordu ve ona göre işçiler günün birinde mutlaka burjuvaziyi yıkarak, sınıf tahakkümünün olmadığı ve bir sınıfın çoğunluğu sömürmediği bir toplum yaratacak, böylece “yanlış bilinç”ten kurtulacak, adil ve eşitlikçi bir toplumda ideolojiye gerek kalmayacağı için herkes kendisi ve toplumsal ilişkileri hakkında “doğru” bilince sahip olacaktı (Fiske, 2003, s. 221-2).

20. yüzyıl içinde kapitalizmin içsel bir devrimle yıkılmayacağı ve Rusya'daki devrimin Avrupa'ya ve Batı'ya yayılmayacağı anlaşılsa da kapitalizm, azınlık çıkarları doğrultusunda üyelerinin çoğunluğunu ikincil konumda tutmaya devam ediyordu. Bu durumu açıklayabilmek için Althusser gibi Marksist düşünürler, daha kapsamlı bir ideoloji kavramı geliştirdiler. Bu kuram, ideolojiyi sadece ekonomik temelli neden-etki ilişkisinden kurtararak bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği bir fikirler dizgesinden çok, tüm sınıfların katıldığı süregiden ve her yana yayılmış pratikler dizgesi olarak tanımladı. Yeniden tanımlanan bu ideoloji, Marx'ın ideolojisinden çok daha etkilidir; çünkü dışarıdan değil, tüm sınıfların düşünce ve yaşam biçimlerine içeriden ve derinden işlemiştir (Fiske, 2003, s.223).

Louis Althusser'in ideoloji kuramında üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri “pratik” kavramıdır. Althusser ekonomik, politik, kuramsal ve ideolojik üretim tarzlarının her birine pratik adını vererek, aslında toplumsal formasyonların üretildiği ve dönüştürüldüğü bir “üretici etkinliği”ni, yani insan emeği ile üretim araçları kullanılarak, hammaddenin belirli bir ürüne dönüştürülmesi sürecini kast etmektedir (Onay, 2006, s. 22). Bir anlamda Althusser'in bir pratik olarak ideoloji kuramı, Marx'ın yanlış bilinç olarak ideoloji kuramının bir ileri aşamasıdır ancak Althusser'in kuramı, azınlığın baskıcı olmayan araçlarla çoğunluk üzerindeki iktidarını sürdürmesinde

ideolojinin rolünü vurgulamıştır. Althusser, ideolojiyi, tüm sınıfların katıldığı süregiden ve her yana yayılmış pratikler dizgesi olarak yeniden tanımlamıştır (Özer, 2019, s.35).

Althusser’e göre ideoloji hayatla birlikte başlar. İdeolojiyi bireye yüklemenin yolu ve yöntemi sistemde mevcuttur ve kendiliğinden gerçekleşir. Marx’ın Kapital’de ideoloji için kullandığı, insanların fiilen yaptıkları şey ile yaptıklarını düşündükleri şey arasında uyumsuzluk olduğunu belirten “Bilmiyorlar ama yapıyorlar.” cümlesi, Althusser’in ideolojisi için de geçerlidir. Aynı şekilde, Marx işçilerin kendilerini, kendilerine ait olmayan düşünceler aracılığıyla anlamaya zorlandıklarını söyler. Kazancı’nın ifadesiyle, ideolojinin oluşumu ile ilgili öneri ve saptamalar Althusser’de ise kendine ait ve özgündür. Egemen ideoloji varlığını ve sürekliliğini otomatik bilinç yüklemeye borçludur. Yükleme alanı tümüyle egemen ideolojiye aittir. Egemen ideoloji her şeyi kaplar ve kapsar (Onay, 2006, s. 20; Kazancı, 2003, s. 38-9).

Althusser’in ideoloji kuramı, Michel Pecheux’un yaklaşımına da ilham vermiştir. Pecheux, Althusser’in kuramını söylem kuramı ve söylem çözümlemesi yöntemiyle geliştirmiştir (Fairclough, 2003, s. 155’den aktaran Özer, 2019, s.37). Pecheux’un, Althusser’in kuramına katkısı, ideolojinin önemli kritik bir maddi biçimi olarak dil düşüncesini geliştirmesidir. Kullanılan dilin ideolojik yapısına vurgu yapmak için de söylem kavramını kullanmıştır (Fairclough, 1992, s. 30’dan aktaran Özer, 2019, s.38).

İdeolojilerin en yaygın ve görünmez pratiklerinden biri Althusser’e göre “çağırma” veya “seslenme”dir. Buna göre, her iletişim birisine seslenir ve seslendiği kişiyi toplumsal bir ilişki içine yerleştirir (Fiske, 2003, s.223). Çağırma ile bireyin ideolojik olarak adı konmuş olmaktadır. Yani ideolojik etki ve oluşum, çağırma ile başlayıp daha sonra da yeni çağırımların etkisiyle bir toplumsal bileşime dönüşerek varlığını devam ettirecektir. Bundan sonra özne, tüm ilişkilerini bu isimlendirmenin etkisi ve onun sağladığı görüş açısıyla değerlendirecektir. İdeoloji tıpkı bir ayna gibi toplumsal formasyon içinde bireyin özne olarak adlandırılıp çağırılmasını sağlar. Çağırılma ile adlandırılan ve dolayısıyla belirlenmiş toplumsal görevi üstlenmiş olan özneler, başka egemen öznelerin boyunduruğu altına girerler, bu sayede devlet işlevine gerek kalmaksızın, egemen öznenin istediği yani ideolojisinin buyurduğu biçimde, Althusser’in de dediği gibi “Kendiliklerinden yürürler” (Kazancı, 2002, s.61). Althusser’in ideolojisinde insanların özne hâline gelmesiyle, insanlar kendilerini özerk, kendi başlarına karar verebilen bireyler olarak algırlar. Oysaki

kendisini bağımsız birey zanneden öznel aslında toplumsal süreç tarafından oluşturulmuştur ve devletin ideolojik aygıtları tarafından kendi varlık koşullarıyla hayali ilişkiler kurması sağlandığı için bağımsız birey olduğuna inanmaktadır (Stevenson, 2008, s. 248'den aktaran Selçuk ve Şeker, 2012, s. 26).

Marx'ın yanlış bilinç olarak yorumladığı ideoloji kuramının ileri aşaması olan Althusser'in kuramı, azınlığın çoğunluk üzerindeki iktidarının baskıcı olmayan araçlarla sürdürülmesinde ideolojinin rolünü vurgular (Fiske, 2003, s. 224). Althusser'e göre ideoloji, toplumsal yaşantıyı farklı biçimde, fakat her zaman ve her aşamada otomatik olarak etkileyen bir oluşumdur. Daha doğrusu toplumsal pratik ile ideoloji iç içedir. Tüm sisteme yayılmış, toplumsal varoluşun tüm biçimlerinde yer etmiştir. Althusser, hem siyasal bilim hem de iletişim bilimleri açısından çok önemli sonuçlar doğuracak, ideoloji ile ilgili ana tezlerini şu şekilde belirlemiştir. Bunlardan ilki "İdeolojinin tarihi yoktur." tezidir. Bu tez ile kast edilen şey, ideolojinin, tarihe değil, insan zihninin işleyişine ilişkin olarak açıklanması gerektiğidir. Bu zihnin işleyişi ise tarihin başından beri aynı olduğuna göre, tarih-dışı, çünkü tüm-tarihidir, tarih boyunca hep aynıdır ve somut tarih tarafından belirlenmez. Somut tarih ideolojinin içeriğini belirler, ama işleyiş biçimini belirlemez (Althusser, 2000, s.48-51). Aslında Althusser, ideolojiyi genel ideolojiden ayırarak genel ideolojinin sınıflı toplumların tarihi içinde ortaya çıkan kendine özgü yapısını ve işleyişini ortaya koymuştur. Buna göre ideolojik bir toplum tasarlamının tek yolu ideolojik bir dünya görüşüdür (Çelik, 1999, s. 123'ten aktaran Onay, 2006, s.16).

Althusser'in ikinci tezine göre "İdeoloji bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerini temsil eder." Althusser'e göre ideoloji gerçekliğe ilişkin çarpıtılmış, manipüle edilmiş düşünceler değil insanın gerçek varoluş koşullarıyla olan ilişkisi, bağıntısıdır; ama insanın kendi dünyasıyla yaşadığı ilişki hem hayalidir hem de gerçektir. Marksist bir dil kullanmak gerekirse, üretim, sömürü, baskı, ideolojiyi yaygınlaştırma ve bilimsel pratik görevlileri mevkilerindeki bireylerin gerçek varoluş koşullarının tasarlanması, son kertede üretim ilişkilerinden ve üretim ilişkilerinden türeyen ilişkilerden kaynaklanıyorsa, her ideolojinin, zorunlu olarak hayali çarpıtması içinde, varolan üretim ilişkilerini (ve onlardan türeyen öbür ilişkileri) değil, fakat her şeyden önce bireylerin, üretim ilişkileri ve onlardan türeyen ilişkilerle olan hayali ilişkisini gösterdiğini söylemek mümkündür. Demek ki ideolojide, bireylerin varoluşunu yöneten gerçek ilişkiler

sistemi değil, fakat bu bireylerin içinde yaşadıkları gerçek ilişkilerle hayali ilişkisi gösterilir (Althusser, 2000, s. 51-54; Güngör, 2001, s. 226).

Althusser'in ideoloji ile ilgili bir diğer tezine göre "İdeoloji bireyleri özne olarak çağırır.". Buna göre, her ideoloji bir özneler kategorisi üzerine oturtulmuştur. Özne ideolojinin kurucu kategorisidir; çünkü bir ideoloji özne aracılığıyla belirir ve ancak özneler için vardır. İdeoloji bireyleri adlandırma yoluyla onları bir özne hâline dönüştürmektedir. Bu saptamanın anlamı şudur: Ailede doğacak çocuğun yeni bir kimliği olacağı, onun yerini kimsenin alamayacağı önceden belirlenmiştir. Bir başka tanımla çocuk doğmadan önce içinde yer alıp aile fertlerinin beklediği bir nesnedir. Aile ideolojisinin biçimi ile ve o biçim içinde özne olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Ayrıca her zaman öznedir ve özne olarak kalacaktır (Althusser, 2000, s. 60-66). İnal'a göre Althusser öznenin dil ve söylem içinde oluştuğunu belirtir. İdeolojinin taşıyıcısı olan aileden okula, din kurumlarından medyaya tüm toplumsal kurumlar özneler aracılığıyla var olurlar ve pratiklerinde hem özneleri hem de ideolojiyi üretirler. Bireyin söylemler içinde özneye dönüşmesi süreci, Althusser'in Lacan'dan etkinlediğini gösterir. Bu sayede Althusser, Lacan aracılığıyla bilinçli hareket etmese de Saussure, Freud ve Marx arasında bir köprü olmaya çalışmıştır (İnal, 1996, s.60).

Althusser bu ana tezlerden neden-sonuç ilişkisi içinde ara tezler üretmiştir. Bunlardan İnsanı farklı düşünmeye, farklı çözümlere ve özgün saptamalara yöneltebilecek tezi "İdeolojinin varoluşu maddidir." biçiminde formüle ettiği ara tezdır (Althusser,1970, s. 41-48'den aktaran Kazancı, 2002, s. 57-61). Buna göre, ideoloji içinde yaşayan bireyin belli davranış ve tavırları benimseyip uygulamasını ve ilgili ideolojik aygıtta düzenlenmiş pratiklere (ritüellere, ayinlere) katılmasını doğurur (Güngör, 2001, s. 226). Eğer ideoloji Althusser'in ritüel diye tabir ettiği gelenek, göreneklerle ve başka yollarla oluşuyorsa, bu oluşum insanın çevresini saran, insanı kaplayan bir ortam yarattığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ideoloji bir ortamın adıdır ve bu ortam yaratılmıştır ve bireyi otomatik olarak etkilemektedir. Bu ifadeyi daha çok açıklığa kavuşturmak amacıyla Kazancı "balığın içinde yaşadığı su" benzetmesini yapmıştır. Buna göre, balığın varlık nedeni sudur. Su olduğu için balık vardır ama balık başka yerde olamadığı için suyun içindedir. Balık için su her yerdedir ve her yerdir, ancak o bunun farkında değildir. Onunla ilgili her şey aynı zamanda suyla da ilgilidir. Balık, bütün dünyanın su olduğunu sanır ve o ancak suyun dışına çıktığında suyun ne olduğunu anlayabilir; ama hiçbir zaman çıkarılmadığı sürece,

balık suyun dışına çıkamaz. (Kazancı, 2003, s. 48); çünkü ideoloji gücünü egemen olmasından alır ve bireyler bu ideolojinin içinde yaşamlarını sürdürürken onun farkında bile olmayabilirler. Bu durumda, bu kişiler ötekilerin ideolojilerini kolayca görebilirler ama kendi ideolojilerinin farkına bile varamazlar; çünkü onların ideolojileri doğallaşmış ve bu nedenle güç kazanmıştır. Toplumdaki ideoloji, egemen grubun ideolojisi olduğu için kaçınılmaz biçimde bu egemen gruba hizmet edecektir (Barnard, 2003, s. 21’den aktaran Devran, 2010, s.21).

Sınıf çatışmaları ile parçalanmış durumda olan toplumun dağılmasını önlemek için ekonomik eşitsizliklerin dağılımını haklılaştıran ve toplumu bütüncül göstermeye çalışan fikirler tarafından bu karşıtlıkların üzeri örtülmüştür. Doğalarının gizlenmesi ve eşit olmayan bu dağılımın haklı gösterilmesi noktasında Althusser devreye devletin baskı ve ideolojik aygıtlarını sokmuştur (Onay, 2006, s.34).

Devletin baskı aygıtları, hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb. aygıtlardan oluşurken; devletin ideolojik aygıtları ise “dinsel, öğrenimsel, aile, hukuki, siyasal, sendikal, haberleşme ve kültürel” aygıtlar olarak belirlenmiştir. Devletin baskı aygıtları “zor kullanarak” işlerken, devletin ideolojik aygıtları ideoloji kullanarak işlerler. Eğer devletin ideolojik aygıtları ideolojiye öncelik vererek işliyorsa, bu kadar çeşitliliğe rağmen onları birleştiren şey “egemen ideoloji”dir, yani yönetici sınıfın ideolojisi altında her zaman birliğe sahip olmalarıdır. Hiçbir sınıf devletin ideolojik aygıtları içinde ve üstünde hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını sürekli elinde tutamaz. Devletin ideolojik aygıtlarının hedefi, egemen ideolojinin yeniden üretilmesidir. Siyasal aygıt, bireyleri devletin siyasal ideolojisine uyumlu hâle getirirken, haber aygıtı tüm yurttaşlara basın, radyo, televizyon aracılığıyla egemen ideolojiyi iletir (Althusser, 2000, s. 33-43).

Devletin ideolojik aygıtları ideolojik olarak bireyleri yoğurmaktadır. İdeoloji bireyleri istenilen biçimde düşünmeye sevk ettiği için, birey olağan olanı değil, gösterilmek isteneni görmektedir (Sucu, 2012, s. 34). Devletin ideolojik aygıtlarının ideolojiye ağırlık vererek işlemleri onların gizli veya hafifletilmiş anlamda baskı içermediği anlamına gelmez. Hatta etkilerinin devletin baskı aygıtından daha kuvvetli olduğu bile söylenebilir. Örneğin, kapitalizm öncesi dönemde kilise yalnızca dinsel işleve sahip değildi, kilise haberleşme, kültür, öğrenimsel işlevleri de yerine getiriyordu (Onay, 2006, s. 35). Okul aygıtına gelince, Althusser’e göre okul aygıtı kilisenin rolünü üzerine

almıştır. Eskiden kilise ile aile bir çift oluştururken, artık okul ve aile çift hâline gelmiştir. Böylece eğitimin devletin veya daha geniş anlamda iktidarın davranışlarını meşrulaştırma aracı olduğu yani ideolojik birer aygıt olarak kullanılabileceği açıktır. Egemen ideoloji anaokulundan başlayarak, yeni ve eski yöntemlerle, yıllar boyunca, çocuğun “etkilere en açık olduğu” çağda, aile aygıtı ve öğretimsel aygıt arasında sıkışmış olduğu yıllar boyunca, tekrarlaya tekrarlaya tüm toplumsal sınıfların çocuklarının kafasına yerleştirilir (Althusser, 2000, s. 43-46; Sucu, 2012, s. 33).

Onay’ın Althusser’den aktardığına göre egemen sınıfın ideolojisi bireylerin bilinçlerine ve davranışlarına nüfuz ettiği için devletin ideolojik aygıtları, bireysel bilincin en gizli yerlerine kadar üretim ilişkilerinin yeniden üretimini sağlayarak egemen ideolojiyi gerçekleştirir (Althusser, 2005, s. 72’den aktaran Onay, 2006, s. 38). Bu noktada, devletin ideolojik aygıtlarının egemen ideolojiyi hâkim kılmak adına tüm gücünü sonuna kadar kullandığını söylemek yanlış olmaz; çünkü içinde yaşanılan toplumda ideoloji hâkimiyetini sürdürmektedir ve bireyler bu ideolojinin etkisinde yaşamını sürdürmek zorundadır.

Althusser açısından medya, ideolojinin hâkimiyeti altında işlemektedir. İdeolojik bir devlet aygıtı olan medyanın etkinliği yukarıdan dayatılan bir yanlış bilinçlilikte veya değiştirilen tutumlarda değil, koşulların temsil edilmesi ve deneyimlenmesini sağlayan bilinç dışı kategorilerde yatmaktadır (Curan vd.,1991, s. 246’dan aktaran Özer, 2019, s. 36). Fiske (1987)’e göre medya çalışmalarında Gramsci’nin “hegemonya” kavramı, Althusser’in “devletin ideolojik aygıtları”ndan daha fazla benimsenmiştir. Bunun nedeni medyanın ideolojik bir aygıt olarak kavranmasından çok, iktidar sahiplerinin ideolojilerinin kültürel pratiklerin dolayımı ile toplumsal rızaya dönüştürüldüğü bir araç olarak ele alınmasına dayanmaktadır (İnal, 1996, s.62). Gramsci’nin hegemonya kavramı medyaya uygulandığında medyanın okuyuculara/izleyicilere/dinleyicilere egemen sınıfın değerlerini aktaran bir araç olduğu görülmüştür. Medya genel olarak egemen yapıya ve egemen değerlere karşı olan ve bunları tehlikeye atan her türlü olaya karşıdır, medyada haber değeri olacak olay ve olgular egemen sınıfın bakış açısı doğrultusunda belirlenir, kitle iletişim araçları egemen temel değerleri kabul eder ve sağduyuya uygun olarak yani herkesin bildiği bir dünya tasarımı sunar, neticede medya egemen değerleri yeniden aktararak hegemonyayı yeniden üretir (Yaylagül, 2006, s.101).

Eleştirel bakış içindeki en önemli araştırmalar daha çok Marxist gelenek doğrultusunda şekillenmiştir. Bu geleneği çoğulcu yaklaşımlardan ayıran en büyük fark Marx'ın görüşleri olmuştur. Marx ideolojiyi, gücünü sermayeyi denetlemesinden alan yönetici sınıfla doğrudan ilişkilendirir; ancak Marxist gelenek içerisinde ekonominin ideolojiyi ne kadar belirlediği konusunda fikir uyuşmazlıkları da söz konusudur. Medya içeriğinin ekonomik ilişkiler tarafından belirlendiğini savunan ekonomi-politikçiler, ekonomik koşullarla ideolojinin doğrudan birbiriyle ilintili olduğunu öne sürmüşlerdir (Shoemaker ve Reese, 1996, s. 220; Shoemaker ve Reese, 2014, s.105). Ekonomi-politik yaklaşımın temsilcilerinden Edward Herman ve Noam Chomsky de kapitalist toplumlarda medyayı egemen toplumsal ve ekonomik yapıyı meşrulaştıran ve destekleyen bir araç olarak değerlendirmiştir. Medyanın egemen seçkinlerin amaç ve çıkarlarına hizmet ettiği varsayımından hareket ederek haber üretim sürecinin anlaşılabilmesi için “propaganda modeli”ni geliştiren bu araştırmacılara göre propaganda modelinin beş haber eleme süreci vardır:

1. Egemen medya büyüklüğü, mülkiyetin belirli kişiler elinde toplanması, medya sahiplerinin zenginliği, kâr yönelimi
2. Medyanın ana gelir kaynağı olarak reklam
3. Medyanın hükümet ve sermaye çevreleri ile bu kaynaklardan ve iktidar birimlerince mali destek verilip onaylanan uzmanlar tarafından sağlanan bilgilere aşırı derecede bağımlılığı
4. Medyayı hizaya sokmanın bir aracı olarak olumsuz eleştiri
5. Ulusal bir ideoloji ve kontrol mekanizması olarak komünizm düşmanlığı
6. Ayrımcı yaklaşım (Shoemaker ve Reese, 2014, s.110).

Medya kuruluşlarının sahipliğinin egemen grupların elinde bulunmasıyla ekonomi-politik yapının haber üretiminde ne ölçüde belirleyici olduğunu ortaya koyan eleştirel yaklaşımın bu ekonomi-politik eksenli görüşüne göre medyaya biçilen rol egemen güçlerin bir anlamda sözcülüğüdür (Aydın, 2013, s. 43). Medya araştırmalarında ekonomi-politik yaklaşımın yer almasının nedeni medya gibi kültür ve ideoloji üreten endüstriler öncelikle onların ekonomik yapılarına bakılarak anlaşılabilir. Bu sayede medya içerikleri ve taşınan mesajlar bu anlamları üreten kurumların ekonomik yapıları tarafından belirlenir (Gurevitch, vd. 1982'den aktaran Yaylagül, 2006, s. 132). En genel anlamda ekonomi-politik insanların maddi varlıklarını sürdürebilmek için gereken araçların üretim ve

değişimini inceleyen bir bilim olmakla beraber, ekonomi politik özünde tarihsel ve sınıfsal bir bilimdir (Yaylagül, 2006, s. 123).

Medyanın ekonomi-politik yaklaşımı, liberal yaklaşımın medyayı kamusal sorumluluğu olan ve hükümetleri halk adına denetleyen kurumlar olarak gören yaklaşımının geçersiz olduğunu belirtir; çünkü kapitalist devlet ve kapitalist ekonomik ilişkiler medyanın sadece kendilerini kontrol eden kapitalist bir grubun ekonomik ve siyasal çıkarlarına hizmet eden kuruluşlar olmasına neden olmaktadır (Yaylagül, 2006, s.128). Ekonomi-politik görüş, gazeteleri çıkaran editörleri ve gazetecileri kontrol altında tutan diktatör bir kapitalist sınıf bulunduğunu ve haberin bu yapı içinde üretildiğini savunmaktadır. Dolayısıyla haber metinlerinden ziyade haber kuruluşlarının yapısı incelenmelidir (Aydın, 2013, s. 44). Gazetecilik bağlamında ekonomi-politik yaklaşım, haberin devletle ve medya kurumlarının sermaye yapılarıyla arasındaki ilişkiyi inceler, ilgili basın kuruluşunun ekonomik yapılanmasının medya pratikleri üzerindeki belirleyici rolü üzerine yoğunlaşarak izleyiciden ziyade iletinin hazırlanma süreci ve bu sürece etki eden faktörleri inceler (Arık, 2006, s.43'ten aktaran Dalgaldere, 2011, s.71). Kısaca Schudson'un (1989, s. 311) ifadesiyle büyük resmi görmeyi hedefler, dünya üzerinde parayı ve iktidarı elinde bulunduranların yakın ilişkilerini irdelemek yaklaşımın ana hedefini oluşturmaktadır. Yaklaşım, kültürel anlatımın yayılım alanı ve çeşitliliği üzerinde de durmaktadır. Kültürel çalışmalar bağlamında ekonomi-politik yaklaşım Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerinde durmaktadır (aktaran Dalgaldere, 2011, s.72)

Ekonomi-politikçilerden ayrılan bir diğer eleştirel yaklaşım ise kültürel çalışmalardır. Kültürel çalışmalar bağlamında önemli çalışmalara imza atan isimlerden biri Stuart Hall'dır. Kültürel çalışmalara kadar Marksist eleştirel gelenek içinde medya metinleri daha çok üretim süreci ile ilişkili olarak düşünülmüş ve gerek araççı yaklaşım içinde gerekse ekonomi-politik yaklaşımı içinde bu metinlerin okuyucusu olan kişi ve gruplar başlı başına önemli bir araştırma konusu olmamıştır (İnal, 1996, s. 43). Kültürel incelemelerle birlikte, dil ve anlamlar aracılığıyla gerçek dünyanın toplumsal olarak nasıl yapılandırıldığı ve sunulduğu (temsil edildiği) sorunuyla ilgilenirler. Kültürel çalışmalar insanların anlamlandırma ve temsil pratikleri vasıtasıyla kültürü anlamaya çalışır (Barker, 1999, s.13'ten aktaranYaylagül, 2006, s.111).

İngiliz kültürel incelemeleri olarak bilinen bu ekolün asıl ismi Birmingham Çağdaş Kültürel İncelemeler Merkezi olup 1960'larda kurucusu ve yöneticisi Richard Hoggart'tır, ancak Stuart Hall ile birlikte şöhret kazanmıştır. Bu merkez ilk dönemlerde Althusser ve Gramsci'nin teorik yaklaşımları doğrultusunda kültür incelemeleri yaparken, 1980 sonrası post modern ve post yapısalcı yaklaşımlara daha çok dayanmaya başlamıştır. Kültürel çalışmalar geleneği özellikle medya tarafından sunulan içeriğin metin olarak analizini yapmıştır. Bu metinler kapitalist sınıfın hegemonyasını ve kapitalist ideolojiyi yeniden üreten materyaller olarak görülmüştür (Yaylagül, 2006, s.112-114).

1970'lerden itibaren İngiliz Kültürel Çalışmaları kapsamında Stuart Hall ve arkadaşları, Gramsci ve Althusser'in Marksizm içinde geliştirdikleri ideoloji ve medya değerlendirmeleri içinden, belirli öğeler üzerinden, medyaya ilişkin tartışmalarda metinlere ve metinlerin okunma süreçlerine yönelerek başka bir yaklaşım geliştirme çabasına girmişlerdir (Dursun, 2001, s. 34). Bu doğrultuda, İngiliz Kültürel Çalışmalarının üç temel konu etrafında sınıflandırıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan biri, kitle iletişim araçlarının metinsel incelemeleri ve bunların hegemonya ve ideolojiyi yeniden üretmeye dönük işleyiş biçimleridir (Smith, 2005, s. 213'ten aktaran Özer, 2011, s. 24).

Hall, Chritcher, Jefferson, Clarke ve Roberts neyin haber olacağı konusunda en güçlü sezginin mesleki ideoloji olduğunu belirtmektedir. Haber değeri kavramı altında belirtilen nitelikler gazetecilerin, okurun beklentileri doğrultusunda haberleri seçmede kullandıkları yollardır (1978, s.53). Hall'ın aslında kastettiği şey haber değeri kavramının bir haberi diğer haberden farklı kılan nitelikler dizisi olmadığıdır. Haber değeri kavramı derken kastedilen şey gazetecilerin beklentilere uygun bir şekilde haberlerin seçilip çerçevelenmesinde başvurdukları yollardır (Kılıç, 2005, s. 134).

Hall ve arkadaşlarının İngiltere'deki sokak soygunlarının medyaya nasıl yansıtıldığını inceledikleri çalışmada, bu olayların medyaya yansıtılış biçiminin ardında siyasal, ekonomik, kültürel ve ideolojik yapılar olduğu görüşünden hareket edilmiştir. Neticede polis, yargı ve kamuoyunda artan duyarlılık, olayların sonucunda ortaya çıkan panik incelendiğinde haber üretim sürecinin; habercilik örgütlenmesi, haber değerleri ve üretim alanından oluşan üç basamağı olduğunu ortaya koyan Hall ve arkadaşları, haber değerinin belli tarihsel ve toplumsal durumlara bağlı olarak biçimlendiği kanısına varmışlardır. Araştırmada gazetecilerin belli olayları hem tanımladığı hem de bu olayları

belli bir bağlama yerleştirdiği tespit edilmiş ve daha sonra benzer adlandırmalar her kullanıldığında önceki bağlamla birlikte kurulan anlamlar ve yan anlamların birlikte harekete geçtiği de belirlenmiştir. Hall ve arkadaşlarının haber üretim süreciyle ilgili en önemli tespitleri, kaynaklardan alınan haberlerin halk diline dönüştürüldüğünü ortaya koymalarıdır. Medya olayların ana belirleyicisi değildir, medya habere konu olayları siyasetçilerden, bürokratlardan, özel örgütlerin üst düzey yöneticilerinden ve uzman olarak tanımlanan kişilerden almaktadır. Hall ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada polis tarafından sokak soygunu olarak adlandırılan olayların, daha sonra basının aynı adlandırmayı ve tanıımı kopyalayarak haberlerde kullandığı tespit edilmiştir. Hatta yargı kararlarında da, kaynağı resmi bürokrasi olan ve halkın diline dönüştükten sonra geri gelen sokak soygunu adlandırması kullanılmıştır. Bu araştırma aslında profesyonel normlara uyan gazetecilerin nispeten özerkliklerini kullanarak çalıştıkları halde iktidar sahiplerinin söylemlerini yeniden üretmekten kurtulamadıklarını ortaya koymaktadır. Sokak soygunlarının artarak devam etmesi ile oluşan, İngiltere’de o dönemde iktidardaki sağ hükümetin meşruiyetiyle ilgili kriz, basının desteğiyle giderilmiştir. Hall ve arkadaşları, mensubu bulundukları eleştirel yaklaşımın temel öngörüsüne uygun olarak, basının iktidar sahiplerinin ideolojilerini yaymak ve güçlülerin iktidarını desteklemek şeklindeki rolünü yeniden kanıtlamışlardır (Şeker, 2003, s. 48-9). Böylece İngiliz kamuoyunda haber değerlerinin politik süreçlere göre nasıl değişime uğradığı ve bu değişim sonrasında yaşanan haberin sosyal hayattaki etkisi ortaya konmuştur (Gölcü, 2009, s. 87).

Stuart Hall (1978) çalışmasında medyayı kamunun bilincini biçimlendiren ve ona etki eden güçlü bir araç olarak görmüştür. İngiliz kültürel incelemeler geleneğinde yer alan araştırmacılar, medya incelemelerinde medyayı egemen sınıfın görüş ve düşüncelerini topluma yayan ideolojik aygıtlar olarak görürler, bunu yaparken de Althusser’in devletin ideolojik aygıtları ve devletin baskı aygıtları ile Gramsci’nin hegemonya ve tahakküm kavramsallaştırmalarına başvururlar. Bu sayede medya egemen bakış açısını topluma yayarak işçi sınıfı ve alt kültürler arasında eleştirel bir bakış açısının ve düşüncenin gelişmesini engeller, çünkü medya var olan gerçeği olduğu gibi göstermez, onu yanlış bir şekilde sunarak var olan eşitsizlikleri ve iktidar yapılarını doğallaştırır ve meşrulaştırır (Yaylagül, 2006, s.116-117).

Hall, ekonomi-politik görüşün sınıf ilişkileri ve ideolojinin sınıfsal kökeni modelini artık geçersiz bularak, ekonomi-politik bakış açısının anlam için verilen mücadelede bir

kavrayışının olmadığını eleştirmiştir (Hall, 2014, s. 93-4). Gramsci'nin hegemonya yaklaşımından etkilenen Hall, egemen söylemin metinlerde nasıl kurulduğunu ve haber söyleminde farklı egemen grupların egemenlik mücadelesini nasıl sürdürdüğünü ortaya koymaya çalışmıştır (Aydın, 2013, s. 45). Hall kuramsal olarak insanların medya metinlerini nasıl anlamlandığı konusu üzerinde durarak medya metinlerine verilen cevapların çeşitliliğine daha geniş bir alan bırakmıştır (Yaylagül, 2006, s.115). Bu noktada, Althusser'den ayrılan Hall, Kodlama ve Kodaçımı (Encoding-Decoding) adlı makalesinde, aynı metnin farklı kişiler tarafından farklı okunabileceğini savunmuştur. İletişim eyleminde mesajı kodlayan bir taraf bulunmakta, sürecin diğer ucunda ise bu mesajın kodunu çözecek olan okuyucu yer almaktadır (Hall, 1999b, s. 236'dan aktaran Selçuk ve Şeker, 2012, s. 38).

Özellikle 1970'ler ve 80'lerin yarısına kadar İngiliz Kültürel Çalışmaları sınıf, iktidar, ideoloji ve kültür arasındaki ilişkilerin incelenmesinde etkin bir rol oynamıştır; ancak feminist, post-modernist, post-yapısalcı bakış açıları ile dağılma sürecine girmiştir. 1980'li yıllarda İngiliz Kültürel Çalışmaları geleneği içerisinde alımlama çalışmaları ağırlık kazanmış, bunun neticesinde medya metinlerinde anlam ve ideolojinin oluşumunda izleyicilerin de aktif katılımı olduğu düşüncesi egemen olmaya başlamıştır. Dayanak noktası sosyal psikolojiden çok, semiyolojik ve dilbilimsel olan bu geleneğe, medya metinlerinin şifresini izleyici veya izleyicilerin çözmekte olduğu üzerinde durulmuştur. Buna göre medya metinlerinin kod açıklama veya anlamlandırma sürecinde izleyici/okuyucuların sınıfsal konumlarının da etkili olduğu vurgulanmış, izleyicilerin medya metinlerini nasıl okudukları yani egemen ideolojiyle olan ilişkilerinin nasıl olduğu sorunu gündeme getirilmiştir. 1990'lı yıllarda daha çok gündelik yaşamın kültürüne doğru bir yönelme yaşanmış, gündelik yaşamda kimliklerin kurulumu, kadın, ırk, alt-kültürler gibi konular incelenmeye başlanmıştır. İngiliz Kültürel İncelemeler geleneği, kültürü ve ideolojiyi özerk olarak değerlendirmiştir. Oysa kendilerinin de belirttiği gibi kültürün oluşumunda iktidar ilişkileri önemli rol oynamaktadır ve onlar kültürün görece özerkliğine yönelik bir ölçüt koyamamışlardır. Dilsel, göstergesel unsurların analizi ve anlamlandırması üzerinde yoğunlaşırken bunların üretim, dağıtım ve tüketimini sağlayan endüstriyel ve örgütsel yapıların belirleyiciliğini, yani onların ekonomi-politiğini göz önünde bulundurmamışlardır. İdeoloji konusuna ilgi gösterirken onu tarihsel bağlamından kopararak ideolojiyi anlamada Althusserci geleneği izleyerek ideolojiyi günlük pratiklere indirgemişlerdir (Yaylagül, 2006, s.118-122).

Sonuç olarak 1980’ler boyunca ekonomi-politik görüş üzerine araştırmalar yapanlar kültürel çalışmalardan etkilenecek haber metinleri üzerine yapılan çalışmalara yoğunlaşmış, dilbilim kökenli araştırmacılar eleştirel dilbilim, eleştirel söylem analizi gibi yaklaşımlarla metin içinde egemen söylemlerin nasıl kurulduğunu ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır. Neticede haberi bir ideoloji olarak görme ve haberciliği resmi kaynakların söylemlerinin yeniden üretildiği bir uğraş alanı olarak kavrama eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu sayede haber içeriklerinin hazırlandığı koşullar, toplumun ekonomik ve siyasal yapısı içinde yani içinde bulunduğu bağlam ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır (İnal, 1994, s. 157-158’den aktaran Aydın, 2013, s. 45). Bu nedenledir ki eleştirel yaklaşım haber ve ideolojiyi birbirinden ayırmayarak nesnel ve tarafsız haberciliğin olamayacağı görüşünü savunmuş, haberin içinde üretildiği bağlamdan koparılamayacağını vurgulamıştır. Dursun’un ifade ettiği gibi eleştirel kuramcılar habercinin yaptığı işin, medya patronunun ait olduğu sınıfın ve patronun kişisel çıkarlarını sürdürecektir ölçüde varolan gerçekliği çarpıtmak olduğunu öne sürmüşlerdir (2005, s.70).

2.2. Söylem ve Haber Söylemi

2.2.1. Söylem Kavramı

Etimolojik olarak söylem terimi, Latince “discurrere” (oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler) kelimesinden, ve/veya “uzaklaşma”, “eritme”, “yayılma” ile “discursus” kelimesinin çeşitli türlerine karşılık gelmektedir; mecazi anlamda da “özne hakkında uzun uzadıya konuşma”, “bir şey hakkında iletişim” anlamına gelmektedir. Ortaçağ Latincesinde “discursus”, “hararetli tartışma” ve “bir yörünge etrafında dönen”, “karşılıklı iletişim” ve “görüşme” anlamına gelmektedir (Barthes, 1993, s. 9; Wodak, 1996, s. 36’dan aktaran Sözen, 1999, s.19). Doğan’ın Vardar’dan aktardığına göre söylem, “dilnin sözlü veya yazılı gerçekleşmesi”dir (2017, s.56). Benzer şekilde, Bal’a göre söylem; karşılıklı konuşma, söz, hitabet, nutuk, tez, makale, broşür; konuşmak, hitap etmek, bir konuyu, sözle veya yazılı olarak işlemek anlamlarını içermektedir. Söylem, söyleme eyleminin bir sonucu olarak ortaya çıkan dilsel ifadenin sözlü ve yazılı halidir (2016, s. 286).

Modern dünyanın sahip olduğu çeşitlilik, Wodak ve Meyer’in ifade ettiği gibi ideolojik ikilemlere, parçalanmalara, çoklu kimliklere yol açmaktadır ve modern toplumların bu karmaşıklığı ile farklı toplumlar arasındaki ilişkilerin ve toplumdaki farklı

gruplar arasındaki etkileşimler bir nedene dayandırılabilir. Ancak, modernizmin savunucusu olduğu nesnellik günümüz dünyasının karmaşık yapısını, belirsizliğini, ikilemelerini açıklayacak güçte olmadığından içinde bulunduğumuz dünya “söylem” in önemini vurgulamaktadır (aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 99-100).

Anlamın dil içinde hareket etmesi ile ortaya çıkan şey olarak da tanımlanabilecek olan (Sancar Üşür, 1997, s.89) söylem, dil içinde şifrelenmiş ideolojiyi toplumsal ve kurumsal olarak ortaya çıkarmaktadır. Söylem, söylenmesi mümkün olan ve olmayanı betimler, sınırlandırır ve tanımlar. Söylem, içinde ideolojiyi barındırır, ideoloji de söylem oluşumundaki çerçeve olarak görülebilir. Bu bağlamda bir döngünün iki bileşeni olan söylem ve ideolojide; söylem mesajın söylediği, ideoloji ise söylenebilecek olanı belirleyen kodlamadır. Söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynar. Bu nedenle ideolojilerin söylemde nasıl ifade edildiği veya gizlendiği ve böylece aynı zamanda toplumda nasıl yeniden üretileceği önemlidir. Söylem söz konusu olduğunda temel eğilim, toplumsal bir pratik olarak toplumsal yaşamda dilin nasıl işlediğine, söylemin içindeki iktidarın nasıl kurumlaştığına doğru kaymıştır. Açık uçlu anlatımda söylemde ortaya çıkan kapanmanın altında, anlamlandırmaya yön veren bir güç olarak gizli/örtük bir şekilde ideoloji yatmaktadır. Dolayısıyla her söylem, içinde ideolojiyi barındırmaktadır (Karaduman ve Batu, 2011, s. 362).

Edibe Sözen’in de *Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite* adlı kitabında belirttiği gibi:

Felsefe ve gündelik hayatı yakınlaştıran, Batılı bir felsefenin ürünü olan söylem, basit olarak kullanılan dil ve dil pratiğidir. Dil kullanımı, sadece dilbilimin geleneksel öğeleri ile (cümle, paragraf, metin, vs.) ile sınırlı değildir. Söylem; sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi hayatın diğer yönleriyle de ilişkilidir. Söylem; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir. Bir süreç olarak söylem, anlatım ve konuşma eylemlerinin içsel kurallarıyla düzenlenir. Söylemin kendi içsel kuralları, söylem düzenlerini oluşturur veya söylem, düzenlenmiş söylemlerden müteşekkildir. Söylem konusunda teorik yaklaşımlar söylemi bir metin gibi, pratik yaklaşımlar ise insanların karşılıklı konuşmalarında ortaya çıkan anlam mübadeleleri olarak görür (1999, s. 20).

Söylem bir iletinin tüm boyutlarını, sadece iletinin içeriğini değil, onu dile getireni (kim söylüyor), otoritesini (neye dayanarak), dinleyiciyi (kime söylüyor?) ve amacını (söyleyenler söyledikleri ile neyi başarmak istiyor) kapsar ve belirli bir zaman dilimi içinde

belli insan grupları arasında var olan ve diğer insan grupları ile ilişkili olarak geliştirilen fikirleri, ifadeleri ve bilgileri içerir. Söylem, konuşma ve sohbet de dâhil olmak üzere tüm iletişim biçimlerini kuşatır. Bununla birlikte, sohbet ve konuşma münhasır söze dökülen önermelerle sınırlı değildir, günlük uygulamalar içinde sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içerir (Punch, 2005, s. 215). Kısaca söylem analizinde metin ve/veya sözcüklerin yanı sıra, konuşma veya yazın üzerine ince ayrıntılara odaklanılır, “alt metinler”, “satır araları” okunur, sadece “sahne önü” değil “sahne arkası” da araştırılır. Söylem, sosyal olgularla, sosyal etkileşimle birlikte ele alınır (Gürpınar, 2010, s. 43’ten aktaran Ünal, 2015, s. 16).

Özetlemek gerekirse, dil varsa söylem de vardır ve dilin kullanıldığı her alanda söylem karşımıza çıkar. Söylemin dil ile olan ilişkisini biraz daha açmak gerekirse, dil/konuşma eylemleri, Habermas’ın eleştirel teorisi ile yakından ilişkilidir. Habermas’a göre söze dönüşen şeyler, yani söylenenler hiçbir zaman basit birer cümle veya söz dizini değildirler, söylenenlerin içerikten ayrı olarak kendilerine has ruhları vardır. Söylem ve konuşma eylemlerinin anlamı, içinde yapılandığı öznelere arası içerikten doğmaktadır (Cohen, Manion ve Marrison, 2005’ten aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s. 101).

Dili kullananların seçtikleri sözcükler, sözcük öbekleri, konuşma biçimi, anlatımı ve hatta cümle kurma yetileri, söylemin oluşmasında çok büyük etken olduklarından, dilin kullanımıyla söylem oluşur ve ideolojiler, kendilerini dil ile ifade edip biçimlendirirler. (İnceoğlu ve Çomak, 2016, s. 35).

2.2.2. Haber Söylemi

Söylem kavramından hareketle haberin de belli bir dil ve söyleme göre üretildiğini söylemek mümkündür. Haberi üreten kişiler olarak gazeteciler, ürettikleri haberler ile haber kaynaklarının söylemlerinin yeniden üreticisi konumuna gelmektedir ve haberi en verimli şekilde değerlendirmenin yollarından biri de haberi söylem olarak ele almaktır (İnal, 1996, s. 22). Söylem, gerçekliği yansıtmak zorunda değildir ve kendine özgü bir dünya oluşturur, yani haber gerçeklerden daha fazlasını sunmaktadır (Atabek, 1992, s. 345). Fowler’ın da dediği gibi haberler dünyanın dildeki temsilidir ve her zaman aynı olayı farklı bir dille ve söylemle ifade etmek mümkündür ve bunlar rastgele veya tesadüfi alternatifler değildir. İfadedeki farklılıklar ideolojik farklılıklar da taşır (1991, s. 1).

Van Dijk da haberi bir söylem olarak ele alır; çünkü haberin içinde yeniden üretildiği toplumsal ve söylemsel formasyon sorgulanmalıdır. Haberi söylem olarak ele almak demek haberin içinde olduğu süreçlerden, toplumsal yapıdan, güç/iktidar ilişkilerinden koparmadan incelemek demektir (Kula, 2002, s. 191'den aktaran Toruk ve Sine, 2012, s.358). Yani van Dijk haberin söylemini toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görür. Hall ise egemen söylemlerin haber metni içinde yeniden kurulduğunu düşünür. Burada asıl vurgulanmak istenen, Van Dijk'da olduğu gibi Hall'da da haberin söyleminin, egemen söylemlerden yani güç/iktidar sahibi kurum ve kuruluşların söylemlerinden bağımsız olmadığıdır (İnal, 1996, s. 97).

Karaduman ve Batu da haber metinlerinin içerik olarak söylem olduğunu ifade ederek haber söylemini oluşturan etkenler arasında haberin kaynağı, haberin üretildiği kurum, toplumun ekonomi politikası, profesyoneller ve editoryal sürecin yer aldığını belirtmektedir. Bunun neticesinde haber üretim sürecini kontrol edenlerin de parçası olduğu egemen ideoloji üretilmektedir. Bu ideolojik unsurlar haber metni düzenlenirken oluşur; çünkü haber metinlerinde belli egemen düşünceler, yaklaşımlar ön plana çıkarılmak istenir. Böylece ortaya ideolojik bir metin çıkar (2011, s. 363).

Özerkan benzer şekilde herhangi bir görüşü savunmuyor gibi görünen bir metinde bile gazetecinin inandırıcı olmak ve gerçeği aktardığını hissettirmek istediğini belirtir ve ona göre bu, gerçeğin haber şeklinde yeniden inşa edilmesidir, yani ideolojik bir girişimdir. Neticede hangi konuların nasıl ve ne kadar sunulacağı, neyin vurgulanacağı veya neyin hiç yer almayacağı ideolojik seçimler sonucunda gerçekleşir -ki bu da medyanın mesaj aktarımında tarafsız olmasının imkânsız olduğu anlamına gelmektedir (Özerkan, 2002, s. 70).

Üretilen haber söylemi neyin söylenmek istediğini ima eden ifadeler ile bezenerek okuyucuya sunulduğuna göre okuyucunun gazetecinin vermek istediği mesajı anlamak için bu imalı ifadeleri çözümlemesi beklenir. Toplumsal iktidarın haberlere yansımaları analiz etmek için haber metinlerinde kullanılan dilin ve analiz edilen konunun sosyal geçmişlerini de dikkate almak, hedef kitleyi tanımak, ideolojik durumları ve haber metninin oluşturulduğu zaman ve mekân dikkate alınmalıdır (Bakiler, 2012, s. 226'dan aktaran Tomgüshehan, 2017, s. 5); çünkü Girgin'in ifadesiyle haber söylemi, genellikle ülkelerdeki

iktidarın öncelikle hâkim olmak istediği veya hâkim olduğu kamuoyu oluşturma ve yönlendirme aracıdır (2007, s. 114-5).

İnal'a göre haber söylemi aşağıdaki 4 unsura dayanmaktadır:

1. Gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşan haber söylemi zamansal, mekânsal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir
2. Gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşan haber söylemi basını ticari bir işletmeye dönüşmesi neticesinde oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusundan etkilenmektedir.
3. Haber metinlerinin üretildiği somut tarihî koşullar ve üretim anı haber söylemini etkilemektedir. Siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansımaktadır.
4. Medyanın ekonomi politikası içinde şekillenen haber söylemi kârlılık kaygısı ile kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasına, benzeşmelere ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olmaktadır (1996, s. 95-6).

Burton'a göre medyanın esas gücü, insanların görüşlerini şekillendirebilmesi, düşünce ve fikirlerinin temel kaynağı olabilmesidir. Medya düşünce ve davranış bilimlerini etkilemektedir (1995, s. 14). Neticede haber söylemi bu noktada çok önemli bir yere sahiptir, çünkü haber söylemi dikkatli incelendiğinde birçok anlam ortaya çıkmaktadır.

İnal'a göre haber söyleminde kullanılan sözcükler anlamı oldukça etkilemektedir. Örneğin, “belirtti, ifade etti, açıkladı” gibi fillerin ifade ettiği anlam ile “iddia etti, öne sürdü” ile kast edilen anlamdan farklıdır. Haber içinde sözcük seçimleri belli bir ideolojik tavrı sergiler. Haber metinlerinde ayrıca olumsuz eylemlerin sorumlusu güç/iktidar sahibi olduğunda edilgen, olumsuz eylemlerin sorumlusu suçlu olduğu düşünülen kişiler veya kurumlar olduğunda etken cümle yapısı tercih edilmektedir. Yani suç ve mağdurun konumu ve rolleri haberin sentaksı içinde oluşturulur (İnal, 1996, s. 102-124).

Van Dijk'e göre, bir metnin başında verilen bilgi ilk önce okunduğu için metnin sonunda ifade edilen bilgiye göre metnin geri kalanı üzerinde hâkimiyetini sürdürür ve bu nedenle daha kuvvetli bir etki yaratır. Bir gazetede ki haber başlıkları, sunuş özetleri, bilimsel bir makaledeki başlıklar, özetler buna örnek olarak verilebilir. Yani söylemdeki sözcük ve tümce anlamı, tümce sırasıyla olduğu gibi anlamsal yapıdaki konumlarıyla da ön

plana çıkarılabilir. Söylem anlamı ve biçimlerinin bu temel özelliği, iç grubu yani “biz”i kayırma, dış grubu yani “onları” kötülemeyi varsayan ideolojik alanla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla “biz” ile ilgili olumlu anlam içeren her cümle metnin başında, başlıklarda, özetlerde yer alırken, “onlar”ı kötüleyen her cümle sonlarda yer alacaktır. Manşet, başlık veya özet metnin başında farkına varılan şeyler olduğundan, en önemli anlamı ifade eden önermeler burada yer alır. Bazen en önemli bilgi sonda da yer alabilir, buradaki temel fikir ise, bilginin önemi konunun önemiyle ilişki halindedir. Örneğin, ötekilerle ilgili olumsuz bir bilgi ilk önce ve en üstte verilebilir (van Dijk, 2015a, s.64-65).

Görüldüğü gibi ideolojik söylemde biz ve onlar karşıtlığının sıklıkla karşımıza çıktığını düşünen van Dijk, “biz” e ilişkin eylemlerin olumlu bir şekilde ifade edildiğine, “onlar” ın eylemlerinin ise olumsuz bir şekilde ifade edildiğine dikkat çekmektedir (van Dijk, 2002, s. 27). Neticede Van Dijk’ın *Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları (Structures of Discourse and Structures of Power)* adlı çalışmasında da belirttiği gibi, dünyada çoğu olay hakkında bilgi edinmek ve fikir sahibi olmak büyük ölçüde milyonlarca kişi tarafından günlük paylaşılan basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır. Muhtemelen başka hiçbir söylem tipi bu kadar yaygın değildir ve aynı anda pek çok kişi tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılıp okunmamaktadır. Bu nedenle, güç potansiyeli muazzam olan haber söyleminde, haber raporlarının şemalarının, başlıklarının ve stiline yakından incelenmesi siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel gücün kullanılması ve bunu destekleyen ideolojilerin iletişimini anlamak bakımından hayati öneme sahiptir (1989, s. 44-45).

2.3. İdeoloji-Medya İlişkisi ve İdeoloji-Söylem İlişkisi

2.3.1. İdeoloji, Egemen İdeoloji ve Medya İlişkisi

İdeoloji ile medya arasındaki ilişki, iletişim çalışmalarının başlangıcından bu yana eleştirel yaklaşımların üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Frankfurt Okulu eleştirel kuramından yapısal medya çalışmalarına, klasik Marksizm’in ekonomi-politik yaklaşımından Kültürel Çalışmalar’a kadar çeşitli yaklaşımlar, üretim araçlarının mülkiyetine sahip sınıflar iktidarı, kendi çıkarlarının devamlılığı için düzenlenen devlet mekanizması aracılığıyla baskı veya rıza kazanmak amacıyla uygulanan merkezi bir

kavram olarak ele aldıkları için ideoloji ile medya arasındaki ilişkiye odaklanmışlardır (Dursun, 2001, s. 19).

Kitle iletişim araçlarının meşruiyet kazanmak için nasıl yollar izlediği sorusu eleştirel yaklaşımda cevabını bulmaktadır. Eleştirel yaklaşımın temelinde, haberin egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda taraflı olarak oluşturulduğu ve nesnel bir haberin olamayacağı düşüncesi yatmaktadır. Bu düşüncüyü savunanlara göre, habercinin yaptığı iş, medya patronunun ve onun ait olduğu sermaye sahiplerinin sınıfsal çıkarlarını sürdürecektir şekilde mevcut gerçekliği çarpıtmaktır (Dursun, 2003, s. 64'ten aktaran Özer, 2006, s. 43).

Eleştirel yaklaşımclar, gazetecilerin çözümlemeci bir mantıkla politik konuşmanın içeriğine sürekli müdahâle ederek, kısaltma ve benzetmelerle politik değerlerin içini boşalttıklarını ileri sürerler. Eleştirel Marksist yaklaşım işte bu noktada kitle iletişim araçlarının ideoloji taşıyan araçlar olduğunu söyler. Marksist düşünce, kitle iletişim araçlarının toplumsal hayat içinde ürettiği ideolojinin bireyin eylem ve kararlarında belirleyici olduğunu belirterek, bunun egemen sınıfın ideolojisi olmasını ve topluma bu ideolojiyi kitle iletişim araçları yoluyla benimsetmeye çalışmasını eleştirir. Marksist eleştirel kuramcılardan Hall, Althusser'in ideolojinin üretim pratiklerinden bahsederken, ideolojiyi en çok egemen sınıfın ideolojisi olarak gördüğünü dile getirir (Çakmak Kılıçarslan, 2008, s. 117).

Eric Fromm'a göre eğer otorite belirli ise ona her zaman başkaldırır ve yıkma amacı güdülür; ama otorite anonim ise yani bireylere ne yapmaları gerektiğini, nasıl davranmaları gerektiğini söylüyor ama belirsiz ise ona rıza gösterilir, işte bu rıza gösterilen anonim otorite kitle iletişim araçlarıdır (Çakmak Kılıçarslan, 2008, s. 118); çünkü tutarlı bir ideoloji ile medya kurumları sürekli olarak toplumsal yapıyı düzenlemektedir. Bu amaçla üretilen ortak değer ve mekanizmalar da toplum üzerinde hegemonya kurmaktadır (Shoemaker ve Reese, 2014, s.112).

Egemen ideolojinin kurulmasında, egemen ideolojinin tek parça ve durağan olmadığı, sürekli yeniden hegemonik rızanın kurulması gerektiği yönündeki saptamalarıyla Gramsci (Selçuk ve Şeker, 2012, s. 23) ideolojik hegemonya kuramıyla iktidarı elinde bulunduran egemenlerin kendi felsefelerini, kültürlerini ve etik değerlerini yaymak, zenginliklerini, güçlerini ve konumlarını güçlendirmek ve sürdürmek için kitle iletişim

araçlarını kullandıklarını belirtirken; Althusser egemen ideolojinin yeniden üretiminin, egemen sınıfın kendi var oluşunun maddi, siyasal ve ideolojik koşullarını yeniden üretmesi anlamına geldiğini belirtir ve Althusser'e göre bu süreç basit değildir (Althusser, 2000, s. 66). Dolayısıyla bir aygıt olarak medya bu anlamda çok büyük bir görev yüklenmiştir; çünkü medya egemen sınıfın ideolojisinin kurulmasının ve yayılmasının en önemli araçlarından biridir. Aydın'ın ifadesiyle medya, hem sermayenin kâr elde ettiği bir mal, hem de burjuvazinin egemenliğini kurmasının ve sürdürmesinin bir aracıdır (2013, s.93). Medya, toplumda kaynağı egemen ideoloji olan ideolojik bir bellek oluşturur (Bıçakçı, 2002, s. 36'dan aktaran Çakmak Kılıçarslan, 2008, s. 116).

Medya çalışmaları açısından Althusser'e göre ideolojinin taşıyıcıları olan ayinler, dinî törenler, toplantılar, kitle iletişim araçları, kitaplar, gazeteler, filmler, televizyon programları, radyolar, gelenek ve görenekler var olduğu sürece ideoloji de varlığını sürdürecektir (Althusser, 2003, s. 58'den aktaran Sucu, 2012, s. 31) ancak Gramsci'nin hegemonya kavramı medya çalışmaları açısından daha fazla benimsenmiştir; çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi Gramsci medyayı ideolojik bir aygıt olarak ele almamış, onun yerine medyayı iktidar sahiplerinin ideolojilerinin kültürel pratiklerle toplumsal rızaya dönüştürüldüğü bir araç olarak ele almıştır (İnal, 1996, s. 62) ayrıca bilindiği üzere ideolojilerin kendilerini var edebilmeleri; varlıklarını sürdürebilmeleri, toplumdaki etkilerini sağlamaları ve toplumun bilinç yapılarında kendi izlerini taşımaları ile mümkündür. Bu bağlamda ideolojiler için toplumun ikna edilmesi, "rıza"nın sağlanması sorunu büyük önem taşır (Çoban, 2015, s.208). Althusser ve Gramsci'nin ortak noktaları, her ikisinin de ideoloji kavramını üstyapıların pratikleri ve yapıları içine oturtmalarıdır. Gramsci, ideolojiyi ekonomik düzeydeki ilişkilerin basit bir yansıması ve yönetici sınıfın tekdüze bir ifadesi olarak değerlendirmemektedir. Gramsci'de hegemonya ve sivil toplum, ideolojiden daha çok ön plandadır. Basın, siyasal partiler ve kilise gibi sivil toplum organları veya devlet aracılığıyla temel sınıflardan biri için kendiliğinden oluşan destek elde edebilme mücadelesi yürütülür (Dursun, 2001, s. 31-33).

Althusser'in klasik altyapı/üst yapı modeli yerine geliştirdiği üst belirlenim yaklaşımı, ekonomik ilişkiler tarafından belirlenmeyen kültür ve ideoloji arasında bir ilişki modeli üretir (Althusser, 1994'ten aktaran Dursun, 2001, s. 30). İdeolojinin, insanların kendilerini ve toplumla ilişkilerini düşünme, eyleme ve anlaması şeklindeki dinamik ve toplumsal bir süreç olarak kavramlaştırılması Marksist ideoloji kavramında olduğu kadar,

medyayı ele alışta da farklı açılımlar getirmiştir. Medya, bu çerçevede, ideolojinin egemenliği altında işlese bile, medyanın işlevi yukarıdan dayatılan yanlış bilinç ile toplumda tutum değişikliğini gerçekleştirme kanalı olmak değildir, çünkü ideoloji bir sınıfın diğeri üzerine yüklediği fikirler bütünü değil, tüm sınıfların katıldığı pratiklerin süregiden ve yayılan bir bütünü olarak yeniden tanımlanmıştır; ancak Fiske'ye göre bütün sınıfların bu pratiklere katılması, bu pratiklerin egemen ideolojiye hizmet etmediği anlamına gelmemektedir (Dursun, 2001, s. 30).

Medyanın ideoloji ile ilişkisi bu noktada kuvvetlenmektedir. Shoemaker ve Reese'in aktardığına göre Gitlin, hegemonyayı "kurulu düzene gösterilen kitle rızasının sistemli biçimde yönlendirilmesi" olarak tanımlamaktadır. Hegemonya altında ideoloji, farklı değerleri sürekli olarak özümsemek ve birleştirmek zorunda olan özünde çatışmacı ve dinamik bir süreç olarak kabul edilmektedir (Gitlin,1980, s. 112-3'ten aktaran Shoemaker ve Reese, 2014, s. 113). Ortak duyuyu yaymada özellikle haberlerdeki hegemonyacı değerlerin etkili olduğu söylenir, çünkü bunlar doğal görünürler ve zorlamayla yerleştirilmemişlerdir (Shoemaker ve Reese, 2014, s.113). Medyanın işleyiş düzenine göre ağdaş insanlar kendi doğrudan deneyim alanlarının dışında gerçekleşen olayları, kendilerine medyanın yansıttığı biçimle yani medya tarafından yapılan gerçeklik tanımlamalarıyla kavrarlar (Kaya, 2009, s. 26'dan aktaran Glc, 2009, s. 85).

İdeoloji hem farklı sınıfların politik düşünceleri ve dünya görüşlerinin bütünlüğüne doğru bir anlam çeşitliliği elde ettiği çerçevede hem de ekonomik, siyasal ve ideolojik düzeyler arasındaki ilişkiyi klasik Marksist bakış açısıyla "yanlış bilinç" olarak yorumlayan görüşler çerçevesinde, medya tamamen ekonomik düzeydeki (alt yapısal) sınıfsal çıkarların ve mülkiyet ilişkilerinin st yapıya taşındığı veya yansıttığı, böylece işçi sınıfının devrimci potansiyelinin ortadan kaldırıldığı ideolojik egemenliğin bir kanalı olarak konumlandırılmaktadır. Medyaya atfedilen bu rolün, iletişim yaklaşımlarındaki uzantılarından biri araççı yaklaşımdır. Buna göre, ekonomik düzey aşağıdan yukarıya doğru her şeyi mekanik olarak belirler ve medya yönetici sınıfın çıkarlarına hizmet ederken, yönetici sınıfın doğrudan mdahlelerine de açık kurumlar hâline gelir. Araı yaklaşım, aynen çoğulcu yaklaşımlarda olduğu gibi, iktidarın bireysel uygulanmasına ve gazete üretimi içindeki anahtar bireylerin ve grupların çıkarlarına, amaçlarına odaklanır (Murdock, 1980'den aktaran Dursun, 2001, s. 26-27).

Yapısalcı Marksist yaklaşımlara göre ise medya, muhafazakâr politikaların başarısı için gerekli ideolojik koşulları yaratacak bir tarzda iş görür; ancak bunu yaparken kapitalist entrikacıların art niyetli müdahâleleriyle değil, daha çok kapitalist sistemde ticari olarak çalışmasının sonuçlarıyla gerçekleştirir. Murdock medyaya yönelik bu yapısalcı yaklaşımları ikiye ayırır. Buna göre, birincisinde Althusser ve Poulantzas²’ın çalışmalarından ortaya çıkan ve ekonomi politik içinde “politik” olana, yani devletin rolü üzerine odaklanılır. İkincisinde ise, ekonomi-politik çifti içinde “ekonomik” olan vurgulanarak özel sektörün dinamikleri ve yapısına yoğunlaşılır (Dursun, 2001, s. 27).

İdeoloji kuramları, her türlü iletişimin ve tüm anlamların toplumsal- siyasal bir boyutu olduğunu ve bunların toplumsal bağlamları dışında anlaşılmayacaklarını vurgular. Bu ideolojik işleyiş daima statükoyu kayırır; çünkü iktidarı elinde bulunduran sınıflar yalnızca malların değil aynı zamanda fikirlerin ve anlamların da üretimini ve dağıtımını kontrol etmektedir. Ekonomik sistem onların çıkarları doğrultusunda düzenlenmiştir ve bu sistemden türeyen ideolojik sistem de bu sınıfın çıkarlarını ilerletmeye, doğallaştırmaya ve gizlemeye çalışır (Fiske, 1996, s. 226). Fiske’in bu yorumundan hareketle aslında “Yeniden üretim” kavramını, çoğunlukla siyasal ideolojilerin çeşitli yol ve araçlarla hedef kitlelere ulaşılarak, kendilerini bireylerin zihinlerinde canlı tutma, meşrulaştırma, egemenliği sürdürmenin yolu olarak tanımlamak mümkündür (M. Çoban, 2009, s. 66). Althusser’in “yönetici ideoloji” olarak tabir ettiği (Althusser, 2000, s. 23) “egemen ideoloji” terimi de egemen gruplar tarafından kendi egemenliklerinin yeniden üretimi veya meşrulaştırılmasıyla görevlendirilen ideolojilerden söz ederken kullanılır (van Dijk, 2015a, s. 46).

Egemen ideolojinin medyada üretildiği ve yeniden üretildiği görüşünü Althusser ve Gramsci’nin düşüncelerinden etkilenen eleştirel medya kuramcıları ortaya atmıştır. Onlara göre kapitalist toplumların kendi kendilerini yeniden üretebilmeleri egemen ideolojiye büyük çoğunluğun rıza göstermesiyle olmaktadır, medya ise bu süreçte işlevsel olmakta ve çoğunluğun egemen ideolojiye rıza göstermelerini sağlamaya çalışmaktadır. (Lodziak,

²Althusserci kuramcı Nicos Poulantzas, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar* adlı eserinde, Althusser’in toplumsal “alanlar” ayrımını ideolojinin bizzat kendi alanı içine taşıyarak, ideolojinin kendi içinde ahlaki, siyasi, hukuki, dini, estetik, ekonomik gibi çeşitli kertilere ayrılabilmesini dile getirir ve ona göre, verili her ideolojik formasyon içinde bu kertilere birisi tipik bir biçimde egemen hâle gelip söz konusu formasyonun birliğini güvence altına alabilir. Örneğin, feodalizmde dinsel ideoloji hâkimken, kapitalizmde hukuki-siyasi kertenin ön plana çıkar. Hangi “düzey” ideolojinin egemen olacağı, ekonomik sömürüye ilişkin gerçekleri hangisinin en etkili biçimde maskeleyebileceğine bağlıdır (Eagleton, 2015, s.206).

1986, s. 70-84'ten aktaran Özer, 2001, s. 114-115). Daha özele indirgenerek söylendiğinde, egemen ideoloji haber medyasında yeniden üretilmektedir. Haberdeki mesajların görünmeyen yüzünü okumak, egemen ideolojik pratiklere ulaşmak demektir (Özer, 2001, s. 115).

Medyayı, toplumda egemen ideoloji ve değerleri yeniden üreten bir kurum olarak gören İngiliz Kültürel Çalışmaları, medya metinlerinin ideolojik analizinin gerçekleşmesini sağlamıştır. İdeoloji bu yaklaşımda merkezî bir konumdadır ve ideoloji ile ilgili en kabul gören tanım, Stuart Hall tarafından yapılmıştır. Buna göre, Hall, Gramsci'nin hegemonya kavramından hareketle ideolojik mücadele süreçlerini "eklemlenme" (articulation) ile açıklar. Eklemlenme kullanım sırasındaki üretimdir ve kültürel metinler ve pratikler eklemlenme ile anlam kazanır. İdeolojiyi anlamlar çerçevesinde geçen bir mücadele alanı olarak gören Hall, bu bağlamda Gramsci'nin bireylerin kendi konumlarının bilincine vardıkları, mücadele ettikleri bir alan olarak gördüğü ideoloji nosyonuna dayanır. Larrain'e göre Hall 3 şeyin altını çizer: İdeolojiler izole olmuş kavramlardan oluşmaz, ideolojiler farklı öğelerin, farklı anlamlar setine eklemlenmesinden oluşur. İdeolojik önermeler bireyler tarafından yapılır, ancak ideolojiler bireysel bilincin veya niyetin ürünü değildir, aksine niyetler ideoloji içinde oluşur ve son olarak, ideolojiler özneleri (bireysel-kolektif) oluşturarak çalışır. (B. Dağtaş, 1999, s. 335-338).

İdeolojinin somut etkileri üzerine yoğunlaşan Hall ve İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın medya konusundaki yaklaşımları, dayandıkları toplumsal yapı ve bu yapı ile kitle iletişim araçlarının arasında kurdukları ilişkilendirme üzerine temellenir. Bu ilişkilendirme; siyasal, kültürel ve ekonomik yapılanmanın bütüncül bir şekilde ele alınmasını vurgular. Hall, medya iletilerinin üretimi ve tüketimini "yeniden üretim" kavramı çerçevesinde ele alır. Bu bağlamda üretim pratiklerine ilişkin kullanılan bilgiler, tarihsel olarak tanımlanan teknik beceriler, profesyonel ideolojiler, kurumsal bilgi, tanım ve varsayımlar iletilerin kendisini biçimlendirir (Hall, 1980, s. 129'dan aktaran B.Dağtaş, 1999, s. 338). İngiliz Kültürel Çalışmaları, medya bağlamında dilin, kültürün ve ideolojinin incelenmesinde yapısal dilbilim ve göstergebilimin sağladığı teknikleri kullanmıştır. Saussure, Barthes ve Levi-Strauss'un yapısal dilbilim yaklaşımı medya içeriklerini okuma ve anlamlandırma sürecinde yardımcı olmuştur (Yaylagül, 2006, s.117).

Medya, iletilerin üretilmesi için toplumsal, ekonomik ve teknik olarak örgütlenmiştir. Olaylar kendi başlarına anlam iletemez, onların gerçek veya kurmaca olsun, anlaşılabilir kılınması için sembolik biçimlere dönüştürülmesi gerekir. Bu işleme “kodlama” denir (Hall, 1994a, s. 204). Hall, mesajlara anlam yükleyen kodlar seçilmesi, yani kodlama, diğer bir deyişle kod çözümü işleminin her zaman kodlayanın planladığı gibi gerçekleşmeyebileceğini ileri sürmüş ve üç farklı okuma biçimi olduğunu belirtmiştir. Birincisi egemen okuma, ikincisi muhalif/karşıt okuma, üçüncüsü ise müzakereci/tartışmacı okumadır. Sunulan haber metnindeki egemenlerin ideolojisinin kod çözümü tarafından aynı şekilde kabul edilmesiyle egemen okuma gerçekleşir. Muhalif okuma, kod açıcının mesaj içindeki gizli ideolojik yapıları fark etmesi, asıl amacı görebilmesiyle gerçekleşir. Burada okuyucu ideolojik anlamların gerçekte neyi kastettiğini fark ettiği için verilen mesaja muhalif yaklaşır. Üçüncü durum olan müzakereci okumada ise kodu çözümleyen okuyucu egemen okumanın belli yönlerini kabul ederken, kendi algı ve ihtiyaçlarına göre uyarlamalar yapar (Selçuk ve Şeker, 2012, s. 38; Couldry, 2008, s. 69).

Hall’a göre hegemonya, hâkimiyetin ideolojik zorla değil, kültürel önderlikle sağlandığını ima eder. Medya belli bir sınıf ittifakının değerleri yerine bir bütün olarak hâkim toplumsal ve ekonomik sistemin değerlerinin yeniden üretilmesi ve bu konuda rıza sağlanması açısından işlev görür. Hall ve İngiliz Kültürel Çalışmaları medyanın bir partiyi, özel bir grubu meşrulaştırmasının yolunun, o özel grubun çıkarlarının ortak duyuya, hâkim değerlere ve üzerinde uzlaşma sağlanmış değerlere referansta bulunmasından geçtiğini söyler (B. Dağtaş, 1999, s. 346).

Medyanın bir çıktısı olan haberin dili içinde iktidar sahiplerinin söylemleri halkın sözüne dönüştürülmektedir. Böylece haber medyası, egemen söylemleri uzlaşma dönüştürmekte ve bu süreç içinde hegemonyaya yönelik rızanın oluşumunda etkin bir rol oynamaktadır (İnal, 1996, s. 114). Anlaşıldığı üzere, toplumun, egemen sınıfın zor kullanmasına gerek kalmadan kendi rızalarıyla bir parçası hâline geldikleri ideolojinin egemenliği aslında medya tarafından da meşrulaştırılmaktadır.

Dursun’un ifade ettiği gibi eleştirel medya çalışmaları kapsamında sosyo-ekonomik bağlam içinde kurumsal yapıların incelenmesi de medya metinlerinde ideolojinin kurulma ve iş görme yöntemleri ve süreçleri üzerinde çalışmak da önemlidir. Bu bağlamda eleştirel

ekonomi- politığın medya metinlerine ilgisi, metinlerin kamu söylemini düzenleyen formların somut görüngüleri olmalarından kaynaklanmaktadır. Amaç, üretimin ekonomik dinamiklerinin kültürel biçimleri destekleyerek kamu söylemini nasıl yapılandırıldığını açıklamaya çalışmaktır. Bu yaklaşıma göre, Murdock ve Golding’in ifadesiyle “anlamin, üretici ve tüketicilerin somut etkinlikleri yoluyla üretilme ve yeniden üretilme biçimini çözümlmek” de eşit öneme sahiptir. Eleştirel ekonomi politik yaklaşımın medya ile ilgili tartıştığı sorunlar; üretim, tüketim ve metin olmak üzere üçlü bir sacayağı oluşturduğundan, ihmal edilen alanların kapsandığı bütüncül bir değerlendirme yapılabilmektedir. Egemenliğin kitle iletişim çalışanlarının etkinliklerinden ve tüketicinin yorumlama işlemlerinden geçerek nasıl yeniden üretildiğini göstermek için üretimin ve alımlamanın ekonomik ve toplumsal koşullarının da çözümlemesine gereksinim vardır. Hem ekonomik yapıya ve bu yapı içindeki bireye dikkat etmesi, hem de metinleri ihmal etmeyerek çözümlemesini geliştiren eleştirel ekonomi politik yaklaşımı, diğer eleştirel yaklaşımlara nazaran oldukça kapsayıcıdır. Bu yaklaşımın amacı, kültürel üretimin egemen ideolojiyi taşıyıcı bir süreç olduğunu dile getirmek kadar, bu sürecin nasıl işlediğini, ekonomik ilişkilerin kültür yatırımcılarının stratejilerini nasıl şekillendirdiğini de ortaya koymak gerekli olduğudur (Dursun, 2001, s.42-45). Eleştirel ekonomi- politik görüş, medya ürünlerini satın alanların, yani izleyicilerin tercihlerinin oluşum süreçleri üzerinde durmaktadır (Güngör, 2011, s. 122’den aktaran Aydın, 2013, s. 91). Eleştirel ekonomi- politik yaklaşım dünyanın işleyiş biçimini sorgulayarak pek çok yanlış kabullerin ve mitlerin üzerindeki örtüyü kaldırarak gerçeği ortaya çıkarır. Bu yaklaşım olumsuz ve yıkıcı değil, aksine özgürleştiricidir. Bu yaklaşımın amacı insanlara iktidarlar tarafından nasıl yönlendirildiklerini göstererek onları aydınlatmaktır. Medya gibi kültür ve ideoloji üreten endüstriler öncelikle onların ekonomik yapılarına bakılarak anlaşılabilir. Bu sayede medya içerikleri ve taşınan mesajlar bu anlamları üreten kurumların ekonomik yapıları tarafından belirlenir (Yaylagül, 2006, s.132).

Dünyayı tanımlama ve sınıflandırma sürecini egemen ideolojilerin üretimiyle yapan medya (Özer, 2011, s. 37) baskın elit ideolojilerin yeniden üretilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Çağdaş toplumun geniş ideolojik çeşitliliği ve karmaşasına rağmen, toplumun ideolojik kontrolünün ana aracı olarak kitle iletişim araçlarının elitlerin kontrolünde olmasıyla elit ideolojiler genellikle egemen olma eğilimindedir (Kou ve Nakamura, 2005, s. 394-395). İdeolojik düzeyde medya toplumdaki güçlü çıkar gruplarının uzantıları olarak işlev görmektedir ve egemen ideolojinin yeniden üretiminde ve denetim

sisteminin sürdürülmesinde rutinler, değerler ve kurumsal yapılar bir araya gelir (Shoemaker ve Reese, 2014, s. 100).

Matheson'a göre ideolojiler dile sadece egemen grupların kullandıkları sözcüklerle yüklenmez, aynı zamanda kişilerin topluma girebilmek için kullandığı sözcükler olarak da dile yüklenirler; çünkü belli bir ideolojinin egemen olduğu bir topluma girebilmek için, o egemen ideolojinin etkili olduğu dilin kullanılması gerekmektedir. Böylece egemen ideoloji yeni sözcüklerle yeniden ifade edilerek toplumun bütün bireylerinin dilinde dolaşmakta ve toplumun bütün katmanlarına kadar girebilmektedir. Belli bir konuda sürekli aynı yönde kullanılan söylem, kendisinin işaret ettiği ideolojinin yeniden üretilmesine neden olmaktadır (2005, s.6'dan aktaran Devran, 2010, s. 26-27).

Kazancı'nın ifadesiyle topluma haber yayan kuruluşlar, maddi oluşumun ideolojik çıktısı ve aynı zamanda maddi oluşuma katkıda bulunan kuruluşlardır. Bunların temel işlevi olan haber, özü itibariyle maddi olay ve katmanlar içinde doğar, gelişir ve sonunda çökelti olarak ideolojik oluşumu bırakır. Tam da bu aşamada kitle iletişim araçlarının çıktısı olan haberin farklı bir kimliğe büründüğü görülür. Haber artık ideolojinin kurucu öğelerinden biri olmuştur (Kazancı, 2002, s. 67).

2.3.2. Söylem ve İdeoloji İlişkisi

Söylem ve ideoloji kavramını birlikte ele almadan önce söylem üzerine odaklanan yaklaşımların ideoloji ile ilgili neler söylediğine değinmek gerektiğini belirten Sancar Üşür'e göre bu iki kavramın birlikte kullanılamayacağını söyleyen post-yapısalcı ve post-modernistlerin başında Foucault ve Derrida gelir. Bu gruba post-modernist Laclau ve Mouffe'yi de dâhil etmek gerekir. Foucault'a göre, ideoloji kavramını kullanmak 3 sebepten sakıncalıdır: Öncelikle, ideoloji kuramsal gelenek içinde doğrunun karşıtı olarak kullanılmıştır. Oysa sorun, söylem içinde doğruluk etkisinin tarihsel olarak nasıl üretildiğini görebilmektir. Bilginin doğruluk iddiası söylem sayesinde üretilir, dolayısıyla Foucault söylemi doğruluk iddiası üreterek kendini var eden anlam pratiği olarak tanımlar. Yani birbirini dışlayan ideoloji ve gerçeklik kavramları yerine Foucault bir arada olabilen söylem ve doğruluk kavramlarını tercih etmektedir. İkincisi, Foucault ideolojinin hümanist bir özne kavramı gerektirmesini eleştirir. İdeolojiyi, öznel, kendi nesnel/sınıfsal çıkarları doğrultusunda üretirler. Oysaki, söylem kavramı öznenin dilsel toplumsal pratikler ile

üretile bir söylemsel konum olduğunu iddia eder. Özne söylemden önce var olamaz, özne söylem sayesinde ve söylem içinde üretilendir. Üçüncü olarak, Foucault, ideoloji kavramının kendine dışsal bir belirleyici gerektirdiğini söyler. İdeoloji başka bir temel belirleyicinin işlevi gibi tanımlanır, ideoloji ikincildir ve belirlenendir. Foucault, söylem ve iktidarın kuruluş sürecinin aynı olduğunu, iktidarın bir söylem olarak bireylere geldiğini ve onları özneler hâline dönüştürdüğünü söylemektedir. Toplumsal bir pratik olarak dil kullanımının ortaya çıkardığı söylem, kendi dışında hiçbir belirleyiciye gereksinim duymadan, özerktir ve kendi kendini belirler (Sancar Üşür, 1997, s.104-106).

Foucault, iktidarın ordu ve parlamento ile sınırlı olmadığını, onun hareketlerimiz ve sözlerimiz dâhil her tarafa yayılmış tanımlanamaz bir güç ağı olduğunu belirtir ve eğer iktidar, tıpkı bir Tanrı gibi her zaman ve her yerde olan bir şeyse, ideoloji sözcüğü herhangi bir şeye işaret edemez hâle gelir ve sonuçta bize hiçbir bilgi vermeyen bir şeye dönüşür. Bu mantıktan hareket eden Foucault ve takipçileri ideoloji kavramını tamamen ortadan kaldırarak onun yerine daha geniş bir kavram olan “söylem” i almışlardır (Eagleton, 2015, s. 25-26). Foucault’a göre söylem; insanlar, eşyalar, bilgi ve soyut düşünceler hakkında düşünmenin, onları betimlemenin, tanımlamanın ve sınıflandırmanın bir yoludur. Söylem, iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadığı gibi insan grupları arasındaki iktidar/bilgi ilişkileri söylemleri oluşturur. Kültür, ideolojiden ziyade söylem sayesinde daha fazla özerklik kazanır (Smith, 2007, s. 170; Mills, 2003, s.115’ten aktaran Selçuk ve Şeker, 2012, s. 33).

Post yapısalcı yaklaşımlar kapsamında, iktidar dil içerisinde kurulan bir şeydir. Güç ilişkileri bütün iletişim durumları içine yerleşmiştir ancak nihai olarak sabitlenemez; farklı anlamlar için mutlaka açık bir alan vardır. Söylem, bir anlamın dil pratiği içinde sabitlenmeye çalışılmasıdır. Bu süreçte, başka anlamlar dışlanır ve üretimleri sınırlanır (Dursun, 2001, s. 55-56).

Bu kavramsal tartışma Foucault’nun ideoloji eleştirisinde somutlaşarak kuramsal alanda iki ana farklılaşmaya denk gelir. Daha çok post-yapısalcı ve post-modernist kuramcılar tarafından benimsenen bu yaklaşımlardan ilkinde göre, söylemi kendi kendine belirlenen bir toplumsallık olarak ele aldığı için söylem dışı bir alanın varlığı ve söylem üzerindeki belirleme gücü reddedilir. İkinci yaklaşım ise, söylem kavramı merkezli kuramı savunarak, söylemin toplumsalın her alanını tüketemeyeceğini ve söylemsel olmayan bir

alanın tanımlanabileceğini iddia eder. Söylem ve ideoloji kavramları arasındaki ilişkiye yönelik ikinci tartışma ise tahakküm ve boyun eğme yaratan toplumsallığın söylem içinde nasıl üretildiği, konumlandığı veya söylem tarafından nasıl taşındığıdır. Bu kapsamda dilin tahakküm etkisi, yani ideoloji, söylemin işlevlerinden biridir. Her söylem ideolojik olamaz, ideoloji söylemin yarattığı bir etkidir. İdeoloji kavramı ile söylem kavramının daha yapısalcı tarzda ilişkilendirilmesi ise gösterge kavramı ve göstergelerin kodlandığı mesajların çözümlenmesine ilişkin geliştirilen modeller çerçevesinde söz konusudur. Daha çok medya çalışmaları alanından gelen bu yorum, ideolojiyi mesajların kodlanmasına ilişkin bir kodlama sistemi, söylemi ise bu mesajların iletisi olarak tanımlar. İdeoloji bir bilgisayar programı, söylem ise bu program kullanılarak yaratılan çıktılar ve doğrulardır. Söylem, mesajın söylediği, ideoloji ise söylenebilecek olanı belirleyen kodlamadır. Özetle, söylemdeki mesajın belli bir yönde kodlanmasını sağlayan, ideolojinin yarattığı etkidir (Sancar Üşür, 1997, s.106-110).

Medya çalışmaları alanından gelerek ideoloji kavramını yeni bir bağlamda kullanan bir başka düşünür ise yukarıda anlatıldığı gibi Stuart Hall'dur. Hall, Althusser'in çağırılma teziyle söylem arasındaki doğrudan bağın göz ardı edilmeyecek kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, Althusser'in ideoloji teorisinde yaptığı revizyonlar, ideolojiye *çarpıtılmış fikirler* ve *yanlış bilinç* temelli yaklaşımdan kesin bir uzaklaşma demektir. Bu, daha dilbilimsel veya "söylemsel" bir ideoloji kavrayışının yolunu açarak, tamamen göz ardı edilmiş bir mesele olan ideolojinin nasıl içselleştirildiği, nasıl kendiliğinden konuşmaya başladığımız sorularını gündeme getirdi (Hall, 1983,s.64'ten aktaran Purvis ve Hunt, 2014, s. 20).

Anlamın toplumsal bir üretim olduğunu dile getiren Hall, anlamlandırmaların çekişmeli ve çatışmalı konulara gerçek birer güç olarak katıldığını ve sonuçları etkilediğini belirtir. Olayların anlamlandırılması mücadelenin bir parçasıdır. Bu bakış açısına göre ideoloji bir yandan gerçek bir maddi güç hâline gelirken diğer yandan bir mücadele alanına dönüşmektedir. Bu da beraberinde haberlerde kullanılan dil ve anlamın inşası konularını analizlere dâhil etmeyi getirir (Hall, 2005a, s. 92'den aktaran Aygün, 2011, s. 30).

Hall ve Fiske gibi araştırmacılar, Barthes, Volosinov ve/veya Bakhtin gibi düşünürlerin dil ve anlam üzerine görüşleri, yaklaşım ve kavramları üzerinde durmuşlardır (Özer, 2019, s. 44). Özellikle Hall'un yazılarında yer alan bir diğer isim ise dil, ideoloji ve

anlam arasındaki ilişkileri ilk açıklamaya çalışan, göstergebilimsel ideoloji kuramının kurucusu Volosinov olarak anılmaktadır. Volosinov'un dil ve ideoloji sorununun iki farklı yaklaşım değil bir bütün olarak kavranması gerektiğine ilişkin görüşleri, sonradan eleştirel dilbilim çalışması yapanları etkileyecektir. "Volosinov nerede bir gösterge varsa, orada ideoloji vardır önermesini öner sürer ve ideolojik her şey göstergesel bir değere sahiptir tezini savunur. Gösterge olmaksızın ideoloji de yoktur." (Volosinov, 2001, s. 48'den aktaran Karaduman, 2017, s. 33). Dilin ideolojik içeriğinden yalıtılmasını mümkün görmeyen Volosinov toplumsal iktidarın dilin içindeki rolünü dikkate alan ve günümüzde söylem analizi olarak anılan çözümleme tarzının kurucusu olarak bilinmektedir (Karaduman, 2017, s. 33).

İdeoloji ve söylem arasında sıkı bağlar olduğunu vurgulayan Volosinov, ideoloji ile dili bütünleştirerek dilin her zaman ideolojik olduğunu ve ideolojik olmayan yansız bir dilin olmadığını vurgulamıştır. Volosinov'a göre dil her zaman çok vurguludur ve bu vurguların ardında toplumsal yapı içinde ortaya çıkan iktidar ilişkilerini görmek mümkündür. Dil çoğunlukla bu iktidar ilişkilerinin sürmesi için kullanılır. Volosinov'a göre eğer dil her zaman ideolojikse ve var olan iktidar ilişkilerine güdülenmişse, siyasal iletişimin kavranması açısından iyi analizlerin yapılması gerekmektedir (Çakmak Kılıçarslan, 2008, s. 129). Volosinov'a göre bilimsel veya değil, bilgi dil içerisinde üretilir ve bu dil asla bizim kendisiyle gerçeği gözlemleyebileceğimiz kadar şeffaf değildir. Bu yüzden bütün dillerin ideolojik, gerçekliğin ise bir ürün olduğu kabul edilir (Hartley, 2002, s. 106'dan aktaran Devran, 2010, s. 25). Gündelik bir konuşmanın ideolojik bir formata bürünerek söyleme dönüşmesinin ancak onun bir iktidar mücadelesi bağlamında siyasallaşması ile mümkün olduğunu söyleyen Volosinov, başka bir ifadeyle dil veya ifadenin ancak belli bir siyasal bağlamda ve karşıtı ile diyaloga girdiğinde söyleme dönüştüğünü belirtir. Adına diyaloji dediği bu çerçeve ile Volosinov aslında hem yeni bir iletişim tanımı getirir hem de bir haberin incelenmesi açısından farklı bir bakış açısı sunar. Zira ona göre söylem içerdiği aktarımlarla, dolaylı anlatımlarla hem kendi yapısı içinde diyalojiktir hem de aktarımın sayısına bağlı olarak çeşitli bağlamlarla diyalog içindedir. Yani söylem farklı görüş ve ideolojilerin birbirleriyle diyalog içinde olduğu bir mücadele alanıdır (Volosinov, 2001, s.61'den aktaran Tahincioğlu, 2017, s. 116-117).

Eagleton'a göre ideoloji ve söylem iç içedir. Buna göre söylemsel bağlamından kopartılmış bir önerme hakkında ideolojik olup olmadığı kararı verilemez. Belli etkiler

yaratmak amacıyla, kimin, hangi amaçlarla, ne söylediği ideolojiyi ilgilendirir. İdeoloji bir dil biriminin kullanıldığı toplumsal bağlamla ilişkisinin bir işlevidir. Aynı dil birimi, bir bağlamda ideolojik sayılabilirken başka bir bağlamda sayılamayabilir (2015, s. 27-28). Bağlam konusunda Sözen, söylemlerde kullanılan sözcüklerin anlamları neyi açıkladıklarına ve nerede açıkladıklarına göre değiştiğini dile getirir. Bir diyalog süreci olarak söylem değişebilir, aynı kelime birbiriyle zıtlaşan iki içeriği gösterebilir. Örneğin bir fabrikanın çalışan kesiminin söylemiyle, yönetici kesimin söylemi çelişebilir; ancak çalışanların ve yöneticilerin söylemi fabrikanın söylemini belirleyemez. Bu üniversitede, okulda, hapishanede, ailede de bu şekildedir. Söylemin veya söylemlerin bir diğeriyle ilişkisi veya diğer söylemlerce karşılıklı yeniden üretilmesi söz konusudur (Sözen, 1999, s.24-25).

İdeoloji ve söylem arasındaki ilişki her zaman tek yönlü bir ilişki yani ideolojiden söyleme uzanan bir ilişki değildir. Söylemin de ideolojinin sürdürülmesini sağlayan, farkında olarak veya olmayarak bireysel ve toplumsal bilişsel şemaları etkileyen önemli bir gücü bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumsal-kültürel, toplumsal-psikolojik ve toplumsal-politik süreçler açısından söylemin hangi amaçlar doğrultusunda ve nasıl yapılandırıldığı kadar, düşünce ve eylemleri neden ve nasıl yönlendirdiği de önem kazanmaktadır. Bu nedenle, söylem hem zihni temsil eden hem de zihni yönlendiren bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, ideoloji, dili de kontrol altında tutan bir güç olarak işlev kazanmaktadır (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 166). İdeolojiler büyük ölçüde söylem aracılığıyla yayılmaktadır. İdeoloji belli bir söylem içerisinde gerçekliği üretmekte ve insanlar mesajı doğrudan anladıklarını düşünseler de söz konusu mesaj söylemin filtresinden geçerek insanlara ulaştığından, insanların algıladığı mesaj ideolojik olmaktadır. İdeoloji tahakküm ilişkilerini söylem içerisinde sistematik olarak kurmaktadır. Egemen sınıfın ideolojisi tümüyle egemen olduğundan hem egemen sınıfı hem de tahakküm altındaki sınıfı adlandırır. Söz konusu ideoloji, dil içerisinde anlamı harekete geçirir. Bunun açılımı, egemen ideolojinin söylem içine yerleştiğidir. Dolayısıyla haberin söyleminde egemen ideolojik pratikler yer almaktadır. Egemen ideolojik pratiklerle dolmuş haberin söylemi de böylece egemen söylem olmaktadır; çünkü ideolojik kontrol araçları, egemen kesimde yer alanlar tarafından kontrol edilmektedir. Söz konusu ideolojik araçların en önemlisi medyadır. Bu nedenle, medyada (haberde) egemen ideoloji yeniden üretilmektedir (Özer, 2001, s. 115).

İnsanların duygu, düşünce ve değer sistemlerinin yaşadıkları toplumda mevcut sosyal ve siyasal yapılarla kesişme durumlarına karşı gelen ideoloji, insanların kullandığı dili etkiler. Sözlü, yazılı ve görsel her metin siyasal düşünceler ve sosyokültürel eylemlerle şekillenir ve netleşir. Van Dijk'a göre bir sosyal grubun üyelerinin paylaştığı ideoloji, grup üyelerinin kullandığı konuşma ve yazma tarzlarını ve şekillerini de belirler (Özüdoğru, 2016, s. 70). Sonuçta, Matheson'a göre ideolojiler dil ile yeniden inşa edilerek iletilir ve böylece hegemonyanın devamı sağlanır. Diğer bir deyişle, hegemonya anlamlar veya bireylerin şeyleri anlamlandırma biçimleri üzerinde kurulduğu için, dil bu süreçte gücün ve iktidarın oluşumunda merkezi konumdadır (aktaran Devran, 2010, s. 26). Van Dijk (1998)'a göre dil kullanımı, metin, konuşma ve iletişimi içeren söylemler, toplumsal üretimlerinde ideolojilerin oluşturulmasında en önemli sosyal pratiklerdir. Bir başka ifadeyle, eğer ideolojilerin gerçekte nasıl görüldüğü, nasıl işlediği, nasıl oluşturuldukları, nasıl değiştirildikleri ve nasıl üretildiklerini bilmek istiyorsak söylemsel tezahürlerine bakmamız gerekir (aktaran Kuo ve Nakamura, 2005, s.394). Dil, bir gerçeklik oluşturan pratiktir ve dünya hakkında yazılan, söylenen herhangi bir şey, belli bir ideolojik konumdan ifade edilir (Fowler, 1991, s. 10).

Volosinov'u izleyen Althusserci Fransız dilbilimci Pecheux tarafından ise anlam, belirleyici söylemsel formasyon içindeki bir üretim olarak ele alınmaktadır. Yani, kelimeler, sıfatlar, deyimler tek başına bir anlam ifade etmezler, üretildikleri söylem oluşumuyla anlam kazanırlar. Pecheux'e göre, tüm söylem süreçleri ideolojik sınıf ilişkilerinden kaynaklanır. Pecheux ve takipçileri, ideoloji ve söylem arasında bir eşitlik öne sürmemekle beraber, ideolojik formasyonların toplumsal formasyon içindeki belirli bir durumda neyin söylenebileceğini ve söylenmesi gerektiğini belirleyen, bir ve daha fazla formasyonlar içerdiklerini dile getirir. Yani ideolojiyi bireyleri özne hâline getiren bir söylem olarak algılayarak dile ve söyleme ilişkin bu görüşlerinde sınıf indirgemeciliğine karşı durmakla birlikte sınıf mücadelesinin belirleyici rolünü kabul etmektedir. (Dursun, 2001, s. 49-50). Sosyal psikoloji kuramcısı Pecheux'un söylem yaklaşımı, episteme temelli, toplum ve ideoloji temelli veya Saussure'ün dil/söz diyalektiğinde dil tarafını seçmesiyle dilbilim temelli yaklaşımların pek çoğunu söylem kuramına yansıtmasına rağmen asıl mesleği toplumsal psikoloji olduğundan ve Althusser'in ardılı olması nedeniyle özne temelli söylem anlayışı kategorisi altında değerlendirilmiştir (Elbirlik ve Karabulut, 2015, s. 45).

Söylemin anlam oluşturma mekanizmasını söylemsel formasyon ve söylemsel süreç kavramlarıyla açıklayan Pecheux'e göre, söylemsel formasyon bir toplumsal formasyon içinde söylenebilecek olan ve söylenmesi gerekeni belirleyen yapıdır. Söylemsel süreç ise, dilsel öğeler arasındaki hareketliliği tanımlar. Söylemin, ideoloji ile ilişkiye girmesinde anlamlandırmanın önemini vurgulayan Pecheux, her dil kullanımının değişik söylemsel anlambilim (semantik) kuralları bulunduğunu ve gerçekliğin anlamlandırılmasında, her ideolojinin kendi dinamiğini kullandığını söyler. Pécheux'un modeli, Marxist ideoloji çözümlemesi ile söylem çözümlemesini yaklaştırmaya çalışan bir model görülebilir (Karaduman, 2017, s. 33).

Volosinov ve Pécheux'nün çalışmaları son derece verimli bir söylem analizi tarzının doğmasına öncülük etmiştir. Bu çalışmaların büyük bir kısmı dile yerleşen toplumsal iktidarın sözlüksel (lexical), sözdizimsel (syntactic) ve dilbilgisel (grammatical) yapılardaki izlerinin nasıl takip edileceğinin soruşturulmasına ayrılmıştır; çünkü örneğin, bir soyut isim kullanımı veya etken çatı yerine edilgen çatının tercih edilmesi elbette ki egemen ideolojik çıkarlara uygun bir şekilde toplumsal bir olayın somut failini saklama amacı güdüyor olabilir (Eagleton, 2015, s. 258).

İdeoloji ve söylem arasındaki ilişkiye dair tüm yorumlardan sonra medyayı bu ilişkinin içine dâhil edip edemeyeceğimiz sorusu akıllara gelir. İdeoloji, iktidarın belirli sözler üzerinde etkili olduğu durumları ifade ediyorsa (Dursun, 2011, s. 57), aynı durum medya için de geçerli midir? Özetlemek gerekirse, medyada neyin haber olacağının, nasıl yorumlanacağının ve anlatılacağının tamamen değer yargıları tarafından belirlendiği göz önünde bulundurulduğunda, haberlerin, kişisel önyargılar, çıkarlar ve siyasal tercihlere göre yapıldığı düşünüldüğünde (Çaplı, 2002, s. 81'den aktaran Toruk ve Sine, 2012, s. 358) bu noktada, söylem ve ideolojinin medyaya yansımaları üzerinde durulması yerinde olacaktır.

Stuart Hall'ın "Medya sadece kendisi için haber değeri olan haberleri seçip şeffaf bir biçimde hedef kitleye iletmez. Haber aslında çok karmaşık bir sürecin en son ürünüdür." derken haberin zorlu üretim aşamalarından geçtiğini belirtmesi (Devran, 2010, s. 121), haberlerin bir ucunu ideolojiye bir ucunu da söyleme bağlar. Sözen'in ifadesiyle, söylemin keşfinden sonra artık evrensel gerçeklik ortadan kalkmış, gerçeklikler ortaya çıkmıştır. Gerçeklik, söylemle ve söylem içinde inşa edilen şeydir. Birer eylem ve dil

pratiği olan söylemler, farklı ideolojilere, farklı anlatımlara ve farklı beyanlara dayanır. Bütün bu dilsel eylemler kökleri geçmişte veya şimdide bulunan sözlü ve yazılı iletişim biçimleridir. İdeoloji kavramı bir farklılıklar ağı olan söylemler tarafından kuşatılır (1999, s. 12). Bu noktada, medyanın ideolojiyi kuşatarak kendi gerçekliğini ürettiğini söylemek yanlış olmaz. Zira medya, haberlere konu olan olaylara ilişkin kendi dünya görüşünü yeniden üreterek var olan ideolojisini, farklı olayları ve konuları araçsallaştırarak yeniden üretmekte ve egemen hâle getirmektedir. Dolayısıyla hedef kitleye ulaşan bilgi, o medya kurumunun filtrelerinden geçirilerek şekil almış bir versiyonudur (Thornborrow, 2004, s. 57'den aktaran Devran, 2010, s. 121).

Çalışmanın ana konusunu oluşturan haber metinleri açısından değerlendirildiğinde söylem ve ideolojinin haber metinlerine yansıması, gazetecinin kendi dil pratiğiyle şekillendirdiği bilgiyi hedef kitleye ulaştırması noktasında karşımıza çıkar; çünkü Devran'ın da ifade ettiği gibi gazeteciler haberlerini kendi bakış açılarıyla çerçeveleyip seçtikleri sözcük ve cümlelerle okuyucuya aktarmaya çalışırken aslında haberlere konu olan olayları anladıkları şekilde, söylemlerini inşa ederek iletirler. Okuyucuların okuduğu haber metinleri ise olayın değil, gazetecilerin olayı nasıl gördüğünün gerçeğidir. Bu yüzden aynı haberin farklı medyadaki versiyonlarında farklılıklar görülür. Bir şekilde gazetecilerin ideolojisi, haber metinlerinin söylem yapısını etkilemektedir. Gazeteci kendi görüş ve ideolojisini haberlerin içerisine söylemiyle yerleştirir (Devran, 2010, s. 123).

Medya, gerçekliğin inşa sürecine etkin olarak katılır ve egemenlik ilişkilerini başat sınıflar lehine yeniden üreterek haber medyasının temel stratejisinin nesnel toplumsal gerçekliği sunmak olduğunu iddia ederek, bir hakikat formüle etmeye çalışır (Dursun, 2001: 79-80). Gerçekliğin tanımlanması ve yorumlanması sorununun dilin etkilerinden arındırılamayacağı açıktır. Gerçeği tanımlamada dilin sunduğu anlama olanakları dışında bir olanağa sahip değiliz. Gerçeklik kendi başına var olan bir “oluş” sorunu değil, insan toplumsal pratiğinin belli bir tanımlanma uğrağıdır (Sancar Üşür, 1997, s. 127). Bir yapılar bütünü olarak ele aldığı söylem içerisinde ideolojileri yakalayabilmek için kullandığı yöntemi “ideolojik kare” olarak adlandıran van Dijk, gerçekliğin inşa sürecinde bireyin kendini algılayabilmek için ihtiyaç duyduğu biz/onlar ikilisi ile özsaygı ihtiyacından kaynaklanan kategorilerin söylem düzeyinde tespit edilmesini amaçlar (Uçan, 2012, s. 23-24).

Van Dijk’a göre “İdeolojiler bir grubun üyelerinin köklü inançlarıdır.” ve ideolojilerden etkilenen son derece önemli toplumsal pratiklerden biri de sırasıyla ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi de etkileyen dil kullanımı ve söylemdir. Söylemimizin çoğunu özellikle grupların üyeleri olarak konuştuğumuzda, ideolojik temelli görüşlerimiz ifade eder. İdeolojik fikirlerimizin çoğunu ailemizden, akranlarımızdan, bir yığın konuşma ve metin biçimleri arasında televizyon izleyerek, okutulan kitaplardan, reklamlardan, gazetelerden, romanlardan veyahut iş arkadaşlarımız ve dostlarımızla yaptığımız günlük konuşmalardan öğreniriz (van Dijk, 2015a, s. 17-19), Van Dijk “ideolojik kare” diye adlandırdığı yöntemle, ideolojinin pek çok söylem düzeyinde nasıl ifade edildiğini çözümleyebilmek amacıyla bir analiz düzeyi oluşturmuştur (Uçan, 2012, s. 24).

Van Dijk (2015a, s. 53) ideolojik kare olarak adlandırdığı kavramsal alanda şu 4 olasılığa yer vermiştir:

- Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula
- Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula
- Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama
- Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama

Haber Söylemi başlığı altında ele alındığı gibi, “biz” ve “onlar” karşıtlığını ideolojik söylemin temel stratejisi olarak da gören van Dijk, “biz” e ilişkin eylemlere olumlu değer atfederken, “onlar”ın eylemlerine olumsuz değer atfedildiğine dikkat çekmektedir (Karaduman, 2017, s. 43-4). Neticede, okudukları doğrultusunda fikir sahibi olan hedef kitle “biz” ve “onlar” kutuplaştırmasında ideolojik yönlendirmelere maruz kalmaktadır. Hatırlatmak gerekirse, Van Dijk’ın *Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları (Structures of Discourse and Structures of Power)* adlı çalışmasında da belirttiği gibi, dünyada çoğu olay hakkında bilgi edinmek ve fikir sahibi olmak büyük ölçüde milyonlarca kişi tarafından günlük paylaşılan basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır. Muhtemelen başka hiçbir söylem tipi bu kadar yaygın değildir ve aynı anda pek çok kişi tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılıp okunmamaktadır. Bu nedenle, güç potansiyeli muazzam olan haber söyleminde, haber raporlarının şemalarının, başlıklarının ve stilinin yakından incelenmesi siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel gücün kullanılması ve bunu

destekleyen ideolojilerin iletişimini anlamak bakımından hayati öneme sahiptir (1989, s. 44-45).

Van Dijk'in bu ideolojik kare önermelerinden yola çıkılacak olursa, Dursun'un ifadesiyle haber ve haberciliğin eleştirilmesinde, eleştiri çerçevesinin en bilinen ve haber analizlerinde en fazla kullanılan önermesi "Haberin gerçek dünyayı olduğu gibi yansıtmadığı, gerçekliği kuran/inşa eden bir metin olduğudur." (2004, s. 40'tan aktaran Aydın, 2013, s. 96). Daha önce de belirtildiği üzere Fowler'ın sözlerini yeniden hatırlatmak gerekirse, haberler dünyanın dildeki temsilidir ve her zaman aynı olayı farklı bir dille ve söylemle ifade etmek mümkündür ve bunlar rastgele veya tesadüfi alternatifler değildir. İfadedeki farklılıklar ideolojik farklılıklar da taşır (1991, s.1). Bu noktada Devran'ın dediği gibi haberler gerçeği bir ayna gibi yansıtabilseydi, sadece toplumda daha önceden var olan şeyleri yansıttı. Eğer dünyanın resmini yansıtmış olsalardı, yansıyan bu resmin bireylerin bildiği resme çok yakın bir resim olması gerekirdi (Devran, 2010, s. 118). Bu durum bizi Özer'in "haberde ideolojik yanlılık" kavramına götürür. Buna göre, ideolojik yanlılık kavramı, haberdeki yanlılığı siyasal taraflılığa indirgemeyen yapısal yanlılık sorunu çerçevesinde ele alınabilir. Yapısal yanlılık sorunu, haberin söyleminde ideolojik üretim yapıldığına vurgu yapar ve bunun yapısal bir sorun olduğunu kabul eder. Dilin nötr olmadığını, bizim dünya görüşümüzü yapılandırıldığını ifade eden kavrama göre, bütün konuşmalar politiktir. Oysa çoğu gazeteci, bilinçli veya bilinçsiz dil kuramını, sözcükler tarafından betimlenmiş gerçekliği; hedef kitleye sözcük-düşünceler boyunca kolayca gönderilen oluk olarak kabul eder. Bu durum haberin objektif olarak sunulamayacağına işaret eder (Özer, 2008, s. 397). Haber, yazılı ve görsel basın olmak üzere iki türlü yayın organından geçerek topluma ulaşmaktadır, topluma ulaşmadan önce bilginin son üretildiği bu iki yer, Özer'in de değindiği gibi, "oluk" kavramına denk düşer. Haberin buradaki üretim sürecinde ortaya çıkan tutum da yayın organının ideolojisine işaret etmektedir (Gülal, 2014, s. 41).

Bu noktada medyanın ideolojik üretim yaptığı kabul edilebilir ancak ideolojik üretim medya kurumları açısından sabitken bu üretimin boyutu, biçimi, görünümü her bir medya kurumu için değişebilir. Neticede her bir medya kurumunun haberlerinin söylemine yerleşen ideolojik pratikler de bu ideolojik atmosferin bir yansıması olacaktır (Özer, 2008, s. 399). Haber metinlerinde egemen söylemlerin nasıl kurulduğunu anlamak için haberde kullanılan dilin incelenmesi gerekir. Haber dilinde endüstriyel bir yapı içerisinde egemen

olan belli kodlar ve profesyonel değerler kullanılır. Bu kodlar kullanılarak haber metinleri aracılığıyla egemen bir söylem biçimi geliştirilir. Haberlerin en önemli dilsel özelliği haber metinlerinin ister yazılı ister görsel-işitsel medya olsun günlük yaşamda insanların kullandığı dili kullanıyor olmasıdır. Ancak bu gündelik dil, haber metinlerinin üretilmesi sürecinde farklı dilsel kullanım biçimlerine dönüştürölür. Örneğin her gazetenin veya televizyonun kendine özgü bir dili vardır. Bu dil aracılığıyla kendi hedef kitlesine ulaşır. Bir gazete ele alındığında o gazetenin resimleri ve yazıları sayfaya yerleştirme biçimi, yazı karakterlerinin basıldığı puntonun büyüklüğü, kullanılan başlıklar, alt başlıklar ve ara yazılar açıklama yazıları ile fotoğrafların sayfa üzerinde harmanlanması egemen söylemin oluşmasına katkıda bulunur (Bulut ve Yaylagöl, 2004, s. 124). Benzer şekilde, kendi görüş ve ideolojisini habere yerleştiren gazeteci, yayın organının ideolojisine ters düşmeyecek şekilde, kendi desteklediğı kişilerin iyi bir eylemde bulunması halinde onlara fazlasıyla yer verirken, karşıt olduğı kişilerin olumlu eylemlerine haberde gerektiğı kadar yer vermez, aktörleri haberin bile önüne geçirerek kamuoyuna yansıtır (Devran, 2010, s.123).

Sonuç olarak, van Dijk'in ifade ettiğı gibi ideoloji ve söylem arasındaki bağların her iki yönde işlediğı ortaya çıkar. İdeolojiler hem söylenen şeyi ve hem de onun nasıl söylenildiğini etkiler, okuyarak veya metinle konuşmayı dinleyerek ideolojiler edinilir ve değiştirilir. İdeolojiler doğuştan gelmezler, öğrenilirler (van Dijk, 2015b, s. 100). Söylem ve ideolojinin birlikte vücut bulduğı haber metinleri de, sahiplerinin güdümünde edindiğı misyonu yerine getirmekle yükümlüdür.

3. İDEOLOJİ, ÇEVİRİ VE HABER

3.1. Dil ve İdeoloji İlişkisi

Dil ve düşüncenin birlikteliği ideoloji ile desteklendiğinde bu birliktelik söylem hâline gelir. Bu noktada dil, insanların etkileşimi ve iletişimi açısından bir araç olmanın ötesindedir, etkin bir güçtür. Bu etkin güç sayesinde dil, insanlar arasında hiç bitmeyecek bir süreci başlatarak, bu süreçte yeni anlamlar kazanan kavramlar doğurmuştur. Toplumsalın farklılaştığı her noktada, farklı kültürlerin varlığı farklı diller ve farklı düşünceleri de beraberinde getirmiştir. Her toplum kendi kültürel değerlerini oluştururken kendi dilini de geliştirmiştir. Dil her zaman kendi kuralları içerisinde kullanılır ve kuralların yer aldığı etkinliğin adı konuşma eylemidir. Kurallar, eylemler ve iletişim bütünlüğünün amacı, anlaşılabilirliktir. Bu birliktelik “düşünce”ye yer vermek zorundadır; çünkü düşünce dilden bağımsız, dil de düşünceden habersiz olamaz. “Düşüncenin dilin ortaya çıkış sebebi olduğu” veya “dil in düşünceye temel olduğu” görüşleri tartışılrsa da bu ilişki sebep sonuç ilişkisinden farklıdır. Gerçek olan, dil ve düşüncenin ayrılmaz bir bütün olduğudur. Dil ve düşünce kavramlarının bütünlük ve ayrılması zor yapısı bu kavramlara ideolojinin katılması neticesinde söylemin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Söylem, ideolojinin dilde saklı hâlidir (Bayraktar Durgun ve Yaman, 2017, s. 39-40).

Dil, toplumsal bireyin inşa edildiği yerdir. Bu nedenle dil üzerindeki çalışmalar insanı dili kullanan bireyi, yani ‘özne’yi, toplumsal ve tarihî bir varlık olarak ele alır. Dilbilimde ortaya çıkan gelişmeler çerçevesinde ideoloji, dilde üretilen bir öznenin kendi kendisini temsil edebilme yolu ve böylelikle toplumsal bütünde eylemde bulunabilmesini olanaklı hâle getiren dolayım olarak tanımlanır (Coward ve Ellis, 1985, s.9-11’den aktaran Sancar Üşür, 1997, s. 74). Dilbilimdeki bu gelişmeler dilin saydam, şeffaf ve tarafsız bir araç olduğunu ileri süren araççı dil tanımlarının bir kenara atılmasına yol açmıştır. Bu sayede dil, kendi dışında oluşan ‘gerçek’in insan zihninde ‘yansıtılması’na olanak sağlayan basit bir araç değil, doğrudan o ‘gerçek’in kuruluşunda yer alan toplumsal bir pratik olarak tanımlanmaya başlar. Bu gelişmenin dinamiklerini anlayabilmek için dilbilimin kurucusu sayılan Ferdinand de Saussure’ün görüşlerine bakmak gerekir (Sancar Üşür, 1997, s. 74).

Dilin sınırlarını belirlemeye çalışan ve kökeninden ziyade, dilin işlevi ve özelliklerini bilimsel olarak ele alan ilk isim Ferdinand de Saussure olmuştur (Bayraktar

Durgun ve Yaman, 2017, s. 40). Saussure açtığı tartışmalarla günümüze dek uzanan “işaret” ve “özne” sorununa ilişkin kavramsal tartışmalara izini bırakmıştır (İnal, 1996, s. 46). Saussure, ilk olarak dilin kullanım özelliklerinden ve dil yetisinden gelen sorunlarla bilimsel bir çalışmanın nesnesi olacak dil’i (langue) birbirinden ayırmıştır. İlkine söz (parole) diyen Saussure dili, onun bireysel kullanımı olan sözün karşına oturtmuştur. Ona göre sadece dil bir bilimsel incelemenin konusu olabilir, dilin bireysel gerçekleşme tarzı olan sözün incelenmesi ayrı bir konudur. Saussure’e göre dil toplumsal bir uzlaşmaya varılmış bir bütünlüktür. Dil, belli sayıdaki sesler ve düşünceler arasında, bunların toplumsal olarak kullanımından soyutlanmış sistematik ve edilgen bir ilişkidir. Söz ise bir etkinliktir. Dilin birey tarafından kullanılmasıdır. Böylece dil, Saussure’e göre birey tarafından yaratılmamış, onun tarafından değiştirilemeyen, bireyin dışında, kendi içinde kuralları olan yapısal bir bütünlük olarak bilimin nesnesi hâline gelir. Saussure’ün çözümleme modelinde dil eş zamanlı ve statik bir yapı olarak ele alınmış, temel çözümleme birimi olarak “gösterge”(sign) kavramını geliştirmiştir. Dilin temel işlevi göstergeler aracılığıyla anlamlandırma yani düşünceleri iletmedir (Sancar Üşür, 1997, s. 75). Saussure’e göre dil, “Kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir”(Köktürk ve Eyri, 2013, s. 128). Başka bir ifadeyle, dil, herkesin ortak malı yani toplumsal olandır; söz ise bireyin söylediklerinin toplamıdır (Saussure, 1985, s. 22’den aktaran İnal, 1996, s. 46).

Culler’a göre dilbilimde dil incelemesi, göstergelerle birleşim kurallarını yaratan ayrımların dökümünü içerirken, söz incelemesi dil kullanımının gerçek konuşmada hangi biçim veya biçim birleşimlerinin kullanım sıklığını içerdiğini anlamaya götürecektir. Dili sözden ayırarak Saussure dilbilime uygun bir inceleme konusu sunmuş ve dilbilimcinin görevini çok daha açık anlamasını sağlamıştır. Saussure’ün değindiği ikinci ayrım “gösterge” kavramına ilişkindir (İnal, 1996, s. 47). Buna göre, gösterge temel dilsel birimdir ve kavram ve ses imgesinin birleşiminden oluşur. Ses imgesine ‘gösteren’, kavrama ‘gösterilen’ adını vererek bunların arasındaki ilişkiyi araştırır. Bir gösteren farklı bağlamlarda farklı gösterilenlere işaret edebildiği gibi, bunun tersi de mümkündür. Örneğin, bir ‘masa’ kavramı her bir dilde ayrı gösterenler ile gösterilir (Sancar Üşür, 1997, s. 76-77). Saussure gösterge kavramını gösteren/gösterilen ikiliği içinde tanımlarken bir taraftan nesne (referent/gönderge) “yani şu ortalıkta gezinen tüylü, kuyruklu, hayvan” ile gösterge arasında da bir ikilik olduğunu belirtmiş ancak nedensizliğin, gösteren ve gösterilen ilişkisinden kaynaklandığını ortaya atmıştır (Ellis ve Coward, 1979; Kristeva, 1989a’dan aktaran İnal, 1996, s.47).

Saussure'e göre göstergenin ikinci özelliği çizgisel oluşudur. Göstergeler zamanla bir diziliş içinde var olur. Saussure, çizgisel olarak bir araya gelen göstergelerin birbiriyle nasıl ilişki kurabildiği sorununa değinir. Cümlelerin dizilişi içinde, göstergeler arasında sistematik bir ilişki vardır. Saussure'ün dilsel değer dediği bu durum, dil ile dil-dışı gerçekliğin nasıl ilişki kurduğunu değil, dilin içindeki göstergelerin diziliş sistemi ile anlamın yaratılmasını nasıl ilişkili olduğunu gösterir. Bu durumda önceden belirlenmiş anlamların dil tarafından temsil edilmesi ile değil, dilin sistematik işleyişi ile yaratılan dilsel değerlerden bahsedilmektedir. Bu noktada, ideoloji kuramlarının üzerinde tartıştığı dil-içi gerçek ile dil-dışı gerçek arasındaki ilişki sorunu ortaya çıkar (Sancar Üşür, 1997, s. 76-77). Saussure'e göre, dilsel değer dil-dışı gerçeklerin baskısıyla ortaya çıkmaz; dilsel bir ögenin değeri, dilsel öğelerin birbiriyle kurduğu karşıtlık veya fark sayesinde oluşur. Fark kavramı, dilde hiçbir ögenin kendini anlamlandıramayacağını, dilsel ögenin değerinin ancak bu öğelerin birbirine karşıtlık veya farklar olarak dil tarafından tanımlanabileceğini vurgular. Dil, bu anlamda, bu farkların nasıl düzeleceğini belirleyen bir yapıdır, kendisi dil-dışı özelliklerle belirlenmez (Kıran, 1986, s. 41-74'ten aktaran Sancar Üşür, 1997, s. 76-77). Saussure'e göre dizge içinde kavramlar dizgeden doğan değerlere dönüşür. "Kahverengi, kırmızı, siyah, boz, sarı vb. olmayandır". Farklılıklardan değerlerin doğması bütün göstergeler için geçerlidir. Söz ve dil ayrımında dil dizgesi üzerinde duran ve bunun önemli olduğunu düşünen Saussure, bunun bir uzantısı olarak gösterge kavramına odaklanmış, nesne yani gönderge sorunu ile ilgilenmemiştir (İnal, 1996, s. 47).

Saussure'ün üzerinde durduğu bir diğer ayrım ise eşsüremlilik ve artsüremlilik analiz ayrımıdır. Buna göre, eşsüremlilik dilbilim durumlarıyla, dizgeyle, paradigma ile ilgilenirken; artsüremlilik dilbilim ise dilin evrimi, değişimi ve zaman içinde geçirdiği dönüşümlerle ilgilenir. Saussure dilbilimcinin eşsüremlilik olgu ile ilgilenmesi gerektiği konusunda nettir (İnal, 1996, s. 47-48). Dil çalışmaları, özellikle göstergebilimin gelişmesiyle etkileşim içinde, ideolojinin "öznelerin bilinci/bilinçsizliği" sorunlarıyla da yüklü bu kuşatılmışlığına çıkış yolları sağlamıştır. Öznenin etkin bir fail olarak ortadan kaldırılmasıyla ve dikkatin yapının yani dilin öğeleri arasındaki ilişkilere ve özellikle de bu ilişkilerin eşsüremlilik kısmına yöneltilmesiyle gerçekleşmiştir. Nesnelerle ilişkisini kesmiş, dil-dışını ele almayan soyut bir yapı yerine toplumsal pratiklerle ilişkili kurucu bir ögeye dönüşmesi sürecinde ideoloji kuramlarında, göstergebilimin katkılarında oldukça yararlanılmıştır. Dil ve ideoloji arasındaki bağın bu yeniden kurulduğu dönemde göstergebilimin ve göstergeye dayalı kuramsal çerçevenin önemi büyüktür. Yapısalcılıkta dil, karşılıklı ilişkili terimlerin

kendi kendisini kuşatan bir sistemi olarak anlaşılmaktaydı. Saussure’ün ifade ettiği şekliyle gösteren ve gösterilen arasındaki nedensiz ilişkide gösterenler temel ilgi alanı oldu (Dursun, 2012).

Saussure’e göre söz ne kadar bireyselse, dil o kadar toplumsaldır. Dolayısıyla bireysel sözlerden yola çıkılarak bir sisteme ve dolayısıyla sistematik birtakım kurallara ulaşılamayacağı için Saussure sözden ziyade dile odaklanmıştır (Önder Erol, 2014, s. 208).

Ellis ve Coward Saussure tarafından dile getirilen ayrımların ardında aşkın özne anlayışının yattığını belirterek bu katı ayrımların geçersizliğini vurgularlar ve anlamlandırma zincirinde, konuşan öznenin durumsallığının önemine değinirler. Anlamlandırma diğer yandan sürekli oluşum halindeki öznenin sürecidir. “İnsan simgede inşa edilir, ne önceden verilidir ne de aşkındır” (Ellis ve Coward, 1985, s. 46’dan aktaran İnal, 1996, s.49).

Saussure’ün ihmal ettiği söz söyleme alanı, özellikle Volosinov tarafından özenli bir şekilde ele alınmıştır. Volosinov’a göre ideoloji, göstergenin maddi gerçekliğinden ayrılmaz, göstergeler toplumsal etkileşimin somut biçimlerinden ayrılmaz, iletişim ve iletişim biçimleri maddi bir altyapıdan ayrılmaz, farklı sınıfların aynı dili kullanması, Volosinov’a göre dili bir sınıf mücadelesi alanına dönüştürürken, gösterge de bir sınıf mücadelesi alanı hâline gelir (Dursun, 2012).

Volosinov’a göre, ideolojik bir ürünün sadece kendisi gerçekliğin (doğal veya toplumsal) bir parçası değildir ve kendisinin dışındaki başka bir gerçekliği yansıtır veya kırar. İdeolojik olan her şey gönderene sahiptir: kendisi dışındaki bir şeyi temsil eder, gösterir veya yerine geçer. Başka bir deyişle, bu göstergedir ve göstergeler olmadan ideoloji olmaz (Volosinov, 1973, s. 9’dan aktaran Mumby, 1989, s. 296).

Volosinov’a göre göstergelerin nüfuz alanı ile ideolojinin alanı aynı yer ve zamanı kaplar: Bilinç ancak göstergelerin maddi tecessümlerinde ortaya çıkabilir ve bu göstergeler kendi içlerinde maddi olduklarından gerçekliğin sadece yansımaları değil, ayrılmaz parçalarıdır. Ona göre bilincin mantığı ideolojik iletişimin bir toplumsal grubun göstergesel etkileşiminin mantığıdır. Bilinci, göstergesel, ideolojik içeriğinden yoksun bıraktığımızda geriye hiçbir şey kalmaz. İdeoloji göstergeden kopartılamadığı gibi gösterge

de somut, toplumsal ilişki biçimlerinden tecrit edilemez. Volosinov’a göre dil ve ideoloji bir anlamda hem özdeştir hem de özdeş değildir; çünkü çatışan ideolojik konumlar kendilerini aynı ulusal dil içinde dile getirebilir ve aynı dilsel cemaat içinde kesişebilir. Bu da göstergenin “sınıf mücadelesinin bir arenası” hâline dönüştüğü anlamına gelir. Bir toplumsal gösterge, çatışan toplumsal çıkarlar tarafından bir o yana bir bu yana çekistirilir ve bu çekistirme içinde canlılığını korur. Bu sayede Volosinov, karşıt toplumsal çıkarların gösterge düzeyindeki mücadelesi ile bize yeni bir ideoloji tanımı kazandırır (Eagleton, 2015, s. 256-257).

Volosinov’a göre insan kendi üretim sürecinde ve kendini yeniden üretirken maddi olan üzerinden yürür, tüm insani kurgular bu bağlamda maddi olandan doğar ve onun izini taşırlar. Gösterge maddi dünyayı, gerçekliği anlatmaya çalışır ancak bu süreç nesnel, dolayimsız ve arı bir süreç değildir ve bu dolayimli sürecin sonunda gösterge hem bir şeyler edinir hem de bir şeyler kaybeder. Gösterge ona eklemlenen ideoloji ile dönüşüme uğrar, sızdırmaz bir bütün olarak değil parçalı ve bulanık devingen bir yapı olarak kendini var eder. Bu nedenle de bir gösterge, yalnızca gerçekliğin bir parçası olarak var olmaz; başka bir gerçekliği yansıtır ve saptırır. Buna bağlı olarak, bir gösterge bu gerçekliği çarpıtabilir, ona uygun olabilir veya onu özel bir bakış açısından algılayabilir. Her gösterge doğru, yanlış, adil, iyi vb. gibi ideolojik değerlendirme ölçütüne tabidir. İdeoloji bölgesi göstergeler bölgesiyle çıkarışır ve birbirleriyle denklenir. Nerede bir gösterge varsa orada ideoloji vardır. Dilsel iletiler egemen ideolojinin etkisini taşır. Bu nedenle tüm toplumsal iletişim öğeleri ideolojik okumanın etkisi altındadır. İdeolojik etkiden bağımsız dilsel ve iletişimsel süreçten söz etmek mümkün değildir; çünkü iletilerin örgütlenmesi ve üretilmesini olanaklı kılan anlamsal kurallar sistemi ideoloji tarafından oluşturulmuştur. İletilerin üretilmesinde semantik bir kurallar sistemi olarak ideoloji öznelere biçimlendirilmeleri ve rızanın yaratılmasında en etkin araç olduğunu kanıtlar; çünkü devletin ideolojik aygıtlarının işleyiş kurallarını ideoloji belirler ve iktidar söyleminin bu kurallar sistemine uygun olarak belirlendiği söylenebilir (Çoban, 2015, s. 206-207).

Volosinov’un ardından Pecheux ise, Saussure’ün ihmal ettiği konuyu, yani anlamın üretimi üzerindeki toplumsal ve tarihsel koşulların belirleyici etkilerini gözler önüne sermek istemiştir (Thompson, 1984, s. 234’ten aktaran Dursun, 2001, s. 49). Pecheux’un söylemin anlamı oluşturma mekanizmasını iki temel kavramla açıklar: “söylemsel süreç” ve “söylemsel formasyon”. Söylemsel formasyon, bir toplumsal formasyon içinde

söylenilecek olan ve söylenmesi gerekeni belirleyen yapıdır. Söylemsel süreç ise, dilsel öğeler arasındaki hareketlilik. Söylemin, ideoloji ile ilişkiye geçmesinde anlamlandırmanın önemine vurgu yapan Pecheux, her dil kullanımının değişik söylemsel semantik kuralları olduğunu ve gerçekliğin anlamlandırılmasında, her ideolojinin kendi dinamiğini kullandığını söyler (Karaduman, 2017, s. 34). Daha önce de belirtildiği gibi, ona göre anlam, verili bir söylemsel formasyonun dilsel öğeleri arasındaki ilişkilerce oluşturulur. Dolayısıyla, anlam, belirleyici söylemsel formasyon içinde bir üretim olarak ele alınır. Yani, kelimeler, sıfatlar, deyimler tek başlarına anlam ifade etmezler, üretildikleri söylem oluşumuyla anlam kazanırlar (Dursun, 2012).

Roland Barthes da göstergebilime yaptığı katkılar ile dil ve ideolojinin toplumsal ilişkileri hakkındaki kuramsal tartışmalara önemli katkılarda bulunmuştur. Barthes'a göre dünya, sadece insanların, sorunların ve olguların dünyası değil, aynı zamanda göstergelerin dünyasıdır; toplumsal olan her şey var olmaya başladığı andan itibaren kendisinin bir göstergesine dönüşür. Başka bir ifadeyle, toplumsal olan göstergesel olandır ve toplumsalı anlamak için göstergelerden oluşan dizgelerin nasıl anlamlandırma yaptığını çözümlmek gerekir. Barthes'a göre göstergebilim konusu görüntüler, el, kol, baş hareketleri, ezgili sesler, nesneler ve törenler, protokoller vb. anlamlama dizgeleri olan inceleme alanıdır. Bu dizgeler dil dışında görünmekle beraber, hepsinde yine dille karşılaşırız. Barthes da dil ile ideoloji ilişkisini simgesel olanın alanında tanımlar. Bu bağlamda Saussure'ün dil/söz ayrımından çıkarak 'söz'ün çözümlmesini dilin çözümlemesinin önüne geçirir, Barthes'a göre dilin evrimi sözle gerçekleşir. Dili sözden ayırmak demek, aynı zamanda anlamla ilgili oluşu da ortaya koymak demektir. Anlamlandırmayı anlamak için, konuşan bireyin dil kodunu kullanabilmesini sağlayan birleşimlerden (söylem) ve bunları dışı vurmasını sağlayan düzeneklerden bahsetmek gerekir (Sancar Üşür, 1997, s. 80-81).

Barthes düzanlamların yanında yananlamların da varlığına dikkat çekmiş, bu ayrım, söylem çözümlmelerinde dile ilişkin zorlukların aşılması için uygun bir zemin hazırlamıştır (Karaduman, 2017, s. 37). Barthes düzanlam ve yaanlam arasındaki farklılığın en azından fotoğrafçılıkta belirgin olduğunu ileri sürer. Buna göre düzanlam, fotoğraf makinesinin doğrultulduğu nesnenin film üzerinde mekanik bir yeniden üretimidir. Yananlam ise bu sürecin insani boyutudur: çerçeve içine neyin dâhil edileceğinin, odağın, ışığın, kamera açısının, filmin kalitesinin ve benzerlerinin seçimidir. Düzanlam neyin fotoğraflandığıdır; yananlam ise nasıl fotoğraflandığıdır (Fiske, 2003, s.

116-117). Barthes bu görüşünü ifade ederken “Fransız bayrağını selamlayan zenci” fotoğrafının görsel imgesinden yararlanır. Fotoğrafik imge göstereni, Fransız bayrağını selamlayan zenci ise gösterileni oluşturur. Söz konusu gösteren ve gösterilen ikiliği ise işareti (sign) oluşturur. Bu dilsel süreçtir. Söylem ise şöyle işler: dilsel işaret yeni bir gösterene dönüşür ve sömürgecilik, Milliyetçilik, militarizm gibi ideolojik kavramlar bu gösterenin gösterilenleri olur. Böylece karşımıza ikinci bir işaret çıkar. Bu da ideolojik süreci oluşturur. İkinci işaretin gösterilenleri dilsel gösterenin yananamlarıdır. Barthes’a göre yananlam bir bütünlük içinde karşımıza çıkar ve ideolojik olanı gözlerden siler. İşaret gerçekliğini kurar ve okuyucuya dayatır (İnal, 1996, s. 55).

Barthes’a göre yananamlar düzeyinde ortaya çıkan ideoloji, dilin özelliği sayesinde düzanamlara bağlanarak doğallaştırılmış ve normalleştirilmiştir. Barthes’in ideoloji tanımının ortaya çıktığı bu noktada dilin işlevinin ideolojiyi doğallaştırmak ve dolayısıyla egemen sistemin çıkarlarıyla bağdaştırmak olduğunu görürüz. “Egemen ideoloji” kavramını benimseyen Barthes’a göre ideoloji, egemen çıkarların hizmetinde bir gizleme ve doğallaştırma olarak işleyen mitsel anlamlardır. İdeolojiyi belirleyen yönetici sınıfın iktidarını tanımlayan yapıdır. Barthes’in dikkatleri yan anlam kavramı ile birlikte gösterilenlere yani yorum sorununa kaydırmasıyla, artık tartışmalar dilin yapısının belirlendiği açık anlamdan, gösterilenlerin sürekli değişen gizil mekanizmalarına yani yorumun olanaklılığına taşınmaktaydı. Diğer deyişle toplumsal olguların dil gibi çözümlenmesi yerine söylemin çözümlenmesi ile toplumsalın yeni bir gözle anlaşılmasına çalışılması gündeme geldi (Sancar Üşür, 1997, s. 84-88). Bu sayede, söylem kurgusunda eğilim, toplumsal yaşamda dilin nasıl işlediğine, söylemin içindeki iktidarın nasıl kurumlaştığına kaymıştır. Açık uçlu anlatımda söylemde ortaya çıkan kapanmanın altında, anlamlandırmaya yön veren bir güç olarak gizli ve örtük bir şekilde ideoloji yatmaktadır. Dolayısıyla her söylem içinde ideolojiyi barındırır (Karaduman, 2017, s. 38).

Yapısalcı dilbilimin önemli isimlerinden biri de Saussure’ün dilbilim anlayışını model olarak bu anlayışı antropoloji alanında uygulayan Claude Levi—Strauss’tur. Levi-Strauss ve Roland Barthes’in çalışmaları ile yapısalcılık kültürel bir boyut kazanmıştır. Strauss ve Barthes dil ve ideoloji arasında doğrudan birbirini yansıtmayan ancak dolaylı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Kültürel olguların simgesel sistemler olarak okunabileceğini belirten Strauss, Saussure’ün gösterge kavramını antropolojinin inceleme nesneleri olan evlenme yasaları, akrabalık sistemleri, dinsel törenler, sanat ve din gibi simgesel sistemlere

uygulayarak bu simgesel sistemlerin anlamını “derinde yatan” dilsel yapıların yasalarının belirlediğini ifade etmiştir. Strauss bir kültürel pratiğin içeriği üzerine değil bu pratiğin biçimleri ve yapıları üzerine yoğunlaşarak “kültür”ü farklı toplumların varoluş koşullarının dışında dil ve düşünce içindeki kategoriler olarak kavramlaştırmıştır (İşkar, 2014, s. 30).

Saussure’ün yapısalcılığının en sadık taraftarlarından olan Levi Strauss, kültürel gramerlerin ortak özelliklerinden yola çıkarak dil dizgesi içinde oluşan akrabalık sözcüklerinin aile bağlarının kurulma biçimleri ve toplumsal üretim sürecinin örgütlenme biçimini yansıttığını vurgulamıştır. Kültürü anlayabilmek için mitlerde, ritüellerde ve masallarda ortak olan yapısal özelliklerin önemi üzerinde durulması gerektiği, yapısalcı gelenek içinde değişen ve dönüşen toplumsal yapılaşmadan çok, durağan, “yapı” üzerinde duran bir anlayışı yaygınlaştırmıştır. Levi Strauss da Barthes da kitle iletişim araçları üzerinde durmamıştır (İnal, 1996, s. 41).

Levi-Strauss çalışmalarında arkaik toplumların hepsine aynı evrensel düşünce biçiminin egemen olduğu görüşünü geliştirerek, bir kültürün düşünsel sınırlarının belli bir toplumun anahtarları olduğunu ve yapısal dilbilim yaklaşımıyla yapılan çalışmalarla bir kültürün mitleri incelenerek, soyutlamalar yoluyla o kültürün anlaşılabilirliğini dile getirmiştir. Ona göre mitleri ve mitsel düşünceleri oluşturan yapısal bir mantık vardır. Mitler, toplumun bilinçaltını ortaya çıkarmaya yarar. Strauss aslında dilbilim yöntemini kültüre uygulayarak kültürel sistemlerin yapısını ortaya koymaya çalışmıştır (Yaylagül, 2006, s. 108).

Strauss’un yapısalcı antropolojik analizi, ilkel toplumlar hakkında doğruyu keşfetme teşebbüsü değil, söylemlerin bir söylemsel bağlamdan diğerine değişimini tecrübe etme girişimidir. Barthes ve Strauss’u söylem konusunda çalışmaya sevk eden ise Saussure’ün dilbilim anlayışıdır (Sözen, 1999, s. 47).

Laclau ve Mouffe ise Saussure’ün dil dizgesi üzerinde durması ve bu dizgeyi her ögenin anlamını sabitleyecek bir sistem olarak ele almasını eleştirirken, gösterge kavramını “Bir yarılmanın, gösterilenle gösteren arasındaki olanaksız bir dikişlenmenin adıdır.” şeklinde tanımlarlar (1992, s. 141’den aktaran İnal, 1996, s. 65). Laclau ve Mouffe söylemsellik alanının sonsuzluğunu vurgularken, bu sonsuzluk içinde kısmen sabitleşen düğümlerden bahseder. Anlam bu sabitleşmelerin dolayımı ile mümkündür. Laclau ve

Mouffe'ye göre özne konumlarının söylemsel karakteri onların sabitleşmesini engeller. Bu öneriler, üretim/metin/alımlama ilişkisini doğrusal bir modelle ele almanın tam tersidir. Bir açıdan ideoloji, sınıf konumları dil ve söylemler arasında birebir tekabüliyet olmadığını vurgulayan Hall'un 1980'lerin başında yazdıklarına uyar gibi gözükse de, daha çok 1990 sonrası düşüncesine yakındır. Laclau ve Mouffe'nin dil sorununa yaklaşımları, kendi içinde tutarlıdır. Görüşlerinde gönderge ve gösterge arasındaki ikiliğin tesadüf olduğunu vurgulayan kuramcıların tersine, neredeyse bu sorunu görmezden gelir nitelikte bir gösterge belirleyiciliği vardır. Onlar, her şeyin dil ve söylem içinde bir oyuna dönüşmesi tarihsel ve toplumsal koşulların maddiliği üzerinde bir analizi gerçekleştirircesine sorunu söylem kavramına kaydırmışlardır (İnal, 1996, s. 65-66); çünkü onlara göre, toplumsal alandaki tüm politik mücadeleler, talepler, kimlikler kendilerini söylem dolayımıyla var ederler ve bu varoluş biçimi, hiçbir zaman mutlak bir karakteristik kazanamaz. Bir toplumsal talebin mutlaklaşması toplumsal alandaki dil ve anlamlandırma sisteminin açık niteliğinden dolayı mümkün olmaz. Her türlü kimlik ve toplumsal talep, hegemonik performansını diğer kimlikler ve taleplerle kurduğu eşdeğerlilik zincirine borçludur. Bu anlamda Laclau ve Mouffe'un kuramında iktidar ve politika bir paranın iki yüzü gibidir. İktidar, toplum ve kimlik gibi şeylerin üretimine gönderme yaparken, politika bu süreçlerin daima olumlu olarak sunulmasına gönderme yapar (Durna, 2010, s.57).

Althusser'den yola çıkarak ideolojinin maddiliğini sergilemeye çalışırken psikanalizden yararlanan ve Coward ve Ellis'in öncülüğünü yaptığı yaklaşımlarda dilin kendisinin gerçekliğe sahip olduğu bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımlarda dil süreci, Marksist kuramdaki ekonomik, siyasal ve ideolojik pratikler dışında bir anlamlandırma pratiği olarak kavranmaya başlamıştır. Çelişkili bir süreç olan anlamlandırma boyutu, temel ile üst yapı arasındaki bağlantıyı kurarak, Marksist ideolojik pratik kavramını tamamlayıcı olarak değerlendirilmektedir. Bu sayede, Marksizm'de dilin, ideolojik pratik tarafından işlenen, ideoloji ile eklemlenen ancak onun içinde eriyen bir statüye kavuşturulduğu ifade edilmektedir (Coward ve Ellis, 1985'ten aktaran Dursun, 2001, s. 50). Anlam, farklılıkların sadece sistematik olarak düzenlenmesiyle üretilir (Önder Erol, 2014, s. 209). Kelimelerin ve dilin nesneler dünyasını işaret ettiğini (refer to) savunan dil teorilerinin aksine, yapısalcılar anlamın sistemin farklı öğeleri arasındaki ilişkiye dayandığını savunmuştur. Örneğin, "anne" kelimesini anlamlandırabilmek için bu kelimeyle ilgili "baba", "kız", "oğlan", vb. gibi kelimelerinde anlamının bilinmesi gerekmektedir. Bu durumda anlam kelimeler arasındaki biçimsel farklılıkların etkisidir,

kelimeler ve şeyler arasındaki ilişki veya metinlere, nesnelere veya pratiklere özgü nitelikler değildir (Coward ve Ellis, 1985, s. 27'den aktaran Ünal, 2015, s. 16-17).

Ayrımlar üzerine kurulu olan dilde, her gösterge dilsel değerini ancak dilin yapısı içinde, diğer göstergelerle olan ayrımsal konumu sayesinde kazanır. İster yazılı ister sözlü, bir metin üretilirken sadece belirli anlamlara başvurulur; bu, anlamı karşı tarafa iletmeyecek olan diğer bütün kavramların dizgenin dışında tutulması anlamına gelir. Metin sahibinin kavramlara ilişkin tercihleri, birtakım ayrımlar yoluyla gerçekleşir ve anlam, ancak bu sayede ortaya konmuş olur. Coward ve Ellis'in (1985, s. 12) dediği gibi, gösteren gösterileni ancak başka gösterenlerle girilen ilişkilerde belirginleştirir veya eklemeler (Dursun, 2012).

Dil bir anlamlandırma pratiğidir. Dünyanın anlaşılabilmesi için dış dünyadaki nesnelerin anlamlandırılabilir kavramlara dönüştürülerek dilsel alana yerleşmesi ve bunların dilsel simgelerle ifade edilebilecek bir süreçten sonra dilde yeniden kurulup yaşam alanları yaratılması gerekir, dış dünya dil olmadan insan için anlaşılabilir değildir. Bu bağlamda dünyanın anlamlı kılınması sürecinde simgeleştirme oldukça büyük önem taşır, dış dünyayı doğrudan değil simgeler yoluyla dolayımlayarak anlamlandıran insan, doğal olandan kopar ve yeni bir paradigma içerisinde, içinde yaşadığı dünyanın belirlediği koşullar içerisinde, anlamlandırmapratiğinde bulunur (Çoban, 2015, s. 202-203). Anlam toplumsal bir üretimdir, pratiktir. Dünyanın anlamlı kılınması gerekir. Dil ve sembolleştirme süreci, anlamın üretildiği araçlardır. Anlamın verili olmayıp üretilmesinden çıkan sonuç, aynı olaylara farklı türden anlamların atfedilebilecek olmasıdır. Nitekim bir anlamın düzenli olarak üretilebilmesi için, bu anlama bir çeşit güvenilirlik, meşruluk veya sorgusuz sualsiz kabullenirlik sağlanması gerekmektedir. Bunun yolu ise alternatif anlam inşalarının marjinalleştirilmelerinden, önemsizleştirilmelerinden veya meşruluklarından arındırılmasıdır (Hall, 1994b, s. 72). Anlamlandırma pratiğinin ele geçirilmesi ideolojiler için oldukça büyük öneme sahiptir ve ideolojiler bu süreçte birçok sürece müdahâle eder ve sonuçlarını etkiler (B. Çoban, 2015, s. 204).

Dilin üretkenliği ve kuruculuğuna dair vurgularla desteklenen anlamlandırma pratiğinin öneminin artmasıyla, ideoloji kavramlaştırması da diller ve sembollerle bağlantısı çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Kimi yaklaşımlar bir pratik olarak ideolojinin sınıf egemenliği ile nedensellik bağının ortadan kaldırılması yönünde iken, bazı

yaklaşımlar da bir anlamlandırma pratiği ve mücadele alanı da olsa ideolojinin egemen sınıflarla belirli bir ilişkisi olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ayırım, temelde göndergesel alana yani nesneler alanına yaklaşımla ilgilidir. Post-yapısalcı yaklaşıma göre nesneler ve bilgi söylem içinde inşa edilmektedir ve hangi söylemin gerçekliği yansıtabildiği hakkında haklı sayılabilecek bir varsayım olmayacağını öne sürmektedirler (Barrett, 1991, s.41'den aktaran Dursun, 2001, s. 51).

Sonuç olarak, düşünceleri aktarmak için kullandığımız dil ideolojiktir ve dili ideolojiden ayırmak mümkün değildir. En basit ifadenin söylenmesi, az veya çok etkili olsa bile veya az çok kurumsal otoriteyle kuşatılmış olsa bile, dünyaya bir müdahâledir (Thompson, 1984, s. 131'den aktaran Mumby, 1989, s. 303). İnsanların kendi dünyalarını anlamlı hâle getirdikleri, öznel tecrübeleriyle nesnel durumu yaşadıkları, kim ve ne olduklarının bilincine vardıkları dil, kendi denetimleri altında değildir. Bu durum, ideolojinin işlendiği temel ortam dil pratiğidir ve anlam dil yoluyla verilir. Kendimize, koşullarımıza ve deneyimlerimize anlam vermek demek, nesnelleştirilmiş ideolojik söylemlere, ideolojik alanı dolduran dil aracılığıyla sergilenen ve düzenlenen mamul ve önceden oluşturulmuş tecrübe etmeler dizilerine kendimizi yerleştirmek demektir (Hall, 1994a, s. 177). Dilsel iletilerin tümü ideolojik bir içerik taşımak zorunda olmadığı için ideolojik iletiler dışında iletilen bir araya gelme kuralları değişik özellikler taşıyabilir bile egemen ideolojinin etkisini taşırlar. Bu nedenle toplumsal iletişim öğeleri ideolojik bir okumanın etkisi altındadır. İdeolojik etkiden bağımsız bir dilsel ve iletişimsel süreçten söz etmek olanaksızdır; çünkü iletilerin örgütlenmesi ve üretilmesini olanaklı kılan anlamsal kurallar sistemi ideoloji tarafından oluşturulmuştur (B. Çoban, 2015, s. 207).

3.2. Haber ve Çeviri: Çeviri Çalışmalarında Haber Çevirisi

Haber; ideoloji, güç ve politika gibi çeşitli faktörlerin etkisi altında, bilgi üretmenin ve aktarmanın güçlü bir aracıdır. Üretilen bilginin başka dillere aktarılması, aktaran ve aktarılan toplumun sosyo-kültürel yapısından etkilenir. Başka bir ifadeyle, haber bağımsız bir bilgi değildir, üretildiği toplumun dinamiklerinin emri altındadır. Sözlü, yazılı ve görsel bilgilerin bir dilden diğerine metinsel aktarımı dilsel bir dönüşüm gerektirir. Haber çevirisi ise bu haber üretim sürecinde görünmez bir el tarafından gerçekleşir. Bu nedenle, haber çevirisi çeviri çalışmalarında şimdiye kadar ihmal edilmiş bir alandır; çünkü Bielsa'ya göre haber çevirileri çevirmenlerden çok gazetecilerin elindedir (2007, s. 135).

Haber çevirisinin temel amacı, bilginin açık ve hızlı bir şekilde okuyuculara etkili bir şekilde aktarılmasıdır. Bu diller arası aktarımda zaman, yer ve tür de dilsel ve kültürel yönler kadar önemlidir. Haber çevirisini karakterize eden ve diğer formlardan ayıran özellikler şunlardır:

1. Haber çevirmenlerinin esas amacı bilgi aktarmaktır.
2. Haber çevirmenleri kitleler için çeviri yapar. Sonuç olarak, açık ve doğru bir dilin kullanılması gerekir.
3. Haber çevirmenleri belirli bir coğrafi, geçici ve kültürel bağlam için çeviri yaparlar. İşleri, ayrıca, çalıştıkları ortam tarafından da koşula bağlanır.
4. Haber çevirmenleri zaman ve mekân bakımından önemli sınırlamalara tabidir.
5. Haber çevirmenleri genellikle “arka çevirmenler” ve düzelticilerdir (Hernandez Navarro, 2005, s. 157-158’den aktaran Bielsa, 2007, s.142).

Simenoni (1998, s. 11-12)’ye göre orijinal metinde haber çevirisinin talep ettiği bu tarz bir müdahâle, çevirmenin hem yazar hem de kaynak metinle olan geleneksel rolünü değiştirir. Çevirmenlerin tarihî, kültürel ve sosyo-ekonomik bağımlılığı, onun müşteriye, halka, yazara, metine ve dilin kendisine olan bağımlılığı kapsamında teorikleştirilmiştir (aktaran Azodi ve Salmani, 2015, s. 165). Neticede, burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, haber çevirmeninin haber üreticisinden bir farkının olmadığıdır. Haberi yazan kişi haberi çeviren kişiden farklı bir statüye sahip değildir. Hedef metinde kaynak metne saygı duyulmasına da gerek yoktur. Çevirmenin müdahâlecisi bir rol üstlenerek çeviri sırasında kayda değer değişiklikler olmadan form ve içeriği korumasına gerek yoktur. Haber çevirmeni edebî çevirmenden farklı olarak, kaynak metne saygı ve sadakat borçlu değildir, çevirmenin asıl amacı bir olay hakkında kısa ve net bir şekilde bilgi vermektir (Bielsa, 2007, s. 144). Garcia Suarez (2005, s. 175-176’dan aktaran Azodi ve Salmani, 2015, s. 165)’e göre haber çevirmeninin en büyük endişelerinden biri kaynak metne sadakatten çok nesnellik sorunudur. Ona göre, haber çevirmeni, özellikle de bir haber ajansında çalışan çevirmen söz konusuysa, orijinal metne sadık kalmakla, rivayet edilen gerçeklere sadık kalmanın emri altındadır. Bazı durumlarda anlam değişiklikleri yapmak durumunda kalan çevirmen, çeviri görevini gazete editörlüğü görevi ile birleştirmek durumunda kalabilir.

Haber çevirmeninin kime ve neye sadık olması gerektiği sorunu, haber çevirisinin doğası ve diğer çeviri türlerinden farklılıkları, bizi eşdeğerlik kavramına götürür. Ne kadar tartışılırsa tartışılsın, eşdeğerlik kavramı hâlâ önemini korumaktadır. Dinamik ve iletişimsel eşdeğerlik kuramlarında, “eşdeğerlik etkisi” sözcüğü-sözcüğüne çeviri kavramına karşılık gelirken, Eugene Nida’nın dinamik eşdeğerlik kavramı gibi ölçülemeyen ve belirsiz kavramlar, haber çevirisine uyarlanmak istendiğinde önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bielsa’nın Karen Stetting’den aktardığına göre eşdeğerlik kavramı kültürel ve edebî metinlerde merkezî bir önem taşıırken, çevirmen açısından “müdahâle”ye daha açık olan yazışmalar, reklamlar, gazeteler gibi pratik ve günlük metinlerdedurum farklıdır (1989, s. 375’ten aktaran Bielsa, 2007, s. 145). Bielsa’ya göre haber metni çevirileri eşdeğerlik tarafından sınırlandırılmadan yeni amaçlara hizmet etmek için tasarlanmış yeni metinler olarak değerlendirilmelidir (2007, s. 145).

Günümüzde haber çevirisi artık sadece bir metnin kaynak dilden hedef dile aktarılması anlamına gelmemektedir; çünkü çeviri, kültürel ve ideolojik bir ortamda gerçekleşir ve çevirmen bu kültürel ve ideolojik ortamdan etkilenir. Bu noktada, çevirinin üzerindeki kültürel etkilere yoğunlaşan kuramlara değinmek yerinde olacaktır.

Çeviriye kurallar koyarak, sözcük, tümce veya sadece metin üzerinde ele alarak birebir eşdeğerlik kurmaya çalışan dilbilim ağırlıklı çeviri yaklaşımı, 1970’lerin başında sosyal bilimlerdeki açılımlar ve kültürlerarası yaklaşımların hızlanmasıyla terk edilmeye başlanmıştır (Yalçın, 2015, s. 34).

1970’li yıllara kadar, genelde kaynak metnin dokunulmazlık ilkesine dayanan çeviri anlayışı, bu tarihten itibaren hedef metin odaklı olmaya başlamıştır. Bu görüş çerçevesinde, Even-Zohar’ın “çoğul dizge kuramı”, Gideon Toury’nin “erek (hedef) odaklı kuramı”, Ernest Aubgust Gutt’un “açıklayıcı bildirişim kuramı”, Hans Vermeer’in “skopos kuramı”, Holz-Mänttari’nin “eylem odaklı çeviri kuramı”, Lederer’in “Yorumlayıcı anlam kuramı” ön plana çıkmıştır (Yalçın, 2015, s. 54).

1970’ler ve 80’lerin işlevselci yaklaşımları, çeviriyi sadece dilsel aktarım olarak değerlendirmemiş, çevirinin aynı zamanda sosyal ve kültürel unsurların da aktarımını sağladığı görüşünü savunmuştur. Uluslararası haber çevirisinde bu her iki durumun da gözlemlendiği düşünüldüğünde, işlevselci yaklaşımların en büyük katkısı öncelikle haber

metinlerinin özel bir amaçla üretildiği ve kültürel aktarımın uluslararası haber çevirilerinde, çeviri sürecinin temel bir unsuru olduğu noktasında karşımıza çıkar (Brook, 2012, s. 20). Çevirmenin daha çok kültürel aracı olarak değerlendirildiği bu yaklaşımda, Hatim ve Mason'ın ifadesiyle çevirmen kaynak metnin “ayrıcalıklı okuyucusu” durumundadır, sıradan bir kaynak metin veya hedef metin okuyucusunun aksine, çevirmen üretmek için okur, yeniden kodlamak için kodu çözer (1990, s. 224).

İşlevselci yaklaşımlara önemli bir örnek Justa Holz-Mänttari'nin geliştirdiği “çeviriye ilişkin eylem” kuramıdır. Çeviriye bir iletişim süreci olarak tanımlayan Holz-Mänttari, bu süreçte çeviriye başlatan, çevirmene işi veren, çevrilecek metnin yazarı, çevirmen, çeviri metnin kullanıcısı, çeviri metnin alıcısı gibi bir dizi aktörün yer aldığını belirtir. Burada amaç, alıcı açısından gerekli iletişim işlevini yerine getirecek bir metin oluşturmaktır. Holz-Mänttari'ye göre çevirinin alacağı son şekli belirleyen şey, kaynak metnin türü ve özellikleri değil, hedef kültürde amaçlanan işlevi yerine getirip getirmemesidir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 121). Holz-Mänttari'nin çalışmasının değeri, çevirinin; çevirmen ile çeviri talep eden kurum arasındaki etkileşimi de içeren sosyo-kültürel bağlama yerleştirilmesinden kaynaklanır. Holz-Mänttari daha sonra çevirmenin ‘profesyonel profili’ni de tanımlar (Holz-Mänttari, 1986’dan aktaran Munday, 2001, s. 79). Schaffner gibi bazı akademisyenler, Holz-Mänttari'nin çeviri teorisinin her tür çeviri için uygun olduğunu ve çevirmen tarafından alınacak her kararda kılavuz görevi gördüğünü düşünmektedir (1998, s. 5’ten aktaran Munday, 2001, s. 79). Bu noktada Holz-Mänttari'nin kuramı, çeviriye amaç odaklı ve sonuç odaklı insan etkileşimi olarak görür ve çeviri sürecine kültürlerarası aktarımı içeren mesaj-verici bileşenler olarak odaklanır, Holz-Mänttari'nin kuramı çeviride kültürler arası aktarım içerdiği için ve çeviriye “sözcükleri, cümleleri veya metinleri çevirmek olarak” görmediği için (Holz-Manttari, 1984, s. 7-8’den aktaran Munday, 2001, s.78) haber çevirisi ile de ilgilidir. Her tür çeviri için önemli olduğu düşünülen Holz-Mänttari'nin modelinde kaynak metinden yola çıkan çeviri eylemi, iletişim sürecini birtakım oyuncuların bu sürece etkin katılımı ile sağlar (Yalçın, 2015, s. 63). Bu oyuncular; çeviri isteyen kurum, çevirmenle iletişime geçen komisyoncu (işveren), kaynak metin üreticisi, hedef metin üreticisi (çevirmen), hedef metin kullanıcısı ve hedef metin alıcısıdır. Bu oyuncuların hepsinin çeviride farklı görevleri vardır. Çeviri eylemi, alıcı için işlevsel bir hedef metin üretmeye odaklanır. Bu noktada amaç, kaynak metni olduğu gibi kopyalamak değil, hedef metin kültüründe işlevsel olarak rehberlik etmektir (Munday, 2001, s. 78).

İşlevsel yaklaşımlar arasında en fazla öne çıkan isimlerden bir diğeri de Alman çeviri bilimci Hans Vermeer'in "Skopos Kuramı"dır. Çeviri çalışmaları, metinlerin daima bir amaç, yani "skopos" ile üretildiğini ve tüketildiğini kabul eder. Skopos teorisi her şeyden önce, işlevsel olarak yeterli bir sonuç üretmek için kullanılacak yöntem ve stratejilerini belirleyen çevirinin amacına odaklanır. Bu sonuç, Vermeer'in '*translatum*' adını verdiği hedef metindir. Bu nedenle, Skopos teorisinde, kaynak metnin neden çevrileceğini ve hedef metnin işlevinin ne olacağını bilmek önemlidir (Munday, 2001, s.79).

Vermeer ile Holz-Manttari tarafından geliştirilen teoriler dilbilimsel yaklaşımlardan uzaklaşarak çeviride daha işlevsel ve sosyo-kültürel yönelimli bir çeviri kavramına odaklanmıştır. İşlevselci yaklaşımların hareket noktası kaynak metin veya kaynak metnin, alıcısı üzerindeki etkileri değildir. Hedef metnin amacı, hedef metin kullanıcısının durumuyla ve kültürel alt yapısıyla sınırlıdır (Schäffner, 2009, s. 116).

Skopos kuramına göre, belli bir skoposa uygun çevrilmiş metin tekrar kaynak diline çevrildiğinde ortaya bambaşka bir metin çıkar. Bu sebeple çeviri işlemi geri döndürülemez bir eylemdir (Vermeer, 2008, s. 3'ten aktaran Yalçın, 2015, s. 66).

Skopos kuramında çevirinin amacının ayrıntılı olarak anlatılması ve uygulanması istenen çeviri yönteminin açık bir şekilde belirtilmesi gerekir. Skopos kuramına göre çeviri eyleminde çevirmen bir uzmandır ve erek metnin amaca uygun bir biçimde oluşturulmasından sorumludur (Vermeer, 2000, s. 222-224'ten aktaran Tahir Gürçağlar, 2014, s. 124). Skopos kuramının altı temel kuralı bulunur. Bunlar, Munday tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

1. Hedef metin çevirinin amacı tarafından belirlenir.
2. Hedef metin, kaynak kültür ve kaynak dilde aktarılan bilgiyi, hedef kültürde ve hedef dilde aktarır.
3. Hedef metnin gerçekleştirdiği bilgi aktarımı geri dönüşümlü değildir, yani kaynak metne yansımaz.
4. Hedef metin, kendi içinde tutarlı olmalıdır.
5. Hedef metin, kaynak metinle tutarlı olmalıdır.

6. Yukarıda anılan 5 kural hiyerarşik bir düzende verilmiştir ve skopos kuralı hepsinden önde gelir (2001, s. 80).

Tahir Gürçağlar'ın aktardığına göre skopos kuramında kaynak ve hedef metin ilişkisi iki genel kural tarafından belirlenir: Bağdaşıklık (tutarlılık) ve sadakat. Bağdaşıklık kuralı hedef metnin kendi içinde tutarlı ve hedef kitle için de anlaşılır olmasıdır. Yani hedef metin kaynak metnin alıcılarının durumuna uygun olarak yorumlanabilir olmalıdır. Hedef ve kaynak metnin arasındaki bağdaşıklık ise sadakat kuralı kapsamındadır, yani hedef metin ve kaynak metin arasındaki tutarlılıktır. Sadakat kuralına göre skopos ve metniçi bağdaşıklık oluşturulduktan sonra metinlerarası, yani hedef ve kaynak metin arasında bir ilişki kurulabilmesi gerekir (Schäffner, 1998, s. 236'dan aktaran Tahir Gürçağlar, 2014, s. 125; Munday, 2001, s. 126).

Christiane Nord ise belgesel ve araçsal yöntemler olmak üzere çeviri süreçlerini ikiye ayırır. Nord'a göre belgesel çeviri, yazar ile kaynak metin alıcısı arasında kaynak kültür iletişiminin bir belgesini oluşturur. Belgesel çeviride, örneğin, hedef metin, hedef metin alıcısına kaynak metnin fikirlerine erişme imkânı tanır, ancak burada okuyucu bunun bir çeviri olduğunu bilmektedir. Araçsal çeviri ise, hedef kültürde yeni bir iletişimsel eylemde bağımsız bir mesaj iletme aracı olarak hizmet eder ve alıcının, daha önce farklı bir iletişimsel durumda kullanılan bir metni okuma veya duyma bilincinde olmadan iletişimsel amacı yerine getirmeyi amaçlar. Başka bir ifadeyle, hedef metin alıcıları hedef metni kendi dillerinde yazılmış bir kaynak metinmiş gibi okurlar. Nord'un modeli, skopos teorisi ve Holz- Mänttari'nin çeviri eyleminde oyuncular olduğu yönündeki bakış açısını destekler; ancak kendisi kaynak metnin özelliklerine daha çok odaklanır (2005, s.8'den aktaran Munday, 2001, s. 82). Nord'un modeli Skopos kuramının kimi zaman gevşek tuttuğu kaynak ve hedef metin ilişkilerini yeni bir zemine oturtmak için "işlev artı bağlılık" adını verdiği yeni bir model oluşturmuştur. Nord'a göre bağlılık "çevirmenlerin çeviri etkileşimindeki taraflara karşı sahip oldukları sorumluluk" olarak tanımlanır ve bağlılık, çevirmenin hem kaynak hem de hedef kültüre eşit mesafede durmasını gerektirir. Nord, işlevsel modele, bağlılık kavramını eklemleyerek kaynak metin yazarıyla çevirmen arasında güven oluşturma yolunun, çevirmenlerin hedef kültürün yanı sıra kaynak kültüre de bağlı oldukları görüşünü getirmektedir. Nord'a göre bu bağlılık ilişkisinin bilinmesi çevirmenlerin toplumsal konumunu ve güvenilir bir ortak olarak statülerini güçlendirecektir (Nord, 1997, s.125'ten aktaran Tahir Gürçağlar, 2014, s. 126). Yani

çevirmen, çeviri sürecinde yalnızca işverenin kendisi için belirlediği amaçlara göre hareket etmeyecek, kaynak metnin ve kaynak metin yazarının amaçladığı işlevleri de göz önünde bulunduracaktır. Nord'un modeli, skopos kuramının kaynak metnin kutsallığını yıktığını kabul eder; ancak kaynak metin ve kültürden kaynaklanan bazı unsur ve amaçlarla çeviri sürecini dizginlemeye çalışır (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 126-127)

İşlevselci kuramlar çevirinin hedef kültüre hizmet etmesi gerektiğini vurguladıkları, kaynak metni sadece bilgilendirici bir çıkış noktası olarak ele aldıkları ve çeviri sürecini çoğunlukla hedef kültürün gereksinimleri yönünde tanımladıkları için hedef odaklı kabul edilirler (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 128).

Haber çevirisi bağlamında Bielsa ve Bassnett, haber çevirisinde skopos kuramının en yararlı yaklaşımlardan biri olduğu kanaatindedir; çünkü skopos kuramı metin eşdeğerliği üzerine değil, eşdeğer etki kavramı üzerine kuruludur (2009, s.117'den aktaran Brook, 2012, s. 22). Hedef kitle tarafından kabul edilme, medya metnlerinin kabul edilmesinde merkezi bir rolde olduğundan, Skopos Teorisi, haber yazarlarının çalışmaları için meşru bir paradigma oluşturur. Schäffner (2004, s. 133)'e göre bu görüş, işlevsel yaklaşımların altında yatan prensiplerle aynı doğrultudadır (aktaran Brook, 2012, s. 23). Ne var ki haber çevirisinde işlevselci kuramlar tek başına kullanıldığında, aynı hikâyenin farklı gazetelerde farklı sunumları ile sonuçlanan ideolojik kısıtlamalar söz konusu olduğunda sınırlı kalır; çünkü işlevsel çeviri çalışmalarında ideoloji dikkate alınmaz (Brook, 2012, s. 24).

Hedef odaklı çeviri kuramlarında kapsamlı bir örnek de betimleyici çeviri çalışmalarıdır. 1970'li yıllarda Even-Zohar'ın geliştirdiği “çoğuldizge kuramı”ndan hareketle oluşturulan betimleyici çeviri çalışmalarında en bilinen çalışma Gideon Toury'nin yaklaşımıdır. Günümüz koşullarında genel bir çeviri kuramı oluşturulmasının imkânsız olduğu, onun yerine kültür ve dönemlerle sınırlı kısmi kuramların ortaya çıktığı düşünüldüğünde, betimleyici çeviri çalışmalarının genel veya kısmi çeviri kuramı olmadığı, daha çok çeviri metnlerin incelenerek bulguların açıklanmasına yönelik geliştirilen bir yöntemler bütünü olduğu söylenebilir. Toury'e göre çeviriler kaynak kültürün değil, hedef kültürün bir gerçeğidir. Hedef kültürün çevirilerin üretildiği ve okunduğu bağlamları nasıl oluşturduğu, bu bağlamların nasıl doğduğu, evrildiği ve değiştiği çoğuldizge kuramına dayanarak açıklanır (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 129).

Even-Zohar çoğuldizge kuramını “birbiriyle kesişen ve kısmen örtüşen, farklı seçenekleri kullanan, ancak üyeleri birbirine bağımlı, yapılandırılmış bir bütün teşkil eden çoklu bir dizge” olarak tanımlar. Buna göre, kültür birçok dizgeden oluşan dev bir dizge olarak kavramsallaştırılır. Edebiyat, siyaset, eğitim, medya gibi dizgelerin tümü birbiriyle ilişki halindedir ve kesişme noktalarında birbirleriyle etkileşime girerek, birbirlerinden etkilenirler. Çeviri de bu dizgelerden biridir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 130). Bu yaklaşıma göre, çevirinin sınırları katı kurallarla belirlenemez ve çevirinin belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı bir etkinlik olduğu söylenebilir. Buna göre, çeviri kültürel faaliyetler çerçevesinde ele alınarak, çevirmenin kültürel yola başvurusu gerektiğinin ve çeviri metinlerin kaynak metinlerden başka çeşitli unsurlarla ilişkili olduğunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Yalçın, 2015, s. 58). Even-Zohar ve Toury edebî çoğuldizge kuramında çevrilmiş ve çevrilmemiş eserler de dâhil olmak üzere farklı edebiyat ve türlerin, tahakküm için mücadele ettikleri fikrini savunurlar (Munday, 2001, s. 13).

Çeviri metinler çeviri edebiyat dizgesi içinde farklı konumlarda yer alabilirler. Bazı çeviri yapıtlar birincil konumdayken, bazıları ikincil konumdadır. Bu da çevirmenlerin başvurduğu çeviri stratejilerini belirler. Tahir Gürçağlar’ın Even-Zohar’dan aktardığına göre çevirilerin konumu birincil ise ve özellikle hedef çoğuldizgede kaynak dizgedeki edebiyat modeli mevcut değilse, çevirilerde kaynak dil ve kültürün normları, yani “yeterlik” öncelik kazanır; ancak çoğuldizgede çevirinin konumu ikincilse yeterlikten uzaklaşılması söz konusu olacaktır (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 131). Even-Zohar çeviri metinlerin konumu ve çeviri stratejileri arasında tanımladığı ilişkilerle, çeviri metinlerin tek başlarına var olmadıkları, diğer metinlerin oluşturduğu bir ilişkiler ağının içinde yer alacaklarını vurgulamıştır. Bu ilişkilerin yapısı değiştikçe çeviriden beklentiler ve çeviri stratejileri de değişir, “eşdeğerlik” ve “yeterlik” tanımları da kabuk değiştirerek tarihsel ve bağlamsal hâle gelir. Betimleyici çeviri çalışmalarının çıkış noktası da budur (Tahir Büyükçağlar, 2014, s. 131-132).

Toury, karşılaştırmalı çeviri betimlemelerinde, aynı kaynak metnin çevirilerini tek bir dilde veya çeşitli dillerde, alıcının sosyo-kültüründe sosyal ve tarihsel koşulların çeviri davranışını nasıl etkilediği gösterilmiştir. Bu nedenle, çeviri davranışı, normlar tarafından yönetilen bağlamaştırılmış sosyal davranış olarak anlaşılmıştır (Toury, 1995’ten aktaran Schaffner ve Bassnett, 2010, s. 11).

Toury, Even-Zohar'ın kültür alanını kapsayan çalışmalarını çeviribilim alanında ele almış ve 'norm' kavramını geliştirmiştir. Buna göre, hedef metin ve kaynak metin arasında eşdeğerlik ilişkisini belirleyen etmen, çeviri normlarıdır. Toury, çeviri normlarını süreç öncesi ve çeviri süreci normları olmak üzere ikiye ayırır. Süreç öncesi çeviri normları, çevirinin hangi dilden yapılacağı, hangi yazarın hangi metnin çeviri için seçileceği gibi konularda alınan kararları; çeviri süreci normları ise çeviri süreci sırasında alınan kararların tamamını kapsar. Çevirmenin, çeviriyi kaynak dizgeye mi yoksa hedef dizgeye mi yakın yapacağı konusunda aldığı karar ise Toury'e göre "öncü norm"dur (Yalçın, 2015, s. 59; Munday, 2001, s. 112; Tahir Gürçağlar, 2014, s. 136 -137). Toury'nin çevirmenin karar alma sürecini çeviri sürecine dâhil etmesi haber metinlerinde karşılaşılan yetersiz çeviriye bir çözüm sunabilir. Profesyonel çevirmenler tarafından yapılan çeviride veya gazeteciler tarafından yapılan çeviride, karar verme aşamasının dikkate alınması önemlidir; çünkü bunlar haber metninde, sözcük seçimi, tarz gibi haberin etkisini artıran oldukça önemli seçimlere karar vermeyi sağlar. Neticede, çeviriler belli bir kültürel ortamda oluşurlar ve belirli ihtiyaçları ve boşlukları doldurmak için tasarlanırlar. Çevirmenler de öncelikle çeviri yaptıkları toplumun çıkarları doğrultusunda hareket ederler (Toury, 1995, s. 12).

Toury kuramında 'kabul edilebilirlik' ve 'yeterlik' kavramlarını ön plana çıkarmıştır. Yeterlilik kaynak metne sadakat, kabul edilebilirlik ise hedef dilin ilke ve kurallarına uygunluk anlamına gelmektedir. Yani çeviri kaynak metnin normlarına yakınsa 'yeterli çeviri' olarak, hedef dilin normlarına yakınsa 'kabul edilebilir' çeviri olarak ifade edilir (Yalçın, 2015, s. 61).

Toury'e göre betimleyici çeviri araştırmaları yöntemi üç aşamadan oluşur:

1. Öncelikle metin hedef kültür dizgesi içinde yerleştirilir, önemi veya kabul edilebilirlik derecesi incelenir.
2. Kaynak ve hedef metin karşılaştırılarak sapmalar belirlenir, her iki metinden seçilecek ikili metin çiftleri arasındaki ilişkiler betimlenir.
3. Genelleştirmeye çalışılır, bu kaynak ve hedef metin çifti için çeviri işlemi yeniden kurulur (Munday, 2001, s. 112).

Bu üç aşamadan birincisi çoğuldizge kuramı ile yakından ilişkilidir ve çeviri metnin bu kurama göre konumlandırılmasını içermektedir. İkinci aşamada belirtilen karşılaştırmalı çalışmanın yapılması ise norm kavramı ile mümkündür (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 135).

Betimsel çeviri çalışmalarına göre çeviri normları çeviri metinlerde ve çeviri metinlerin dışında yayımlanan basılı malzemelerden oluşan iki düzeyde incelenebilir. Çeviri metinlerde gözlemlenen normların incelenmesi metinler üzerinde yapılan ayrıntılı çözümlemelerle gerçekleştirilir. Metin dışı malzemeler çeviri ve çevirmenler üzerinde oluşan üst söylemin yansıtıldığı eleştiri yazıları, röportajlar, tanıtım malzemelerinden oluşur ve bu malzemelerden çıkarsanabilecek normların incelenmesi için betimsel çeviri çalışmalarında yapılandırılmış bir yöntem önerisi bulunmamaktadır. Metin dışı malzemelerin incelenmesinde tercih edilen yöntem temelleri dilbilime ve sosyolojiye dayanan “eleştirel söylem çözümlemesi” yöntemidir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 138). Çalışmanın temelini oluşturan bu yöntem ilerleyen bölümlerde detaylarıyla açıklanmıştır.

Çoğuldizge kuramı ve betimleyici çeviri çalışmaları insan unsuruna yer vermedikleri ve güç ilişkilerine yeterince önem vermemiş olmaları nedeniyle eleştirilmiştir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 141). Sonraki yıllarda Andre Lefevere sosyal ve ideolojik konulara daha fazla vurgu yaparak biraz farklı çizgilerden oluşan bir çeviri ve edebiyat sistemi kavramı geliştirmiştir (Hermans, 2009a, s. 102). Lefevere, 1980’li ve 1990’lı yıllarda çeviribilimin gelişmesinde bir köprü görevi görmüş, çeviri ve edebiyata dizgeci bir bakış açısıyla bakmaya devam etmiştir; ancak bunlara ideoloji ve güç kavramlarını ekleyerek kültür ağırlıklı çeviribilim paradigmasının fitilini ateşlemiştir. Susan Bassnett ile yazdığı kitapta, bu paradigmaya “kültürel dönüş” adını vermiştir (Tahir Büyükçağlar, 2014, s. 141).

Bielsa ve Bassnett (2009, s. 9)’e göre, çeviride kültürel dönüş, çevirinin yalnızlaştırılmış bir etkinlik olmadığını, boşlukta meydana gelmediğini; fakat çevirmenlerin dünyasıyla ilintili olduğunu ileri sürer, bu da bizi uluslararası haber üretimine götürür (aktaran Brook, 2012, s. 24). “Kültürel dönüş”, ideolojik meseleleri araştırma gündeminin merkezine yerleştirerek, çeviriden, kültür ve politika olarak metin çevirisine kesin bir dönüşü zorunlu kılmıştır. İdeoloji çeviri çalışmalarının ana kaygılarından biri hâline gelmiştir (Lopez ve Caro, 2014, s. 251).

Çeviri ve güç arasındaki ilişkiye duyulan ilgi kültürel dönüş evresinin ilk aşamalarında dile getirilmiştir ancak 1990’larda betimleyici çeviri çalışmaları içinde bağımsız bir söylem ortaya çıkmıştır. Edwin Gentzler ve Maria Tymoczko bu gelişmeye çeviri çalışmalarında “güç dönüşü” adını vermiştir. Güç dönüşü aktörlere, çevirinin kültürel değişimi nasıl etkileyeceği ve çevirinin tahakkümle ilişkisi, kültürel sav, kültürel direnç ve aktivizm üzerine odaklanmıştır. Çeviri üzerine çalışma yapanlar, siyasal kontrol ve tahribi (subversion), siyasal söylemler inşa etme gücünü ve çevirmenlerin aktör olarak gücü de dâhil olmak üzere çeviri ve güç arasındaki ilişkiyi çok yönlü bir şekilde incelemiştir (Tymoczko, 2010, s. 44).

Brook’un ifadesiyle bu noktada küresel haber ajansları ve gazetelerin faaliyet gösterdiği çeviri bağlamlarını göz önünde bulundurmak önemlidir; çünkü her ikisi de uluslararası haberlerin yayılmasında iktidar kanalı görevi görebilir. Ayrıca, çevirinin alıcı kültürler üzerindeki etkisinin de dikkate alınması önemlidir (Brook, 2012, s. 25). Burada, Gentzler’in bakış açısına göre çevirmenler kendi dünya görüşlerini ve politikalarını işlerine karıştırabilmek için giderek daha fazla özgürleşmeye başlamışlardır. Ona göre çevirmenler her zaman belli standartlara uyarlar ve belirli bir zaman ve yerde sosyal ve politik olarak ilerici görünen bir şey, tersine dönebilir. Genellikle çevirmenler, çevirdikleri metnin türüne ve aklındaki izleyici türüne bağlı olarak farklı dilsel ve politik stratejiler benimsemektedir (Gentzler, 2002, s. 197).

Bu noktada, haber çevirisi analizlerinde çevirmen olarak kabul edilen haber üreticisinin kaynak ve hedef kültür dinamiklerini göz önünde bulundurduğu söylenebilir. Çeviri, daha önce de dile getirildiği gibi yalnızlaştırılmış ve boşlukta gerçekleşen bir etkinlik değildir. Çeviri, içinde üretildiği bağlamdan bağımsız değildir. Toplumun dinamikleri çeviriyi de etkiler, dolayısıyla haber çevirisinde bu bakış açısının göz önünde bulundurulması gerekir.

Uluslararası haber üretimi bağlamında, insanların kültürel olarak yönlendirilmiş metinlerden çıkardıkları anlamlar üzerinde hareket etmelerine neden olabilecek anlamın şekillendirilmesi, çoğu durumda, güç kavramını içermektedir; ancak yine de tam olarak kanıtlanması gereken, çevirinin bu olguya katkıda bulunan bir aktör olarak kasıtlı veya bilerek bir rol oynamasıdır (Brook, 2012, s. 25-26). Sonuçta, haber çevirisi süreci, Bassnett’in belirttiği gibi, yalnızca A metninin B metnine diller arası aktarımı değildir,

aynı zamanda tamamen farklı bir izleyici kitlesinin beklentilerine, basılı dokümanların çevirisine uygulanabilecek kriterlere uyum sağlamak için A metninin radikal bir şekilde yeniden yazılması ve sentezlenmesidir. 24 saat son dakika haber beklentisinin olması nedeniyle bazı araştırmalar, haber çevirisi ve yorumu arasındaki ilişkiyi incelemenin metin tabanlı bir formüle göre çeviri çalışmalarında daha verimli olduğunu düşünmektedir; çünkü tıpkı yorumcunun söylenenleri uzatarak, parlatarak veya keserek hedef kitlesine uyarlamak durumunda kaldığı gibi haber çevirmeni de kesmek, gözden geçirmek, yeniden formüle etmek, açıklamak ve sonra da kurum içi tercihlere göre uyarlamak durumundadır (2006, s. 6).

Tüm paylaşılanların ışığında, haber üretmek amacıyla yapılan çeviri süreçlerinin hem betimleyici çeviri çalışmaları hem de çeviri çalışmalarında işlevselci ve kültürel dönüş paradigmaları ve aşağıda incelenecek olan Lefevre'nin yeniden yazma teorisi içinde kendine yer bulduğu söylenebilir.

3.3. İdeoloji ve Çeviri

Çok dilli dünyada, çeviri önemli bir iletişim aracı hâlinegelmiştir. Çeviri bilgi aktarımında, bireyler ile milletler arasında ilişki kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Will'e göre, "Çeviri bilinçli, planlı bir faaliyettir; kontrollü bir şekilde gerçekleştirilir ve farklı kültürel çevreler arasında iletişim kurmayı planlar.". Çeviri ve kültürlerarası iletişim çalışmaları, iletişim sürecinde anlamın nasıl müzakere edildiğini değerlendirmenin önemini kabul ettiklerinden, ideolojik meselelerle daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır. Bu nedenle, böyle bir iletişimi mümkün kılmak için çevirmenler metni, anlamın doğru ve eksiksiz iletileceği şekilde yapmalıdırlar. Çevirmenin ideolojisi ve yaşadığı toplumun baskın ideolojisi, çalışmanın son hali üzerinde etkili olabilir. Bu yolla, ister kişisel ister sosyal olsun, çeviri sürecinin çıktısında ideolojinin önemli bir rol oynadığı iddia edilebilir. Bu gerçeğin bilincinde olmak, çevirinin sadece kelimelerin bir dilden diğerine aktarılma süreci olduğu görüşünden uzaklaşılmasına yol açar. Herhangi bir çeviri sürecinin altında yatan birçok faktör vardır ve en önemlisi ideolojik faktörlerdir (Zareh-Behtash ve Chalabi, 2016, s. 2).

İdeoloji ilk olarak Destutt de Tracy tarafından kullanıldığında, Fransız Devrimi sırasında, halkın yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan olumlu, rasyonalist bir "fikir

bilimi” görüşüne uyuyordu. Ancak, 19. yüzyıldan itibaren sosyal değişim planlandığı gibi olmadı ve ideoloji terimi, çoğu zaman gerçeklikle alakası olmayan, kendi dogmatik görüşlerine saplanıp kalan teorisyenlerle ilişkilendirilen yanılsama ve yanlış bilinç anlamı kazanmaya başlamıştır. O zamandan bu zamana terim; kültür, dünya görüşü veya zihniyet gibi soyut etiketlerle rahatça kodlanan daha nötr ve bilimsel anlamlar taşıyan çağdaş kullanımların varlığına rağmen tartışmalı varlığını sürdürmüştür (Fawcett ve Munday, 2009, s. 137).

Çeviri çalışmalarında ideolojinin ele alınması yeni değildir. Çeviri uygulamaları 1980’lerin sonunda gerçekleşen kültürel paradigma değişikliğinden, kültür ve yönetim politikaları ile toplumsal ve bireysel kimlik-konum tartışmalarından, sömürgecilik sonrası dönemde 1940’ların sonundan başlayarak öne çıkan her türlü ayrımcılığa karşı yaklaşım ve bunların politik, dinsel, ırksal, dilsel ve cinsel boyutlarından etkilenmiştir (Bulut, 2008, s. 25).

Çeviri çalışmalarında ideoloji elbette manipölasyon, çarpıtma veya yeniden yazma ile güçlü bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Lefevere (1992a, s. 9) için “çeviri en belirgin şekilde kabul edilebilecek yeniden yazma türüdür...potansiyel olarak en etkilidir; çünkü bir yazarın ve/veya bir dizi eserin görüntüsünü başka kültürde yansıtabilir”. Burada önemli nokta, çevirinin kaynak metni yeni bir dilde yeni okuyuculara açarak kültürlerarası aktarım biçimi olarak işlemesidir. Bir eleştirmen veya bir çeviri analisti kaynak ve hedef metinleri karşılaştırıp, değişiklikleri fark etmediği sürece metin potansiyel olarak dolayimsız bir şekilde okunur ve metinsel değişiklikler fark edilmez. Bu nedenle, titiz bir kaynak-hedef metin tanımlaması, sadece kaynak ve hedef metinlerin bağımsız olarak ne “anlam”a geldiğini ortaya çıkarmak değil aynı zamanda hedef metnin kaynak metnin vermeye çalıştığı mesajı değiştirip değiştirmediğini ortaya çıkarmak amacıyla bir tür adli analiz hâline gelir (Munday, 2007, s. 196-197).

Çeviri; toplum, tarih ve kültür ile bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Çeviriye etkileyen faktörler sadece dil değil aynı zamanda farklı ülkeler arasındaki ideolojilerin aktarılmasıdır. Çeviri süreci, hem çevirmenin bireysel ideolojisi hem de toplumun baskın ideolojisi tarafından manipüle edilir (Zareh-Behtash ve Chalabi, 2016, s. 2).

Çeviri durumunda ideolojik müdahâlenin özü, çeviri süreci sırasında yapılan tercihlerin sadece çevirmen tarafından değil, tercüme edilecek metinlerin seçimine karar verenler de dâhil olmak üzere dâhil olan herkes tarafından, gücü elinde bulunduranlar tarafından yönetilen ideolojik temelli stratejiler tarafından potansiyel olarak belirlenmesidir. Bu stratejiler, genellikle metni şeffaf ve dolaysız bir şekilde orijinal metin gibi okuyan, çeviri metin olduğunun az veya çok farkında olmayan okuyucuların hedef metin seçimleri incelenerek ortaya çıkarılabilir. Hedef metindeki kelimelerin algılanan gerçek durumu ancak, kaynak ve hedef metinler ile metin dışı çerçeveler yan yana karşılaştırıldığında ortaya çıkar. Bu nedenle, çeviri çalışmalarının ideolojiye duyduğu ilgi güçlü bir şekilde dil ve güç ilişkilerine, kaynak metnin ve çeviri sürecindeki kültürün Hermans (1985)’a göre çarpıtılması ve manipüle edilmesine, Lefevere’ye göre “yeniden yazılmasına” bağlıdır. Bu ilgi, Gentzler ve Tymoczko tarafından doğası gereği çevirinin “yanlılığı” olarak adlandırılmış, kaynak metnin kaçınılmaz olarak yanlı bir şekilde temsil edildiği belirtilmiştir. Çevirmenler, editörler ve diğer aktörler tarafından yapılan metinsel ve diğer seçimler, seçici olmalı ve bunedenle “partizan” olmalıdır; çünkü metnin hedef kültürdeki imajını, işlevini ve etkisini, baskıcı veya yıkıcı olma durumunu onlar belirlemektedir (Fawcett ve Munday, 2009, s. 138).

Çeviri ve ideoloji arasındaki ilişki çok yönlüdür. Lefevere (1989), Hermans (1985) ve Venuti (1995) gibi akademisyenlerin çalışmaları sayesinde, ideolojinin çeviri çalışmalarındaki önemli rolü anlaşılmıştır. Çeviri artık yalnızca dilsel bir aktarım olarak kabul edilmemektedir. Çeviri, farklı ideolojilerin birbirleriyle karşılaştıkları sosyal-tarihsel bir fenomen olarak kabul edilmektedir ve bu nedenle çeviri bunların uzlaşmasının bir sonucudur. Fawcett’in belirttiği gibi, “yüzyıllar boyunca, bireyler ve kurumlar çeviride belirli etkilerin üretimine kendi inançlarını uygulamışlardır” (2004, s. 107’den aktaran Fang, 2011, s. 155). Başka bir ifadeyle, ideoloji hem çevirmenlerin karar alma sürecinde hem de hedef metinlerin algılanmasında oldukça etkilidir. Bu nedenle ideoloji teorisini çeviri çalışmalarına yerleştirmek oldukça makul bir karardır (Fang, 2011, s. 155). Fawcett, çeviri çalışmalarında dilbilimsel-odaklı yaklaşımların ideoloji kavramını ele almadıklarına değinerek, bunun sebebi olarak bu yaklaşımların araştırma için bilimsel modeller ve topladıkları ampirik verilerle sınırlandırılmış olmalarını gösterir. Venuti’ye (1998a, s. 1) göre bu yaklaşımlar “çevirinin yanı sıra çeviri çalışmalarının içine giren sosyal değerleri ve ideolojileri de dikkate almak konusunda isteksiz davranmaya devam etmekte” (aktaran Zareh-Behtash ve Chalabi, 2016, s. 2).

Hatim ve Mason’a göre, Fowler ve meslektaşları (1979), Hodge ve Kress (1993), Fairclough (1989) gibi akademisyenler aracılığıyla dilde ideoloji çalışmaları önemli ilerleme kaydetmiştir. Bu çalışmaların sağladığı görüşler, ideolojinin söylemi şekillendirme biçimini algılayışımızı geliştirmiş ve söylem uygulamalarının ideolojileri korumaya, güçlendirmeye veya sorgulamaya nasıl yardımcı olduğunu anlamamızı sağlamıştır. Bu görüşler sayesinde Hatim ve Mason çalışmalarında çevirmeni iletişimci olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu şekilde çevirmenlerin tercihlerinin ideolojik sonuçlarına dair kanıtlar sunmayı ve metinlerdeki dilbilimsel ayrıntıları göstermeyi amaçlamışlardır. Hatim ve Mason bu noktada çevirinin ideolojisi ve ideolojinin çevirisi şeklinde bir ayrıma gitmişlerdir. Bu iki konunun birbiriyle ilgisi, totaliter rejimler altındaki (resmi) çevirmenlerin uygulamalarını inceleyen herkes tarafından fark edilebilir. Çevirmenin yaptığı aracılığın kapsamı, hem çevirinin ideolojisini hem de ideolojinin çevirisini etkilemektedir, ancak ana odak şu ana kadar çevirmenin temel yönelimlerine odaklanmış olsa da, Hatim ve Mason bir metnin farklı bir kültürel ve dilsel ortamda faaliyet gösteren metin alıcılarına aktarıldığı veya aktarılmadığı (çevirmenin müdahâlesinin bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde filtrelenip filtrelenmemesi) durumları göstermeye daha fazla önem vermiştir (Hatim ve Mason, 1997, s. 119).

Çeviri ideolojisi, sosyal ve kültürel bağlamda faaliyet gösteren çevirmen tarafından seçilen temel yönelimi ifade ederken, ideolojinin çevirisi, hassas metinlerin çevirisinde çevirmenin yaptığı aracılık etme derecesini ifade eder. Aracılık etme, çevirmenin aktarım sürecinde metne edeceği müdahâle ve metni kendi bilgi ve inançlarıyla beslemesi anlamına gelir (Hatim ve Mason, 1997, s. 122). Bu noktada ideoloji ile çevirinin arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, her çeviri ideolojiktir; çünkü bir sosyal grubun hedefleri aracılığıyla temsil edilir. Benzer şekilde, Schäffner da tüm çevirilerin ideolojik olduğunu dile getirir; çünkü “kaynak metnin seçimi ve hedef metinde ne şekilde kullanılacağı, sosyal aktörlerin çıkarları, amaçları ve hedefleri tarafından belirlenir” (Schäffner, 2003, s. 23’ten aktaran Aslani ve Salmani, 2015, s. 81).

Çevirinin ideolojisinde, Penrod (1993, s. 39)’tan aktarıldığına göre yukarıda da bahsi geçen çevirinin “partizan” rolü vurgulanmıştır; çünkü Penrod’a göre çeviri sırasında diğer kültürlerle göre her zaman için “pozisyon almak” gereklidir ve alınan pozisyonun niteliği gereği her zaman uyanık kalmak gerekir. Penrod bunu Schleiermacher’ın çeviride “yerelleştirme” ve “yabancılaştırma” stratejileri arasında yaptığı ayrım ile açıklar. Bu

ayrım Berman ve Venuti tarafından da ele alınmıştır ve çeviri stratejilerinin ideoloji ile güdülendiği üzerinde durulmuştur (Fawcett ve Munday, 2009, s. 138).

Hatim ve Mason’a göre çeviri hiçbir zaman nötr olmamıştır, Venuti’ye göre çevirmenin tercihlerinin ideolojik sonuçları vardır. Venuti, “yerelleştirici” ve “yabancılaştırıcı” çeviri stratejileri arasında ayrım yaparak, “yerelleştirme”ye yönelik baskın eğilimin, kaynak metin üreticilerini seslerinden mahrum bırakarak ve baskın kültüre tanıdık gelen ve bu nedenle zor olmayan yabancı kültürleri yeniden ifade etmede normalleştirici ve nötrleştirici bir etkisi olduğunu göstermiştir. Başka bir ifadeyle, Venuti dilsel ve kültürel farklılıkların yerleştiği bir şeffaflık yanılsaması yaratarak, çeviri sırasında hedef dil toplumunun baskın kültürel değerlerini yansıtmaktan bahseder. Venuti’ye göre yabancı, yani kaynak metin, değerlerinin yerleştirilmesinin bilinçli veya isteksizce yapıp yapılmadığının pek bir önemi yoktur. Neticede etki aynıdır, yani baskın olan, hatta “hegemonik” olan, bir kültüre yabancı olan her şeyin asimile olması durumu söz konusudur. Bu nedenle, Venuti çevirmenin ideolojik tercihten kaçamayacağı görüşündedir. Ona göre, çevirmen sosyal bir bağlamda hareket eder ve o bağlamın bir parçasıdır. Çeviriyi ideolojik yapan da bu durumdur (Hatim ve Mason, 1997, s. 121).

Venuti’ye göre “yabancılaştırma” ise yabancı dilde bir metin seçerek, hedef dilde baskın kültürel değerler tarafından dışlanan satırlar üzerinden bir çeviri yöntemi geliştirmeyi gerektirir. Yabancılaştırmadan kast edilen yabancı bir metni hedef metne çevirirken, hedef kültürde var olmayan şeyleri olduğu gibi bırakmak, hedef kültüre yaklaştırmaya çalışmamaktır. Schleiermacher bunu “çevirmen yazarı mümkün olduğunca yalnız bırakır ve okuyucuyu yazara doğru yönlendirir” şeklinde ifade eder. Venuti’nin “direnç” olarak da ifade ettiği “yabancılaştırma” kaynak metnin yabancı kimliğini vurgulayıp onu hedef kültürün ideolojik baskınlığından koruyarak çevirmenin varlığını görünür kılmak için tasarlanmış, akıcı olmayan veya tahrif edici bir çeviri tarzıdır (Munday, 2001, s. 147). Venuti her iki stratejinin de ideolojik bir bakış açısına sahip olduğu görüşündedir; çünkü çevirmenler, kabul edilebilir ve okunabilir bir metin elde etmek için hedef dilin kültürel normlarını ve geleneklerini benimsemek zorundadır (Alghamdi, 2014, s. 122).

İdeolojinin çevirisine gelince, Hatim ve Mason, metinlerin işleyicisi olarak çevirmenin, kaynak metni kendi dünya görüşü ve ideolojileri doğrultusunda süzgeçten geçirdiğini belirtir (Hatim ve Mason, 1997, s. 122).

Peter Fawcett çeviri ve ideoloji tartışmasını bir ölçüde bir tanım ve sınıflama tartışması olarak ortaya koyup bütün insan edimlerinin ideolojik olarak yönlendirilip yönlendirilmediği, bir şeyin ne zaman yalnızca kültürel değil de ideolojik olarak nitelendirildiği ve yalnızca yaşamdan, somut olarak insan oluşumuzdan kaynaklanan şeylerin ideoloji kavramıyla açıklanıp açıklanamayacağı sorularını sıralar (1998, s. 108'den aktaran Bulut, 2008, s. 25).

Çeviri çalışmalarında ideoloji kavramı her zaman normatif değerlere veya baskın sınıfların birtakım fikirlerine atfedildiği için basitleştirilmiştir. Bunu açıklamak için önceki çalışmalara değinilmelidir. Susan Bassnett, Andre Lefevere, Theo Hermans gibi çeviri çalışmalarında kültürel çalışmalar yaklaşımını savunan araştırmacılar, bu alanda ilk kez ideoloji ve çeviri arasındaki yakın ilişkiyi fark ettiler. İlginç bir şekilde, adı geçen akademisyenler Even-Zohar tarafından ileri sürülen çoğul dizge (*poly-system*) teorisinden etkilenmişlerdir. Edebî çeviri, hedef kültürdeki diğer edebî sistemler arasında bir alt sistem olarak alınmıştır. Bu nedenle, bu akademisyenlere göre, edebî çeviriler, edebî sistemler ile diğer sosyo-kültürel alt sistemler arasındaki ilişkileri ortaya koyan gerçeklerden başka bir şey değildir. Susan Bassnett'in belirttiği gibi çevirinin yapıldığı bağlamın detaylı incelenmesiyle çeviri sürecinin kendisine ışık tutabilmek amacıyla çeviri metninin analizini içeren çeviri çalışmaları için yeni yöntemler geliştirmişlerdir. Bu süreçte, çeviri işlemi ikinci plana itilirken hedef metinlere öncelik verilmiştir. Açıkça, edebî imgeler, ideolojik etkinin tartışılmaz olduğu güç ilişkilerinin ve sosyal normların yeniden yapılandırılmasını gündeme getirmiştir. Buna göre, “çeviri ideolojisi” kavramı somut değildir ancak çeviri olgusunun daha iyi anlaşılması için bir bakış açısıdır (Fang, 2011, s. 159).

Çeviri teorisi geleneksel olarak, temel kıstas olarak “sadakat”i alarak, esas olarak kaynak ve hedef metinlerin karşılaştırılmasına odaklanmıştır. Bununla birlikte, sadakat kıstasının üstünde ideoloji, çeviri pratiğinde “görünmez bir el” işlevi görmüştür (Zareh-Behtash ve Chalabi, 2016, s. 2).

Andre Lefevere ideolojiyi çeviri çalışmalarına yönlendiren ilk akademisyendir. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* (Çeviri, Yeniden Yazım ve Yazınsal Şöhretin Manipülasyonu) isimli çalışmasında Lefevere çeviri olgusuna yeni bir bakış açısı getirmiştir. Öncelikle çeviriye bir “yeniden yazma” formu olarak gören Lefevere, tüm yeniden yazmaların, belli bir ideolojiyi yansıttığını belirtir. Ona göre, edebî bir eserin değeri “içsel” değildir, yeniden yazılmasıyla değer orijinal eser üzerine yüklenir. Bazı edebî eserler yavaş yavaş üne kavuşurlar ve yazıldıktan onlarca yıl sonra “klasik” olarak kabul edilmeye başlarlar. Eğer böyle çalışmalar “içsel bir değere” sahip olsaydı, metin yayınlanır yayınlanmaz keşfedilirdi. Öyleyse, genellikle bir eserin “içsel değeri” olarak övülen, “düşündüğümüzden çok daha az rol oynar”. Metine atfedilen değer, onu yeniden yazarlar tarafından kazandırılır (Lefevere, 1992a, s. 1).

Lefevere’ye göre çeviri sürecinin her düzeyinde, dilbilimsel bir düşüncenin ideolojik bir düşünceyle çatışmaya girmesi durumunda, ideolojinin kazanma eğilimi daha yüksektir (Lefevere, 1992). İdeolojinin politik yönünü destekleyen çeviri kuramcıları, temel olarak çevirilerinin politik bir eylem olduğunu düşünmektedirler. Tahir-Gürçağlar’ın (2003, s. 113) belirttiği gibi “Çeviri politiktir; çünkü hem çeviri etkinliği hem de ürün bakımından, çeviri farklı temsilciler arasında müzakere sürecini gösterir. Mikro düzeyde, bu temsilciler çevirmenler, yazarlar, eleştirmenler, yayıncılar, editörler ve okuyuculardır.” (aktaran Zareh-Behtash ve Chalabi, 2016, s.2).

Lefevere, Rus formalistlerden “sistem” kavramını alarak, bu kavramı edebiyata atıfta bulunmak için kullanmıştır. Ona göre edebiyat sistemi hem “dışardan” hem de “içerden” kontrol edilir (1992a, s.14). Sistemin içinde sistemin “vezin tekniğini” belirleyen “profesyoneller” (eleştirmenler, öğretmenler, çevirmenler) yer alır. Şiirsellik edebiyatın ne olması gerektiğini açıklayan edebiyat normları ile ilgilidir. Bu yüzden profesyoneller şiirselliği şekillendirmede rol oynarlar. Edebî sistemi dışarıdan kontrol eden ikinci faktör ise “hamilik”tir. Genellikle edebiyatın vezin tekniğinden ziyade ideolojisine ilgi duyar (Lefevere, 1992a, s. 15). Lefevere (1992a, s. 16), ideolojiyi “belirli bir toplumda belirli bir zamanda kabul edilebilir sayılan görüş ve tutumlardan oluşan ve bu yolla okuyucuların ve çevirmenlerin metinlere yaklaştığı kavramsal sistem olarak nitelendirir ve çevirinin her şeyden önce ideolojik, ekonomik ve statü unsurlarını barındıran “hami” tarafından yönetildiğini öne sürer.

“Hamilik” kavramı kişilerin veya kurumların elindeki güç anlamına gelir. Hamilik sisteminin odak noktası ideolojidir ve “patron” profesyonellere yetki verir. Hamilik sisteminin statik olmadığı, dolayısıyla zaman içerisinde ve siyasi, sosyal ve ideolojik faktörlerin değişmesi nedeniyle değişime meyilli olduğu belirtilmelidir (Töre, 2015, s. 64). Günümüzde himaye işlevi daha çok yayınevleri, akademik kurumlar, edebiyata destek veren büyük şirketler veya medya tarafından üstlenilmektedir. Hamilerin çeviriye destek vermeleri aynı zamanda çeviri üzerinde hâkimiyet kurmalarına da yol açar (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 141). Chesterman’a göre çevirmenler muazzam bir manipülatif güce sahiptir; ancak onlar da tamamen özgür değildir, çalışmaları ve tavırları kısıtlamalara tabidir ve kendileri de manipüle edilmiştir. Çevirinin bu yönü yapılan araştırmaların başka bir alt konusunu oluşturmaktadır. Örneğin, Lefevere yalnızca neyin çevrileceğine ilişkin kararları değil, aynı zamanda çeviri sürecinin kendisini de etkileyen bir dizi kısıtlamaları araştırmaktadır. Bunlar arasında ideoloji, hamiliğin gücü (çeviri talep eden veya çeviri komisyoncusu), hedef dilin vezin tekniği, söylem evreni (konu) ve elbette kaynağın mahiyeti ile hedef dillerin kendisi yer almaktadır. Lefevere’nin yenilikçi kavramlarından biri, orijinalinden çok farklı bir ideolojik ve sanatsal sapmayla yazılmış veya çevrilmiş “kırılmış metin”dir (Chesterman, 1997, s. 39). Kırılma yeniden yazmaya yol açmıştır. Yeniden yazma ile Lefevere, başka bir metni belirli bir ideolojiye veya belirli bir şiirselliğe ve genellikle ikisine de uyarlamak amacıyla üretilen metinlere atıfta bulunmuştur (Hermans, 2004, s. 127’den aktaran Shuping, 2013, s. 56).

Lefevere çevirmenlerin metinleri manipüle etme şeklini belirleyen beş kısıtlamayı şu şekilde sıralar:

1. Hamilik: “Edebî eserin okunmasını, yazılmasını veya yeniden yazılmasını sağlayabilecek veya engelleyebilecek güç
2. Vezin tekniği: “Edebî araçların, türlerin, motiflerin, prototip karakterlerin ve durumların ve sembollerin envanteri ve sosyal sistemde bir bütün olarak edebiyatın rolünün ne olduğu veya olması gerektiği kavramı
3. Söylem evreni: Bu, kaynak metnin konusuna, tanımladığı nesnelere, geleneklere ve inançlara atıfta bulunur. Mesele şu ki, çevirmenler bunların bir kısmının hedef okur kitlesi tarafından kabul edilemez olduğunu hissedebilirler ve bu nedenle “saldırgan” veya benzer olduklarını düşünülen metinleri uyarlar veya melodileştirir.
4. Kaynak ve hedef dillerin kendileri arasındaki farklar

5. Çevirmenin ideolojisi: Bu, çevirmenin isteyerek kabul etmiş olsun veya olmasın, başka kısıtlamaları da içeren, kişisel değer ve tutumlarıdır (Chesterman, 1997, s.78).

Dünyanın farklı bölgelerinde uzun tarihi boyunca, çeviri pratiği ve çeviri çalışması, çevirinin denklik derecesi ve sadakat derecesi konusundaki tartışmalara konu olmuştur. “Sözcüğü sözcüğüne” ve “anlamdan anlama” çeviri ikilemi veya “aslına uygun” çeviri ile “özgür” çeviri ikilemi çoğu profesyonel ve akademik çevrede tartışılmıştır (Munday, 2008, s.19-22’den aktaran Mahdiyan vd., 2013: 37).

Çeviri sosyo-politik bir uygulama olarak düzenlenmiş bir dönüşüm biçimi olarak tanımlanmaktadır. Böylece çeviri, asimetrik kültürel değişimlerin üstesinden gelmek için bir siyasi eylem ve etkileşim şekli hâline gelebilir. Post modern kuramlarda, çevirmenin görünmez bir anlam taşıyıcısı olduğu geleneksel bakış açısı yerini, Tejaswani Niranjana (1992) ve Maria Tymoczko (1999) gibi akademisyenlerce çevirmenin, anlamı şekillendiren “görünür bir müdahâlecî” hâline geldiğini belirten görüşe bırakmıştır. Bu görüşler Gentzler ve Tymoczko tarafından *Translation and Power* adlı ortak çalışmalarının giriş kısmında şu sözlerle dile getirmiştir: “Çeviri basitçe sadık bir yeniden üretim eylemi değildir, aksine sahtecilik, bilginin reddedilmesi, sahtekârlık ve gizli kodların oluşturulması gibi bazı durumlarda, kasıtlı ve bilinçli bir seçim, toplanma, yapılanma ve imalat eylemidir” (aktaran Brook, 2012, s. 26; Schaffner ve Bassnet, 2010, s.11).

Çeviri ile ilgili bu tür geleneksel tartışmalar temel kriter olarak “sadakat” kavramını alarak, esasen kaynak metin ile hedef metnin karşılaştırılmasına odaklanmıştır. Çeviri çalışmaları bugün artık çevirinin kaynak metne olan sadakatiyle ilgilenmemektedir. Bunun yerine, sosyal, kültürel ve iletişimsel uygulamalara, çeviri pratiğinin ve çevirilerin kültürel ve ideolojik önemine, çevirinin dış politikalarına, çeviri eylemi ve sosyo-kültürel faktörler arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, çeviri olgusunun karmaşıklığı konusunda genel bir kabul söz konusudur (Schäffner ve Bassnett, 2010, s.12).

Sözün özü, yazılı veya sözlü, ne şekilde yapılırsa yapılsın çeviri sürecinde her zaman ideolojinin müdahâlesi söz konusudur. Bu ideolojik boyut başta çeviri işini yaptırma kararı olmak üzere çevirmen seçimi (çevirmenin cinsiyeti, kimliği, ideolojik/politik/dinsel eğilimi gibi) de dâhil olmak üzere tamamen süreci yönlendirenlerin

ve çevirmenlerin kararlarına dayanır (Bulut, 2008, s. 29). Çeviri hiçbir zaman bir boşlukta yapılmaz ve bu nedenle izole edilmiş bir aktivite olamaz. Çeviride manipölasyon üzerine çalışmalar yapan akademisyenlerin iddia ettiği gibi, çeviri her zaman aynı anda özel bir amaca veya birden çok amaca hizmet etmiştir ve her seferinde belirli bir güç tarafından şekillendirilmiştir. Kültürel zenginleşme aracı olarak çeviri, çevirisi yapılacak eserlerin seçimi ve çeviri etkinliğinin amaçları belli güçler tarafından belirlenir (Shuping, 2013, s.56). Lefevere'nin de desteklediği gibi çeviri bir boşluk için üretilmez ve tercümanlar belirli bir zamanda belirli bir kültürde çalışırlar. Kendilerini ve kültürlerini anlama şekilleri, yaptıkları çeviriyi etkileyecek faktörlerden biridir. Horace'ın dediği gibi çevirmenler patronlarının ve halkın kendilerine yüklediği güvenle ilerler (Lefevere, 1992b, s.14). Hiçbir çevirmen çeviri kararlarında bağımsız hareket etmez. Çeviri etkinliği, içinde yaşadığı toplumun etkisi altındadır.

4. ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

4.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Dayandığı Yaklaşımlar

Temelini söylemin oluşturduğu söylem analizi, van Dijk'a göre, dile ve dilin kullanımına dair teorik ve yöntemsel bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu anlamda çözümlemenin konusunu oluşturan söylemler; metinler, mesajlar, konuşmalar, diyaloglar ve haberleşmeler tarafından belirlenmektedir (van Dijk, 1988a, s. 24).

Söylem analizi, insanların dil ile ne yaptıkları sorusuyla ilgilenir ve bu noktada farklılıkları keşfeder. Bir söylem içerisinde dönüşen, değişime uğrayan bilgi yapılarını incelemeye alır (Sözen, 1999, s. 85). Bu noktadan hareketle, yukarıda temsilcilerinin detaylı şekilde açıklandığı kuramlara, öncelikle söylem analizinin temelini oluşturdukları için kısaca değinmek gerekmektedir.

4.1.1. Yapısalcılık

Dilbilimin babası kabul edilen Ferdinand de Saussure'ün temellerini attığı yapısalcılık dilin ardında bir yapı olduğu görüşünden hareket eder. Söylem analizinin yapılar üzerinden gerçekleştirilmesi ve yapıların analizinin de dil-söz ayrımına dayandırılması gerekliliğini vurgular (Çakır ve Günday, 2017, s. 176).

Yapısalcılık söylemi bir inceleme nesnesi olarak gören ilk yaklaşımdır (Sözen, 1999, s. 44). Terminolojik olarak kökenini yapı kavramından alan, parçaların bir araya gelmesiyle bütünü ifade eden bu düşünce akımının en önemli kurucusu Levi-Strauss'tur. Levi-Strauss, Saussure'ün dilbilim çalışmalarını antropoloji disiplinine uyarlayarak kültüre ait özelliklerden elde ettiği verileri toplulukların çözümlenmesinde kullanmıştır. Özünde yapısalcılık kültürel yapıyı temelinde dil ve onun işlevi üzerine kurgulanmış bir model ile açıklamaya çalışır. Bunu yaparken dilde var olan benzerlik (çağrışım) ve karşıtlık (zıtlık) ilişkisinden yararlanır (Harkin, 2009; Hawkes, 2003; Rosman&Rubel, 2009; Sturrock, 2003'ten aktaran Nar, 2014 s.32-3). Levi-Strauss yapısalcılığı, insan öznesinin homojen ve kendi kendini denetleyebilir olmadığını gösterir; özne, varlığının farkında bile olmadığı bir yapı tarafından inşa edilir. İnsan öznesinin kendisiyle açıklanırılığı artık savunulamaz;

özne, yapının ve yapının dönüşümlerinin nesnesidir (Coward ve Ellis, 1985, s.36-41'den aktaran Özer, 2019, s.41).

Saussure gibi yapısalcı dil modelinin yaratıcıları söylemin tüm gösterge sistemlerine ve pratiklerine genişletileceğini savunmakla birlikte dilin yapısal modelini kullanarak daha geniş bir yelpazede sosyal olayları aydınlatmak Claude Levi-Strauss, Jacques Lacan, Louis Althusser ve Roland Barthes gibi yapısalcı kuramcılara kalmıştır (Howarth, 2000, s. 10, Angermuller vd., 2014, s. 18'den aktaran Ünal, 2015, s. 17).

Yapısalcılık bir hümanizm eleştirisi olup özneyi sifıra indirger ve hatta özneyi yok sayar. Temelleri Saussure tarafından atılan yapısalcılık, geleneksel dilbilimi yaklaşımına karşı çıkar; ona göre dilbilimin nesnesi, dilin sistemi ve yapısıdır. Dil bilimsel olarak incelenmelidir, bu da ancak dili nesne durumuna getirmekle mümkündür. Dili anlamak demek, dilin öğeleri arasındaki o andaki bağıntıların oluşturduğu sistemi açıklamak demektir. Dil düşüncenin aracı değil, aksine düşünce dilin aracıdır. Dil gerçekliği yansıtmaz, gerçekliği üretir ve sözcüklerin anlamını nesneler değil, dil belirler. Yapısalcılık dili tarihsel gelişiminden bağımsız kapalı bir sistem olarak ele alıp inceleyen bir dilbilim temeli yaratmıştır (Orkunoglu, 2007'den aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s.102).

Yapısalcılara göre konuşma, hayatın ve sağlıklı bir canlılığın bütün metaforlarını yapısında barındırırken yazı, Straussçu anlamda, “Karanlık, şiddet ve ölümün çağrıştırdığı her şeyi ihtiva eder.” (Sarup, 1989, s. 44'ten aktaran Sözen, 1999, s. 43). Sözen'e göre yapısalcılık, dünyanın kendisinin ne olduğunu değil, anlamlandıran insanların onu nasıl anlamlandırdıklarını keşfetme amacı taşır. Yapısalcı anlayış, dilin ardında her zaman bir yapı olduğunu ve Strauss'un belirttiği gibi söylemin de her zaman bir yapıdan yola çıktığını ve yapı aracılığıyla bir küme kurmaya giriştiğini savunur (Strauss, 1994, s. 51'den aktaran Sözen, 1999, s. 45).

Yapısalcı dil ve kültür çözümlemeleri 1950'li ve 1960'lı yıllarda popüler olmuştur. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında Althusserci yaklaşımın gelişmesiyle gerilemiştir. Medya alanında yapısalcı yaklaşımın önemi, bu yaklaşımların medya içeriklerini egemen ideolojinin topluma aktarıldığı ürünler olarak görmeleridir. Böylece medya yaklaşımlarında programlar aracılığıyla izleyici ve okuyuculara sunulan içeriği ve onun ideolojisini incelerler. Özellikle Althusser'in yapısalcı ideoloji anlayışı çerçevesinde

devletin ideolojik aygıtları kavramsallaştırmasına başvururlar. Ancak bu yaklaşım ideoloji ile maddi ve düşünsel üretim arasındaki bağlantıyı kopartarak onun yerine bilinç dışına belirleyicilik atfetmektedir. Yapısalcı yaklaşım kültüre göreceli özerklik atfederek, kültürün endüstriyel yapılar tarafından emtia formunda üretilmesi ve bunun toplumsal yeniden üretim süreci etkisini görmezden gelir (Yaylagül, 2006, s. 110-111).

Sonuç olarak, Nar'ın ifade ettiği gibi dil bir insanın sosyal ve kültürel olarak yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bir araçtır ve bu araç insan davranışlarını biçimlendirerek, davranış üzerinde kurucu etkiye sahip bir özelliktir. Kelimelerin ifade ettiği anlamlar bütünüdür. Anlamın kaynağı olan dil bireylerin bilişsel yapıları tarafından oluşturulur, dil işaretlerin ve sözcüklerin anlam verme biçiminin özüdür. Psikanaliz ise bu yönüyle ifadeler bütünüdür jest, mimik ve düşünce olarak dışavurumdur. Bu şekliyle, dil ile oluşturulan anlamlar zihinsel yapılanmalar tarafından üretilir ve dışa vurulur. Yani, soyut bir kavramın arkasında kalan bir ifade somut bir kavram ile açıklanmaya çalışılır. Yapısalcılığın temelinde ise sözcüklerin anlam bütünlüğü ve bilinç dışının dışa yorumlanması vardır (Nar, 2014, s.37).

4.1.2. Post-Yapısalcılık

Post-yapısalcı düşünürlerin öne çıktığı dönemde söylem kavramının kapsamı daha da genişletilmiş, bu genişleme 1970'li yılların "dilini konuşma bağlamından kopuk olarak incelendiği" şeklindeki eleştiriler neticesinde, söylem tüm sosyal olguları kapsar hâle gelmiştir (Günay, 2013, s. 83'ten aktaran Ünal, 2015, s. 19). Bu kapsamda yapısalcılık sosyal olguları da kapsayacak şekilde genişletilmiş, böylece diğer yazarlar yapısalcı düşüncenin temel varsayımlarındaki zayıf yönleri tespit etmeye başlamışlardır. Özellikle sistemlerin tarihsel inşasıyla ilgili, sistemin öğeleri arasındaki değişmez-sabit ilişkiler, sosyal dünyadan insan failliğinin (agency) ve öznelliğinin dışlanmasıyla ilgili sorular ve sorunlar yükselmeye başlamıştır. Bu tür sorulara yanıt verme ve sorunları çözmek için Jacques Derrida, Michel Foucault ile Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe gibi yazarlar yapısalcılığın bazı temel varsayımlarını sorgulamaya başlamış ve böylece post yapısalcı düşüncünün temelini atmışlardır (Howarth, 2000, 11'den aktaran Ünal, 2015, s. 19).

Yapısalcı ve post-yapısalcı dil çalışmaları tarafından şekillenen ve özellikle rasyonalist yaklaşımlar tarafından başvurulan söylem analizi çalışmaları kendi içinde

Lacoue-Labarthe ve Mouffe'un Söylem Teorisi, Eleştirel Söylem ve Söylemsel Psikoloji olmak üzere üç farklı perspektife sahiptir. Söylem analizinin bu üç önemli yaklaşımında dilin “kurucu” rolüne dair ortak bir kabul vardır. Yani bu üç yaklaşımda da dil sosyal yaşantımızın oluşturulması ve kavramların verili hâle getirilmesi açısından önemli bir role sahiptir. Bu üç yaklaşımın bir diğer ortak yönü ise, öncelikle her üç yaklaşımın da bilgini objektif olma özelliğine karşı çıkmaları ve “orada” gerçeklik olduğu iddiasını bizim dünyayı yorumlama biçimimiz olarak değerlendirmeleridir. İkincisi, tüm gerçekliğin tarihsel ve kültürel bir bağlamı olduğunu vurgulayan bu yaklaşımlar bağlam temelli bilgi yaklaşımını benimseyerek kurucu bilgi ve meta teorilere karşı çıkmaktadır. Üçüncüsü, bu yaklaşımlar dünyayı anlayış biçimimizin sosyal bir etkileşim süreci ile mümkün olduğuna dikkat çekerek bu süreçte bilgiyi kurma üzerinde farklı gruplar arasında bir mücadele olduğunu ve bu mücadeleye göre doğru ve yanlış bilinen “şeylerin” değiştiğini vurgulamaktadır ve bilgi ile sosyal eylem arasındaki bağlantıya değinerek, sosyal anlayışların dünyayı farklı yorumlamasının farklı sosyal eylemlere ve “gerçekliklere” dayalı sosyal yapılanmalara yol açtığını savunmaktadır (Yetim ve Erdağ, 2018, s. 86).

Bu yaklaşımda söylem artık genel toplumsal sistemin belirli bir kısmına karşılık gelmemekte ancak toplumsalla uyumlu şekilde ele alınmaktadır. Bu tür bakış açısı post-yapısalcı kuramcı Jacques Derrida'da görülmektedir. Diğer post-yapısalcı kuramcılar Roland Barthes, Julia Kristeva ve Jacques Lacan farklılıklarına rağmen toplumsal kimliğin merkezisizleşmiş söylemsel sistemler içinde ve bu sistemler aracılığıyla inşa edildiği şeklindeki temel bakış açısını paylaşmaktadırlar (Torfing, 2005, s. 8).

Post-yapısalcı yaklaşım, metin merkezli bir yaklaşımdır. Post-yapısalcılık ve post-modernizm, özne merkezli anlayışı reddeder. Her metnin arkasında bir yapının bulunduğunu iddia ederek okuyucunun önemini hiçe sayan yapısalcı görüşün aksine post-yapısalcı görüş, okuyucuyu merkeze alır. Metnin anlamını belirleyen yazar değil, okuyucudur. Dolayısıyla, birden çok okuyucu olduğundan birden çok anlam vardır. Artık otorite kaynağı yazar değildir, yapısalcılık yazarı öldürürken, post-yapısalcılık yazarı öldürmekle kalmamış okuyucuyu ön plana çıkarmıştır. Post yapısalcılığa göre her okuma aynı zamanda yazmadır (Sözen, 1999, s. 54).

Yapısalcılık ve post-yapısalcılığın dile ilgisinin nedeni, bu iki yaklaşımın köklerinin de bir ölçüde dilbilime, özellikle, Saussure'ün kuruculuğunu yapmış olduğu yapısal

dilbilime dayanmasıdır. Yapısalcılık ve post-yapısalcılık dilin bir temsil aracı olmadığı konusunda ortak bir görüşe sahip olsalar da, post yapısalcılığın dile bakışı yapısalcılığinkinden farklıdır. Söz konusu iki yaklaşım arasındaki en önemli farklılık, yapısalcılığın dil temsil ve ideoloji arasındaki ideolojik bağlantılar üzerine gerçek anlamda durmamış olmasına rağmen; post-yapısalcılığın özellikle bu konulara yoğunlaşmasıdır. Post-yapısalcılara göre dilin kullanımı, doğası gereği, Jameson’un deyimiyle “dil hapishanesi” olarak terimleştirilebilecek bir egemenliği gerektirmektedir (Jameson, 1997’den aktaran Kotlu, 2007, s. 2).

Post-yapısalcılığa göre her şey bir yapıdır ve bu yapının merkezi ve sınırı yoktur. Dil kendi içinde kapalı bir sistem değil, açık ve esnek bir sistemdir (Orkunoğlu, 2007’den aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s.103). Post-yapısalcılık “dilini ele geçmezliği”ne de vurgu yaparak, dilin toplumsal hedeflerin hizmetine sunulabilse de asla bu hedeflerle özdeşleştirilemeyeceğini ve asla sadece ideolojik bir şey olarak nitelendirilemeyeceğini belirtir (Kotlu, 2007, s. 72).

4.1.3. Post-Modernizm

Yapısalcılık ve post yapısalcılık, post modernizme giden yolun önemli bir yapı taşı oluşturmaktadır. Post-modernizm kavramsal olarak ilk kez Frederico de Onist tarafından 1930’lu yıllarda modernizme karşı küçük çapta bir tepkiye işaret etmek için kullanılmıştır. 1970 ve 80’li yıllarda mimaride, görsel sanatlar ve sahne sanatlarında giderek yaygınlaşan ve sanatta post-modernizme ilişkin birtakım açıklamaları da içine alan bir kavram hâline gelmiştir. Yine aynı yıllarda Lyotard, Vattimo, Derrida, Foucault, Habermas, Baudrillard ve Jameson gibi teorisyenler sayesinde felsefî bir akım hâline gelmiştir. Modernizmi takip eden bir dönem olarak görülen ve aynı zamanda modernizme ve onun temel kabullerine duyulan tepkiyi ifade eden post modernizm yapısalcılık, semiyotik, post-yapısalcılık, yapı-bozumculuk gibi akımlara ait pek çok teoriyi içerir (Kotlu, 2007, s. 76)

Modernliğin söylem ve pratiklerinin ana eksenini, ilerleme vurgusu ve ilerlemeyi sağlamanın araçları olarak akılcılığa ve bilime sarsılmaz bir inanç oluşturmaktadır. Buna karşın post-modernizm, bunu, artık inanırlılığı olmayan “büyük anlatılar”dan veya üst düzey meşrulaştırma biçimlerinden biri olarak görür (Punch, 2005, s. 138).

Modernizm dünyayı ve bireyi tutarlı, anlamlı ve hâkim olunabilir kılan kesin bir söylemi harekete geçiren birleştirici ve temel oluşturucu bir gerçeklik ve belirlilik inancıyla hareket ederken, post-modernizm dünyayı çoğulcu, birçok egemen birim ve otorite alanına bölünmüş olarak görür. Bilginin tarafsız ve kesin olduğu anlayışına karşı çıkar ve bütün bilginin söylem yoluyla üretildiğini savunur; her bilgi inşa edilmiş, tartışmaya açık, belirli bir bakış açısıyla elde edilmiş ve çok seslidir (Lather, 1991'den aktaran Punch, 2005, s. 138-9).

Punch'ın aktardığına göre, post-modernizm bilginin, sosyo-kültürel bağlamlara, tanınmayan değerlere, zımni söylemlere ve yorumlanabilir geleneklere dayandığını ve herhangi bir bilgi iddiasında; dilin, söylemin ve iktidarın önemini kabul eder. Her bilgi belli bir bakış açısından hareketle üretilir. Araştırmanın kendisi, sosyo-kültürel bir faaliyet olduğundan mevcut olan söylemlere dayanan bir metin gibi okunabilir. Mevcut olan söylem, anlam olasılıklarını tanımladığı ve anlam 'kesin olarak çoğul ve her zaman açık' olduğundan post-modernizm sosyal araştırmaya dönük söylemlerin kapsamını geliştirir. Dilin dışsal gerçekliğin şeffaf bir temsili olduğu yönündeki anlayış, yerini, kaçınılmaz olarak politik bağlamda inşa edilen bilgiye sarmalanmış bir dil anlayışına bırakmıştır (Punch, 2005, s. 139).

4.1.4. Hermeneutik

Hermeneutik adını, Antik Yunan tanrılarından olan "Hermes"ten alır. Hermes, tanrılar ve ölümlüler arasında mesajlar getirip götüren tanrıdır ve bunu yapabilmesi için ilahi ve insani emirler arasında çeviri yapması gerekiyordu (Hermans, 2009b, s. 131). Dolayısıyla, hermeneutik, Yunanca "*hermeneuein*" kelimesinden türetilen bir kavram olup "tercüme, açıklama, yorumlama" anlamlarına gelmektedir. Hermeneutikte başka bir dünya ve başka bir dilden gelen anlam bütünlüğü, bireyin sahip olduğu dil ve kültüre tercüme edilir, yani hermeneutik bildirme, haber verme, tercüme, açıklama ve açıklama sanatıdır (Topakkaya, s. 76).

Platon'a göre tanrıların sözlerini açıklayan bir sanat olarak tanımlanan, Ortaçağ'da ise "yorumlama sanatı" olarak nitelenen hermeneutik, sistematik anlamda ilk olarak 1900 yılında Dilthey'in "Hermeneutiğin Oluşumu" adlı makalesi ile incelenmeye başlanmış, Husserl'in görüşleriyle önem kazanmış, Heidegger, Gadamer ve Ricouer ile birlikte

gelişme kaydetmiştir. Gadamer'in çalışmalarında metot olarak kullanılmaya başlayan hermeneutik, Heidegger'in yardımlarıyla insanla ilgili bilimlerde genel bir metot olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gadamer, hermeneutiğin uzun sürece sadece "anlama" olarak bilinmesinin eksik olduğu konusunda yardımcı olmuş, onun teorisiyle hermeneutik sadece anlama değil, yorumlama, açıklama, yorumlamaya yeltenme, söyleme, olayları mantık üstüne oturtma, dünyadaki varlıkları anlamada bir model ve tarz olarak karşımıza çıkarmıştır (Chan, 1984 akt. Ulusoy, 2009, s. 54). Gadamer, anlamayı bir şeye bağlanma veya işin içine girme (engagement) anlamında kullanmaktadır (Sözen, 1999, s. 75). Başka bir deyişle, Gadamer hermeneutik etkinliğini daima bir başka dünyaya aktarma/çevirme etkinliği olarak değerlendirir. Ona göre düşüncenin ifade edilmesi anlamında kullanılan hermeneuia'nın esas anlamı için de geçerlidir. Zira Grekçede hermeneuia "bilgece açıklama", hermeneios ise "açıklayan", "çeviren" olarak geçer (Bal, 2016, s. 9).

Sözen'e göre hermeneutik geçmişi, dil ürünlerinin, yazılı eserlerin dilini yorumlayarak anlamaktır (1999, s. 73). Hermeneutik, anlama ve yorumlama ile ilgilenen bir felsefedir; bir disiplin olarak da öncelikle metinlerin yorumu için gerekli kuralların açıklanması işiyle uğraşır (Thompson, 1981, s. 36'dan aktaran Sözen, 1999, s. 74). Hermeneutikte klasik yaklaşımı temsil eden Alman teolog Schleiermacher, kavramın metin analizinde anlama faaliyetine ve bu faaliyetin şartlarına ilişkin bir "bilim" veya "sanat" olacak şekilde genişlemesi, onun sayesinde olmuştur. Schleiermacher hermeneutiğin alanını genişletmiş, onun anlama ve dolayısıyla yorumlama eylemini inşa edecek müstakil bir "bilim" olmasını sağlamıştır. Schleiermacher'e göre hermeneutiğin temelinde metnin yazarın düşüncesini okura taşıyan dilsel bir araç olduğu ve bu yönüyle bir bütün olarak dile, psikolojik yönüyle de yazarın öznel düşüncesine işaret ettiği kabulü yer alır. Schleiermacher "anlama"nın ilkelerini belirlemek için metnin dilsel ve psikolojik yönlerine dair tasavvurundan hareket eder. Buna göre yorumcu metnin anlamına nüfuz edebilmek için iki yeteneğe sahip olmalıdır; dilsel yetenek ve insan doğasına nüfuz edebilme kudreti (Ebüzeyd, 2014, s. 243).

Pratikte, Schleiermacher hermeneutiği ikiye ayırır: "gramatik" ve "teknik" (daha sonra "psikolojik" olarak adlandırılmıştır) yorumlama. Gramatik olan önceden verili dilbilimsel yapılarla ilgilenirken, teknik yorumlama bireysel düşüncenin egemen dönüştürücü etkisi ile ilgilenir. Her iki yorumlama formu da birlikte çalışır ve karşılaştırma ve kehanet ile desteklenir, gramatik olan eleştirel bir alıştırma iken, teknik olan yazarın

öznelliğine yapılan yaratıcı bir sıçramadır. Böylelikle bütünsel bir okuma girişiminde bulunularak ve sözceyi yaşamda bir an içine bağlamlaştırarak, yorumcu yazarından daha iyi bir şekilde o ifadeyi anlamaya çalışır. Parçalar ve bütün arasında metinsel detaylar ve bağlam arasında ileri geri gidiş gelişler hermeneutik daire olarak adlandırılmıştır. Heidegger için ise dil, kendisinden öncekilere göre daha temel özelliğe sahiptir. Dünyayı açma ve varlığın bütününe ve ‘varoluş’u işaret etme gücüne sahiptir. Bir metnin anlamı, sonuç olarak, yazarsal niyeti aşar. Heidegger gibi Derrida da, çeviriyi yukarıdan kuramsallaştırma yoluyla üstünde hâkimiyet kurmaya çalışarak değil, onunla yakın ilişki içinde bulunarak araştırmıştır (Hermans, 2009b, s. 131).

Sosyal bilimlerin “metin” kavramından hareketle Ricouer, yorum için hangi paradigmanın kullanılabileceğini araştırırken, sözlü ve yazılı dil arasındaki ayrımı gerekçelendirmek amacıyla bir ön kavram olarak “söylem” i kullanır ve gündelik konuşma olaylarının söylemine önem verse de metni daha fazla önemser. Konuşma kayda alındığında, gündelik konuşandan ve onun üreticilerinden ayrılır. Metinler, söylemlerin yorumlandığı gibi yorumlanmaz; çünkü metinlerin de bir hayatı vardır, metinler bizimle konuşur; yorumcunun görevi, neyin söylendiğini bulup ortaya çıkarmak olduğundan metnin yorumu, konuşmanın yorumundan daha karışıktır (Sözen, 1999, s. 78).

4.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Arka Planı, Amaçları ve İlkeleri

İdeoloji kavramı ile söylem kavramının ancak birlikte kullanılması ile toplumsal anlamların nasıl üretildiğine dair daha açıklayıcı bir model elde edilebileceğini savunanlar Marksist geleneğin eleştirel ideoloji kavramının katkılarını reddetmeyip dönüştürülmüş bir tarzda kullanmak isteyenler “Eleştirel Söylem Çözümlemesi” (bundan sonra ESÇ) olarak adlandırılan yaklaşıma öncülük etmişlerdir. Bu yaklaşım söylem kavramının, modern toplumların iktidar ve tahakküme dayalı süreçlerini çözümlemede tek başına yetersiz kalacağını iddia etmektedir. Bu bakış açısına göre klasik ideoloji kuramlarının ideolojiyi tanımlama biçimleri eleştirilmektedir (Purvis ve Hunt, 1993, s. 474’ten aktaran Sancar Üşür, 1997, s. 107).

ESÇ’nin kuramsal kökenleri yukarıda da detaylı olarak ele alındığı gibi Gramsci, Althusser, Habermas dâhil olmak üzere Frankfurt Okulu, Foucault, Bakhtin ve Volosinov’a kadar uzanmaktadır. ESÇ, Gramsci’nin toplumsal rızada hegemonyanın

rolüne değinmesi, Althusser'in ideolojiyi toplumsal kurumlar içine gömülü olan maddi pratiklerle ilişkilendirmesi, Foucault'nun söylemi modern toplumlardaki iktidar uygulama biçimi olarak ele alması ile şekillenmiş ve Frankfurt Okulu düşünürlerinin Amerika'ya zorunlu göçleri ile birlikte kullanmaya başladıkları “eleştirel” terimiyle eleştireliliğini kazanmıştır. Frankfurt Okulu düşünürler, kapitalist toplumlarda kültürel ürünlere sadece ekonomik temelin bir yansıması olarak bakılamayacağını ileri sürerek, bu ürünleri toplumsal bütündeki çelişkilerin göreceli olarak özerk ifadeleri biçiminde değerlendirmişlerdir. Okulun önemli üyelerinden Habermas'ın eleştirel bir bilimin özdeşimsel olması, dilsel ve toplumsal etkileşimlerin içinde yer aldığı tarihsel bağlamı göz önünde bulundurması gerektiği yönündeki görüşleri ESÇ'nin eleştireliliği üzerinde etkili olmuştur. Habermas'ın “ideal konuşma durumu” kavramı ESÇ ile ilgili kimi çalışmaları etkilemiştir. Volosinov'un dilsel işaretleri ideolojinin maddi unsuru olarak görmesi ve dil kullanımının ideolojik boyutunu vurgulaması, yine Bakhtin'in metinlerarasılığına yaptığı vurgu ESÇ'nin zeminini oluşturan kuramsal kaynaklar olarak kabul edilebilir (Fairclough ve Wodak, 1997, s. 260-262'den aktaran Durna, 2010, s. 60).

İlk çalışmaları İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar uzanan ESÇ'nin bugün bizim bildiğimiz hâliyle dil ve söylem boyutu kazanması, 1970'li yıllarda “eleştirel dilbilimi”, özellikle Birleşik Krallık ve Avustralya'daki söylemin dilbilimsel yöntemlerle ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınması neticesinde yürütülen çalışmalarla gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda başta Kress olmak üzere İngiltere East Anglia Üniversitesi'nde çalışan bir grup dilbilimci, dil kullanımı ve toplum ilişkisi üzerine dikkat çeken bulguları derinden inceleme gereği duymuşlar, bu süreçte Roger Fowler, Gunther Kress, Bob Hodge ve Tony Trew'in *Dil ve Kontrol (Language and Control)* adlı kitabı eleştirel dilbilimin ilk temel örneği olarak ortaya çıkmıştır. Eleştirel Dilbilim çalışmaları, 1980'lerde daha politik bir duruşla çalışmalar yürüten İngiltere'den Norman Fairclough, Avusturya'dan Ruth Wodak ve Hollanda'dan van Dijk ile “Eleştirel Dil Çalışması” ve 1990'larda ESÇ olarak adlandırılmıştır. ESÇ'ye bir çalışma alanı olarak bu adı, 1991'de Amsterdam'da gerçekleştirilen küçük çaplı bir sempozyum sonunda konuya daha da yoğunlaşan aşağıdaki akademisyenler vermişlerdir. Amsterdam Üniversitesi'nin desteği ile van Dijk, Norman Fairclough, Gunther Kress, Theo van Leeuwen ve Ruth Wodak bu toplantı kapsamında birlikte iki gün geçirirler ve bu konu ile ilgili kuram ve yöntemleri tartışır (Doğan, 2017, s. 318; Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 170-171). ESÇ çalışmalarının başlangıcı olarak van Dijk'in *Söylem ve Toplum (Discourse and Society)* (1990) dergisi, Norman Fairclough'un

Dil ve Güç (Language and Power) (1989) adlı kitabı, Ruth Wodak'ın *Language, Power and Ideology (Dil, Güç ve İdeoloji)* (1989) veya van Dijk'in ırkçılık üzerine ilk kitabı, *Prejudice in Discourse (Söylemde Önyargı)* (1984) adlı çalışma kabul edilse de, Amsterdam toplantısı ESÇ'nin kurumsal başlangıcı olarak kabul edilir (Wodak, 2001, s.4). Kress, ESÇ'nin nasıl farklı bir dil kuramı, kökten farklı bir dilbiçimi olarak ortaya çıktığını göstermek amacıyla ESÇ'yi politik söylem analizlerinden ayıracak çeşitli kriterleri sıralamıştır. Kress'e göre:

- Dil sosyal bir olgudur.
- Sadece bireyler değil, aynı zamanda kurumlar ve sosyal gruplandırmaların da sistematik olarak dilde ifade edilen özel anlamları ve değerleri vardır,
- Metinler iletişimdeki ilgili dil birimleridir;
- Okuyucular/dinleyiciler metinlerle olan ilişkilerinde pasif alıcılar değildir,
- Bilim dili ile kurumların dili arasında benzerlikler vardır (Kress, 1989'dan aktaran Wodak, 2001, s. 6).

Fairclough ve Wodak (1997) bu kıstasları daha ileriye götürerek eleştirel söylem çözümlemesinin temel öğretilerini şu şekilde özetlemiştir:

1. Eleştirel söylem çözümlemesi toplumsal sorunlarla ilgilenir.
2. Güç ilişkileri söylemseldir.
3. Söylemi, toplum ve kültür oluşturur.
4. Söylem ideolojik işle uğraşır.
5. Söylemin tarihsel bir boyutu vardır.
6. Söylem çözümlemesi, yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
7. Söylem, bir çeşit toplumsal eylemdir (aktaran van Dijk, 2015b, s. 467).

Fairclough ekonomik ve toplumsal dünya görüşünden yola çıkan Marksist bir yaklaşımla hareket ederek zorbalık ve eşitliğin söylem aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği ile ilgilenirken Wodak söyleme tarihsel açıdan yaklaşmış ve geçmişten günümüze dildeki yapı ve tartışmaların tarihi değişim ve dönüşüm sürecine yoğunlaşmıştır. Metinlerin çözümlenmesi ve yorumlanması için metinlerarasılık özelliğine değinmek gerektiğinden bahsetmiştir. Diğer yandan van Dijk ise sosyo-bilişsel bir çerçevede toplumsal sistemler ve

toplumsal bilinç arasındaki ilişkilere ve bu ilişkilerden doğan sorunlara odaklanmış, ırkçılık, ayrımcılık ve etnik önyargı gibi konulara değinmiştir (Özüdoğru, 2016, s. 39).

Richardson'un aktardığına göre Titscher ve diğerleri, Wodak (1996)'ın çalışmasını kullanarak EŞÇ'nin genel prensiplerini şu şekilde sıralamıştır:

1. EŞÇ sosyal problemlerle ilgilenir. EŞÇ dil veya dil kullanımı ile değil, sosyal ve kültürel süreçlerin ve yapıların dilsel karakterleriyle ilgilenir.
2. Güç ilişkileri söylemle ilişkilidir ve EŞÇ hem söylemdeki güç hem de gücün üzerindeki söylem üzerinde çalışır.
3. Toplum ve kültür diyalektik olarak söylemle ilintilidir: toplum ve kültür söylem tarafından şekillendirilir. Her dil kullanımının her bir örneği, güç ilişkileri de dâhil olmak üzere toplumu ve kültürü yeniden üretir veya dönüştürür.
4. Dil kullanımı ideolojik olabilir. Bunu belirlemek için yorumlanması, kabulü ve sosyal etkilerini araştırmak için metinleri analiz etmek gerekir.
5. Söylemler tarihseldir ve sadece kendi bağlamlarında anlaşılabilir. Wittgenstein'in ifadesiyle bir sözcenin anlamını onun belirli bir durumda kullanımı belirler.
6. Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır. Eleştirel analiz sistematik bir metodolojiyi ve metin ile sosyal koşullar, ideolojiler ve güç ilişkileri arasındaki ilişkiyi kasteder (Richardson, 2007, s. 26-27).

Bu dilbilimciler zaman içinde EŞÇ'nin uygulamalarında farklı yaklaşımlar benimsemiş olsalar da, ortaya konan temel ilkeler korunmuştur. Bu temel ilkeler, EŞÇ'nin toplumsal problemlere yönelik olduğunu, güç ilişkilerinin söyleme yansıdığını, söylemin tarihsel olarak yapılandığını, söylemin toplumsal bir eylem biçimi olduğunu ifade eder. Yine bu kapsamda, otoritenin ve ideolojilerin düşünce üzerinde etkileri olduğu ve bu nedenle toplumsal eylemleri koşullama gücüne sahip olduğu da vurgulanmaktadır (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 171).

Van Dijk, EŞÇ yerine Eleştirel Söylem Çalışmaları şeklinde adlandırılmasını önermiştir; çünkü böyle bir eleştirel yaklaşım yalnızca eleştirel çözümlemeyi değil, eleştirel uygulamaların yanı sıra eleştirel kuramı da ifade etmek için daha uygundur. EŞÇ bir söylem çözümleme metodudur, beşeri ve sosyal bilimlerin farklı metodlarını kullanarak söylem çalışmaları alanında eleştirel bir bakış açısı veya tutum değildir. Eleştirel Söylem

Çalışmaları ile ilgilenenler sosyo-politik olarak sosyal eşitlik ve adalet kavramlarıyla ilgilenir. Özellikle güç kullanımının söylemsel yeniden üretimi ve bu tahakkümlere karşı direnişle ilgilenirler. Amaçları, teorileri, yöntemleri, ellerindeki veriler ve diğer bilimsel uygulamalar bu direnişe akademik katkılar sağlamaktadır. Eleştirel Söylem Çalışmaları disiplinden ziyade problem odaklıdır ve çok disiplinli bir yaklaşım gerektirir (van Dijk, 2009, s. 63).

ESÇ'nin öncelikleri arasında söylemin fonksiyonel ve yapısal özelliklerinin bir arada değerlendirilmesi yer almaktadır. Örneğin, Fowler, Halliday tarafından ortaya konan Sistemik Fonksiyonel Dilbilgisi Teorisi'ni sosyal ve siyasal alana uyarlayarak güç çözümlemesini gündeme getirmiştir. Fowler ile birlikte, Halliday'ın teorisi, metinlerdeki güç yapılarının ortaya konmasında ve söylemin fonksiyonel içeriğiyle değerlendirilmesinde başvurulan önemli bir metodolojik çerçeve hâline gelmiştir. Bu yaklaşımla birlikte, söylemin ve dilin, sosyal hiyerarşileri oluşturmada, yönlendirmekte ve doğallaştırmada ne denli etkin araçlar oldukları ortaya konulmuştur. Böylece, söylemin yapısal ve fonksiyonel biçimlerinin sistematik bir analiz içinde bir arada incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Fowler, 1979'dan aktaran Doğan Yalçiner, 2011, s. 13).

Fowler ve arkadaşlarının eleştirel dilbilim adını verdikleri çalışmaları, daha sonra eleştirel söylem analizi adını alan çalışmalara da ışık tutmuş, dilin yapısıyla sosyal yapı arasında güçlü bir bağ bulunduğunu ortaya koymuşlardır (Bekalu, 2006, s. 148'den aktaran Özer, 2011, s. 60).

ESÇ'nin temelini oluşturan eleştirel dilbilimin, Michael Halliday'ın sistemik dilbilim olarak bilinen yaklaşımı üzerine temellendiğini söylemek mümkündür. Kendilerini anaakım (o zamanlar Chomsky'nin paradigmasının tahakkümü altındaki) dilbilimden ve sosyo-dilbilimden ayrı tutmaya çalıştığı gözlemlenen eleştirel dilbilimciler, Halliday üzerinden dilin sosyal yapıdaki işlevine değinirler ve insanların erişebildiği dilin toplumsal sistemdeki konumlarına bağlı olduğunu savunurlar. Eleştirel dilbilim, Halliday'ın bir dilin gramerinin, konuşmacıların sosyal koşullarına göre seçim yaptığı 'seçenekler' sistemi olduğu görüşünü destekler ve metinlerin gramerine ve sözcüklerine verdikleri önem nedeniyle diğer yaklaşımlardan farklıdır. Burada, geçişkenliğe referans verilerek, bir ifade veya cümlenin gramerinin gerçeği temsil ediş biçimi ön plana çıkarılır (Fairclough, 1992, s. 25-27). Dünyaya ilişkin algı ve deneyimlerimiz süreç, katılımcı ve koşulları içeren

“geçişlilik dizgesi” kapsamında dilsel olarak kodlanmaktadır. Bu nedenle geçişlilik, geçişsizlik, kiplik, konusal ilişkilerin yapılanması, katılımcıların birbirlerine göre eylemi gerçekleştiren veya eylemden etkilenen durumları, ilgili olarak, etken ve edilgen yapılar ve öznenin açık veya örtük biçimde konumlandırılması, konu, yer ve zaman bilgisi, ne gibi anlamların öne çıkartıldığı, gerçekliğin zihinde nasıl kurgulandığı bu modelde önem kazanır (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 175).

Halliday, dilin sadece gramatik bir sistemden ibaret olmadığını, sosyal ve kişisel ihtiyaçları karşılamak gibi bir amacı olduğunu ifade etmiştir. Halliday’ın “sistematik fonksiyonel gramer teorisi” olarak isimlendirdiği yaklaşımda dil, yapısal bir çerçeve içerdiği kadar fonksiyonel özelliklere de sahiptir. Buna göre, dilin fonksiyonel niteliği, özellikle kimliğin bireysel ve sosyal çerçevesinin şekillenmesinde etkilidir. Bu nedenle, dil aracılığıyla kurulan söylem, dilin konusu olduğu kimliğin işlevsel niteliği ile bağlıdır. Dilin insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimdeki rolü evrensel bir fonksiyonu ifade eder; ancak aynı zamanda dil ve söylem, belirli bir kültürel, sosyal veya siyasal yapının parçasıdır ve temel nitelikleri bu yapı tarafından belirlenir. Bu açıdan söylem, hem yapısal bir niteliğe sahiptir hem de kimlik üzerindeki kurucu rolü nedeniyle fonksiyonel bir içerik taşır (Doğan Yalçın, 2011, s. 13).

Halliday, bu modelde dilsel yapıları mekanik kurallar bütünü olarak değil, insanın çeşitli yaşam deneyimlerini, anlamlandırmalarını, duygularını vb. aktarabilmesi için içlerinden seçimler yaptığı işlevsel araçlar olarak görür. Yani, dil küçük ölçekli (mikro) yapıları ve bu yapıların oluşturduğu söylem gibi büyük ölçekli (makro) yapıları ile bireye zihnindeki anlamları somut biçimlere dönüştürmesi için çeşitli seçenekler sunan bir dizgedir. Dilin sunduğu yapısal seçeneklerin hangilerini, nasıl kullanarak iletilerimizi oluşturduğumuz, geleneksel dilbilgisinin kural bağımlı betimlemelerinin ötesine geçerek inceleme yapmayı gerektirir. Modeli “sistemik” yapan şey, dil kullanımını farkında olarak veya olmayarak seçimler yaptığımız bir pratik olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. “İşlevsel” yanı ise modelin iletişimde bireyin çok yönlü deneyimlerini ve bireyler arası ilişkilerini öne çıkartması ile ilgilidir. Dilin işlevsel yanı, bireyin diğer bireylerle iletişimde dili hangi amaçlar ve işlevler doğrultusunda kullandığı konusuna dikkat çekmektedir (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s.173). İşlevsel gramer metnin anlamı üzerine odaklanmayı tercih etmekte ve metinde “kim”, “ne”, “kime”, “nasıl”, “niçin” ve “nerede” sorularına cevap aramaktadır; çünkü bir okuyucu “ben bu metinden bir şey anlamıyorum”

dediğinde aslında kastettiği şey metnin grameri değil, metinde kelimelerin bir araya getiriliş ve diziliş biçimiyle inşa edilen anlamı anlamadığıdır (Barnard, 2003, s. 23'ten aktaran Devran, 2010, s. 68).

Fairclough (1989), EŞÇ'nin temelini oluşturan sosyal teorileri ortaya koyarak, diğer erken dönem eleştirel dilbilimsel çalışmalarda olduğu gibi, alanını, amaçlarını ve analiz yöntemlerini göstermek için çeşitli metin örnekleri incelemiştir. Daha sonra Fairclough (1992,1995) ve Choulioraki ve Fairclough (1999), güç ve ideoloji bağlamında dili incelemek üzere analitik çerçevesinin nasıl geliştiğini ve aynı zamanda EŞÇ'nin sosyal ve kültürel değişimin söylemsel doğasını açıklamada ne kadar yararlı olduğunu açıklar ve detaylandırır. Özellikle kitle iletişim araçlarının dili bir güç, mücadele ve aynı zamanda dilin açıkça şeffaf olduğu bir yer olarak incelenir. Medya kuruluşları, kamu söylemine alan sağlama, işlerin durumunu ilgisizce yansıtma ve haber yapanların algılarını ve argümanlarını verme konusunda nötr gibi görünürler. Fairclough bu varsayımların yanlışlığını gösterir ve medyanın aracı ve kurucu rolünü çeşitli örneklerle gösterir (Wodak, 2001, s. 6-7).

Van Dijk'in metin dilbilimi ve söylem analizi ile ilgili ilk çalışmaları (1977, 1981) temel birimler ve sosyal pratikler olarak metinler ve söylemlere karşı ilgisini ortaya koymaktadır. Diğer eleştirel dilbilim teorisyenleri gibi, dilbilimsel ilginin kökenini cümlelerden daha büyük olan dil birimlerinde ve anlamların metin ve bağlam bağımlılığında arar. Van Dijk ve Kintsch (1983), söylemin, dilin işleme usulü ile ilgisi olduğunu düşünmüşlerdir. Geliştirdikleri bilişsel söylem modeli, toplumsal düzeyde anlam inşasını açıklamak için giderek bilişsel modellere dönüştürmüştür. Söylem Analizi El Kitabı (*Handbook of Discourse Analysis*) ile van Dijk (1985), dil ve dilin söylemde nasıl işlediğini araştıran araştırmacıların çalışmalarını bir araya getirmiştir. Daha sonra medya söylemine yönelen van Dijk, medya söyleminin üretimi, kullanımı ve işlevleri üzerine yeni bir çalışmaya imza atmıştır (Wodak, 2001, s. 7). Van Dijk'a göre haber söyleminde dilin etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır; ancak EŞÇ sadece dil ile ilgilenmez, çünkü EŞÇ daha çok sosyal gücü kötüye kullanma, egemenlik ve eşitsizliğin, metin ve konuşma yoluyla nasıl yönlendirildiğini, yeniden üretildiğini ve bunlara nasıl karşı çıktıldığını inceleyen bir söylem araştırmasıdır. Böyle bir muhalif bir araştırma ile söylem analistleri açık bir pozisyona sahip olurlar ve böylece toplumsal eşitsizliği anlamak, ortaya çıkarmak ve nihayetinde direnmek isterler (van Dijk, 1985, s.352). Bu bağlamda EŞÇ paradigma

odaklı değil, problem veya konu odaklı olduğundan cinsiyetçilik, ırkçılık, sömürgecilik ve diğer toplumsal eşitsizlik formları gibi önemli sosyal sorunları etkili ve disiplinli bir biçimde inceleyebilmek için uygun bir yaklaşımdır (van Dijk, 1995, s.17). Dolayısıyla eleştirel söylem çalışmaları dilsel özelliklerden yola çıkarak toplumsal olguları açıklamaya çalışan çok disiplinli ve disiplinler arası bir yaklaşımdır (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 169).

Tipik olarak, EŞÇ araştırmacıları söylemin toplumsal tahakkümü yeniden üretme şekliyle ilgilenirler; yani, bir grubun diğer gruplar üzerinde gücünü kötüye kullanması ve egemenlik altındaki grupların bu tür kötüye kullanmaya söylemsel olarak nasıl direndiklerine ilgi duyarlar (Wodak ve Meyer, 2009, s. 9). Güç, gizli veya açık şekilde uygulanır. EŞÇ'yi savunanlara göre söylem güç ilişkilerinin inşa edildiği, uygulandığı ve yeniden inşa edildiği yerdir. Bu nedenle güç ilişkileri doğal değildir. Toplumsal olarak inşa edilmiştir ve dil bir topluluğun üyeleri arasındaki mevcut güç ilişkilerinin oluşturulmasında en önemli araçtır. Başka bir ifadeyle dil kullanımı insanların güç kullanım iddialarını, statülerini ve rollerini dayandırdıkları roller ve statülerini oluşturur (Fowler, 1985, s.61'den aktaran Ünal, 2015, s. 37).

Eleştirel söylem çözümlemesinin gelişmesinde tarihsel bağlamın öncelikli araştırma konuları arasına girmesi de etkili olmuştur. Viyana Okulu olarak adlandırılan yaklaşıma göre, eleştirel söylem analizinde tarihsel olaylara ve tarihsel bağlamın söylem üzerindeki kuruculuğuna dikkat çekilmesi kaçınılmazdır. Analiz konusu olan söylem, tarihsel bağlam dikkate alındığı ölçüde eleştirel bir sorgulamanın konusu hâline gelebilir. Tarih ve söylem arasındaki ilişki açısından EŞÇ, söyleme konu olan zihinsel stereotip ve kalıpların tarihsel olarak şekillendiğini vurgular. Bu nedenle, anti-semitizm ve ırkçılık çalışmaları eleştirel söylem kuramının ilgi alanı dâhilindedir. Tarihsel bağlamın söylem üzerindeki belirleyiciliği, kimliğin şekillenmesi ve dönüşümü konulu araştırmalar açısından da önemlidir. Kimliğin ve farklılığın oluşumunda kültürel ve tarihsel bağlamın rolünün vurgulanması EŞÇ'nin referans noktalarından biridir (Wodak, 1990, 1994, 1996, 1999, 2002; Muntigli, Weiss&Wodak, 2000; Wodak& Van Dijk, 2000'den aktaran Doğan Yalçın, 2011, s. 15).

Genellikle dilbilim kökenli EŞÇ araştırmacıları, dilbilimin geleneksel sorunsalı yerine, bir sosyal bilimci yaklaşımı ile dili toplumsal güç ve iktidar ilişkilerinin kurulduğu

yer olarak görmüşler ve ideolojik analizlerde yeni analitik düzeyleri iletişim araştırmalarına dâhil etmişlerdir (Karaduman, 2017, s. 38).

Dilbilimsel diğer söylem çözümleme çalışmaları ile EŞÇ çalışmalarının temel farkı, eleştirel çözümlemelerin dilsel özelliklerinden yola çıkarak toplumsal olguları açıklamaya çalışması, bu nedenle de, çok disiplinli veya disiplinlerarası bir yaklaşımı benimsemesidir. Disiplinler arası bir çalışma olması, Wodak ve Meyer'e göre farklı bakış açılarını, farklı kuramsal dayanakları veya farklı yaklaşımları temel alması ve bu özelliği ile ırkçı veya cinsiyetçi söylemlerin, politik söylemlerin yahut medya söylemlerinin inceleme alanına dâhil olabilmesi olanağı sağlamıştır (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 169). EŞÇ, çok disiplinlilik gerektirdiği için ve metin, konuşma, sosyal biliş, güç, toplum ve kültür arasındaki karmaşık ilişkilerin açığa çıkarılmasını istediği için kolay bir iş değildir. EŞÇ'nin yeterlilik ölçütü, gözlemsel, betimleyici ve hatta açıklayıcı değildir. (Fairclough, 1985'ten aktaran van Dijk, 1993a, s. 253).

Dilbilimsel söylem çözümlemelerinde temel amaç dili dil için incelemekken, EŞÇ dil örneklerini tarihsel ve toplumsal bağlamdan soyutlanmış biçimde ele alamaz ve EŞÇ'nin varış noktası dilsel olmaktan çok toplumsal-politiktir. EŞÇ'yi başlatanlar diğer disiplinlerden etkilenmelerine rağmen, dilbilimsel incelemeye öncelik vermişlerdir. Dolayısıyla EŞÇ'de dilbilim temel alanı oluşturur (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 169). Ortak noktaları açısından değerlendirilecek olursa, İnal'a göre eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem çözümlemesinde dil, hiçbir zaman, toplumsal yapıdan yalıtılmış bireysel bir kullanım olarak ele alınmaz. Dil kullanıcılarının toplumsal konumları yanı sıra iletişimin gerçekleştiği ortamın özellikleri yani bağlamsal faktörler her zaman anlamlandırma sürecinin belirleyicileri olarak ortaya çıkar (İnal, 1996, s. 173).

EŞÇ, sosyal dünyanın oluşumunda ve iktidar ilişkilerinde söylem boyutuna vurgu yapar ve sosyal ilişkilerin oluşmasında sadece söylemsel olguların değil, toplumsal hayatın söylemsel olmayan diğer boyutlarına, yani maddi faktörlerin de etkisine dikkat çeker. Bu durum EŞÇ'de var olan geleneksel Marksizm'in bir etkisi ve bu yaklaşımın sadece söylemin etkisine vurgu yapan post-yapısalcı yaklaşımdan ayrılan yönü olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, söylemsel pratiklere öncelik vermesi, sistemi dönüştürme potansiyeli olan aktörleri sadece işçi sınıfı ile sınırlandırmaması ve ideal nihai düzenden

çok sürekli eleştiriye açık düzen öngörmesi Marksist yaklaşımlar ile eleştirel söylem arasındaki farklılıklar olarak görülebilir.

ESÇ, özellikle sosyal ve siyasal anlamda sosyal güç istismarının, tahakküm ve eşitsizliğin nasıl metinler ve konuşmalar yoluyla uygulamaya konulduğunu, yeniden üretilip direnç kazandığını araştıran analitik söylem araştırmalarının bir türü olarak ortaya çıkmıştır. ESÇ uzmanları, bu vesileyle sosyal eşitsizliği anlamaya, onu gözler önüne sermeye ve nihayetinde ona direniş oluşturmaya çalışmışlardır (Doğan, 2017, s.318). Bu doğrultuda, ESÇ belirli bir disipline, paradigmaya, okula veya söylem teorisine katkıda bulunmayı amaçlamaz. Öncelikle söylem analizi yoluyla daha iyi anlaşılacağını umduğu sosyal konularla ilgilenmekte, bunların üstünde durmaktadır. Diğer söylem analizcilerin aksine, eleştirel söylem çözümlemecileri açık bir sosyo-politik duruşa sahiptir. Fikirlerini, bakış açılarını, ilkelerini ve amaçlarını, hem kendi disiplinleri içinde hem de genel olarak toplumda açıkça belirtirler. Kuramı oluşturma ve analiz etmenin her aşamasında olmasa da, yaptıkları iş kabul etmek gerekirse nihai olarak politiktir. Umdukları şey eleştirel anlayış ile değişimi sağlamaktır. Bakış açıları, mümkün olduğunca, tahakküm ve eşitsizlikten mağdur olanlardır. Eleştirel hedefleri, sosyal eşitsizlik ve adaletsizliği yasalaştıran, devam ettiren, meşrulaştıran, göz yuman veya önemsemeyen güç sahibi elitlerdir. Çalışmalarının kriterlerinden biri, en çok ihtiyacı olanlarla dayanışma içinde olmaktır. Onların problemleri, yalnızca güçlülerin (güçlülerin güçsüzlerle yaşadığı veya onlara direnenlerle yaşadığı) problemler şöyle dursun, söylem yapılarını anlatan disiplinler problemler değil ‘gerçek’ problemlerdir, yani çoğu insanın hayatını veya refahını tehdit eden problemlerdir. Onların söylem eleştirileri, tahakkümün ve eşitsizliğin yeniden üretimindeki sapkınlıktan sorumlu olanların politik eleştirisini de içermektedir. Böyle bir eleştiri, geçici, bireysel veya tesadüfi olmamalı; genel ve yapısal olmalı ve gruplar arasındaki güç ilişkilerini barındırırken gruplara odaklanmalıdır. Bu anlamda eleştirel söylem akademisyenleri sosyal ve politik bilim insanları oldukları kadar, sosyal aktivist ve eleştirici de olmalıdır (van Dijk, 1993a, s. 252-253).

ESÇ iktidar ilişkilerini ve söylemin hangi koşullar altında kimler tarafından, nasıl ve ne amaçla üretilip sürdürüldüğünü odak noktası hâline getirir. Bu niteliğiyle ESÇ, diğer söylem analizi yöntemlerinden farklılaşır (Akıner ve Eren Çetin, 2014, s. 218). Eleştirel olmayan yaklaşımlarda açıklama ve betimleme ön plana çıkarken, eleştirel yaklaşımda söylemin güç, iktidar ve ideoloji tarafından nasıl biçimlendiği ve toplumsal kimlik,

toplumsal ilişkiler, bilgi ve inanç dizgelerinin nasıl etkili olduğu açığa çıkar, dolayısıyla eleştirel söylemde ideoloji ve söylem temel kavramlardır (Wodak, 2006b, s. 179-190'dan aktaran Ünal, 2015, s. 22). Bu noktada, haber söylemi üretildiği toplumun politik, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerinden ayrı düşünülemez. Belli bir toplumsal yapının ürünü olan bu dinamikler, toplumsal bir pratik olarak haber söylemini etkilemektedir. Bu noktada, eleştirel söylem analizi, bu dinamikleri analiz etmeyi, haber söyleminin ard alanındaki yapıyı çözmeyi ve güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl yeniden üretildiğini amaçlayan bir yerde durmaktadır (Karaduman, 2017, s. 38).

ESÇ'de söylem, yazılı ve sözlü metinlerin yanı sıra görsel malzemeler üzerinden de analiz edilebilir. Öyle ki, şekiller ve sembollere yüklenen anlamların analizi önemlidir. Televizyon, sinema ve yeni medya araçları aracılığıyla kullanılan bütün kanallar, mesajların aktarılmasında, basit ve kısa metinleri tercih etmekte, görsel materyalleri ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle, ESÇ'de görsel malzemelerin analizi de önem kazanır (Doğan Yalçiner, 2011, s. 16-17).

Sonuç olarak, özetlemek gerekirse ESÇ bir paradigma olarak birtakım ilkeler üzerinde gelişir:

1. Problem çözme odaklıdır.
2. Çok disiplinlidir.
3. Çeşitli sistem ve kaynaklardan yararlanılarak, seçmeli yöntemle oluşturulmuştur.
4. İdeolojilerin ve gücün örtük boyutlarını açığa çıkarmak, açıklamak amacı güder.
5. Bu amacı, yazı ile konuşma yoluyla veya görsel yolla iletilen göstergibilimsel veriler üzerinde çalışarak gerçekleştirir (Doğan, 2017, s. 319).

Özetle, ESÇ'yi esas alanlar, analizin merkezine eleştirel bakış açısını yerleştirerek, söylemin her çeşidini (sözel, metinsel, göstergesel, mekânsal vb.) toplumsal bağlam içinde, güç/iktidar ilişkileri bakımından sorgulamaktadır. Dil kullanımını toplumsal pratik olarak yorumlamakta ve tarihselliğe özel bir önem atfetmektedirler (Bal, 2016, s. 329). Bu kapsamda metin ve algısal dilbilimi çalışmasıyla öne çıkan van Dijk'in üzerinde durulacaktır.

4.3. Eleştirel Söylem Çözümlemesinde Teun Adrian Van Dijk Yaklaşımı

Eleştirel yaklaşımın, söylem yapıları ile iktidarın yapıları arasında kurduğu ilişkiyi analiz etmeye çalışan van Dijk, iktidarın toplumsal gruplar arasında ortaya çıktığına ve zihinler aracılığıyla işlediğine dikkat çeker. Bu bakış, dilin sunduğu olanaklar ile inşa edilen iktidar ilişkilerini açığa çıkarır. Van Dijk'in modeli haber yapısını ve daha önemlisi haberin ideolojik sunumunu ortaya çıkarma bakımından öne çıkmaktadır (Özer, 2015, s. 197-286).

Van Dijk "ESÇ nedir?" sorusunun cevabını onun ne olmadığını söyleyerek verir. Ona göre ESÇ, söylem analizinin alt disiplini değildir. ESÇ sosyal problemlere uygulanan ne sadece bir teori ne de bir metottur. Van Dijk'a göre ESÇ belli bir "tavırla" öğrenim veya bilim yapmada eleştirel bir perspektiftir. ESÇ, sosyal sorunlara ve özellikle gücün kötüye kullanımı veya egemenliğin üretimi ve yeniden üretiminde söylemin rolü üzerinde yoğunlaşır. ESÇ, tutarlı bir bakış açısı içinde egemen grupların çıkarlarını söylemler üzerinden anlamaya çalışır. O böylece grup üyelerinin deneyimlerini ve görüşlerini alır ve ciddiyetle eşitsizliğe karşı mücadeleyi destekler. Bu nedenle ESÇ araştırmaları biraz gururla "mazlum ile dayanışma" olarak isimlendirilmiştir. Birçok diğer çalışmanın aksine ESÇ kendi politik konumunu savunur ve bununla gurur duyar (van Dijk, 2001b, s. 96).

Van Dijk'a göre ESÇ'nin ne olduğu, onu diğer söylem türlerinden ayıran özellikler, ESÇ'nin amaçları, özel yöntemleri ve hangi teorik temele dayandığı sorusunun cevabı söylem, güç, tahakküm, sosyal eşitsizlik arasındaki ilişkiler ve söylem analistinin bu sosyal ilişkiler arasındaki yeridir. ESÇ, bu bağlamda karışık ve çok disiplinli yapısından hareketle sosyo-politik söylem analizi olarak adlandırılabilir (van Dijk, 1993a, s. 249).

ESÇ nedir sorusunun cevabı aranırken söylem, güç, egemenlik, sosyal eşitsizlik arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerde söylem analistinin pozisyonunu önceden varsaymayı gerektirir. Sosyal eşitsizliğin eleştirisinde pek çok yön olduğu halde, van Dijk bu sorunlara eğilirken egemenliğin yeniden üretiminde ve buna meydan okumada söylemin rolüne odaklanmaktadır. Egemenlik ile kast edilen siyasal, kültürel, sınıfsal, etnik, ırksal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği de dâhil olmak üzere sosyal eşitsizliğe yol açan sosyal gücün elitler, kurumlar veya gruplar tarafından kullanılmasıdır (van Dijk, 1993a, s. 253-4). Başka bir ifadeyle, van Dijk'in analizleri söz konusu toplumsal farklılıkların hiyerarşik olarak

söylem içinde nasıl konumlandırıldığını örneklerle gösterir. Medya çalışmaları açısından söylem kavramı, ideoloji ile birlikte medya metinlerinin toplumsal iktidarın kurulmasındaki rolünü ortaya çıkarmaktadır (Karaduman, 2017, s. 38). Bu noktada haberi de bir söylem olarak ele alan van Dijk, haber söylemini egemen söylemlerin bir ürünü olarak görmektedir; çünkü dünyada olup biten olaylar hakkında bilgi edinmek ve bir kanaate varmak basında yer alan egemen haber söylemi sayesinde mümkündür. Aynı anda milyonlarca insan tarafından paylaşılan ve okunan başka bir söylem türü yoktur. Dolayısıyla haber söyleminin gücü oldukça yüksektir (van Dijk, 1989, s. 44-5).

Söylem analizi bu noktada karşımıza çıkarak metinde gizlenmiş anlamların ortaya çıkarılmasıyla, ideolojik olarak metnin anlatmak istedikleriyle ilgilenir. Bunun için metin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik bağlamlarıyla ele alınmalıdır (Cangöz, 1999, s. 85'ten aktaran Karaduman, 2017, s. 40). Bu noktada haber söyleminde dilin etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır; ancak ESÇ sadece dil ile ilgilenmez, çünkü ESÇ daha çok sosyal gücü kötüye kullanma, egemenlik ve eşitsizliğin, metin ve konuşma yoluyla nasıl yönlendirildiğini, yeniden üretildiğini ve bunlara nasıl karşı çıktığını inceleyen bir söylem araştırmasıdır. Böyle muhalif bir araştırma ile söylem analistleri açık bir pozisyona sahip olurlar ve böylece toplumsal eşitsizliği anlamak, ortaya çıkarmak ve nihayetinde direnmek isterler (van Dijk, 1985, s. 352).

Van Dijk, ESÇ'yi diğer söylem analizi çalışmalarından ayıran temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- ESÇ paradigma odaklı olmaktan ziyade problem odaklıdır. Herhangi bir teorik ve metodolojik yöntem; cinsiyet ayrımı, ırkçılık, sömürgecilik ve diğer sosyal eşitsizlik türleri gibi önemli sosyal problemlere eğildiği sürece uygun kabul edilir.
- ESÇ bir okul, bir alan veya söylem analizinin bir alt dalı değildir; ESÇ'nin metin ve konuşmayı eleştirel bir yaklaşımla ele alan bir pozisyonu, duruşu vardır.
- Sosyal problem ve konuları yeteri kadar ele almak için, ESÇ çalışmaları disiplinler arası ve çok disiplinlidir ve özellikle söylem ve toplum arasındaki ilişkilere odaklanır (sosyal biliş, siyaset ve kültür dâhil)
- Tarihsel ve sistematik olarak, ESÇ beşeri ve sosyal bilimlerde geniş kapsamlı (genellikle oldukça marjinal veya marjinalleştirilmiş) eleştirel çalışmaların bir parçasıdır.

- ESÇ çalışmaları söylemin *tüm seviyelerine ve boyutlarına* (yani dilbilgisi, konuşma eylemleri, pragmatik stratejiler ve diğerleriyle birlikte etkileşim stratejileri) önem verir.
- ESÇ çalışmalarının çoğu söylemle ilgili sadece “sözel” yaklaşımlarla sınırlı değildir, aynı zamanda iletişim etkinliğinin diğer semiyotik boyutlarına (resimler, film, ses, müzik, mimik vs.) da önem verir.
- Toplumda söylemin rolü üzerinde çalışırken, ESÇ özellikle güç, tahakküm ve eşitsizlik ilişkilerine (grup) ve metin ve konuşma aracılığıyla bunların yeniden üretilmesine veya toplumsal grup üyelerinin bunlara direnişine odaklanır.
- ESÇ’deki çalışmaların çoğu, sınıf, cinsiyet, etnik köken, ırk, cinsel yönelim, dil, din, yaş, Millîyet veya dünyadaki sosyal ilişkilerde söylemsel olarak kabul edilmiş ve meşrulaştırılmış yapı, tahakküm ve direniş stratejileri ile ilgilenmektedir.
- ESÇ’deki çalışmaların çoğu, tahakküm ve eşitsizliğin yeniden üretimi ve bunlara karşı direnç gösterilmesinde rol oynayan ideolojilerle ilgilidir.
- ESÇ çalışmalarının tanımlayıcı, açıklayıcı ve pratik amaçları arasında, söylemsel olarak baskın olan tahakküm ilişkilerinin veya altta yatan ideolojilerin örtük, gizli veya başka türlü açık olmayan taraflarının ortaya çıkarılması, ifşa edilmesi yer alır. Yani, ESÇ özellikle manipülasyon, meşruiyet, rıza üretimi ve güçlülerin çıkarına olan insanların zihinlerini (ve doğrudan eylemlerini) etkilemek için kullanılan diğer söylemsel stratejilere odaklanır.
- Zihinsel kontrol ve toplumsal etki sağlamada kullanılan söylemsel araçların açığa çıkarılması girişimi, güçlülere ve elitlere karşı, özellikle güçlerini kötüye kullananlara eleştirel ve muhalif bir duruşu gösterir.
- Diğer taraftan, ESÇ çalışmaları, meydan okuma ve direnme uygulamalarında karşı güç ve karşı ideolojilerin hayata geçirilmesi ve geliştirilmesi için stratejik teklifler formüle edilerek, egemen gruplarla genel bir dayanışma perspektifi oluşturmaya veya sürdürmeye çalışmaktadır (van Dijk, 1995, s. 17-18).

ESÇ, elit söylem yapıları ve stratejilerinin bilişsel, sosyal koşulları ve sonuçları ile bu tür tahakkümlere karşı geliştirilen direniş söylemleri ile ilgilenen muhalif bir çalışma yürütmektedir. Bu açıdan; gözlemsel, tanımlayıcı ve açıklayıcı yeterliliğin olağan metodolojik kriterlerinin ötesine geçmektedir. ESÇ söylem çalışmalarındaki yöntemlerin, konuların ve veri seçiminin her zaman politik olduğunu vurgulamaktadır. Diğer,

dolaylı/ımalı politik söylem araştırmalarının aksine, EŞÇ muhalif duruşunu açıkça ortaya koymaktadır (van Dijk, 1995, s. 19).

Van Dijk'e göre EŞÇ, ancak ve ancak eşitsizliğin ve egemenliğin yeniden üretiminde dil kullanımının, söylem veya iletişimsel olayların ve dilin rolünün dökümünü yaptığı ölçüde eleştirel, sosyal ve siyasal çözümlemelere önemli bir katkıda bulunabilir (Kurtoğlu, 2003, s. 150).

Van Dijk 1980'li yıllardan itibaren yaklaşımını medya metinlerine uygulayarak iktidarın ideolojik tutumunun etnik gruplar ve azınlıklar üzerindeki etkisini tartışmaya açmıştır. Metinlere sızmış ideolojinin ortaya çıkarılması söylem analizinde önemli bir konudur. Bunun için ideolojilerin doğasını bilmek gerekir (Bal, 2016, s. 347).

Van Dijk'e göre ideolojiler fikirlerle, özellikle de bir toplumsal grup veya hareketin paylaştığı toplumsal, siyasal ve dinî düşüncelerle ilgilidir. Aynı ideolojiyi paylaşan grup üyeleri, dünyaya ilişkin belirli inançlarının temeli olan olayları yorumlarken kendilerine yol gösteren ve kendi toplumsal pratiklerini gözlemleyen oldukça genel fikirleri savunurlar. Yani aslında ideolojiler bir grubun üyelerinin köklü inançlarıdır. Ona göre, nasıl ki bireysel dilleri konuşmuyorsak, bireysel ideolojilerimiz de yoktur. Öyleyse ideolojiler kişisel düşüncelerden değil, ortak, toplumsal inançlardan oluşmaktadır. Van Dijk, öncelikle yanlış bilinç ve yanlış inanç üzerinden ideoloji ve söylem arasındaki ilişkiyi inceleyerek, ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi etkileyen dil kullanımı ve söylemin ideolojilerden etkilenen son derece önemli toplumsal pratiklerden biri olduğunu belirtir. İdeolojik fikirlerimizin çoğunu ebeveynlerimizden ve akranlarımızdan başlayarak diğer grup üyelerini dinleyerek ve okuyarak öğrendiğimizi belirten van Dijk'ın, bir gruba üye olmanın ve tek bir grup gibi hissetmenin ne anlama geldiğini tanımlayan ve "grup benliği şeması" olarak adlandırılan ideoloji şemasının kategorileri şunlardır: (van Dijk, 2015a: 17-28; van Dijk, 1998, s. 385-386; van Dijk, 2002, s. 14)

- Üyelik ölçütleri: Kimler ait (değil)?
- Tipik etkinlikler: Ne yapıyoruz?
- Genel amaçlar: Ne istiyoruz? Bunu niçin yapıyoruz?
- Kurallar ve değerler: Bizim için iyi veya kötü olan nedir?

- Pozisyon: Ötekilerle ne tür ilişkilere sahibiz?
- Kaynaklar: Kim(ler) grup kaynaklarımıza ulaşma hakkına sahip?

Daha genel olarak, van Dijk ideolojilerin toplumsal kimliği oluşturan ve bir grubun çıkarlarını tanımlayan temel kriterleri yansıttığını belirtir. Yani, ideolojiler “üyelik”, “etkinlikler”, “amaçlar”, “değerler”, “durum” ve “kaynaklar” gibi kategorileri içeren grup-benlik şeması ile temsil edilebilir. Bu şema ideolojik olduğu için grupların ve grup üyelerinin kendilerini ve diğerlerini temsil etme şekilleri taraflı olacaktır. Örneğin, bir grup olarak gazeteciler için bu ideolojik kategoriler şunlardır: Kimin gazeteci olarak kabul edildiği (ör. diploma veya lisans sahibi), gazetecilerin tipik olarak ne iş yaptığı (ör. haber yazarlar ve editörlük yaparlar), amaçları (ör. toplumu bilgilendirmek ve ‘toplumun bekçiliğini’ yapmak), değerleri ve normları (ör. doğruluk, güvenilirlik, adil olmak), okuyucuları veya amirleri açısından pozisyonları ve tipik grup kaynağı (bilgi) (van Dijk, 1997, s. 25).

Van Dijk, haber söylemlerini ve haber metinlerini “haber metni analizi”, “metin anlambilimi”, “yerel ve küresel bütünlük”, “etkiler”, “üst yapılar: haber şemaları”, “üslup ve retorik”, “sosyal biliş ve sosyo-kültürel bağlam”ları inceleyerek keşfeder (Sözen, 1999, s. 125).

Van Dijk’a göre, yapısal ve eleştirel söylem çalışmalarında sosyobilişsel boyuta yer verilmediğini belirtir. Sosyal gruplar ve toplulukların üyelerini inceleyen sosyobilişsel söylem çalışmaları, eleştirel söylem çalışmaları içinde yer alır ve iletişimsel durumun mevcut katılımcıları olarak dil kullanıcılarının tutumları ve ideolojileri ile ilgilenir (2016, s.3). Van Dijk’ın ESÇ yaklaşımları içerisinde yer alan sosyobilişsel yaklaşımı söylem-biliş-toplum üçgeni olarak kategorize eder ve eleştirel söylem çalışmaları içindeki tüm yaklaşımların söylem ve toplum arasındaki ilişkiyi çalışırken sosyobilişsel yaklaşım bu tür ilişkilerin bilişsel yolla sağlandığını iddia eder. Söylem yapıları ve sosyal yapıların doğaları farklıdır ve bunlar ancak bireyler ve sosyal üyeler olarak dil kullanıcılarının zihinsel temsilleri aracılığıyla ilişkilendirilebilir. Böylelikle, sosyal etkileşim, sosyal durumlar ve sosyal yapılar insanların bu tür sosyal ortamlara ilişkin yorumları aracılığıyla sadece metin ve konuşmayı etkileyebilir ve tam tersine söylem, zihinsel modellerin, bilginin, davranışların ve ideolojilerin aynı bilişsel ara yüzü aracılığıyla sosyal etkileşimi ve sosyal yapıları etkileyebilir (van Dijk, 2009, s.64). Van Dijk’ın sosyobilişsellğine

açıklık getiren Özer'e göre çoğu eleştirel söylem çalışmaları sosyal ve politik bağlamları bakımından söylemi tanımlayıp açıklarken, sosyobilişsel söylem çalışmaları yaşamsal olarak söylem ve toplum arasındaki bilişsel ara yüzü içermektedir. Söylem ve toplum olarak farklı yapılar arasında doğrudan bağ yoktur ve sosyal ve politik yapılar sadece dil kullanıcılarını zihinleri aracılığıyla metin ve konuşmayı etkileyebilir; çünkü sosyal üyeler zihinlerindeki söylem yapıları kadar sosyal yapıları da temsil eder. Böylece gerçek metin veya konuşmada onları ifade etmeden önce zihinsel olarak bunlarla ilişkili olabilir (Özer, 2018, s. 119).

Sözen'in ifade ettiği gibi van Dijk'in yaklaşımını diğer analiz yöntemlerinden ayıran özellik onun, yaklaşımını sosyobilişsel bir yaklaşımla ele almasından kaynaklanır. Bu nedenle çeşitli düzeylerde irdelenen haber metni veya söylemi bilişsel veya zihni şemalanmaya benzer bir özelliklerle değerlendirilir. Van Dijk'in üst yapılar dediği haber şemaları, haber başlıklarının fonksiyonudur. Üst şema olayı anlatma ve haber raporlarından oluşan hiyerarşik bir şema izlemeye dayanır. Şema ana başlık, üst başlık, ana olaylar, bağlam, tarih, sözlü tepki ve yorumlardan oluşur. Üslup, aynı olayın (haber) farklı kelimelerle ifade edilerek metne dönüştürülmesidir. Üslup seçimleri sosyal ve ideolojik etkileri açığa çıkarır, haber aktörleri ve olaylar; sosyal iletişimsel durumlar ve gazetecinin fikirleri hakkında bilgi verir. Söylem analizi metin yapılarını incelemekle sınırlı kalmaz. "anımlar", "fikirler" ve "ideolojiler" de açığa çıkarılır. Bilişsel yaklaşım, olay hakkında metnin sahip olmadığı fakat dil kullanıcılarının zihinsel sürecine ilişkin anımları gösterir. Van Dijk, hafıza teorilerinden hareketle, hafızada yapılan ve temsil edilen metni bir 'metin temsili' olarak kabul eder. Hafızada temsil edilen bilgi, metni anlamaya yarayan zihinsel yapılandırma. Bilginin hafızadaki temsili "model" olarak adlandırılır ve bu model, sadece metinde temsil edilen anımları değil, aynı zamanda metne ilişkin ayrıntıları da kapsar. Bu türden ayrıntılar, gazeteciler tarafından alakasız veya önemsiz görülen, açıklanmayan veya okuyucu tarafından bilindiği varsayılan bilgilerdir (1999, s. 126-7; van Dijk, 1993b, s. 117).

İnsanlar aynı zamanda iletişim bağlamını temsil eden ve bağlam modeli olarak tabir edilen bir zihni modele de sahiptirler. Bu model söylemin amaçları ve iletişimsel eylemleri hakkında okuyucunun/dinleyicinin bilgisini belirler. Örneğin, basın gündelik hayatta azınlıklara dair söylemlerindeki önyargılı görüşlerini açıklamaz ancak onlara karşı olduğunu planlı bir şekilde inkâr ederek verir. İnkârcı, kendisine ırkçı denmesin diye böyle

davranır. Bağlam modeli söylemin sosyal durum ve yapı ile bağlantısını kurarak söylemin iletişime ve etkileşime dayalı görünüşünü düzenler (van Dijk, 1993b, s. 117-118; Sözen, 1999, s. 125-127).

Van Dijk'e göre söylem, sadece "sözel" eylemle sınırlı değildir, söylem aynı zamanda anlam, yorumlama ve anlayışı da kapsar. Bu durumda, toplumun güçlü aktörleri sadece iletişim eylemi üzerinde etkili değildir, aynı zamanda dolaylı olarak alıcıların zihinleri üzerinde de etki sahibidir (1995, s. 21). Haberin söylemsel analizi yalnızca metinsel yapı ile sınırlı değildir. Bu yapılarda altta yatan çeşitli anlamlar, fikirler ve ideolojiler ifade edilmekte veya işaret edilmektedir. Bu altta yatan anlamların metinle bağlantısını ortaya çıkarmak için, bilişsel (cognitive), sosyal, politik ve kültürel bağlamı da analiz etmek gerekir. Bilişsel yaklaşım şu gerçeği temel dayanak olarak almaktadır: Metinler "anlam"a sahip değildir ve fakat dili kullananın atfettiği anlamlar vardır; daha açık ifadeyle, dili kullananın zihinsel süreçleri önemlidir. Yani, haberi üreten muhabirlerin ve bu haberleri algılayan ve hatırlayan okuyucuların bilişsel temsillerini ve stratejilerini ayrıntılı olarak anlamamız gerekir (van Dijk, 1993b, s. 114-116).

Dünyada olup bitenlerle ilgili sosyal ve politik inançların veya bilgilerin çoğu gündelik haberlerden gelir. Haberlere dayalı sosyal ve politik gündelik konuşmalarımız birer söylem pratiğidir. Hem haberi yazan, hem haberi okuyan hem de söylem analizcisi ilk olarak metnin anlamı ile ilgilenir. Metnin ne hakkında olduğu, ne demek istediği ve dil kullanıcıları için ne tür etkilere sahip olduğu gibi sorulara metin anlambilimi içinde cevap verilir. Metin anlambilimi kelimeleri, cümleleri, paragrafları veya söylemin bütünü yorumlama kurallarını ortaya koyar. Van Dijk haber metnine bir bütün olarak bakar ve bu tarz bir yaklaşım önermelere dayalı bir yaklaşımdır. Buna ilişkin olarak van Dijk, temel önermelerin haber metnini nasıl kuşattığı sorusunu sorarak çeşitli açıklamalarda bulunur. Olayları belirleyen önermeler, metnin yerel tutarlılığın asıl durumlarından biridir; zaman, durum, sebep ve sonuç arasında bağlantılar kurulur. Önermeler kavramsal olarak da birbirleriyle bağlantılıdır. Haber metninde bazı bilgilerin okuyucu tarafından bilindiği varsayılır ve bunlar metinde yer almaz. Bunlar metnin önermeleri ve kavramları arasında kaybolan bağlardır. Kayıp bağlara sadece uç kısmı açıklanan semantik buzdağı da denebilir. Bağlar, metnin yerel bütünlüğüne, dünya hakkındaki bilgi, inanç, ideoloji ve sübjektif unsurların katılımını sağlar. Haber metninin/söyleminin bir diğer unsuru küresel tutarlılıktır. Metin bir anlam birliğine sahiptir. Küresel tutarlılık, konularla ve başlıklarla

ilgili sezgisel olarak ne bildiğimizi ortaya koyar. Haber başlıkları metni özetler ve habere ilişkin en önemli malumatı verir. Teorik ifadeyle başlıklar, anlama dayalı makro önermeler tarzında tasvir edilir. Eleştirel haber analizinde en güçlü anlam nosyonlarından biri, imadır. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel açıklamalar, bilginin haberdeki temellerini gösteren kavramları veya önermeleri ima eder (van Dijk, 1993b, s. 112-114; Sözen, 1999, s. 125-126).

ESÇ, büyük ölçüde makro ve mikro yapıların çözümlenmesi üzerinden gerçekleşir (Şimşek, 2015, s. 182). Van Dijk'in yaklaşımının kuramsal olarak mikro yaklaşımlar ile makro yaklaşımlar arasında bir köprü oluşturmaya çalıştığı düşünülebilir. Dil kullanımı, söylem, sözlü etkileşim ve iletişim, sosyal düzenin mikro seviyesine aittir. Sosyal gruplar arasındaki güç, tahakküm ve eşitsizlik çözümlenmenin makro düzeyine ait tipik terimlerdir. Günlük etkileşim ve deneyimlerde, makro ve mikro seviyeler bütünleşmiş bir form oluştururlar. Örneğin, parlamentoda ırkçı bir söylem sosyal etkileşimin mikro seviyesindeki bir söylemdir, ancak aynı zamanda makro düzeydeki ırkçı yeniden üretimin veyayasallaştırmanın tamamlayıcı bir parçası olabilir veya yasallaştırabilir (van Dijk, 2015b, s. 468). Van Dijk metnin anlambilimsel yapısını bir dizi tümce düzeyinde (mikro yapı) ve metnin bütünü düzeyinde (makro yapı) incelenebileceğini belirtir. Metnin mikro yapısı, metnin bir yerindeki tek tek önermelerin yapısı ve aralarındaki ilişkilerden oluşmaktadır. Buna karşılık, metnin makro yapısı bir bütün olarak metnin oluşturulmasıyla ilgilidir (İşeri, 2000, s.30'dan aktaran Baş ve Akturan, 2017, s.32).

Van Dijk, söylem analizinin medya mesajlarının metin ve konuşma türleri olduğu gerçeğini vurguladığını belirtir. Disiplinler arası yeni söylem analizi alanının teorileri ve yöntemleri, medya mesajlarının yapılarının daha sistematik ve açık bir şekilde ele alınmasına neden olabilir. Söylem analizi çok disiplinli bir girişim olduğundan, bu mesaj yapılarını bilişsel ve sosyokültürel bağlamın çeşitli özellikleri ile ilişkilendirebilir (van Dijk, 1993b, s. 108-9). Sözen'e göre van Dijk'in söylem analizi, "önermeye dayalı söylem analizi" şeklinde kabul edilebilir ve bu tip bir analiz içerik analizine bir ilave veya alternatif olarak düşünülebilir (1999, s. 124).

Van Dijk'e göre makro ve mikro arasında köprü olmak ve bütüncül bir eleştirel çözümlmeye ulaşmak için bazı yollar şunlardır:

1. Üyeler-gruplar: Dil kullanıcıları, söylemi çeşitli toplumsal grupların, örgütlerin veya kurumların üyeleri olarak kullanabilecekleri gibi tam tersine gruplar da kendi üyeleri adına hareket edebilirler.
2. Eylemler-süreç: Bireysel aktörlerin sosyal eylemleri, grup eylemlerinin ve yasa yapma, haber yapma veya ırkçılığın yeniden üretilmesi gibi toplumsal süreçlerin oluşturucu parçalarıdır.
3. Bağlam-toplumsal yapı: Söylemsel etkileşim durumları benzer biçimde sosyal yapıyı oluşturan parçalardır. Örneğin, basın toplantısı makro düzeyde yapılar olarak örgütlerin veya medya kuruluşlarının tipik bir pratiğidir. Burada, “yerel” bağlam ile daha “küresel” olan bağlam birbirleriyle yakından ilişkili olmakta ve söylemi sınırlandırmaktadırlar.
4. Kişisel ve toplumsal biliş: Sosyal aktörler olarak dil kullanıcıları, kişisel anılar, bilgi ve görüşler gibi hem kişisel, hem de bunların bir bütün olarak grup üyeleriveya kültürle paylaşıldığı toplumsal bilişe sahiptirler. Her iki biliş türü de, bireysel üyelerin etkileşimini ve söylemini etkilemektedir. Ancak, paylaşılan toplumsal temsiller, bir grubun kolektif eylemlerini yönetmektedir (2015b, s. 468-469).

Van Dijk’in söylem analizine getirdiği toplumsal biliş anlayışı, onu diğer ESÇ kuramcılarından farklı kılmaktadır. Ona göre, toplumsal biliş, toplumun mikro düzeyleri ile makro düzeyleri arasında, söylem ile eylem arasında, birey ve grup arasında aracılık eder. Van Dijk, toplumsal biliş kavramını, toplumsal düzenlemelerin, grupların, ilişkilerin ve yorumlama, düşünme, iddia etme, anlam çıkarma ve öğrenme gibi zihinsel işlemlerin toplumsal olarak paylaşılan temsilleri anlamında kullanılmaktadır (Evre, 2009, s. 141’den aktaran Tomgüshehan, 2017, s. 24).

Özer (2018, s.166-7), van Dijk’in ESÇ modelini kısaca şu şekilde kategorize etmiştir:

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

- a. Başlık/lar
- b. Haber girişi
 1. Spot/lar

2. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.

c. Fotoğraf

2. Şematik Yapı

a. Durum

1. Ana olayın sunumu
2. Sonuçlar
3. Ardalan bilgisi (önceki olay da dâhil)
4. Bağlam bilgisi

b. Yorum

1. Haber kaynakları
2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik çözümleme

- a. Cümle yapılarının aktif veya pasif olması
- b. Cümle yapılarının basit veya karmaşık olması

2. Yerel bağdaşıklık (bölgesel uyum)

- a. Nedensel ilişki
- b. İşlevsel ilişki
- c. Referansal ilişki

3. Sözcük seçimleri

4. Haber retoriği

- a. Fotoğraf
- b. İnandırıcı bilgiler
- c. Görgü tanıklarının ifadeleri

Van Dijk haber metnini “sentaktik” ve “semantik” ten oluşan iki ayrı dilsel çözümleme türünde ele almaktadır. Haber sentaksı, cümlelerin dilbilgisi yapıları iken semantik ise, söylemin bütününün yani sözcüklerin, cümlelerin anlamına yöneliktir (Özer, 2015, s. 245).

Van Dijk’in söylem çözümlemesi makro ve mikro yapılar olmak üzere iki bölümden oluşur. Tematik ve şematik çözümleme şeklinde iki başlık altında toplanan gazete haberlerinde haberin makro yapısında başlıklar, haber girişi, spotlar ve fotoğraflar

yer alırken, tematik yapı ile durum, ana olayın sunumu, ardaan bilgisi, bağlam bilgisi, haber kaynakları ve yorumun yer aldığı şematik yapı oluşturur. Başlık ve haber girişleri, haber içeriğinin özeti gibidir (Karaduman, 2017, s. 40). Dündar ve Deniz'in belirttiği gibi başlık ve haber girişi, özetlemenin yanı sıra, metne giriş görevini de görür. Başlık, spot ve haber girişinden oluşan standart bir haberin incelenmesi, haberde genelden özele, en önemli bilginin önce verilmesinden, önemsiz ayrıntılara hiyerarşik bir şema takip edilir. Habere konu olan olay hakkında kanıt niteliği taşıyan fotoğraf ise habere görsellik katmanın yanı sıra haberin inandırıcılığını artırma görevine de sahiptir (2010, s. 205).

Söylemin kurulmasında önemli bir işleve sahip olan mikro yapıda cümle yapılarında (sentaks) yani etken veya edilgen yapıyla kurulan cümlelerde ortaya çıkan anlam farklılıkları incelenir, ideolojik bulgular içermesi bakımından bölgesel uyum yani peş peşe gelen cümlelerin nedensel, işlevsel ve referansal olarak birbirleriyle ilişkisi ortaya çıkarılır, gizli düşünceleri ve ideolojileri ortaya çıkarması bakımından sözcük seçimleri gözden geçirilir. Sözcük seçimleri sözdizimsel kalıplardan öte, genellikle söylem tarzıyla ilişkilidir; çünkü sözcüklerin anlamsal içerik analiziyle de bağlantısı vardır. Belirli sözcüklerin seçimi resmiyetin derecesini, konuşanlar arasındaki ilişkiyi, söylemin gruba dayalı veya kurumsal yerleşimini ve özellikle konuşmacının tutumlarını ve dolayısıyla ideolojilerini gösterir. Örneğin bir kişinin “terörist” veya “özgürlük savaşçısı” olarak adlandırılması, gazetecinin/gazetenin ideolojik tercihini ortaya koyar. Görgü tanıklarından alıntılar, fotoğraflar, sayısal veriler gibi haberin inandırıcılığı ve ikna ediciliğini artıran verilere yer verilip verilmemesi bakımından haber retoriği incelenir (van Dijk, 1988a, s. 60-82; van Dijk, 1988b, s. 16). Hall (1972, s.84)’a göre haber fotoğrafları “bu gerçekten oldu, kendiniz görün” şeklinde gizli bir göstergedir. Olayının bu anının, bu açısının, herhangi başka biri yerine bu kişinin seçimi aslında bütünüyle karmaşık bir olaylar ve anlamlar zincirini temsil etmektedir ve fotoğraflanan olayın seçimi oldukça ideolojiktir. Ancak, olayı gerçekten olduğu gibi sunmaya çalışan haber fotoğrafları, seçici/yorumlayıcı ve ideolojik işlevlerini bastırmaktadır. Bu seviyede, haber fotoğrafları, gazetenin güvenilirliğini desteklemekle kalmaz nesnelliğinin de altını çizerek (aktaran Woollacott, 2005, s. 96).

Sentaktik çözümleme, yerel bağdaşıklık, sözcük seçimleri ve retorik çözümlemeleri yapılmaktadır. Sentaktik çözümleme, haberde kullanılan cümlelerin basit veya bileşik, etken veya edilgen cümle olmaları haberin ideolojik arka planı hakkında ipuçları

vermektedir. Böylece olay veya aktörlerin farklı tarafları ortaya konularak gazetenin olay ve aktörler ile ilgili tavırları değerlendirilebilmektedir. Haber metinlerinde kullanılan cümlelerin yapısı, başka bir ifade ile cümlelerin nasıl kurulduğu, etkenlik edilgenlik durumu ve öznenin nasıl konumlandırıldığı incelenir (van Dijk, 1988a, s. 78-81).

Metin semantiğinde incelenen önemli kavramlardan biri metnin yerel tutarlılığıdır. Metinlerin yerel tutarlılıklarının en önemli koşullarından biri, metin önermelerinin zaman, durum, sebep ve sonuç gibi ilişkilerle birbirlerine bağlı olaylara atıfta bulunmalarıdır (Tomgüsehan, 2017, s.346). Bölgesel uyum da denen bu tutarlılık durumunda, ardarda gelen cümlelerin birbirleriyle ilişkileri incelenir. Kelime seçimleri ise, gazetenin veya gazetecinin ana olaya karşı ideolojik bakış açısını ortaya çıkarmaktadır. Haberin retorikinde ise haberin ikna ediciliğini artıran görgü tanıklarından alıntılar, yorumlar, olayın gerçekleştiğini ispat eden fotoğraflar, inandırıcılığını artırmak için grafik, rakam ve sayısal veriler yer almaktadır (van Dijk, 1988a, s. 86-87; Özer, 2018, s. 165-6; Dündar ve Deniz, 2010, s. 205). Van Dijk'in analiz yönteminde etken ve edilgen cümle kullanılması sorumluluğun kime ait olduğunu anlatmak açısından önemlidir. Kimin eyleminin etken kimin eyleminin edilgen yapıyla verildiği ideolojik bir tercih de barındırmaktadır.

4.4. Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Çeviri İlişkisi

Çeviri çalışmalarındaki son gelişmeler çeviriyi sosyal bağlam tarafından koşullandırılan kültürlerarası bir iletişim eylemi olarak gören çeşitli yaklaşımlarla sonuçlanmıştır. EŞÇ'nin yükselişi yalnızca uygulamalı dilbilim dalını etkilememiştir, aynı zamanda çeviri çalışmalarında da kendine bir yer edinmiştir. EŞÇ, dili sosyal gerçeklikle diyalektik bir ilişkide görür, yani iletişimsel bir eylem (çeviri veya yorumlama eylemi) sosyal gerçeklikten etkilenir ve sosyal gerçekliği sürdürmek veya değiştirmek için kullanılır. EŞÇ'ye göre metin-dilbilimsel öğelerin kullanımı, metin üreticisinin niyetlerini ve iletişimsel etkinliğin katılımcıları arasında eşit olmayan güç ilişkileri (sınıf mücadelesi, ideolojik mücadele) yaratabilecek belirli bir ideolojiye üyeliğini yansıtmaktadır. Dolayısıyla, EŞÇ'nin çeviri çalışmaları içindeki temel amacı, sözlü ve yazılı söylemde altta yatan ve çoğu zaman örtük olan ideolojik ve güç ilişkilerini ifşa etmektir (Lande, 2010, s. 4; Mahdian, Rahbar, Hosseini-Maasoum, 2013, s. 36).

ESÇ'nin çeviri çalışmalarına entegre edilmesi çeviri kavramını ayrı bir boyuta taşımıştır. Çeviri eyleminin belirli bir sosyal bağlamda üretilmesi ve çevirmenin kaynak metni yorumlaması (anlaması) ve hedef metnin üretiminde yaptığı tercihler, çevirmenin sosyo-kültürel ve dilbilimsel geçmişine, diğer metinlerle ve söylemlerle deneyimine dayanır. Bu, çevirmenlerin kendi dünya görüşlerini, ideolojilerini ve varsayımlarını bilinçsiz veya kasıtlı olarak çevirilere yerleştirmeleriyle sonuçlanabilir. ESÇ, temel olarak metin üreticileri tarafından yaratılan güç ve ideoloji mücadelesini analiz etmek amacıyla bir dilde ve kültürdeki siyasal metinlere uygulanmıştır. Politik söylem, belirli bir topluluğun tarihsel ve kültürel gelişiminden kaynaklanan dilbilimsel araçlarla ifade edilen güç ve ideoloji mücadelesini içerir. Çeviri çalışmalarında, hedef dilde çevirmenin metin-dilbilimsel tercihlerinin arkasındaki ideolojik motivasyonu analizi etmek için ESÇ'nin bazı yönleri uygulanmıştır. Çeviri çalışmalarında ESÇ içindeki mevcut araştırmalar kaynak metin ve hedef metin analizi için sağlam bir çerçeve sağlamaz, daha ziyade bu alanda daha fazla araştırma gerektiren bir yaklaşımlar kümesi sağlar (Lande, 2010, s. 4).

Söylem analizinin çeviri çalışmalarına entegrasyonu kaynak metin analizi, metin tipinin analizi, dilin işlevi ve çevirinin etkisi ve çeviri etkinliğine katılanlar üzerine odaklanan işlevselci çeviri kuramlarıyla başlamıştır (Lande, 2010 s. 26). Metin analizi normal olarak metinlerin nasıl düzenlendiğini açıklamaya odaklanırken (cümle yapısı, uyum vb.) söylem analizi; dilin anlamı, sosyal ve güç ilişkilerini iletme biçimine odaklanır (Munday, 2001, s. 89).

Çeviri çalışmalarında söylem analizi yaklaşımı, Michael Halliday'in hem kaynak metin hem de hedef metindeki dilsel öğelerin pragmatik işlevlerini analiz etmek için kullandığı kayıt analiz modelini kullanmıştır. Halliday dil kullanımını iletişimsel bir etkinlik olarak görür ve işlevsel anlamı; kavramsal, kişilerarası ve metinsel anlam olmak üzere üç kavramla tanımlar. Buna göre, kişilerarası anlam; metin üreticisi ile metin alıcısı arasında bir ilişki kurmak için dilin kullanılmasını ifade eder. Güç, kişilerarası anlamın analizinde ilkel ilişki türlerinden biridir. Çevirmen tarafından, sözcüksel-gramatik kaynaklar arasından yapılan seçimlerin şemaları kişilerarası anlamı ortaya koyabilir. Sonraları pragmatik, söylem analizi, kültürel çalışmalar ve iletişim çalışmalarında ele alınan bağlam, işlev, kültür, metinsellik, tarz, tür ve söylem gibi kavramlar çeviri çalışmalarında etkili olmuştur (Mahdiyan vd. 2013, s. 38).

Sistemantik Fonksiyonel Dilbilgisi Teorisi'nde Halliday dili iletişim olarak görür ve hangi durumsal faktörlerin dilsel öğelerin kullanımını belirlediğini ortaya çıkarmak için teorik çerçeveyi kullanır (Aslani ve Salmani, 2015, s. 82). Halliday teorisinde dil kullanımının duruma göre değiştiğini belirtir, yani verilen durumda dilsel öğelerin anlamının yaratıldığını ifade eder. Halliday'ın modeli EŞÇ'nin temeli olarak kabul edilir. Bu çerçeve, metinde yatan ideolojik ve güç ilişkilerini ortaya çıkarmak için kullanılır. Fairclough, metin çözümlemesine (mevcut "aşağıdan yukarıya") yukarıdan aşağıya yaklaşımını getirerek, sadece sözdizimsel ve sözcüksel öğelerin nasıl anlam yarattığını değil, aynı zamanda sosyal, politik ve bireylerin geçmiş bilgisinin, iletişim durumunda farklı etkiler yaratacak dilbilimsel tercihleri nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışır. Çeviri araştırmalarında EŞÇ kullanımı konusunda yürütülen araştırmaların çoğu çeviriye sosyal bir eylem olarak odaklanır ve şu sorulara cevap vermeye çalışır: Kim, kimin için çeviriyor? Ne çeviriliyor? Ne zaman çeviriliyor? Alıcı kültürün etkileri neler? (Chilton ve Schaffner, 2002, s. 60'dan aktaran Lande, 2010, s. 27).

Richardson'a göre haber analizi teorisi ve metodu yorumlayıcı, yapıcı ve bağlamsal bir yaklaşım olmalıdır. Bu, eleştirel söylem analistleri: metinsel özellikleri ölçmek ve bundan anlam çıkarmak yerine metnin anlamını yorumlar; metinlerdeki kalıpları veya düzenlemeleri özetlemek yerine, gerçekleştiği bağlamda yazılı olan veya söylenenleri yerleştirir ve metin anlamının tüm okuyucular tarafından sayfadan tamamen aynı şekilde okunması yerine, üretici, metin ve tüketici arasındaki etkileşim yoluyla üretildiğini öne sürer (2007, s. 15).

EŞÇ'nin asıl amacı söylem ideolojik ve iktidar yapılarını ortaya çıkarmak olduğu için çeviri çalışmalarında EŞÇ, politik söylemleri analiz etmek için kullanılmıştır; çünkü politik söylemdeki güç çatışmaları çok sık rastlanan bir olgudur. Çeviri çalışmaları ve EŞÇ arasındaki ilişki kapsamlı bir şekilde araştırılmamıştır. Christina Schäffner (1997, 2002, 2003,2004) Jeremy Munday (2001, 2007), Maria Calzada Perez (2002) ve Robert Valdeon (2007) bu alanda çalışma yapan birkaç dilbilimci araştırmacıdır. Bu alanda yapılan etkili çalışma ise EŞÇ modelinin çeviri teorisine nasıl dâhil edilebileceği konusunda oldukça ayrıntılı bilgi veren Basil Hatim ve Ian Mason'un 1990 ve 1997 tarihlerinde yayımladıkları kitaplarıdır. Hatim ve Mason çevirmenler tarafından yapılan sözcüksel seçimlerin güç etkilerini ele alarak çeviri çalışmaları kapsamında dildeki ideolojinin önemini vurgulamışlardır. EŞÇ'nin isteğe bağlı bir rolü vardır ve çoğunlukla dil ve kültür

üzerine kapsamlı bir yansıma sağlamak için mevcut metodolojik yaklaşımlara yardımcı bir araç olarak kullanılır. Aslında, Fairclough’a göre çeviri çalışmalarında EŞÇ var olan metodolojik yaklaşımlara yardımcı olmak amacıyla dil ve kültürü kapsamlı bir şekilde yansıtmak için kullanılır (1992, s. 10-11). EŞÇ, söylemi; metin olarak, insanları kapsayan iletişim olarak ve sosyal etkileşimin bir parçası olarak üç boyutta inceler. Bu üç boyut ayrıca kaynak metinlerde ve çeviri metinlerde de bulunur ve çeviri etkinliğinin dil, kültür, farklı insanlar arasındaki ilişkiler, farklı kimlikler ve hatta zaman ve mekândaki farklı noktalar gibi çeşitli bileşenleri ihtiva eder (Arrojo, 1998, s. 44’ten aktaran Valdeon, 2007, s. 100).

Hatim ve Mason’ın, çevirinin ideolojisi ve ideolojinin çevirisi ayrımından yola çıkarak Fang, bu ayrımın kafa karıştırıcı olduğunu belirtir; çünkü ideolojinin çevirisi daha çok çevirinin ideolojisini açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, ideolojinin çevirisinin yeniden yorumlanması gerektiğini belirtir. Ona göre, çevirinin ideolojisi kavram olarak ideolojinin, çeviri aracılığıyla çeviri sonucu aktarılması anlamına gelir. Bu aktarımın analizi, sözcüksel, sözdizimsel ve söz-eylem düzeyi de dâhil olmak üzere mikro düzeydeki karşılaştırmalı analizleri sağlar. Buna dayanarak ideolojik farklılıklar dile getirilebilir. Fang’ın Van Dijk’tan aktardığına göre, ideolojik farklılıkların metin içi analizinde EŞÇ, “ideolojinin çevirisi”nin araştırılmasında yararlı bir yöntemdir; çünkü EŞÇ öncelikle sosyal gücün kötüye kullanımı ve tahakkümü, sosyal ve politik bağlamda metin ve konuşma ile eşitsizliğin kabul edilmesi, yeniden üretimi ve eşitsizliğe direnç gösterilmesi ile ilgilenir (Fang, 2011, s. 163).

Valdeon’a göre EŞÇ ve çeviri çalışmaları aynı zamanda yazar-metin-okuyucu ve çevirmen-metin-okuyucu arasındaki ilişkinin tartışılmasında “arabuluculuk” terimini paylaşırlar. Fairclough, kitle iletişim araçlarının önemli bir özelliğinin kamu ile özel alanlar arasında aracılık yaptığını savunmaktadır. Aracılık süreci metin üreticileri ile metin tüketicileri arasındaki zincir olarak yorumlanır. Buna göre, metin üreticileri, ağırlıklı olarak kamuya açık kaynak materyalleri kullandıkları için kamusal alana aittir; metin tüketicileri ise, evin ve ailenin özel alanlarına aittir. Bunu bir örnekle açıklayan Fairclough, The Sun gazetesinde yayınlanan bir yazı için metin üreticilerinin resmî dili daha günlük bir dile dönüştürdüklerini belirterek, Stuart Hall ve arkadaşlarına dikkat çekmiştir. Buna göre, Fairclough’un belirttiği üzere resmi görüşlerin “halka açık bir deyim”e dönüştürülmesi medyada sık rastlanan bir durumdur. Bu resmi kaynakların ve resmî pozisyonların günlük

söyleme çevrilmesiyle izleyicinin onayı alınarak meşrulaştırılmasına katkı sağlar (Valdeon, 2007, s. 102). Bu noktada, metin üreticileri ile metin tüketicileri arasında çevirmen bir aracılık görevi görmüş olur.

Çalışmasında çevirmenleri “kültürlerarası araçlar” olarak ele alan Valdeon, bunun nedenini açıklamak amacıyla aracılık konusunda Robert de Beaugrandes’nin tanımını benimseyen Olk’un görüşlerine de yer verir. Beaugrandes’ten aktaran Olk’a göre, “aracılık/arabuluculuk” bir metnin, çevirmenin ideolojisine göre manipüle edilme şekillerini ifade eder. İdeolojinin mutlaka bir dizi sahte inanç ve baskıcı tutum olarak anlaşılması gerekmez. Ancak, çevirmenin, kendi inançlarıyla şekillendirmeden, kaynak ve hedef metnin amaçları arasında bağlantı kurma yeteneğine sahip olmasını beklemek makuldür (Valdeon, 2007, s. 103).

Puurtinen (2000)’e de göre EŞÇ’nin amacı, ideolojinin metin üreticisinin dilsel seçimlerini nasıl etkilediğini ve bir kişinin ideolojileri korumak, güçlendirmek veya bunlara meydan okumak için dili nasıl kullanabileceğini ortaya koymaktır. Aslında, metin üreticilerinin dilsel seçimleri sıradan değildir; bu seçimler yazarlar ve çevirmenler dâhil metin üreticisinin belirli bir ideolojik duruşunu ortaya koymaktadır (Shahsavari ve Naderi, 2015, s.38). Daha da açık bir ifadeyle, söylemin bir ürün değil, bir süreç olduğu göz önünde bulundurulursa, bunu analiz etmek için hem metnin kendisine hem de metnin içine gömülü olduğu bağlama bakmak gerekir. Söylem sürecinin bir parçası olan metni bağlamından yalıtılmış bir şekilde incelemenin anlamı yoktur. Metin, anlam üretici (kodlayıcı) ve anlam yorumlayıcının (kod çözücü) ürünüdür (Talbot, 2007, s. 10).

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışma kapsamında incelenen haber metinleri ve köşe yazılarının ABD, İngiltere, Rusya ve İsrail basınından seçilmiş olması, şüphesiz, tesadüfi değildir. Tarihten bugüne dış politikamızı şekillendiren bu ülkelerle ilişkilerin nasıl geliştiği, nerede çıkmaza girdiği, bu ülkelerin neden önemli olduğunu anlamak açısından ilişkilerin gelişim aşamalarını gözden geçirmek yerinde olacaktır. Araştırma kapsamına dâhil edilen ülkeler ile siyasi ilişkiler fazla ayrıntıya girmeden, sadece fikir vermesi açısından ele alınacaktır.

5.1. Türkiye'nin Dış İlişkileri ve Ülkede Yaşanan Siyasi Gelişmeler

5.1.1. Türkiye'nin Dış İlişkileri

5.1.1.1. Türkiye-ABD ilişkisi

Tarihsel olarak, Osmanlı Devleti ile ABD ilişkisi, ABD'nin kuruluşunu geç tamamlaması ve uyguladığı 1823 *Monroe Doktrini*³ sebebiyle diğer ülkelere kıyasla geç başlamıştır (Koçak, 2018, s. 97). Monroe Doktrini ile ABD hem kıtada hâkimiyeti sağlamış hem de Avrupalı devletleri Amerika kıtasından uzak tutmayı başarmış, öte yandan da Avrupa'da yaşanan çatışmaları fırsata dönüştürerek Avrupa'nın iç işlerine müdâhil olmuş ve Avrupalı devletleri kendisine bağımlı hâle getirmiştir (Ercan ve Ayata, 2018, s. 116).

1776'da bağımsız olunca 1783'ten itibaren ticari faaliyetlerine başlayan ABD ile Osmanlı Devleti ilk olarak 1783'te Mağrib (Fas, Tunus, Cezayir ile Trablusgarb'tan oluşan bölge) adı verilen bölgede karşılaşmıştır. Mağrib korsanlarının ABD gemilerine saldırması sonucunda ABD, Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Fas, Tunus, Cezayir ve Trablusgarp bölgeleriyle çeşitli ticari antlaşmalar imzalamıştır ve ilişkiler konsolosların atanması ve misyonerlik çalışmalarıyla devam etmiştir (Koçak, 2018, s. 98-100).

1830'da yapılan Ticaret ve Seyr-i Sefâin Anlaşması'yla resmen başlayan Osmanlı-ABD ilişkileri ABD'nin 1917'de Almanya'ya savaş ilan ederek Birinci Dünya Savaşı'na

³Adını ABD'nin Beşinci Başkanı James Monroe'dan alan bu doktrine göre ABD, Avrupa ülkelerine eşit mesafede duracak ve içişlerine karışmayacaktı.

girmesi üzerine Babıali'nin 5 Nisan 1917'de İstanbul'daki ABD elçisine verdiği notayla kesilmiştir. Diplomatik ilişkilerin yeniden kurulacağı 1927 yılına kadar Türk-ABD ilişkileri ikili bir anlaşma temeline dayanmadan sürdürülmüştür (Erhan, tarihtarih.com).

Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin Yunanistan'a iki savaş gemisi satması, ABD'nin Yunanistan'a savaş yardımında bulunması şeklinde yorumlanmış, savaşın sonuna doğru ABD'nin Almanya'ya savaş ilan etmesi sonucu 1917'de Osmanlı Devleti ABD ile siyasi ilişkilerini sonlandırmıştır (Koçak, 2018, s. 102-103).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'yle ABD, savaşın ardından imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından Anadolu'ya işgal kuvveti göndermemiştir. Başkan Woodrow Wilson'un yenedünya düzeninin temellerini açıklayan 14 ilkesinin içinde Osmanlı Devleti'ndeki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmasından bahsederek diğer uluslara da özerklik tanınmasını dile getirmiş (self-determinasyon) ve bu sayede Kurtuluş Savaşı'na katılanlar arasında yeni Türkiye'nin ABD mandası altına girmesi gerektiğini düşünen bir grubun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Wilson'un self-determinasyon ilkesi, Doğu Anadolu'yu da kapsayacak şekilde bir Ermenistan Devleti kurulması için kullanılmasıyla Kurtuluş Savaşı sırasında ABD ile ilişkiler, Doğu Anadolu topraklarının Ermenistan sınırlarına katılmaması ve Türklerin işgalcilere karşı yürüttüğü haklı mücadelenin tanınması için yürütülen girişimler üzerine oturtulmuştur. Bağımsız Ermenistan konusu Türk-Amerikan ilişkilerindeki konumunu korumaya devam etmiş, 28 Mart 1920'de Mustafa Kemal İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Mark Bristol'e yolladığı bir mektupta, Doğu Anadolu'daki Ermenilerin Müslüman ahaliye yaptıkları zulümleri şiddetle protesto ettiklerini dile getirmiş, ABD Hükümeti'nin bu durumu dikkate almasını talep etmiştir. İngiltere'den aldıkları cesaretle Batı Anadolu'da başlayan Yunan ilerleyişiyle eş zamanlı olarak Ermenilerin Doğu Anadolu'da Haziran 1920'de başlattıkları saldırı, 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması hükümlerine göre Ermenistan'a bazı Türk topraklarının verilmesi konusu resmiyet kazanınca daha da artmış, Kazım Karabekir komutasındaki millî kuvvetler, Ermeni ilerleyişini önce durdurmuş, ardından da Ermenilerin geri püskürtülmesi sonucunda 2 Aralık 1920'de TBMM Hükümeti'yle Ermenistan arasında Gümrü Antlaşması imzalanarak, Ermenilerin Doğu Anadolu üzerindeki toprak taleplerinden vazgeçmeleri sağlanmıştır. Böylece Ermenistan konusu siyasi alanda bir sorun olmaktan çıkmıştır. Ermenistan konusunun da, Amerikan mandacılığı gibi gündemden çıkmasından sonra Türk-Amerikan ilişkileri iki

konu üzerinde yoğunluk kazanmıştır. Bunlardan ilki TBMM Hükümeti'nin Sovyet Rusya ile yakın işbirliğine girmiş olduğu iddialarının ABD Hükümeti nezdinde yol açtığı memnuniyetsizlikti. İkinci konu ise, Anadolu'daki Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerinin yol açtığı rahatsızlıktı. 1890'ların ortalarından itibaren Amerikan misyonerlerinin Ermeni ayaklanmalarının çıkması ve yürütülmesinde oynadıkları rolün bilinciyle hareket eden TBMM hükümeti, insani yardım görüntüsü altında Anadolu'da savaştan zarar gören halka yönelik sürdürülen siyasi çalışmalar yürüten misyonerlerin durdurulmasını talep ediyordu. Ankara'nın misyoner faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlık Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra da edecek, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bu tür faaliyetlerin yasaklanması ABD'de rahatsızlığa yol açacaktı. Cumhuriyet'in ilanından İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geçen sürede 1917'de kesilen ilişkilerin yeniden kurulması ve yeni bir anlayışla geliştirilmesine sahne olmuştur; ancak Türk-Amerikan ilişkileri çok sınırlı düzeyde gelişme göstermiştir. İlişkilere yeni boyutlar eklenmesi ancak 1945'ten sonra uluslararası ilişkiler düzeninin yeni bir evreye girmesiyle gündeme gelecektir (Erhan, tarihtarih.com).

Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD liderliğindeki demokratik Batı dünyasıyla SSCB'nin önderliğindeki Komünist Blok arasında her anlamda nüfuz kurma adına yapılan mücadeleyi ifade eder (Göktepe ve Seydi, 2015, s. 197). ABD, izolasyon politikasını bıraktıktan sonra, uluslararası arenada kendisine daha fazla yer edinmeye çalışmış, yaptırım gücü olan bir devlet hâline gelmiştir. Zamanla büyüyen ve güçlenen ABD, Sovyet Rusya ile paylaştığı “süper güç” rolünü Soğuk Savaş sonrasında tek başına üstlenerek “yenidünya düzeni”ni kurmak için harekete geçmiş ve dış politikasını bu çerçevede şekillendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile uluslararası sahnede boy göstermeye başlayan ABD, Orta Doğu'da İngiltere'den boşalan yere sahip olmuş ve günümüze kadar gelen süreçte bölgede tek hâkim güç konumunu korumaya yönelik politikalar izlemiştir (Ersoy Öztürk, 2011, s. 11). ABD “Yeni Dünya Düzeni” altında uluslararası sistemi, özellikle de Ortadoğu'yu yeniden şekillendirmeye çalışırken, hem Avrasya'da, Orta Doğu'da ve Orta Asya'da Rusya'yı çevreleyerek Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu kırıp, onu yalnızlaştırmak istemiş, hem de bir zamanlar bölgede hâkimiyet sağlamış olan İngiltere, Fransa ve Türkiye gibi devletleri planına dâhil etmemiştir (Ercan ve Ayata, 2018, s. 118).

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Türkiye'ye duyduğu ilginin birincil nedeni Türkiye'nin jeopolitik konumu olduğu söylenmektedir. Türkiye'nin SSCB'ye yakınlığı ve Ortadoğu'daki tarihi bağları nedeniyle ABD, Türkiye ile ilişkilerini geliştirmede fayda görmüş, Soğuk Savaş koşulları altında ABD dış politikasını şekillendiren ve Sovyetlerin Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'e yayılmasını önlemeyi amaçlayan jeopolitik bir söylem yaratmıştır (Atmaca, 2014, s. 20). Bu nedenle Türk-Amerikan ilişkileri İkinci Dünya Savaşı'nın sonunu takiben başlayıp yaklaşık elli yıl süren Soğuk Savaş dönemi boyunca genelde karşılıklı güvene dayalı bir ilişki halinde, ulusal güvenlik politikaları çerçevesinde belirlenen çıkarlar üzerinden yürümüştür. Sovyetler Birliği ve ABD'nin hâkim olduğu bu iki kutuplu dönemde uluslararası ilişkiler, dolayısıyla Türkiye-Amerika ilişkileri, ABD-Sovyetler çekişmesine göre şekillenmiştir (Ersoy Öztürk, 2011, s. 13).

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla Türkiye'nin Sovyet etkisi altına girmemesi, ABD açısından son derece önemli olmuştur. Türkiye'nin Avrupa, Asya, Afrika arasındaki kara, hava ve deniz yollarının denetiminin sağlanabileceği bir konumda olması ve SSCB'nin Türkiye'yi ve Boğazları ele geçirmesi durumunda Irak ve İran yoluyla petrol bakımından zengin Orta Doğu'ya girerek üç kıtanın ticaret yollarını denetimi altına alabilme ihtimali vardı ve ABD Türkiye'ye destek vererek bu tehlikeyi bertaraf etmek istiyordu (Erhan, 2003, s. 531). Truman Doktrini'nin temel motivasyonu da buydu.

12 Mart 1947'de Truman Doktrini yayınlanmıştır. Truman Doktrini, ABD'nin uluslararası politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Bu doktrin ile ABD komünizm tehdidi altındaki devletlere mali ve askerî yardım yapacağını açıklamıştır. Bu kapsamda Yunanistan ve Türkiye'ye yardımlar yapılmış, bu süreci Marshall yardımları takip etmiştir (Durmuş, 2011, s. 5). Truman Doktrini kapsamında yapılan yardımların tahsis edilme amacı dışında kullanmasının yasak olduğunun ifade edilmesi ve Türkiye'ye bundan sonra yapılan tüm askerî yardımların bu şarta dayandırılması, Türkiye'nin dış politikada ABD'ye bağımlılığını artırmıştır. Nitekim Türkiye 1964'te Kıbrıs'a müdahâle etmek istediğinde, ABD bu maddeyi hatırlatarak harekâtı önlemiş ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra da bu maddeyi ihlal ettiği gerekçesiyle Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır (Erhan, tarihtarih.com).

ABD, 1947 Truman Doktrini ve ABD ve SSCB'yi Orta Doğu'da karşı karşıya getiren 1957 Eisenhower Doktrini ile kendisinin dış ülkelerde meydana gelen siyasi

olaylara müdahâle hakkı bulunduğunu tüm dünyaya duyururken, Marshall Planı ile de dünya ticari sistemine her an müdahâlede bulunabileceğini göstermiştir. ABD'nin ekonomik politikaları ekseninde Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (1945), Uluslararası Kalkınma ve Gelişme Ajansı (IDA), 16 Nisan 1948 yılında Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OECD) kurulmuştur. Bu kurumlar Marshall yardımlarının etkisinde geçerlilik kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall yardımları ön plana çıkmaktadır. 1950-1960 döneminde ABD ekonomik ve askerî yardımlarla Türkiye'nin yanında olmuştur (Arda, 2018, s. 43). Moskova, Marshall'ın yardım önerisine Doğu Avrupa'nın ellerinden çıkacağı endişesi ile “hayır” yanıtı verdiğinde, bir anlamda Soğuk Savaş alenen başlamıştır (Güler, 2012, s. 20).

İlerleyen dönemlerde Türkiye, ABD kampındaki yerini sağlamlaştırmış, Kore Savaşı'na katılmış ve 1952'de NATO'ya üye olmuştur. Ekonomik kalkınmayı öncelikli hâle getiren Türkiye, hem Arap dünyası ile arasına mesafe koymuş hem de üçüncü dünyacı hareketlerden uzak durarak Batı ve ABD lehinde hareket etmiştir. 1948'de İsrail'i tanınması, Arap dünyası ile mesafesini iyice aralasa da bu destek Türkiye-ABD ilişkilerinin Orta Doğu ayağında belirleyici olmuştur. Geleceğini Batı'da gören Türkiye, Sovyet komünizminden uzak durmaya çalışmış, bu bağlamda bazı üslerinin NATO amaçları dışında ABD tarafından kullanılmasına izin vermiştir. Takip eden süreçte, ABD ile SSCB arasındaki ilişkiler yumuşamaya girerken, Türkiye'de anti-Amerikan eğilimli öğrenci hareketleri baş göstermiş, yumuşama süreci Türkiye'nin uluslararası arenada, özellikle ABD açısından, öneminin eksildiği algısına yol açmış ve ABD'nin bu dönem yaşanan 1962-Küba Krizi, 1964-Johnson Mektubu gibi olaylarda Türkiye'nin çıkarlarını hesaba katmadan izlediği politikalar iki ülkenin arasında problemlere yol açmıştır. Türkiye'nin ABD'nin baskısıyla yasakladığı afyon ekimini, 1974 yılında yeniden serbest bırakması ve 1974 Kıbrıs Harekati'nı takiben Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu ile ilişkiler iyice gerilmiştir (Ersoy Öztürk, 2011, s. 13).

Türkiye-ABD ilişkilerinde sorun yaşanması aslında Detente (Yumuşama) döneminde başlamış ve önce 1962 Küba Krizi ve ardından 1964 Johnson Mektubu iki ülke arasındaki ilişkilerde çok ciddi farklılaşmalar olduğunu ortaya çıkarmıştır. 1970'in başından itibaren Doğu-Batı yakınlaşması, diğer taraftan ABD-Çin yakınlaşması ile ilerlemekteydi. 1962'de Küba Krizi sırasında Türkiye'den kolayca vazgeçen ABD, Vietnam bataklığından kurtulmak adına Çin ile bile yakınlaşmış ve sonuçta bu bataklıktan

kurtulmuştur. Ancak ABD Vietnam sonrası “domino etkisi” bağlamında önlemeye çalıştığı hiçbir şeyi önleyememiş, Kuzey Vietnam 1975’te önce Güney Vietnam’ı arkasından Laos ve Kamboçya’yı işgal etmiştir. Türkiye’nin Kıbrıs’a barış operasyonu yapabilmesi aslında bu konjonktürle ilgilidir. 1974 Kıbrıs harekâtının ardından Batılı ülkelerin Türkiye karşıtı tutumu, Türkiye’yi Orta Doğu ülkelerinin yanı sıra SSCB ile yakınlaştırmaya başlaması ve 1970’lerin sonlarına doğru artan iç karışıklıklarda Sovyetlerin etkisinin olduğu iddiaları yaygınlık kazanırken, Türkiye’nin bu devletin etkisine girmesi olasılığından endişelenen ABD, 1978’de ambargoyu kaldırmıştır (Arı, 2010, s. 35-36).

1979’da Türkiye’nin stratejik önemini artıran önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan biri Sovyetlerin Afganistan’ı işgal etmesi, diğeri ise İran İslam devrimidir. Şah’ın devrilmesi ve Ayetullah Humeyni’nin Batı karşıtı fikirleri, ABD’nin bölgedeki bir müttefikini kaybetmesiyle sonuçlanmış, Türkiye krizli bir bölgede ABD için güvenilir bir ittifak olarak görülmüştür (Ersoy Öztürk, 2011, s. 14). Sovyetlerin Afganistan’ı işgal ederek İran’ı denetim altına alması bir anda dünyanın enerji merkezi olan Körfeze ulaşması ABD’yi ve Batı’yı bütün politikalarını yeniden değerlendirmek zorunda bırakmıştır. ABD, Nixon Doktrini çerçevesinde 1969’dan beri uyguladığı daha az görünür olma politikasını bırakarak, önce Carter sonra da Reagan ile daha aktif hâle gelmeye karar vermiştir. Bu çerçevede Türkiye’nin önemi iyice artmıştır. ABD’nin İsrail’e desteğine rağmen, bu dönemde Filistin’e desteğini sürdüren Türkiye, Arap ülkelerinin Filistin sorununa ilişkin barış planlarına BM ve diğer platformlarda destek göstererek Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiştir (Arı, 2010, s. 39).

Güler’in Morgenthau’dan aktardığına göre, ABD Truman ve Eisenhower Doktrinleri ile statüko koruyucu bir politika benimserken, Nixon Doktrini ile bundan böyle bölgesel çatışmalara doğrudan askerî müdahâlelerde bulunmayacağını ve bunun yerine askerî ve ekonomik yardımlarla yetineceğini belirtmiştir. ABD, 1980’de Başkan Jimmy Carter’ın Basra Körfezi bölgesine yapılacak bir saldırının ABD’nin yaşamsal çıkarlarına yöneltilmiş bir saldırı olarak algılanacağını ve bu çıkarları korumak için asker kullanabileceğini belirten Carter Doktrini ile askerî çatısını Körfez bölgesini de içine alacak şekilde genişletmiştir. Carter Doktrini, Nixon Doktrini’nin egemen olduğu 1970-1980 dönemine son vererek, ABD’nin askerî müdahâlelerini meşrulaştıran yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Başkan Carter, danışmanı Brzezinski aracılığıyla SSCB etrafında ılımlı İslam’dan “yeşil kuşak” oluşumunu ilan etmiş, bu proje Türkiye’de 12

Eylül rejimi döneminde Türk-İslam sentezi yoluyla destek görmüştür. Ne var ki bu politika, İslam devletlerinde beklenen ilgiyi görmemiş, bir kısım insanlar ılımlı kelimesini İslam'ın özünden kopma olarak algılamak, bazıları da İslam'a tahammül edemediklerinden bu politikaya destek vermemiştir (2012, s. 21).

1985'e gelindiğinde ABD, Reagan Doktrini'ni uygulamaya geçirerek anti-komünist devrim ve ayaklanmalara destek vereceğini açıklamıştır. Bu sayede SSCB'yi askerî harcamalarını artırmaya zorlayarak ekonomik açıdan daraltmayı öngören bir strateji geliştirmiştir. Sonunda, SSCB askerî harcamalarında indirim gitmiş ancak komünist rejimin yıkılmasına mani olamamıştır (Güler, 2012, s. 22).

Reagan döneminde ikinci önemli doktrin de, sonuçları ve izleri Orta Doğu'da hâlâ gözlemlenebilecek olan Wohsletter Doktrini'dir. Bu doktrine göre ABD, SSCB'nin etkisini kırmak için Türkiye'den Pakistan'a kadar olan bölgede bir Yeşil Kuşak oluşturulmasını önermiş, bu kuşağın hem birbirleri hem de Çin ile ilişkilerinin geliştirilmesini teşvik etmiştir. Radikal İslam bu doktrinde ABD için tehdit sayılmıştır (Ersoy Öztürk, 2011, s. 14).

Dünyanın iki kutuplu yapısının bir sonucu olarak gündeme gelen ve Soğuk Savaşın bir simgesi olarak görülen Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması ile birlikte uluslararası ilişkiler yeni bir biçim almaya başlamıştır. 1990/91 Körfez krizi sırasında ABD ve SSCB bu kriz esnasında görülmedik bir işbirliği yaparak BM bünyesinde peş peşe kararların alınmasına vesile olmuşlardır. İran-Irak Savaşı boyunca ve sonrasında İran tehdidini engellediği için ödüllendirilen ve silahlandırılan Saddam'ın bu gücünü Kuveyt'i işgal etmek için kullanması, uluslararası barış ve güvenliğe karşı son derece ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve sonuçta karşısındaki büyük koalisyona karşı koyamayan Irak büyük bir darbe almıştır. Türkiye, Saddam'a karşı diğer Orta Doğu ülkelerinin de katıldığı ve Batılı ülkelerin oluşturduğu koalisyona destek vermiş ve Çöl Fırtınası Operasyonu sırasında topraklarını ABD kullanımına açmış, BM'nin Irak'a karşı ambargo kararına katılmış ve bu doğrultuda Kerkük-Yumurtalık boru hattının faaliyetleri durdurulmuştur. Türkiye'nin bu tutumunda Irak'ın hegemonik konuma yükselerek sorunlarını güç yoluyla çözme eğiliminde olacağından kaynaklanmaktaydı. Batılı ülkelerde petrol kaynaklarının Irak'ın eline geçmesinden ve Batı'ya güvenli ve sürekli bir şekilde transferinin aksayacağı

endişesi hâkimken, Türkiye bölgedeki dengenin Türkiye'nin aleyhine bozulmasından endişe duyuyordu (Arı, 2010, s. 43-44).

ABD'nin Saddam'ın gücünü azaltmak için başlattığı operasyonlar, 1990'ların sonunda Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin oluşmasına yol açabileceği ihtimalinin ağırlık kazanması, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yaklaşımında ABD'den farklı görüşler taşıdığını somut olarak ortaya koymuştur. George W. Bush'un, 11 Eylül 2001'den sonra "terörle mücadelesinin" 2. aşamasının Saddam Hüseyin'i hedef alabileceği yönündeki siyasi yorumların artması Türkiye'yi, böyle bir müdahâlenin Kürt devletinin kurulmasına yol açabileceği sebebiyle endişelendirmiştir (Erhan, tarihtarih.com).

İki kutuplu yapının yıkılması ve ABD'nin büyük güç olarak uluslararası arenada yerini almasını takip eden süreçte ve özellikle 11 Eylül saldırıları ve Irak krizi sonrasında ortaya çıkan problemler Türkiye-ABD ilişkilerine olumlu yansımıştır. 11 Eylül saldırıları hem Amerikan dış politikasının değişmesinde ve netleşmesinde hem de küresel düzende taşların yeniden dizilmesinde büyük rol oynamış olması açısından önemlidir. Zira bu saldırıların akabinde ABD yönetimi tek başına hareket edeceğinin sinyallerini vermiş böylece kendi güvenliği söz konusu olduğunda küresel işbirliğinden kaçınarak tek taraflı hareket edeceğini etmiştir. Bu çerçevede "önleyici savaş", "önceden saldırı" söylemiyle ifade edilen bu doktrin Irak'a düzenlenen "Irak'a Özgürlük Operasyonu" adlı ABD harekâtı ile somutlaştırılmıştır (Ersoy Öztürk, 2011, s. 15).

Türkiye-ABD ilişkilerinde geçmişte de inişler çıkışlar yaşanmakla beraber, Türkiye-ABD ilişkilerinde sorun 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaliyle patlak vermiştir. ABD'nin bütün kaynakları ve petrol gelirleri BM kontrolü altındaki Irak'ı niye işgal ettiği tam olarak netlik kazanmamıştır. Irak petrollerinin ele geçirilmesi, İsrail karşıtı Arap cephesinin bölünmesi gibi nedenler ABD'nin Irak'a 2. Müdahâlesinin gerçek nedenleri olarak gösterilmiştir. Kuveyt'in Irak'ın işgalinden kurtarılması gibi haklı bir gerekçe ile yapılan 1990 yılındaki ilk Irak müdahâlesinde ABD ile çok yakın işbirliği kurabilen Türkiye, 2003 yılında gerçekleşen bu 2. müdahâlede farklı bir tutum takınmış, ABD'nin Irak'ı işgali ve işgalden sonra yanlış politikaları Türkiye ile ABD arasında iplerin gerilmesine yol açmıştır. Türkiye ile ABD'nin Filistin sorunu, Montrö anlaşmasının uygulanması gibi konularda farklı görüşlerde olduğu ve Türkiye-ABD arasındaki bu görüş ayrılıklarının zaman zaman büyüdüğü bilinmektedir. Müttefik ve dost olsalar da ülkelerin

zaman zaman farklı konularda farklı görüşte olmaları doğal olsa da ABD'nin önce Irak'ta ve sonra Suriye'de uyguladığı politikalar Türkiye'nin iç ve dış güvenliği ile Orta Doğu'daki çıkarlarını tehlikeye düşüren bir hâl almıştır (Çelikkol, *Hürriyet*).

İlişkilerin başladığı zamandan Obama dönemine kadar Türkiye-ABD ilişkileri taraflar arasında çalkantılı dönemler yaşanmasına rağmen stratejik önemini korumuştur. Taraflar ilişkileri iki ülke meselesi ötesine taşıyarak Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya ve Balkanlar, enerji güvenliği, nükleer yayılma ve küresel ekonomi alanına yaymışlardır; fakat yenedünya sisteminin şekillenmeye başladığı dönemden itibaren, özellikle Obama döneminde taraflar arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamış, günümüzde Trump yönetimi ile birlikte ilişkiler her geçen gün gerilerek kopma noktasına gelmiştir. İki ülke arasındaki bu model ortaklığın bu kadar kopma noktasına gelmesinde en büyük etken Türkiye'nin 2000'li yıllardan sonra kendi kendine yetmeye başlaması ve bu gelişime istinaden Türkiye'nin İslam coğrafyasıyla yakından ilgilenmeye başlaması ABD'yi şaşırtmıştır. Türkiye'nin bölgede aktör olma arzusu içinde olduğu kanaatine varan ABD, Türkiye'ye karşı karalama propagandası başlatmıştır (Ercan ve Ayata, 2018, s. 121). Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin 2002'de iktidara gelmesi, Türkiye'de algılanan Amerikan hegemonyasına karşı İslami direnişe dönüşmüştür. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik teorisini kullanan AKP, Ankara'yı Batı ve Amerikan stratejilerinden kurtarmaya ve küresel olmasa da siyasi İslam ideolojisine dayanan alternatif bölgesel bir güç merkezi hâline getirmeye çalışmıştır (Moudouros ve Michael, 2014, s. 272'den aktaran Trangka, 2017, s. 2).

Türk-Amerikan ilişkileri, Cumhurbaşkanı Gül ile Rusya Cumhurbaşkanı Medvedev'in 13 Şubat 2009'da Türk-Rus ilişkilerini güçlendirecek ortak bildiriye imzalaması ile daha da zayıflamış. Türkiye'nin ABD'nin ezeli düşmanı ile işbirliği yapması, Cumhuriyetçi ABD Kongresi'nin Ermeni Soykırımı kararının kabulü konusunda baskıları artırmasıyla sonuçlanmıştır. Nitekim 4 Mart 2010'da Dışişleri komitesi tarafından Ermeni Soykırımı Karar tasarısı kabul edilmiştir (Trangka, 2017, s. 2).

Obama 2009 yılında Başkan olduğunda Türkiye-ABD ilişkileri en problemli dönemlerinden birini yaşamaktaydı. ABD'nin Irak'ı işgal kararı ve Türkiye Parlamentosunun ABD'nin Türkiye üzerinden Irak'a girmesini engelleyen 1 Mart tezkeresi ile başlayan kriz, çuval hadisesi ile en sorunlu dönemlerden birine girmişti. Başkan Obama

Türkiye ile ilişkileri öncelikle hâle getiren bir bakış açısıyla göreve başlamış, ilk dönemi boyunca Obama ve Erdoğan arasındaki yakın ilişki ve model ortaklık söylemi iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu düzeye çıkarmıştır, ancak Obama'nın ikinci döneminin başlamasıyla iki ülke arasındaki bölgesel sorunlar üzerinde ciddi anlaşmazlıklar yaşamaya başlamıştır (Kanat, Michalke, Hannon, 2017, s. 9).

Obama dönemi ve sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin kriz hâline dönüşmesine, Mavi Marmara Baskını olayında ABD'nin İsrail'e karşı Türkiye'nin beklediği tepkiyi göstermemesi, buna karşılık BM Güvenlik Kurulu'nda ABD'nin İran'a yaptırım veya ambargo kararına Türkiye'nin ret oyu kullanması ve Türkiye'nin 3 Temmuz 2013 tarihinde Mısır'da Mursi'yi deviren askerî darbeye karşı sert tavır takınarak darbe yönetimini tanımaması ve ilişkileri askıya alması, buna rağmen ABD'nin darbe yönetimini desteklemesi, ABD'nin Suriye meselesinde Türkiye'yi önce destekler gibi görünüp sonra tutum değiştirerek Esad rejimini savunması ilişkilerin gerilemesine neden olmuştur (Ercan ve Ayata, 2018, s. 121).

Suriye'deki çatışmaya ilişkin uyuşmazlık ve 2013 yılında Mısır'daki darbe sonucunda yaşanan anlaşmazlık ikili ilişkilerde sorunlara yol açmış, Kobani kriziyle birlikte Suriye konusunda gerginlik tırmanmıştır. Türkiye ile ABD arasında PYD konusundaki anlaşmazlıklar DEAŞ'ın 2014 yılında Türkiye-Suriye sınırında yer alan ve PYD kontrolünde olan Kobani'yi kuşatmasıyla gündeme gelmiştir. İki örgüt arasındaki çatışmalarda Obama yönetiminin Türkiye'nin kaygılarına kayıtsız kalması ve PYD'ye destek olması Türkiye-ABD ilişkilerini germiştir. ABD'nin Türkiye'nin pozisyonuna yönelik eleştirileri, Türkiye'nin ise ABD'nin YPG'ye askerî destek sağlamasından rahatsızlık duyması iki ülke arasında en büyük güven bunalımlarından birine yol açmıştır. YPG'nin ana kolu olan PKK'nın Türkiye'de düzenlediği saldırılar, YPG'nin Fırat Nehri'nin batısına geçecek izlediği yayılmacı politika, özellikle Fırat Kalkanı operasyonu sonrasında YPG güçlerinin Türk birliklerini hedef alan saldırıları, ABD ile yaşanan güven bunalımını körüklemiştir (Kanat vd., 2017, s. 9-19).

ABD'nin Suriye'de terör örgütü PKK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG ile DEAŞ terör örgütüyle mücadele gerekçesi kullanılarak, girdiği işbirliğini Türkiye'nin kabul etmesinin imkânsızlığı ABD tarafından "görülmemektedir". Türkiye açısından DEAŞ'la mücadele, bölgedeki İran etkisinin azaltılması gibi gerekçeler ABD'nin PYD/YPG'ye

verdiği destek için kesinlikle gerekçe olarak kabul edilemez. Obama yönetiminin Suriye politikası 2013 yılı başlarından itibaren Türkiye için anlaşılmaz ve yanlış bir yola girmiştir. Suriye rejiminin meşruluğunu kaybettiği ve değişmesi gerektiği söylemleriyle harekete geçen Obama yönetimi, bu doğrultuda gerekenleri yapmamış, rejimin varıl bombalarıyla Suriye halkına saldırmasına, sivil halka karşı kimyasal silah kullanmasına, ilk önce İran daha sonra Rusya'nın Suriye iç savaşına doğrudan müdahâle etmelerine göz yummuştur. ABD'nin ciddi ve kapsamlı bir Suriye stratejisi ortaya koymaması Suriye'de bugün yaşanan tablonun ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. ABD Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarındaki PYD/YPG ile işbirliğine dayanan Suriye'deki Amerikan varlığının devamını savunduğu anlaşılan bir kadro bulunmasına rağmen, Başkan Trump, Suriye'deki çıkmazı gördüğü ve ne ölçüde ve nasıl uygulanacağı açık olmayan son çekilme kararını bu şekilde açıkladığı görülmektedir. Bu doğrultuda hareket edildiği takdirde, Suriye başlarında Türkiye ile ABD arasında işbirliği yolu yeniden açılmış olacaktır (Çelikkol, *Hürriyet*).

ABD'nin müttefiklerini yüz üstü bıraktığı veya tehlikeye attığı şeklindeki ifadeler, ABD'nin müttefikleriyle olan ilişkilerini açıklama sık sık kullanılır olmuştur. ABD'nin müttefiklerle ilişkilerindeki kayıtsızlığı, duyarlılığın olmadığını, bazı durumlarda ABD'nin müttefiklerinin kaygılarını paylaşmadığını göstermektedir. Bu genel durum Türkiye-ABD ilişkileri için de geçerlidir, iki ülke arasındaki dalgalanmalar karşılıklı ilişkilerde özellikle Bush'lu yıllardan bu yana dalgalı olmasına rağmen Haziran 2013'te meydana gelen Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nden sonra ilişkiler giderek kötüleşmiştir (Kanat vd., 2017, s. 8).

İki ülke arasında güven bunalımını körükleyen bir diğer olay ise 15 Temmuz darbe girişimidir. FETÖ terör örgütünün ABD'deki yapılanması ve ABD'nin 15 Temmuz 2016 darbe girişimindeki rolü konusunda ortaya çıkan soru işaretleri nedeniyle zaten gergin olan Türkiye-ABD ilişkilerine, ABD'nin Suriye'de Türkiye'yi dikkate almadan uygulama ve tutumlara girmesinin eklenmesi bugün Türkiye ile ABD arasında yaşanan “güven bunalımının” temelinde yatmaktadır (Çelikkol, *Hürriyet*).

Darbe girişimi sırasında ABD kamu diplomasisinin başarısızlığı ve Gülen'in iade olayı Türkiye'de ABD karşıtı söylemleri artırmış, ABD'de ise anti-Türkiye söylemi güvensizlik atmosferine katkıda bulunmuştur. ABD yönetimi Türkiye'de yaşanan darbe olayının yol açtığı trajediye kayıtsız kalmıştır. Nitekim 1999 yılında Türkiye tarihinin en

yıkıcı depremlerinden biri olan Marmara depreminin ardından Başkan Bill Clinton ailesiyle birlikte Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ziyaretiyle Türkiye'deki ABD algısına olumlu sağlamıştır; fakat Obama yönetimi Türk siyasi tarihi açısından oldukça önemli sonuçlar doğuran darbe girişiminde aynı desteği ve dayanışmayı göstermemiştir (Kanat vd., 2017, s. 13-14).

15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye-ABD ilişkilerine yansıyan bir başka etkisi ise Rahip Andrew Brunson krizidir. Darbe girişiminin ardından 2016 eylülünde İzmir Diriliş Kilisesi Rahibi ABD vatandaşı Andrew Brunson'un "Millî güvenliği tehdit eden faaliyetlerde bulunduğu" iddiasıyla eşiyle birlikte sınır dışı edilmesine karar verilmiş, sınırdışı işlemler devam ederken 15 Temmuz soruşturmasında gizli bir tanığın Brunson aleyhine savcılıkta ifade vermesi üzerine Brunson, Gülen ve PKK bağlantılı olduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. 16 Mayıs 2017'de Brunson'un serbest bırakılma talebi Washington'daki Trump-Erdoğan görüşmesinde dile getirilmiş, 28 Eylül 2017 tarihinde Polis Akademisi Mezuniyet Töreni sırasında Erdoğan'ın Brunson'a karşılık Gülen'in iadesini talep ettiği konuşması "pazarlık" eleştirilerine neden olmuştur. 13 Mart 2018'de Brunson için hazırlanan iddianamede "FETÖ/PYD üyeliği ve yöneticiliğinden" ömür boyu hapis cezası istendiği açıklanmış, 16 Nisan 2018'de görülen ilk duruşmada Brunson'un tutukluluk hâlinin devamına karar verilmiştir. Birkaç gün içinde ABD, Brunson'un serbest bırakılmamasının Türkiye için yaptırımlar doğurabileceğini belirtmiştir. Rahip Brunson'un devam eden süreçte serbest bırakılmaması üzerine ABD, Brunson'un serbest bırakılmamasında rol oynadıkları gerekçesiyle İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve Adalet Bakanı Abdülhamit Gül'e yaptırım kararı almıştır. Buna göre, iki bakan kara listeye alınarak ABD'deki mal varlıklarına el konulması, ülkeye geri girişlerinin ve ABD ile tüm ticari ve finansal ilişkilerinin dondurulması kararı verilmiştir. İki ülkeyi karşılıklı yaptırımlar uygulama noktasına getiren kriz ABD'li Evanjelist rahibin serbest bırakılmasıyla çözülmüştür (Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?, 2018).

Türk-Amerikan ilişkilerinde bir başka dönüm noktası da Rusya, İran ve Türkiye'nin, ABD'yi bir kenara bırakarak Suriye'de altı yıldır süren iç savaşı sona erdirmeye yönelik siyasi bir anlaşmaya varma çabalarını 2017'de Kazakistan'ın başkenti Astana'da görüşmeleri ile somutlaştırmalarıdır. Bu görüşmeler, yeni bir Batı karşıtı eksen olarak nitelendirilmiştir (Friedman, 2017, s. 1). Suriye krizine yönelik girişimler, Orta

Doğu'da ABD'nin etkisinin azaltılması istikametinde önemli bir gelişme olarak algılanmıştır (İsmayıl, 2017, s. 7). O zamandan bu yana, Erdoğan Washington'u Rus büyükelçisi Andrey Karlov'u öldürmek ve İslam Devleti'ni ve PYD'nin silahlı kanadını desteklemekle suçlamış, Erdoğan, Amerikalı yetkililerin 15 Temmuz Darbe girişiminin arkasında kendisinin olduğu yönde karşı-suçlamalara maruz kalmıştır (Trangka, 2017, s. 5).

Türkiye ile ABD ilişkilerini çıkmaza sürükleyen bir başka mesele ise S-400 füzelerinden kaynaklanan gerilimdir. Türkiye, 1990'lı yılların ortalarından itibaren güney komşuları Irak ve İran'dan kaynaklanabilecek füze tehdidine karşı hava savunma sistemi edinmeye çalışmaktadır. Savunma Sanayi Müsteşarlığının 2000'li yılların başlarından itibaren açtığı ihâleler sonuç kalmış, 2011'de Suriye iç savaşının başlaması üzerine Türkiye kendisini yeniden tehdit altında hissetmeye başlamıştır. Türkiye'nin acil gereksinimini karşılamak üzere NATO'ya yaptığı başvuru sonunda ABD, Hollanda ve Almanya kendi envanterlerindeki Patriot savunma sistemlerini Türkiye'ye yerleştirmiş, NATO'dan gelen desteğe paralel olarak Türkiye, yeni ihâleler açarak kendisine ait hava savunma sistemi arayışını da hızlandırmıştır. İlk ihâle sonucunda Türkiye'nin beklentilerini karşılayan Çinli şirketin ABD yaptırım listesinde olması ve NATO'dan gelen itirazlar üzerine geri adım atılmış, aynı ihâlede yer alan ABD yapımı Patriot sistemleri ise hem pahalı olması hem de üretici şirketin teknoloji transferine yanaşmaması nedeniyle elenmiştir. İhâle sürecinin tamamlanamamasının ardından Türkiye, önce kendi savunma sistemini geliştireceğini ilan etmiş ancak 2017'de Rusya ile S-400 savunma sistemleri konusunda bir sözleşme imzaladığını açıklamıştır. ABD, bu noktada hasım konumundaki Rusya ile geliştirilen bu işbirliğinin ortak güvenlik mimarisini zarara uğratacağını dile getirmiştir. Türkiye ise daha önce ABD'den Patriot sistemi almak istemesinde rağmen, uygun koşullar sunulmadığını, ayrıca Kongre'nin geçmişte yaptığı engellemeler nedeniyle parası ödenmiş askerî teçhizatların bile teslim edilmediğini hatırlatarak, füze tehdidine karşı acil gereksinimini, en iyi teklifi sunan Rus şirketiyle gidermek durumunda kaldığını belirtmiştir. ABD, 31 Mart 2019 yerel seçimlerinden hemen sonra Pentagon aracılığıyla yaptığı açıklamada, F-35'lerin Türkiye'ye yerleştirilmesi sürecinde yapılan hazırlıkların askıya alındığını ve gerekli ekipmanların da S-400 anlaşması iptal edilmeden gönderilmeyeceğini bildirmiştir (S-400 ve F-35: ABD ile Türkiye, 2019).

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı siper olarak ABD'ye hizmet eden Türkiye, 1990'larda, İran ve Irak'ı kontrol altına almanın yanı sıra Balkanların istikrara kavuşması ve Doğu-Batı enerji koridorunun başlatılmasının desteklenmesinde kilit rol oynamıştır. Sadece birkaç yıl öncesine kadar Türkiye, Orta Doğu ve Müslüman dünya için ilham verici bir model olarak lanse edilmiştir. Türkiye ile ABD arasındaki ilişkinin genellikle “stratejik ortaklık” olarak adlandırılması bir tesadüf değildir; çünkü Türkiye ve ABD ilişkileri birkaç bölgesel savaştan, ekonomik gerileme döneminden ve birbirini izleyen yönetimlerden sağ çıkmayı başarmıştır. İki ülke arasındaki ilişki sadece bir savunma anlaşması değildir. Avrupa entegrasyonundaki gerilemeye rağmen, Ankara hâlâ en azından resmî olarak Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik için aday durumundadır. Müslüman dünyasında Batı demokrasisine en yakın ülkedir. Bu nedenle, bu ilişki çok katmanlı, karmaşık ve zaman zaman kusurlu olsa da ABD, Orta Doğu'daki kaygıları nedeniyle, Türkiye'nin geniş komşularıyla her zaman ilgili olmaya devam edecektir (Aydıntaşbaş ve Kirişçi, 2017, s. 1).

Türkiye'nin aktif dış politika izlemesi ve bölgesinde aktör olma yolunda ilerlemesi ABD'nin yeni dünya düzeni projesine ve gelecek yüzyıl planlarına engel teşkil etmektedir. ABD'nin son 10 yıldaki Türkiye politikasına bakıldığında ABD, Türkiye'ye uyguladığı baskı politikalarıyla bir sonuca ulaşamamış, Obama'nın son dönemi ve Trump yönetimi ile birlikte ağırlıklı olarak PKK ve PYD gibi terör örgütleri ile ittifak oluşturarak böl-parçala-yönet politikası izlemeye başlamış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaptığı gibi Türkiye'nin diğer devletlerle ilişkilerini bozarak Türkiye'yi uluslararası arenada yalnızlaştırmaya çalışmıştır (Ercan ve Ayata, 2018, s. 122). Her şeye rağmen ABD, Türkiye için jeopolitik ve stratejik önemini korumaktadır ve ABD Türkiye'yi Rusya'nın emellerine teslim etmeyecek kadar çok önemsemektedir. Dolayısıyla ABD; Türkiye, Rusya ile her yakınlaştığında araya girmeye devam edecektir.

5.1.1.2. Türkiye-İngiltere ilişkisi

16. yüzyıl başlarına kadar birbirlerini tanımaya yönelik herhangi bir resmî girişimi bulunmayan Osmanlı Devleti ile İngiltere, egemenliklerini tehdit eden gelişmelerin ortaya çıkması ve ekonomi ağırlıklı ilişkiler kurmanın gerekliliği neticesinde diyalog kurmaya başlamış, Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere Krallığı arasındaki ekonomik ilişkiler 1580 yılında dönemin İngiliz Kraliçesi I. Elizabeth ile Osmanlı padişahı III. Murat arasındaki

yazışmalar neticesinde İngilizlere tanınan kapitülasyonlarla resmiyet kazanmıştır (Arık, 2016, s. 138).

İngiltere 1583 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na büyükelçi göndermiş, bu atamadan iki yüzyıl sonra Osmanlı Devleti 1793 yılında Londra büyükelçisi olarak Yusuf Agah Efendi'yi göndermiştir (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2018).

Sömürgecilik hareketinin hız kazanmasıyla İngiltere, 1700'lerin sonlarında büyük bir sanayi ülkesi olarak ortaya çıkmış, her şeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. İngiltere için Doğu kendi malı olan Hindistan demektir ve Osmanlı coğrafyası ise Hindistan'a giden yol demektir (Kocabaş, 1985, s. 15-16'den aktaran Işık, 2011, s. 50). Bu nedenle İngiliz politikasında Hint yollarının güvenliğini sağlamak her zaman önemli bir politika olmuştur. İngiltere zengin kaynakların ve kalabalık pazarların bol olduğu Doğu ülkelerini tek başına kontrol altına alabilmenin hesaplarını yapmaya başlamıştı (Pamuk, 1994, s. 3'ten aktaran Işık, 2011, s. 50). Osmanlı Devleti üzerindeki emelleri bu amaca hizmet ediyordu.

1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ın bağımsızlığını sağlayan Rusya, 1783 yılında burayı topraklarına katmış, asıl amacı İstanbul ve Boğazları ele geçirerek sıcak denizlere inmek olduğu için Avusturya ile ortak bir proje geliştirmiştir. Buna göre, Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmı Avusturya ile Rusya arasında paylaşılacak, İstanbul merkez olmak üzere Rusya'ya ittifak bağı ile bağlı bir Bizans devleti kurulacaktı. Bu projeyi gerçekleştirmek üzere 1787'de Rusya ve Avusturya, Osmanlı Devleti'ne savaş açmış, Osmanlı Devleti savaşta yenik düşmüştür. Bu durumdan rahatsız olan İngiltere, söz konusu ittifak Balkanlardaki dengeyi bozduğu gibi Rusya'nın Avrupa'da kuvvetli hâle gelmesi Avrupa'nın da güvenliğini tehlikeye düşürebileceği için 1791 yılından 1878'e kadar Rusya'nın Avrupa'nın en büyük devleti olmasını engellemek amacıyla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti 1878'de iyice zayıflayınca, bu politikadan vazgeçmiş, Osmanlı toprakları üzerinde kendisine yakın küçük devletler kurulmasının sağlanması için uğraşmıştır. Bu amaçla 1878'de Kıbrıs'ı, 1882'de Mısır'ı işgal eden İngiltere, Anadolu topraklarında Ermeni ve Kürt devleti kurulması için destek vermiştir. Hint Yolu'nun güvenliğini sağlamak amacıyla Yunanlıları Batı Anadolu'yu işgal etmeleri için teşvik etmiştir. I. Dünya Savaşı yaklaştıkça Arapları da kışkırtarak kendi himayesinde bağımsız bir Arap Krallığı kurulması için

çalışmıştır. 1921 yılı başından itibaren meydana gelen bazı gelişmeler, İngiltere'yi bu politikalardan vazgeçirmiştir (Temel, 1998, s. 122-125).

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nın tüm olumsuzluklarına rağmen savaştan güçlü bir konumda ayrılmıştır. Silahlı kuvvetleri diğer ülkelere oranla daha az zararla savaşı bitirmiş, Almanya'nın yenilmesiyle Avrupa'dan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmiş, Ortadoğu'da muhtemel bir rekabetten kurtulmuş, Alman sömürgelerinden pay elde etmiş, Milletler Cemiyeti'nde büyük oranda hâkimiyeti sağlamıştır. 19. yüzyılın büyük bölümünde rakip olarak gördüğü Rusya'nın karışık bir döneme girmesi, kıtada hegemonyasını yitirmeye başlayan Fransa'nın durumu, ABD ile arasındaki kültür, gelenek ve dilden kaynaklanan yakınlığın artmaya başlaması gibi unsurlar İngiltere'nin güçlü konumunu pekiştirmiştir (Farmer, 2006'dan aktaran Özkan Borsa, 2016, s. 84).

İngiltere, benimsediği anti-revizyonist politika ile Uzak Doğu'daki üstünlüğünü korumaya devam etmek, Almanya'yı İngiliz mallarını almaktan alıkoyacak derecede ekonomik darlık çekmesini önlemek için Alman ekonomisinin belli bir seviyede tutulmasını sağlamak, Almanya'nın Bolşevizm ile yakınlaşmasını önlemek, Fransa'nın hegemonik güç kurmasını engellemek, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından serbest geçiş hakkını garantilemek ve Orta Doğu'daki egemenliğini güçlendirerek Orta Doğu petrollerini ve Akdeniz imparatorluk yollarını denetim altına almak istiyordu (Hayes, 1978, s. 194; Sarıca, 1982, s. 153'ten aktaran Özkan Borsa, 2016, s. 87). İngiltere'nin politikası bu noktada Osmanlı Devleti ile çakışıyordu, nitekim Ortadoğu bölgesini denetim altında tutmaya kendi gücü yetmeyeceği gibi İstanbul'da Boğazlar üzerinde ayakta kalabilmek için kendisine bağımlı güçsüz bir Osmanlı Devleti, Batı Anadolu'da Yunanistan, Anadolu'da Kürt ve Ermeni devletleri, güneyde ise Arap şeyhlikleri yoluyla bölgede denetimi sağlamak istiyordu. Bu sayede Rusya'ya karşı bir set çekerek, kurulacak manda sistemiyle doğrudan yükümlülük almadan bölgede etkinliğini sürdürecekti (Uzgel ve Kürkçüoğlu, 2003, s. 139-140).

İngiltere'nin Ortadoğu politikasında Musul çok önemli bir yere sahipti; çünkü Musul, coğrafi konumunun Anadolu üzerinden Asya, Avrupa ve Afrika arasında tarihi bir yol ve geçiş güzergâhı niteliği taşıması ve Mezopotamya'nın dünyanın önemli kültürlerinin geliştiği merkez konumunda bulunması, yer altı ve yer üstü kaynaklarının zenginliği nedeniyle çıkar çatışmalarının yaşandığı bir yer olmuştur (Kemal, 2007, s. 645).

İngiltere, Ortadoğu ile ilgili planları neticesinde bugünkü Irak'ın kuzey bölümü olan Musul'u 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra işgal etmiş ve bu işgali Mütareke'ye dayandırmışlardır. Osmanlı Devleti 20 Ocak 1920 tarihli Meclis-i Mebusan'ın gizli oturumunda Misak-ı Millî'yi kabul ederek Mondros Mütarekesi sınırlarını Türkiye'nin devlet sınırı olarak kabul etmiş ve neticede Musul, Türkiye sınırlarında kalmıştır. İstiklal Savaşı ve 10 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi sonucunda Anadolu ve Doğu Trakya yabancı işgalinden kurtarılsa da Musul ve Boğazların geleceği Lozan Barış Konferansı'nda görüşülmek üzere ertelenmiştir. Neticede, uzun uğraşlar sonucunda İstanbul ve Boğazlar bölgesi işgalden kurtarılmış, Musul anlaşmazlığı Türkiye-İngiltere arasında çözülmeyen sorun olarak Cumhuriyet'e devredilen sorun olmuştur (Şimşir, 2005, s. 859). Musul Türkiye için hem güvenlik, hem insani boyut hem de petrol açısından öneme sahipken, İngiltere açısından Hint yolu üzerinde bulunması ve petrol kaynaklarına sahip olması açısından önemliydi, bu nedenle bölgedeki denetimini sağlamlaştırmak isteyen İngiltere, Ekim 1922'de Irak Kralı Faysal ile bir anlaşma imzalamıştır (Uzgel ve Kürkçüoğlu, 2003, s. 260).

1923-1930 yılları arasında Lozan'da çözülemeyen sorunlarını çözen (İngiltere'yle Musul, Fransa'yla borçlar ve Suriye sınırı, Yunanistan'la nüfus mübadelesi ve genel olarak Boğazlar sorunu) Türkiye, Batı ülkeleri ile sağlıklı ilişkiler kurma yolunu seçmiştir; çünkü Atatürk Türkiye'nin medeni dünyada gerçek yerini alabilmesi için çağdaşlaşmanın şart olduğuna inanmış ve köklü inkılâplar yaparak Türkiye'yi Batı'ya yaklaştırmıştır (Sarınay, 2000, s. 861).

Lozan'dan sonra İstanbul Konferansı'nda da çözülemeyen Musul meselesi, İngiltere tarafından Milletler Cemiyeti'ne götürülmüş, neticede İngiltere'nin lehine sonuçlanarak Musul Irak'a bırakılmıştır. 1926'ya kadar Türkiye'nin başta İngiltere olmak üzere Batılı ülkelerle ilişkilerinin gelişmesini önleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur. 5 Haziran 1926 yılında Ankara'da Türkiye, İngiltere ve Irak arasında "Türk-Irak Sınırı ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalandıktan sonra geçen üç yıllık dönemde ilişkilerde önemli bir gelişme olmamıştır. İki ülke ilişkilerinde 1929'dan itibaren bir hareketlilik gözlenmiş, Ekim 1929'da İngiltere'nin Akdeniz filosunun İstanbul'u ziyareti ve Amiral Field'ın Ankara'ya gelerek Atatürk'le görüşmesi olumlu karşılanmıştır (Uzgel ve Kürkçüoğlu, 2003, s. 271).

1930'lardan itibaren Avrupa ve Ortadoğu'da dengeler bozulmaya başlamış, özellikle Filistin'e artan Yahudi göçü bu bölgede rahatsızlık yaratarak Arap Milliyetçiliğinin gelişmesine yol açmıştır. Öte yandan Almanya'nın Türkiye'ye yaklaşma çabaları, İtalya'nın Akdeniz'deki faaliyetleri İkinci Dünya Savaşı öncesinde İngiltere açısından Türkiye'nin önemini artırmıştır. Avrupa'da revizyonist devletlerin güçlenmesi ve statükoyu bozan eylemlere kalkışmaları Türkiye'nin de revizyonist tarafa katılacağı endişesi yaratmış, ancak Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşma imzalanması İngiltere'yi sevindirmiş, o dönemde SSCB'nin İngiltere ve Fransa ile işbirliği arayışı içinde olması İngiltere'nin Türkiye ile ilişkilerini kolaylaştırmıştır. Türkiye, Almanya-İtalya tehlikesine karşı hem İngiltere-Fransa hem de SSCB'yle yakınlaşmaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ittifak antlaşması gerçekleştiriyordu, ancak bu İngiltere'nin güç ve etkinliğinin azaldığı bir döneme denk gelmişti (Uzgel ve Kürkçüoğlu, 2003, s. 271-277). Bu ittifaka göre, bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan, İngiltere ve Fransa'nın katılacakları bir savaş Akdeniz'e yayılırsa Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti, aksi bir durumda da İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin yardımına koşacaktı. Ancak Türkiye, savaş dışında kalarak İngiltere, Almanya ve Sovyetler arasında bir denge politikası yürütmeyi tercih etmişse de savaş sonunda gelişen uluslararası politikada ülkenin yalnız kalmasına engel olamamıştır (Özçelik, 2010, s. 257-267).

İngiltere ile ilişkilerde Kıbrıs'ın önemli bir yeri vardır. 1713'te Akdeniz'i Atlas Okyanusu'na bağlayan Cebelitarık Boğazına yerleşen İngiltere, 19. yüzyıla gelindiğinde Akdeniz'de önemli bir güç hâline gelmiştir. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile Akdeniz-Süveyş-Kızıldeniz hattının güvenliği İngiltere için önemli hâle gelmiştir (Uçarol, 1978, s. 32-33'ten aktaran Satan, 2003, s. 56). Ayrıca Kıbrıs'ın üç kıtayı birleştiren, Orta Doğu'ya hâkim olan ve Doğu'ya yapılacak herhangi bir saldırıda etkili rol üstlenebilen bir konumda olması nedeniyle (Tamçelik, 2011, s. 1519). İngiltere, 1878 yılında Osmanlı Devleti'nin içinde Ruslarla çatışmasından yararlanarak, yıllık belli bir miktar para ödemek koşuluyla adanın idaresini ele geçirmiş, ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesini bahane ederek 1914'te adayı tek taraflı ilhak ettiğini duyurmuştur. 1923 yılında Lozan Antlaşması ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin itiraz etmemesi sonucu ada tamamen İngiltere'nin kontrolüne geçmiştir. 1925 yılında adanın Yunanistan'la birleşmesi (Enosis) amacına hizmet etmekten ziyade İngiliz Kraliyet kolonisine dâhil edilmesi Rumların tepkisini çekmiştir. 1950'lerde adada

Enosis faaliyetleri hız kazanmış, İngiltere Türkler ve Rumlar arasında denge kurarak adayı kontrol altında tutmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Nihayet ada İngiltere'nin elinden çıkmış, ancak İngilizler adada iki askerî üs bölgesi elde etmeyi başarmıştır. 1960'lı yıllarda İngiliz politikası 1950'lere nazaran daha pasif olmuş, İngiltere Kıbrıs sorununa olan ilgisini giderek kaybetmeye başlamıştır. Türkiye ise 1950'lerde Kıbrıs sorununa müdâhil olmak istememiş ancak adanın İngiliz yönetiminde kalmasını istemiştir. Daha sonraki aşamada Türkiye, adanın Türkiye ve Yunanistan arasında bölünmesi gerektiğini savunmuşsa da sonradan bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını kabul etmiştir. Türkiye'nin Enosis'e karşı olması ve 1964'ten itibaren Türkiye'nin önceliği adadaki Türk toplumunun güçlenmesini sağlamak olmuşken, İngilizler, artık Enosis'in önünde bir engel olarak görülmemeye başlamış, Türk-Rum çatışmasına sahne olan adada İngiltere daha rahat davranmaya başlamış ve iki askerî üssü Kıbrıs politikasının merkezine almıştır. 1964 yılında BM'nin iki toplum arasındaki çatışmaları önlemek için adaya barış gücü gönderme kararı da İngiltere'yi adadaki çatışmalara müdâhil olmaktan kurtarmış, sahip olduğu üslerden verim almak için Türkiye hava sahasının kullanılmasını önemi vurgulanarak Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Coşkun, 2018, s. 861-864).

1964 yılında Kıbrıslı Rumların adayı tek başına yönetmeye başlamasına Türkiye ve İngiltere'nin gösterdiği tepkiler iki ülkenin Kıbrıs sorunundaki bakış açılarının farklılığını da ortaya koymuştur. Türkiye adadaki bu duruma tepkisine rağmen İngiltere'nin, Rum yönetimini adanın yasal temsilcisi olarak görmesi iki ülke arasında olumsuz etki yaratmıştır. 1967 yılının sonlarında meydana gelen olaylarda Türklerin hayatlarını kaybetmesi üzerine Türkiye'nin müdahâle isteğine İngiltere'nin olumsuz yanıt vermesi iki ülkenin Kıbrıs meselesinde farklı tutumlara sahip olduğunu netleştirmiştir. 28 Aralık 1967'de Geçici Kıbrıs Türk Yönetiminin kurulmasını istemeyen İngiltere, genel olarak Kıbrıs politikası ile Türkiye ile ilişkilerinde olumsuz bir algı yaratmış ancak 1974 yılına kadar büyük bir problem yaşanmamıştır. 1974 yılında İngiltere, adada meydana gelen Rum darbesi karşısında Türkiye'nin başlattığı Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan son derece rahatsızlık duymuş, Amerika ile yakın çalışma içinde bulunarak adadaki çatışmanın sonlandırılması için bütün diplomatik çabaları göstermiştir. Sonunda Türkiye ateşkesi kabul ettiğini açıklamış ve krizin çözümü için yeni bir aşamaya geçilmiştir (Coşkun, 2015, s. 451-455).

Ateşkesin ardından 25 Temmuz 1974'te Türk, Yunan ve İngiliz Dışışleri Bakanlarının liderliğinde Cenevre'de toplanılmış, Yunan tarafı Türkiye'nin ateşkesi ihlal

ettiğini ileri sürmüş, İngiltere bu iddiaları önemsemiş ve Türkiye'ye karşı tavır almıştır. Taraflar ikinci Cenevre Konferansı'nda da soruna çözüm getirememiş, özellikle Türk ve Yunan tarafları uzlaşmaya varamayınca adada ikinci bir Türk askerî ilerleyişi başlamıştır. Bu olay Türk-İngiliz ilişkilerindeki gerilimi iyice tırmandırmıştır. Sonunda Türk askerîmüdahâlesi sona ermiş ve Kıbrıs sorunu yeni bir aşamaya geçmiştir, ancak Türk-İngiliz ilişkilerindeki etkisi sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1974 operasyonunun ardından 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşu ilan edildiğinde İngiltere durumu esefle kınadığını açıklamıştır (Coşkun, 2015, s. 458-461). 1977 Zirve Antlaşmasında, iki toplumlu ve iki kesimle bir federasyon ortak amaç olarak ilan edilmiş, bu amaç için doğrudan doğruya iki etnik toplum arasında eşit düzeyde ve BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde görüşmeler yapılması tek geçerli yöntem olarak kabul edilmiştir, Kıbrıs Türk tarafı bu yöntem çerçevesinde hareket ederken, Rum tarafı müzakere sürecini baltalamak ve müzakere sürecini yıkmak amacıyla hareket etmiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi, toplumlararası görüşmelerin çıkmaza girmesi ve tüm girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine 15 Kasım 1983'te tarihi bir kararla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti (KKTC)'nin ilanı kararını alarak bunu deklare etmiştir. İngiltere, Türkiye'ye gönderdiği mesajda bu durumun Ada'nın resmen ikiye bölünmesi anlamına geldiğini ve bunun dünya barışını tehdit ettiğini savunmuş ve Türkiye'nin KKTC'yi tanımamasını istemiş, Kıbrıslı Rumların istediği gibi Güvenlik Konseyi'nin toplanmasını istediğini dile getirmiştir (Bostancı, 2015, s. 336-350). BM Güvenlik Konseyi, KKTC'nin kurulmasını hukuken geçersiz sayarak bütün devletlerden sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımalarını istemiştir.

1990 yılında Rum tarafı Kıbrıs adına AB'ye üyelik için başvurmuş, Rum tarafına 1995 yılında adaylık statüsü verilmiş ve böylece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi meşru hükümet olarak görülmeye başlamıştır. 1997 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan her iki tarafın liderleriyle görüşmeye çağırmış, bu görüşmelerden sonuç çıkmamıştır. 2002 yılında Annan Planı olarak bilinen çözüm önerisini hazırlayan Annan, iki kurucu devlete sahip olan Kıbrıs'ın tek bir devlet altında birleşmesini öngören bir rapor hazırlamış, yapılan referandumda Türk tarafı birleşmeye yanaşırken, Rum tarafı kabul etmemiştir; ancak buna rağmen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 2004 yılında AB üyesi olmasına izin verilmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'ı tanınması ile Türkiye'nin AB üyeliği arasında paralellik kurulmuş, ilk başlarda Kıbrıs sorununun çözülmesi Türkiye için bir siyasi kriter olarak değerlendirilmiştir (Usul, 2011, s. 214-215). İngiltere ise Türkiye'nin AB üyeliğine olumlu

yaklaşmış, süreç boyunca ilişkilerde meydana gelen tıkanmalarda devreye girmiş, ilişkilerin devamı için çaba göstermiştir. İngiltere Türkiye'nin AB üyeliğine destek verse de kendisi, AB'nin isteksiz üyeleri arasında yer almaktadır, çünkü İngiltere entegrasyona, birliğin supranasyonal karakterine karşı çıkmış, daha gevşek bir işbirliğinden yana olduğunu savunmuştur. ABD ile içinde bulunduğu yakın ilişkiler, Avrupa bütünleşmesinde ABD'nin dışlanması karşı çıkması ve ABD'den bağımsız olmayı destekleyen Almanya ve Fransa ve bunlara karşı duruş sergileyen İngiltere için Türkiye'nin üyeliği kritik öneme sahiptir. Türkiye'nin sahip olduğu nüfus kaynağı, nüfusa dayalı bir temsil sisteminin hâkim olduğu AB'de İngiltere ve ABD lehine denge değişikliğine yol açacağı için İngiltere Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir (tasam.org, 2014).

2015 yılında İngiltere Başbakanı David Cameron'un seçim vaadi olarak AB'den ayrılma sürecini başlatmasıyla 23 Haziran 2016 tarihinde İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı alması (Brexit referandumu) ile IMF, Dünya Bankası, OECD gibi kurumlar 2016 yılı adına yapılan büyüme tahminlerini diğer faktörlerin de etkisiyle aşağı yönlü revize etmiş, ayrılık kararı İngiltere'nin dünyanın en önemli finans merkezi konumunu değiştirmiştir. Dünyanın en büyük beşinci ekonomisi konumunda olan İngiltere, Brexit referandumu sonrasında ekonomik, finansal ve politik risklerle karşı karşıya kalmıştır (Koç, 2016, s. 1-5). İngiltere'nin Brexit kararı Türkiye'yi doğrudan etkileyecektir. Öncelikle Türkiye'nin tam AB üyeliği konusunda en büyük destekçisini kaybetmesine yol açacaktır (Gürlel, 2016, s. 100'den aktaran Gökçenoğlu ve Türko, 2018, s. 142). William Hâle, bunu şu sözlerle ifade etmiştir: "İngiliz hükümeti Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır ancak AB'yi terk etmeyi seçerek ana müzakere kartını kaybetmiştir". Ancak öte yandan Türkiye'nin darbe girişiminden sonra olağanüstü hal sürecinde olması aslında Türkiye'nin AB üyelik süreci ile ilgilenemediği bir dönemden geçmesi şeklinde yorumlanmış ve Türkiye ve İngiltere'nin bu ayrılış sürecini hem bir fırsat olduğu hem de ticaret, savunma ve güvenlik bağlarıyla ikili ilişkileri geliştirmek için bir teşvik edici olduğu değerlendirilmiştir (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017, s. 23-24). Yine de Brexit'in anlaşmasız gerçekleşmesi halinde ekonomik ve ticari ilişkiler bakımından Türkiye'nin yıllık ihracatında 2,4 milyar dolarlık kayba yol açacağı öngörülmektedir. İngiltere Brexit için verilen sürenin dolması üzerine iki kez erteleme talep etmiş, son olarak yeni ayrılık tarihi 31 Ekim 2019 olarak belirlenmiştir. İngiltere'nin bu tarihe kadar AB ile bir anlaşmaya varamaması ve ticari anlamda gümrük birliği dışında

kalması durumunda Türkiye en büyük ikinci ihracat pazarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktır (Aktan, 2019).

Suriye meselesine gelince, 2003 yılında Irak'ın işgalinden sonra genel anlamda herhangi bir ülkeye müdahâle konusunda hassasiyet gösteren İngiltere, 2011'de başlayan Suriye Savaşı'nda BM veya AB çatısı altında hareket etmeye özen göstermiş, krizin ilk yıllarında Fransa, Almanya ve İngiltere adına yapılan ortak açıklamada Beşar Esad'ın tutumu kınanmış ve iktidardan çekilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Suriye ile ilgili Ekim 2011, Şubat 2012 ve Temmuz 2012'de Güvenlik Konseyi'nin gündemine taşınan ve İngiltere tarafından desteklenen taslak kararların Rusya ve Çin tarafından veto edilmesi üzerine İngiltere ve Fransa'nın girişimiyle hazırlanan ve 2012'de görüşülen taslak kararın veto edilmesine karşılık farklı bir uluslararası platform olarak kurulan "Suriye'nin Dostları" grubu, İngiltere ve daha sonra Londra 11'lisi olarak anılan grubun çekirdek üyeleri arasında yer almıştır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Londra 11'lisi, Esad rejiminin Suriye'nin geleceğinde yeri olmadığı konusunda fikir birliği sağlamış ve bu yaklaşımı Rusya, Çin ve İran'ın Esad rejiminin devamına dayalı çözüm önerisine karşı savunmuştur. Ağustos 2013'te Esad rejiminin kendi halkı üzerinde kimyasal silah kullanması ve 1500 kişinin ölümüne yol açması üzerinde ABD öncülüğünde hava operasyonları düzenlenmesi gündeme geldiğinde İngiltere, ABD önderliğinde kurulabilecek bir koalisyona katılma taraftarı olduğunu belirtmiş, ancak parlamentoda askerîmüdahâle konusu destek bulamamıştır. Bu durum İngiltere'nin yakın müttefiki ABD ile ilişkilerinin sorgulanmasına neden olmuşsa da İngiltere, Suriye iç savaşı sona erdiğinde ülkede oluşacak yeni düzende söz sahibi olabilmek için Eylül 2013'te Güvenlik Konseyi'nin Suriye'deki kimyasal silahların imha edilmesine yönelik taslak karara destek vermiştir. İngiltere, Suriye-Irak hattında giderek büyük bir soruna dönüşen IŞİD terörüyle mücadelede ABD liderliğinde kurulan koalisyonda da sınırlı şekilde yer alma kararı almış, 2015'te Suriye'deki IŞİD operasyonlarına sınırlı hava desteği sağlamıştır. Krizin başlarında Esad'ın çekilmesini uygun gören İngiltere, bu konuda yumuşamış, geçiş hükümetinde Esad'ın bir süre görev alabileceğini dile getirmiştir. Rusya'nın askerîoperasyonlarıyla bölgede nüfuzunu artırmasından endişelenmektedir. İngiltere, Suriye krizi süresince PKK/KCK'nın Suriye'deki uzantısı PYD ile ilişkisini sınırlı düzeyde tutmuş, gerek NATO aracılığıyla gerekse Türkiye'nin konu hakkındaki hassasiyetini göz ardı etmemeye çalışarak PYD ile temaslarını sürdürmüş ve belirli dönemlerde destek eğiliminde olmuştur. Batılı medya organlarında PYD ile ilgili sempati yaratılması

İngiltere'nin tutumunda da değişiklik yaratmış, bu durum Türkiye'yi ciddi anlamda rahatsız etmiştir. Türkiye, Batılı müttefiklerine PYD ile ilgili hassasiyetlerini dile getirmeye başlamış, BBC'nin yayınlarında PKK'nın IŞİD karşısındaki konumu ve örgütteki kadın militanlarla ilgili propaganda düzeyindeki olumlu ifadelerle tepki göstermiştir (Zengin, 2015, s. 3-8). İngiltere, PKK ile hiçbir teması olmadığını dile getirmeye devam etmiş ve Afrin'deki ve genel olarak kuzeydoğu Suriye'deki gelişmeleri de yakından izlediğini belirterek Türkiye'nin kendi sınırlarını korumaya dönük meşru çıkarını da anlayışla karşıladığını ifade etmiştir ("İngiltere terör örgütü YPG/PYD'ye destek", 2018).

İngiltere Türkiye'nin dış ticaretinde oldukça önem verdiği ülkeler arasında yer almaktadır. 2008 yılında Kraliçe Elizabeth'in Türkiye'yi ziyaretiyle ilişkiler hız kazanmış ve ardından 2010 yılında David Cameron'un Temmuz 2010'da Türkiye'yi ziyaret etmesiyle iki ülke arasında "2010 Stratejik Ortaklık Belgesi" imzalanmıştır. İngiltere, tarihsel çatışmalara rağmen Türkiye'nin gücüne empatiyle yaklaşmaktadır. Türkiye'nin ABD ile ilişkileri güvenlik ekseninde gelişirken, İngiltere ile ilişkiler ticari, ekonomik ve teknolojik birçok alanda gelişme kaydetmiştir (Sağlam, 2014, s.7). Stratejik Ortaklık Anlaşması, PKK ve El-Kaide'ye karşı işbirliği, Kuzey Irak ve terör sorunu, bölgesel istikrarın geliştirilmesi ile savunma, Türkiye'nin AB üyeliğine destek, Kıbrıs Türklerine uygulanan izolasyonların sona erdirilmesi ve enerji piyasası gibi konuları kapsamaktadır. Anlaşmanın önemli bir boyutu da Türkiye ve İngiltere'nin belgede belirtilen stratejik önceliğe sahip konularda çalışmalarda bulunmak amacıyla 6 aylık istişare dönemlerini içermesidir (Balcı, 2011, s.356). Türkiye-İngiltere stratejik ortaklık belgesi, taraflar arasındaki ilişkilerin hedeflerini İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülmemiş ölçüde kapsamlı bir şekilde ortaya koyması ve 1970'lerden beri ikili ilişkilerde en kayda değer gelişme olması nedeniyle önemlidir (Whitman, 2008, s.164'ten aktaran Gözkaman, 2017, s.363).

2010 yılının en çok tartışılan konularından biri Mavi Marmara olayı olmuş ve bu meselede Türkiye'ye en fazla destek veren Batılı ülkelerin başında İngiltere yer almıştır. Saldırının ikinci gününde İngiltere Başbakanı David Cameron, saldırının kabul edilemez olduğunu belirterek Türkiye'ye destek vermiştir. 2010 yılında Türkiye-İngiltere ilişkilerinde gündeme gelen bir başka konu ise Afganistan meselesidir. İngiltere, Türkiye'nin Afganistan'da fazla rol almasını desteklediğini belirtmiş, Türkiye'nin buranın

istikrarı için önemini vurgulamaya devam etmiştir. Ekonomik bağlamda ise dünyada yaşanan ekonomik krizin etkisiyle İngiltere Türkiye'yi ülkesinde yatırım yapmaya çağırmış, iki ülke arasında dış ticaret hacmi artmıştır (Balcı, 2011, s. 362-368).

İlişkilerin çok boyutlu seyretmesine olanak tanıyan strateji belgesi askerî alanda da bir dinamizme yol açmıştır. Türk-İngiliz başbakanları arasında 28 Ocak 2017 tarihinde imzalanan çerçeve sözleşme, ilişkilerin seviyesindeki yükselişe ilgili tahminin doğruluğunu ispatlar niteliktedir. İlk aşamada, Türkiye tarafından savaş uçağı alınmasına olanak veren bu sözleşme ile on yıl içinde milyarlarca pound tutarında iş hacmi yaratılacağı öngörülmektedir. Ayrıca Brexit sonrasında da Türkiye ile İngiltere'nin siyasal işbirliğinde stratejik ortaklığa yönelme arzusu dikkat çekmektedir. İngiltere'nin güvenliğine yönelik tehditlerle mücadelede Türkiye'nin tartışmasız bir önemi bulunmaktadır. Son dönemde sığınmacı sorunu ve uluslararası terörle mücadele konularında net bir şekilde ortaya çıkan bu durum, İngiltere ile Türkiye'nin güvenlik düzeyinde ortaklığının sürdürülmesinde önemli bir etkidir. Ayrıca Türkiye ve İngiltere'nin NATO üyeliği de ikili ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. İngiltere, AB ile ayrılık kararının NATO'ya bağlılığı etkilemeyeceğini vurgulamış, bu durum Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından hem de uluslararası güvenlik vizyonu açısından önem taşımaktadır. İngiltere'nin AB üyesi olmayan bir NATO üyesi durumuna geçmesi Türkiye ile aynı statüde bulunmasını sağlayacaktır (Gözkaman, 2017, s. 363-366).

Türk-İngiliz ikili ilişkileri tarihten gelen güçlü bağların da etkisiyle çok boyutludur. Türkiye'nin NATO müttefiki olan İngiltere, Türkiye'nin Avrupa'daki önde gelen ortakları arasında yer almaktadır. Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, Kıbrıs, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci ile İngiltere'nin AB'den ayrılması ("Brexit") sürecinden sonra yeni ilişkiler düzeni, güvenlik ve terörle mücadele alanında işbirliği, düzensiz göç, ekonomik ve savunma sanayii işbirliği ikili temasların gündeminde öncelikli konular arasında yer almaktadır (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2019).

5.1.1.3. Türkiye-İsrail ilişkisi

Filistin topraklarında 1947'den itibaren başlatılan köy yakma ve zorla boşaltmalar sonucu, 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti kurulmuştur. Türkiye'nin Araplara yakın tutumundan uzaklaşmasının ilk somut göstergesi olarak 28 Mart 1949 tarihinde İsrail'i

resmen tanınmasından sonra İsrail-Türkiye ilişkileri askerî, ekonomik ve istihbarat alanında Arap-İsrail ilişkileri ekseninde oldukça hassas bir çizgide ilerlemiştir.

İki ülke arasında yaşanan ilk kriz 1956'da İsrail'in Mısır'ı işgal etmesinden kaynaklanmış, Türkiye ilk kez diplomatik ilişkileri maslahatgüzarlık seviyesine indirmiş ve 1980 yılına kadar bu seviyede tutmuştur (Akgün, Gündoğar, Görgülü, 2014, s.1).

1960'lı yılların başlarında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahâle etmesini engellemek amacıyla kaleme alınan "Johnson Mektubu" sonrasında ABD ve Batı'ya duyduğu güveni sarsılan Türkiye, Arap-İsrail uyuşmazlığında daha istikrarlı ve daha Arap yanlısı bir politika izlemeye başlamış, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'ne açık destek vermeye başlamıştır ve bu da İsrail ile ilişkilere olumsuz bir şekilde yansımıştır (Yılmaz, 2010, s. 51). Kıbrıs krizi Türkiye'nin genelde Batı ile ilişkilerinin bir uzantısı olarak yürütülen İsrail politikasında bazı değişikliklere yol açmış, gerek Johnson mektubu gerekse Türkiye'nin Batı bloğu tarafından yalnız bırakılması üzerine Türk dış politikası TBMM tarafından sertçe eleştirilmiştir. Bu durum Türk-Batı ve Türk-İsrail ilişkilerinde daha temkinli ve dengeli bir politika izlenmesine yol açmıştır (Yavuz, 2004, s. 240-241'den aktaran Kolat, 2006, s. 25).

1970'lerin başında Arap-İsrail savaşında Türkiye Arapların yanında olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuş, ABD'nin İncirlik üssünü kullanmasına izin vermemekle birlikte Sovyet uçaklarına hava sahasını açmış, BM oylamalarında Arap ülkelere diplomatik destek vermiş, 1973 savaşını değerlendirmek üzere toplanan İkinci İslam Konferansı Örgütü toplantısı sonunda yayınlanan Lahor Bildirisinde üye ülkelerin İsrail ile tüm ilişkilerini kesmesi hususunda çekinceli davranmıştır (Soysal, 1991, s. 736'dan aktaran Yılmaz, 2010, s. 13).

1980'li yılların başında Turgut Özal'ın başbakan olmasıyla birlikte Türkiye'nin dış politikasında aktif bir politika izlemeye başlamasıyla ilişkilerde bir yumuşama dönemine girilmiş, Kıbrıs meselesinde Arap ülkelerinden beklediği desteği göremeyen Türkiye, İsrail ile yakınlaşmaya başlamıştır (Eminoğlu, 2016, s. 94). Türkiye, Avrupa'da yalnızlaştığı ve Kıbrıs sorununda destek aradığı 1980-1982 döneminde Arapları memnun etmek için İsrail'le ilişkileri düşük düzeyde tutarken, daha sonra Suriye tehdidinin de etkisiyle özellikle terörizmle mücadelede İsrail'e yakınlaşmaya başlamıştır. Kongre'de İsrail

lobisinin Türk tezlerini destekleyeceği beklentisi ilişkilerin gelişmesi sürecini hızlandırmıştır. Körfez Krizi başlamadan önce Türkiye ve İsrail özellikle ticaret ve istihbarat paylaşımı konusunda önemli mesafe kat etmiştir (Ayata ve Ercan, 2007, s. 20).

1980’li yıllarda Türkiye’nin özellikle petrol sıkıntısı yaşaması Ortadoğu ülkeleriyle yaklaşması ve olumlu ilişkiler geliştirmesi ABD ve İsrail’i rahatsız etmiştir. Bununla beraber İsrail’in Kudüs’ü başkent ilan etmesine tepkisiz kalamayan Türkiye, 1980’de maslahatgüzar seviyesindeki Tel Aviv’deki diplomatik temsilciği ikinci kâtip seviyesine indirmiştir. Yine de İsrail’in 1981’de Irak’ın Osirak üssünü bombalaması ve Golan’ı ilhak etmesi, 1982’de ise Lübnan’ı işgali ve Sabra ve Şatila katliamları Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Türkiye’nin İsrail’e gösterdiği tepki Arap ülkelerinde olumlu karşılanmış, Türkiye İsrail ile ilişkilerinde yine de ipleri koparmamaya özen göstermiştir. 1986’da yeniden maslahatgüzar atanmasıyla diplomatik ilişkiler 1980 öncesi seviyesine çıkarılmıştır (Arı, 2010, s. 39-40).

1990’lı yılların başlarına kadar Türkiye-İsrail ilişkileri Filistin meselesi doğrultusunda şekillenmiş, 1990’lı yıllar ikili ilişkiler açısından olumlu seyretmiştir. 1991 Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak’ta oluşan otorite boşluğu ile yaşanan gelişmelerden rahatsız olan Türkiye, bölgedeki politikalarının merkezine güvenliği alarak Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir yaklaşma başlamış, Türkiye 1993 yılında, İsrail ile ilişkiyi büyükelçilik düzeyine yükseltmiştir. Filistin-İsrail arasındaki Oslo anlaşmasının imzalanmasıyla, ilişkiler daha da artmış, Türkiye-İsrail ilişkileri açısından Arap ülkelerini en çok endişelendiren konu askerî unsurlar olmuş, nitekim 1996 yılında iki ülke arasında imzalanan askerî işbirliği anlaşması PKK ile mücadele eden Türkiye’ye hem istihbarat hem de lojistik açıdan ciddi bir katkı sağlamıştır (Dünden bugüne Türkiye-İsrail ilişkileri, 2016; Eminoğlu, 2016, s. 91-5). 1999’un sonlarına gelindiğinde iki ülke ilişkilerinde yaşanan tek pürüz, İsrail’in Akdeniz Araştırma Merkezi üyelerinin Temmuz 1999’da Brüksel’de PKK üst düzey sorumlusu Yaşar Kaya ve diğer üyelerle görüşmesi ve iki tarafın da sözde sürgündeki Kürt Parlamentosu ve İsrail arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde karar almış olmalarıdır. Suriye ve İsrail’in barış görüşmelerine başladığı tarih ile eş zamanlı olarak, Türkiye ve İsrail’in ABD’nin de katkılarıyla deniz tatbikatı düzenlemesi, ittifakın sağlamlığı gözler önüne serilmiş, tatbikattan sonra Türkiye ve İsrail yıllık stratejik, askerî ve politik toplantılarını gerçekleştirmek üzere Tel-Aviv’de bir araya gelerek ittifak için olası sonuçları tartışmışlardır (Kolat, 2006, s. 41).

Bir dizi ekonomik, diplomatik, askerî ilişkilerin ardından AKP'nin iktidara gelişinin ardından İsrail'in Filistinlilere uyguladığı baskının artmasıyla birlikte 2000'li yılların ortalarında ilişkiler kötüye gitmeye başlamış; 2. İntifada, Mart-Mayıs 2004 ayları arasında İsrail tarafından işgal altındaki topraklarda yapılan operasyonlarda sivillerin hedef alınması ve seçilmiş hedeflere yönelik suikastlar, Haziran 2004'te ise İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleri, 2006 İkinci Lübnan Savaşı, 2008 İsrail'in Gazze'ye karşı başlattığı Dökme Kurşun Harekâtı, 2009 yılında Başbakan Erdoğan'ın Davos'taki "one minute" çıkışı, 2010 yılında diplomatik nezaket kurallarına uymayan alçak koltuk krizi sonrasında yaşanan Mavi Marmara olayı ile 2010-2016 yılları arasında ilişkiler çıkmaza girmiştir (Aytürk, 2011, s. 679; Özcan, 2006, s. 350).

İktidarının ilk yıllarında İsrail'i eleştirse de Başbakan Erdoğan, hem İsrail ile hem de ABD'deki Yahudi lobisi ile yakın ilişki kurmuştur. Ocak 2004'te ABD Yahudi lobisi Başbakan Erdoğan'a cesaret ödülü vermiş, Türkiye'nin model bir Müslüman demokrasisi olduğu, demokratik değerlere sahip, terörizm ile mücadele eden ve ABD ile İsrail'in dostluğuna önem veren bir ülke olduğu ifade edilmiştir. Erdoğan, 2005 yılında Kudüs ziyaretinden dönerken hem İsrail'den insansız uçaklar satın alınması yönünde anlaşma imzalamış, hem de Türkiye'nin M-60 tanklarının İsrail tarafından modernize edilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır. Dolayısıyla askerî ilişkiler devam etmiştir; ancak Hamas'ın 2006'da Filistin Ulusal Yönetimi Meclisi için yapılan seçimleri kazanmasıyla Türkiye, Hamas'la görüşmelere başlamış, İsrail ve ABD Kongresi'nde Türkiye eleştirilere maruz kalmıştır (Uzer, 2011, s. 151-155). İki ülke ilişkilerinde asıl bozulma ise 22 Aralık 2008'de dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in Ankara'ya gelerek mevkidaşı Recep Tayyip Erdoğan'la beş saatlik görüşmesinin ardından, Tel Aviv ile Şam arasındaki barış görüşmelerine arabuluculuk eden Türkiye'nin rolünü sürdürmesi konusunda anlaşmış, bu görüşmeden 5 gün sonra İsrail, Gazze'ye Dökme Kurşun operasyonunu başlatılmıştır. Çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan operasyonu Erdoğan, "insanlığa karşı işlenen ciddi bir suç" olarak tanımlamış, Olmert'in "ihanetine uğradığını" dile getirmiştir. 29 Ocak 2009'da İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda "Gazze: Ortadoğu'da Barış Modeli" başlıklı panelde, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, İsrail'in Gazze saldırısının haklı olduğunu iddia edince, Erdoğan "one minute" diyerek araya girmiş, Peres'e "Siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz!" demiş, ardından "Benim için Davos bitti!" diyerek paneli terk etmiştir. 2010 yılında Türkiye'de yayınlanan "Kurtlar Vadisi" adlı dizide Mossad ajanlarının çocuk kaçakçısı olarak gösterilmesine tepki olarak

İsrail, Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisini çağırarak görüşme sırasında alçak koltuğa oturtmuş ve İsrailli basın mensuplarına bu durumu İbranice anlatmıştır. 31 Mayıs 2010'da Gazze'ye insani yardım götürmek için yolla çıkan Mavi Marmara gemisine Akdeniz'de İsrail'in baskın düzenlemesiyle 9 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş, bunun üzerine İsrail'i terörist devlet ilan eden Türkiye, Tel Aviv Büyükelçisini geri çekmiştir (Özbek, 2015).

Türkiye ve İsrail ilişkileri, iki ülkenin farklılıklarına rağmen, iki ülke arasındaki ticaret hacmi büyümüş, Suriye'nin iç savaşı sırasında Türkiye, İsrail'in Haifa'daki limanını, karadan çıkan çatışmaların kesilmesinden sonra çeşitli Arap ülkelerine ihracat için bir geçiş noktası olarak kullanmıştır. 2010 Mavi Marmara (veya Gazze filosu) olayını takip eden yıllar süren aşınmış diplomatik ilişkilerin ardından Türkiye ve İsrail diplomatik ilişkilerini restore etmeye karar verdiklerini açıklamıştır; ancak ikili ilişkiler gergin kalmaya devam etmiştir. İsrail rutin olarak Türkiye'nin Hamas'la olan bağlarını ve Hamas'ı terör örgütü olarak kabul etmemesini kınamaktadır. Türkiye ise İsrail'in Batı Şeria'daki ve özellikle Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilere yönelik muamelelerinden yakınmaktadır (Zanotti ve Thomas, 2018, s. 31-32).

Kasım 2012'de ilişkilerin düzeltilmesi için görüşmelere başlayan iki ülke arasındaki ilişkiler 2013 yılında ABD Başkanı Barack Obama'nın araya girmesi sonucu İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Erdoğan'ı arayarak Mavi Marmara baskınında hayatını kaybeden Türklerin ölümünden dolayı özür dilemesiyle yumuşamaya sürecine girmiştir. Bölgedeki dengeler, İsrail-Filistin çatışmasından dolayı yaşanan gerginliğe rağmen İsrail ve Türkiye'yi 2016 yılında yeniden bir araya getirmiş, özellikle de Doğu Akdeniz'de çıkarılan İsrail doğal gazının Türkiye'den geçmesini öngören ve nihayetinde Türkiye'yi Avrupa'ya gaz ulaştırıran kilit portal durumuna getirecek karşılıklı ekonomik ve jeostratejik çıkarlar, Suriye'de Esad rejiminin devam etmesiyle varlığı kalıcı hâle gelecek olan Rusya, İran ve Hizbullah'ın iki tarafı da endişelendirmesi, anlaşmazlıklara rağmen Gazze'deki insanlık krizini çözmek amacıyla atılacak adımlar ilişkilerin normalleşmesinde oldukça etkili olmuştur. İsrail ve Türkiye açısından ekonomik çıkarlar önemini korusa da İsrail, Erdoğan görevde kaldığı sürece diplomatik ilişkileri düşük tutmaktan yana bir tavır göstermektedir. Tarihsel olarak, ekonomik çıkarlar politik farklılıklardan ayrı tutulmaya çalışılmışsa da iki ülke arasındaki derin güvensizlik ve gerilim düşünüldüğünde bugün bu o kadar da kolay görünmemektedir. Bu güvensizliği tetikleyen en önemli konulardan biri de AKP'nin Müslüman Kardeşler ve İsrail'in ve bölgedeki diğer Arap ülkelerin terörist olarak

adlandırdıkları Hamasla yakın duygusal ve ideolojik bağa sahip olmasıdır. Bu bağ, İsrail’de ve bölgedeki diğer ülkelerde İsrail-Filistin çatışmasında Türkiye’nin dengeyi bozduğu algısı yaratmaktadır. 2016 yılının ortalarında Türkiye’de gerçekleşen darbe ile Türkiye’ye karşı daha şüpheli bir tavır takınan İsrail, ilişkileri ilerletme konusundaki çabalarını sınırlandırmıştır (Ulutaş, 2016, s. 10; Efron, 2018, s. 8).

2017 yılı Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerilmesine yol açacak önemli olaylara tanıklık etmiştir. İlk olarak 25 Eylül 2017’de Irak Kürdistan Bölgesi’nde bağımsızlık referandumu yapılmadan kısa bir süre önce Netanyahu’nun bölgede bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasını desteklediğini açıklaması Türkiye’yi doğal olarak rahatsız etmiştir (O’Connor, 2017). İkinci olarak, 6 Aralık 2017’de ABD Başkanı Trump’ın, Kudüs’ü resmen İsrail’in başkenti olarak tanıdığını açıklamasının ardından, ABD yönetiminin büyükelçiliğini Tel Aviv’den Kudüs’e taşımasıyla ipler gerilmiştir. Bunun ardından Gazze’deki protestolarda katliam yaşanmış, 58 Filistinli İsrail güçleri tarafından katledilmiştir. Olaylar sonrasında Türkiye, İsrail’e yönelik sert açıklamalarda bulunmuş, Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı açıklamada yeniden İsrail’i “terör devleti” ve “çocuk katili” ilan etmiştir (Efron, 2018, s. 7). 11 Aralık 2017’de ve Mayıs 2018’de İsrail Başbakanı Netanyahu, “Kendi ülkesindeki Kürt köylerini bombalayan, gazetecileri hapseden, İran’a karşı olan uluslararası yaptırımların etrafından dolaşmak için bu ülkeye yardım eden, Gazze de dâhil olmak üzere masum insanları öldüren teröristlere yardımcı olan bir liderden ahlak dersi almaya alışık değilim.” şeklinde bir açıklama yaparak gerilimi artırmıştır (Keinon, 2017). Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu’nun kamuoyunda yaptığı karşılıklı suçlamalar neticesinde Mayıs ayında iki ülke geçici olarak birbirlerinin Ankara, İstanbul ve Kudüs’teki üst düzey diplomatlarını uzaklaştırmıştır (Zanotti ve Thomas, 2018, s. 32).

Görüldüğü gibi, İsrail’in 2000’li yıllarla tekrar başlayan sertlik yanlısı dış politikası sonucu Türkiye-İsrail ilişkileri defalarca gerilmiş, karşılıklı suçlayıcı sert açıklamalar iki ülkenin birbirine karşı tutumunu net bir şekilde göstermiştir. Esasen Türkiye’nin güvenlik sorununa yönelik yeni stratejiler belirlemesi ve İsrail’le ortak çıkarların azlığı, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerginliğin temel nedeni olarak görülebilir (Erkmen, 2005, s. 179). Karşılıklı çıkarlar her ne kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmini etkilemiyor gibi gözükse de, özünde Türkiye-İsrail ilişkileri güç hesapları ve ulusal çıkarlar üzerine kurulu, denge/çıkar ilişkisi gözetilen ve Filistin sorununa göre şekillenen bir yapıya sahiptir.

Türkiye-İsrail ilişkileri Türkiye'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmekte, toprak bütünlüğüne karşı bir dönem tehdit oluşturan ve talepler dile getiren Suriye'ye karşı ve laikliğe zarar verebilecek politikalar yürüten İran'a karşı bir denge kurabilmek açısından önemlidir (Kıbaroğlu, 2002, s. 61-65'den aktaran Uzer, 2011, s. 154). Askerî faktörlerin merkezî bir yere sahip olduğu bu yaklaşımda, her iki devletin de ulusal güvenlik devletleri olduğu, yani iç ve dış politikalarında güvenliğin büyük yer tuttuğu belirtilmelidir. Türkiye-İsrail arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesinde ortak stratejik çıkarlar da rol oynamaktadır. Bir yandan Türkiye'den toprak taleplerinde bulunan, PKK'nın topraklarında yuvalanmasına göz yuman, diğer taraftan da Filistinlilere destek veren Suriye ortak hasım olarak algılanmıştır. Her iki ülke de İslami radikalizmden ve Irak ve İran'daki füze sistemlerinden ve nükleer silah geliştirmelerinden çekinmişlerdir (Inbar, 2001, s. 116-118'den aktaran Uzer, 2011, s.155).

5.1.1.4. Türkiye-Rusya ilişkisi

Osmanlı'nın Asya ve Avrupa'da kurduğu güçlü yapının benzerini kuzeyde kuran Ruslar, temellerini Doğu Avrupa ve Asya'da eski Türk ülkelerinin üzerine inşa etmiştir ve bu iki egemen güç zaman zaman varlık mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin Ruslarla ilk diplomatik ilişkisi Sultan II. Bayezid döneminde III. İvan'ın (1462-1505) ikili ticari ilişkileri düzene sokmak üzere İstanbul'a elçi göndermesiyle başlamıştır. O dönem Osmanlı, Moskova Knezliğini doğrudan muhatap kabul etmediğinden, ilişkiler Osmanlı bünyesinde bulunan Kırım Hanları aracılığıyla yürütülmüştür (Topsakal, 2016, s. 34-35).

1555 yılına gelindiğinde Ruslar, Hazar Denizi civarındaki hanlıkları ele geçirmeye başlayarak Osmanlı sınırlarına yaklaşmaya başlamıştır. Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki varlığı Osmanlı devlet adamları arasında ilgi uyandırmış, bu durum Osmanlı Devleti'nin tepkisine neden olmuştur. Sokullu Mehmet Paşa Rusya'nın Kafkasya'da yayılmasını engellemek için sefer düzenleyip kanal projesi girişiminde bulunsa da başarılı olamamıştır (Özkan, 2007, s. 48).

1654 yılından itibaren Kazakların da etkisiyle Ukrayna'nın büyük kısmını ele geçiren Ruslar, hem Kırım Hanlığı'nın hem de Osmanlı'ya karşı stratejik açıdan önemli yerleri ele geçirmiş oldular. 1678 yılında Osmanlı ordusunun kesin zaferiyle sonuçlanan

savaşın ardından, Rusya Kırım'a vergi vermeye devam edeceğini belirtmiş, Osmanlı Devleti yine Ukrayna ve Rusya ile ilgilenmeyi bırakıp, dikkatini Orta Avrupa'ya yönlendirmiş, bölgeyi Kırım hanlarının denetimine bırakmıştır (Topsakal, 2016, s. 36-37).

1670'li yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti'ni karşısına çıkacak gücü bulan Rusya, Osmanlı Devleti'nin Lehistan üzerine sefer yapacağı kesinleşince Osmanlı'ya kafa tutmuş, nitekim ilk Osmanlı-Rus çatışması 1678 yılında yaşanmıştır. Savaşı Osmanlı Devleti kazanmış, Osmanlı Devleti Rusya ile barış görüşmelerini Kırım hanı aracılığıyla yürütmüştür (Özkan, 2007, s. 49).

1683 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana kuşatmasında yaşadığı başarısızlık adeta bir dönüm noktası olmuştur. Rusya, 1686'da Avrupa devletleri ile beraber hareket etmeyi çıkarları açısından uygun bularak Kutsal İttifak'a dâhil olmuş ve Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Kırım'a iki sefer düzenlediyse de başarılı olamayan Rusya, 1696'da Karadeniz'de bulunan Azak Kalesi'ni ele geçirerek deniz ticareti için doğrudan bir üs kazanmıştır. Bu sayede Ruslar elde ettikleri zenginlikleri farklı noktalara ulaştıracak alternatif bir ticari rota elde etmiştir (Köse, 2012, s. 202; Topsakal, 2016, s. 36-37).

Rusya, II. Viyana kuşatmasından bu yana devam etmekte olan savaşa yeni müttefikler bulmak amacıyla Avrupa devletleriyle yakın ilişki kurmaya çalıştığında, Karlofça Antlaşması için görüşmeler başlamıştı. Kendisine pay çıkarmak isteyen Ruslar başarılı olamamış, daha sonra Osmanlı Devleti'yle yalnız başına yaptığı İstanbul Anlaşması ile daha fazla imtiyaz elde etmiştir. Osmanlı Devleti artık Rusya'yı "imparatorluk" olarak kabul etmeye başlamış ve Rusya bu anlaşmadan sonra Türk dünyası ve Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını artırmıştır (Özkan, 2007, s. 53-60).

18. yüzyılda birçok kez karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti ve Rusya için dönüm noktalarından biri 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması olmuştur. Kırım'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılarak siyaseten müstakil olmasını sağlayan Ruslar, Kırım'ı kontrol etme imkânına kavuşmuştur. Osmanlı Devleti, 1787-1791 ve 1792 tarihlerinde Rusya ve Avusturya ile savaşmak durumunda kalmış, Kırım'ı geri alamamış, Osmanlı Devleti artık zayıfladığını görerek Avrupalı devletlerden yardım arayışına girmiştir. 1789 yılında Fransız İhtilali'nin gerçekleşmesi, Osmanlı-İngiliz ve Osmanlı-Fransız ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Fransa'nın Akdeniz'i ele geçirerek Fransa'yı kara devleti

olmaktan kurtarmak amacıyla Mısır'ı işgal etmesi karşısında zor durumda kalan Osmanlı Devleti, Rusya ve İngiltere ile ittifak antlaşması yapmak durumunda kalmıştır. Bu ittifak sayesinde Rusya, yıllardır hedeflediği Boğazlara ulaşma isteğini Osmanlı'nın kendi izniyle elde etmiştir. Böylece Rus donanması ilk defa boğazlardan geçerek Akdeniz'e açılma imkânı bulmuş, Fransa amacına ulaşamamış olsa da, Rusların bu imkânı devamlı bir hak hâline getirmeye çalışması ile “Boğazlar Sorunu” tarih sahnesine çıkmıştır (Dördüncü, 2001, s. 76-77). Bu aynı zamanda Osmanlı ile Rusya arasında yapılan ittifakların ilkidir (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017, s.467).

19. yüzyıla gelindiğinde, Batılı devletlerin Doğu Akdeniz'deki menfaatleri doğrultusunda yaptıkları politikalar sonucu 1827'de Londra'da, İngiltere, Rusya ve Fransa arasında görüşmeler başlamış. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlı ama özerk olmasını teklif etmişlerdir, bunu kabul etmeyen Navarin'de Osmanlı Devleti'nin donanmasını yakan İngiltere, Fransa ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler kesilmiş. Rusya, Londra Antlaşmasını kabul ettirmek için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş, 1829'da Edirne'yi ele geçirmiştir. Savaş sonunda imzalanan Edirne Antlaşması ile Rus ticaret gemilerinin İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçişlerine ve taşıdıkları eşyaya hiçbir şekilde müdahâle edilmeyeceği belirtilmiştir. Rusya'nın boğazlarda güçlü hâle gelmesi, Batılı devletleri rahatsız etmiş, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer almışlardır (Dördüncü, 2001, s. 83-84).

Rus tehlikesinden ağır kayıplarla kurtulan Osmanlı Devleti, bu defa Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanlarına maruz kalmış, isyanı bastırmak için Ruslarla 1833'te Hünkâr İskelesi Anlaşması'nı yapmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, ikinci kez Rusya ile ittifak yaparak Rusya'dan askerî ve mali olarak destek alacaktı. Osmanlı Devleti savaş durumunda Boğazları diğer bütün devletlere kapatarak Ruslara açacaktı. Bu strateji değişikliğiyle Mısır tüm Avrupa'nın ve Rusya'nın meselesi hâline gelmiş, Avrupa devletleri ile devam eden Mısır görüşmeleriyle Boğazlar devletlerarası bir statüye geçmiş ve Boğazlar üzerindeki Rus ayrıcalığı kaldırılmıştır. 1841 Kırım Savaşı'na kadar sakin bir dönem geçiren Osmanlı Devleti, artık hasta adam olarak görülmeye başlamış, bunun neticesinde Osmanlı'nın üzerindeki baskılarını artıran Rusya, 1853'te yeniden Osmanlı ile savaşılmaya başlamıştır. 1856 yılına kadar süren Kırım Savaşı olarak anılan bu savaşlarda İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ni desteklemiş, Rusya ağır bir yenilgi almıştır. 1856'da imzalanan Paris Antlaşması ile Küçük Kaynarca Antlaşmasının şartları

kaldırılmış, Boğazlar ile ilgili düzenleme değiştirilmiş, Karadeniz silahsız ve tarafsız bir hâle getirilmiştir. Avrupa güçlerine karşı Balkanlar ve Kafkaslarda istediğini elde edemeyen Rusya, Balkanlardaki Ortodoks halkı kışkırtmaya başlamış, 1857’de Eflak-Boğdan “Romanya” adı altında birleştirilmiştir. Romanya’dan sonra 1875’te Hersek’te başlayan olaylara müdahâle edilerek Balkanlarda karışıklıklar yaratılmış, Osmanlı’nın bölgedeki hâkimiyeti iyice zayıflatılmıştır. Rusya’nın Balkanları ve Kafkasları içten içe kontrol etmesi, 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 yılları arası yaşanan savaflara yol açmış, 1878’de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı, Avrupa ve Kafkasya’daki topraklarının tamamını kaybetmiştir (Topsakal, 2016, s. 43).

Avrupalı devletlerin müdahâlesiyle Balkan devletleri bağımsızlıklarına kavuşmuş, Rusya ise Balkanlarındaki emellerinden hiç vazgeçmemiştir. Nitekim 1912-1913 yıllarında yaşanan Balkan Savaşlarının başlamasında Rusya yine etkili olmuş, Osmanlı Devleti bugünkü Doğu Trakya topraklarıyla sınırlı kalmıştır. Balkan meselelerinden sonra 1914’te Ermeni politikaları yüzünden Osmanlı ile Doğu Anadolu’da karşı karşıya gelen Ruslar, 1916’da Erzurum, Trabzon, Erzincan ve Muş’u ele geçirmiş, 1917 yılında Rusya’da meydana gelen ihtilal neticesinde Rusya, Osmanlı Devleti ile savaşa son vermiştir. 15 Aralık 1917’de imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması ile iki ülke arasında savaş tamamen sona ermiştir. Bu sırada I.Dünya Savaşı ile meşgul olan Osmanlı Devleti’nde ise Mondros Ateşkes Antlaşmasını takiben 1920’de İstanbul’un işgaline varan gelişmeler sebebiyle, Millî Mücadele yılları başlamış (Topsakal, 2016, s. 45), hem Türk hem de Rus tarafının içinde bulunduğu durum 1917 yılından itibaren iki ülkenin birbirine yaklaşmasına yol açmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nin açılışına kadar karşılıklı ziyaretler gerçekleştiren heyetler; para, silah, malzeme, sağlık ekipmanı ve yiyecek gibi kalemlerde de karşılıklı yardımlar yapmışlardır. Bu yardımlar daha çok Rusya’dan Türkiye’ye olmuştur (Benhür, 2008, s. 278). 1923’te kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Rusya arasında yeni bir dönem başlamıştır.

Türk ulusunun 1919-1923 yılları arasındaki Bağımsızlık Savaşı, Batılı Devletlere karşı verilmiştir. Bir yandan bu gerçek, diğer yandan Sovyetler Birliği’nden yardım alma ihtiyacı yüzünden, Mustafa Kemal, ulusal bağımsızlık savaşı sırasında yaptığı konuşmalarda Türk ve Sovyet devrimleri arasında benzerlikler kurmuş, Türk ulusunun yaptığı mücadelenin bütün esir Doğu uluslarının mücadelesi olduğunu söylemiş ve Türk bağımsızlık savaşının bu uluslara örnek olacağını ileri sürerek anti-empyrealist temaları ön

plana çıkarmıştır (Ülman ve Sander, 1972, s. 2). Kuruluşundan itibaren bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak konusunda hassas olan Türkiye'nin dış politikasına yön veren birinci ve en önemli etken güvenlik endişesi olmuştur. Zaman içinde en çok değişiklik gösteren etken yine güvenlik endişesi olmuş, Türk dış politikasını yönetenler, 1923-1930 yılları arasında, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü bakımından en çok Batıdan korkmuş, bu korku sebebiyle felsefe ve biçim bakımından çok uzak oldukları halde Sovyetlerle, Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında başlayan diplomatik yakınlığı korumuş hatta arttırmışlardır (Ülman, 1968, s. 244).

1920 ve 1930'lu yıllarda, her iki ülke yöneticilerinin kendi iç sorunlarına ve rejimlerinin devamlılığını sağlayacak güçlü otoriteleri tesis etmeye odaklandıkları görülmektedir (Çelikpala, 2015, s.120). Türkiye'nin Lozan'dan arta kalan sorunlarını hallettiği 1930 yılından itibaren dünya bir buhran döneminden geçmeye başlamıştır, özellikle Avrupa'da meydana gelen bu bunalımlar Türkiye'yi de etkilemiş, bu nedenle iki savaş arası dönem dünyada bir barış devresi olmaktan çok yeni bir dünya savaşının tohumlarının atıldığı bir dönem olmuştur. 1925-1929 yılları arası nispeten yumuşama dönemi olsa da 1929 büyük ekonomik buhran, uluslararası gerginliği tırmandırmaya başlamış, I. Dünya Savaşı'nın getirdiği statükoyu korumak isteyen anti-revizyonist devletler ile bu yapıyı değiştirmek isteyen revizyonist devletler arasında gittikçe keskinleşen bir kutuplaşma doğmuştur. Türkiye ise bu dönemde anti-revizyonist bir politika izleyerek, bölgesel ve uluslararası alanda barışçı faaliyetlere katılmış, güvenliğini ön planda tutarak Balkan ve Sadabat Paktlarının kuruluşuna öncülük etmiştir. Boğazlar sorununu da kendi lehine çözüme kavuşturan Türkiye, Avrupa'yı saran İtalya tehlikesinden endişe ederek, Batı ülkeleri ile işbirliğine girişmiş ancak Millî Mücadele yıllarından beri dış politikasının temel unsuru olan Sovyetler Birliği ile ilişkilerini bozmak istememiştir, Batı ülkeleri ile Sovyetler Birliği arasında hassas bir denge kurmaya çalışmıştır (Sarınay, 2000, s. 862-863).

1930'lu yılların sonlarına doğru Almanya'nın hızla silahlanması, Versay Antlaşmasını yırtması, Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi, Avrupa'da Almanların yaşadığı yerleri kendisine bağlayıp, öte yandan "Büyük Roma" ideali ile genişleme çabasına giren İtalya ve Japonya'nın dâhil olduğu bir ittifak yapması, Batı'da ve Sovyetler Birliği'nde büyük endişeler yaratmıştır. Başlangıçta soğukkanlılığını koruyan Türkiye, Almanya Çekoslovakya'yı işgal ederek hayat sahası politikasına başlaması üzerine ve İtalya'nın

1939'da Arnavutluk'u işgalinin ardından endişe duymaya başlamış, Batı ile Sovyetler Birliği arasında kurmaya çalıştığı denge çabalarında, Sovyetler Birliği nezdinde yaptığı girişimler sonuçsuz kalmış, Sovyetler Almanya ile saldırmazlık paktı imzalayınca hayal kırıklığına uğramıştır. Sonuçta, İngiltere ve Fransa ile üçlü ittifak anlaşması imzalayan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında Batı ile kader birliği yapmaya çalışmış, diğer taraftan Sovyetler Birliği ile anlaşamamış olmasına rağmen yine de İkinci Dünya Savaşı boyunca bu devletle savaşa sürüklenmemeye çalışmıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda coğrafi konumu açısından Müttefik ve Mihver devletlerin kendi yanlarında savaşa sokmak için yaptıkları yoğun baskılara direnmiş, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını hiçbir taviz vermeden savaşın dışında kalarak ve denge unsuru olma politikası yürüterek saldırılardan korunmaya çalışmıştır. Türkiye'nin bu çabasında Sovyetler Birliği'nden duyduğu endişe büyük rol oynamıştır (Sarıay, 2000, s. 865).

İkinci Dünya Savaşı'nda büyük ekonomik kayıplar veren SSCB, savaşın ardından ekonomi, federasyon, ordu, parti ve iç siyasal yaşam alanlarında yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Savaş sonrası ABD'nin elinde atom bombası olması sebebiyle ciddi güvenlik kaygıları duyan SSCB, Avrupa ve Asya'da kurulan sosyalist devletler ve bu devletlere önderlik etme kaygısı taşımış, ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall yardımları ardından NATO'nun kurulması, bunu SEATO, Balkan ve Bağdat Paktlarının izlemesi SSCB'yi güvenlik açısından endişelendirmiştir (Tellal, 2003, s. 501). Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Boğazlar ve bazı Doğu illeri üzerindeki Sovyet istekleri ile karşılaşmış ve bu kez de bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda Sovyetler Birliği'nden korkmaya başlamıştır. Türkiye'nin NATO'ya katılmasında bunun payı büyüktür (Ülman, 1968, s. 245).

SSCB'nin hedefi, savaş sonrası güvenlik kuşağı olarak gördüğü, Balkanlar ve Boğazlar bölgesinde nüfuz sahibi olmaktır. Bu anlamda Türkiye'yi İngiliz ve Amerikalılardan ayırarak kendisini bölgede daha avantajlı duruma getirmek istiyordu. Artık savaş sonrası stratejik mücadeleler ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu durum jeostratejik konumu itibarıyla Türkiye'nin avantajınaymış gibi gözükse de hiçbir şey bu kadar pürüzsüz değildi (Göktepe ve Seydi, 2015, s. 199). SSCB'nin Montrö Antlaşmasının eskidiğini ve değiştirilmesi gerektiğini dile getirmesi karşısında Türkiye kararlı bir tutum göstermiş, istediği karşılığı alamayan SSCB bu kez, 1921 haksızlığının tamir edilmesi amacıyla, o dönemde Sovyetlerin zayıf durumda olduğunu ileri sürerek 16 Mart 1921

Türk-Sovyet antlaşmasıyla düzenlenen sınırlarda değişikliği gündeme getirerek, Doğu Anadolu’da Kars ve Ardahan’ın SSCB’ye verilmesini istemiştir. SSCB bu pazarlık konusunu öne sürerek Türkiye karşısında büyük bir taktik hata yapmıştır. SSCB’nin asıl meselesi kendisi açısından Boğazlarda güvenliğin sağlanmasıyken, toprak isteğini gündeme getirmesi Boğazlar konusundaki isteğinden daha çok tepki yaratmış, Türkiye’nin ABD’ye yaklaşmasında önemli etki yaratmıştır. SSCB Türkiye üzerinde baskı ve tehdit yöntemlerini kullanmış ancak isteklerini güce başvurarak elde etmeye kalkışmamıştır, hatta saldırmama garantisi vermiştir. Stalin’in ölümünden sonra 1953’te bütün taleplerinden vazgeçtiğini resmen açıklamıştır (Tellal, 2003a, s. 502-507).

1940’ları ağır Sovyet tehdidi altında geçiren Türkiye, ABD öncülüğündeki Batı dünyasıyla siyasi, ekonomik ve askerî ilişkilerine ağırlık verirken, iç politikada da bazı değişiklikler yaşamıştır. 1946’da çok partili siyasal hayatla tanışmış Mayıs 1950’den itibaren de Demokrat Parti tarafından yönetilmeye başlamıştır. Bu iki tarafın değerler ve ideolojik söylem bağlamında da tamamen farklılaştığı anlamına gelmektedir (Çelikpala, 2015, s. 121).

Stalin’in ardından “Amerika’yı yakala ve geç” politikası izlemeye başlayan SSCB, ekonomisine ağırlık vermeye başlamış, dış politikada özellikle kapitalist ülkelerle olan ilişkilerini gözden geçirerek “barış içinde bir arada yaşama” politikası izlemiştir. Sovyetlere karşı uygulanan çevreleme politikasını kırmak isteyen SSCB, Türkiye ile ilişkileri iyileştirme çabaları 1950’ler boyunca devam etmiştir. SSCB’nin bu yaklaşma politikasına Türkiye, izlediği blok politikasıyla karşılık vermiş, ilişkilerin seyrini belirleyen bu durum, iki ülke arasında birtakım sorunlara yol açmıştır. Türkiye’nin NATO üyeliği SSCB’nin tepkisini çekmiş, Bağdat Paktı söz konusu olduğunda rahatsızlığını doğrudan dile getirmiştir. Türkiye Bağdat Paktının Sovyet tehdidine karşı kurulduğunu savunmuş, oysa sömürgelerin bağımsızlığını elde ettiği ve Bağılantısızlık akımının ortaya çıktığı bir ortamda Bağdat Paktı SSCB’nin Orta Doğu’daki etkinliğini artırmasına yol açmıştır. SSCB’nin artan etkisi, Türkiye’nin Orta Doğu politikasının belirlenmesinde önemli rol oynamış, böylece 1955’ten itibaren Türk-Arap ilişkilerini olumsuz yönde ve doğrudan etkileyen önemli bir unsur hâline gelmiştir (Tellal, 2003a, s. 510-515).

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyen bir gelişme de Suriye olayları olmuştur. Bu olaylar sırasında Sovyet yanlısı bir darbe

yapılmasının ardından, Türkiye'nin Suriye sınırına yığınak yapması, Sovyetler Birliği tarafından olumsuz karşılanmıştır (Kurban, 2014, s. 264). 1958'de Irak'ta gerçekleşen darbe, Türkiye ile SSCB arasında yine gerginliğe yol açmış, Türkiye'nin Irak'a müdahâlesi gündeme gelince SSCB, askerî müdahâlede bulunabileceğini dile getirmiştir (Tellal, 2003a, s. 515).

1958 yılı sonlarında ve 1959 yılı başlarında Türkiye'de bazı füze sistemlerinin konuşlandırılması mevzusu da SSCB'nin tepkisini çekmiş, SSCB bu durumun dostluğa aykırı olduğunu dile getirerek SSCB'nin güney sınırlarını tehdit altına sokacağını iddia etmiştir. Bu iddialar, her devletin kendi güvenliği ile ilgili önlem almakta serbest olduğu vurgulanarak, Türkiye tarafından reddedilmiştir (Kurban, 2014, s. 267).

Türkiye, 1960'ların ortalarından itibaren başta Sovyetler Birliği olmak üzere Doğu bloku ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye başlamış, 1964-1965 yıllarında yapılan karşılıklı ziyaretlerle iki ülke arasında siyasi ilişkiler ticari alanda gelişmelerle devam etmiştir. 1970'li yıllarda Türk-Sovyet ilişkileri yeniden bir durgunluk ve hatta soğukluk dönemine girmiş, 1982 yılından itibaren yeniden normalleşmeye başlamıştır (Sarıay, 2000, s. 872). Türkiye-SSCB ilişkilerinin 1980-1983 darbe döneminde durgunluk geçirdiği yönünde yaygın bir kanı hâkimdir. Bunun gerekçesi olarak, SSCB'nin Afganistan'a müdahâlesi ve Türkiye'de yaşanan askerî darbe gösterilmektedir. SSCB'nin Afganistan'a müdahâlesi on binlerce sığınmacı kabul eden Türkiye'nin ABD'ye yakınlaşmasına yol açmıştır. Öte yandan, 12 Eylül yönetiminin Türkiye'deki anarşiden SSCB'yi sorumlu tutmasına karşın, SSCB konuya duyarlı yaklaşmış, ikili ilişkilerde gerilim yaşanmamıştır (Tellal, 2003b, s. 161).

1990'lı yıllar iki ülke arasındaki ilişkilerin en sorunlu olduğu yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye tüm imkânlarını Kafkaslar ve Orta Asya'da oluşan jeopolitik boşluğu doldurmak için kullanmış, bölgedeki ülkeler için “model” rolünü üstlenmek istemiştir, ancak bu durum Türkiye ile Rusya arasında rekabet yaratmış, 1993 yılında Ulusal Güvenlik Doktrinini yürürlüğe koyan Rusya, “yakın çevre” olarak belirlediği Kafkaslar ve Orta Asya'yı stratejik çıkarları açısından nüfuz alanı olarak ilan etmiştir. 1996 yılına kadar Rusya, Türkiye'yi bir tehdit olarak algılamıştır (Özbay, 2011, s. 48-49).

1990'lı yıllarda iki ülke arasında sorunlu gündem maddeleri Kafkasya ve Orta Asya'daki nüfuz mücadelesi, Rusya'nın Kafkasya'da Avrupa Konvansiyonel Kuvvetlerin İndirimi Anlaşması (AKKA)'na uymaması, Rusya'nın PKK'ya bakış açısının Türkiye'de yarattığı hayal kırıklığı, Rusya'nın Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne Türkiye'nin güneyini vurabilecekleri S-300 füzeleri satışı, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması tartışması, Boğazlar'dan Hazar petrollerinin geçirilmesi konusu, Boğazlar sorunu, Kürt ve Çeçen sorunları sayılabilir; ancak "Mavi Akım" doğalgaz boru hattı, terörizmle mücadele alanında işbirliği, askerî-teknik ilişkiler ve Avrasya ölçeğinde işbirliği arayışları gibi diğer gündem maddeleri de ilişkilerin her iki taraf için de memnuniyet oluşturan taraflarıydı. (Çelikpala, 2015, s. 123; Özbay, 2011, s. 50). 1998 yılında Türkiye'nin yaptığı Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı anlaşması Türkiye-Rusya ilişkilerinde rekabeti artıran bir diğer unsurdur. BTC petrol boru hattı ile amaçlanan Azerbaycan petrolünün Akdeniz üzerinden Batı'ya taşınması projesi, enerji konusunda bölgede tek söz sahibi olmaya çalışan Rusya'nın muhâlefetine rağmen kabul edilmiştir (Yeşilot ve Özdemir, 2016, s. 62).

1990'lı yılların sonlarında ekonomi ve enerji konuları merkezinde şekillendiği gözlenen ikili ilişkiler, 2000'li yılların başlarında iki ülke ilişkilerinin 1990'lardan farklı olacağını göstermiştir. Değişiklikler hem Türk hem de Rus diplomasisindeki yeniden yapılanma ile ilgilidir. Türkiye çok boyutlu dış politika yaklaşımına ağırlık vermeye başlamış, Putin, Rusya Devlet Başkanı olarak seçildikten sonra "Biz çıkarlarımıza ters düşmedikçe herkesle işbirliğine gideceğiz." açıklamasını yapmıştır. 11 Eylül olaylarından sonra ilerleyen ABD ve Rusya yakınlaşması, Türkiye'ye Avrasya bölgesinde Rusya ile işbirliği imkânlarının artacağını göstermiştir (Özbay, 2011, s.52-53).

2000'li yıllarda Türk-Rus ilişkileri işbirliği ve stratejik ortaklık etrafında şekillenmiştir. İlişkiler 2000'li yılların başında her iki ülkede yaşanan iktidar değişikliklerinin kazandırdığı ivmeyle gelişmiştir (Çelikpala, 2015, s. 118).

2000'li yıllarda daha çok olumlu seyreden Türk-Rus ilişkilerinde, 2003 yılında Mavi Akım Projesi kapsamında Rusya'dan Türkiye'ye doğalgaz akışı başlamış, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetimi, parti programında Rusya ile Orta Asya ve Kafkasya'da rekabete değil işbirliğine dayanan dostça ilişkiler sürdürüleceğinin sinyalini vermiştir. Türkiye'nin 2003 Irak krizi ile ilgili 1 Mart

tezkeresini reddetmesi Türk-Rus ilişkilerine olumlu yansımış, Türkiye kendi çıkarları söz konusu olduğunda daha bağımsız politikalar izleyeceği mesajını vermiştir. 2004 yılında Vladimir Putin, Soğuk Savaş sonrasında Rusya'dan Türkiye'ye ilk devlet başkanı düzeyinde ziyaret gerçekleştirmiştir. 2008 yılında Rusya-Gürcistan savaşında Türkiye'nin gösterdiği yapıcı ve barış yanlısı tutum Rusya'nın Türkiye'ye karşı algısını değiştirmiş, 2009 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ziyaretiyle olumlu algısı pekişmiştir. Rusya, Türkiye'nin Orta Asya'ya Rusya'nın belirli bölgelerine yönelik Pan-Türkçü emellere sahip olduğu algısının değiştiğini, Tataristan'ın ziyaret edilmesine izin vererek göstermiştir. Elbette bu algı değişikliğinde Türkiye'nin izlediği dış politika etkili olmuştur. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi, Dağlık Karabağ sorununun diplomatik yollarla çözülmesi, Ortadoğu'da barışın sağlanması, Suriye-Lübnan sorunu, Afganistan, Irak'ta güven ortamının tesisi, Karadeniz'in küresel güçlerin yeni mücadele alanı hâline gelmemesi gibi konularda Türkiye ile Rusya bazı uluslararası sorunlarda benzer bakış açılarına sahiptir (Özbay, *Bilgesam*).

2003'teki Irak krizi ile zirve yapan uluslararası alandaki ötekileştirilme durumunun bir sonucu olarak, karşılıklı ziyaretler ve imzalanan belgelerle şekillenen 2006-2009 dönemi, ilişkileri kurumsallaştıran mekanizmaların oluşturulduğu bir dönem olmuştur. Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı, Rusya'yla Türkiye'yi ortak çıkarlar etrafında birleştirmiştir (Çelikipala, 2015, s. 135). Her ne kadar olumlu gelişmeler olsa da, bu yıllarda Türk-Rus ilişkilerini gerilime sürükleyen olaylar da yaşanmıştır. Öncelikle Rusya'nın sadece kendi topraklarında eylemler gerçekleştirenleri "terörist örgüt" olarak kabul etmesi nedeniyle, PKK'yı terör örgütü olarak tanımak istememesi, 2004 yılında BM tarafından hazırlanan Annan Planı'na ilişkin Kıbrıs referandumuna günler kala Rusya'nın, Kıbrıslı Türklerin tecridine son verilmesi için çağrı yapılmasını engellemesi, 2005 yılında Rusya Parlamentosu'nun alt kanadı Duma'nın sözde soykırımı kabul eden bir karar alması, Türkiye ile Rusya ilişkilerini germiştir (Özbay, 2011, s. 63-66).

2011 sonrasında Türkiye'nin dış politikasında girdiği revizyonist süreç, iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden germeye başlamıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan dönüşümler; Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Ürdün ve Bahreyn'deki çatışmacı gelişmelere Suriye savaşının eklenmesi, Türkiye'nin dış politikasının radikal bir biçimde değişmesine neden olmuştur. Putin Rusyasında olduğu gibi Türkiye, Osmanlı'nın mirasına sahip çıkmak istemiş, ancak bu kez 1990'lı yıllardan farklı olarak müdahâlecî bir dış politika

izlemeye başlamıştır. Batılı analistler 19. yüzyılın imparatorluklarının kursağında kalan tarihsel heveslerini yeniden gerçekleştirmeye çalıştıklarını yazmış, bu dönemde “Rus Çarı Türk Sultanına karşı” imgesini gündeme getirmiştir. İki ülkenin de aynı dönemde revizyonist dış politika izlemeleri ve özellikle Ortadoğu’da giriştikleri rekabet, birbirleri ile çatışma olasılıklarını artırmıştır (Balta ve Özkan, 2016, s. 31).

Rusya ile ilişkilerde yaşanan bir başka rekabet sorunu da 2014 yılında Kırım’da gerçekleştirilen referandumla bölgenin Rusya’ya bağlandığının açıklanmasıdır. Türkiye referandum öncesi ve sonrasında Ukrayna’nın toprak bütünlüğü ve Kırım Tatarları açısından endişelerini dile getirmiştir (Yeşilot ve Özdemir, 2016, s. 63).

Rusya’nın Suriye’deki BAAS rejiminin devrilmesi amacıyla Batı’nın kışkırtması neticesinde meydana gelen çatışmalar sonrasında 2008’de Abhazya, Güney Osetya ve Ermenistan topraklarına uzun menzilli füzeler yerleştirmesini güvenlik tehdidi olarak algılayan Türkiye, 2012’de Moskova’dan kalkıp Şam’a doğru giden bir Rus uçağının Şam’a teslim edilecek askerî malzemeler taşıdığı kuşkusuyla Ankara’da inişe zorlanması, iki ülke arasında gerginliğe yol açsa da ekonomik işbirliğini etkileyecek bir boyuta ulaşmamıştır. Bununla birlikte Eylül 2015’te Suriye’de hava operasyonlarına başlanmasıyla durum değişmeye başlamış, Rus uçakları Türk hava sahasını ihlal ettikleri gerekçesiyle uyarılmış, nihayet Kasım 2015’te Rus uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi iki ülke arasında ciddi bir kırılmaya yol açmıştır. Putin’in “arkadan vurulmak” olarak değerlendirdiği bu olay sonrasında Rusya, Türkiye’ye ağır yaptırımlar uygulamaya başlamıştır (Yeşilot ve Özdemir, 2016, s. 63-64). Rus turistlerin Türkiye’nin tatil bölgelerine gidişi sınırlandırılmış, Türkiye’ye tur satışları durdurulmuştur. Rusya enerji alanında da Türkiye’ye zarar vermek istemiştir; çünkü Türkiye yıllık doğalgaz ihtiyacının yarıdan fazlasını Rusya’dan karşılamaktadır. Türkiye bu doğalgazı Ukrayna üzerinden gelen ve Trakya’dan giriş yapan Batı hattı ve Karadeniz’in altından gelip Samsun’dan karaya çıkan Mavi Akım sayesinde elde etmektedir (İsmayıl, 2016, s. 11). İki ülkenin ekonomik ilişkilerinde en büyük kazanımlardan biri Rus gazının önce Türkiye’ye buradan da yurtdışına sevkiyatında Mavi Akım’dan sonra Türk Akım projesinin ön plana çıkması olmuştur. Uçak krizinin hemen sonrasında Putin tarafından önce projenin durdurulduğu açıklanmış, daha sonra yine Putin geleneksel yılsonu basın toplantısında ülkesinin çıkarlarının söz konusu olduğu projelerden vazgeçmek niyetinde olmadıklarını beyan etmiştir (Şahtahtı ve Şahbazov, 2016, s. 24).

Türkiye'yi rahatsız eden bir diğer faktör ise ABD'nin ardından Rusya'nın da Suriyeli Kürtlerin temsilcisi olarak görülen PYD/YPG ile ilişkilerini geliştiriyor olması ve onlara IŞİD'e ve hatta gerekirse bölgedeki diğer muhalif unsurlara karşı mücadele çerçevesinde destek vermeyi vaat etmesidir. YPG'nin Rusya'nın da desteğiyle Fırat'ın batısına geçme ihtimalinin artması, Türkiye'yi, Mare-Cerablus Hattı'nı korumak ve Rusya'yı bölgedeki çıkarları konusunda uyarmak konusunda bir manevraya yönlendirmiştir. Rusya, savaş uçağının düşürülmesine paralel olarak Suriye'ye son teknoloji ürünü S-400 füze savunma sistemi kurmayı kararlaştırmış ve Rus donanmasının en büyük gemilerinden birini Lazkiye açıklarına göndermiştir. Bu sayede Rusya, Lazkiye hava üssü ile Tartus deniz üssünü korumak için elinden gelen her şeyi yapacağını göstermiştir (Tüysüzoğlu, 2016, s. 18). Suriye Savaşı ile derinleşen Ortadoğu krizinin Rusya açısından diğer Arap ülkelerinde yaşanan durumdan farklı kılan başka unsurların yer almıştır. Zira 1971'den bu yana Suriye'nin Tartus şehrinde bulunan Rus deniz üssünün stratejik önemine ilaveten 2005-2010 döneminde Rusya, Suriye'ye askerî yardımda bulunmuştur. Bu nedenle özellikle, 2011 sonrası dönem Türk-Rus ilişkilerinde belirsizlik hâkim olmaya başlamış, Türkiye ve Rusya bir yandan Batı'nın gücünü dengelemeye çalışırken, diğer yandan bölgede benzer emellere sahip iki devlet olarak ciddi bir güç ve çıkar çatışması içinde yer almışlardır (Balta ve Özkan, 2016, s. 32-33).

Uçak krizinin yarattığı gerginliğin ardından Rusya'nın uyguladığı bir diğer yaptırım ise Türkiye'den ithal edilen sebze-meyvelere yasak getirilmesi olmuştur. Sonraki süreçte Rusya'ya ilişkilerin yeniden ısınmaya başlaması üzerine 2017'de bazı ürünlere uygulanan ambargo kaldırılmıştır (Yeşilot ve Özdemir, 2016, s. 64).

15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan darbe girişiminde Rusya, darbeyi kınayan ilk devletler arasında yer almıştır, bu durum ikili ilişkilere olumlu katkı sağlamıştır. İki ülke ilerleyen zamanlarda Suriye'de barış süreci için uluslararası çabaların arttırılmasına ilişkin görüşme yapmış, 20 Aralık 2016'da Rusya'nın Ankara Büyükelçisi AndreyKarlov'un öldürülmesinin ilişkileri olumsuz etkilemesine izin verilmemiştir. Büyükelçinin öldürülmesi Rusya, Türkiye ve İran arasında gerçekleşmesi planlanan Suriye meselesinin ele alınacağı önemli bir toplantı öncesinde yaşanmış, ancak bu gelişme toplantının gerçekleştirilmesine engel olmamıştır (Yeşilot ve Özdemir, 2016, s. 68). Doğu Hâlep'in Rusya ve Türkiye'nin koordinasyonunda boşaltılmasının hemen ardından, Türkiye, Rusya ve İran dışişleri bakanları 22 Aralık 2016'da Moskova'da ortak bir

bildiriye imza atmış, bu doğrultuda Kazakistan'ın başkenti Astana'da 23 Ocak 2017'de, Suriye'de ateşkesin sağlanması ve ateşkes sonrası atılacak adımların tartışılmasını hedefleyen görüşmeler yapılmıştır. Rusya Astana süreciyle Suriye meselesinin kendisinin çizdiği sınırlar çerçevesinde çözülmesini istemektedir. Bu süreçte, Türkiye'yi rahatsız eden bazı detaylar da yer almaktadır. Rusya, Suriyeli Kürtlere özerklik meselesini gündemde tutmakta, hatta PYD/YPG'nin başı çektiği Suriye Demokratik Güçlerinin Cenevre sürecine dâhil edilmesi konusunu pek çok kez dile getirmiştir. Bu durum Türkiye'yi endişelendirmiştir (Köstem, 2017, s. 18-19).

Türkiye son olarak dünyanın en gelişmiş hava savunma sistemi olan S-400'leri alma konusunda Rusya ile anlaşmış, böylece diğerlerine oranla daha kısa sürede ortak geliştirme taahhüdüyle ve daha ucuza savunma sistemi elde etme imkânına kavuşmuştur. İki ülke arasında 29 Aralık 2017 tarihinde imzalanan anlaşma ile 2,5 milyar dolar karşılığında 2 adet sistem ve 4 adet bataryanın ilk teslimatının Mart 2020'de yapılması kararlaştırılmıştır (Rusya: Türkiye 4 adet S 400, 2017). Türkiye'nin girişimleri resmîyet kazanmaya başlayınca ABD'nin tepkisi artmış, S-400 sistemlerinin NATO sistemleriyle entegrasyon sorunu yaşayacağı vurgulanmıştır. Türkiye'nin giderek demokratik normlardan uzaklaştığı ve Rusya ve Çin gibi güçlerle yakın ilişkisinin giderek güçlendiği vurgulanarak tepkilerin dozu tehdit boyutuna varmıştır (Insinna, 2017). Bu konu, güncelliğini hala korumaktadır. Türkiye geri adım atmayı planlamamakta, ABD ise Türkiye'ye yaptırım uygulamakla tehdit etmektedir.

Özetlemek gerekirse, ilişkilerdeki tarihsel süreci 15. yüzyıla dayandıracak olursak, 600 yıldır devam eden Türk-Rus ilişkilerinde, Rusya'nın gücünü elde etmeye başladığı günden bu yana amacı, kendi bölgesinde çıkarlarını korumak ve oluşturmak istediği güven çemberinin sınırlarını kendisi çizmek istemektedir. Havuç-sopa politikası ekseninde seyreden ilişkide, Rusya, Türkiye'den kendi çıkarlarına uygun bir davranış gördüğünde ödüllendirmekte, olumsuzlukla karşılaştığında ise cezalandırmaya çalışmaktadır. Bulundukları konum itibarıyla ve jeostratejik çıkarlar söz konusu olduğunda, Türkiye ve Rusya ittifak kurarak Batı'yı rahatsız etmektedir. Tıpkı ABD'de olduğu gibi ilişkiler zaman zaman gerilse de Rusya Türkiye'yi ABD'nin emellerine teslim etmeyecek kadar önemsemektedir.

5.1.2. Türkiye’de Yaşanan Siyasi Gelişmeler

Bu bölümde çalışmaya konu olmuş iki önemli siyasi olay ana hatlarıyla ele alınacaktır. Bunlardan biri, 15 Temmuz 2016 yılında yaşanan darbe girişimi, diğeri ise darbeden 9 ay sonra gerçekleşen, ülkenin yönetim biçimini değiştiren Başkanlık Sistemine geçiş referandumudur. Bu iki olay, Türk siyasi tarihinde etkileri çok uzun yıllar sürecek olan bir dönemin başlangıcı olarak kabul edildiğinden çalışmada bu olaylarla ilgili haber metinleri incelenmiştir.

5.1.2.1. 15 Temmuz darbe girişimi

15 Temmuz darbe girişimi, 15 Temmuz 2016 gecesinde Türk Silahlı Kuvvetleri’nde kendilerini “Yurtta Sulh Konseyi” olarak adlandıran Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu askerler tarafından yapılmaya çalışılan başarısız bir darbe girişimidir. Darbeci askerlerin planlamasına göre 03.00-06.00 saatleri arasında yapılacak olan darbe Millî İstihbarat Teşkilatı’nın darbe girişiminden haberdar olmasıyla mecburen erken saatlere çekilmiştir (15 Temmuz gecesi noldu?, 2017). Böylece FETÖ, Türkiye’ye en karanlık gecelerinden birini yaşatmış, 10 binden fazla FETÖ mensubu asker ve sivil; 35 askerî uçak, 74 tank, 246 zırhlı araç, 3 askerî gemi, 3 bin 992 silah ve 37 askerî helikopterle darbe girişiminde bulunmuştur (“15 Temmuz darbe girişimi”, t.y.).

15 Temmuz 2016 günü bir grup subay tarafından Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı ve TRT Genel Müdürlüğü ele geçirilmiştir. Aynı saatlerde İstanbul’da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüleri bir grup asker tarafından geçişe kapatılmıştır. Olağanüstü durum üzerine Başbakanlık müsteşarı başkanlığında Çankaya Köşkü’nde koordinasyon merkezi kurulmuş ve ilk olarak meydanların halk tarafından hâkimiyet altına alınması kararlaştırılmıştır. Başbakan Binali Yıldırım, canlı yayınlara bağlanarak “bir kalkışma girişimi” olduğunu belirtmiş, “Bu girişime izin verilmeyecektir. Bunu yapanlar en ağır bedeli ödeyeceklerdir. Askerin içerisinde bir grubun kalkışması söz konusu.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Yıldırım’ın açıklamasından yaklaşık 20 dakika sonra Ankara’nın Gölbaşı ilçesindeki Polis Özel Harekât Eğitim Merkezi’nde bir patlama meydana gelmiş, ardından Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar’ın darbe girişiminde bulunan bir grup asker tarafından rehin alındığı bildirilmiştir. Güvenlik kaynaklarınca “Askerî kalkışma, ordu içerisindeki Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet

Yapılanması (FETÖ/PDY) mensubu bir grup subay tarafından yapılmaya çalışılmaktadır” açıklaması yapılmıştır. Ankara Yenimahalle’de bulunan Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) kampüsüne askerî helikopterlerce ateş açılması üzerine MİT’in çevre güvenliğini sağlayan unsurlarca saldırıya karşılık verilmiş, TRT’yi işgal eden kalkışmacı askerlerin korsan darbe bildirisi okutmasının ardından, Cumhurbaşkanı Erdoğan başta CNN Türk televizyonu olmak üzere çeşitli televizyon kanallarına bağlanarak, askerî kalkışmaya tepki göstermiş ve halkı meydanlara davet etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çağrısı ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın talimatı üzerine 81 ilde okunan birlik selaları ile Türkiye genelinde vatandaşlar sokağa çıkarak darbe girişiminde bulunanlara tepki göstermeye başlamıştır. Saldırganlar, sahte bildiri yayınladığı için TRT yayınlarını kesen TÜRKSAT’ın Gölbaşındaki tesislerine askerî helikopterle saldırıda bulunmuş, Ankara Emniyet Müdürlüğü savaş uçağı ve helikopterlerin saldırısına uğramış, TBMM’ye atılan bomba nedeniyle bazı polis memurlarıyla Meclis görevlileri yaralanmış, kulis camları kırılmıştır. Çankaya Köşkü’ne ateş eden 5 zırhlı araca güvenlik görevlileri silahla karşılık vermiştir (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, 2018, s. 1-13).

Darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından siyasiler, yaptıkları açıklamalarda tehlikenin tam olarak geçmediğini ve ikinci bir darbe girişimine karşı halkın sokak ve meydanlarda kalmalarını istemiş, bunun üzerine yaklaşık 1 aylık süre boyunca halk geceleri meydanlarda nöbet tutmuştur. Tarihte ilk kez TBMM’yi bombalayan teröristler, tanklarla insanları ezerek ve helikopterlerden halkın üzerine ateş açarak kendi yurttaşını katletmiş, kendi ülkelerine ihanet etmişlerdir. Türk halkı, teröristlerin ele geçirdiği tanka, tüfeğe, uçağa ve bombalara karşı koyarak zafer elde etmiştir. Darbe girişimi halkın çabası ile bastırılmış; ancak FETÖ terör örgütünün bu girişimi tarih sayfalarında utanç verici bir olay olarak yerini almıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çağrısıyla başlayan darbe direnişinde, Türk milleti FETÖ terör örgütü ile mücadele ederken geride 250 şehit, 2196 gazi bırakmıştır.

Darbe girişiminin ardından Türkiye’de tüm devlet kurumlarını FETÖ terör örgütü mensuplarından arındırmak amacıyla büyük çaplı tasfiyeler başlamıştır. Darbe girişiminin ardından ilan edilen ve 3 aylık sürelerle uzatılan ve 18 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla sona erdirilen OHAL (olağanüstü hâl) kapsamında geçen 2 yıllık sürede yayımlanan 32 kanun hükmünde kararname ile 125.800 kamu görevlisi meslekten ihraç edilirken çok sayıda

yayın kuruluşu, vakıf ve dernek kapatılmıştır. Soruşturmalar kapsamında 2018 yılı itibarıyla 446 bin kişi hakkında işlem yapılmıştır (“2 yıl süren OHAL’in bilançosu”, 2018).

Türkiye’nin demokratik düzenine karşı yapılan bu darbe girişimi birçok açıdan önemli gelişmelere sahne olmuştur. Türkiye darbe girişiminde birçok müttefiki tarafından yalnız bırakılmış, darbe girişiminin ilk saatlerinde sessizliğini koruyan büyük devletler, girişimin başarısız olduğu anlaşıncaya açıklamalar yaparak demokrasiden yana olduklarını belirtmiş, Türkiye’nin yanında olduklarını dile getirmişlerdir. Bu duruma paralel olarak, görünürde Türkiye’ye destek mesajı gönderen ülkelerin medya kuruluşları da Türkiye’de olup bitenlerle ilgili objektif bir tutum sergileyememiştir.

5.1.2.2. Başkanlık sistemine geçiş referandumu

Modern hükümet sistemleri daha çok yasama, yürütme ve yargı gücü arasındaki ilişkinin tasarlanması üzerinden tanımlanırken, kuvvetler ayrılığına dayanan demokratik sistemler bugün üç temel hükümet modeli şeklinde uygulanmakta, başkanlık sistemi de bu modeller arasında yer almaktadır. Buna göre başkanlık sistemi, halk tarafından ayrı ayrı seçilerek göreve getirilen ve dolayısıyla birbirlerine karşı değil halka karşı sorumlu olan, görev sürelerinin sabit olduğu yasama ve yürütme organları arasında yetki ve görev ayrımının net bir şekilde yapıldığı hükümet sistemine denir (“Başkanlık sistemi nedir?”, 2018).

Başkanlık sistemi tartışmalarını Türkiye’de ilk kez başlatan Turgut Özal’a göre değişen teknoloji ile uluslararası şartlar sebebiyle daha hızlı karar almak gerekiyordu ve Türkiye’de din ve vicdan özgürlüğü gibi sorunların çözümü başkanlık sistemindeydi. Bunu dile getirdiğinde büyük tepki çeken Özal, Cumhurbaşkanlığı sırasında Körfez Savaşı’nda karşılaşılan güçlüklerden dolayı başkanlık sistemini yeniden gündeme getirmiş, ancak bu isteğini gerçekleştirememiştir. AKP, 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi usulünün getirilmesinden sonra hükümet sisteminde değişiklik yapmayı sıklıkla gündeme getirmeye başlamıştır. Türkiye’de halk Cumhurbaşkanını seçmek için ilk kez 2014’te sandık başına gitmiş, oyların %51.79’unu alarak Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı olmuştur. Seçim kampanyası sırasında Erdoğan sıklıkla halk tarafından seçilmenin Cumhurbaşkanına sorumluluklar yükleyeceğini ve icracı bir Cumhurbaşkanı olacağını belirtmiş, nitekim seçildikten sonra

da bu doğrultuda hareket etmiş, muhâlefet partileri tarafından tarafsız olmamakla eleştirilmesine rağmen hükümetin bütün faaliyetlerine doğrudan müdâhil olmuştur. Tüm bu eleştirilere Anayasanın kendisine tanıdığı hakları kullandığını söyleyerek karşılık veren Recep Tayyip Erdoğan, muhâlefetin rahatsızlık duyduğu hususun çözülmesi için Anayasa değişikliğine gidilmesini teklif etmiştir (Kaya, 2017, s. 28; V.Coşkun, 2017, s. 6).

Muhâlefet partilerinden hiçbirisi AKP'den ve Cumhurbaşkanından gelen hükümet sistemi değişikliği teklifine sıcak bakmamış, ancak 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminden sonra Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin tavrı değişmiştir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli partisinin grup toplantısında AKP'nin üzerinde çalıştığı Anayasa hazırlığı varsa Meclise getirmesi çağrısında bulunmuştur (Bahçeli'den başkanlık sistemine yeşil ışık, 2016). 15 Temmuz darbe girişiminden sonra olağanüstü hal (OHAL) kapsamında ülkenin kanun hükmünde kararnamelerle yönetilmesi, tüm siyasi düzenin ciddi bir kriz içinde olduğunu göstermiş, MHP lideri Bahçeli yaptığı açıklamalarla bu duruma işaret etmiştir. Özellikle OHAL sona erdikten sonra ülke yönetimindeki mevcut fiili ve hukuki durum arasındaki ayrışmanın uzun süre devam ettirilmesi mümkün görünmediğinden yeni bir Anayasa ile ülkenin acilen bir reform sürecine girmesi gerektiği, kurumsallaşma ihtiyacı doğduğu, bunun da ancak başkanlık sistemiyle mümkün olduğu kanaati oluşmuştur (Aslan, 2016).

Başkanlık sistemi önerisinde bulunan AKP'nin, Türk tipi başkanlık sisteminin uygulamaya koyabilmesi için yeni Anayasa önerisinin meclisten geçmesi gerekmiş, ancak son seçimlerde AKP, tek başına yeni Anayasayı çıkaracak milletvekili sayısına sahip olamamıştır. Diğer partilerin desteğine ihtiyaç duyan AKP, Başbakan Binali Yıldırım ve Devlet Bahçeli'nin basına kapalı toplantısından sonra MHP lideri Devlet Bahçeli'nin desteğini almayı başarmıştır. MHP'nin verdiği destek, yeni Anayasa önerisinin değiştirilmesi üzerine değil, 1982 Anayasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi üzerine olmuştur. AKP ile MHP, Anayasa maddelerinin değişikliğini birlikte meclise sunarak, 1982 Anayasasının 2709 sayılı kanununun 18 maddesini değiştirmiştir. Buna göre Türk tipi başkanlık önerisi sunulmuştur (Kaya, 2017, s. 43).

Anayasada değişiklik yapılması hakkındaki kanun teklifi TBMM'de 339 oyla kabul edilerek yasalaşmış, Cumhurbaşkanı Erdoğan 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'u 10 Şubat 2017'de onaylamış, böylece

söz konusu kanun, Anayasanın 175. Maddesi gereğince (330 oy ile 267 oy aralığında kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunların referanduma götürülmesi mecburiyeti) halkoyuna sunulmak zorunda olduğundan, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) ‘Anayasa ve Yönetim Sistem Değişikliği’ için referandum tarihi olarak 16 Nisan 2017 tarihini belirlemiştir (Coşkun, 2017, s. 6-7).

AKP tarafından önerilen başkanlık sisteminin dikkat çeken unsurları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Başkan halk tarafından seçilir.
2. Yürütme tek kişiden oluşur.
3. Halk tarafından belli bir süre için seçilen başkan, meclis tarafından, süresi bitinceye kadar görevinden uzaklaştırılmaz (Kaya, 2017, s. 34).

AKP ve MHP’nin çalışmalarıyla önerilen değişikliklere göre yapılacak referandumdan “evet” kararı çıkmasıyla Anayasa’da meydana gelen değişiklikler şunlardır:

Madde 9: Yargı yetkisi bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacak (tarafsızlık maddesi yeni eklenecek),

Madde 75-76: Meclis’in milletvekili sayısı 550’den 600’e çıkarılacak, milletvekili seçilme yaşı 25’ten 18’e düşürülecek, milletvekili aday olmak için gerekli olan “askerliği yapmış olmak” şartını kaldırılacak, bunun yerine “askerlikle bir ilişkisi olmamak” şartı getirilecek,

Madde 77: Parlamento seçimleri ile başkanlık seçimi eş zamanlı 5 yılda bir aynı günde yapılacak, süresi biten milletvekili yeniden seçilebilecek,

Madde 87: TBMM’nin Bakanlar Kurulu’nu ve tek tek bakanları denetleme yetkisi kaldırılacak ve TBMM Bakanlar Kurulu’na belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme yetkisine son verilecek

Madde 98: Meclis, denetim ve bilgi edinme yetkisini, “Meclis araştırması”, “Genel görüşme”, “Meclis soruşturması” ve “Yazılı soru” yoluyla kullanacak, TBMM bundan

böyle ancak “toplumu ilgilendiren bir konuda genel görüşme yapabilecek” şeklinde düzenlenecek

Madde 101: Cumhurbaşkanlığına aday gösterme koşulları değişecek, en son yapılan genel seçimlerde tek başına veya birlikte geçerli oyların yüzde 5’ini alan siyasi partiler ve en az 100 bin seçmen, Cumhurbaşkanı adayı gösterme hakkına sahip olacak (değişiklikten önce bu oran yüzde 10’dur)

Madde 104: Cumhurbaşkanı üst kademe kamu yöneticilerini atayacak ve görevlerine son verebilecek. Söz konusu atamalara ilişkin usul ve esaslar Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenecek

Madde 105: Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla soruşturma açılabilmesi ve Yüce Divan yargılamasının yolunun açılabilmesi, TBMM’nin üye tamsayısının salt çoğunluğunun teklifi (301 milletvekili) ve üye tamsayısının beşte üçünün (360 milletvekili) gizli oyu ile soruşturma açılması mümkün olabilecek

Madde 106: Cumhurbaşkanı seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilecek, Cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir nedenle boşalırsa veya Cumhurbaşkanının hastalık ve yurtdışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde Cumhurbaşkanı Yardımcısı vekâlet edecek ve Cumhurbaşkanı’na ait yetkileri kullanacak

Madde 116: Meclis ve Cumhurbaşkanı karşılıklı seçim yenileme yetkisine sahip olacak, bu halde TBMM genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılacaktır. Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilecek.

Madde 159: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun adındaki ‘Yüksek’ kelimesi çıkarılacak, üye sayısı 22’den 13’e düşürülecek. 4 üyesi (Kurulun başkanı Adalet Bakanıdır, kurulun üç üyesi birinci sınıf olup birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasından) Cumhurbaşkanınca seçilecek, 7 üyesi (3 Yargıtay üyesi, 1 Danıştay üyesi, akademisyen ve avukatlar arasından 3 üye) ise TBMM tarafından seçilecek.

Madde 146: Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kaldırılması ve buralardan Anayasa Mahkemesi'ne üye seçimine son verilmesi neticesinde, üye sayısı 17'den 15'e indirilecek

Ayrıca, Cumhurbaşkanının partisiyle ilişkisi kesilmeyecek, Bakanlar Kurulu ve Bakanları denetleme görev ve yetkisi, TBMM'nin görev ve yetkileri arasından çıkarılacak, bakanlar Cumhurbaşkanı tarafından göreve atanıp görevden alınabilecek, Cumhurbaşkanı tarafından TBMM'ye geri gönderilen kanunun aynen kabulünün, ancak Meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu ile mümkün olabileceği şeklinde değiştirilecek, ara verme veya tatil sırasında “doğrudan doğruya veya Bakanlar kurulunun istemi üzerine...”toplanaabilen TBMM'nin bundan böyle yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağırılacak, “TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları” şeklindeki kenar başlığı Anayasa metninden çıkarılacak, Cumhurbaşkanının yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılabilecek, olağanüstü hal ilan yetkisi Cumhurbaşkanı Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'ndan alınarak Cumhurbaşkanına bırakılacaktır (Coşkun, 2017, s. 7-27)⁴.

Söz konusu Anayasa değişikliğine halkın onay vermesi uluslararası camiada da etki uyandırmış, basın organlarında geniş yankı bulmuştur. 15 Temmuz darbe girişiminin ardından başlayan OHAL süreci, KHK'lar ile toplu tasfiyelere uluslararası basında geniş yer verilirken, darbe girişiminden 9 ay sonra gerçekleşen referandumla Türkiye'de köklü siyasi değişikliklere yol açacak Anayasa değişikliğinin halkın onayından geçmesi de uluslararası basında bir o kadar geniş yer bulmuştur.

Bu vesileyle, çalışmada uluslararası basında Türk siyasi tarihinde önemli dönüm noktalarından biri olan 15 Temmuz darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlere nasıl yer verildiği ele alınarak ABD, İngiltere, Rusya ve İsrail'in Türkiye ile ilgili görüşlerinin haber metinlerine nasıl yansıdığı, egemen ideolojinin haber metinlerinde nasıl yeniden üretildiği daha kapsamlı bir şekilde ortaya koyulacaktır.

⁴ Ek bilgi için bkz: “18 maddelik ‘anayasa ve yönetim sistemi’ değişikliğinde neler var?” (2017, 13 Nisan). Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/>
Komisyon Çalışması Neticesinde Oluşan Tam Metin, TBMM Başkanlığı Anayasa ve İçtüzük Sitesi, https://anayasa.tbmm.gov.tr/calismalara_iliskin_belgeler.aspx
“A’dan Z’ye 16 Nisan referandumu: Madde madde yeni anayasa, (2017, 15 Mart).Erişim adresi:<https://www.haberturk.com/>

5.2. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Çalışmada ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında çıkan haber metinleri incelenmiştir. ABD ve İngiltere, İngilizce yayın yapan gazetelerin fazla olması nedeniyle tercih edilmiş, İsrail ve Rusya ise Türkiye ve anılan diğer ülkelerle ilişkileri dikkate alındığında incelemeye değer görülmüştür.

Tez çalışmasının örnekleme, sonuçları bakımından Türkiye’de çok önemli etkilere sahip olan 15 Temmuz darbe girişimi ve Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber metni ve köşe yazıları arasından amaçlı örneklem yoluyla seçilen 209 İngilizce haber ve köşe yazılarından oluşmaktadır. Gazetelerde söz konusu siyasi gelişmelerle ilgili haber olma sayısı bakımından anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Haber metinleri incelenirken metinlerin kapsamı ve uzunluğu dikkate alınmıştır, tek paragraftan oluşan haber metinleri çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir; çünkü tek paragraftan oluşan metinlerin van Dijk’in ESC modeli çerçevesinde incelenmeye elverişli olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışma evreninin genişliği nedeniyle örneklem oluşturulurken, en dikkat çekici haber başlıkları olan haberler seçilmiş, dolayısıyla darbe girişimi ve Başkanlık sistemi ile ilgili genel olarak bilgi veren haberlerin tamamı örneklem kapsamına alınmamıştır.

5.2.1. ABD Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular

Yukarıda da belirtildiği üzere çalışma kapsamına giren ülkeler arasında olan ABD’nin 16-31 Temmuz 2016 ve 10-30 Temmuz 2017 tarihleri arasında İngilizce yayın yapan gazetelerinde yer alan haberlere ilişkin nicel veriler şu şekildedir:

Çizelge 5.1. ABD basınında çıkan haber sayıları

Yayın Kuruluşları	16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasındaki haber sayısı	10-30 Nisan 2017 tarihleri arasındaki haber sayısı	Çalışmaya dâhil edilen darbe haberleri	Çalışmaya dâhil edilen başkanlık sistemi haberleri
Al Monitor	1	0	1	0
AP	105	143	2	2
Bloomberg	41	25	2	3
Commentary Magazine	3	1	2	1
Foreign Affairs	0	2	0	0
Foreign Policy	2	7	0	4
Newsweek	8	8	0	3
The Huffington Post	53	29	10	6
The New York Times	35	24	5	2
The Wall Street Journal	62	29	4	5
The Washington Post	53	30	2	8
The Washington Times	6	7	1	4
USA Today	4	4	1	0
TOPLAM	373	309	30	38

ABD basınında 16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında yayınlanan 373 tane haber incelenerek darbe girişimine ilişkin 30 haber, 10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında ise 309 incelenerek başkanlık sistemini konu alan 38 haber çalışmaya dâhil edilmiştir.

5.2.1.1. Makro yapı

Haber anlatıları makro önermelerden oluşmaktadır. Bunlar çoğunlukla temalardır ve bir söylem birden fazla temadan oluşabilir. Tematik yapı enformasyon eksiltimi, kurgulama ve genelleştirme şeklinde üç aşamalı bir şekilde oluşturularak uzun bir metnin kısaltılmasıyla özet hâline getirilir. Tematik yapıda; başlıklar, haber girişleri, spotlar, spot olmadığı durumlarda haber metninin ilk paragrafı, haberin tek paragraftan oluşması halinde ise haberin ilk cümlesi incelenmektedir. Başlık ve haber girişlerinden haberin temasını öğrenmek mümkündür (Özer, 2011, s. 87; Özer, 2015, s. 246).

5.2.1.1.1. Tematik yapı

Haber başlıkları ve haber girişleri

Haber başlıkları genellikle güce/iktidara sahip olanlar tarafından kontrol edildiğinden metin hazırlanırken başlıklar bilinçli olarak seçilmekte böylelikle okuyucuların olayla ilgili algıları yönetilmektedir; çünkü B. Dağtaş ve E. Dağtaş'ın vurguladığı gibi haber yazımı ters piramit şeklinde tasarlanır ve en önemli bilgi en üstte yer alırken, daha önemsiz bilgiler ise alt alta sıralanır. Bu nedenle makro yapı içinde incelenen başlık ve haber girişleri okurun haberi değerlendirmesinde önemli rol oynar ve haberin ideolojisini de içerir (2007, s. 253).

Gazete haberlerinin en dikkat çekici bölümleri olan başlıklar haberin okunma oranını artırmaktadır. Van Dijk'e göre haber başlıkları bilişsel bir işleve sahiptir, genellikle ilk önce başlıklar okunur ve başlığın içinde ifade edilen bilgiler, metnin geri kalanının genel anlamını veya ana konusunu anlama sürecinde okuyucu tarafından stratejik olarak kullanılır (van Dijk, 1991a, s. 50). Ayrıca haber başlıkları enformasyon eksiltimi, genelleştirme ve kurgulama şeklinde yapılandırılmış olabilir. Kurgulamada Özer'in deyimiyle bir şemsiye terim altında bir dizi eylem özetlenmektedir (2008, s. 407).

Bu kapsamda, ABD basınında Türkiye'de gerçekleşen darbe girişimi ve Başkanlık sistemi ile ilgili dikkat çeken haber başlıkları, haber girişleri ve çevirileri şu şekildedir:

Çizelge 5.2. ABD basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın Kuruluşu	Haber Başlığı	Türkçe Çevirisi	Haber Girişi	Türkçe Çeviri
Al Monitor, 17.07.2016	Was Turkey's coup attempt just an elaborate hoax by Erdogan?	Türkiye'deki Darbe Girişimi Sadece Erdoğan'ın İncelikli Bir Hilesi Miydi?	While the Turkish coup was underway, The New York Times was asking me whether I was surprised, expecting my answer to "Of course I am".	Türkiye'de darbe gerçekleşirken The New York Times bana şaşırdı şaşırmadığımı soruyor, cevabımın "Tabii ki şaşırdım" olmasını bekliyordu.
AP, 20.07.2016	Turkey fires tens of thousands in coup plotter shunt	Türkiye darbeci avında binlerce kişiyi işten çıkardı	Asserting that "all the evidence" points to a U.S.-based Muslim cleric as the mastermind of lastweek's failed coup, Turkey's government on Tuesday fired tens of thousands of teachers, university deans and others accused of ties to the plot and demanded the cleric's extradition.	Geçen haftaki başarısız darbe girişiminin beyni olarak "tüm kanıtların" ABD'de yaşayan Müslüman vaizi gösterdiğini ileri süren Türk hükümeti Salı günü, onbinlerce öğretmeni, dekanı ve darbe ile bağlantılı olmakla suçlanan diğerlerini görevden aldı ve vaizin iadesini talep etti.
AP, 26.07.2016	Turkey's opposition warns against post-coup witchhunt	Türkiye'de muhalefet darbe sonrası cadı avı konusunda uyardı	Turkey's opposition leader warned Tuesday against a government witchhunt following Turkey's failed coup, saying it would cast a shadow on the democracy that those who opposed the insurrection tried to protect.	Türkiye'de muhalefet lideri Salı günü başarısız darbe girişiminin ardından hükümet tarafından bir cadı avına karşı uyarıda bulundu ve bunun başkaldırıya karşı korumaya çalıştıkları demokrasinin üstüne gölge düşüreceğini söyledi.
Bloomberg, 19.07.2016	Turkey's ErdoganUsed Social Media He Despised to Stay in Power	Türkiye'nin Erdoğan'ı, İktidarda Kalabilmek için Nefret Ettiği Sosyal Medyayı Kullandı	For any coup to succeed, the overthrowing party needs to control the media messaging. For lastweek's coup in Turkey, the military failed to tamp down one critical news source: the internet.	Herhangi bir darbenin başarılı olması için darbeci tarafın medya iletişimini kontrol etmesi gerekir. Geçen hafta Türkiye'deki darbeye ordu kritik bir haber kaynağını bastırmada başarısız oldu: internet
Bloomberg, 21.07.2016	Can Turkey's Republic survive Erdogan's Purge?	Türkiye'nin Cumhuriyeti Erdoğan'ın Tasfiyesini Atlatabilir mi?	Keeping an independent newspaper in business is hard enough. Try doing it in Istanbul	Bağımsız bir gazeteyi faaliyette tutmak yeterince zordur. Bir de bunu İstanbul'da yapmayı deneyin
Commentary Magazine, 17.07.2016	Turkey's Real Coup Has Begun	Türkiye'de Gerçek Darbe Daha Yeni Başlıyor	The Turkish military's coup attempt has now failed. Whether or not the conspiracy theories dominant among secular Turks and followers of Fethullah Gulen are true, President Recep Tayyip Erdogan is on warpath.	Türk ordusunun darbe kalkışması başarısızlıkla sonuçlandı. Laik Türkler ile Fethullah Gülen'in takipçileri arasında dolaşan yayın komplo teorileri doğru olsun veya olmasın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, küplere binmiş durumda.

Çizelge 5.2. (devam) ABD basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Commentary Magazine, 18.07.2016	Are Political Assassinations Next?	Sırada Siyasi Suikastlar mı Var?	Turkey is entering an extraordinarily difficult period. Whoever was responsible for last Friday's coup attempt-Gulenists, Kemalists, or Erdogan himself-the end result is clear: President Recep Tayyip Erdogan believed he as carte blanche to target all critics.	Türkiye olağanüstü bir döneme giriyor. Geçtiğimiz Cuma günü darbe girişiminden her kim sorumluydu, Gülençiler, Kemalistler veya Erdoğan, sonuç ortada: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bütün eleştirileri hedef almak için sınırsız yetkiye sahip artık.
The Huffington Post, 18.07.2016	Turkey's Coup Is A Nail In the Coffin Of Democracy, Says Top Turkish Novelist	Ünlü Türk Romancı: Türkiye'deki Darbe, Demokrasi Tabutuna Çakılmış Bir Çivi	We are heading into a Kafkasesque world	Kafkavari bir dünyaya doğru gidiyoruz.
The Huffington Post, 20.07.2016	Erdogan's "Inner Stalin"	Erdogan'ın "İçindeki Stalin"	Erdogan's "inner Stalin" is unleashed	Erdogan'ın "içindeki Stalin" ortaya çıktı.
The Huffington Post, 20.07.2016	Turkey's Elected Dictator	Türkiye'nin Seçilmiş Diktatörü	Even before the failed military coup, Turkey's President Erdogan governed like a dictator who had the last word on all statematters. The botched coup was nothing but, as he put it, "a gift from God" to purge what is left of Turkey's democracy and cleanse the army and judiciary in order to ensure the total subordination of all institutions to his whims.	Başarısız askerî darbe öncesinde dahi Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Erdoğan, ülkeyi tüm devlet işlerinde son sözü söyleyen bir diktatör gibi yönetti. Başarısız darbe, Türkiye'nin demokrasisinden geriye kalanları tasfiye etmek ve tüm kurumların kaprislerine boyun eğmesini sağlamak üzere ordu ve yargıda temizlik yapmak için kendisinin de belirttiği gibi "Allahın bir lütfundan" başka bir şey değildi.
The Huffington Post, 20.07.2016	Turkey's Strongman Will Exploit the Failed Coup	Türkiye'nin Diktatörü Başarısız Darbeyi Kendi Çıkarları İçin Kullanacak	Turkey may have thwarted a military coup d'etat on Friday night, but the result will almost certainly be the precipitous decline of Turkey's democracy, nevertheless	Türkiye Cuma gecesi askerî darbeyi önlemiş olabilir ancak sonuç yine de Türkiye'de demokrasinin hızla gerilemesi olacaktır.
The Huffington Post, 21.07.2016	Why Is Erdogan Being Demonized in the West?	Erdogan Batı'da Neden Şeytanlaştırılıyor?	Many masks have slipped since Turkey's failed military coup last Friday, such that a great many on the right and the left alike, whomever tired of eulogising about democracy and human rights, the masses, and people power have been exposed as little more than pseudoliberals and fake democrats	Geçen Cuma Türkiye'deki başarısız darbe girişiminden bu yana pek çok maske düştü, öyle ki demokrasi ve insan haklarına methiyeler düzmekten hiçbir zaman yorulmayan sağcı ve solcu çok sayıda kişi ve kitlenin, sözde liberaller ve sahte demokratlardan fazlası olmadığı ortaya çıktı.

Çizelge 5.2. (devam) ABD basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Huffington Post, 22.07.2016	Turkey's Reichstag Fire	Türkiye'nin Reichstag Yangını	On February 27, 1933, a fire brokeout in the Reichstag building, which housed the German Parliament in Berlin. Although the fire's origins remain shrouded in mystery, the Nazi Party blamed the attack on communists plotting to overthrow the German government. Making an appearance at the scene of the fire, Chancellor Adolf Hitler was surprisingly jubilant: "You are now witnessing the beginning of a great epoch in German history", he continued, "This fire is the beginning".	27 Şubat 1933 tarihinde Berlin'de Alman Parlamentosuna ev sahipliği yapan Reichstag binasında bir yangın çıktı. Yangının neden kaynaklandığı gizemini korusa da Nazi partisi saldırıyla ilgili, Alman hükümetini devirme planları yapan komünistleri suçladı. Yangın yerine giden Şansölye Adolf Hitler şaşkıncı derecede sevinçliydi: "Şu an Alman tarihinde harika bir dönemin başlangıcına şahitlik ediyoruz. Bu yangın bir milattır".
The Huffington Post, 22.07.2016	The Gulen Movement is not a cult-It's one of the most encouraging faces of Islam today	Gülen Hareketi Bir Tarikat Değil...Bugün İslam'ın En Umut Verici Yüzlerinden Birisi	Last week witnessed what may be the last act of an unfolding struggle between two major Islamic movements in Turkey. Turkish President Recep Tayyip Erdoğan accused exiled Islamic leader Fethullah Gulen of plotting last week's failed coup against the government. Immediately thereafter, Erdogan unleashed massie Stalin-style purges and arrests across the country of anyone suspected of any connection with Gulen or indeed of anyone of any ideology who opposes Erdogan.	Geçen hafta Türkiye'deki iki büyük İslamcı hareketin gözler önündeki çatışmasında yaşanan belki de son perdeye tanıklık ettik. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, sürgünde yaşayan İslamcı lider Fethullah Gülen'i, geçen haftaki başarısız darbe girişiminin arkasında olmakla suçladı. Erdoğan sonrasında ülke çapında Gülen ile bağlantısı olduğundan şüphe edilen veya Erdoğan'a karşı bir ideolojiye sahip herkese karşı Stalin tarzı toplu tasfiyelere ve tutuklamalara başladı.
TheHuffington Post, 24.07.2016	Turkey's anti-Gulen campaign: Strengthening militants and jihadists	Türkiye'nin Gülen Karşısı Mücadelesi: Militanları ve Cihatçıları Güçlendirmek	A Turkish demand that Pakistan close 28 primary and secondary schools associated with controversial, self-exiled Turkish preacher Fethullah Gulen has put the government in Islamabad in a quandary as it attempts to get a grip on an education sector in which militant Islamists and jihadists figure prominently.	Türkiye'nin, Pakistan'dan kendi isteğiyle sürgünde olan tartışmalı Türk din adamı Fethullah Gülen'le bağlantısı olan 28 ilk ve ortaokulu kapatmasını istemesi, Islamabad'taki hükümeti, militan İslamcılar ve cihatçıların belirgin bir şekilde varlık gösterdiği eğitim sisteminin kontrolünü yeniden ele geçirmeye çalıştığı bir dönemde ikilemde bıraktı.

Çizelge 5.2. (devam) ABD basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Huffington Post, 24.07.2016	Turkey's Attempted Coup: The Collapse of the Ideal Islamic Democracy	Türkiye'deki Darbe Teşebbüsü: İdeal İslami Demokrasinin Çöküşü	The mayor turned prime minister turned president created a new, victorious Islamic movement. He eradicated the gaggle of old, squabbling secular parties. He promoted more business-friendly policies, generating prosperity for those previously left behind. And he won support from women, academics, and liberals as he defanged the military, which long was the ultimate arbiter of Turkish politics.	Belediye Başkanıyken Başbakan olan oradan da Cumhurbaşkanlığına çıkan Erdoğan yeni ve muzaffer bir İslamcı hareket yarattı. Birbirleriyle dalaşıp duran eski laik partiler sürüsünü ortadan kaldırdı. Girişimci dostu politikalar uyguladı daha önce geride bırakılmış olanlar için refah doğurdu. Kadınların, akademisyenlerin ve liberallerin desteğini kazandı, bu arada uzun bir dönem Türk siyasetinin nihai hakemi olan ordunun dışlarını de söktü.
The New York Times, 16.07.2016	Turkey was an unlikely victim of an equally unlikely coup	Türkiye Olasılık Dışı Bir Darbenin Olasılık Dışı Bir Kurbanıdır	If the attempted coup in Turkey came as a surprise, there was good reason: The event went against decades of research on how, when and why coups happen.	Türkiye'de darbe girişiminin sürpriz olarak algılanmasının haklı bir nedeni var: Olay, darbelerin nasıl, ne zaman ve neden yapıldığına ilişkin onlarca yıldır yapılan araştırmalarla tezat oluşturuyor.
The New York Times, 16.07.2016	Turkey's Coup that wasn't	Türkiye'nin Olmayan Darbesi	As coups go, the Turkish effort was a study in ineptitude: No serious attempt to capture or muzzle the political leadership, no leader ready to step in, no communication strategy (or even awareness of social media), no ability to mobilize a critical mass within either the armed forces or society. In their place a platoon of hapless soldiers on a bridge in Istanbul and the apparently uncoordinated targeting of a few government buildings in Ankara.	Konu darbelere gelince Türklerin çabası beceriksizliği açısından incelenmeye değer: Mevcut siyasi liderliği ele geçirmek veya susturmak için ciddi bir girişim yoktu, devreye girmeye hazır bir lider yoktu, bir iletişim stratejisi yoktu (veya sosyal medyanın farkında bile değillerdi). Ne silahlı kuvvetlerde ne de toplumda kitleleri harekete geçirme becerisi yoktu. Onların yerine İstanbul Boğazı'ndaki bir köprü üzerindeki talihsiz bir tabur asker vardı ve de Ankara'da birkaç hükümet binası açıkça görünen o ki koordinesiz bir şekilde hedef alınmıştı.

Çizelge 5.2. (devam) ABD basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The New York Times, 20.07.2016	Mr. Erdogan's Reckless Revenge	Erdoğan'ın Pervasisız İntikamı	President Recep Tayyip Erdoğan has responded to the failed coup in Turkey within discriminate retribution. At last count, nearly 35.000 members of the military, security forces and judiciary-including 103 generals and admirals-have been detained or dismissed; 15.000 education ministry employees have been suspended; the licenses of 21.000 teachers have been revoked; and more than 1.500 university deans have been forced to resign.	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'de başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimine ayırım gözetmeye bir misilleme ile karşılık veriyor. Son rakamlara göre 103 general ve amiraller de dâhil olmak üzere yaklaşık 35 bin ordu, güvenlik gücü ve yargı mensubu gözaltına alındı veya görevden uzaklaştırıldı. 15 bin Millî Eğitim Bakanlığı çalışanı açığa alındı, 21 bin öğretmenin lisansı iptal edildi ve 1500'den fazla üniversite dekanı istifaya zorlandı.
The New York Times, 20.07.2016	Trump and the Sultan	Trump ve Sultan	Turkey is longway from Cleveland, where the Republicans are holding their presidential convention. But I'd urge you to study the recent failed military coup against Turkey's President Recep Tayyip Erdoğan. America is not Turkey-but in terms of personality and political strategy, Erdogan and Donald Trump are separated at birth.	Türkiye, Cumhuriyetçilerin başkanlık kongresini düzenledikleri Cleveland'dan oldukça uzak. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı kısa bir süre önce yapılan askerî darbe girişimini araştırmanızı ısrarla öneririm. Amerika, Türkiye değil ama kişilik ve siyasi strateji açısından Erdoğan ve Donald Trump doğumdan sonra ayrılmış ikizler gibi.
The New York Times, 22.07.2016	Failed Turkish Coup Accelerated a Purge Years in the Making	Türkiye'deki Başarısız Darbe Yıllardır Hazırlanmakta Olan Bir Tasfiyeyi Hızlandırdı	Night had fallen and the weekend had begun, but the head of Turkey's spy agency remained at work in the main security compound in Ankara, struggling to track reports of strange military activities across the country.	Gece olmuş ve haftasonu başlamıştı ama Türkiye'deki istihbarat kurumunun Başkanı, Ankara yerleşkesinde hala işteydi ve ülke çapındaki garip askerî faaliyet haberlerinin izini sürmeye çalışıyordu.
The Wall Street Journal, 17.07.2016	Turkey Faces Its Iran 1979 Moment	Türkiye, İran'ın 1979'da Yaşadığı Durumla Karşı Karşıya	Empowered by surviving a coup, Erdoğan may be tempted to encourage an Islamist counter revolution	Bir darbeden sağ çıkarak güçlenen Erdoğan İslamcı bir karşı devrimi teşvik etmeye özenebilir
The Wall Street Journal, 17.07.2016	The Revenge of Turkey's Erdogan	Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İntikamı	The coup deserved to fail, but his purge will cause further turmoil.	Darbe başarısız olmayı hak ediyordu ancak Erdoğan'ın tasfiyesi daha fazla kargaşaya yol açacak
The Wall Street Journal, 19.07.2016	Turkey's Strongman Recoups His Losses	Türkiye'nin Diktatörü Kayıplarını Telafi Ediyor	Had the putsch succeeded, it would have wrecked the country's fading democracy. Erdogan's ensuing purge may well do the same.	Şayet darbe başarılı olsaydı Türkiye'deki kaybolmaya yüz tutan demokrasi tamamen yıkılacaktı. Ancak süregelen bu tasfiyeler de aynısını yapabilir.
The Wall Street Journal, 28.07.2016	Erdogan's Media Purge	Erdoğan'ın Medya Tasfiyesi (otokrat)	Recep Tayyip Erdogan shuts more than 100 media outlets.	Recep Tayyip Erdoğan 100'den fazla medya kuruluşunu kapattı

Çizelge 5.2. (devam) ABD basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Washington Times, 19.07.2016	The jihadis in France, the Islamists in Turkey	Fransa'da Cihatçılar, Türkiye'de İslamcılar	While Western leaders dither, others are shaping the 21st century	Batılı liderler oyalanıp dururken 21. Yüzyılı başkaları şekillendiriyor.
The Washington Post, 20.07.2016	Turkey's Erdogan mounts his own political coup	Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan kendi siyasi darbesini başlattı	Turkish President Recep Tayyip Erdogan has responded to a failed military coup with what amounts to a political coup of his own. Since last weekend, tens of thousands of Turks have been arrested or fired from their jobs: not just military officers involved in the rebellion but also teachers, university professors, judges and thousands of other civil servants.	Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, başarısız askerî darbeye kendi siyasi darbesi denilebilecek bir şeyle karşılık veriyor. Geçen hafta sonundan bu yana on binlerce Türk ya gözaltına alındı veya işlerinden kovuldu; hem de sadece isyana karışan subaylar değil öğretmenler, profesörler, hâkimler ve diğer binlerce devlet memuru.
The Washington Post, 20.07.2016	How Erdogan may exploit Turkey's failed coup	Erdoğan Türkiye'de başarısız olan darbeyi nasıl istismar edebilir?	Turkey's July 15 coup attempt shocked the international community. However, the coup's failure does not mean that Turkish politics will soon return to normal. After such failed attempts to remove them from power, populist leaders such as President Recep Tayyip Erdogan typically respond with heightened repression and a paranoid style of politics that bodes ill for a return to normal democratic life. Even worse, all indications suggest that post-coup Turkey will be at the more intense end of the spectrum of backlash.	Türkiye'de 15 Temmuz'daki darbe girişimi uluslararası toplumu şoke etti. Ancak darbenin başarısız olması Türk siyasetinin kısa süre içerisinde normale döneceği anlamına gelmiyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gibi popülist liderler, onları iktidardan uzaklaştıraya dönük böyle başarısız girişimlerden sonra genellikle baskının artırılması ve normal bir demokratik hayata dönüş için kötüye işaret olan paranoyak bir siyaset tarzı ile yanıt verir. Daha da kötüsü, bütün emareler darbe sonrası Türkiye'de çok sert tepkilerin yaşanacağına işaret ediyor.
USA Today, 20.07.2016	Turkey's New Sultan	Türkiye'nin Yeni Sultanı	Erdogan compared democracy to a street car. 'When you come to your stop, you get off'.	Erdoğan demokrasiyi bir tramvaya benzettti: "Demokrasi bizim için bir tramvaydır. İstedığımız durağa gelince ineriz"
AP, 14.07.2017	Stability or autocracy? Turkey divided over key referendum	İstikrar mı Otokrasi mi? Türkiye, kilit Önemdeki Referandum Nedeniyle Bölündü	Turkey is heading toward a historic referendum on a new political system that could change the course of its history and it has the country divided right down the middle	Türkiye, tarihinin gidişatını değiştirebilecek ve ülkeyi ikiye bölen yeni bir siyasi sistem ile ilgili önemli bir referanduma doğru gidiyor

Çizelge 5.3. ABD basınında Türkiye’deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın Kuruluşu	Haber Başlığı	Türkçe çevirisi	Haber Girişi	Çeviri
AP, 16.04.2017	Turkey’s President Erdogan: a popular but polarizing figure	Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan Popüler ancak kutuplaştıran bir şahsiyet	Few men can claim to have dominated politics in Turkey — or polarized his people — as much as Recep Tayyip Erdogan, the 63-year-old president who has urged his nation to approve reforms that will greatly expand his powers.	Türkiye’de siyasete 63 yaşındaki Recep Tayyip Erdoğan kadar hakim olan -veya halkını bu kadar kutuplaştıran- fazla isim yok.
Bloomberg, 13.04.2017	Erdogan aide floats do-over vote if referendum is defeated	Erdoğan’ın Başdanışmanı referandumda mağlup olunması hâlinde yeni bir oylama olabileceğini öne sürdü	If Turks vote against granting broader powers to President Recep Tayyip Erdogan in Sunday’s referendum, another plebiscite may be held, his chief adviser said.	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Başdanışmanı, Türklerin Pazar günü referandumda, Cumhurbaşkanına geniş yetkiler vermemek üzere oy kullanması halinde bir başka halk oylamasının düzenlenebileceğini söyledi
Bloomberg, 18.04.2017	Turkey takes a stride in the wrong direction	Türkiye yanlış istikamete doğru adım atıyor.	Turkish President Recep Tayyip Erdogan’s victory in last weekend’s constitutional referendum moves his country further away from the Western model of liberal democracy and closer to one-man rule.	Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın geçen hafta sonu yapılan Anayasa referandumundaki zaferi, ülkesini Batılı liberal demokrasi modelinden uzaklaştırarak, tek adam yönetimine daha da yaklaştırdı
Bloomberg, 20.04.2017	Guns, Votes and Clans: How one corner of Turkey elevated Erdogan	Silahlar, Oylar ve Aşiretler... Türkiye’nin Bir Köşesinin Erdoğan’ı Zafere Taşıma Şekli	A journey through villages in the war-torn southeast shows the story of last weekend’s vote is anything but simple.	Savaşla bölünen Güneydoğu’nun köylerine bir yolculuk, geçen haftaki oylamanın hikâyesinin hiç de görüldüğü gibi olmadığını gösteriyor
Commentary Magazine, 13.04.2017	Turkey’s Referendum on Dictatorship	Türkiye’nin diktatörlük referandumu	On April 16, Turks will head to the polls to vote on a new constitution which fundamentally will change the nature of the Turkish government moving forward.	Türkler 16 Nisan’da Türk hükümetinin doğasını temelden değiştirecek olan yeni bir Anayasa üzerinde oy kullanmak için sandık başına gidecek.
Foreign Policy, 13.04.2017	How Kurds could tilt Turkey’s referendum	Kürtler Türkiye’deki referandumda belirleyici olabilir	As Turkey considers granting Recep Tayyip Erdogan sweeping new powers, the crucial swing voters may be the country’s long-oppressed ethnic minority	Türkiye, Recep Tayyip Erdoğan’a geniş yetkiler vermeyi düşünürken kemikleşmemiş kritik seçmenler uzun süredir zulme maruz kalan etnik azınlık olabilir.
Foreign Policy, 16.04.2017	RIP Turkey, 1921-2017	Huzur içinde uyu Türkiye, 1921-2017	Recep Tayyip Erdogan didn’t just win his constitutional referendum- he permanently closed a chapter of his country’s modern history.	Recep Tayyip Erdoğan sadece Anayasal referandumunu kazanmadı- daimi olarak ülkesinin modern tarihini kapattı.
Foreign Policy, 20.04.2017	It’s time for Erdogan to admit he’s not a democrat	Erdoğan’ın demokrat olmadığını itiraf etme zamanı geldi	Coming out as an authoritarian might be the best thing for Turkey’s relationship with the United States	Otoriter olmak Türkiye’nin ABD ile ilişkilerinde en iyi şey olabilir.

Çizelge 5.3. (devam) ABD basınında Türkiye’deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Foreign Policy, 24.04.2017	Can the “She Wolf” Who rejected the Harem Take on Sultan Erdogan?	Erdoğan’ın haremine girmeyi reddeden “Asena” Erdoğan’ı alt edebilecek mi?	The feisty, nationalist grandmother Meral Aksener is a real threat to unseat Turkey’s demagogic president. If he doesn’t toss her in jail first.	Enerjik, Milliyetçi büyükanne Meral Akşener, Türkiye’nin demagojik başkanını devirmek için gerçek bir tehdit. Tabi ilk olarak onu hapse atmazsa.
The Huffington Post, 13.04.2017	Turkey is about to hold a vote that could change the country forever	Türk halkı ülkeyi tamamen değiştirebilecek bir oylamaya gitmek üzere	Millions of people in Turkey will cast their votes on Sunday in a referendum that could fundamentally change how the country is governed. If passed, the new constitutions would give President Recep Tayyip Erdogan sweeping new power over Turkish politics and potentially let him rule for more than a decade to come	Türkiye’de milyonlarca kişi pazar günü ülkenin yönetim şeklini kökünden değiştirebilecek bir referandumda oy kullanacak. Anayasa değişiklikleri kabul edilirse Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a Türkiye siyasetinde çok geniş kapsamlı yetkiler verecek ve Erdoğan’ın 10 yılı aşkın bir süre daha iktidarda kalabilmesini sağlayacak.
The Huffington Post, 13.07.2017	Erdogan is popular for the same reason Duterte, Modi and Putin are popular	Erdoğan, Duterte, Modi ve Putin ile aynı sebepten dolayı popüler	On Sunday, Recep Tayyip Erdogan, Turkey’s charismatic president, will face his biggest electoral test yet: A game-changing referendum that will decide whether he will become an all-powerful president until 2029.	Türkiye’nin karizmatik Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan pazar günü şu ana kadarki en büyük seçim sınavıyla karşı karşıya kalacak: oyunun kurallarını değiştiren ve kendisinin 2029’a kadar mutlak güce sahip bir Cumhurbaşkanı olup olmayacağına karar verilecek olan bir referandum.
The Huffington Post, 17.04.2017	“Massive electoral fraud” in Turkey’s Referendum	Türkiye referandumunda “Büyük Seçim Yolsuzluğu”	A Turkish election analyst wrote a private email describing “massive electoral fraud” in Turkey’s referendum yesterday. It is no surprise that followers of President Tayyip Erdogan rigged the vote. It is surprising, however, that his “yes” campaign only received 51.3 percent of the vote.	Bir Türk seçim analisti Türkiye’de dün yapılan referandumdaki “büyük seçim yolsuzluğunu” anlatan özel bir elektronik posta yazdı. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın destekçilerinin seçimde hile yapmaları şaşırtıcı olmadı. Fakat “evet” kampanyasının oyların sadece yüzde 51.3’ünü alması şaşırtıcıydı.
The Huffington Post, 17.04.2017	Erdoğan’s Referendum Was Neither Free Nor Fair	Erdoğan’ın Referandumu Ne Serbest Ne Adil İdi	There was no open debate. It was a rubber stamp on one-man rule.	Açık bir tartışma yoktu. Tek adam yönetimi damgalandı
The Huffington Post, 18.04.2017	Turkey just began a decade of paranoia under a modern day Sultan	Türkiye Bir Modern Zaman Sultanı Yönetiminde On Yıllık Paranoya Dönemine Henüz Başladı	Erdogan’s insecurity about having barely won the referendum will likely lead him to clamp down further.	Erdoğan’ın referandumu kıl payı kazanma konusundaki güvensizliğinin ardından muhtemelen daha fazla göz açtırmayacak.
The Huffington Post, 21.04.2017	I witnessed the death of Turkish democracy two years ago	Türk demokrasisinin ölümüne iki yıl önce tanıklık ettim	The seeds were sewn for Turkey’s turn toward authoritarianism long before this latest “vote”	Türkiye’nin otoriterlik tohumları son “oy”dan çok daha önce ekilmişti

Çizelge 5.3. (devam) ABD basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Newsweek, 17.04.2017	Will Erdogan send in assassins to kill Europe's leaders?	Erdoğan, Avrupalı liderleri öldürmeleri için suikastçılar gönderecek mi?	President Recep Tayyip Erdogan is notoriously thin-skinned. He responds to even the slightest criticism, with outrage and repression. While the world may view Turkey's leader as a moral midget, Erdogan sees himself as a giant on the world stage, deserving of the same respect in Berlin, Amsterdam and Brussels that he demands in Istanbul and Ankara.	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan aşırı hassas biridir, en ufak eleştirilere bile öfke ve baskıyla yanıt verir. Dünya, Türkiye'nin liderini küçük görürken o dünya sahnesinde kendisini, Berlin, Amsterdam ve Brüksel'de de İstanbul ve Ankara'dakine benzer şekilde saygıyı hak eden dev biri olarak görür.
Newsweek, 19.04.2017	How Erdogan rigged the election that makes him a dictator	Erdoğan, Onu diktatör yapacak seçimi hile ile nasıl kazandı?	Turkey's controversial referendum explained in the wake of Turkey's April 16 referendum that purported to approve constitutional amendments that changed Turkey's system of government and eviscerated the independent judiciary, independent observers have concluded that the vote was neither free nor fair.	Türkiye'nin hükümet sistemini değiştiren ve bağımsız yargının bağırsaklarını çıkaran 16 Nisan'da gerçekleştirilen anayasal değişiklik referandumunun sözde onaylanmasının ardından bağımsız gözlemcilerin vardığı sonuç halk oylamasının ne özgür ne de adil olduğuydu.
Newsweek, 20.04.2017	More Evidence of Erdogan's referendum rigging	Erdoğan'ın referandumu hileyle kazandığına dair daha fazla kanıt	Even as Turkish leader Recep Tayyip Erdogan claims victory in the April 16 referendum on constitutional amendments to change the system of government in Turkey, more reports of fraud pour in.	Türkiye'nin lideri Recep Tayyip Erdoğan, ülkenin sistemini değiştirmek için 16 Nisan'da düzenlenen Anayasa değişikliği referandumunda zafer kazandığını iddia etse dahi referandumda hile yapıldığına dair daha fazla bilgi ortaya çıktı.
The New York Times, 12.04.2017	Is it too late for Turkey's democracy?	Türk Demokrasisi İçin Çok mu Geç?	Turkish democracy is on life support. On April 16, Turks will vote on 18 amendments to their country's Constitution, including whether to abolish the office of the prime minister and transfer its powers to the president.	Türk demokrasisi yaşam ünitesine bağlı. 16 Nisan'da Türkler, başkanlık makamının iptal edilmesi ve yetkilerinin aktarılması dâhil ülkenin Anayasası'nda yapılacak değişikliği oylayacak
The New York Times, 14.04.2017	Turkish diaspora weighs in on Erdogan's bid to bolster his power	Türk diasporası Erdoğan'ın iktidarını güçlendirme girişimiyle ilgili fikirlerini sundu	Throughout the campaign in Turkey over a referendum to bolster the powers of the president, which concludes with a vote on Sunday, President Recep Tayyip Erdogan's government has been locked in a bitter row with a number of foreign countries.	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın hükümeti, Pazar günü referandumla sona erecek, Türkiye'de cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılmasına yönelik kampanya süresince birçok yabancı ülkeyle tatsız kavgalara girişti.
The Wall Street Journal, 12.04.2017	Turkey's Road to Serfdom	Türkiye'nin köleliğe giden yolu	Self-government is on the ballot in this weekend's referendum	Bu haftasonu referandumda özerk yönetim oy pusulasında

Çizelge 5.3. (devam) ABD basınında Türkiye’deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Wall Street Journal, 12.04.2017	The Permanent State of Crisis in Turkey	Türkiye’deki Kalıcı Kriz Durumu	As Turkey gets ready for Sunday’s referendum, the country’s deep social chasm given even the most ardent optimist grave cause for concern.	Türkiye Pazar günkü referandumla hazırlanırken ülkedeki sosyal uçurum en ateşli iyimserler için bile bir endişe kaynağı oluşturuyor.
The Wall Street Journal, 13.04.2017	The Other Islamic State: Erdogan’s Vision for Turkey	Öteki İslam Devleti...Erdogan’ın Türkiye Vizyonu	The strongman wants 1960s reverse the country’s secularisation and cement his authoritarian rule	Diktatör laik ülkeyi tersine çevirmek ve otoriter yönetimini sağlamlaştırmak istiyor.
The Wall Street Journal, 17.04.2017	Erdogan’s Tainted Triumph	Erdogan’ın Lekeli Zaferi	His narrow victory is marred by invalid ballots and other abuses.	Kıl payı zaferi geçersiz oy pusulası ve başka suistimallerle bozuldu.
The Washington Post, 11.04.2017	Turkey will never be the same after this vote	Bu oylamadan sonra Türkiye hiçbir zaman aynı olmayacak	On April 16, Turkish voters will be casting votes in the most consequential referendum of modern Turkish history.	16 Nisan’da Türk seçmenler modern Türk tarihinin en önemli referandumunda oy kullanacaklar.
The Washington Post, 13.04.2017	The high price of saying “no” in Turkey’s referendum	Türkiye’deki referandumda “hayır” oyu vermenin ağır bedeli	Last month, Ali Gul, a 21-year-old law student, uploaded a video to YouTube entitled “what is ‘no’?”, a witty explanation of why Turks should vote against the question posed in the Sunday referendum on a new constitution. As he explained, President Recep Tayyip Erdogan wants to end the country’s century-old parliamentary government in favor of a presidential system that would allegedly enable faster decision-making, ensure political stability and streamline decision-making by eliminating the post of the prime minister. If approved, the new constitution will hand Erdogan the reins of the legislative, executive and judiciary branches even as it removes every single brake, replacing them all with a powerful accelerator pedal instead. Erdogan calls this a “Turkish-style presidency”.	21 yaşındaki hukuk öğrencisi Ali Gül, geçen ay YouTube’a yüklediği “Hayır Nedir?” adlı videosunda, pazar günü yapılacak referandumda Türklerin neden hayır oyu kullanması gerektiğini mizahi bir şekilde anlatıyordu. O anlatırsa, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da ülkenin yüz yıllık parlamenter hükümetini kaldırmak istiyor ve karar verme sürecini hızlandıracığı, siyasi istikrar sağlayacağı ve Başbakanlık makamının kaldırılmasıyla karar alışı mekanizmasının daha işler hâle getirileceği iddia edilen bir başkanlık sistemi getirmeyi amaçlıyor. Yeni anayasa kabul edilirse yasama yürütme ve yargının dizginleri Erdoğan’ın eline verilecek ve böylece her tür frenleme unsuru kaldırılarak hepsinin yerine güçlü bir gaz pedalı konmuş olacak. Erdoğan buna “Türk usulü başkanlık” diyor.

Çizelge 5.3. (devam) ABD basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Washington Times, 13.04.2017	Turkish voters will determine the strength of Erdogan's grip on power	Türk seçmen Erdoğan'ın iktidar üzerindeki kontrolünün gücünü belirleyecek	In a referendum watched closely across Europe and across the Atlantic, Turkish voters will decide on Sunday whether to remake the political fabric of their nation and Grant far-reaching powers to President Recep Tayyip Erdogan	Türk seçmen, Avrupa ve ABD'de yakından takip edilen bir referandumda Pazar günü ülkenin siyasi yapısını değiştirip değiştirmeyeceklerine ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a geniş kapsamlı yetkiler verip vermeyeceklerine karar verecek.
The Washington Post, 14.04.2017	Turkey's referendum is the ultimate vote on Erdogan	Türkiye'deki referandum Erdoğan hakkındaki nihai oylama	A turbulent year in Turkish politics reaches its tipping point on Sunday, after surviving a coup attempt in July and leading a devastating purge of his country's civil society and state institutions, President Recep Tayyip Erdogan now hopes voters will approve his plan to transform Turkey from a parliamentary democracy to a republic led by an immensely powerful president-which his opponents fear will be a de facto dictatorship.	Türkiye'de bir yıldır süren çalkantı Pazar günü dönüm noktasına ulaşacak. Temmuz ayında bir darbeden kurtulmasının ve ülkesinin sivil toplum ve resmi kurumlarında yıkıcı bir tasfiye hareketine öncülük etmesinin ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan şimdi seçmenlerin Türkiye'yi parlamenter demokrasiden son derece güçlü bir cumhurbaşkanı tarafından yönetilen bir cumhuriyete –muhalifleri bunun fiili bir diktatörlüğe dönüşeceğinden endişe duyuyor- dönüştürme planını onaylayacaklarını umuyor.
The Washington Post, 17.04.2017	Turkey slides closer to a dictatorship	Türkiye giderek diktatörlüğe yaklaşıyor	A vote to grant new powers to President Recep Tayyip Erdogan sparked fresh arguments in a divided Turkey on Monday, as opposition parties called for the annulment of the referendum results and Erdogan insisted the debate over the outcome should stop.	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a yeni yetkiler veren bir oylama bölünmü Türkiye'de pazartesi günü yeni tartışmaları ateşledi. Muhalefet partileri, referandum sonuçlarının iptal edilmesi çağrısında bulunurken Erdoğan sonuçlar hakkındaki tartışmanın bitmesi gerektiğini söyledi.
The Washington Post, 18.04.2017	Trump to Erdogan: Congrats on dismantling democracy	Trump'tan Erdoğan'a: Demokrasiyi parçaladığın için tebrikler!	On Sunday, Turkey's President Recep Tayyip Erdogan used a rigged vote to take a wrecking ball to the remaining ruins of Turkish liberal democracy. On Monday, President Trump called Erdogan, a long-standing NATO ally, and congratulated him for entrenching and formalizing his role as an authoritarian despot.	Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Pazar günü hileli bir oylamayı liberal Türk demokrasisinin kalıntıları da yıkmak için kullandı. Pazartesi günü Başkan Trump, kadim NATO müttefiki Erdoğan'ı aradı ve otoriter despotluğunu tahkim edip resmileştirdiği için kendisini tebrik etti.

Çizelge 5.3. (devam) ABD basınında Türkiye’deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Washington Post,19.04.2017	This is what the beginning of the end of democracy looks like	Demokrasinin sonunun başlangıcı işte böyle görünüyor	Across the world, our form of government may have already reached its zenith	Dünya çapında, bizim yönetim şeklimiz zirveye ulaşmış olabilir.
The Washington Post, 20.04.2017	No, Erdogan was not an authoritarian all along	Hayır, Erdoğan en başından beri otoriter değildi	A combination of E.U. mishandling and domestic developments propelled Turkey to where it is now.	AB’nin kötü yönetimi ve iç gelişmeler, Türkiye’yi bugün bulunduğu yere getirdi.
The Washington Post, 27.04.2017	In Venezuela and Turkey, strongmen fear the limits of their power	Venezuela ve Türkiye’de Diktatörler Güçlerinin Sınırlarından Korkuyor	The entrenched and embattled presidents of Venezuela and Turkey may live worlds apart, but their tenures in Office are acquiring striking similarities.	Venezuela ve Türkiye’nin sorunlarla boğuşan güçlü liderleri farklı coğrafyalarda yaşıyor olabilirler fakat yönetimleri büyük benzerlikler gösteriyor.
The Washington Times, 18.04.2017	Cooking Turkey’s goose	Türkiye’nin Kuyusunu Kazmak	President Erdogan leads the nation toward a harsh authoritarian era.	Cumhurbaşkanı Erdoğan ulusu sert otoriter bir döneme sürüklüyor.
The Washington Times,18.04.2017	The end of Turkey’s democratic experiment	Türkiye’nin demokrasi deneyinin sonu	Erdogan now has the power to make his country more authoritarian and more Islamist	Erdoğan’ın artık ülkeyi daha da otoriter ve daha İslamcı hâle getirme gücü var.
The Washington Times, 23.04.2017	What Turkey’s referendum reveals	Türkiye’deki referandumun ortaya çıkardıkları	-The outcome represents further evidence of a crumbling global status quo	Referandum sonuçları küresel statükonun parçalanmakta olduğunu bir başka göstergesi

İncelenen gazetelerde yer alan ana temalardan biri darbe girişimi bir diğeri de başkanlık sistemine geçiş referandumudur. Bu ana temalar ekseninde ele alınan haber başlıklarındaki diğer temaların “başarısız darbe” girişiminin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın gittikçe “otoriterleşmesi”, “diktatör rejimi”, saltanata gönderme yaparak kullanılan “sultan” benzetmesi ve darbenin ardından gerçekleşen “tasfiyeler” olduğu tespit edilmiştir. Başlıklarda açıkça ifade edilmese de kullanılan bu temalarla vurgulanan şey darbe girişiminin başarısız olmasıyla birlikte meydana gelen gelişmelerin daha kötü sonuçlar doğurduğu veya doğuracağı yönündedir.

Yapılan incelemede bazı başlıklarda enformasyon eksiltimine gidildiği tespit edilmiştir. Bazı durumlarda yer, dönem, zaman ve haberin öznelere yani kim/kimlere ait olduğuna dair bilgiler bazen eksik kullanılmıştır, yani okuyucunun sadece başlığı okuyarak ana olay hakkında bilgi edinmesi mümkün değildir. Örneğin;

USA Today, 20.07.2016- Turkey's New Sultan (Türkiye'nin Yeni Sultanı)

The Huffington Post, 20.07.2016- Erdogan's Inner Stalin (Erdoğan'ın "İçindeki Stalin")

The Huffington Post, 22.07.2016-Turkey's Reichstag Fire (Türkiye'nin Reichstag Yangını)

Newsweek, 17.04.2017, Will Erdogan send in assassins to kill Europe's leaders? (Erdoğan, Avrupalı liderleri öldürmeleri için suikastçılar gönderecek mi?)

The Wall Street Journal, 12.04.2017- Turkey's Road to Serfdom (Türkiye'nin Köleliğe Giden Yolu)

The Washington Times, 18.04.2017- Cooking Turkey's Goose (Türkiye'nin Kuyusunu Kazmak)

Bloomberg, 20.04.2017- Guns, Votes and Clans: How one corner of Turkey elevated Erdogan (Silahlar, Oylar ve Aşiretler...Türkiye'nin Bir Köşesinin Erdoğan'ı Zafere Taşıma Şekli)

The Huffington Post'ta yayınlanan "Türkiye'nin Reichstag Yangını" başlıklı haberde hem enformasyon eksilimine gidilerek zaman, mekân ve kim sorularının cevapları başlıkta yer almamış hem de "olumsuzluk" bildirimi aracılığıyla ideolojinin yeniden üretimi söz konusu olmuştur. Reichstag yangını 1930'larda Almanya'dameydana gelen önemli bir olay olsa da herkes tarafından bilinen bir olay olmaması itibariyle söylemin vermek istediği mesajı üstü kapalı hâle getirmektedir. Söylemi kapalılıktan kurtarmanın yolu ise okuyucunun Reichstag yangını hakkında bilgi sahibi olması ve bunu Türkiye'deki siyasi olaylarla bağdaştırmasını sağlamaktır. Benzer şekilde "Erdoğan'ın 'içindeki Stalin'" başlıklı haberde de aynı şeyin geçerli olduğu görülebilir. Okuyucunun Stalin hakkında bilgi sahibi olduğu varsayılarak bu benzetme yapılmış, sadece Stalin hakkında bilgi sahibi olanların anlayabileceği şekilde yine üstü kapalı bir biçimde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Stalin gibi diktatör olduğu ima edilmiştir.

Van Dijk haber metinlerini incelerken başlıkların, haberde kullanılan sözcüklerin üzerinde durmakta, haberi oluşturan öznenin tercihlerinin ardındaki ideolojik niyetleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Yine ‘öteki’ olarak seçilen özne veya yapı haberin söylemini belirlemektedir (Yılmaz, 2013, s.138). Burada da “cadı avı”, “Stalin” benzetmesi, “otoriter/diktatör” gibi abartılı benzetmeler, yorumlar, Erdoğan’a bir tepkinin, nefretin dışı vurumu olarak yorumlanabilir. Olumsuz ve negatif düşüncelerin fazlasıyla vurgulandığı başlıklar, van Dijk’in (2003, s. 53) “onlar hakkında negatif şeyleri vurgula, bizim hakkımızda pozitif şeyleri vurgula” şeklindeki tespiti çerçevesinde değerlendirilebilir. Abartılı ifadeler kullanılarak dikkat çekici hâle getirilen haber metinleri okuyucunun ilgisini çekmektedir; çünkü van Dijk’in belirttiği gibi haber başlığı okuyucunun haberin geri kalanını okuyup okumamasına karar vermesini sağlar (van Dijk, 1988a, s. 142).

Gazete başlıklarında sözcük seçimi önemli bir rol oynadığı gibi sözcükler sadece durumu ifade etmek için kullanılmaz, aynı zamanda olaylar hakkında gazetenin sosyal ve politik görüşlerine de işaret ederler. Yani, başlıklar sadece bir olayı küresel olarak tanımlamak veya özetlemekle kalmaz, aynı zamanda değerlendirirler. Bu yüzden, başlıklardaki sözcükler ideolojik imalar içerir (van Dijk, 1991, s. 53). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, “sultan”, “büyük seçim yolsuzluğu/hileli referandum/adil ve özgür olmayan seçim”, “demokrasinin ölümü/huzur içinde uyu Türkiye/demokrasiyi parçalamak”, “diktatörlük/otoriterlik”, “Türkiye’nin kuyusunu kazmak”, “kölelik”, “suikastçı göndermek” ifadelerinin geçtiği haber başlıkları dikkat çekicidir. Kepplinger’in belirttiği gibi medya mesajlarının içeriği hedef kitleyi oluşturan bireylerin tutum ve davranışlarında değişime yol açmaktadır (Kepplinger, 2003, s.9-10’dan aktaran Umunç, 2014, s.505). Bu bağlamda, başlıklarda kullanılan ifadelerden yola çıkılarak ABD basınında darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerde ideolojik olarak anti-demokratik, diktatörlükle yönetilen ve hatta saltanata göz kırpan bir Türkiye imajı çizilmeye çalışıldığını ve dolayısıyla Türkiye karşıtlığının ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

Dil kullanıcısı, metni global olarak anlamak ve özetlemek için bazı makro yapıları kullanır. Haber söyleminde makro yapının en üstünde, geleneksel olarak başlıklar ve haber girişleri bulunur (van Dijk, 1991b, s.113). Haber metnini özetleyen ve ana olayı aktaran bölümler olarak tanımlayabileceğimiz haber girişleri açısından çalışma kapsamında

incelenen ABD basınına yansıyan haberlerde, genel olarak haber girişlerinin metnin özetini sunduğu, başlıklara zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Haber girişleri; ne, nerede, ne zaman, kim gibi sorularla okuyucuyu bilgilendirerek metnin içeriği hakkında bilgi vermektedir. ABD basınında yer alan haberlerin haber girişleri genel olarak darbe girişiminin ardından gerçekleşen tasfiyelerden dolayı duyulan endişeyi dile getirirken, bir kısmı bu tasfiye kararlarından dolayı Erdoğan'ı Hitler ve Stalin ile karşılaştırarak Türkiye'deki gidişatın demokratik olmadığını ifade etmektedir, Başkanlık sistemine geçiş için yapılan referandumda 'evet' oylarının fazla çıkmasıyla Erdoğan'ın otoriterlik yolunda sağlam adım attığını, hatta saltanat döneminin başladığını ifade etmektedir. Haber girişleri bu bağlamda başlıktaki ifadeleri doğrular veya katkı sağlar şekilde oluşturulmuştur, bazı haber başlıkları içerik hakkında çok bilgi vermemektedir, haberin içeriği ancak haber girişi okunduktan sonra anlaşılmaktadır. Yani aslında haber metninde anlatılmak istenen olay en kısa ve ilgi çekici hâliyle başlıkta verilirken haber girişleri bu ilgi çekici bilgiyi detaylandırmaktadır.

Örneğin,

Haber başlığı: RIP Turkey, 1921-2017 (Huzur içinde Uyu Türkiye, 1921-2017), Foreign Policy, 16.04.2017

Haber girişi: Recep Tayyip Erdoğan didn't just win his constitutional referendum- he permanently closed a chapter of his country's modern history

(Recep Tayyip Erdoğan sadece Anayasal referandumu kazanmadı- daimi olarak ülkesinin modern tarihini kapattı)

Haber başlığı: Cooking Turkey's goose (Türkiye'nin kuyusunu kazmak), The Washington Post, 18.04.2017

Haber girişi: President Erdogan leads the nation toward a harsh authoritarian era.

(Cumhurbaşkanı Erdoğan ulusu sert otoriter bir döneme sürüklüyor),

Haber başlığı: Turkey's road to serfdom (Türkiye'nin Köleliğe Giden Yolu), The Wall Street Journal, 12.04.2017

Haber girişi: Self-government is on the ballot in this weekend's referendum

(Bu haftasonu referandumda özerk yönetim oy pusulasında)

Bazı haber başlıkları ile haber girişinden ise ana olay anlaşılmamaktadır. Metinde anlatılan olayı anlamak için metnin bütününi okumak gerekmektedir. Örneğin,

Haber başlığı: Turkey's new sultan (Türkiye'nin Yeni Sultanı), USA Today, 20.07.2016

Haber girişi: Erdogan compared democracy to a street car, 'When you come to your stop, you get off'.

(Erdoğan demokrasiyi bir tramvaya benzetti: 'Demokrasi bizim için bir tramvaydır. İstedığımız durağa gelince ineriz.')

Toplumsal bilgi ve hafızayı şekillendirmeye çalışan bu haber girişlerinde gazetenin olaya karşı bakış açısı yani ideolojisine dair ipuçları bulmak da mümkündür. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "tek adam yönetimi" adı altında "Türkiye'nin yeni Sultanı" olduğunun altı çizilerek "Türkiye'nin köleliğe giden yolu"nu başlattığı, bundan sonra Türkiye'de demokrasinin öldüğü, otoriter/diktatör Erdoğan rejiminin Türkiye'yi ele geçirdiği vurgulanmıştır. ABD basınında çıkan haberlerden Türkiye'deki darbe girişimi ve sonrasında gerçekleşen başkanlık sistemi referandumu konusunda ABD medyasının algısı net bir şekilde ortaya konmaktadır. Haber girişlerindeki ifadelerle ideolojik bir üretim yapılarak "sultan", "otoriter/diktatör", "cadı avı", Hitler ve Stalin benzetmelerinin yapılması gazetecinin ideolojik duruşunu yansıtan ifadeler olmakla birlikte okuyucuda olumsuz Türkiye algısı yaratmaya çalışmaktadır.

ABD basınında yer alan çoğu haberde ana olay haber girişlerinde ele alınmıştır. Tüm metinlerde ana olay, darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumudur. Her iki olayın da sonuçları Türkiye ve uluslararası ilişkiler bakımından önem taşıdığından haber değeri yüksektir.

Fotoğraflar

Haber metinlerinde fotoğraflar inandırıcılığı artırmak ve haberde anlatılanları kanıtlamak ve ideolojiyi aktarmak açısından önemlidir. Van Dijk'e göre fotoğrafların analiz edilmesi durum ve haber aktörleri hakkında daha fazla çıkarım elde etmemizi sağlar (van Dijk, 1988b, s.282). İnal (1996, s.103)'a göre haber metinlerinin üst söyleminde, gazeteciliğin profesyonel ideolojileri tarafından kurulan metinlerdeki görüntülerin gerçekte aynı olduğu iddiası varlığını hep korumaktadır. Haber metinlerinde yer alan gösterenler göndergeye dönüştüğü için izleyici kendini göndergeyle yüz yüze gelmiş olarak kabul etmektedir ve yine İnal'ın aktardığına göre haberin söylemi için egemen söylemler doğallaşarak egemen ideolojinin yeniden kurulmasına hizmet ederler. Bu doğallaştırma sürecinde kamera açıları ve görsel imgeler ile oluşan görsel metin, habere konu olan olayın taraflarını izleyiciye sunar. Kameranın dili çoğu zaman anlatıcı ile birlikte devreye girer (1996, s.104). Yani fotoğraflar anlatıcının söylediklerini doğrular şekilde seçilir. Neticede gazetecilik ideolojisi okuyucuya gerçeğe ulaşılabilceği iddiasında bulunarak duyulara öncelik verir. Haber, bu anlamda, görsel metne dayanarak gerçekliğini kurarken, izleyiciye de gördüğüne ve duyduğuna inan demektedir (İnal, 1996, s. 107).

Çalışmada ABD basınından seçilen haber metinlerindeki fotoğraflarda çoğunlukla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın fotoğraflarına ve darbe girişimi sırasında yapılan protesto görüntülerine rastlanmaktadır.

Haberlerde kullanılan fotoğraflar metin ile bir arada değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Başka bir ifadeyle, fotoğraf ideolojik bir tema altında incelendiğinde, fotoğraf anlam kazanarak o ideolojik temayı işaret etmeye başlar. Örneğin, darbenin amatörce planlandığını dile getiren haber metinlerinde kullanılan fotoğraflarda vatandaşların silahsız bir şekilde kendilerini ezip geçebilecek güçte olan tankların üstüne çıktıkları fotoğraflar darbenin bir kurgudan ibaret olduğunu vurgulamak istercesine sahte darbe vurgusunu pekiştirmektedir.

Resim 5.1. Was Turkey's coup attempt just an elaborate hoax by Erdogan? (Türkiye'deki darbe girişimi sadece Erdoğan'ın incelikli bir hilesi miydi?), Al Monitor, 17.07.2016

The Wall Street Journal, 19.07.2016- Turkey's Strongman Recoups His Losses (Türkiye'nin Diktatörü Kayıplarını Telafi Ediyor) başlıklı haberde “Nothing spices up a diner party like a military coup. Even the slightly overcooked main course went unnoticed thanks to flying F-16's, sonic bombs, calls for jihad from minarets all around the city and news of skirmishes across the country.”.

(Bir akşam yemeğine askerî darbe kadar heyecan katacak başka şey yoktur. Uçan F-16'lar, sonik patlamalar, minarelerden cihat çağrıları ve ülke çapında çatışmalar sayesinde ana yemeğin fazla piştiği bile fark edilmedi) ifadesiyle aslında darbenin düzmece olduğunu belirtmiş, tank üstüne çıkan silahsız vatandaşların olduğu fotoğrafı kullanarak da aslında bu durumun ne kadar gülünç ve düzmece olduğunu ifade etmek istemiştir. Benzer durum The New York Times, 16.07.2016 tarihli “Turkey's Coup That Wasn't” (Türkiye'nin Olmayan Darbesi) başlıklı haberde de gözlenmiştir. Zira haber için seçilen fotoğrafta sanki bir tiyatro oyunu sona ermiş ve gösteriyi yapanlar kostümlerini çıkarmış gibi bir izlenim oluşmuştur. Normal şartlarda belki de çatışmalarda hayatını kaybeden askerler ve onlardan geriye sadece üniformalarının kaldığı şeklinde yorumlanacak fotoğraf, haber metninde “olmayan darbe” şeklinde kurgulandığı için okuyucuca kurgu olduğu izlenimi yaratmaktadır.

Resim 5.2. Turkey's strongman recoups his losses (Türkiye'nin diktatörü kayıplarını telafi ediyor), The Wall Street Journal, 19.07.2016

Resim 5.3. Turkey's coup that wasn't (Türkiye'nin olmayan darbesi), The New York Times, 16.07.2016

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı diktatör olarak gösteren veya Hitler ile eş değer tutan haberlerde kullanılan fotoğraflarda Erdoğan'ın gücüne gönderme yapılarak Türk bayrağının önünde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın tek başına olduğu fotoğraflar tercih edilmiştir.

Resim 5.4. Turkey's Reichstag fire (Türkiye'nin Reichstag yangını), The Huffington Post, 22.07.2016

Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerde de yine fotoğrafların metinde belirtilen görüşleri desteklediği ve okuyucuda metinde savunulan görüşler doğrultusunda bir algı yaratılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Örneğin, The Huffington Post- 18.04.2017 tarihli “Turkey just began a decade of paranoia under a modern day sultan (Türkiye bir modern zaman sultanı yönetiminde on yıllık paranoya dönemine henüz başladı) başlıklı haberin girişinde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Alone, anxious and exhausted: President Recep Tayyip Erdoğan's face shortly after the announcement of the Turkish referendum result was not that of a man celebrating victory but of a man alarmed by near-defeat.”

(Yalnız, endişeli ve yorgun Türkiye'deki referandumun sonuçlarının açıklanmasından kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yüzü zafer kutlayan birisinden ziyade neredeyse yenilgiyle yüz yüze gelmenin endişesini taşıyan birinin yüzünü yansıtıyordu.)”.

Resim 5.5. Turkey just began a decade of paranoia under a modern day sultan (Türkiye bir modern zaman sultanı yönetiminde on yıllık paranoya dönemine henüz başladı), The Huffington Post- 18.04.2017

Foreign Policy, 16.04.2017- “RIP Turkey, 1921-2017” (Huzur içinde uyu Türkiye, 1921-2017) başlıklı haber için kullanılan fotoğraf âdeta Türkiye Cumhuriyeti’nin öldüğünü ve Osmanlı Devleti’nin yeniden dirildiğini işaret eden bir fotoğraf kullanmayı tercih ederek Atatürk ile birlikte gelen demokratik değerlerin sona erdiğini ve artık Türkiye’nin saltanatla yönetileceğini ima etmiştir.

Resim 5.6. “RIP Turkey, 1921-2017” (Huzur içinde uyu Türkiye, 1921-2017), Foreign Policy- 16.04.2017

The Washington Times, 18.04.2017- “The end of Turkey’s democratic experiment” (Türkiye’nin demokrasi deneyinin sonu) haberde ise fotoğraf yerine karikatür tercih

edilmiştir. Özsoy’un belirttiği gibi karikatürler özünde toplumsal eleştiri yapan bir türdür (2008, s.185). Dolayısıyla bu çerçevede haberde kullanılan karikatür ile Türkiye’de Atatürk ile birlikte benimsenen demokratik değerlerin sonunun geldiği eleştiri konusu olmuştur.

Resim 5.7. “The end of Turkey’s democratic experiment” (Türkiye’nin demokrasi deneyinin sonu), The Washington Times, 18.04.2017

The Wall Street Journal, 17.07.2016 tarihli “Turkey Faces Its Iran 1979 Moment” (*Türkiye, İran’ın 1979’da Yaşadığı Durumla Karşı Karşıya*) başlıklı haberde kullanılan fotoğrafta ise Erdoğan destekçilerinin darbe girişimine karşı askerleri dövdükleri anı gösteren bir fotoğraf tercih edilmiştir. Başlık ve haber girişine dikkat edildiğinde seçilen fotoğrafın manidar olduğu aşikârdır; çünkü haber girişinde ifade edildiği gibi “Empowered by surviving a coup, Erdogan may be tempted to encourage an Islamist counterrevolution” (Bir darbeden sağ çıkarak güçlenen Erdoğan İslamcı bir karşı devrimi teşvik etmeye özenabilir) ifadesiyle bir kaygıdan yola çıkarak Türkiye’nin darbe girişiminden sonra İranlaşma yolunda ilerlediği iması yapılmaktadır, bu ülkenin kanunlardan ziyade muhafazakâr bir otokratın istekleri doğrultusunda yönetileceği iması taşımaktadır. Suçluların cezası kanun uygulayıcılara bırakılmamış, olay yerinde polis olmasına rağmen, suçluların Erdoğan destekçisi “barbar” halk tarafından cezalandırıldığını gösteren bir fotoğrafla Türkiye’nin hukuk devleti olmaktan uzaklaştığı yönünde bir imaj çizilmiştir.

Resim 5.8. “Turkey Faces Its Iran 1979 Moment” (Türkiye, İran’ın 1979’da yaşadığı durumla karşı karşıya), The Wall Street Journal, 17.07.2016

5.2.1.1.2. Şematik yapı

Durum ve yorum olmak üzere iki bölümde incelenen şematik yapıya göre durum bölümünde ana olayın sunumu, sonuçlar, ardaan ve bağlam bilgisi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

İncelenen gazete haberlerinin hepsi ana olay olarak darbe girişimini ve Anayasal değişiklik öngören Başkanlık sistemine geçiş referandumunu ele almış, haber değerliliği siyasal nefret söylemi çerçevesinde oluşturulmuş ve Türkiye’nin geleceği ile ilgili çeşitli öngörülerde bulunarak karanlık bir gelecek tarif edilmiştir. Yaşanan darbenin sonuçları ağırdır ve haber değerliliği açısından önemlidir. Darbe girişimini takiben gerçekleşen Başkanlık sistemine geçiş referandumu ise Türkiye’de yeni bir dönemin başladığını işaret ettiği için aynı ölçüde haber değerine sahiptir.

Durum (ana olayın sunumu, sonuçlar, ardaan ve bağlam bilgisi)

Haber söylemi analizinde önemli unsurlardan biri de habere konu olan olay veya durumun okuyucuya sunulan arka plan bilgisi ve bağlamıdır. Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesinde şematik yapı içinde yer alan arka plan ve bağlam bilgisi ile yorum ve sonuçlardır. Van Dijk’a göre arka plan ve bağlam bilgisi haberin anlamını ortaya koymaktadır.

Ana olayın sunumu ve sonuçlar

Ana olayın nasıl sunulduğunu anlamak için öncelikle haber girişine bakmak gerekmektedir. Bilindiği üzere incelenen haber metinlerinde ana olaylardan biri 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan darbe girişimi sırasında yaşananlar, FETÖ saldırıları veya çatışmalar sırasında hayatını kaybeden 250 vatandaşımız ve takip eden süreçte siyasilerin darbe girişimine ilişkin tutumları, darbe girişiminden sorumlu terör örgütü ilan edilen FETÖ yapılanması ile ilintili olduğu tespit edilen kişilere yönelik tasfiyelerin uluslararası basındaki yansımalarıdır. Bir diğer ana olay ise darbeden 9 ay sonra gerçekleşen Başkanlık sistemine geçiş referandumunda ‘evet’ oylarının çokluğuyla Anayasal değişiklik yapılacak olmasının yarattığı etki ve bu doğrultuda Türkiye’de diktatörlük ve hatta saltanatın hâkim olacağı kaygısı ve bunun uluslararası basında nasıl yankı bulduğudur.

Birçok haber başlığı ve haber girişinde ana olayın ne olduğu anlatılmış, ana olay ile ilgili ayrıntılar haber girişinde detaylandırılmıştır. Örneğin,

Haber başlığı: Mr. Erdogan’s reckless revenge/Erdoğan’ın pervasız intikamı, The New York Times, 20.07.2016

Haber girişi: President Recep Tayyip Erdogan has responded to the failed coup in Turkey with indiscriminate retribution. At last count, nearly 35.000 members of the military, security forces and judiciary-including 103 generals and admirals-have been detained or dismissed; 15.000 education ministry employees have been suspended; the licenses of 21.000 teachers have been revoked; and more than 1.500 university deans have been forced to resign.

(Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye’de başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimine ayırım gözetmeye bir misilleme ile karşılık veriyor. Son rakamlara göre 103 general ve amiraller de dâhil olmak üzere yaklaşık 35 bin ordu, güvenlik gücü ve yargı mensubu gözaltına alındı veya görevden uzaklaştırıldı. 15 bin Millî Eğitim Bakanlığı çalışanı açığa alındı, 21 bin öğretmenin lisansı iptal edildi ve 1500’den fazla üniversite dekanı istifaya zorlandı)

Bazı haber başlıkları ve haber girişleri ise genel durum değerlendirmesi niteliği taşıdığından ana olay haber girişlerinde sunulmamış olup ana olay ancak metnin geri kalanı okunduğunda anlaşılabilir. Örneğin;

Haber başlığı: Turkey's new sultan/Türkiye'nin yeni sultanı, USA Today, 20.07.2016

Haber girişi: Erdogan compared democracy to a streetcar: 'When you come to your stop, you get off'

(Erdoğan demokrasiyi bir tramvaya benzetti: "Demokrasi bizim için bir tramvaydır. İstedığımız durağa gelince ineriz)."

Ana olay: The German term is 'gleichshaltung'. It means 're-ordering'. After the Nazi party secured its grip on power, it initiated a process whereby all organizations-universities, law enforcement, private clups, whatever- were stripped of independence and brought into line with National Socialist principles or supressed entirely. Now it seems as if the same thing is happening in Turkey. After the suppression of a coup attempt that, in retrospect, seems to have been rather contrived, Turkish ruler Recip Erdogan is going after anextensive list of people he has deemed 'undesirable'...The Turkish military served for decades as the guardian of Ataturk's secular republic; if things looked as if they were getting out of line, it would stage a coup and do so rather more effectively than happened on July 15th. In the wake of that event, Erdogan has rounded up at least 6000 soldiers and 3000 judges and legal officials since the coup attempt. It's very doubtful that they were involved in the coup.

(Almanca bir tabir olan "gleichshaltung", "hizaya getirmek" anlamına gelir. Nazi partisi, gücünü sağlamlaştırdıktan sonra tüm kurumların; üniversiteler, güvenlik güçleri, özel kulüpler ve dahası, hepsinin bağımsızlıklarının ellerinden alındığı ve hizaya getirildiği ve hatta bazılarının tamamıyla baskı altına alındığı bir uygulama başlatmıştır. Şu anda Türkiye'de birtakım şeyler oluyor gibi görünüyor. Geçmişe bakıldığında, uydurulmuş gibi görünen bir darbe girişiminin bastırılması sonrasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "istenilmeyenler" olarak belirlediği oldukça uzun bir listenin peşinden gidiyor. (...) Türk ordusu Atatürk'ün laik devletin koruyucusu olarak yıllarca hizmet etmiştir; bir

şeyler ters gidince derhal bir darbe gerçekleştirildi ve bu darbe 15 Temmuz'da gerçekleştirilenden çok daha etkili olurdu. 15 Temmuz'daki darbe girişiminden sonra, Erdoğan yaklaşık 6000 askerî, 3000 hâkimi ve adli yetkiliyi yakalatmıştır. Tüm bu insanların darbede rol almış olabilecekleri oldukça şüphe uyandırıcı)

Haber başlığı: It's Time for Erdogan to Admit He's Not a Democrat/Erdoğan'ın Demokrat Olmadığını İtiraf Etme Zamanı Geldi, Foreign Policy, 20.04.2017

Haber girişi: Coming out as an authoritarian might be the best thing for Turkey's relationship with the United States (Otoriter olmak Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde en iyi şey olabilir.)

Ana olay: One day after Turkey's presidential referendum, with allegations of fraud mounting and the opposition still contesting the results, Trump called to congratulate Recep Tayyip Erdogan on his victory and discuss the campaign against the Islamic State. In one sense, this was nothing new. Washington has often put strategic interests ahead of democratic ideals and cultivated plenty of authoritarian allies; indeed, at various points over the past half-century, Turkey has been one of them. But Washington's relationship with post-referendum Turkey promises something new and potentially trickier: an undemocratic ally completely committed to its own democratic rhetoric.

(Türkiye'deki başkanlık referandumundan bir gün sonra usulsüzlük iddiaları artıp muhâlefet hâlâ sonuçlara itiraz ederken ABD Başkanı Donald Trump, zaferinden dolayı kendisini tebrik etmek ve İslam Devleti ile mücadeleyi görüşmek için Recep Tayyip Erdoğan'ı aradı. Birbakıma bu yeni bir şey değildi. Washington sıklıkla stratejik çıkarlarını demokratik ideallerin önüne koyup birçok otoriter müttefik edinmiştir; hakikaten de son yarım asrın çeşitli dönemlerinde Türkiye bu müttefiklerden biri olmuştur. Ancak Washington'ın referandum sonrası Türkiye ile ilişkileri yeni ve muhtemelen daha çetrefilli bir şey vaad ediyor: tamamen kendi demokratik söylemine bağlı demokratik olmayan bir müttefik).

Kurtoğlu'nun aktardığına göre olumsuzluk, kişiselleştirme, sonuçların önceden bilinmemesi, sonuçları bakımından önemli olma, duygusal bir içerik taşıma, ilgiyi çekme, gariplik-tuhafılık, çarpıcılık, zaman ve mekân bakımından yakınlık, anlaşmazlık-karmaşa-

mücadele, elit kişilere yer verme, şiddet, beklenirlik, beklenmediklik olarak sıralanabilecek özellikler haber değerini oluşturmaktadır (Kurtoglu, 2003, s. 153). Dolayısıyla söz konusu haberlerde hayatını kaybedenler, darbe girişimine karşı yapılan protestolar, birdenbire binlerce kişinin görevden alınması darbenin sonuçları açısından ilgi çekici olduğundan haber değeri oldukça yüksektir.

Darbe ve başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili incelenen gazete metinlerinden varılan sonuç, ABD basınında çıkan haber metinlerinde son derece ideolojik hareket edilerek Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Stalin ve Hitler ile benzer yönleri ortaya çıkarılarak diktatör olmakla suçlanması, darbe girişimini fırsat olarak değerlendirip hızla tasfiyelere başlaması, tasfiye listelerinin bu kadar hızlı hazırlanmasından kaynaklanan şüpheli yaklaşımlar, FETÖ elebaşı Fethullah Gülen ile ilgili “münzevi din adamı”, “kendi isteğiyle sürgünde olan din adamı” gibi ifadelerle masum olduğu algısının yaratılması söz konusudur.

Dolayısıyla bu haber metinlerinde ele alınan olay ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara yol açmakla birlikte Cumhurbaşkanı Erdoğan'a indirgenerek sunulmaya çalışılmıştır. Özer'e göre bu bir tavır alıştır ve haberin söyleminde ideolojik üretim yapılmıştır (2015, s. 256).

Ardalan ve bağlam bilgisi

Ardalan ve bağlam bilgisi, haber metinlerinde yer verilen olayların öncesini anlatır, olayın meydana geldiği politik ve sosyal konjonktürü aktarmaya çalışır. Haberin söyleminde ideolojik üretim yapılması, ardalan ve bağlam bilgisinin olmamasına bağlanmaktadır ve bu geçerlidir. Bu nedenle, ardalan ve bağlam bilgisi olabilecek gelişme, belge ve bilgiler gibi unsurlar, ‘haberlerde yer alabilirdi’ türünden bir vurguyla çözümleme yapılmadıkça ardalan ve bağlam bilgisi açısından bir çözümlemeye gidilmesine gerek olmadığı önerilebilir (Özer, 2001, s. 122; Özer, 2008, s.412).

Çalışmada ABD basınından farklı gazeteler araştırmaya dâhil edilmiş olsa da haber metinlerinde ardalan ve bağlam bilgisine çok yer verilmediği tespit edilmiştir. Böylece darbe ile ilgili haber metinleri darbe girişiminin planlı olduğu, hatta Erdoğan tarafından tertiplendiği iddiaları ve Erdoğan'ın bunu “Allah'ın bir lütfu olarak” değerlendirip hızla,

“önceden belirlenmiş listelerle” tasfiyelere başladığı gibi ideolojik görüşler arasında sıkışıp kalmıştır. Başkanlık sistemi ile ilgili haberlerde de benzer bir yol izlenmiş, Türkiye’nin Başkanlık sistemine geçmesinin ardında yatan sebepler açıklanmadığı gibi Türkiye’de bir korku rejiminin hâkim olduğu ve bundan sonra da diktatörlük ve hatta saltanatla yönetileceği konusunda duyulan kaygı dile getirilerek arka plan bilgileri eksik bırakılmıştır. Sadece The Huffington Post gazetesinde 22.07.2016 tarihinde yayımlanan Turkey’s Reichstag Fire (Türkiye’nin Reichstag Yangını) başlıklı haberde tarihi bir olay anlatılarak Türkiye’deki darbe girişimi ile benzerlik kurulmaya çalışılmıştır. Buna göre, 27 Şubat 1933 tarihinde Berlin’de Alman Parlamentosuna ev sahipliği yapan Reichstag binasında bir yangın çıktığını, olayın gerçek nedeni gizemini korusa da Nazi Partisi’nin saldırıyla ilgili, Alman hükümetini devirme planları yapan komünistleri suçladığı belirtilmiştir. Habere göre yangın yerine giden Şansölye Adolf Hitler şaşırtıcı derecede sevinerek şöyle demiştir: “Şu an Alman tarihinde harika bir dönemin başlangıcına şahitlik ediyoruz. Bu yangın bir milattır”. Hitler öncülüğündeki Alman Bakanlar Kurulu hemen olağanüstü hâl ilan etmiş ve Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg Almanya’da neredeyse bütün sivil özgürlükleri askıya alan Reichstag Yangını kararnamesini çıkarmaya ikna edilmiştir. SS ve SA ajanları derhal Nazi davasının bütün muhaliflerini temizlemeye yönelik geniş çaplı bir operasyon başlatarak kundaklamayla suçlanan komünistlerin dışındakileri de hedef almıştır. Naziler OHAL’i bahane ederek hâkimiyetlerini artırıp Hitler liderliğinde tek parti diktatörlüğü kurmuştur.

Habere göre Reichstag yangını ile 15 Temmuz darbe girişimi arasında pek bir fark bulunmamaktadır. Reichstag yangını ustaca planlanmış bir tiyatro gibi görünse de Türkiye’de yaşanan darbe girişimini aksi yöndeki tahminlere rağmen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın tertiplediğine dair hiçbir delil bulunmamaktadır. İki olay arasındaki benzerliklere gelince, haber Alman hükümeti gibi Türk hükümetinin de bu olayı siyasi muhaliflere yönelik geniş çaplı tasfiyeler yaparak iktidarını pekiştirmek yönünde bir fırsat olarak gördüğünü belirtmektedir.

Neticede İnal’ın ifade ettiği gibi farklı siyasal görüşleri paylaşırsalar da, gazeteler olayı nedenleri ile ilişkilendirmemekle söz birliği etmiş, böylece haber kaynaklarının söylemleri haber metinlerinde öne çıkmıştır (İnal, 1996, s.114).

Yorum (haber kaynakları ve olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar)

Yorum kısmında haber kaynaklarının ve olayın taraflarının olayları değerlendirmesi gibi unsurlar yer almaktadır. İnal'a göre haber metni, her zaman metin içinde metin, konuşma içinde konuşmadır. Kaynak kişi ve kurumların konuşmaları haber dili içinde ya doğrudan ya dolaylı alıntılarla, ya da alıntıyla alakalı hiçbir ipucu olmaksızın aktarılır (1996, s.52). Okunan, izlenen, dinlenen haberlerin en önemli özelliklerinden biri, alıntılanmış konuşmalardan oluşuyor olmalarıdır. Bu da haberin söyleminde ideolojik üretim ve yeniden üretime neden olmaktadır (Özer, 2008, s. 414).

Yazılı basında ve radyo/televizyonda haberlerin ortak özelliği “alıntılanmış konuşmalardan” oluşuyor olmasıdır. Bu özellik, haberin egemen söylemlerin yeniden kurulduğu gibi metin olduğu olgusunun bir yansımasıdır. Yazılı basında doğrudan alıntılar tırnak işaretleri içinde verilirken, dolaylı alıntılar tırnak işaretinin kullanılmadığı cümlelerle verilir, örtük alıntılar ise alıntılanan önerme veya sözcüğün metnin “kendi” sesine dönüştüğü biçimde verilir (İnal, 1996, s.101).

Buna göre ABD basınında yer alan haber metnindeki haber kaynaklarının, her haber metninde yer almamakla birlikte, çoğunlukla birinci kaynak olduğu dikkati çekmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, haber metnlerinde ele alınan olaylar siyasi önem taşıdığından daha çok Cumhurbaşkanı, Başbakan, basın sözcüleri veya diğer devlet yetkililerinin sözlerini aktarmaktadır. Ayrıca meydana gelen olaylarla ilgili uluslararası uzmanların, yazarların, gazetecilerin ve vatandaşın görüşlerine de yer verilerek genelde Türkiye, özelde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında olumsuz algı yaratacak ifadeler kullanılarak ideolojik üretim yapılmıştır. Okuyucuda Türkiye’de baskıcı bir rejiminhâkim olduğunu, düşünce özgürlüğünün olmadığını ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın tamamen kendi istekleri doğrultusunda hareket eden bir diktatör olduğu algısının uyanması için çaba gösterilmiştir. Örneğin,

Bloomberg, 21.07.2016-Can Turkey’s Republic Survive Erdogan’s Purge?
(Türkiye’nin Cumhuriyeti Erdoğan’ın Tasfiyesini Atlatabilir mi?)

“After the trials, the prime minister and The Gulenists fell out. “The last two forces left standing in Turkey were the Gulen movement and Erdogan, and they turned on each

other”, says Gareth Jenkins, an Istanbul-based analyst with the Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center”.

(Davaların ardından Başbakan ile Gülecilerin arası bozuldu. Orta Asya- Kafkaslar Enstitüsü ve İpek Yolu Çalışmaları Programı Ortak Merkezi’nin İstanbul’daki Analisti Gareth Jenkins, “Türkiye’de kalan son iki güç, Gülen hareketi ile Erdoğan’dı ve onlar da birbirlerine düştü” dedi.)

The New York Times, 22.07.2016- Failed Turkish Coup Accelerated a Purge Years in the Making (Türkiye’deki Başarısız Darbe, Yıllardır Hazırlanmakta Olan Bir Tasfiyeyi Hızlandırdı)

“The purge of the education system-that’s the most remote from grabbing a tank or a plane and doing a coup,” said Emma Sinclair-Webb, the Turkey director for Human Rights Watch. “I don’t know how the country will be governable at this point. (...) “We know these people, this religious sect,” said Metin Feyzioğlu, the head of Turkey’s Bar Association and a member of Turkey’s main secular party, who explained that he had long believed the Gulenists has stocked the country’s judiciary. The worry, he said, is that the purge will broaden to include secular Turks and others. “We are afraid it is becoming a real madness, a witch hunt,” he said.

(İnsan Hakları İzleme Örgütü Türkiye Direktörü Emma Sinclair-Webb, “Bir tank veya uçak ele geçirip bir darbe yapmaktan en uzak olan eğitim sisteminde tasfiye yapılması. Ülkenin bu noktada nasıl yönetilebilir olacağını bilmiyorum” dedi. (...) Türkiye Barolar Birliği Başkanı ve CHP üyesi Metin Feyzioğlu, Gülecilerin ülkesindeki yargıda yığılmış olduklarını uzun zamandır düşündüğünü söyledi ve “ Bu insanları biliyoruz, bu dini tarikatı” dedi. Endişenin, tasfiyenin laiklik yanlısı Türkleri ve diğerlerini de kapsayacak şekilde genişlemesi olduğunu belirten Feyzioğlu, “Bunun gerçek bir deliliğe, bir cadı avına dönüşmesinden korkuyoruz” dedi)

The Huffington Post, 18.07.2016- Turkey’s Coup Is A Nail In the Coffin of Democracy, Says Top Turkish Novelist (Ünlü Türk Romancı: Türkiye’deki Darbe, Demokrasi Tabutuna Çakılmış Bir Çivi)

Question: In the end, as the public poured in the streets to resist the military, there appeared little public support for the coup despite the deep polarisation in Turkish society that has resulted from Erdogan's steady march toward strongman Powers. Why was that?

Elif Shafak: The coup attempt was a terrible tragedy that caused hundreds of people to die and made everything worse. In one night, Turkey went 20 years back. This will leave deep scars in the society that won't heal for decades to come...

(Soru: Türk toplumunda, Erdoğan'ın, diktatörlük yetkilerine doğru aşamalı ilerlemesinden kaynaklanan derin bir kutuplaşma olmasına rağmen sonuçta halk, orduya direnmek için sokaklara çıktı. Darbeye çok fazla bir halk desteğinin olmadığı görüldü. Neden böyle oldu?

Elif Şafak: Darbe teşebbüsü ağır bir trajediydi. Yüzlerce insanın ölümüne neden oldu ve her şeyi kötüleştirdi. Bir gecede Türkiye 20 yıl geriye gitti. Bu olay toplumda derin yaralar açtı, bu yaralar gelecek on yıllar boyunca kapanmayacak.)

The Washington Post, 17.04.2017- Turkey slides closer to a dictatorship (Türkiye Giderek Diktatörlüğe Yaklaşıyor),

“Former ambassador to Turkey Eric Edelman tells me, “It is hard to know exactly how much fraud place during Sunday's referendum.” He explains, “Well into the count, the Higher Election Commission changed the rules and allowed ballots that lacked the official seal to be counted. This has been grounds for voiding some election results in the past in Turkey.”

(Eski Türkiye Büyükelçisi Eric Edelman bana, “Pazar günü düzenlenen referandumda yapılan hilenin boyutu tam olarak bilinmiyor.(...) Yüksek Seçim Kurulu oylar sayılmaya başlanacağı zaman kuralları değiştirerek üzerinde resmî mühür olmayan oy pusulalarının da geçerli olmasına imkân sağladı. Bu durum geçmişte Türkiye’de bazı seçimlerin iptal edilmesine neden olmuştu” yorumunda bulundu.)

Bloomberg, 20.04.2017- Guns, Votes and Clans: How One Corner of Turkey Elevated Erdogan (Silahlar, Oylar ve Aşiretler...Türkiye'nin Bir Köşesinin Erdoğan'ı Zafere Taşıma Şekli”

“They put so much pressure on people and used all of the power of the state, but I still don’t think this 51 percent is correct,” said Cüneyt Yıldız, 53, a film maker.”

(53 yaşındaki film yapımcısı Cüneyt Yıldız, “İnsanlar üzerinde çok fazla baskı kuruyorlar ve devletin tüm gücünü kullanıyorlar ancak ben yine de yüzde 51’in doğru olduğunu düşünmüyorum)

Örneklerde de görüldüğü gibi haberde anlatıcı hiçbir yorum yapmadan olayın taraflarının cümlelerini aktarmaktadır. Anlatım şeffaf, anlatıcı arka planda ve yapılan alıntı belirgindir.

The Huffington Post, 21.04.2017-I Witnessed the Death Of Turkish Democracy Two Years Ago (Türk Demokrasisinin Ölümüne İki Yıl Önce Tanıklık Ettim) başlıklı haberde şu şekilde bir görüşe yer verilmiştir:

“At a university in Bursa, the political science students that I sat with eyed me nervously, and wouldn’t answer my questions. “We can’t talk about politics in class”, one bravely whispered. Immediately, a teacher appeared above us. “Politics may be discussed,” she informed us severely. “But it is not encouraged,” she added, with a glare to the students who were nearest to me, especially after another whispered an explanation: “Our president doesn’t like your country.” I believe the university was shut down in 2016 by the government after the coup”.

(Bursa’da bir üniversitede yanlarında oturduğum siyaset bilimi öğrencileri bana endişeyle baktılar ve sorularımı yanıtlamadılar. İçlerinden birisi cesurca, “Sınıfta siyasetten konuşamayız.” diye fısıldadı. Sonrasında hemen yanımda bir öğretmen belirdi. Öğretmen, özellikle bir başkasının “Cumhurbaşkanımız sizin ülkenizi sevmiyor.” diye fısıldamasının ardından en yakınimde bulunan öğrencilere bakarak ciddi bir ifadeyle “Siyaset tartışılabilir, ancak bunu teşvik etmiyoruz” diye konuştu. Üniversitenin, darbenin ardından 2016’da hükümet tarafından kapatıldığına inanıyorum.)

Bu örnekte ise anlatıcı kendine referansta bulunmaktadır. Kendi düşüncelerini de habere yansıtmıştır, ancak yine de alıntılar belirgin bir şekilde kendi cümlelerinden ayrılmıştır. Haber şeffaflık ve nesnellikten uzaklaşmıştır. Okuyucu haberi yazanın ne

düşündüğünü kolaylıkla anlayabilir. Anlatıcı haber kaynağı ile diyaloga girmektedir. Bu şekilde okuyucuyu ikna etmeye çalışmaktadır.

Özetle, İnal'ın Hall vd. (1978) ve Fowler (1991)'dan aktardığına göre anlatıcının konumu metnin içinde belirginleştikçe veya kaynak açıklamaları anlatıcının dilinde yer aldıkça, egemen söylemlerin inanılabilirliği haber metinleri içinde kurulmaktadır (1996, s. 112).

5.2.1.2. Mikro yapı

Mikro çözümlemede sözcük seçimleri, cümle yapıları, cümleler arasında kurulan nedensellik ilişkileri ile retorik incelenir. Cümle yapılarında cümlenin basit veya karmaşık, aktif veya pasif gibi dilbilgisel özellikleri incelenir. Sözcük seçimleri ise ideolojik yapılanma bağlamında oldukça önemlidir. Örneğin bir kişinin “terörist” veya “özgürlük savaşçısı” olarak adlandırılması veya “isyan” yerine “kargaşa” veya “direniş” veya “holigan” yerine “gösterici” sözcüğünün kullanılması gazetecinin/gazetenin ideolojik tercihini ortaya koyar (van Dijk, 1988a, s. 177). Retorik yani haber metninde alıntılar, rakamlar ve görgü tanıklarının açıklamalarının yer alması haberin inandırıcılığını artırır ve ikna edici kılar (van Dijk, 1988a, s. 130).

5.2.1.2.1. Sentaktik çözümleme

Haber metinleri sentaktik olarak analiz edilirken cümlelerin basit/karmaşık, uzun/kısa, etken/edilgen olup olmadığı dikkate alınır. Aygün'ün belirttiği gibi kimlerin ya da hangi kurumların eylemlerinin etken ya da edilgen cümle ile verildiği ideolojik bir tercihtir (2011, s.228); çünkü böylelikle olay ve aktörler ile ilgili gazetenin tutumu ortaya çıkmaktadır.

Basın dili üzerine yapılan gramatik çalışmalar aynı zamanda gazetecinin ya da gazetenin bakış açısını ortaya çıkarabilir. Cümle sentaksı olay aktörlerinin semantik rollerini kelime sırasına, ilişkisel işlevlere (konu, nesne) veya etken veya edilgen formların kullanımına göre ifade eder. “Polis göstericiyi öldürdü.” gibi bir başlık polisi ilk sıraya koyar, özne durumuna getirir ve polisin eylemi gerçekleştiren olduğunu ifade eder, “Gösterici polis tarafından öldürüldü.” gibi pasif bir cümlede ise polis yine eylemi gerçekleştirendir, ancak bu cümlede “gösterici” ilk sıraya konmuş, özne durumuna

getirilmiştir, yani polisten daha önemli bir rol verilmiştir. Son olarak, “Gösterici öldürüldü.” gibi bir başlık ise polisin olaydaki rolünü örtük hâle getirir. Aynı zamanda başlık sentaktik olarak da belirsizleşir. Bu başlık göstericinin katil olduğu veya gösterilerin öldürme eylemi ile ilişkilendirildiği bir olayın açıklaması olarak da okunabilir. Gazete sentaksı üzerine yapılan gramatik çalışmaların sonuçlarına göre, elitlerin olumsuz eylemlerinin derecesi sentaktik tercihlerle azaltılarak ya da belirsiz hâle getirilerek gerçek gizlenebilir (van Dijk, 1988a, s.11).

B. Dağtaş ve E. Dağtaş’ın (2007, s.261) ifade ettiği gibi haber metinlerinde kesinlik ve belirsizlik ifadeleri sentaktik analizle ortaya çıkmaktadır, dolayısıyla bu çalışmaya dâhil edilen haber metinlerinin hem Türkçeleri hem de İngilizceleri incelendiğinden, çevirilerin sentaktik yapı dikkate alarak söz konusu gazetenin ideolojisini tam olarak verebilmek amacıyla kaynak metne sadık kalınarak yapıldığı tespit edilmiştir.

Haber metinlerinde anlamı etkileyen en önemli unsurlardan biri cümle yapısıdır. İnal’a göre haber söylemine ilişkin olarak geliştirilen kuramsal ve yöntembilimsel yaklaşımlar Batı literatüründen kaynaklanmaktadır. Her dilin grameri içinde farklı bir cümle yapısı bulunur. İngilizce cümle yapısı ile Türkçe cümle yapısı birbirinden farklıdır. Örneğin, Türkçe grameri içinde “özne” nin doğrudan yüklem konumunda üretilir. “Gidiyorum” cümlesinde yüklem içinde hem öznenin konumu hem de eylem aynı anda işaret edilir. “Ben gidiyorum” cümlesinde “ben” sözcüğü öznenin durumsallığına ve kimliğine ilişkin vurgu yapar. İngilizcede ise sadece geniş zamanın üçüncü tekil şahısları için (she/he/it) yüklem farklı biçimler alır. Bu istisnai durum bile dilin sentaksı içinde doğrudan özneyi işaret eden sözcüklerin kullanılması gereğini ortadan kaldırmaz, çünkü İngilizcede öznenin cinsel kimliği (konumu/durumu) dil yapısı içinde üçüncü tekil şahıslar için zorunlu farklılıklar oluşturur (İnal, 1996, s. 116-7).

Türkçede kimi durumlarda yüklem özne konumunu işaret eden anlatımlar içine eklenebilir. “Bence doğru söylüyor” cümlesi ile “Ben doğru söylediğini düşünüyorum.” arasında sadece vurgu farkı bulunmaktadır. İlk cümlede vurgu, doğru söylediği düşünülen kişi üzerinde iken ikinci cümlede ise anlatıcının durumsallığı üzerindedir. Her iki cümle de İngilizceye çevrildiğinde aynı cümle karşımıza çıkar: “I think she/he is telling the truth”. İngilizcede ben (I) ve o(she/he) üzerinde vurgu yoktur, bunlar olmazsa olmaz birimlerdir. Ayrıca İngilizceye çevirdiğimiz cümleyi tekrar Türkçeye çevirecek olduğumuzda

karşımıza birçok alternatif cümle çıkar: “Ben onun doğru söylediğini düşünüyorum”, “Onun doğru söylediğini düşünüyorum”, “Doğru söylediğini düşünüyorum”, “Doğru söylediğini sanırım”. Tüm bunlar iki şeyin göstergesidir: Farklı gramer yapılarına sahip dillerde cümlenin sentaksı içinde öznenin durumsallığına işaret eden sözcük ve ekler, anlamın oluşmasında önemlidir ve hiçbir çeviri orijinal metnin aynısı olamaz. Dolayısıyla her çeviri yeniden yazma eylemidir (İnal, 1996, s. 116-119).

Sentaktik çözümlemede haber metinlerinde kullanılan cümle yapılarının etken veya edilgen olması, cümle yapılarının basit veya karmaşık olup olmadığı incelenir. Haberlerde kullanılan cümlelerin yapıları metnin ideolojisi hakkında bilgi verir (Özsoy, 2008, s.183). Etken ve edilgen yapıların çözümlenmesinde eylemi yapanı saptamak hedeflenir. Haberlerde sorumlunun açıkça belirtilip belirtilmediği oldukça önemlidir. Negatif eylemlerin failleri yetkililer olduğunda sorumlunun açıkça belirtilmemesi buna örnek gösterilebilir. Bu noktada bazı eylemlerin etken veya edilgen yapıyla verilmesinin ardında ideolojik sebepler de yatmaktadır. Genellikle olumsuz eylemlerin sahibi yetkililer olduğunda haber aktörlerinin eylemlerini gizleme eğilimi doğar ve dolayısıyla edilgen cümleler kullanılır.

Örneğin,

Bloomberg, 21.07.2016- Can Turkey’s Republic Survive Erdogan’s Purge?

(Türkiye’nin Cumhuriyeti Erdoğan’ın Tasfiyesini Atlatabilir mi?)

“TV stations critical of the government *have been dropped from state-run satellite broadcaster*” (Hükümeti eleştiren TV kanalları devlet elindeki *uydu yayınından kaldırıldı*).

USA Today- 20.07.2016- Turkey’s New Sultan (Türkiye’nin Yeni Sultanı)

“Tens of thousands *have been sacked or jailed*.”

(Onbinlerce kişi *hırpalanmış ve hapse atılmıştır*)

“Turkish academics travelling abroad *have been ordered* to return home.”

(Yurtdışında bulunan Türk akademisyenlerin hepsinin Türkiye'ye geri dönmesi *emredilmiştir*)

The Huffington Post-20.07.2016- Turkey's Strongman Will Exploit the Failed Coup

(Türkiye'nin Diktatörü Başarısız Darbeyi Kendi Çıkarları İçin Kullanacak)

“Turkish journalists *have been jailed* for doing their jobs.”

(Türk gazeteciler işlerini yaptıkları için *hapse atıldı*).

The Huffington Post- 20.07.2016- Erdogan's 'inner Stalin' (Erdoğan'ın 'içindeki Stalin')

“In the past 5 days, 50,000 military officials, police, judges, journalists, governors and civil servants *have been detained, suspended, or fired*”.

(Son beş gün içinde 50 bin ordu mensubu, polis, hâkim, gazeteci, vali ve devlet memuru *tutuklandı, açığa alındı veya görevden uzaklaştırıldı*.)

The Huffington Post-22.07.2016- Turkey's Reichstag Fire (Türkiye'nin Reichstag Yangını)

“Under the facade of rooting out coup plotters, a colossal *witch hunt have been authorized* against President Erdogan's opponents.”

(Darbecileri temizleme kisvesi altında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın muhaliflerine karşı muazzam *bir cadı avı başlatıldı*.)

Newsweek- 19.04.2017- How Erdogan rigged the election that makes him a dictator (Erdoğan, onu diktatör yapacak seçimi hile ile nasıl kazandı?)

“The ballots were marked “yes” in front, but they lacked the official stamp issued at the polling location on the back. *This was done deliberately...*”

(Oy pusulalarının ön tarafında ‘evet’ işaretlenmişti ancak arkasında oy kullanılan yerde vurulan resmi mühür yoktu. Bu *kasıtlı olarak yapıldı...*)

The Huffington Post, 17.04.2017-Massive Electoral Fraud” in Turkey’s Referendum (Türkiye Referandumunda “Büyük Seçim Yolsuzluğu”)

‘No’ campaigners *were threatened and called ‘terrorist sympathizers’*. (...) Kurdish voters were disenfranchised.

(‘Hayır’ destekçileri *tehdit edildiler* ve ‘terör sempatizanı’ olarak *nitelendirildiler*. (...)) Kürt seçmenler oy kullanma haklarından mahrum edildiler.)

Görüldüğü üzere, ABD basınında çıkan haber metinleri arasından seçilerek çalışmaya dâhil edilen darbe girişimi ile ilgili haber başlıklarında çoğunlukla basit cümleler tercih edilmiş, haber metinlerinde sorumlunun devlet veya Cumhurbaşkanı Erdoğan olduğu düşünülen eylemlerde çoğunlukla edilgen yapı kullanılmıştır; çünkü cümlelere konu olan eylemler ancak kanun uygulayıcılar tarafından gerçekleştirilebilecek eylemlerdir ve aslında tepki çekicidir, cümleler edilgen yapıda kurularakeylem ağırlıklı hareket eden veya etmek durumunda kalan öznelerle vurgu yapmamak amaçlanmıştır (Özsoy, 2008, s.184).

ABD’nin egemen söylemi gereği, bu tür cümleler okuyucunun düşüncesini etkilemektedir; çünkü Van Dijk’in de deyimiyle egemen konuşmacılar, diğerlerinin iletişimsel haklarını, iletişimsel olaylara özgürce erişimi, dil edimlerini, söylem türlerini, katılımcıları, konuları veya tarzı belirlemek suretiyle sınırlarlar ve ayrıca kamu söylemini kontrol ederler ve dolaylı olarak kamunun düşüncesini yönetirler (1993a, s. 279-280). Dolayısıyla ABD basınının kamu düşüncesini yönlendirmeye çalışarak Türkiye hakkında anti-demokratik bir algı yaratmaya çalıştığı söylenebilir.

Öte yandan darbe girişimi ve başkanlık sistemi ile ilgili haber başlıklarında ve haber metinlerinin çoğunda ise hem haber aktörlerinin söylemlerini aktaran cümlelerde, hem de meydana gelen olaylarla ilgili kurulan haber cümlelerinde çoğunlukla etken cümle yapısına ve kısa cümlelere rastlanmıştır.

Örneğin,

The Huffington Post, 20.07.2016- Turkey's strongman will exploit the failed coup

(Türkiye'nin Diktatörü Başarısız Darbeyi Kendi Çıkarları İçin Kullanacak)

Erdogan has also crushed all attempts to investigate wrongdoing on the part of his government. (...) The government also purged police chiefs, magistrates, and other officials.

(Erdoğan aynı zamanda hükümetinin yanlışlarının araştırıldığı bütün girişimleri de bastırdı. (...) Hükümet aynı zamanda emniyet müdürlerini, hâkimleri ve diğer yetkilileri tasfiye etti.)

The Huffington Post, 20.07.2016- Turkey's Elected Dictator (Türkiye'nin Seçilmiş Diktatörü)

Erdogan *wasted no time* in initiating a massive witch-hunt. (...) More ominously, Erdogan '*raided*' higher learning institutions by barring all academics from any foreign travel even for scholarly purposes.

(Erdoğan büyük bir cadı avı başlatmakta *zaman kaybetmedi*. (...) Daha da kaygı verici olanı Erdoğan tüm akademisyenleri, akademik amaçla da olsa her türlü yurtdışı seyahatten men ederek yüksek eğitim kurumlarına '*saldırdı*'.)

AP, 26.07.2016- Turkey's opposition warns against post-coup witch hunt (Türkiye'de Muhâlefet Darbe Sonrası Cadı Avı Konusunda Uyardı)

Police on Tuesday also detained two more journalists a day after authorities issued warrants for the detention of 42 journalists, many of them who had worked for Gulen-linked media.

(Yetkililerin çoğunluğu Gülen bağlantılı medya kuruluşlarında çalışmış 42 gazeteci için tutuklama kararı çıkarmalarından bir gün sonra *polis iki gazeteciyi yakaladı*.)

Örneklerde görüldüğü gibi cümleler son derece kısa, net ve etken cümle yapısıyla oluşturulmuş, dolayısıyla ideolojik içerik son derece dolaysız bir şekilde aktarılmıştır.

Sözcük seçimi

Haberin mikro yapı çözümlemesinde sözcük seçimleri ideolojik açıdan oldukça önemlidir. Dil bir mücadele alanıysa, toplumda varolan güç/iktidar ilişkilerinin kurulduğu ve sürdüğü ortam dil ve söylemlerdir. Örneğin, “Başbakan...belirtti” ifadesi “Başbakan...öne sürdü” veya “iddia etti.” cümlelerinden farklı bir vurgu taşımaktadır. Alıntılanan konuşmanın tırnak işaretlerinden sıyrılıp dolaylı anlatıma dönüştüğü cümlelerde gazetecinin yorumu, metnin “kendi” sesi aracılığı ile devreye girer. Haber içinde sözcük seçimleri belli bir ideolojik tercihi ve tavrı yansıtır (İnal, 1996, s.102-119).

Mikro yapı incelemesinde sözcük seçimleri, sosyal aktörler hakkında toplumdaki yaygın inanç ve ideolojileri ortaya koyması açısından çözümlemenin en önemli bölümlerinden biridir (Doruk, 2013, s. 125).

Van Dijk’a göre sözcük seçimi haber söyleminin önemli bir boyutudur; çünkü saklı fikirler ve ideolojiler sözcüklerle ortaya çıkabilir. Gizli bakış açılarının büyük bir kısmı, üstü kapalı görüşler veya basının genellikle reddedilen ideolojileri, sosyal grupların ve üyelerinin sözcüksel tanımlamaları ve tanımlarından çıkarılabilir (1988a, s.177).

Bu doğrultuda ABD basınında darbe girişimi ile ilgili haber metinlerinde tercih edilen sözcükler ABD basınının olaylara bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre darbe girişimi ile ilgili metinlerin neredeyse tamamında Cumhurbaşkanı Erdoğan için sıklıkla özellikle haber başlıklarında ve ana metinlerde “diktatör”, “sultan”, “otoriter”, “popülist lider”, “hoşgörüsüz lider” sözcükleri tercih edilmiştir. Ayrıca darbe girişimi sonrası başlatılan temizlik operasyonları için ABD basını tarafından sıklıkla kullanılan “purge” ve “crackdown” ifadeleri İngilizce metni okuyanlarda olumsuz algı yaratmaktadır.

Örnekler;

USA Today, 20.07.2016- As he builds an enormous palace, consolidates power, and elevates Islamists over secular types, it almost looks as if he's trying to restore the Ottoman Empire with himself in the role of *Sultan*.

(Erdoğan, muazzam bir saray inşa ederek, gücü elinde toplayarak ve İslamcıları laiklerin üstüne çıkararak, neredeyse Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden canlandırıyor ve kendisine de *Sultan* rolünü veriyor gibi görünüyor)

The Huffington Post, 20.07.2016- Turkey's *Strongman* Will Exploit the Failed Coup (Türkiye'nin *Diktatörü* Başarısız Darbeyi Kendi Çıkarları İçin Kullanacak)

The Washington Post, 20.07.2016- *Populist leaders* such as President Recep Tayyip Erdoğan (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gibi *popülist liderler...*)

The Washington Times, 19.07.2016- He has become increasingly *authoritarian and illiberal*, for example closing newspapers and imprisoning journalists who criticize him. (Gazeteleri kapayan ve kendisini eleştiren gazetecileri hapse atan Erdoğan gitgide daha *otoriter ve hoşgörüsüz* oluyor)

Türkiye'nin darbenin sorumlusu olmakla suçladığı FETÖ lideri Fethullah Gülen için ise “münzevi din adamı”, “kendi isteği ile sürgünde olan tartışmalı Türk din adamı” gibi sözcükler kullanılarak Fethullah Gülen masum ve mağdur gösterilmeye çalışılmıştır. Akman'ın da ifade ettiği gibi Gülen için kullanılan “self-exiled” yani “kendi isteği ile sürgünde” ifadesinin kullanılması “radikal İslam” olarak nitelendirilen kişileri, grupları ve cemaatleri betimlemek için kullanılan sıfat ve tanımlara taban tabana zıttır; çünkü metnin amacı Erdoğan'ı karalamak ve kötülemek iken Fethullah Gülen'i aklamaktır (2017, s.60) .

Örnekler;

The Huffington Post, 22.07.2016- Erdogan specifically pointed the finger at Fethullah Gulen, an influential Islamist preacher living in *self-exile* in Pennsylvania with a loyal following in Turkey

(Erdoğan bilhassa Pensilvanya’da gönüllü sürgün hayatı yaşayan ve Türkiye’de sadık müntesipleri bulunan Fethullah Gülen’i suçladı)

The Washington Post, 20.07.2016- What he has not offered is evidence *that a 75-year-old man confined to a remote compound in the Poconos* somehow orchestrated a military uprising across Turkey

(Erdoğan’ın tek yapmadığı, *Pocono Dağları’nda gözlerden uzak bir alana tıkalı kalmış 75 yaşındaki ihtiyar bir adamın*, Türkiye genelinde bir şekilde askerî bir ayaklanmayı yönettiğini gösteren bir kanıt sunmak)

The Huffington Post, 21.04.2017- In the wake of a botched military coup where another 100,000 judges, teachers, policemen and prosecutors were fired for being followers of *a moderate Muslim cleric, Fethullah Gulen, who resides in Pennsylvania in self-imposed exile.*

(Darbe sonrasında *Pennsylvania’da kendi isteğiyle sürgünde yaşayan ılımlı Müslüman vaiz Fethullah Gülen’in* takipçileri olmaları sebebiyle 100 bin kadar hâkim, öğretmen, polis memuru ve savcı da işten atıldı)

“İntikam” hırsıyla hareket ettiği ifade edilen Erdoğan’ın darbe girişiminin ardından başlattığı tasfiyeler çoğunlukla “saldırı”, “manipüle etmek”, “cadı avı başlatmak”, “ordunun dışlerini sökmek” gibi son derece şiddet yanlısı sözcüklerle ifade edilmiştir. Tercih edilen sözcükler dikkate alındığında yine okuyucuda olumsuz algı yaratılarak darbe girişimine kalkıştığı iddiasıyla tutuklananların bir zulme uğradıkları ve aslında masum oldukları ima edilmiştir.

Örnekler;

The Wall Steet Journal, 18.07.2016- *The Revenge of Turkey’s Erdogan*, (Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın *İntikamı*)

The Huffington Post, 24.07.2016 – Turkey’s Attempted Coup The Collapse of The Ideal Islamic Democracy (Türkiye’deki Darbe Teşebbüsü: İdeal İslami Demokrasinin Çöküşü)

(...) As he *defanged* the military, which long was the ultimate arbiter of Turkish politics. (Bu arada uzun bir dönem Türk siyasetinin nihai hakemi olan ordunun *dişlerini de söktü*)

The Huffington Post, 20.07.2016- Turkey's Strongman Will Exploit the Failed Coup (Türkiye'nin Diktatörü Başarısız Darbeyi Kendi Çıkarları İçin Kullanacak)

As if the Picture were insufficiently bleak, Turkey's *strongman* is also amassing power by *manipulating* the country's political system. (Sanki her şey yeterince karanlık gözüküyormuş gibi Türkiye'nin *diktatörü* aynı zamanda ülkedeki siyasi sistemi *manipüle ederek* gücünü artırıyor)

The Huffington Post, 22.07.2016- Turkey's Reichstag Fire (Türkiye'nin Reichstag Yangını)

Under the facade of rooting out coup plotters, a colossal *witch hunt* has been authorized against President Erdogan's opponents. This *witch hunt* began well before the Cabinet's issuance of a state of emergency.

(Darbecileri temizleme kisvesi altında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın muhaliflerine karşı muazzam bir *cadı avı* başlatıldı. Bu *cadı avı* Bakanlar Kurulunun olağanüstü hal ilan etmesinden çok daha önce başladı)

The Washington Post, 14.04.2017- Turkey's referendum is the ultimate vote on Erdogan (Türkiye'deki referandum Erdoğan hakkındaki nihai oylama)

(...) But as Erdogan settled into power, problems arose. A succession of political witch hunts and trials saw Erdogan and his inner circle locked in turf wars, first with the country's secularists top brass and later with suspected Gulenists-followers of an *exiled cleric and Erdogan opponent*.

(...) Fakat Erdoğan iktidarda yerini sağlamlaştırdıkça sorunlar da ortaya çıkmaya başladı. Arka arkaya gelen *cadı avları* ve davalar, Erdoğan ve yakın çevresini önce laik yüksek rütbeli subaylarla daha sonra-*sürgündeki din adamı ve Erdoğan'ın düşmanı*-ülkenin sivil bürokrasisi içerisindeki şüpheli Gülenlilerle iktidar savaşına sürükledi.

Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haber metinleri de darbe girişimi ile ilgili metinlerde Erdoğan için kullanılan sözcüklerden farklı değildir. Erdoğan yine “sultan” olarak nitelendirilmiş, “diktatör/otoriter” sıfatları defalarca tekrarlanarak Türkiye’de demokratik rejimin sona erdiği, Türkiye’nin köleliğe doğru adım attığı vurgulanmıştır.

Örnekler;

The Huffington Post, 18.04.2017- Turkey just began a decade of paranoia under a modern day *Sultan* (Türkiye Bir Modern Zaman *Sultanı* Yönetiminde On Yıllık Paranoya Dönemine Henüz Başladı)

Foreign Policy, 20.04.2017- Recep Tayyip Erdogan didn’t just win his constitutional referendum-he permanently *closed a chapter of his country’s modern history* (Recep Tayyip Erdoğan sadece Anayasal referandumunu kazanmadı-*daimi olarak ülkesinin modern tarihini kapattı*)

The Wall Street Journal, 12.04.2017- Turkey’s Road to *Serfdom* (Türkiye’nin *Köleliğe* Giden Yolu)

Foreign Policy, 16.04.2017- Erdogan is an *authoritarian*, like those found throughout the World. But he is also inspired by Ottoman history, and there are aspects of his rule that echo that era. As the Turkish president has come to rely on a smaller and smaller group of advisors, including members of his family, his “white palace”-the presidential palace built in Ankara he built on land once owned by Ataturk-has come to resemble, not merely in grandeur, the palaces of the Ottoman sultans. Yet his effort to secure the executive presidency goes much deeper than that. Erdogan wants to tear down the republic because he and the people he represents have suffered at the hands of those who have led and defended it.

(Erdoğan, dünya genelinde rastlanılanlar gibi *otoriter* biri. Ancak o Osmanlı tarihinden de esinleniyor ve onun yönetiminin o dönemi yansıtan yönleri var. Türkiye Cumhurbaşkanı giderek daha az sayıdaki bir grup danışmana-buna aile üyeleri de dâhil-bel bağlamaya başladıkça onun-bir zamanlar Atatürk’e ait olan arazi üzerinde, Ankara’da

yaptırdığı Cumhurbaşkanlığı Sarayı olan-“Ak Sarayı” Osmanlı sultanlarının saraylarına benzemeye başladı ve bu benzerlik sadece ihtişam yönünden de değil. Ancak onun yürütme yetkilerine sahip bir başkanlığı güvenceye alma çabası bunun çok daha ötesine geçiyor. Erdoğan, Cumhuriyeti alaşağı etmek istiyor çünkü o ve onun temsil ettiği halk, Cumhuriyeti yöneten ve savunuların elinde çok acı çekti)

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde ABD basınında darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haber metinlerinde olaylar ve haber aktörleri ile ilgili benzer tasvirler yapıldığı tespit edilmiştir. Genel olarak, ideolojisini yansıtır şekilde ABD basını, darbe girişiminde Erdoğan’ın rolü olduğu kanaatinde olmakla beraber onun darbeyi bir fırsata çevirerek diktatörce hareket ettiği kanısındadır. Hatta ABD basınına göre Başkanlık sistemine geçiş referandumunu kıl payı da olsa kazanan Erdoğan artık “diktatörlüğü”nü pekiştirmiş, alaşağı etmek istediği Cumhuriyet rejimini sonlandırma arzusuyla hareket etmiş ve böylece modern Türkiye sona ermiş, Sultanlıkla ve hatta kölelikle yönetilecek yeni bir Türkiye dönemi başlamıştır.

Haber retoriği

Mikro yapı incelemesi içinde yer alan öğelerden sonuncusu haber retoriğidir. Haber retoriğinin iki boyutu vardır. Bunlardan birincisi haberin inandırıcı olması gerekliliği, ikincisi ise haberin, alıcının davranışını istenen yönde değiştirebilmesidir ve bu iki yön birbiriyle bağlantılıdır (Özer, 2011, s.172-3)

Haberin ikna edici ve inandırıcı olması için sayısal veriler, görgü tanıklarının ifadeleri, fotoğraflar kullanılır. ABD basınında incelenen haber metinlerinin bazılarındaErdoğan tarafından yürütülen tasfiyelerin miktarı hakkında inandırıcılığı artırmak maksadıyla sayısal veriler kullanılmıştır.

Örnekler;

The Huffington Post, 20.07.2016- As of this writing, Turkish President Recep Tayyip Erdogan has already taken 6,000 people in to custody. This includes the arrests of more than 3,000 members of the military, 2,745 judges, 198 high court judges, and two of the 17 judges on the Constitutional Court. And that’s just within the first 24 hours.

(An itibariyle Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan altı bin kişiyi gözaltına aldı bile. Bu da ordudan üç binden fazla kişinin, 2745 hâkimin, 198 Yüce Divan hâkiminin ve 17 üyeli Anayasa Mahkemesinin iki üyesini içeriyor. Ve bu sadece 24 saat içerisinde gerçekleşti.).

The Huffington Post, 20.07.2016- In the past 5 days, 50,000 military officials, police, judges, journalists, governors and civil servants have been detained, suspended or fired. (...) Every university dean-more than 1,500- have been forced to resign; 15,000 educators have been suspended

(Son beş gün içinde 50bin ordu mensubu, polis, hâkim, gazeteci, vali ve devlet memuru tutuklandı, açığa alındı veya görevden atıldı. (...) Bütün dekanlar-1500'den fazla-sıtîfaya çağrıldı, 15 bin eğitimci açığa alındı.)

The Huffington Post, 24.07.2016- The President has in the last week closed some 1,000 schools and 15 universities in Turkey that he says were associated with Hizmet and has arrested or dismissed from public service some 60,000 people alleged to be followers of Mr. Gulen.

(Cumhurbaşkanı geçen hafta Türkiye’de Hizmet’le bağlantısı olduğunu söylediği yaklaşık 1000 okulu ve 15 üniversiteyi kapattı ve Gülen’in takipçisi olduğu iddia edilen 60 bin kişiyi gözaltına aldı veya kamu hizmetinden uzaklaştırdı)

AP, 20.07.2016- Turkish media, in rapid-fire reports, said the Education Ministry had fired 15,200 educators, while the Interior Ministry dismissed 8,777 employees and Turkey’s Board of Higher Education called for the deans’ resignations. In addition, 1,500 finance ministry employees were fired, 257 people working at the prime minister’s Office were sacked and 492 staffers at the Directorate of Religious Affairs were dismissed, including clerics, preachers and religious teachers.

(Türk basınında çıkan haberlere göre Millî Eğitim Bakanlığı 15.200 öğretmeni, İçişleri Bakanlığı 8.777 çalışanını işten çıkarırken, YÖK, dekanların istifasını istedi. Ayrıca Maliye Bakanlığında 1.500 çalışan, Başbakanlıktan 257 çalışan, Diyanet İşleri Başkanlığından 492 çalışan işten çıkarıldı.).

Al Monitor, 17.07.2016- Seemingly a headless and disoriented coup attempt crumbled after a few hours, leaving 265 dead, some 1,440 wounded and at least 2,839 military personnel in custody. (Başsız ve dağınık darbe girişimi, arkasında 265 ölü, 1440 yaralı ve en az 2839 askerî personeli gözaltında bırakarak birkaç saat içerisinde ezilmiş görünüyor).

The New York Times, 20.07.2016- President Recep Tayyip Erdogan has responded to the failed coup in Turkey with indiscriminate retribution. At last count, nearly 35,000 members of the military, security forces and judiciary-including 103 generals and admirals-have been detained or dismissed; 15,000 education ministry employees have been suspended; the licenses of 21,000 teachers have been revoked; and more than 1,500 university deans have been forced to resign.

(Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye’de başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimine ayırım gözetmeyen bir misilleme ile karşılık veriyor. Son rakamlara göre 103 general ve amiraller de dâhil olmak üzere yaklaşık 35 bin ordu, güvenlik gücü ve yargı mensubu gözaltına alındı veya görevden uzaklaştırıldı. 15bin Millî Eğitim Bakanlığı çalışanı açığa alındı, 21 bin öğretmenin lisansı iptal edildi ve 1500’den fazla üniversite dekanı istifaya zorlandı).

ABD basını başkanlık sistemine geçiş ile ilgili haber metinlerinde de sayısal verilere yer vererek Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın kıl payı bir zafer kazandığını hatta bu zaferi de tehdit ve hile ile elde ettiğini belirtmiştir.

Örnekler;

The Huffington Post, 18.04.2017- Erdogan does not like to look weak or unpopular. He predicted a resounding “yes” vote for the new constitution, which will enshrine his new executive presidency and abolish the role of prime minister, but it passed with only 51,3 percent of the vote, a result disputed by opposition parties and “no” voters in the wake of the announcement on Sunday night, as well as by analysts who are currently examining strange voting swings in unmonitored parts of the country.

(Erdoğan, zayıf veya gözden düşmüş biri olarak görünmeyi sevmiyor. Erdoğan yeni anayasa için ses getiren bir “evet” oyu bekliyordu ancak değişiklikler, seçmenlerin yüzde 51,3’ünün oyuyla kabul edildi ve sonuç hem muhâlefet partileri hem de ülkenin gözlemlenmeyen kesimlerindeki tuhaf oy kaymalarını inceleyen analistler tarafından tartışılıyor).

The Huffington Post, 17.04.2017- The referendum occurred in a climate of fear. Under Turkey’s current state of emergency, Erdogan arrested 45,000 oppositionists and dismissed 130,000 civil servants. Purges negatively affected the political environment. “No” campaigners were threatened and called “terrorist sympathizers”. According to OSCE media monitors, the “yes” campaign dominated the state-run media, intimidation led to widespread self-censorship. About 150 journalists are in jail, more than any other country, and about 160 media outlets were shut down. Kurdish voters were disenfranchised. Approximately 500,000 Kurds in the Southeast are displaced and homeless as a result of attacks by Turkey’s security services. They were ineligible to vote because they could not register at an address.

(Referandum bir korku ortamında gerçekleşti. Türkiye’deki olağanüstü hal döneminde Erdoğan 45 bin muhalifi tutuklattı ve 130 bin memuru ihraç etti. Tasfiyeler siyasi atmosferi olumsuz etkiledi. “Hayır” destekçileri tehdit edildiler ve “terör sempatzanı” olarak nitelendirildiler. AGİT basın gözlemcilerine göre resmî basın kuruluşlarına “evet” kampanyası hâkim oldu. Tehditler yaygın bir öz sansür uygulanmasına yol açtı. 150 kadar gazeteci cezaevinde ve 160 kadar basın kuruluşu kapatıldı ki bu sayılar diğer tüm ülkelerdekini üstünde. Kürt seçmenler oy kullanma hakkından mahrum edildiler. Türk emniyet güçlerinin saldırıları sonucunda güneydoğuda aşağı yukarı 500 bin Kürt yerlerinden edildi ve evsiz bırakıldı. Bu kişiler oy kullanamadılar çünkü kayıtlı bir adresleri yoktu)

Alıntılarda Erdoğan karşıtı yorumlar ön plana çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “diktatör” yönetim anlayışı yine vurgulanmış, kazanma hırsıyla hareket eden Erdoğan’ın bu uğurda engel gördüğü her şeyi ortadan kaldırma eğiliminde olduğu vurgulanmıştır. Bazı haber metinlerinde uzman görüşlerine de yer verilmiş, özellikle Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haber metinlerinde “hile” vurgusunun altı çizilmiştir.

Örneğin;

Newsweek, 19.04.2017- As Turkish journalist and analyst İlhan Tanır points out, the precedent of accepting such ballots is not with the Government. Four years ago, in Bitlis, the government invalidated election results because of the inclusion of ballots lacking official seals.

(Türk gazeteci ve analist İlhan Tanır'ın da belirttiği gibi, bu tür oy pusulalarını kabul edip etmeme teamülü hükümette değil. Hükümet dört yıl önce Bitlis'te resmî mühürlerden yoksun oy pusulalarından ötürü oradaki seçim sonuçlarını geçersiz saymıştı.)

Bloomberg, 20.04.2017-“They put so much pressure on people and used all of the power of the state, but I still don't think this 51 percent is correct”, said Cüneyt Yıldız, 53, a film maker.

(53 yaşındaki film yapımcısı Cüneyt Yıldız, “İnsanlar üzerinde çok fazla baskı kuruyorlar ve devletin tüm gücünü kullanıyorlar ancak ben yine de yüzde 51'in doğru olduğunu düşünmüyorum” diye konuştu.)

Sonuç olarak, yapılan incelemeler neticesinde Akman'ın Edward Said'in *Covering Islam: How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World* (1997) kitabından aktardığı gibi:

Amerikan basınında yabancı ülkelerle ilgili yapılan haberler sadece kurgu olmakla kalmaz “bizim” oralarda hâlihazırda sahip olduğumuz çıkarları da kuvvetlendirir... Tüm haberler bütün medya kuruluşlarının kendilerini açıklığa kavuşturma, olgunlaştırma ve kurgulama zorunluluğunu hissettiği ortak bir merkez veya fikir birliği doğrultusunda birleşir...Çünkü medya, “Amerika” ve hatta “Batı”nın ortak kimliğini yücelten ve ona hizmet eden kuruluşlardır-hepsi aynı merkezi fikir birliğinde buluşurlar.” (Said, 1997, s. 52'den aktaran Akman, 2017, s.20).

Bu tespitten hareketle, Akman'ın ifade ettiği gibi normalde birbirinden farklı görüşlere sahip yayın kuruluşlarının (liberal-sol kanadı temsilen The New York Times ve muhafazakâr, sağcı, Evangelist kanadı temsilen The Washington Post) fikir birliği içinde darbe ve Fethullah Gülen savunuculuğu yapmaları ortak paydalarının ‘İslam karşıtlığı’ olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, darbenin başarılı olması sonucu iktidarı ele geçirecek olan Batı güdümlü bir hükümet, Amerika ve Avrupa açısından “bizi” oluşturan

Batı kimliğini ve bölgedeki çıkarlarını korumak ve sürdürmek açısından önemlidir (Akman, 2017, s. 21). Bu noktada, çalışmanın araştırma sorularından biri olan “yayın kuruluşlarının ideolojileri birbirine yakın mıdır?” sorusunun cevabı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar farklı siyasi kanadı temsil ediyor gibi görünseler de Türkiye’deki siyasi olaylar söz konusu olduğunda ABD basınının benzer bir söylem içinde olduğunu ve egemen ideolojiye hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

5.2.2. İngiltere Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular

İngiltere basınında 16-31 Temmuz 2016 ve 10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında çıkan ve çalışma kapsamına alınan haber sayıları aşağıdaki gibidir:

Çizelge 5.4. İngiltere basınında çıkan haber sayıları

Yayın Kuruluşları	16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında darbe ile ilgili çıkan haber sayısı	10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber sayısı	Çalışmaya dâhil edilen darbe haberleri	Çalışmaya dâhil edilen başkanlık sistemi haberleri
Reuters	198	145	2	6
The Economist	3	6	1	4
Financial Times	32	21	7	2
The Sunday Telegraph	2	0	1	0
The Sunday Times	2	1	0	0
The Times	27	10	6	4
The Daily Telegraph	12	3	5	0
The Guardian	21	10	7	2
The Independent	14	6	3	3
The Observer	3	0	0	0
Toplam	314	202	32	19

İngiltere basınında 16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında 314 haber, 10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında ise 202 haber incelenmiştir. Yapılan incelemede darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumuna dair haberler tasniflenerek darbe girişimi ile ilgili 32 haber, başkanlık sistemine geçiş ile ilgili 19 haber çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada yer alan haberlerin listesi şu şekildedir:

Çizelge 5.5. İngiltere Basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın Kuruluşu	Haber Başlığı	Türkçe Çevirisi	Haber Girişi	Türkçe Çevirisi
The Sunday Telegraph, 17.07.2016	You thought Erdogan was bad before? The worst is yet to come	Daha Önce Erdoğan'ın Kötü Olduğunu mu Düşünüyordunuz? Daha Kötü Halini Henüz Görmediniz	Vengeful, irascible, authoritarian, obdurate. President Recep Tayyip Erdogan was all of these things even before a cabal of Turkish generals tried to cast him into oblivion.	Kinci, kolay sinirlenen, otoriter, katı yürekli. Bunlar Türk generallerin kendisini silmeye çalışmasından önce de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sahip olduğu özelliklerdi
The Daily Telegraph, 18.07.2016	Mr. Erdogan must not abandon democracy	Erdoğan demokrasiden vazgeçmemelidir	It's a measure of the strength of democratic process that a country like Turkey, which is no stranger to military rule, should turn so emphatically against the attempted coup that briefly threatened the government of Recep Tayyip Erdogan	Türkiye gibi askerî iktidara yabancı olmayan bir ülkenin Erdoğan hükümetini kısa bir süre için tehdit eden darbe girişimine karşı bu kadar emin adımlarla yaklaşması demokratik süreç içinde güçlü olunduğunun göstergesidir.
The Daily Telegraph, 20.07.2016	Is Turkey now more trouble than it is worth?	Türkiye Artık Değerinden Daha mı Çok Sorun Yaratıyor?	Erdogan's Islamist agenda is making Ankara-once seen as a vital member of Nato-an unstable ally	Erdoğan'ın İslamcı gündemi bir zamanlar Nato'nun önemli bir üyesi olarak görülen Ankara'yı istikrarsız bir müttefik hâline getiriyor.
The Daily Telegraph, 20.07.2016	Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies	Erdoğan'ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinden kovuldu	Turkey's post coup crackdown took a sinister turn yesterday after tens of thousands of teachers were fired and all the country's university deans were told they face suspension	Türkiye'de darbe sonrası alınan sıkı önlemler, dün, on binlerce öğretmenin işlerinden atılması ve ülke genelinde görev yapan tüm dekanların görevlerinden uzaklaştırılacakları kararıyla kötü bir hal aldı.
The Daily Telegraph, 22.07.2016	Erdogan purges push Turkey into tyranny	Erdoğan'ın Yaptığı Temizlikler Türkiye'yi Tiranlığa Sürüklüyor	The imposition of a three-month state of emergency in Turkey, together with Ankara's announcement yesterday that it is suspending its participation in the European Convention on Human Rights, will intensify concerns about the increasingly autocratic style of government pursued by President Recep Tayyip Erdogan in the wake of last week's failed military cou	Erdoğan, Türkiye'de üç aylık olağanüstü hal dayatmasında bulundu. Bu durum, Ankara'nın dün, taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni askıya aldığı yönünde yaptığı açıklamayla birlikte değerlendirildiğinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın giderek otokratikleşen yönetim biçimiyle ilgili var olan endişeler, geçen haftaki başarısız askerî darbenin ardından daha da artacaktır.

Çizelge 5.5. (devam) İngiltere Basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Daily Telegraph, 25.07.2016	Turkish coup detainees 'tortured by captors'	Tutsak edilen Türk darbecileri 'işkence gördü'	AMNESTY International said yesterday it had "credible evidence" of the abuse and torture of people detained in sweeping arrests since Turkey's July 15 coup attempt.	Amnesty International dün Türkiye'de 15 Temmuz'da yapılan darbe girişiminin ardından gözaltına alınan insanlara kötü muamele ve işkence yapıldığına dair 'güvenilir delilleri' olduğunu açıkladı.
The Economist, 23.07.2016	Erdogan's Revenge	Erdoğan'ın İntikamı	Turkey's president is destroying the democracy that Turks risked their lives to defend	Türkiye Cumhurbaşkanı, Türklerin Savunmak için hayatlarını riske attıkları demokrasiyi yok ediyor.
Financial Times, 16.07.2016	Gulen turns coup accusations on Erdogan	Gülen darbe suçlamalarını Erdoğan'a yöneltti	Fethullah Gulen, the man blamed by President Recep Tayyip Erdogan of orchestrating the attempted military coup that rocked Turkey, has tried to turn the accusation against his political rival by suggesting that Mr. Erdogan's ruling AKP party had staged the uprising.	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Türkiye'nin altını üstüne getiren askerî darbe girişimini planlamakla suçlanan Fethullah Gülen, ayaklanmanın Erdoğan'ın iktidardaki AK Partisi tarafından yürütüldüğünü öne sürerek suçlamaları siyasi rakibine yöneltmeye çalışıyor.
Financial Times, 16.07.2016	Further repression will worsen Turkey's situation	Baskıların artması Türkiye'nin durumunu daha da kötüleştirecek	Coup attempt underlines the dangers posed by the deepening divisions in Turkish society	Darbe girişimi Türk toplumunda derinleşen bölünmeden kaynaklanan tehlikeleri artırıyor
Financial Times, 16.07.2016	Turkey slips into the chaos of the Middle East	Türkiye Orta Doğu Batağına Yuvarlanıyor	The plot against Erdogan risks impairing the Nato ally's fight against Isis, writes David Gardner	Erdoğan aleyhine darbe girişimi Nato müttefikinin IŞİD'le mücadelesini zayıflatıyor, diye yazıyor David Gardner
Financial Times, 17.07.2016	This failed coup casts a shadow over Turkey	Başarısız darbe girişimi Türkiye'nin üzerine gölge düşürüyor	You often have to scratch the surface to understand what happens in Turkey. The "evidence" that convicted hundreds of military officers and other secularists in what were known as the Ergenekon and Sledgehammer trials that began in 2008 was fabricated, largely by followers of Fethullah Gulen, the reclusive cult figure now growing old in Pennsylvania.	Türkiye'de olanları anlamak için genellikle olayların derinine inmeniz gerekir. 2008 yılında başlayan Ergenekon ve Balyoz davaları kapsamında yüzlerce ordu personeli ve diğer laiklik yanlısı kişilerin tutuklanmasına neden olan "deliller" sahte çıkmıştı. Bu deliller, büyük ölçüde Pennsylvania'da yaşayan inzivaya çekilen Fethullah Gülen'in takipçileri tarafından hazırlandı.

Çizelge 5.5. (devam) İngiltere Basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Financial Times, 17.07.2016	Erdogan supporters call for blood	Erdoğan destekçileri kan istiyor	Cenaze sırasında idam yaygarası	Clamour for death penalty against a backdrop of funerals
Financial Times, 20.07.2016	Erdogan's opponents fear paying price of failed coup	Erdoğan'a Muhafif Çevreler Başarısız Darbenin Bedelini Ödemekten Korkuyorlar	Half of all voters, who have rejected the president for years, are on tenterhooks	Seçmenlerin yarısı yani yıllardır Erdoğan'a oy vermeyen seçmenler şimdi diken üstünde
Financial Times, 20.07.2016	After the coup, Turkey is losing checks and balances	Darbenin ardından Türkiye güçler ayrılığını kaybetti	Erdogan is using the putsch as an excuse for blanket repression and constituional vandalism	Erdoğan, Darbeyi Baskı ve Anayasa'yı Tahribat İçin Bir Bahane Olarak Kullanıyor
The Guardian, 16.07.2016	Fethullah Gulen: Turkey Coup may have been 'staged' by Erdogan regime	Fethullah Gulen: Türkiye'deki Darbeyi Erdoğan Rejiminin Kendisi Düzenlemiş Olabilir	Cleric speaks to reporters including Guardian at Pennsylvania compound Kerry: Turkey should present 'evidence' to back any extradition reques	Din Adamı, Pensilvanya'daki Yerleşkesinde Aralarında Guardian'ın da Bulunduğu Gazetecilere Konuştu... Kerry: Türkiye Herhangi Bir Sınır Dışı Etme Talebini Destekleyecek "Delil" Sunmalıdır
The Guardian, 16.07.2016	Turkey was already undergoing a slow-motion coup-by Erdoğan, not the army	Türkiye'de Zaten Yavaş Çekim Bir Darbe Yapılıyordu Ama Ordu Tarafından Değil Erdoğan Tarafından	For the last three years, the Turkish president has been methodically moving to take over the nodes of power	Son üç yıldır, Türkiye Cumhurbaşkanı düzenli olarak güç ağlarını ele geçirmeye çalışıyor.
The Guardian, 19.07.2016	I'm frightened by the nationalism that's been unleashed in Turkey	Türkiye'de Zincirlerinden Boşalan Milliyetçilikten Korktum	Hearing explosions during the coup attempt was scary enough, but so are the abuses that are being carried out by Erdoğan's supporters in the name of 'democracy'	Darbe girişimi sırasında patlama seslerini duymak yeterince korkutucuydu ancak Erdoğan destekçilerinin 'demokrasi' adı altında yaptıkları suistimaller de
The Guardian, 20.07.2016	Turkish purge grows after failed coup attempt	Başarısız darbe girişiminin ardından Türkiye'de temizlik artıyor	Tens of thousands are affected by crackdown. President accused of using crisis to crush his enemies	Binlerce kişi sıkı tedbirlerden etkilendi. Cumhurbaşkanı düşmanlarını ezmek için krizden yararlanmakla suçlanıyor

Çizelge 5.5. (devam) İngiltere Basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Guardian, 22.07.2016	Erdogan's response to a coup begins to look like a counter coup	Erdoğan'ın darbeye cevabı karşı darbe gibi görünmeye başladı	A week ago, hundreds of thousands of Turkish citizens took to the streets to oppose an attempted military coup. Now, with the European convention on human rights suspended and a six month state of emergency that allows President Recep Tayyip Erdoğan to rule without parliament- although thousands still turn out nightly in his support- some are beginning to wonder if the cure has turned out to be little better than original threat.	Bir hafta önce yüz binlerce Türk vatandaşı, bir askeri darbe girişimine karşı çıkmak için sokaklara döküldü. Şimdi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin askıya alınmasıyla ve Erdoğan'a Parlamantosuz iktidar hakkı tanıyan altı aylık bir olağanüstü hal ilan edilmesiyle birlikte bazı kişiler darbeye verilen bu cevabın neredeyse darbe tehdidinin kendisi kadar kötü olduğunu düşünmeye başladı.
The Guardian, 26.07.2016	Turkey to arrest 42 journalists in latest crackdown	Türkiye, Başarısız Darbe İle İlgili Olarak 42 Gazeteci Hakkında Tutuklama Emri Çıkardı	Human rights groups allege witch-hunt. Academics also targeted in fallout from failed coup	-İnsan Hakları Grupları "Gazetecilere Yönelik Bir Cadı Avı" Yapıldığını Söylüyor... Başarısız Darbe Girişiminin Yansımaları Kapsamında Akademisyenler de Hedef Alındı
The Guardian, 27.07.2016	It's the will of Turkish people, Erdogan says. But which people?	Erdoğan, Türk halkının iradesi diyor ama hangi halkın?	Fear abounds amid the president's purge 'in defence of democracy'. Yet there's still resistance in the streets.	Cumhurbaşkanının Temizlik Operasyonu "Demokrasinin Savunulması Adına" Devam Ederken Korkular da Artıyor. Gerçi Sokaklardaki Direniş de Hala Devam Ediyor
The Independent, 17.07.2016	Erdogan is using this failed coup to get rid of the last vestiges of secular Turkey	Erdoğan Seküler Türkiye'nin Son Kalıntılarından Kurtulmak İçin Başarısız Darbe Girişimini Kullanıyor	The attempted coup is serving as an excuse for a massive round-up of members of the judiciary and army officers, far greater than anything seen in Turkey for years	Darbe girişimi yargı ve ordudaki üst düzey yetkilileri gözaltına almak için mazeret oldu
The Independent, 22.07.2016	Torture has returned to Turkey under Erdogan-and he can't just 'optout' of his promises on human rights	Erdoğan'ın İktidarındaki Türkiye'ye İşkence Geri Döndü...İnsan Hakları Konusunda Verdiği Sözden "Vazgeçemez"	The European Court of Human Rights has frequently found Turkey to be in breach of the absolute ban on torture, and our clients at Freedom from Torture are living proof that it continues to take place under Erdogan's government	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'nin işkence yasağını ihlal ettiğini sık sık dile getirir de, Freedom from Torture'daki clients Erdoğan hükümetinde işkencenin devam ettiğinin yaşayan kanıtı

Çizelge 5.5. (devam) İngiltere Basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Independent, 28.07.2016	Turkey fires “1,700 military officers and closes dozens of media groups” after attempted coup	Türkiye, Darbe girişiminden sonra “1700 subayı işten attı ve çok sayıda medya kuruluşunu kapattı”	Generals and admirals include those dismissed from the military and 45 newspapers, 16 television stations and 23 radio stations have been ordered to close	Ordudan atılanlar arasında generaller ve amiraller de var. 45 gazete, 16 TV kanalı, 23 radyo istasyonunun kapatılması talimatı verildi
Reuters, 20.07.2016	Erdogan targets more than 50.000 in purge after failed Turkish coup	Erdoğan Başarısız Darbe Teşebbüsünün Ardından Giriştiği Temizlik Operasyonunda 50 Binden Fazla Kişiyi Hedef Aldı	Turkey vowed to root out allies of the U.S.-based cleric it blames for an abortive coup last week, widening a purge of the army, police and judiciary on Tuesday to universities and schools, the intelligence agency and religious authorities.	Türkiye geçen hafta sonuçsuz darbe girişiminde sorumlu tuttuğu ABD’de ikamet eden din adamının müttefiklerinin kökünü kazıma taahhüdünde bulunarak ordu, emniyet ve yargıya yönelik temizlik operasyonunu Salı günü üniversiteleri ve okulları, istihbarat kurumunu ve Diyanet yetkililerini kapsayacak şekilde genişletti.
Reuters, 26.07.2016	Turkish troops hunt remaining coup plotters as crackdown widens	Türkiye’de Sert Tedbirler Sürerken Askerler Firari Darbecilerin Peşinde	Turkish special forces backed by helicopters, drones and the navy hunted a remaining group of commandos thought to have tried to capture or kill President Tayyip Erdogan during a failed coup, as a crackdown on suspected plotters widened on Tuesday	Helikopter, insansız hava araçları ve Deniz Kuvvetlerine ait botlarla takviye edilen özel kuvvetler, başarısız darbe girişimi sırasında Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’a suikast düzenlemeye kalkıştıkları düşünülen bir grup komandonun peşine düşerken darbeci olduğundan şüphelenilen kişilere yönelik baskılar artıyor.
The Times, 17.07.2016	Modernity’s first mistake was to take on religion in the July heat	Modernitenin ilk hatası dinle Temmuz sıcağında bol ölçüşmekti	The background to what has happened this weekend is not at all clear. However, army colonels, seeing themselves as guardians of the nation, grousing in the mess at the growth of a religious-minded obscurantism that pushes their daughters into silly shapeless clothes and stops them from having a beer, must somehow have been prodded into the stupidity of a mistimed coup.	Bu haftasonu olanların arka planı tam olarak belli değil. Kızlarını saçma sapan biçimsiz kıyafetlere sokan ve bira içmelerini engelleyen dinci gericiğin büyümesinden yakınan kendilerini ülkenin muhafızları olarak gören albaylar bir şekilde zamansız bir darbe yapmak için kışkırtıldı.

Çizelge 5.5. (devam) İngiltere Basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Times, 18.07.2016	Better the devil	Bildiğin şeytan bilmediğinden daha iyidir	A succesful military coup against Turkey's president would have been disastrous. But now he must guard against the temptation to assume despotic power	Türkiye Cumhurbaşkanı'na karşı başarılı bir darbe yapılması felaket olurdu. Ama şimdi Erdoğan despotça bir iktidarın cazibesine karşı tetikte olmalı
The Times, 20.07.2016	Erdogan's power grab leaves Turkey weaker	Erdoğan'ın İktidarı Ele Geçirmesi Türkiye'yi Zayıflatıyor	With the army and media cowed and thousands purged, the nation risks tearing itself apart	Ordu ile medyanın sindirilmesi ve binlerce kişinin tasfiye edilmesiyle ülke kendi kendini parçalama riskiyle karşı karşıya
The Times, 21.07.2016	Turkey's Tragedy	Türkiye'nin Trajedisi	President Erdogan is using the army's attempted coup to tighten his grip and entrench Islamism. The nation must refocus on secularism and democracy	Cumhurbaşkanı Erdoğan ordunun darbe girişimini iktidar üzerindeki hâkimiyetiniartırmak ve İslamcılığı iyice yerleştirmek için kullanıyor. Ülke laiklik ve demokrasiye yeniden odaklanmalı
The Times, 25.07.2016	Parents of coup conscripts fear worst at jailgate	Darbeye Karışan Askerlerin Cezaevi Kapılarında Bekleyen Aileleri En Kötüsünün Olmasından Korkuyor	Outside the gates of a sprawling prison complex are gathered the most unlikely victims of Turkey's post-coup crackdown.	Türkiye'de darbe sonrası müdahâlelerin en alışılmadık kurbanları büyük cezaevi yerleşkesinin kapılarında toplandı
The Times, 28.07.2016	Erdogan gags media and axes generals	Erdoğan, Gazetecileri Susturuyor ve Generalleri Kovuyor	Turkish authorities shut down 45 newspapers and dozens of other media outlets yesterday and sacked 1.700 military officers.	Türk yetkililer, dün, 45 gazeteyi ve onlarca medya kanalını kapattı. 1.700 ordu çalışanını da işlerinden çıkardı.

Çizelge 5.6. İngiltere basınında Türkiye'deki başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın Kuruluşu	Haber başlığı	Türkçe Çevirisi	Haber Girişi	Türkçe Çevirisi
The Economist, 13.04.2017	Turkey is sliding into dictatorship	Türkiye Diktatörlüğe Sürükleniyor	Recep Tayyip Erdogan is carrying out the harshest crackdown in decades. The West must not abandon Turkey	Recep Tayyip Erdoğan onlarca yılın en şiddetli baskısını uyguluyor. Batı Türkiye'ye sırtını dönmemeli
The Economist, 15.04.2017	Brave "New Turkey" The legacy of an attempted coup in Turkey	Cesur "Yeni Türkiye": Türkiye'deki Bir Darbe Girişiminin Mirası	Exploiting a failed bid to topple the government	Hükümeti devirmek için başarısız darbeyi sömürmek
The Economist, 18.04.2017	One man show Erdogan claims victory in Turkey's referendum	Tek Kişilik Gösteri...Erdoğan Türkiye Referandumunda Zaferini İlan Etti	Turks vote "yes" to a constitutional overhaul by a narrow margin	Türkler anayasal revizyona az bir farkla "evet" oyu verdi
The Economist, 21.04.2017	Recep Tayyip Erdogan gets the power he has long wanted-at a cost	Recep Tayyip Erdoğan Uzun Zamandır İstedığı Gücü Elde Etti Ama Bunun Bir Bedeli Var	It was a vote that turned out to be as controversial as it was hotly contested. Even before all of the ballots had been counted, Recep Tayyip Erdogan, Turkey's president, stepped in front of a crowd of supporters in Istanbul and proclaimed victory. "My nation stood upright and undivided," he said, referring to the referendum on a constitution that will give him new, virtually unchecked powers. "April 16th was a victory for all of Turkey."	Bu hem çok çekişmeli hem de tartışmalı bir referandumdu. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan daha sandıkların tamamı sayılmadan önce İstanbul'daki destekçilerine seslenerek zafer ilan etti. Erdoğan kendisine yeni ve neredeyse denetimsiz yetkiler verecek Anayasa'nın kabulü için yapılan referandumdan şu sözlerle bahsediyordu: "Milletim dik durdu, bölünmedi. 16 Nisan Türkiye'nin tamamı için bir zaferdir."
Financial Times, 17.04.2017	A bitter victory for Turkey's new sultan	Türkiye'nin Yeni Sultanı İçin Acı Bir Haber	The EU must find a way to reframe its essential dealings with Ankara	AB, Ankara ile olan temel ilişkilerini yeniden gözden geçirmenin bir yolunu bulmak zorunda
Financial Times, 26.04.2017	Turkey arrests hundreds in post-referendum move	Referandumun Ardından Türkiye'de Yüzlerce Kişi Gözaltına Alındı	Council of Europe reintroduces full human rights monitoring of Ankara	Avrupa Konseyi Ankara'da insan haklarının tam anlamıyla izlenmesini yeniden istedi
The Guardian, 16.04.2017	Erdogan gets backing to strengthen his autocratic grip on Turkey	Erdoğan, Türkiye Üzerindeki Otokratik Hâkimiyetini Güçlendirme Yönünde Destek Aldı	The Turkish President has been handed the chance to declare himself as the only fit protector of a besieged state and its vulnerable people.	Türkiye'nin Cumhurbaşkanı'na kuşatma altındaki devletin ve onun savunmasız halkının tek uygun koruyucusu olma şansı verildi
The Guardian, 18.04.2017	Win reflects global rise of the autocrats	Referandumdan Evet çıkması otokratların dünyadaki yükselişini yansıtıyor	Africa's post colonial big men, such as Zaire's Mobutu Sese Seko and Ethiopia's Mengistu Haile Mariam, were similarly reviled. Joseph Stalin, an ally turned foe, came to be viewed in the west as the worst sort of totalitarian despot.	Afrika'nın post-kolonyal büyük erkekleri, örneğin Zaire'nin Mobutu Sese Seko ve Etiyopya'nın Mengistu Haile Marriam'ı da benzer şekilde kötülendi. Bir müttefikken düşman hâline gelen Joseph Stalin, batıda en kötü totaliter despot olarak görülmeye başladı.

Çizelge 5.6. (devam) İngiltere basınında Türkiye’deki başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Independent 17.04.2017	Erdogan’s new Powers will spark fears of creeping authoritarianism	Erdoğan’ın Yeni Yetkileri Giderek Artan Otoriterlik Korkularını Tetikleyecektir	President Erdogan declared victory in Sunday’s historic referendum that will grant sweeping Powers to the Presidency	Cumhurbaşkanı Erdoğan, Pazar günü referandumda Cumhurbaşkanlığına geniş yetkiler verecek zaferini ilan etti
The Independent 17.04.2017	Under Erdogan, Turkey has receded from the democratic world	Erdoğan yönetiminde Türkiye Demokratik Dünyadan Uzaklaşıyor	He will have the same sort of Powers of an executive presidency as the French and American systems allow, but nowhere near the same checks and balances	Aynı Fransız ve Amerikan sistemlerinde olduğu gibi başkanlık yetkilerine sahip olacak ama güçler ayrılığının yanından geçmeyecek
The Independent 18.04.2017	Erdogan’s referendum on absolute power means the European dream is over for Turkey	Erdoğan’ın Mutlak Güç Üzerine Yapılan Referandumu Türkiye için Avrupa hayalinin bittiği anlamına geliyor	Within hours of claiming his win, the President was saying that he would have no hesitation in introducing the death penalty – a move which will scupper European Union entry entirely, but one he nevertheless had no hesitation in making public	Cumhurbaşkanı, kazandığını iddia ettiği saatler içinde idam cezasının verilmesinde hiçbir tereddüt etmeyeceğini söylüyordu- bu Avrupa Birliğine girmeyi ortadan kaldıracak bir hamle oldu, ancak yine de bunu kamuoyuyla paylaşmakta tereddüt etmedi.
Reuters, 10.04.2017	Glum EU braces for Turkey vote on Erdogan’s Powers	Kederli Avrupa Birliği Kendini Türkiye’de Erdoğan’ın Yetkilerine Dair Yapılacak Oylamaya Hazırlıyor	BRUSSELS, April 10 (Reuters) - A referendum in Turkey on granting President Tayyip Erdogan sweeping new powers is unlikely to ease strained relations with the EU and risks killing off Ankara's stalled bid for membership of the bloc, officials in Brussels say.	Brüksel’deki yetkililer, Türkiye’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a geniş çaplı yeni yetkiler vermek üzere yapılacak referandumun Avrupa Birliği (AB) ile gergin ilişkileri rahatlatma ihtimali olmadığını ve Ankara’nın şu anda durmuş vaziyetteki Birlik’e üye olma girişimini de ortadan kaldırma riski taşıdığını ifade etti.
Reuters, 11.04.2017	With media muzzled, Turkish “no” voters seek alternative channels	Medyanın Susturulmasıyla Birlikte Türkiye’deki “Hayır” Seçmenleri Farklı Kanallar Arıyor	Türkiye’nin Ege kıyısındaki İzmir’de Kubilay Kutlu ve Sokak Orkestrası, pazar günü yapılacak tarihi referandum öncesinde “hayır” diyen seçmenleri bir araya getirmek amacıyla “çıplak kral” ve sultanların çöküşüne dair şarkılar söylüyor.	İZMİR, Turkey, April 11 (Reuters) - Strolling down the quayside in Izmir, a liberal bastion on Turkey's Aegean Coast, Kubilay Mutlu and his Street Orchestra sing of "the naked emperor" and the collapse of sultanates in a bid to rally "no" voters ahead of Sunday's historic referendum.
Reuters, 12.04.2017	Fearing for future, some Turks seek new lives abroad	Geleceklerinden korkan bazı Türkler yurtdışında yeni yaşamlar kurma arayışında	Lawyer Savas Ersoy and his wife turned down many chances to leave Turkey and work abroad. But after a failed coup, a wave of bombs and the referendum on expanding presidential powers on Sunday, they are packing their bags.	Avukat Savaş Ersoy ve karısı, önceleri Türkiye’yi terk edip yurt dışında çalışmak için karşılarna çıkan birçok fırsatı geri çevirmişler. Ancak darbe girişimi, bombalı saldırılar ve pazar günü cumhurbaşkanının yetkilerini artırmak için yapılacak referandumla birlikte artık valizlerini toplamaya başladılar.

Çizelge 5.6. (devam) İngiltere basınında Türkiye'deki başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Reuters, 18.04.2017	Observer says 2.5Million Turkish referendum votes could have been manipulated	Gözlemciler: Türkiye'de Referandumda 2,5 milyon oy manipüle edilmiş olabilir	Avrupa Konseyi gözlemci heyetinin Avusturyalı üyesi Alev Korun, salı günü ÖRF radyosuna, Türkiye'de Cumhurbaşkanlığının yetkilerinin artırılması için başa baş bir "Evet" oyuyla sonuçlanan pazar günkü referandumda 2,5 milyon kadar oyun manipüle edilmiş olabileceğini söyledi.	Up to 2.5Million votes could have been manipulated in Sunday's Turkish referendum which ended in a tight 'Yes' vote for greater presidential powers, Alev Korun, an Austrian member of the Council of Europe observer mission, told ÖRF radio on Tuesday.
Reuters, 18.04.2017	Triumphant Erdogan swats away Western criticism of referendum	Muzafer Erdoğan Batı'nın Referandum Eleştirilerini Ezip Geçti	A defiant Turkish President Tayyip Erdogan denounced the West's "crusader mentality" on Monday after European monitors criticised a referendum in which he won sweeping new powers.	Cüretkar Türk Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Avrupalı gözlemcilerin, yeni yetkiler elde ettiği bir referandumu eleştirmesinin ardından Batı'nın "haçlı mentalitesini" kınadı.
The Times, 10.04.2017	Monitors accuse Erdogan over poll resources	Gözlemciler Erdoğan'ı Seçimde Kullandığı Kaynaklar Konusunda Suçluyor	President Erdogan is gleaming an unfair advantage in advance of an important constitutional referendum next Sunday by using state resources in his campaign and muzzling his opponents, election monitors say.	Seçim gözlemcileri, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın devlet kaynaklarını kullanarak ve muhaliflerini susturarak gelecek pazar yapılacak referandum öncesinde haksız avantaj sağladığını belirtiyor.
The Times, 17.04.2017	Uneasy lies the head	Büyük Başın Derdi	Turkey's increasingly autocratic president has consolidated his rule with a tenuous majority in yesterday's referendum, but he should not mistake victory for security	Türkiye'nin artan otokratik Cumhurbaşkanı, dünkü referandumda iktidarını haklı bir çoğunluk ile pekiştirdi, ancak güvenlikle zaferi karıştırmamalı
The Times, 20.04.2017	Dozens held in crackdown on Turkey referendum protests	Referandumu Protesto edenler İstanbul'da Yapılan Baskınlarda Tutuklandı	Turkish police arrested 38 people in a series of dawn raids across Istanbul this morning, as the government cracks down groups protesting about the result of Sunday's referendum	Hükümet pazar günkü referandum sonuçlarını protesto eden grupların üzerine giderken Türk polisi, 38 kişiyi İstanbul'da şafak baskınlarında tutukladı.
The Times, 28.04.2017	Erdogan in purge of 14.000 police	Erdoğan 14 Bin Polisi Tasfiye Ediyor	About 14,000 Turkish police officers face arrest or suspension in a huge purge as President Erdogan tightens his grip on the state	Cumhurbaşkanı Erdoğan, devlet üzerindeki hâkimiyetini sıkılaştırırken büyük bir tasfiyeyle yaklaşık 14 bin polis memuru tutuklanmakla veya açığa alınmakla karşı karşıya.

5.2.2.1. Makro yapı

5.2.2.1.1. Tematik yapı

Haber başlıkları ve haber girişleri

15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve 16 Nisan 2017 Başkanlık sistemine geçiş referandumu konularında İngiltere basınında incelenen haber metinleri ESÇ çerçevesinde incelenmiş, bazı yayın kuruluşları tarafından yapılan haberler analiz için çok uygun görülmediğinden araştırmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca konuyla ilgili herhangi bir habere rastlanmayan yayın kuruluşları da tespit edilmiştir.

Tablodan da anlaşılabacağı üzere belirlenen tarih aralığında Türkiye ile ilgili en fazla habere yer veren yayın kuruluşunun Reuters olduğu tespit edilmiştir. İngiltere basınında çıkan haber başlığı ve haber girişlerinde öne çıkan ana temalar darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumu olmakla birlikte bu ana temalar doğrultusunda ele alınan haber başlıklarında ABD basınında çıkan haberlerde olduğu gibi “başarısız darbe” girişiminin ardından “baskılarını artıran Cumhurbaşkanı Erdoğan”, darbe girişiminden sorumlu tutulan FETÖ terör örgütüyle bağlantılı olduğu tespit edilen kamu görevlilerinin “tasfiyesi” gibi temalar da ön plana çıkmaktadır. Başkanlık sistemi ile ilgili haberlerde ise Türkiye’nin diktatörlüğe sürüklendiği, tek adam politikası, şaibeli seçim sonuçları gibi temalar ön plana çıkmıştır.

İngiltere basınında yer alan haber başlıklarında genellikle yer, dönem ve zaman gibi bilgiler verilmediğinden enformasyon eksikliğine gidildiği tespit edilmiştir. Bazı haber başlıklarında yer bilgisi verilse de bu yeterli değildir. Ayrıca başlıklarda kurgulama yapıldığı da tespit edilmiştir.

Örnekler;

The Guardian, 19.07.2016-I’m frightened by the nationalism that’s been unleashed in Turkey (Türkiye’de zincirlerinden boşalan Milliyetçilikten korktum)

The Times, 21.07.2016-Turkey’s tragedy (Türkiye’nin trajedisi)

Financial Times, 17.07.2016- Erdogan supporters call for blood (Erdoğan destekçileri kan istiyor)

The Times, 18.07.2016- Better the devil (Bildiğin şeytan bilmediğinden daha iyidir)

Financial Times, 16.07.2016- Turkey slips into the chaos of the Middle East (Türkiye Orta Doğu batağına yuvarlanıyor)

The Economist, 23.07.2016- Erdogan's Revenge (Erdoğan'ın İntikamı)

Financial Times, 17.04.2017- A bitter victory for Turkey's new sultan (Türkiye'nin yeni sultanı için acı bir haber)

The Times, 17.04.2017- Uneasy lies the head (Büyük başın derdi)

Görüldüğü gibi başlıklar rastlantısal değil tamamen kurgusal hazırlanmıştır. Başlıklarda kullanılan trajedi, kan istiyor, batağa sürükleniyor, intikam gibi ifadelerle okuyucuda olumsuz, korkunç Türkiye algısı pekiştirilmek istenmiştir. Başlıkların açılımları genelde alt başlıkta veya haber girişlerinde yapılmıştır.

Haber değerini belirleyen haber girişleri kapsamında İngiltere basınına yansıyan haberlerde, genel olarak haber girişlerinin metnin özetini sunduğu tespit edilmiştir. İngiltere basınında yer alan haberlerin haber girişleri ana olayı sunmakta ve çoğunlukla bu haber girişlerinde aktörler Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbe girişiminin arkasındaki FETÖ terör örgütünün elebaşı Fethullah Gülen ve destekçileridir.

Örneğin;

Haber başlığı: Turkish purge grows after failed coup attempt (Başarısız darbe girişiminin ardından Türkiye'de temizlik artıyor) The Guardian, 20.07.2016

Haber girişi: Tens of thousands are affected by crackdown. President accused of using crisis to crush his enemies

(Binlerce kişi baskıdan etkilendi. Cumhurbaşkanı dşişmanlarını ezmek için krizden yararlanmakla suçlanıyor.)

Haber başlığı: Erdogan's response to a coup begins to look like a counter coup (Erdogan'ın darbeye cevabı karşı darbe gibi görünmeye başladı), The Guardian, 22.07.2016

Haber girişi: A week ago hundreds of thousands of Turkish citizens took to the streets to oppose an attempted military coup. Now, with the European Convention on Human Rights suspended and a six month state of emergency that allows President Recep Tayyip Erdogan to rule without parliament-although thousands still turn out nightly in his support-some are beginning to wonder if the cure has turned out to be little better than original threat

(Bir hafta önce yüzbinlerce Türk vatandaşı, bir askerî darbe girişimine karşı çıkmak için sokaklara döküldü. şimdi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin askıya alınmasıyla ve Erdoğan'a Parlamantosuz iktidar hakkı tanıyan altı aylık bir olağanüstü hal ilan edilmesiyle birlikte bazı kişiler darbeye verilen bu cevabın neredeyse darbe tehdidinin kendisi kadar kötü olduğunu düşünmeye başladı.)

Haber başlığı: Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies (Erdogan'ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinden kovuldu), The Daily Telegraph, 20.07.2016

Haber girişi: Turkey's post coup crackdown took a sinister turn yesterday after tens of thousands of teachers were fired and all the country's university deans were told they face suspension

(Türkiye'de darbe sonrası alınan sıkı önlemler, dün, on binlerce öğretmenin işlerinden atılması ve ülke genelinde görev yapan tüm dekanların görevlerinden uzaklaştırılacakları kararıyla kötü bir hal aldı)

Haber başlığı: Torture has returned to Turkey under Erdogan-and he can't just 'optout' of his promises on human rights (Erdogan'ın iktidarındaki Türkiye'ye İşkence

Geri Döndü İnsan Hakları Konusunda Verdiği Sözden ‘Vazgeçemez’) The Independent, 22.07.2016

Haber girişi: The European Court of Human Rights has frequently found Turkey to be in breach of the absolute ban on torture, and our clients at Freedom from Torture are proof that it continues to take place under Erdogan’s government

(Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye’nin işkence yasağını ihlal ettiğini sık sık dile getirse de İşkenceye Son grubundan müvekkillerimiz Erdoğan hükümetinde işkencenin devam ettiğinin yaşayan kanıtı)

Haber başlığı: Glum EU braces for Turkey vote on Erdogan’s Powers (Kederli Avrupa Birliği kendini Türkiye’de Erdoğan’ın yetkilerine dair yapılacak oylamaya hazırlıyor) Reuters, 10.04.2017

Haber girişi: A referendum in Turkey on granting President Recep Tayyip Erdogan sweeping new powers is unlikely to ease strained relations with the EU and risks killing off Ankara’s stalled bid for membership of the bloc, officials in Brussels say.

(Brüksel’deki yetkililer, Türkiye’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a geniş çaplı yeni yetkiler vermek üzere yapılacak referandumun Avrupa Birliği (AB) ile gergin ilişkileri rahatlatma ihtimali olmadığını ve Ankara’nın şu anda durmuş vaziyetteki Birlik’e üye olma girişimini de ortadan kaldırma riski taşıdığını ifade etti)

Haber başlığı: Monitors accuse Erdogan over poll resources (Gözlemciler Erdoğan’ı seçimde kullandığı kaynaklar konusunda suçluyor), The Times, 10.04.2017

Haber girişi: President Erdogan is gleaning an unfair advantage in advance of an important constitutional referendum next Sunday by using state resources in his campaign and muzzling his opponents, election monitors say.

(Seçim gözlemcileri Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın devlet kaynaklarını kullanarak ve muhaliflerini susturarak gelecek Pazar yapılacak referandum öncesinde haksız avantaj sağladığını belirtiyor)

Tüm haber başlıkları ve haber girişleri dikkate alındığında İngiltere basınında yer alan haberlerde ideolojik yansımalar rastlamak mümkündür. İnâl'ın ifadesiyle “Anlatıcı çoğu kez haber metinlerinde “doğrunun garantörü” konumundadır. Diğer bir deyişle metnin “kendi” sesi, belli bir bakış açısını izleyiciye, dinleyiciye ve okuyucuya dikte eder.” (1996, s.103). Tıpkı ABD basınında olduğu gibi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “tek adam” yönetiminin altı çizilerek baskıcı bir rejimle ülkeyi yönettiği, başarısız darbe girişimini fırsata dönüştürerek binlerce kişiyi işten attığı, gözaltında tutulanlara işkence iddiaları, darbeden sonra gerçekleşen referandumda “hile” yapıldığına dair görüşler İngiliz medyasının Türkiye’de olup bitenlere karşı olumsuz algısını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Fotoğraflar

İngiltere basınında da gerçeğin ta kendisi olduğu iddiasıyla seçilmiş ve kullanılmış fotoğraflar dikkat çekmektedir. Haberin inandırıcılığını artırmak ve haberde anlatılanları kanıtlamak açısından önemli yere sahip olan fotoğraflar açısından İngiliz basınında çıkan haberler incelendiğinde, çoğunlukla makale incelemesi yapıldığından fotoğrafa çok fazla rastlanmamıştır. Kullanılan fotoğraflar arasında en çarpıcı olanlar ve ideolojik göndermelerde bulunanlar ise bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Örneğin, The Times, 17.07.2016 tarihli “Modernity’s first mistake was to take on religion in the July heat”(Modernitenin ilk hatası dinle Temmuz sıcağında boy ölçüşmekti) başlıklı haberde kullanılan yarı çıplak insanların neredeyse üst üste yatırılmış hâldeki fotoğrafı, ilkellik göstergesi ve aşağılama aynı zamanda başarısızlığı gözler önüne sermektedir. Askerlerin yarı çıplak olmaları, sıcağın mayışmış hâlleri başlıkta ifade edildiği gibi Temmuz sıcağında darbe yapılmasına mal edilmiştir. Zira haber metninde yer alan şu ifadeler bunu doğrulamaktadır:

“The background to what has happened this weekend is not at all clear. However, army colonels, seeing themselves as guardians of the nation, grouching in the mess at the growth of a religious-minded obscurantism that pushes their daughters into silly shapeless clothes and stops them from having a beer, must somehow have been prodded into the stupidity of a mistimed coup. Any professor of history would have told them: coups don’t work in July, when everyone is soporific with the heat. Do it in September. The holy month, as they call it, is just over. In Ramadan you cannot do a modern jon in these

circumstances and, of all Muslim countries, Turkey is both the most succesful and the one where Ramadan is least observed. Its present government is, however, religious in orientation and its head, Recep Tayyip Erdogan, wants to raise a new pious generation...”

(Bu hafta sonu olanların arka planı tam olarak belli değil. Kızlarını saçma sapan biçimsiz kıyafetlere sokan ve bira içmelerini engelleyen dinî gericiliğin büyümesinden yakınan kendilerini ülkenin muhafızları olarak gören adaylar bir şekilde zamansız bir darbe yapmak için kışkırtıldı. Her tarih profesörü onlara şöyle derdi: “Darbeler Temmuz ayında herkes sıcaktan mayışmışken işlemez. Bunu Eylül ayında yapın”. Kutsal dedikleri ay sona erdi. Ramazanda gün doğumundan batımına kadar ağzınıza bir şey koymamanız gerekir ki yazın tam ortasında aslında bu bedenin riyazetidir. Bu koşullarda modern bir işi yapamazsınız ve Müslüman ülkelerin tamamı arasında Türkiye hem en başarılısı hem de ramazana en az riayet edileni. Mevcut hükümeti dinî yönelimi ve başındaki Recep Tayyip Erdoğan yeni bir dindar nesil yetiştirmek istiyor...)

Resim 5.9. The Times, 17.07.2016- Modernity’s first mistake was to take on religion in the July heat (Modernitenin ilk hatası dinle Temmuz sıcaklığında boy ölçüşmekti)

İngiliz basınında çıkan haberlerde kullanılan bir başka fotoğraf da Türkiye’de yaşayan halkın bir kesimini temsil etmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan sıklıkla Osmanlı sultanı benzetmesiyle haberlerde yer alırken, laik Türkiye’yi ortadan kaldırarak Osmanlı Devleti’ni yeniden canlandırma isteği gündeme getirilmektedir. Bu doğrultuda, Türk halkı Cumhurbaşkanı Erdoğan destekçileri ve diğerleri olarak resmedilmektedir. Fotoğraf

dikkatli incelediğinde Osmanlı Devleti bayrağı dikkati çekmektedir. Bu Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı destekleyenlerin Osmanlı Devleti'ni yeniden canlandırma fikrine sıcak baktıkları anlamına da gelmektedir. Zaten The Guardian, 26.07.2016 tarihli "It's the will of the Turkish people, Erdogan says. But which people?" (Erdoğan, Türk halkının iradesi diyor ama hangi halkın?) başlıklı haber metninde de Erdoğan'ın halk arasında ayrımcılık yaptığı şu sözlerle ima edilmektedir:

"In Taksim Square, the crowd-men and women, some with their children-was triumphant. According to Erdoğan, the people who come out are manifesting a singular "national will" which he, as the commander-in-chief, embodies. "Do not leave the squares until a further order", he commands "his" nation."

(Taksim Meydanı'nda çocuklarını da yanlarına alıp gelen erkekler ve kadınlar vardı. Erdoğan'a göre dışarı çıkan insanlar bir bütün olarak "millî iradeyi" gösteriyor ki onların Başkomutanı olarak bu iradeyi vücuda getiren de kendisi. "Kendi" milletine, "ikinci bir emre kadar meydanları terk etmeyin" diye buyurdu.)

Resim 5.10. The Guardian, 27.07.2016- It's the will of Turkish people, Erdogan says. But which people? (Erdogan, Türk halkının iradesi diyor ama hangi halkın?)

The Independent, 17.07.2016- Erdogan is using the failed coup to get rid of the last vestiges of secular Turkey (Erdoğan Seküler Türkiye'nin Son Kalıntılarından Kurtulmak İçin Başarısız Darbe Girişimini Kullanıyor) başlıklı haber metninde kullanılan fotoğraf ise başlığı doğrular niteliktedir. Haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan, laik Türkiye'nin son

kalıntılarından kurtulmak için darbeyi kullanmakla itham edilirken, kullanılan fotoğraf da laikliğin sembolü olan Atatürk'ün heykelinin arkasına gizlendiği görülen vatandaşların laikliği ortadan kaldırmak için adeta pusuya yattığı şeklinde yorumlanabilir.

Resim 5.11. The Independent, 17.07.2016- Erdogan is using the failed coup to get rid of the last vestiges of secular Turkey (Erdoğan seküler Türkiye'nin son kalıntılarından kurtulmak için başarısız darbe girişimini kullanıyor)

Bir diğer manidar fotoğraf ise The Daily Telegraph, 20.07.2016- Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies (Erdoğan'ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinden kovuldu) başlıklı haberde kullanılan fotoğraftır. Aslında fotoğraf ile haber başlığı ve metnin uyuşmadığını söylemek mümkündür; çünkü metinde Türkiye'de darbe sonrasında alınan sıkı önlemler sonucu binlerce öğretmenin işten atılması, ülke genelinde bir temizlik operasyonunun sürdürüldüğü ifade edilmektedir. Haber metninin sonlarına doğru ordunun, tanklar kaçırılıp sokaklara çıkarılmadan ve asi pilotlar F-16'larla Ankara'da bombalama yapmadan 6 saat önce bir istihbarat aldığı ama harekete geçmediğinin altı çizilerek aslında "sahte darbe" algısı yaratılmaktadır. Fotoğrafın ise bu açıdan bakıldığında oldukça ironik olduğunu söylemek mümkündür. Dikkat edilirse, iki silahsız sivil vatandaş eli silahlı bir askerî kollarından tutarak zapt etmiş gibi görünmektedir, normal şartlar altında silahlı bir askerî silahsız siviller karşısında daha güçlü olması gerekirken tam tersi gösterilmektedir. Dolayısıyla fotoğraf "sahte darbe" algısını güçlendirmektedir ve gizli bir gönderme yaptığı için de kuşkusuz ideolojiktir.

Resim 5.12. The Daily Telegraph, 20.07.2016- Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies (Erdoğan'ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinden kovuldu)

Son olarak dikkati çeken fotoğraflardan biri de The Times gazetesinde yayımlanan 25.07.2016 tarihli Parents of coup conscripts fear worst at jail gate (Darbeye Karışan Askerlerin Cezaevi Kapılarında Bekleyen Aileleri En Kötüsünün Olmasından Korkuyor) haber için kullanılan fotoğraftır. Bu fotoğrafla ilgili dikkati çeken unsurlardan biri, aynı fotoğrafin ABD basınından The Wall Street Journal gazetesinin 17.07.2016 tarihli “Turkey Faces Its Iran 1979 Moment”(Türkiye, İran'ın 1979'da Yaşadığı Durumla Karşı Karşıya) başlıklı haberinde de kullanılmış olmasıdır. Söz konusu haber metni incelendiğinde Türkiye'nin İran olma yolunda ilerlediği bu fotoğrafla sembolleştirilmiştir, çünkü fotoğrafta Türkiye'nin hukuk devleti olmaktan uzaklaştığının bir göstergesi olarak olay yerinde polis olmasına rağmen darbeye karışan askerlere polis yerine Erdoğan destekçisi halkın müdahâle ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bu fotoğrafı gören okuyucu saldırıyı gerçekleştiren vatandaşı suçlu olarak görebilir.

Aynı fotoğraf ve alt yazısı The Times gazetesinde yayımlanan 25.07.2016 tarihli Parents of coup conscripts fear worst at jail gate (Darbeye Karışan Askerlerin Cezaevi Kapılarında Bekleyen Aileleri En Kötüsünün Olmasından Korkuyor) haberde de benzer şekilde yorumlanabilir. Fotoğrafın altında yazan şu cümle dikkat çekicidir: “Soldiers captured on the Bosphorus bridge were assaulted by their captors. One died.” (Boğaziçi Köprüsü'nde yakalanan askerler, kendilerini esir alanlar tarafından saldırıya uğradı. Biri öldü). Bu doğrultuda, darbe girişiminde bulunan askerlerin masum, darbeye karşı duran vatandaşların ise “barbar” olarak gösterilmeye çalışıldığı yorumu yapılabilir. Ayrıca haber

başlığına dikkat edildiğinde darbeye karışan askerlerin ailelerinin endişeli olduğu, yani çocuklarının başlarına bir şey gelmesinden korktukları ifade edilmiştir. Kullanılan fotoğraf çocuklarının şiddete maruz kaldığı algısı yaratmaktadır.

Resim 5.13. The Times, 25.07.2016 Parents of coup conscripts fear worst at jail gate (darbeye karışan askerlerin cezaevi kapılarında bekleyen aileleri en kötüsünün olmasından korkuyor)

Sonuç olarak profesyonel gazetecilik ideolojisi “gerçeğe” ulaşılabilceği iddiasına dayanır. Bu anlamda, metnin gerçeklik kurgusu, bilimsel bir tutumla ilişkilendirilir. Haber, görsel metne dayanarak gerçekliğini kurarken, izleyiciye “gördüğüne ve duyduğuna” inan demek ister (İnal, 1996, s.107). Özetle, haber metinlerinde kullanılan fotoğrafların okuyucuda uyandırmak istediği tam olarak budur. Okuyucunun gördüğüne inanmasını sağlamak amacıyla seçilen fotoğraflar egemen ideolojinin bir yansımasıdır.

5.2.2.1.2. Şematik yapı

Şematik yapı çerçevesinde ana olayın sunumu, sonuçlar, ardaan ve bağlam bilgisi incelenmektedir. İngiliz basınında incelenen gazete haberlerinin hepsinde ana olay olarak darbe girişimi ve Anayasal değişiklik öngören Başkanlık sistemine geçiş için yapılan referandum ele alınmıştır. Ana olayların etkileri ve sonuçları uluslararası öneme sahip olduğundan haber değeri yüksektir.

Durum (ana olayın sunumu, sonuçlar, ardalın ve bağlam bilgisi)

Habere konu olan olay veya durumun okuyucuya sunulurken haberin anlamını ortaya koyması bakımından arka plan bilgisi ve bağlam önem arz etmektedir.

Ana olayın sunumu ve sonuçlar

Ana olay öncelikle haber girişinde özet şekilde sunulmaktadır. Yukarıda ele alınan haber başlığı ve haber girişleri çoğunlukla ana olay hakkında bilgi vermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi konu itibarıyla incelenen haber metinlerinde ana olaylar 15 Temmuz darbe girişimi sırasında ve sonrasında yaşananlar ile darbe girişiminden 9 ay sonra Türkiye’de Anayasal değişime neden olacak Başkanlık sistemine geçiş referandumudur.

Bu doğrultuda incelendiğinde, haber başlıkları ve haber girişlerinin ana olayın ne olduğu ile ilgili fikir verdiği tespit edilmiştir.

Örnekler,

Haber başlığı: Thousands of teachers sacked as Erdogan’s power grab intensifies (Erdogan’ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinden kovuldu), The Daily Telegraph, 20.07.2017

Haber girişi: Turkey’s post coup crackdown took a sinister turn yesterday after tens of thousands of teachers were fired and all the country’s university deans were told they face suspension. Türkiye’de darbe sonrası alınan sıkı önlemler, dün, on binlerce öğretmenin işlerinden atılması ve ülke genelinde görev yapan tüm dekanların görevlerinden uzaklaştırılacakları kararıyla kötü bir hal aldı)

Haber başlığı: Turkey fires 1,700 military officers and closes dozens of media groups after attempted coup (Türkiye, darbe girişiminden sonra 1700 subayı işten attı ve çok sayıda medya kuruluşunu kapattı), The Independent, 28.07.2016

Haber girişi: Generals and admirals include those dismissed from the military and 45 newspapers, 16 television stations and 23 radio stations have been ordered to

close(Ordudan atılanlar arasında generaller ve amiraller de var. 45 gazete, 16 TV kanalı, 23 radyo istasyonunun kapatılması talimatı verildi.)

Haber başlığı: Erdogan gags media and axes generals (Erdoğan gazetecileri susturuyor ve generalleri kovuyor), The Times, 28.07.2016

Haber girişi: Turkish authorities hunt down 45 newspapers and dozens of other media outlets yesterday and sacked 1700 military officers (Türk yetkililer dün, 45 gazeteyi ve onlarca medya kuruluşunu kapattı. 1700 ordu çalışanını işten çıkardı)

Haber başlığı: Erdogan claims victory in Turkey's referendum/ (Tek kişilik gösteri... Erdoğan Türkiye referandumunda zaferini ilan etti), The Economist, 18.04.2017

Haber girişi: Turks vote “yes” to a constitutional overhaul by a narrow margin (Türkler çok az bir farkla anayasal değişime “evet” dedi)

Haber başlığı: Erdogan gets backing to strengthen his autocratic grip on Turkey (Erdoğan, Türkiye üzerindeki otokratik hâkimiyetini güçlendirme yönünde destek aldı), The Guardian, 16.04.2017

Haber girişi: The Turkish President has been handed the chance to declare himself as the only fit protector of a besieged state and its vulnerable people. (Erdoğan’a kuşatılmış bir ülke ve onun korunmasız halkının tek uygun koruyucusu olarak ilan etme şansı verildi.)

Örneklerden de anlaşılacağı gibi İngiltere basınında incelenen haber metinlerinde İngiltere de tıpkı ABD gibi darbe ve başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberleri son derece ideolojik bir şekilde kaleme almıştır. Sadece başlık ve haber girişlerini okuyan biri, Türkiye’de otokratik yönetim şeklinin hâkim olduğunu, ülkenin diktatörlüğe sürüklendiğini, tek adam siyaseti güdüldüğünü, darbenin bir fırsata dönüştürülerek binlerce kişinin işten atılması için bir fırsat gibi kullanıldığını, medyanın susturulduğunu, gözaltına alınanların işkenceye ve kötü muameleye maruz kaldığını, darbe girişiminden sorumlu tutulan Fethullah Gülen’in ise kendi halinde masum bir din adamı olduğunu ve darbenin bir kurgudan ibaret olduğunu düşünebilir. Daha önce de belirtildiği gibi yaratılan bu bakış açısı Türkiye’ye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’a karşı bir tavır alış anlamına geldiğinden İngiliz basınında ideolojik üretim yapıldığı söylenebilir.

Ardalan ve bağlam bilgisi

Ardalan ve bağlam bilgisi bakımından İngiliz basınında çıkan haber metinleri incelendiğinde çoğunlukla ardalan ve bağlam bilgisine yer verilmediği, ancak birkaç tane de olsa yaşanan olayların arka planına ilişkin bilgi veren haber metinleri tespit edilmiştir. Örneğin, The Times, 17.07.2016 tarihli *Modernity's First Mistake was to take on religion in the July heat* (Modernitenin İlk Hatası Dinle Temmuz Sıcığında Boy Ölçüşmekti) başlıklı haberde 1909 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun iflas ettiği, Arapların isyan başlattığı ve ekonomik anlamda yabancılara borçlu olduğu bir ortamda ordu sayesinde ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ülkenin bağımsızlaştığı ve saygın bir ülke hâline geldiğinden bahsedilerek 1940'lı, 50'li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin geçtiği aşamalar özetlenmiş, 1960 yılında gerçekleşen ilk askerî darbe sonrasında gerçekleşen olayları sıralamış, günümüz Türkiye'sindeki mevcut duruma değinmiştir.

Financial Times ise 17.07.2016 tarihli *This failed coup casts a shadow over Turkey* (Başarısız darbe Türkiye'nin üzerine gölge düşürdü) başlıklı haberde Fethullah Gülen ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ilişkisinin arka planına ışık tutmuştur. Gazetede belirtildiğine göre, Gülen'in hizmet ağı haber tarihinden 15 yıl önce AKP'nin iktidara gelmesine yardım etmiş, ancak Gülen Erdoğan'ın "otokratik" eğilimine yönelik eleştirel bir tavır sergilemeye başlayınca araları açılmaya başlamış, 2013'te Erdoğan'ın İstanbul'da yaşanan Gezi Parkı gösterilerine yönelik sert tutumuna karşı çıkan Gülen'in aynı yılın sonunda Erdoğan'ın bakanlarının ve aile fertlerinin isimlerinin de karıştığı iddiasında bulunduğu yolsuzlukla ilgili video ve ses görüntülerinin yayınlanmasından sorumlu tutulmasıyla Gülen'e yakın olduğu bilinen yüzlerce hâkim, polis ve gazeteci tutuklanmıştır. Erdoğan'ın 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ve 2015 yılında yapılan iki seçimi kazanması Erdoğan'ın bu ikili mücadelede başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Neticede yaşanan darbe girişimi de Gülencilerin duyduğu öfkeden kaynaklanmıştır.

The Times, 17.04.2017 tarihli *"Uneasy Lies the Head (Büyük Başın Derdi)"* başlıklı haberde Başkanlık sistemine geçilmesiyle birlikte gerçekleşecek değişikliklere değinerek, bu değişiklikler sayesinde 12 yıl görevde kalma olanağına kavuşacak olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın görev süresi boyunca yaptıklarından bahsetmiş, yıllar içinde genişleyen yetkilerini daha despot bir şekilde kullanmaya başladığını yapılan referandumun tüm bu gelişmelerin zirvesi ve somut örneği olduğundan bahsetmiştir.

Görüldüğü üzere olayların arka planı verilmiş olsa da, anlatım gazetenin ve gazetecinin ideolojisi doğrultusundadır.

Yorum (haber kaynakları ve olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar)

İnal’a göre haber metni, her zaman metin içinde metin, konuşma içinde konuşmadır. Kaynak kişi ve kurumların konuşmaları haber dili içinde ya doğrudan ya dolaylı alıntılarla veya alıntıyla alakalı hiçbir ipucu olmaksızın aktarılır (1996, s.52). Okunan, izlenen, dinlenen haberlerin en önemli özelliklerinden biri, alıntılanmış konuşmalardan oluşuyor olmalarıdır. Bu da haberin söyleminde ideolojik üretim ve yeniden üretime neden olmaktadır (Özer, 2008, s. 414).

Yazılı basında ve radyo/televizyonda haberlerin ortak özelliği “alıntılanmış konuşmalardan” oluşuyor olmasıdır. Bu özellik, haberin egemen söylemlerin yeniden kurulduğu gibi metin olduğu olgusunun bir yansımasıdır. Yazılı basında doğrudan alıntılar tırnak işaretleri içinde verilirken, dolaylı alıntılar tırnak işaretinin kullanılmadığı cümlelerle verilir, örtük alıntılar ise alıntılanan önerme veya sözcüğün metnin “kendi” sesine dönüştüğü biçimde verilir (İnal, 1996, s.101).

Çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde haber kaynakları olarak devlet yetkilileri ve bazen de “ismini vermek istemeyen bir vatandaş” gibi teyidi zor kaynakları kullandığı tespit edilmiştir. Bu noktada ideolojik davranıldığını söylemek mümkündür. Zira okuyucuda, o kişilerin isimlerini verdikleri takdirde bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalacakları izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Bu durum, Türkiye’de korkunun egemen olduğu, kişi hak ve hürriyetlerinin kısıtlandığı algısı yaratmaktadır.

Örneğin,

Financial Times, 20.07.2016- Erdogan’s opponents fear paying price of failed coup (Erdoğan’a muhalif çevreler başarısız darbenin bedelini ödemekten korkuyorlar)

As the news anchor read out the coup plotters’ manifesto, Cezmi felt a pang of excitement-the ruling Islamist-rooted party he despised would be overthrown. But he quickly realised what that meant he would be supporting: a decades-old history of military interventions that brutalised every part of Turkey’s political spectrum. “I don’t want to

lie...the logical side was of my head was saying,” ‘It’s not right’. But the sentences in the manifesto about fighting corruption, protecting individual rights and secularism-it thrilled me,” said the shaggy haired, blue-eyed student, who asked not to use his full name for his safety.

(Haber sunucusu darbeyi düzenleyenlerin açıklamasını okurken Cezmi heyecandan içi içine sığmıyordu: Nefret ettiği iktidardaki İslamcı parti indirilebilirdi. Ancak desteklediği şeyin ne demek olduğunu hemen idrak etti: Onlarca yıllık ordu müdahâlesinin yaşattığı gaddarlık Türkiye’yi siyasi spektrumunun her kademesini etkilemiş. İsmi vermek istemeyen kabarık saçlı, mavi gözlü bir öğrenci: “Yalan söylemeyeceğim...Mantığım ‘Bu doğru değil’ diyordu. Ancak manifestoda ifade edilen yolsuzlukla mücadele, kişinin haklarının ve laikliğin korunması gibi ifadeler beni heyecanlandırdı.

The Daily Telegraph, 20.07.2016- Thousands of teachers sacked as Erdogan’s power grab intensifies (Erdoğan’ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinde kovuldu).

An adviser to Mr. Yildirim said: “The focus tomorrow will be on how we can deal with the Gulenist terror organisation in a more effective way. The current way does not work. There are some laws that don’t allow us to deal with this properly and we’ll discuss that”.

(*Başbakan Binali Yıldırım’ın danışmanlarından biri şöyle dedi: “Yarın yapılacak toplantıda Güleni terörist örgütü en etkili biçimde mücadele etmek için ne tür önlemler alınması gerektiği konusuna odaklanacağız. Mevcut yöntemler işe yaramıyor. Mevcut kanunlar önümüzde engel teşkil ediyor ve bunu tartışacağız”*). (Doğrudan alıntı).

The Guardian, 20.07.2016- Turkish purge grows after the failed coup attempt (Başarısız darbe girişiminin ardından Türkiye’de temizlik artıyor).

Human Rights Watch made a similar statement. “While the government has the complete right to hold to account those involved in the coup, the speed and scale of the arrests, including of top judges, suggests a purge rather than a process based on evidence,”

HRW commented. In response, Erdogan’s spokesman, Ibrahim Kalin, said all those arrested had been detained according to laws “enshrined in our constitution and our penal law. There’s nothing exceptional or surprising that several thousand people would be arrested”. (...) Kalin said Turkey was preparing a dossier of evidence for the US in order to request Gulen’s extradition. (...) “On the grounds of suspicion he can easily be extradited,” said Kalin. “If they insist on keeping him then a lot of people here will think he is assisted by the US.”

(İnsan Hakları Gözlemevinden de “Hükümetin, bu darbe girişimine dâhil olan herkesi sorumlu tutma hakkı vardır ancak üst düzey savcılarının da dâhil olduğu tutuklamaların boyutu ve hızı, bunun delile dayalı bir süreçten ziyade tam bir temizlik olduğu izlenimini veriyor” yorumunda bulunuldu. Buna karşılık *Erdoğan’ın Sözcüsü İbrahim Kalın*, tutuklamaların kanunlara uygun olarak “Anayasamıza ve ceza hukuku çerçevesinde” yapıldığını *söyledi.*) (*Dolaylı alıntı*).

(Kalin, Türkiye’nin, Gulen’in iadesini istemek üzere ABD’ye delil dosyası hazırladığını söyledi. (...) Kalın, “Mevcut şüpheler çerçevesinde Gulen kolaylıkla iade edilebilir. Eğer ülkede tutulmaya devam edilirse Türkiye’deki pek çok insan, Gulen’in ABD’den emir aldığını düşünecektir” *dedi.*)(*Doğrudan alıntı*).

Haber metinlerinde darbe girişimine katılmakla suçlanan asker aileleri ve Fethullah Gulen ile yapılan görüşme ile ilgili yorumlara yer verilmiştir. Başlıkla birlikte düşünüldüğünde olay taraflarının doğrudan ve dolaylı alıntıları kullanılarak gazete aslında ideolojik duruşunu sergilemiştir. Türkiye’de korkunun egemen olduğu algısı yaratılmıştır.

Örnekler;

The Times, 25.07.2016- Parents of coup conscripts fear worst at jail gate (Darbeye karışan askerlerin cezaevi kapılarında bekleyen aileleri en kötüsünün olmasından korkuyor).

Sukru Esoglu and his wife, Sukriye, are among those waiting outside Silivri prison. One month ago they sent their eldest son, Kadir, 20, off to his compulsory military service with the loub celebrations that are customary in Turkey. (...) When the mosque woke them

in the early hours of July 16 they heeded the call to go out and resist the military coup. “We are a Turkish nation, and we are republic and we are free,” Mr. Esoglu **said**. “That is why we went out”.

(Şükrü Eşoğlu ve karısı Şükriye de Silivri Cezaevi’nin dışarısında bekleyenlerden. Bundan bir ay önce 20 yaşındaki en büyük oğulları Kadir’in ailesi onu Türkiye’de gelenekselleşmiş olan kutlamalarla zorunlu askerlik görevine göndermiş. (...) 16 Temmuz’un ilk saatlerinde camiden okunan ezanla uyanıp dışarı çıkıp askerî darbeye direnişe katılmışlar. Şükrü Eşoğlu, “Biz Türk milletiyiz, Cumhuriyetiz ve hürüz. Bu yüzden dışarı çıktık” dedi. (Doğrudan alıntı).

They stayed on the streets celebrating and defending President Erdogan until Sunday-when a lawyer called them from Istanbul to say Kadir was in custody.They stuffed their ancient Peugeot with blankets and pillows and drove for 24 hours from Kilis to Silivri. About 1,200 soldiers were released on Saturday but Kadir was not among them. Lawyers for those still detained say they were unable to see the files of evidence against their clients or to speak with them before they appeared in court.

(Kutlama yapmak ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı savunmak için Pazar gününe kadar sokaklarda kalmışlar ancak Pazar günü İstanbul’dan bir avukat arayıp Kadir’in gözaltında olduğunu söylemiş. Nuh nebiden kalma Peugeot’larına battaniyeleri ve yastıkları doldurup Kilis’ten 24 saat boyunca yol yaparak Silivri’ye varmışlar. Cumartesi günü 1200 kadar asker serbest bırakıldı ancak bunların arasında Kadir yoktu. Hâlâ gözaltında tutulanların avukatları, mahkemeye çıkarılmalarından önce müvekkillerine karşı dava dosyalarını göremediklerini ve onlarla konuşamadıklarını söylüyor.)(Dolaylı alıntı).

The Guardian, 26.07.2016- Turkey to arrest 42 journalists in latest crackdown (Türkiye, başarısız darbe ile ilgili olarak 42 gazeteci hakkında tutuklama emri çıkardı).

One of the journalists targeted yesterday is believed to be Fatih Yagmur, an investigative journalist who was fired from his job at the now defunct Radikal Daily in 2014 because of what his editors described as “very intense government pressure”. The newspaper had published reports by him on trucks owned by the Turkish Intelligence Agency (MIT) that transported weapons to Syria via Turkey without knowlede of the

Turkish parliament, a story for which Yagmur was honoured with the EU Investigative Journalism Award 2015. He said that he had left the country after the coup attempt last Friday because he had started to receive a torrent of violent threats via social media. After the publication of his articles on the arms truck he received similar threats. *“I fear for my life, I do not feel safe in Turkey. I do not intend to return before the state of emergency is lifted”, Yagmur said.*

(Dünkü tutuklama emriyle hedef alınan gazetecilerden birinin şu anda kapatılmış bulunan Radikal gazetesinden 2014 yılında editörünün ifadesiyle “hükümetten gelen yoğun baskı” nedeniyle işine son verilen araştırmacı gazeteci Fatih Yağmur olduğu sanılıyor. Gazete, Yağmur’un Türk istihbarat kuruluşuna ait tırların Türk Meclisinden habersiz Türkiye üzerinden Suriye’ye silah gönderdiğine dair haberi yayımlamıştı. Yağmur bu haber nedeniyle 2015 yılı AB Araştırmacı gazetecilik ödülüne layık görülmüştü. Yağmur, Cuma günü darbe girişiminin ardından sosyal medya üzerinden birçok tehdit mesajı aldığı için ölüm tehditleri nedeniyle ülkeden ayrıldığını söyledi. Silah taşıyan tırlarla ilgili yazdığı haberin yayımlanmasının ardından da benzer tehditler almış. Yağmur *“Hayatımdan endişe ediyorum. Türkiye’de güvende hissetmiyorum.” dedi.*

The Guardian, 26.07.2016- Fethullah Gulen: Turkey coup may have been ‘staged’ by Erdogan regime (Fethullah Gülen: Türkiye’deki Darbeyi Erdoğan Rejiminin Kendisi Düzenlemiş Olabilir).

Fethullah Gülen, the reclusive cleric blamed by President Recep Tayyip Erdogan for the failed coup in Turkey, has said the uprising by the members of the country’s military could have been “staged” by the government.

(Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın Türkiye’deki başarısız darbe girişiminden sorumlu tuttuğu münzevi din adamı Fethullah Gülen, ordu mensuplarının gerçekleştirdiği kalkışmanın hükümet tarafından “sahneye konmuş” olabileceğini söyledi). *(Dolaylı anlatım).*

“I don’t believe that the world believes the accusations made by President Erdogan,” Gülen said. “There is a possibility that it could be a staged coup and it could be meant for further accusations (against Gülen and his followers)”(...) Asked by the

Guardian whether he would have returned to Turkey had the coup been succesful, Gülen said: “Indeed, I miss my homeland a lot. But there is another important factor, which is freedom. I am here, away from the political troubles in Turkey and I live with my freedom”.

(*Gülen*, “Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yaptığı suçlamalara dünyanın inandığını sanmıyorum bunun (Gülen ve taraflarına yönelik) daha fazla suçlamalarda bulunmak için yapılmış sahte bir darbe olma ihtimali var” dedi. (...) Guardian tarafından yöneltilen, “Eğer Türkiye’ye dönmüş olsaydı darbe başarılı olur muydu?” şeklindeki soruya ise Gülen, “Esasen ana vatanımı çok özleyorum. Fakat bir başka önemli konu var, özgürlük. Ben burada Türkiye’deki siyasi sorunlardan uzaktayım ve özgürce yaşıyorum.” *şeklinde cevap verdi*).(*Doğrudan alıntı*).

Reuters, 11.04.2017- With media muzled, Turkish “no” voters seek alternative channels (Medyanın Susturulmasıyla Birlikte Türkiye’deki “Hayır” Seçmenleri Farklı Kanallar Arıyor)

“No” supporters have complained of threats and bans from the authorities, and a report by one non-governmental group said television coverage of the “yes” campaign had been ten times more extensive than that of the opposition. “What we want to stress, despite the pessimistic picture, is that ‘no’ is a very important option. Let’s use our right to object,” said Mutlu, whose band, made up of teachers and students from a local university, put their song “One ‘no’ is enough” on video sharing site Youtube.

(“Hayırcılar”, yetkililerin tehditlerinden ve yasaklarından şikâyet ediyor ve bir sivil toplum kuruluşunun yayımladığı rapora göre “evet” kampanyası televizyonda, muhâlefetten 10 kat daha fazla yer alıyor. Şehirdeki üniversitenin öğretim elemanlarından ve öğrencilerinden oluşan müzik grubunun, “Bir ‘hayır’ yeter adlı şarkılarını Youtube’a yükleyen *Mutlu*, “Vurgulamak istediğimiz tek şey, hükümetin karamsar tablosuna rağmen ‘hayır’ın çok önemli bir seçenek olduğu” diyor.) (*Doğrudan alıntı*)

Örneklerden de anlaşıldığı gibi gazeteci, haberin kendi sesi olmadığını, doğrudan alıntılara yer vererek göstermeye çalışarak, haberin doğruluğunu ve inandırıcılığını artırmaya çalışmıştır.

5.2.2.2. Mikro yapı

5.2.2.2.1. Sentaktik çözümleme

Basın dili üzerine yapılan gramatik çalışmalar aynı zamanda gazetecinin veya gazetenin bakış açısını ortaya çıkarabilir. Cümle sentaksı olay aktörlerinin semantik rollerini kelime sırasına, ilişkisel işlevlere (konu, nesne) veya etken veya edilgen formların kullanımına göre ifade eder. “Polis göstericiyi öldürdü” gibi bir başlık polisi ilk sıraya koyar, özne durumuna getirir ve polisin eylemi gerçekleştiren olduğunu ifade eder, “Gösterici polis tarafından öldürüldü” gibi pasif bir cümlede ise polis yine eylemi gerçekleştirendir, ancak bu cümlede “gösterici” ilk sıraya konmuş, özne durumuna getirilmiştir, yani polisten daha önemli bir rol verilmiştir. Son olarak, “Gösterici öldürüldü” gibi bir başlık ise polisin olaydaki rolünü örtük hâle getirir. Aynı zamanda başlık sentaktik olarak da belirsizleşir. Bu başlık göstericinin katil olduğu veya gösterilerin öldürme eylemi ile ilişkilendirildiği bir olayın açıklaması olarak da okunabilir. Gazete sentaksı üzerine yapılan gramatik çalışmaların sonuçlarına göre, elitlerin olumsuz eylemlerinin derecesi sentaktik tercihlerle azaltılarak veya belirsiz hâle getirilerek gerçek gizlenebilir (van Dijk, 1983, s. 31; van Dijk, 1988a, s.11, van Dijk, 2003, s.54-55).

Bu doğrultuda, İngiltere basınında çıkan haber başlıkları ve haber metinleri incelendiğinde özellikle darbe ile ilgili haber başlıklarında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çoğunlukla “özne durumuna” getirildiği, böylelikle yaşanan olaylarda asıl sorumlunun kim olduğunu kesin bir dille belirtmek gibi ideolojik bir yaklaşım sezilmiştir; ancak Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile haber başlıklarında ise yer yer edilgen cümle yapısının tercih edildiği tespit edilmiştir.

Örneğin;

The Daily Telegraph, 22.07.2016- Erdogan’s purges push Turkey into tyranny (Erdoğan’ın yaptığı temizlikler Türkiye’yi tiranlığa sürüklüyor)

The Independent, 17.07.2016- Erdogan is using this failed coup to get rid of the last vestiges of secular Turkey (Erdogan seküler Türkiye’nin son kalıntılarından kurtulmak için başarısız darbe girişimini kullanıyor)

The Times, 28.07.2016- Erdogan gags media and axes generals (Erdoğan, gazetecileri susturuyor ve generalleri kovuyor)

Reuters, 18.04.2017- Observer says 2.5Million Turkish referendum votes could have been manipulated (Gözlemciler: Türkiye’de referandumda 2,5 milyon oy manipüle edilmiş olabilir) (manipüle edenin kim olduğu belirtilmemiş)

Görüldüğü gibi başlıklarda çoğunlukla kesinlik ifadelerine yer verilmiştir. İngiliz basını bu haberlerde, darbe sonrası meydana gelen tasfiyelerle ilgili kesin yargıda bulunarak Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı sorumlu tutan sentaktik bir tercih yapmıştır. Söz konusu haberlerin içerikleri incelendiğinde de oldukça karmaşık ve uzun cümleler tercih edildiği tespit edilmiştir.

Örneğin,

The Daily Telegraph, 22.07.2016- Erdogan’s purges push Turkey into tyranny (Erdoğan’ın yaptığı temizlikler Türkiye’yi tiranlığa sürüklüyor) başlıklı haberin ilk paragrafı şu şekildedir:

The imposition of a three-month state of emergency in Turkey, together with Ankara’s announcement yesterday that it is suspending its participation in the European Convention on Human Rights, will intensify concerns about the increasingly autocratic style of government pursued by President Recep Tayyip Erdogan in the wake of last week’s failed military coup. Having narrowly avoided assassination-at least, according to reports in the Turkish media- after rebel pilots failed to shoot down his presidential jet, Mr Erdogan has lost no time seeking vengeance against those deemed to be his political opponents.

(Erdoğan, Türkiye’de üç aylık olağanüstü hal dayatmasında bulundu. Bu durum, Ankara’nın dün, taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni askıya aldığı yönünde yaptığı açıklamayla birlikte değerlendirildiğinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın giderek otokratikleşen yönetim biçimiyle ilgili var olan endişeler, geçen haftaki başarısız askerî darbenin ardından daha da artacaktır. İsyancı pilotların Cumhurbaşkanlığının uçağını

vuramaması üzerine suikastten zar zor kurtulan Erdoğan, siyasi muhalif olarak gördüğü kişilerden intikam alma konusunda hiç vakit kaybetmedi)

Dikkat edilirse, verilen cümleler oldukça uzun ve karmaşık olmasının yanında yazılı olarak anlatılardan daha fazla önermeye sahiptir. Buna göre, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “askıya alınması”, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “giderek otoriterleşmesi”, suikastten “zar zor” kurtulan Erdoğan'ın “intikam” hırsıyla hareket edeceğinden bahsedilerek olumsuz algı yaratılmaya çalışılmıştır. Erdoğan ile ilgili cümlede etken yapı kullanılarak yaşanan darbe girişiminden sonra gerçekleşen olayların esas sorumlusu olarak açıkça Cumhurbaşkanı Erdoğan gösterilmek istenmiştir.

Eylemlerin etken veya edilgen yapıyla verilmesinin ardında ideolojik sebepler yatmaktadır. Olumsuz eylemlerin sahipleri yetkililer olduğunda bu eylemleri gizleme eğilimi doğar ve bu sebeple de edilgen cümleler kullanılır. Bazı durumlarda eylemi gerçekleştiren belli olsa da edilgen yapı kullanılarak eylemi gerçekleştiren önemsizleştirilmeye çalışılarak ideolojik üretim yapılsa da aşağıdaki örneklerde olduğu gibi eylemi gerçekleştirenden çok söz konusu eylemin gerçekleşmiş olmasının daha önemli olduğu vurgulanabilir.

Örneğin,

The Daily Telegraph, 20.07.2016- Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies (Erdoğan'ın iktidarı güçlenirken binlerce öğretmen işlerinden kovuldu)

Turkey's post coup crackdown took a sinister turn yesterday after tens of thousands of teachers *were fired* and all the country's university deans *were told* they faced suspension. The licences of 21,000 staff working in private schools were revoked, more than 15,000 employees at the education ministry *were sacked*)

(Türkiye'de darbe sonrası alınan sıkı önlemler, dün, on binlerce öğretmenin *işlerinden atılması* ve ülke genelinde görev yapan tüm dekanların *görevlerinden uzaklaştırılacakları* kararıyla kötü bir hal aldı. Özel okullarda çalışan 21 bin kişinin

lisansları *iptal edildi*. Eğitim Bakanlığına bağlı çalışan 15 binden fazla kişi *işlerinden atıldı*.)

The Independent, 17.07.2016- Erdogan is using this failed coup to get rid of the last vestiges of secular Turkey (Erdoğan, Seküler Türkiye'nin Son Kalıntılarından Kurtulmak İçin Başarısız Darbe Girişimini Kullanıyor)

On Sunday, Erdogan attended the funeral of the elder brother of his chief adviser, Mustafa Varank. Varank's older brother, Dr Ilhan Varank, studied at Ohio State University, and was the chairman of Computer and Technology Education Department at Istanbul's Yildiz Technical University, according to Anadolu Agency (AA). It says that 45-year-old *was shot at and killed* as he demonstrated in front of the Istanbul Municipality building on the night of the coup, 15 July. Another name close to Erdogan, Erol Olcak, *was shot and killed* along with his 16-year-old son at the Bosphorus Bridge, local media reported. Having met the president many years ago when they both belonged to the same Islamic party known as Prosperity Part, Olcak became a prominent name in AKP's media and publicity campaigns since the party was founded in 2001. Olcak and his son were at the Bosphorus Bridge to protest the coup attempt when they *were shot by soldiers*.

(Erdoğan, Pazar günü, Başdanışmanı Mustafa Varank'ın ağabeyi İlhan'ın cenaze törenine katıldı. Varank, Ohio Devlet Üniversitesinde okumuştı ve Yıldız Teknik Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü Başkanıydı. 45 yaşındaki hocanın 15 Temmuz akşamı İstanbul Büyükşehir Belediyesi binası önünde yaptığı *protesto sırasında vurularak öldürüldüğü söyleniyor*. Erol Olçak da 16 yaşındaki oğlu ile birlikte Boğaz Köprüsü'nde vurularak öldürüldü. O da Erdoğan'a yakın bir isimdi. İkisi de eskiden Refah Partiliydi. Olçak, AKP medya ve reklam kampanyalarının önde gelen isimlerinden biriydi. Olçak ve oğlu protesto için köprüdeydiler ve *askerlerce vuruldular*.)

The Times, 28.04.2017- Erdogan in purge of 14,000 police (Erdoğan 14 bin polisi tasfiye ediyor)

Dozens of Kurdish media channels are among the 149 news organisations shut down, most accused of propagandising for the banned PKK. However, some appear to have been targeted because they were broadcasting footage of the conflict between the

PKK and security forces in eastern Turkey. Refik Tekin, formerly a cameraman with the İMC television channel, *was shot by Turkish security forces* as he filmed civilians trying to reach a hospital in Cizre, eastern Turkey

(Kapatılan 149 haber kuruluşu arasında onlarca Kürt medya kanalı bulunuyor ve çoğu yasa dışı PKK için propaganda yapmakla suçlanıyor. Fakat bazıları Türkiye'nin güneyinde PKK ile güvenlik güçleri arasındaki çatışmaların görüntülerini yayımladıkları için hedef alınmış görünüyor. Daha önce İMC TV kanalının kameramanı olan Refik Tekin, Türkiye'nin doğusundaki Cizre'e hastaneye ulaşmaya çalışan sivillerin görüntülerini çekerken Türk güvenlik güçlerince vuruldu. Görüntü internette yayıldı ve İMC dokuz ay sonra kapatıldı.)

Örneklerde görüldüğü gibi olumsuz eylemlerin sahipleri yetkililer olduğunda bu eylemleri gizleme eğiliminin doğduğu ve bu sebeple de edilgen cümleler kullanıldığı dikkati çekmektedir. Dikkat edilirse haber metninde tasfiyeler kapsamında görevden uzaklaştırılan kişilerden bahsedilirken altı çizilen detay, kimin bu kişileri işten attığından ziyade bu kişilerin işten atılmasıdır. Diğer taraftan Olçak ve oğlunun öldürülmesi ön plana çıkarılarak askerlerin sivil halka ateş açması önemsizleştirilmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde, yasadışı propaganda yapmakla suçlanan İMC TV kanalının kameramanının da güvenlik güçlerince vurulması önemsizleştirilmiş gibi gözükse de ideolojik açıdan bakıldığında bir önceki cümleden anlaşılacağı gibi görevini yapan bir kameramanın vurulduğu algısı yaratılmak istenmiştir.

The Guardian, 26.07.2016- It's the will of the Turkish people, Erdogan says. But which people? (Erdogan, Türk Halkının İradesi Diyor Ama Hangi Halkın?)

Meanwhile a massive purge is under way, with more than 60,000 civil servants sacked from the military, the judiciary, the police and the universities. Schools, nongovernmental organisations and newspapers *are being shut down*. Along with civil rights, the European Convention on Human Rights *has been suspended*. More than 10,000 people *have been detained* and many *tortured*.

(Öte yandan yapılan büyük çaplı temizlik kapsamında 60 binden fazla devlet memuru, ordu, yargı, emniyet ve üniversitelerden *atıldı*. Okullar, STK'lar ve gazeteler

kapatılıyor. Sivil hakların yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi askıya alındı. 10 binden fazla kişi gözaltına alındı ve kimi bağımsız kuruluşlara göre bunların çoğuna işkence yapıldı).

The Guardian, 22.07.2016- Erdogan's response to a coup begins to look like a counter-coup (Erdoğan'ın darbeye cevabı karşı darbe gibi görünmeye başladı)

In the name of ridding institutions of the “virus” of conspiracy, many thousands of government officials *have been arrested, suspended or sacked*, including two of the 11-member constitutional court, other judges, provincial governors, university staff and teachers.

(Devlet kurumlarını darbecilerin “virüsünden” arındırma adına binlerce devlet yetkilisi *tutuklandı, işten uzaklaştırıldı veya atıldı*. Bunlar arasında 11 üyeli Anayasa Mahkemesinin iki üyesi de var. Yine bununla birlikte başka yargı mensupları, valiler, üniversite personeli ve öğretmenler de vardı.)

The Economist, 15.04.2017- The legacy of an attempted coup in Turkey (Cesur Türkiye: Türkiye'deki Bir Darbe Girişiminin Mirası)

To legitimise President Recep Tayyip Erdogan's draconian policies and to boost his attempt to bolster his Powers through a new constiution, the memory and trauma of the coup *have been nourished, politicised and consecrated*.

(Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın acımasız politikalarına meşruluk kazandırmak ve yeni bir anayasayla yetkilerini artırma girişimini desteklemek amacıyla, darbenin belleklerdeki yeri ve yaşanan travma *beslendi, siyasallaştırıldı ve kutsallaştırıldı*.)

The Times, 20.07.2016-Erdoğan'ın İktidarı Ele Geçirmesi Türkiye'yi Zayıflatıyor (Erdoğan'ın İktidarı Ele Geçirmesi Türkiye'yi Zayıflatıyor)

Thousands of police officers, judges, prosecutors and civil servants *have been fired or imprisoned* in the past two and a half years.

(Son 2,5 yılda binlerce polis memuru, savcı ve devlet memuru *işten atıldı veya hapsedildi.*)

Financial Times, 17.04.2017- A Bitter Victory for Turkey's New Sultan
(Türkiye'nin Yeni Sultanı İçin Acı Bir Haber)

Turkey's path to the West has always been difficult, but *hope* survived decades of setbacks. Now it *has been extinguished*.

(Türkiye'nin Batı'ya uzanan yolu her zaman zor oldu ancak onlarca yıl süren zorluklara rağmen umut hayatta kaldı artık bu *umut söndürülüyor.*)

Çalışmada daha önce bahsedildiği gibi Batı literatüründe haber sentaksında suçluların ve göstericilerin olumsuz eylemleri etken yapıda verilirken, devlet yetkililerinin tüm eylemleri edilgen yapıda verilmektedir. Ancak bu örneklerde edilgen cümle tercihi ile çoğunlukla darbe sonrasında devlet kurumlarında yürütülen temizlik operasyonlarını temel alarak asıl dikkat kamu görevinden atılan, görevden uzaklaştırılan, tutuklanan kişi sayılarına ve unvanlarına çekilmektedir. Burada olumsuz eylemlerin sahipleri devlet yetkilileri olduğundan, bu eylemleri belirsizleştirme, gizleme ve önemsizleştirmekten ziyade Türkiye'de anti-demokratik bir yönetim anlayışının olduğuna dair bir algı yaratılmak istenmektedir.

Diğer taraftan daha önce van Dijk'in belirttiği gibi ideolojiler açık bir şekilde ifade edilebilir ve kolayca fark edilebilirler. Bu durumda etken cümleler ön plana çıkar. Buna göre çalışma kapsamına alınan gazete haberlerinde öne çıkan etken cümle yapısındaki haber başlıkları ve haber metinlerine şu örnekler verilebilir:

The Daily Telegraph, 22.07.2016- Erdogan purges push Turkey into tyranny
(Erdoğan'ın Yaptığı Temizlikler Türkiye'yi Tiranlığa Sürüklüyor)

Having narrowly avoided assassination after rebel pilots failed to shoot down his presidential jet, *Mr. Erdogan has lost no time seeking vengeance* against those deemed to be his political opponents.

(İsyancı pilotların Cumhurbaşkanlığının uçağını vuramaması üzerine suikastten zar zor kurtulan *Erdoğan*, siyasi muhalif olarak gördüğü kişilerden *intikam alma konusunda hiç vakit kaybetmedi.*)

The Independent, 28.07.2016- Turkey fires 1,700 military officers and closes dozens of media groups' after attempted coup (Türkiye darbe girişiminden sonra "1700 subayı işten attı ve çok sayıda medya kuruluşunu kapattı)

On Monday, *Turkish Airlines said it fired 211 employees over their links to the Islamic transnational Gülen movement.*

(*Türk Hava Yolları, pazartesi günü 211 çalışanını Gülençi diye işten çıkardı.*)

The Times, 20.07.2016-Erdogan's Power Grab Leaves Turkey Weaker(Erdoğan'ın İktidarı Ele Geçirmesi Türkiye'yi Zayıflatıyor)

Ever since Mr Gulen's followers declared war on Mr Erdogan with anti-corruption investigations targeting his inner circle that were made public in 2013, *the president has laid waste to the institutions of the state* in his attempt to root out the Gulenists.

(2013 yılında kamuoyuna açıklanan ve Erdoğan'ın yakın çevresini hedef alan yolsuzluk soruşturmalarıyla Gülen'in takipçilerinin Erdoğan'a karşı savaş açmalarından bu yana *Cumhurbaşkanı*, Gülencilerin kökünü kazıma çabasında *devlet kurumlarını tarumar ediyor.*)

The Times, 21.07.2016- Turkey's Tragedy (Türkiye'nin Trajedisi)

The government has repeatedly clipped the rights of secular Muslims who wish to drink

(*Hükümet defalarca kez içki içmek isteyen laik Müslümanların haklarını kırdı*)

The Economist, 13.04.2017- Turkey is sliding into dictatorship (Türkiye diktatörlüğe sürükleniyor)

Recep Tayyip Erdogan is carrying out the harshest crack down in decades

(Recep Tayyip Erdoğan onlarca yılın en şiddetli baskısını uyguluyor.)

Genelde etken yapıyla verilen cümleler, öznesine haklılık, sorumluluk ve güç sağlayabilirken bunun tam tersi de olabilmektedir (E. Dağtaş ve Yaylagül, 2008, s.452). Her ne kadar olumsuz eylemlerin sahipleri devlet yetkilileri olduğunda edilgen cümle kullanıldığı görülsede yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi etken cümlelerle öznelere çoğunlukla olumsuz anlamda güçlü ve sorumlu olarak gösterilmektedir.

Sözcük seçimi

İngiliz basınında darbe girişimi ile ilgili haber metinlerinde tercih edilen sözcükler olaylara bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, darbe ile ilgili haber metinlerinin çoğunda Cumhurbaşkanı Erdoğan “Sultan”, “otoriter lider”, ifadeleri ile tanımlanmıştır, bunu vurgulamak amacıyla kullanılan cümlelerde tercih edilen fiiller de otoriterliğinin göstergesi niteliğindedir. Örneğin, The Guardian, 26.07.2016- It’s the will of the Turkish people, Erdogan says. But which people? (Erdoğan Türk Halkının İradesi Diyor Ama Hangi Halkın?) başlıklı haberdeki cümlelerden birinde geçen “buyurdu” ifadesi dikkat çekicidir: “According to Erdogan, the people who come out are manifesting a singular “national will”, which he, as the commander-in-chief, embodies. “Do not leave the squares until a further order”, he *commands* “his” nation. (Erdoğan’a göre dışarı çıkan insanlar bir bütün olarak “millî iradeyi” gösteriyor ki onların Başkomutanı olarak bu iradeyi vücuda getiren de kendisi. “Kendi” milletine, “ikinci bir emre kadar meydanları terk etmeyin” diye *buyurdu*).

Haber metinlerinde kullanılan sözcüklerin tesadüfen seçilmediği haber metni okunduğunda okuyucuda olumsuz bir etki yaratmasından anlaşılmaktadır. Örneğin, **The Daily Telegraph**, 22.07.2016 tarihli Erdogan purges push Turkey into tyranny (Erdoğan’ın yaptığı temizlikler Türkiye’yi tiranlığa sürüklüyor) başlıklı haberde kullanılan “tiranlık” ifadesi daha metin okunmadan okuyucuda olumsuz algı yaratmaktadır. Öte yandan, metinde geçen “the imposition of a state of emergency/olağanüstü hal dayatması”, “*autocratic style of government/otokriterleşen yönetim biçimi*”, “*vengeance/intikam alma*”, “*Mao-style purge of political opponents/siyasi muhaliflerin Mao tarzında temizlenmesi*” gibi ifadeler de başlıkla yaratılan olumsuz algıyı pekiştirmektedir ve bu sözcüklerin rastlantısal olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, Financial Times, 17.07.2016 tarihli Erdogan supporters call for blood (Erdoğan Destekçileri Kan İstiyor) başlıklı haberde kullandığı “kan istiyor” ifadesiyle ideolojik tutumunu göstermiş, başlıktan

da anlaşılacağı gibi Cumhurbaşkanı Erdoğan destekçileri hakkında olumsuz algı yaratılmıştır.

Benzer şekilde yine **The Daily Telegraph**, 25.07.2016 tarihli Turkish coup detainees ‘tortured by captors’(Türk darbe tutukluları ‘işkence gördü’) başlıklı haber de sözcük tercihi bakımından manidardır. “Captor” sözcüğü esir alan, tutsak eden anlamına gelmektedir ve dolayısıyla okuyucuya sanki tutuklananların masum olduğu ima edilmektedir, ancak burada dikkati çeken başka bir unsur ise bu sözcüğün çevirisinde karşımıza çıkmaktadır. Çeviride tercih edilen sözcüklerin belli bir ideoloji çerçevesinde seçildiği göz önünde bulundurulduğunda söz konusu haber başlığının Türkçeye çevirisinin daha farklı ifade edildiği tespit edilmiştir. Şöyle ki, orijinal metin kaynak metne tamamen sadık kalarak çevrilecek olsa, bu durumda çevirisi “Türk darbe tutuklularına ‘esir alanlar tarafından’ işkence edildi” şeklinde olacakken Türkçe çeviride “Türk darbe tutukluları ‘işkence gördü’ ”ifadesi kullanılarak orijinal başlıkta ima yoluyla suçlanan kişiler belirsizleştirilmiştir. Bu durum hâliyle Türk basınının bakış açısı ile İngiliz basınınınkinin farkını ortaya çıkarmaktadır. İngiliz basını tutuklananların “masum olduğu” algısı yaratmak isterken Türk basını aynı kanaatte olmadığını çeviri tercihiyle göstermiştir.

İngiliz basınının ideolojik yaklaşımına darbeyi kumanda etmekle suçlanan Fethullah Gülen için kullandığı sözcükler de örnek verilebilir. Çoğunlukla “the reclusive cleric/münzevi din adamı” gibi ifadelerle masum olduğu algısı yaratılarak bu algı **The Guardian**, 16.07.2016 tarihli “Fethullah Gulen: Turkey coup may have been ‘staged’ by Erdogan regime” (Fethullah Gülen: Türkiye’deki Darbeyi Erdoğan Rejiminin Kendisi Düzenlemiş Olabilir) başlıklı haberde kullanılan “The last time *the reclusive leader* spoke live to international press was in 2014. He rarely leaves the Golden Generation Worship and Retreat Center complex, where his movement offers religious instruction, and *he is in fragile health*. Before the interview on Saturday he was attended to by *a stethoscope-carrying physician, who measured his blood pressure* (Münzevi lider uluslararası basına canlı olarak en son 2014’te konuşmuştu. Gülen, hareketinin din dersleri verdiği Altın Nesil İbadet ve İnziva Merkezini çok ender olarak terk ediyor ve *sağlığı oldukça hassas durumda*. Cumartesi günü mülakattan önce *stetoskoplu bir doktor geldi ve tansiyonunu ölçtü*)” gibi ifadelerle pekiştirilmiştir. Benzer şekilde, **Financial Times**, 16.07.2016 tarihli Gulen turns coup accusations on Erdogan (Gülen darbe suçlamalarını Erdoğan’a yöneltti) başlıklı haberde de Fethullah Gülen yine mazlum gösterilmeye çalışılmış, kendisinden

bahsederken kullanılan “bitkin hâldeki Gülen” ifadesi Mr Gulen, who is aged 77, was *visibly weak. He suffers from diabetes and heart disease*, according to his doctor. The preacher, who has been living in *self imposed exile* in Pennsylvania since 1999, lives in *modest* conditions despite the vast expanse of the complex (77 yaşındaki Gülen’in *hâlsizliği* gözlerden kaçmadı. Doktorunun dediğine göre kendisi *hem diyabet hem de kalp hastalığından muzdaripmiş*. 1999’dan bu yana kendi isteğiyle yurdundan uzakta Pennsylvania’da yaşayan din adamı, konutunun bulunduğu geniş araziye rağmen çok *mütevazı* şartlarda hayatını sürdürüyor) cümleleriyle desteklenerek imkânı olmasına rağmen oldukça mütevazı şartlarda yaşayan âdeta dünyevi hırslarından arınmış bitkin, hâlsiz ve yaşlı bir adamın darbe ile hiçbir ilişkisinin olamayacağı ima edilmiştir.

The Sunday Telegraph gazetesinin 17.07.2016 tarihli You thought Erdogan was bad before? The worst is yet to come (Daha Önce Erdoğan’ın Kötü Olduğunu mu Düşünüyordunuz? Daha Kötü Hâlini Henüz Görmediniz) başlıklı haberinde de yine Gülen “acharismatic preacher possessing a huge following/geniş bir takipçi kitlesi bulunan karizmatik din adamı” olarak tanımlanırken Cumhurbaşkanı Erdoğan “vengeful, irascible, authoritarian, obdurate/kinci, kolay sinirlenen, otoriter, katı yürekli” özelliklerine sahip bir lider olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde **The Times**, 18.07.2016 tarihli Better the Devil (Bildiğin Şeytan Bilmediğinden Daha İyidir) başlıklı haberde yine Cumhurbaşkanı Erdoğan için benzer tabirleri kullanarak onu “vengeful, isolated and unpredictable leader with an adamant grip on the most important state in the Middle East/Orta Doğu’nun en önemli ülkesi üzerindeki kontrolü sarsılmaz, intikam isteyen, izole ve tahmin edilemez bir lider” olarak tanımlamıştır.

Darbe girişiminin ardından gerçekleşen tasfiyelerle ilgili ise İngiliz basını tıpkı ABD basınında olduğu gibi **The Economist**, 23.07.2016 tarihli Erdogan’s Revenge (Erdoğan’ın İntikamı) başlıklı haberde, **The Times**, 21.07.2016 tarihli Turkey’s Tragedy (Türkiye’nin Trajedisi) başlıklı haberde gibi “paranoya ve “intikam” arzusuyla hareket eden Erdoğan’ın adeta “cadı avı” başlattığını ifade ederek yine okuyucuda olumsuz algı yaratacak yorumlarda bulunmuş ve aslında “cadı avı” ifadesiyle darbe girişimine kalkıştığı iddiasıyla tutuklananların mağdur edildikleri ima edilmiştir.

Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili İngiliz basınında çıkan haberlerde de yine benzer tutum devam etmiş, örneğin **The Economist**, 13.04.2017 tarihli Turkey is

slidingintodictatorship (Türkiye Diktatörlüğe Sürükleniyor) başlıklı haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan “the country would end up with a 21st century sultan minimally curbed by parliament. A yes would condemn Turkey to the elected dictatorship of President Erdogan/ülke parlamento tarafından engellenemeyen bir 21. yüzyıl sultanıyla karşı karşıya olacak. Evet çıkması, Türkiye’yi Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın seçilmiş diktatörlüğüne mahkum edecek” ifadesiyle yine Erdoğan’ı “diktatör” ve “sultan” ifadeleriyle tanımlamıştır. Benzer şekilde **Financial Times**, 17.04.2017 tarihli A bitter victory for Turkey’s new sultan (Türkiye’nin Yeni Sultanı İçin Acı Bir Zafer) başlıklı haberde yine “sultan” ifadesini kullanmıştır. Erdoğan’ın “otokratik” yönetim anlayışı için ise **The Guardian**, 16.04.2017 tarihli Erdogan gets backing to strengthen his autocratic grip on Turkey (Erdoğan, Türkiye üzerindeki otokratik hâkimiyetini güçlendirme yönünde destek aldı) başlığını atarak yine tek adam yönetimi ve diktatörlük vurgusu yapmıştır.

Benzer şekilde **The Economist**, 18.04.2017- *One man show...Erdogan claims victory in Turkey’s referendum (Tek kişilik gösteri...Erdoğan Türkiye Referandumunda Zaferini İlan Etti)* başlıklı haberin daha başlığında “tek kişilik gösteri” ifadesiyle başkanlık sistemine geçiş referandumundan “evet” oylarının fazla çıkmasıyla “tek adam rejiminin” başlayacağını ifade etmek istemiştir.

The Independent, 17.04.2017 tarihli- Under Erdogan, Turkey has receded from the democratic world (Erdoğan Yönetiminde Türkiye Demokratik Dünyadan Uzaklaşıyor) haber başlığından anlaşılacağı gibi yine Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Türkiye’yi demokratik olmaktan uzaklaştırdığı belirtilmiş, haber metninde “That is itself a *tragedy* for the Turkish people. It might be mitigated if there were much confidence that the President was the right *strongman* to stabilise his country at home and abroad”(Bu bizzat Türk halkı için bir *trajedi*. Şayet Cumhurbaşkanı’nın ülkesini hem içeride hem de dışarıda istikrara kavuşturacak doğru diktatör olduğuna dair çokça güven olsaydı bu durum yatıştırılabilirdi) cümlesinde geçen “*trajedi*”, “*diktatör*” ifadeleriyle Türkiye’nin geleceği hakkında olumsuz bir algı yaratılmaktadır. **The Independent** 18.04.2017 tarihli Erdogan’s referendum on absolute power means the European dream is over for Turkey (Erdoğan’ın Mutlak Güç Üzerine Yapılan Referandumu Türkiye İçin Avrupa Hayalinin Bittiği Anlamına Geliyor) haberde de Türkiye ile ilgili olumsuz gelecek algısını sürdürmeye devam etmiş, haber metninde geçen “Ak Saray, the residence of Recep Tayyip Erdogan, is a complex of around 1,100 rooms in acres of hillside over Ankara. It is not garish or

tasteless, like some of Saddam Hussein's architectural monstrosities were, but then Turkey's President's sees himself not as just *another Kalashnikov-wielding strongman, but heir to the legacy of Ottoman sultans*" (Recep Tayyip Erdoğan'ın ikametgahı olan Ak Saray, Ankara sırtlarında yer alan 1,100 odalı bir kompleks. Saddam Hüseyin'in bazı mimari ucubeleri gibi zevksiz veya gösterişli değil ancak Türkiye Cumhurbaşkanı, kendini yalnızca *Kalaşnikof tutan diğer bir diktatör olarak değil aynı zamanda Osmanlı sultanlarının mirasının varisi olarak görüyor*) şeklindeki ifadeyle referandum sonucuyla ilgisi olmayan bir detayla habere başlamış ideolojik imada bulunmuş, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Saddam Hüseyin ile benzeterek eli kalaşnikof tutan başka bir diktatör ve Osmanlı sultanlarının mirasının varisi yorumuyla haber söyleminin ideolojik oluşumuna katkı sağlamıştır.

Fowler (1991, s.4)'a göre haberler dünyanın dil içerisindeki temsilidir; çünkü dil göstergebilimsel bir koddur ve değerler yapısını empoze eder. Her zaman aynı olayı farklı bir dille ve söylemle ifade etmek mümkündür. Gazete haberleri, yaşadığımız dünyanın gerçeklerinin aslına uygun bir biçimde yansımaları olmayıp genel anlamda fikirler, inançlar, değerler, teoriler, öneriler ve ideolojilerden oluşmaktadır; çünkü haberlerde kullanılan dil, kendisine yüklenen anlamları hedef kitleye kendisinden bir şeyler katmadan ileten yansız bir araç olmayıp oldukça inşa edici bir araçtır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde haber metinlerinde kullanılan sözcük tercihleri oldukça ideolojiktir.

Haber retoriği

Haber metninin ikna edici olmasını haber retoriği belirler. Haber retoriği ile okuyucu haberin söylemi doğrultusunda yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Bunun için de ikna edici verilere, fotoğraflara, görgü tanıklarının ifadelerine başvurularak haberin inandırıcılığı artırılmaya çalışılmaktadır.

Bu doğrultuda İngiliz basınında darbe girişimi hakkında çıkan haberlerin bir kısmında bu verilere başvurulduğu tespit edilmiştir. Buna göre, The Times, The Independent, The Daily Telegraph, The Guardian gazeteleri darbe girişimi ile ilgili haberlerde darbe girişiminin ardından gerçekleşen tasfiyelerin büyüklüğüne dikkat çekmek, bu konudaki retoriği güçlendirmek için sayısal verilere başvurmuştur. Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerin çoğunda ise sayısal verilere yer

verilmediği tespit edilmiştir. Bu kapsamda sadece **Financial Times** gazetesinin 26.04.2017 tarihli “Referandumun Ardından Türkiye’de Yüzlerce Kişi Gözaltına Alındı” başlıklı haberde “Another 9,103 personnel from Turkey’s police force were suspended on Wednesday, police headquarters in Ankara said in a statement on its web site. (Ankara’daki Emniyet Genel Müdürlüğünün internet sitesinden yapılan açıklamada Çarşamba günü 9.103 kişinin daha açığa alındığını” duyurduğuna yer vermiştir). Verilen sayısal veri yine darbe girişiminin ardından gerçekleşen tasfiyeler ile ilgili olmakla beraber haber ile vurgulanmak istenen Cumhurbaşkanı olarak yetkilerini genişletecek referandumu kazanmasının ardından Recep Tayyip Erdoğan’ın tasfiyeleri artıracak yönünde imada bulunmasıdır.

Örnekler;

The Times, 21.07.2016- Turkey’s Tragedy (Türkiye’nin Trajedisi)

“Turkey’s president is prosecuting a fully fledged witch-hunt. In his paranoia and lust for vengeance after the army’s attempt to seize power he has rounded up a third of his generals together with more than 20,000 teachers, 15,000 civil servants, 8,000 police and 1,000 university deans.”

(Türkiye Cumhurbaşkanı tam bir cadı avı yürütüyor. Ordunun iktidarı ele geçirme girişiminin ardından yaşadığı paranoya ve intikam arzusu içinde Erdoğan generallerinin üçte biriyle 20 binden fazla öğretmeni, 15 bin devlet memurunu, 8 bin polisi ve bin üniversite dekanını gözaltına aldı)

The Times, 28.07.2016- Erdogan gags media and axes generals (Erdoğan, Gazetecileri Susturuyor ve Generalleri Kovuyor)

“Earlier yesterday arrest warrants were issued for 47 journalists from Zaman, a Gulen-linked newspaper that was seized via a court order in March. The decree said that 117 generals, including 30 from the air force, and 32 navy admirals were among the military personnel dishonourably discharged. In all, 15,846 people have been detained since July 15, some 8,113 of whom were formally arrested. The vast majority of those under arrest-some 5,500-are members of the military.”

(Yine dün erken saatlerde Gülenle bağlantısı olan Zaman Gazetesinden 47 gazeteci hakkında tutuklama kararı çıkarıldı. Gülen ile bağlantısı olan Zaman Gazetesi, Mart ayında mahkeme kararıyla ele geçirilmişti. Bu kararnameye göre 30'u hava kuvvetlerinden ve 32'si Deniz Kuvvetlerinden olmak üzere 117 generalin de görevlerine son verildi. 15 Temmuz'dan bu yana toplamda 15.846 kişi gözaltına alındı ve 8.113 kişi resmen tutuklandı. Tutuklanan kişilerin yaklaşık 5.500'ü ordu mensubu kişiler.)

The Independent, 28.07.2016- Turkey 'fires 1,700 military officers and closes dozens of media groups' after attempted coup (Türkiye, Darbe Girişiminden Sonra "1.700 Subayı İşten Attı ve Çok Sayıda Medya Kuruluşunu Kapatı")

"Those discharged on Wednesday included 1,099 officers and 436 junior officers. 87 land army generals, 30 air force generals and 32 admirals have also been dismissed over their alleged links to the attempted coup. (...) Meanwhile, 45 newspapers, 16 television stations, 23 radio stations, three news agencies and 15 magazines have been ordered to close. (...) On Monday, Turkish Airlines said it fired 211 employees over their links to the Islamic transnational Gulen movement."

(Çarşamba günü ordudan atılanların 1,099'u subay ve 436'sı alt rütbeliydi. Kava Kuvvetlerinde 87 general, Hava Kuvvetlerinde 30 general ve 32 amiral darbe girişimiyle bağlantıları olduğu gerekçesiyle ordudan atıldılar. (...) Tam bu sırada 45 gazete, 16 TV kanalı, 23 radyo istasyonu, 3 haber ajansı ve 15 derginin kapatılması talimatı verildi. (...)Yine Türk Hava Yolları, Pazartesi günü 211 çalışanını Gülenli diye işten çıkardı.)

The Daily Telegraph, 20.07.2016- Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies (Erdoğan'ın İktidarı Güçlenirken Binlerce Öğretmen İşlerinden Kovuldu)

"The employees include 9,000 police, 2,745 judges, 8.777 from the Interior Ministry, 1,500 from the finance ministry, 257 staff working at the prime minister's Office, at least 100 from the National Intelligence Agency MIT, 399 from the family and social affairs ministry, and 492 from the religious affairs ministry."

(İşlerinden atılanların arasında; 9 bin polis, 2.745 savcının yanı sıra İçişleri Bakanlığında 8.777, Maliye Bakanlığında 1.500, Başbakanlıktan 257, Millî İstihbarat Teşkilatında en az 100 ve Diyanet İşleri Başkanlığında 492 kişi de bulunuyor.)

The Daily Telegraph, 25.07.2016- Turkish coup detainees ‘tortured by captors’
(Türk Darbe Tutukluları “İşkence Gördü”)

“Since the failed coup, a total of 13,165 people have been detained, President Recep Tayyip Erdogan said. This included 8,838 soldiers, 2,101 judges and prosecutors, 1,485 police officers and 689 civilians. At least 123 generals and admirals have also been jailed.”

(Cumhurbaşkanı Erdoğan, başarısız darbe girişiminin ardından 13.165 kişinin tutuklandığını söyledi. Bu kişiler arasında 8.838 asker, 2.101 hâkim ve savcı, 1.485 polis ve 689 sivil yer alıyor. En az 123 general ve amiral de hapse atıldı.)

The Guardian, 20.07.2016- Turkish purge grows after failed coup attempt
(Başarısız Darbe Girişiminin Ardından Türkiye’de Temizlik Artıyor)

“Yesterday, the government fired more than 15,000 civil servants in the education ministry and teachers, and sacked 257 officials in the prime minister’s office and 492 clerics at the directorate for religious affairs. Additionally, more than 1,500 university deans were asked to resign.”

(Hükümet, dün, 15 binden fazla Millî Eğitim Bakanlığı çalışanının ve öğretmenin, Başbakanlık kadrosundan 257 personelin ve Diyanet İşleri Bakanlığında 492 imamın işine son verdi. Buna ek olarak 1500 dekanın istifası istendi)

Sayısal veriler gazete haberinin inandırıcılığını artırması bakımından önem taşımaktadır. Örneklerde görüldüğü gibi, sayısal veriler haber başlıklarını doğrular niteliktedir. Haberlerde kullanılan veriler çoğunlukla söz konusu kurumların resmi internet sitelerinden ve Anadolu Ajansı’ndan alınmıştır. Ayrıca Türk hükümetini olumsuzlaştırmak için net sayılar verilerek haberin güvenilir olduğu ispatlanmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak Paul Baker, Costas Gabrielatos ve Tony McEnery'nin *Discourse Analysis and Media Attitudes: The Representation of Islam in the British Press* başlıklı kitabında belirttiği gibi Birleşik Krallık'ta ulusal gazeteler gerçekliğin birebir 'aynaları' olmaktan daha fazla işleve sahiptir. Başka bir deyişle, insanları belirli olayların iyi veya kötü olduğu konusunda ikna etmeyi amaçlayarak gerçekliğin ideolojik olarak motive edilmiş versiyonlarını kurma rolüne sahiptirler. Bu nedenle İngiliz ulusal gazeteleri çoğu kez başarılı bir şekilde sosyal ve politik etki göstermeye çalışmaktadır (2013, s.3).

Bu doğrultuda değerlendirildiğinde İngiliz basınının Türkiye'deki darbe girişiminin bastırılması ve başkanlık sistemine geçiş referandumundan 'evet' oyu çıkması sonucu Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 'diktatör' yönetim anlayışını güçlendirdiği konusunda okuyucu kitlesini ikna etme yoluna gittiğini ve Türkiye ile ilgili oluşturmak istediği algının son derece olumsuz olduğunu belirtmek mümkündür.

5.2.3. İsrail Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular

İsrail basınında 16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında çıkan haber sayısı 52 iken, 10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında çıkan haber sayısı ise 16'dır. Darbe girişimi ile ilgili Çıkan haber sayısı az olduğu için İsrail basınında başkanlık sistemiyle ilgili tüm haberler çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu kapsamda çalışmaya dâhil edilen haberlere ilişkin nicel veriler aşağıdaki gibidir:

Çizelge 5.7. İsrail basınında çıkan haber sayıları

Yayın Kuruluşları	16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında çıkan haber sayısı	10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında çıkan haber sayısı	Çalışmaya dâhil edilen darbe girişimi ile ilgili haberler	Çalışmaya dâhil edilen başkanlık sistemi ile ilgili haberler
The Jerusalem Post	21	8	8	3
Haaretz	26	8	13	9
Ynet News	5	0	1	0
Toplam	52	18	22	11

Çizelge 5.8. İsrail basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın Kuruluşu	Haber Başlığı	Türkçe Çevirisi	Haber Girişi	Türkçe Çevirisi
Haaretz, 16.07.2016	An anatomy of a failed Turkish coup	Türkiye’deki Başarısız Darbenin Anatomisi	It was grimly ironic that at the moment when President Recep Tayyip Erdogan was cut off from his base of power, he resorted to the technology and social Networks that he sought for years to demonize and shut down.	Erdoğan’ın tabanından koptuğu anda yıllardır şeytanlaştırdığı ve engellediği teknolojiye ve sosyal ağlara başvurması hayli ironikti.
Haaretz, 16.07.2016	The failure of Turkey’s coup: Now it’s the omnipotent Erdogan’s turn for a revolution	Türkiye’de Darbenin Başarısız Olması: Şimdi Devrim Sırası Her Şeye Kadir Erdoğan’da	The conspirators have underrated the extent of support Turkey’s president enjoys, and it appears the public preferred undemocratic democracy to military rule. For Erdogan, the failed coup could be an important leverage on the way to change the constitution.	Darbeciler Türkiye’nin Cumhurbaşkanı’nın sahip olduğu desteği hafife aldılar ve halk, demokratik olmayan demokrasiyi askeri yönetime tercih ediyor gibi görünüyor. Başarısız darbe Erdoğan için Anayasa’yı değiştirmek yolunda önemli bir avantaj olabilir.
Haaretz, 16.07.2016	Turkey coup attempt: Is it legitimate to promote democracy through undemocratic means?	Türkiye’deki darbe girişimi. Demokratik olmayan yollarla demokrasiyi desteklemek meşru mudur?	The stormy events in Turkey raise the question of whether anything is permissible in the name of democracy	Türkiye’deki fırtınalı olaylar demokrasi adına her şeye izin verilip verilmeyeceği sorusunu gündeme getirdi.
Haaretz, 17.07.2016	Erdogan won this round, but the battle for Turkey’s identity is far from over	Erdoğan bu sefer kazandı ancak Türkiye’nin kimliği için verilen savaş sona ermekten uzak	The secular protesters from three years ago were replaced on Saturday by men and head-covered women, who effectively ended the army’s hold on power in favor of a new era-one that will not necessarily be more democratic or unified.	Üç yıl önceki laik protestocuların yerini Cumartesi günü ordunun süregelen gücünü yeni bir dönem lehine etkin bir şekilde sonlandıran erkekler ve başörtülü kadınlar aldı. Ancak bu dönem daha demokratik veya daha birleştirici bir dönem olmayacak.
Haaretz, 17.07.2016	Sleeping with the enemy: The Turkish opposition’s terrible dilemma	Yatağımdaki Düşman: Türkiye’deki Muhalefetin Korkunç İkilemi	Opposition leaders had no choice but to support their bitter rival and back ‘democracy’. Erdogan may soon be able to rewrite the constitution.	Muhalefet liderlerinin, amansız rakiplerini desteklemekten ve “demokrasiye” arka çıkmaktan başka şansları yok. Erdoğan yakında Anayasa’yı yeniden yazabilir.
Haaretz, 17.07.2016	After Turkey’s attempted coup, the witch hunt	Türkiye’de Darbe Girişiminin Ardından Cadı Avı	With three years to go before any further elections and legitimized by the failed coup, Erdogan and the AKP now have free reign to purge their critics and cement an authoritarian regime	Seçimlere daha üç yıl varken ve başarısız darbeyle iyice meşrulaşan Erdoğan ve AKP’nin muhalifleri temizlemek ve otoriter rejimini sağlamlaştırmak için şimdi tam yetkisi var

Çizelge 5.8. (devam) İsrail basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Haaretz, 18.07.2016	Erdogan, the Machiavellian 'Prince' of Istanbul	İstanbul'un Machiavelli Prensi Erdoğan	Practically speaking, the coup was the best present the Turkish president has ever receive	Şurası kesin ki darbe girişimi Erdoğan'ın şu ana dek aldığı en güzel hediye idi
Haaretz, 18.07.2016	Erdogan's ongoing purges hasten the decline of Turkey's secular establishment	Erdoğan'ın devam eden tasfiyeleri Türkiye'nin laik yapısının çöküşünü hızlandırıyor	The speed of arrests suggests that the government is targeting not only those who were involved in the coup, but also those on lists which were prepared beforehand.	Gözetlilerin hızı hükümetin sadece darbeye dâhil olanları değil, önceden hazırlanan listelerde olanları da hedef aldığına delalet ediyor.
Haaretz, 20.07.2016	Ego, not Islam, will rule in post-coup Turkey	Darbe Sonrası Türkiye'yi İslam Değil Ego Yönetecek	The Turkish man in the Street thought he was defending democracy. He'll wind up not with a theocracy but a personal autocracy	Sokaktaki Türk (onun) demokrasiyi savunduğunu düşünüyordu. Şimdi kendisini teokrazi ile değil kişisel otokraziyle yönetiliyor hâlde bulacak
Haaretz, 22.07.2016	Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt	Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden "Allah'ın Lütifinden" İstifade Ediyor	Erdogan's shakeup of the education system is perhaps the most significant. That is the system that will see to it that its graduates know how to vote properly.	Belki de en önemlisi Erdoğan'ın eğitim sistemini yeniden düzenlemesi. Bu sistem mezun ettiği kişilerin kime oy vermesi gerektiğini bilmesini de garantiye alacak bir sistem
Haaretz, 23.07.2016	The failed putsch in Turkey put the last nail in Atatürk's coffin	Türkiye'deki Başarısız Darbe Atatürk'ün Tabutuna Son Çiviye de Çaktı	As Erdogan tightens his grip, the legacy of the leader who became the symbol of secularism is fading, the military elite is crumbling and fear is spreading in the academy.	Erdoğan ipleri iyice sıkarken, laikliğin sembolü hâline gelen liderin mirası soluyor, askerî elit çöküyor ve akademide korku yayılıyor
Haaretz, 27.07.2016	How Erdogan pulled off the perfect coup and could ruin Turkey	Erdoğan İçinden Nasıl Mükemmel Bir Darbeyle Çıktı ve Türkiye'yi Nasıl Mahvedebilir?	For one thing: Firing 60,000 soldiers and police with knowledge of weapons and tactics is just asking for more violence, and economic decline.	Evvela: Silah ve Taktik Bilgisi olan 60 bin askerî ve polisi kovmak sadece daha fazla şiddet ve ekonomik çöküşü çağırarak olur
Haaretz, 31.07.2016	Erdogan exploits democracy to reconstruct Turkey's identity	Erdoğan, Türkiye'nin Kimliğini Yeniden Şekillendirmek İçin Demokrasiyi Suistimal Ediyor	The Turkish president aims to shape a new model of the state, with himself as the supreme interpreter of values. Paradoxically, his ideas are taken from his archrival Gulen.	Türk Cumhurbaşkanı, değerlerin yüce yorumcusu olarak, devletin yeni modelini, kendisi şekillendirmeyi amaçlıyor. Paradoksa bakın ki, fikirler rakibi Gülen'den alınmış
The Jerusalem Post, 16.07.2016	Why the Turkey coup failed and what's likely to come next	Darbe neden başarısız oldu ve sonra neler olacak?	The failed coup is not likely to change Turkey-Israel relations, but Jerusalem would not have shed a tear had Erdogan been ousted	Başarısız darbe muhtemelen Türkiye-İsrail ilişkilerini değiştirmeyecek ama Erdoğan devrilseydi Kudüs bir damla gözyaşı bile dökmezdi
The Jerusalem Post, 17.07.2016	Turkey and Israel	Türkiye ile İsrail	Turkey's turning away from the West-including the deterioration of relations with the US and its move away from joining the European Union-would have been reversed.	Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşması-Amerika ile ilişkilerin bozulması ve Avrupa Birliği'ne girmekten uzaklaşması- tersine çevrilebilirdi.

Çizelge 5.8. (devam) İsrail basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

The Jerusalem Post, 18.07.2016	The real reason for the Turkish coup's failure	Türkiye'deki Darbenin Başarısız Olmasının Gerçek Nedeni	Ever since Turkish President Recep Tayyip Erdoğan took to Facetime to address the ongoing military coup, the media has been swarming with reports about his successful use of social media.	Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın devam eden askeri darbeyle ilgili açıklama yapmak için Facetime'ı kullanmasından bu yana medya, kendisinin sosyal medyayı başarılı bir şekilde kullandığına dair haberlere dolup taşıyor
The Jerusalem Post, 19.07.2016	Did Erdogan stage a coup against himself?	Kendisine Karşı Yapılan Darbeyi Erdoğan mı Tertipleledi?	Senior Turkish official tells 'post' the people who spread these false rumors also "believe 9/11 was an inside job".	Üst düzey Türk yetkili The Jerusalem Post'a yaptığı açıklamada, yalan yanlış söylentileri yayan insanların 11 Eylül saldırısının içeriden planlandığına inandıklarını söyledi
The Jerusalem Post, 21.07.2016	Turkey: Roger out	Türkiye: Tamam anlaşıldı	"Turkey has a large armed force, professional armed forces and... I am certain they will continue as a committed and strong NATO ally"	"Türkiye büyük bir silahlı güce sahip, profesyonel bir silahlı güce sahip... Eminim NATO'ya bağlı güçlü bir müttefik olmaya devam edecek"
The Jerusalem Post, 21.07.2016	Erdogan's false flag operation	Erdoğan'ın Sahte Bayrak Operasyonu	Did the Turkish leader stage a coup to legitimize the assault on his enemies?	Türk lider düşmanlarına saldırılarını meşrulaştırmak için bir darbe mi düzenledi?
The Jerusalem Post, 24.07.2016	Hamas and Erdogan's funny definition of democracy	Hamas ve Erdoğan'ın Gülünç Demokrasi Tanımı	It's a funny definition of democracy, but one that Erdogan and his champions call their own.	Bu, demokrasinin eğlenceli bir tanımı, ancak Erdoğan ve şampiyonlarının kendilerinin olduğunu söyledikleri gibi bir tanım
The Jerusalem Post, 24.07.2016	'Possible that Erdogan engineered coup', former Pentagon official tells 'Post'	Eski Pentagon Yetkilisi: Darbeyi Erdoğan Tertiplemiş Olabilir	Harold Rhode: In the Middle East, truth is a malleable commodity and regimes invent whatever evidence they need.	Harold Rhode: "Ortadoğu'da hakikat her yöne çekilebilecek bir kavramdır ve rejimler genellikle hangi kanıtı ihtiyaçları varsa onu üretirler."
Ynet News, 16.07.2016	How Erdogan won	Erdoğan nasıl kazandı?	Yedioth Ahronoth Security Commentator Ron Ben Yishai spoke in a special interview on the coup attempt in Turkey, and why it failed.	Yedioth Ahronoth güvenlik analisti Ron Ben Yishai Türkiye'deki darbe teşebbüsü ve neden başarısız olduğu konusunda özel bir mülakat verdi

Çizelge 5.9. İsrail basınında Türkiye’deki başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın kuruluşu	Haber başlığı	Türkçe Çevirisi	Haber Girişi	Türkçe Çevirisi
Haaretz, 13.04.2017	Kurd leader to Haaretz: Erdogan and allies seek dictatorship via Turkish referendum	Kürt lider Haaretz’e konuştu: Erdoğan ve müttefikleri referandumla diktatörlük istiyor	In a conversation in Iraqi Kurdistan, Bese Hozat repeatedly decries Turkish ‘fascism’, but Ankara notes it’s facing a group considered a terror organization by the U.S. and EU as well	Irak Kürdistan’ında yaptığımız görüşmede Bese Hozat, Defaatle Türk “Faşizmi”ni kınadı, öte yandan Ankara, ABD’nin yanı sıra Avrupa Birliği tarafından da terör örgütü olarak kabul edilen bir örgütle karşı karşıya olduğunu söylüyor
Haaretz, 15.04.2017	Turkey’s referendum: Erdogan is positioning himself to become the new Atatürk	Türkiye’de Referendum...Erdoğan Kendisini Yeni Atatürk Olmak İçin konumlandırıyor	If the Turkish president loses Sunday’s referendum, he might declare new elections to obtain the majority needed to enact constitutional amendments	Türkiye Cumhurbaşkanı Pazar günkü referandumu kaybederse anayasal değişiklikleri onaylamak için gereken çoğunluğu elde edebilmek amacıyla yeni seçim ilan edebilir.
Haaretz, 17.04.2017	Turkey’s referendum shakes, if not shatters, Turks’ trust in their democracy	Referandum Türklerin demokrasiye olan inancını tamamen yok etmese de sarstı	Erdogan claims a win in a Turkey that is split down the middle. Suprising pro-Erdogan results in country’s Kurdish regions raise questions	Erdoğan, ortadan ikiye bölünmüş bir Türkiye’de kazandığını iddia ediyor. Ülkenin Kürt bölgelerinden çıkan şaşırtıcı Erdoğan yanlısı sonuçlar ise kafalarda soru işareti yaratıyor
Haaretz, 17.04.2017	Turkey referendum: Erdogan’s narrow win comes with a warning	Türkiye’de Referendum...Erdoğan’ın Kıl Payı Kazanması Bir Uyarıyla Birlikte Geldi	This is not a sweeping victory, no matter how Turkey’s president spins it.	Bu, Türkiye Cumhurbaşkanı nasıl çevirirse çevirsin, bu bir zafer değil.
Haaretz, 18.04.2017	Sham or not, Turks resigned to Erdogan’s win: ‘Yes, the referendum was stolen, but we’re not surprised	Hile veya Değil Türkler, Erdoğan’ın Zaferini Kabullemiş Durumda... “Evet referandum çalındı ama şaşırmadık”	Even Turkey’s opposition doesn’t believe there is a chance of changing the result, even if voter foul play proven	Türkiye’nin muhalefeti seçmen hilesi ispatlanmış olsa bile, sonucu değiştirme şansına inanmıyor
Haaretz, 18.04.2017	By voting for Erdogan, Turks have ruined their economic outlook	Türkler Erdoğan’a oy vererek ekonomik görünümünü mahvettiler	Turkey has been massaging the data and unwitting Turkish voters have just undone the democracy that had enabled prosperity	Türkiye, verileri manipüle ediyor ve ne yaptığının farkında olmayan Türk seçmenler, refahı getiren demokrasiyi felakete sürüklüyor
Haaretz, 19.04.2017	Erdogan can only envy Netanyahu	Erdoğan Netanyahu’ya Ancak Gıpta Edebilir	It’s too easy to conclude that Israel and Turkey are like two oxen pulling the same plow	İsrail ve Türkiye’nin aynı pulluğu çeken iki öküz gibi olduğunu söylemek çok kolay
Haaretz, 20.04.2017	Turkey and Trump’s unpredictability	Türkiye ve Trump’ın öngörülemezliği	According to Michael Anton, one of President Donald Trump’s top foreign policy aides, the chief characteristics of Trump’s foreign policy is unpredictability.	ABD Başkanı Donald Trump’ın üst düzey dış politika danışmanlarından Michael Anton’a göre Trump’ın dış politikasının ana özelliklerinden biri, öngörülemez oluşu.

Çizelge 5.9. (devam) İsrail basınında Türkiye’deki başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Haaretz, 24.04.2017	Wounded but alive: It’s not yet game over for Turkey’s democracy-or its resistance	Yaralı ama Hayatta: Türkiye’nin Demokrasisi veya Direnişi İçin Her Şey Bitmiş Değil	It’s too early to declare the Turkish Republic dead and buried. The president’s popularity has maxed out at 50 percent of the population, and the anti-Erdogan opposition won’t be silenced	Türkiye Cumhuriyeti’nin öldüğünü veya gömüldüğünü söylemek için çok erken. Cumhurbaşkanı’nın popularitesi halkın yüzde 50’sini yordu ve Erdoğan karşıtı muhalefet susmayacak.
The Jerusalem Post, 17.04.2017	Analysis: Did Erdogan just win a sixty-year political struggle in Turkey?	Erdoğan Türkiye’de 60 Yıllık Bir Mücadeleyi mi Kazandı?	The roots of the “yes” vote, which the government barely won, are much deeper and the election is symbolically part of a decades old revolution in the country	Hükümetin kıl payı kazandığı “evet” oylarının kökleri daha derin ve bu seçim sembolik olarak ülkede 10 yıldır yapılan devrimin bir parçası
The Jerusalem Post, 18.04.2017	Comment: Sparing Erdogan’s wrath	Erdoğan’ın Gazabından Kurtuluş?	Perhaps Turkey may even play a bigger and more significant role now.	Belki de Türkiye şimdi daha büyük ve daha önemli bir rol oynar.

5.2.3.1. Makro yapı

5.2.3.1.1. Tematik yapı

Haber başlıkları ve haber girişleri

İsrail basınında çıkan haber başlığı ve haber girişlerinde öne çıkan ana temalar darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumu olmakla beraber bu ana temalar etrafında tıpkı ABD ve İngiltere basınında çıkan haberlerde olduğu gibi başarısız darbe girişiminin ardından baskıcı rejimi güçlenen Erdoğan’ın, darbe girişiminde bulunmakla suçlanan FETÖ terör örgütüyle bağlantılı olduğu tespit edilen kamu görevlilerini tasfiye etmesi öne çıkmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi belirlenen tarih aralıklarında Türkiye’deki siyasi gelişmelere en fazla yer veren yayın kuruluşunun Haaretz olduğu tespit edilmiştir.

Başlıklarda çoğunlukla yer, dönem ve zaman bilgisi yer almadığından enformasyon eksiltimine gidildiği ve ancak haber girişleri incelendiğinde haberin Türkiye’de yaşanan darbe girişimi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Haberlerde olumsuz kurgulama yapılarak okuyucunun belli bir görüş dâhilinde okumaya yönlendirildiği tespit edilmiştir. Haber metinleri daha okunmadan okuyucu sadece başlıkları okuyarak Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili olumsuz bir algıya kapılabilmektedir.

Hall ve arkadaşlarına göre başlıklar, gazetelerin “haber değeri” taşıdığını ima etmeye çalıştığı gizli temalar hakkında rehber görevi görür. Hikâyenin ‘haber değeri’, genellikle, karşıt iki temanın veya görüşün varlığı ile artar. Tüm ulusal gazetelerin, bir hikâyenin ekseni etrafında dönerken hikâyeyi aynı açı veya açılardan ele almaları nispeten nadirdir. Bir başlığın resmi işlevi, okuyucuların dikkatini çekmektir; bunu yaparken olayı veya durumu dramatize etmeli ve dolayısıyla “şok”, “sansasyon”, “skandal”, “dram” gibi güçlendirici kelimeler kullanmalıdır (1978, s. 84). Bu açıdan değerlendirildiğinde İsrail basınında çıkan dikkat çekici haber başlıkları şu şekildedir:

Haaretz, 17.07.2016- Sleeping with the enemy: The Turkish opposition’s *terrible dilemma*

(Yatağımdaki Düşman: Türkiye’deki Muhâlefetin *Korkunç İkilemi*)

Haaretz, 17.07.2016- After Turkey’s attempted coup, the *witch hunt*(Türkiye’de Darbe Girişiminin Ardından *Cadı Avı*)

Haaretz, 23.07.2016- The failed putsch in Turkey put the last nail in Atatürk’s coffin (Türkiye’deki Başarısız Darbe Atatürk’ün Tabutuna *Son Çiviye de Çaktı*)

Haaretz, 27.07.2016- How Erdogan pulled off the perfect coup and could *ruin Turkey* (Erdoğan için içinden nasıl mükemmel bir darbeye çıktı ve *Türkiye’yi nasıl mahvedebilir?*)

Haaretz, 31.07.2016- Erdogan *exploits democracy* to reconstruct Turkey’s identity

(Erdoğan, Türkiye’nin kimliğini yeniden şekillendirmek için *demokrasiyi suistimal ediyor.*)

Haaretz, 19.04.2017-Erdogan can only *envy Netanyahu*

(Erdoğan Netanyahu’ya Ancak *Gıpta Edebilir*)

Haaretz, 18.04.2017- By voting for Erdogan, Turks have *ruined* their economic outlook (Türkler Erdoğan’a oy vererek ekonomik görünümünü *mahvettiler*)

Haaretz, 18.04.2017- Sham or not, Turks resigned to Erdogan's win: 'Yes, the referendum was stolen, but we're not surprised

(Hile veya Değil Türkler, Erdoğan'ın Zaferini Kabullenmiş Durumda... "Evet referandum çalındı ama şaşırmadık")

The Jerusalem Post, 18.04.2017- *Sparing Erdogan's wrath*

(Erdoğan'ın gazabından kurtuluş)

Örneklerden de anlaşıldığı gibi olumsuz kurgulama neticesinde okuyucu başlıkları okuduğunda Türkiye'nin mahvolmak üzere olan bir ülke olduğu, ülkede "ikilem"ler yaşayan bir muhalefetin varlığı, darbe girişiminin ardından gerçekleşen "cadı avı" ile yaşanan yoğun tasfiyeler ve darbeden 9 ay sonra gerçekleşen başkanlık sistemine geçiş referandumunun sonuçları doğrultusunda "mahvedildiği düşünülen ekonomik görüntü", "hileli referandum" gibi güçlü ifadeleri kullanarak okuyucunun dikkatini çekmekte ve okuyucuda olumsuz algı yaratmaktadır. Olumsuz ve negatif düşüncelerin fazlasıyla vurgulandığı başlıklar, van Dijk'in (2003, s. 53) "onlar hakkında negatif şeyleri vurgula, bizim hakkımızda pozitif şeyleri vurgula" şeklindeki tespiti çerçevesinde değerlendirilebilir. Dikkat edilirse, Haaretz gazetesinde 19.04.2017 tarihli haberde "Erdoğan Netanyahu'ya ancak gıpta edebilir" başlığıyla bir yandan Erdoğan hakkında "kıskançlık" duygusu üzerinden eksiklik vurgusu yaparken, diğer yandan Netanyahu özelinde İsrail'in üstünlüğü vurgulanarak gıpta edilecek çok fazla şey olduğu belirtilmek istenmiştir.

Haber metnini özetleyen ve ana olayı aktaran bölümler olarak tanımlayabileceğimiz haber girişleri açısından bu çalışma kapsamında incelenen İsrail gazete haberlerinde, genel olarak haber girişlerinin metnin özetini sunduğu, başlıklara zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çalışma kapsamındaki haber girişleri okuyucuya bazı bilgiler aktarsa da detaylı bilgi verildiğini söylemek mümkün değildir.

Örneğin,

Haaretz, 17.07.2016- Sleeping with the enemy: The Turkish opposition's terrible dilemma

(Yatağımdaki Düşman: Türkiye'deki Muhalefetin Korkunç İkilemi)

Haber girişi: Opposition leaders had no choice but to support their bitter rival and back ‘democracy’. Erdogan may soon be able to rewrite the constitution.

(Muhâlefet liderlerinin, amansız rakiplerini desteklemekten ve “demokrasiye” arka çıkmaktan başka şansları yok. Erdoğan yakında Anayasa’yı yeniden yazabilir.)

Haaretz, 17.07.2016- After Turkey’s attempted coup, the witch hunt (Türkiye’de Darbe Girişiminin Ardından Cadı Avı)

Haber girişi: With three years to go before any further elections and legitimized by the failed coup, Erdogan and the AKP now have free reign to purge their critics and cement an authoritarian regime.

(Seçimlere daha üç yıl varken ve başarısız darbeyle iyice meşrulaşan Erdoğan ve AKP’nin muhalifleri temizlemek ve otoriter rejimini sağlamlaştırmak için şimdi tam yetkisi var)

Haaretz, 23.07.2016-The failed putsch in Turkey put the last nail in Atatürk’s coffin (Türkiye’deki Başarısız Darbe Atatürk’ün Tabutuna Son Çiviye de Çaktı)

Haber girişi: As Erdogan tightens his grip, the legacy of the leader who became the symbol of secularism is fading, the military elite is crumbling and fear is spreading in the academy.

(Erdoğan ipleri iyice sıkarken, laikliğin sembolü hâline gelen liderin mirası soluyor, askerî elit çöküyor ve akademide korku yayılıyor)

Haaretz, 27.07.2016- How Erdogan pulled off the perfect coup and could ruin Turkey (Erdoğan işin içinden nasıl mükemmel bir darbeyle çıktı ve Türkiye’yi nasıl mahvedebilir?)

Haber girişi: For one thing: Firing 60,000 soldiers and police with knowledge of weapons and tactics is just asking for more violence, and economic decline.

(Evvela: Silah ve taktik bilgisi olan 60 bin askerî ve polisi kovmak sadece daha fazla şiddet ve ekonomik çöküşü çağırmak olur)

Haaretz, 31.07.2016- Erdogan exploits democracy to reconstruct Turkey's identity

(Erdoğan, Türkiye'nin kimliğini yeniden şekillendirmek için demokrasiyi suistimal ediyor.)

Haber girişi: The Turkish president aims to shape a new model of the state, with himself as the supreme interpreter of values. Paradoxically, his ideas are taken from his archrival Gulen.

(Türk Cumhurbaşkanı, değerlerin yüce yorumcusu olarak, devletin yeni modelini, kendisi şekillendirmeyi amaçlıyor. Paradoksa bakın ki, fikirler rakibi Gülen'den alınmış.)

Haaretz, 18.04.2017- By voting for Erdogan, Turks have ruined their economic outlook (Türkler Erdoğan'a oy vererek ekonomik görünümünü mahvettiler)

Haber Girişi: Turkey has been massaging the data and unwitting Turkish voters have just undone the democracy that had enabled prosperity(Türkiye, verileri manipüle ediyor ve ne yaptığının farkında olmayan Türk seçmenler, refahı getiren demokrasiyi felakete sürüklüyor)

Haaretz, 18.04.2017- Sham or not, Turks resigned to Erdogan's win: 'Yes, the referendum was stolen, but we're not surprised

(Hile veya Değil Türkler, Erdoğan'ın Zaferini Kabullenmiş Durumda... "Evet referandum çalındı ama şaşırmadık")

Haber girişi: Even Turkey's opposition doesn't believe there's a chance of changing the result, even if voter foul play proven.

(Türkiye'nin muhâlefeti bile seçmen hainliği kanıtlanmış olsa bile sonucu değiştirme şansının olduğuna inanmıyor)

Haaretz, 22.07.2016- Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt

(Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden "Allah'ın Lütfundan" İstifade Ediyor)

Haber girişi: Erdogan's shakeup of the education system is perhaps the most significant. That is the system that will see to it that its graduates know how to vote properly.

(Belki de en önemlisi Erdoğan'ın eğitim sistemini yeniden düzenlemesi. Bu sistem mezun ettiği kişilerin kime oy vermesi gerektiğini bilmesini de garantiye alacak bir sistem)

Haaretz, 18.07.2016- Erdogan, the Machiavellian 'Prince' of Istanbul

(İstanbul'un Machiavelli Prensi Erdoğan)

Haber girişi: Practically speaking, the coup was the best present the Turkish president has ever received

(Şurası kesin ki darbe girişimi Erdoğan'ın şu ana dek aldığı en güzel hediye idi)

Haaretz, 20.07.2016- Ego, not Islam, will rule in post-coup Turkey

(Darbe sonrası Türkiye'yi İslam Değil Ego Yönetecek)

Haber girişi: The Turkish man in the Street thought he was defending democracy. He'll wind up not with a theocracy but a personal autocracy

(Sokaktaki Türk (onun) demokrasiyi savunduğunu düşünüyordu. Şimdi kendisini teokrasi ile değil kişisel otokrasiyle yönetiliyor hâlde bulacak.)

The Jerusalem Post, 18.04.2017- Sparing Erdogan's wrath

(Erdoğan'ın gazabından kurtuluş)

Haber girişi: Perhaps Turkey may even play a bigger and more significant role now.

(Belki de Türkiye şimdi çok daha büyük ve önemli bir rol oynar)

Söylemi eşit ve adil olmayan toplumsal düzenin sürdürölmesi aşamasında toplumsal bilgi ve hafızayı şekillendiren söz eylemler olarak gören van Dijk, bu söz eylemleri meşrulaştırma, kontrol, manipölasyon veya benzeri araçlar olarak tanımlamaktadır. Böylece eleştirel söylem yaklaşımına göre, toplumda hâkim olan kesimler karmaşık, gizli ve açık şekilde yürüttükleri söylemsel ve söylemsel olmayan uygulamalar ile toplumdaki eşit ve adil olmayan durumu olağan göstermeye çalışmaktadırlar (van Dijk, 1993a, s. 252-257).

Toplumsal bilgi ve hafızayı şekillendirmeye çalışan bu haber girişlerinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın *Anayasayı yeniden yazabileceğı* vurgulanmış, seçimlere daha üç yıl varken ve başarısız darbeyle varlığını iyice meşrulaştıran Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ve AKP'nin karşıt görüşleri temizlemek ve otoriter rejimini sağlamlaştırmak için artık tam yetkisinin olduğı belirtilmiş, başarısız darbe girişiminin Erdoğan'ın hamlelerini meşrulaştırdığı ve aslında darbenin Erdoğan'a adeta bir hediye olduğı dile getirilmiş, Türkiye'nin laik bir devlet değil teokrasi ile yönetilen bir devlet olduğı ama artık darbeden sonra otokrasi ile yönetileceğinin altı çizilmiş, Erdoğan'ın eğitim sisteminde yapacağı değişikliklerle gelecekteki parti seçmenlerini yetiştirmeye çalıştığı vurgulanmış, artık ipleri sıkıca elinde tutan Erdoğan'ın laikliğin sembolü olan Atatürk'ün "tabutuna son çivi"ı" çaktığı ve Atatürk ve ilkelerini sonsuzluğa uğurladığı dile getirilmiş, Erdoğan'ın devleti yeniden şekillendirme fikrinin, rakibi Gülen'den alındığını belirterek, aslında Erdoğan ve Gülen'in aynı fikirleri paylaştığı algısı yaratılarak bir anlamda darbe girişiminin sahteliğine gönderme yapılmıştır. Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haber girişlerinde ise Türkiye'nin seçim verilerini manipöl ettiğini ve ne yaptığının farkında olmayan Türk seçmenlerin, refahı getiren demokrasiyi felakete sürüklediğini, seçim hilesi kanıtlanmış olsa bile Türkiye'nin muhâlefetinin sonucu değıştirme şansının olduğuna inanmadığı belirtilmiştir.

Tüm bu yorumlar, okuyucuda Türkiye'nin laik bir devlet olmadığı, otoriter bir rejimle yönetildiğı algısı oluşturarak Türkiye'de yaşanan darbe girişimini hiç eleştirmeden

ve Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili şaibe yaratmayı amaçlamış, Türkiye’de eşit ve adil olmayan bir durum olduğu algısını normalleştirerek Erdoğan ile ilgili diktatör algısı yaratmaya çalışmıştır.

Ayrıca “cadı avı”, “Machiavelli” benzetmesi, “ego”, “yatağımdaki düşman” gibi abartılı benzetmeler, yorumlar, Erdoğan’a bir tepkinin, nefretin dışa vurumu olarak yorumlanabilir. Olumsuz ve negatif düşüncelerin fazlasıyla vurgulandığı başlıklar yine van Dijk’in (2003, s. 53) “onlar hakkında negatif şeyleri vurgula, bizim hakkımızda pozitif şeyleri vurgula” şeklindeki tespiti çerçevesinde değerlendirilebilir. Abartılı ifadeler kullanılarak dikkat çekici hâle getirilen haber metinleri okuyucunun ilgisini çekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’ye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’a karşı bir tavır alış söz konusu olduğundan İsrail basınında ideolojik üretim yapıldığı tespit edilmiştir.

Fotoğraflar

Haber metinlerinde inandırıcılığı artırmak ve haberde anlatılanları kanıtlamak ve ideolojiyi aktarmak için kullanılan fotoğraflar açısından değerlendirildiğinde bazı haberlerde hiç fotoğraf kullanılmadığı, bazı fotoğrafların ise çok manidar olmadığı tespit edilmiştir. Fotoğraf olarak çoğunlukla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın fotoğrafları ve darbe girişimi sırasında yapılan protesto görüntüleri kullanılmıştır. Darbe girişiminin ardından gerçekleşen tasfiyelerle ilgili kullanılan fotoğraf ise “cadı avı” ifadesinin adeta altını çizmektedir. **Haaretz** gazetesinin 16.07.2016 tarihli the Failure of Turkey’s coup: Now it’s the omnipotent Erdogan’s turn for a revolution/Türkiye’de darbenin başarısız olması: Şimdi devrim sırası her şeye kadir Erdoğan’da başlıklı haberde kullanılan fotoğraf haber metninin ikna ediciliğini artırmaktadır. Zira fotoğraf, haber metninde geçen “...opponents of the coup controlled the streets along with Erdogan’s supporters/...darbe karşıtları, Erdoğan yandaşlarıyla birlikte sokakların kontrolünü ele geçirdi.” ifadesini doğrular niteliktedir. Fotoğrafa dikkat edilirse, vatandaşlar kontrolün kendilerinde olduğunu göstermek istercesine boş tankların üstüne çıkarak fotoğraf çekmektedir, bu aslında darbe girişimine kalkışanların her şeyi olduğu gibi bırakarak kaçtığına fotoğrafıdır. Darbe başarısız olmuştur, kontrol yine halktadır ve halk rahatlamıştır.

Resim 5.14. Haaretz, 16.07.2016- The failure of Turkey's coup: Now it's the omnipotent Erdogan's turn for a revolution/ Türkiye'de darbenin başarısız olması: Şimdi devrim sırası her şeye kadir Erdoğan'da

Haaretz Gazetesi 17.07.2016 tarihli After Turkey's attempted coup, the witch hunt/Türkiye'de darbe girişiminin ardından cadı avı başlıklı haberde kullandığı fotoğrafta ise "cadı avı" ifadesini başları öne eğilerek götürülen askerler için kullanarak, masum insanların zarar gördüğü algısı yaratmaya çalışan bir fotoğraf kullanmıştır.

Resim 5.15. Haaretz, 17.07.2016- After Turkey's attempted coup, the witch hunt/Türkiye'de darbe girişiminin ardından cadı avı

5.2.3.1.2. Şematik yapı

Durum (ana olayın sunumu, sonuçlar, ardaan ve bağlam bilgisi)

Ana olayın sunumu ve sonuçlar

İncelenen gazete haberlerinin hepsi ana olay olarak darbe girişimini ve başkanlık sistemine geçiş referandumunu ele almış, haber değeriılığı siyasal nefretsöylemi çerçevesinde oluşturulmuş ve Türkiye'nin geleceğı ile ilgili çeşitli öngörülerde bulunarak karanlık bir gelecek tarif edilmiştir. Yaşanan darbenin ve Başkanlık referandumundan 'evet' sonucunun çıkmasının bedeli ağırdır ve haber değeriılığı açısından önemlidir.

İncelenen haber metinleri, darbenin sonuçlarını muhâlefet açısından ele alırken, ülke içinde ve dışında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yönetiminin giderek artan yetkileri neticesinde gerçekleşen tasfiyeleri "cadı avı"na benzeten, Erdoğan'a "Machiavelli" benzetmesi yapan haberler, Türkiye'nin laik bir ülke olduğunu göz ardı ederek Türkiye'nin artık teokrasi ile değil otokrasi ile yönetileceğini iddia eden ve bu anlamda darbe girişiminin adeta "Allah'ın bir lütfu" olarak görüldüğünü bildiren haberler ve Atatürk'ün laik mirasından amansızca bir muhafazakâr İslamcı politika geliştirdiğı söylenen ve hatta Türkiye'nin kimliğini yeniden şekillendirmek için rakibi Gülen'in fikirlerini kullandığı iddia edilen Erdoğan'ı konu alan haberler darbenin sonuçlarını Erdoğan üzerinden ele almıştır.

İsrail basınında çıkan ve çalışma kapsamına dâhil edilen birçok haber başlığı ve haber girişinde ana olaya değinilmiş, ana olay ile ilgili ayrıntılar haber girişinde verilmiştir.

Örneğın,

Haber başlığı: Did Erdogan stage a coup against himself?/Kendisine karşı yapılan darbeyi Erdoğan mı tertipleği? (The Jerusalem Post, 21.07.2016)

Haber girişı: Senior Turkish official tells 'post' the people who spread these false rumors also "believe 9/11 was an inside job".

(Üst düzey Türk yetkili The Jerusalem Post'a yaptığı açıklamada, yalan yanlış söylentileri yayan insanların 11 Eylül saldırısının içeriden planlandığına inandıklarını söyledi.)

Haber başlığı: 'Possible that Erdogan engineered coup', former Pentagon official tells 'Post'/Eski Pentagon Yetkilisi: Darbeyi Erdoğan Tertiplemiş Olabilir. (The Jerusalem Post, 24.07.2016)

Haber girişi: Harold Rhode: In the Middle East, truth is a malleable commodity and regimes invent whatever evidence they need.

(Harold Rhode: "Ortadoğu'da hakikat her yöne çekilebilecek bir kavramdır ve rejimler genellikle hangi kanıta ihtiyaçları varsa onu üretirler.")

Haber başlığı: Sham or not, Turks resigned to Erdogan's win: 'Yes, the referendum was stolen, but we're not surprised/Hile veya Değil Türkler, Erdoğan'ın Zaferini Kabullenmiş Durumda... "Evet referandum çalındı ama şaşırmadık" (Haaretz, 18.04.2017)

Haber girişi: Even Turkey's opposition doesn't believe there is a chance of changing the result, even if voter foul play proven/Türkiye'nin muhâlefeti seçmen hilesi ispatlanmış olsa bile, sonucu değiştirme şansına inanmıyor.

Bazı haber başlıkları ve haber girişleri ise ana olay hakkında bilgi vermemekte, ana olay ancak metin okunduğunda öğrenilmektedir.

Örneğin,

Haber başlığı: Turkey and Israel/Türkiye ve İsrail (The Jerusalem Post, 17.07.2016)

Haber girişi: Turkey's turning away from the West-including the deterioration of relations with the US and its move away from joining the European Union-would have been reversed./ Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşması-Amerika ile ilişkilerin bozulması ve Avrupa Birliği'ne girmekten uzaklaşması tersine çevrilebilirdi.

Ana olay: The failed coup attempt by a faction of Turkey's military establishment sent shock waves throughout the region, and indeed the world. If it had succeeded, the takeover by groups claiming allegiance to Turkey's secular Kemalist principles would have radically changed the balance of power in the Middle East./ Türk ordusundaki bir grubun yaptığı başarısız darbe girişiminin yarattığı şok dalgaları bütün bölgeyi ve hatta dünyayı sarstı. Şayet bu girişim başarılı olsaydı Türkiye'nin laik Kemalist ilkelerine bağlı olduklarını iddia eden grupların iktidarı ele geçirmesi Orta Doğu'daki güç dengesini derinden değiştirecekti...

Haber başlığı: Sparing Erdogan's wrath/Erdoğan'ın gazabından kurtuluş (The Jerusalem Post, 18.04.2017)

Haber girişi: Perhaps Turkey may even play a bigger and more significant role now/Belki de Türkiye şimdi daha büyük ve daha önemli bir rol oynar.

Ana olay: Luckily for Israel, the reconciliation agreement with Ankara, which ended six years of bitter relations and hostility, was signed and implemented months before the Turkish referendum. Otherwise, Israel and the Jews could have been bashed and targeted by the big mouth of President Recep Tayyip Erdogan, too.

(Ankara ile altı yıllık sert münasebeti ve düşmanlığı sona erdiren ilişkilerin normale döndürülmesi anlaşmasının referandumdan aylar önce imzalanarak yürürlüğe konulması, İsrail için bir şans oldu. Aksi takdirde İsrail ve Yahudiler de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kemiksiz dilinin hedefi olabilirdi).

Haber sonuçları açısından çalışmaya dâhil edilen haber metinleri incelenecek olursa, sonuç cümleleri olaya ilişkin son değerlendirmeyi yaparak okuyucuya mesaj vermektedir. Bu kapsamda incelenen tüm metinlerin mesaj niteliği taşıdığını belirtmek mümkündür. Ayrıca haberlerde başka ülkelerdeki olaylarla analoji kurularak olayların algılanış biçimi etkilenmeye çalışılmaktadır:

Haaretz, 18.07.2016- Erdogan, the Machiavellian "Prince" of Istanbul/İstanbul'un Machiavelli Prensi Erdoğan

“In Arabic they say, “The smart ones’ livelihood is provided by the fools.” What happened in Turkey over the weekend is reminiscent of the events of summer 1991 in Russia, when a few members of the Communist Party’s Politburo tried to turn back the clock. They launched a coup against the secretary general of the Soviet Communist Party, Mikhail Gorbachev, who, like Erdogan, was on vacation. People took to the streets, surrounded the tanks and gave the soldiers flowers, attracting them to their side. The winner was none other than Boris Yeltsin, and those who wanted to preserve the Soviet Union intact ended up, in their foolishness, hammering the final nail in its coffin.” (Erdogan, the Machiavellian “Prince” of Istanbul)

(Arapçada bir söz vardır: Aptallar olmasa akıllılar olmazdı. Türkiye’de hafta sonunda yaşananlar Komünist Partiye bağlı Politbüro’nun birkaç mensubunun ülke denetimine el koymaya giriştiği 1991 yazında Rusya’da yaşanan olayları anımsattı. Politbüro üyeleri tıpkı Erdoğan gibi tatilde olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov’a karşı bir darbe başlatmışlardı. Halk sokaklara akın etmişti ve tankların çevresini sarıp askerlere çiçek vererek kendi saflarına çekmeye çalışmıştı. Olayın kazanırsa Boris Yeltsin ve Sovyetler Birliği’nin zarar görmesini önlemek isteyip de kendi aptallıkları yüzünden ülkeye son darbeyi indirenlerden başkası değildi.)

Darbe ve başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili incelenen gazete metinleri sonucunda varılan sonuç, İsrail basınında çıkan haber metinlerinde son derece ideolojik hareket edilerek Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın diktatör olmakla suçlanması, darbe girişimini fırsat olarak değerlendirip hızla tasfiyelere başlaması, tasfiye listelerinin bu kadar hızlı hazırlanmasından kaynaklanan şüpheli yaklaşımlar söz konusudur. Dolayısıyla bu haber metinlerinde ele alınan olay ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara yol açmakla birlikte sorunların kaynağı Cumhurbaşkanı Erdoğan’a indirgenerek sunulmaya çalışılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bir tavır alışsöz konusudur ve haberin söyleminde ideolojik üretim yapılmıştır (Özer, 2015, s.256).

Ardalan ve bağlam bilgisi

Ardalan bilgisini olayların sosyal ve politik yönü olarak tanımlayan van Dijk, ardalanın yapısal ve tarihsel olduğunu belirtir (Özer, 2001, s.122). Buna göre incelenen haberlerde ardalan ve bağlam bilgisine yeterince yer verilmediği, olayların neden

yaşandığına ilişkin okuyucuya bilgi verilmekten kaçınılmıştır. İnal’a göre haber metinlerinde görülen bu arkaplan kıtlığı, haber olan olayın bağlamından kopartılmasına ve tipleştirilmesine yol açmakta; böylece benzer olayların daha önce sunumu sırasında içine oturtuldukları çerçevelerin çağrıştırılarak yeniden kullanılmasıyla sonuçlanmaktadır (1995, s. 118-119). İncelenen haber metinlerinde ana olay yaşanan darbe girişimi olmasına rağmen, Erdoğan’a karşı nefret söylemi meşrulaştırılarak darbenin senaryo olduğu algısı yaratılmaya çalışılmış, Erdoğan’ın otoriterliğine gönderme yapılmıştır. Bu çerçevede dikkat çeken bir başka unsur ise, yazarın iddialarının “gerçeklik” kurgusu içinde direk okuyucuya aktarılmasıdır.

Örneğin,

Haaretz, 17.07.2016-Sleeping with the enemy: The Turkish opposition’s terrible dilemma/ Yatağımdaki Düşman: Türkiye’deki Muhâlefetin Korkunç İkilemi

“In the last two elections, the opposition failed to constrain Erdogan’s Justice and Development Party or force it to build a coalition with them. And since 2002, when the party won its first sweeping victory, the political and public opposition has had a hard time providing a convincing alternative than can win a majority. The coup attempt painted these political rivals into an impossible corner. As supporters of the secular democracy, they in theory should have supported a coup that would remove the man they consider a dictator disguised as an elected president.”

(Geçtiğimiz iki seçimde muhâlefet, Erdoğan’ın Adalet ve Kalkınma Partisini dizginlemeyi veya kendileriyle bir koalisyon kurmaya zorlamayı başaramadı ve partinin ilk büyük zaferini kazandığı 2002’den beri siyasi ve kamusal muhâlefet bir çoğunluk elde edebilecek ikna edici bir alternatif bulmakta zorlanıyor. Darbe girişimi, bu siyasi rakipleri imkânsız bir köşeye sıkıştırdı. Laik demokrasinin destekçileri olarak teoride seçilmiş bir cumhurbaşkanı kisvesi altındaki bir diktatör olarak gördükleri bir adamı devirecek darbeyi desteklemeleri gerekirdi)

Haaretz, 17.07.2016- After Turkey’s attempted coup, the witch hunt/Türkiye’de Darbe Girişiminin Ardından Cadı Avı

“Next on the AKP’s witch hunt will be civil servant. Anyone considered critical of the AKP will be fired or sidelined. Meanwhile opposition politicians, despite their condemnation of the attempted coup, will be labelled as coup sympathizers in an attempt to delegitimize them and their criticism of the government.”

(AKP’nin cadı avının sonraki adımında memurlar olacaktır. AKP’ye muhalif olduğu düşünülen herkes ya işten çıkarılacak veya kızağa çekilecektir. Ayrıca darbe girişimini kınamış olsalar da muhalif siyasetçiler, onları ve hükümeti eleştirileri yasa dışı kılma çabasıyla darbe sempatizanları olarak etiketlenecektir.)

İsrail basınında yer alan haberlerin çoğunlukla yaşanan siyasi gelişmelerin arka planı ve olayların meydana geldiği ortama dair bilgi verilmediği, ancak birkaç tane de olsa yaşanan olayların arka planına ilişkin bilgi veren haber metinleri tespit edilmiştir. Örneğin, **Haaretz**, 22.07.2016 tarihli Turkey’s Erdogan is already making the most of his ‘gift from heaven’ after coup attempt (Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden “Allah’ın Lütfundan” İstifade Ediyor) başlıklı haberde, yaşanan darbe girişimini “Allah’ın bir lütfu olarak” nitelendiren Erdoğan’ın adalet ve eğitim sisteminde âdeta bir kıyım yaptığı belirtilerek, yaşananların arka planını ortaya koymak amacıyla söz konusu darbe girişimi 1969, 1971 ve 1980’deki askerî darbe liderleri ile kıyaslanmış, Erdoğan hükümetinin göreve geldiği yıldan bu güne adalet ve eğitim sistemlerinde yaptığı reformlardan bahsedilerek YÖK’ün emriyle darbe girişiminin ardından istifaya çağrılan 15 bin dekanın istifasına değinmiştir.

Yine **Haaretz** gazetesinde yayımlanan 16.07.2016 tarihli Turkey coup attempt: Is it legitimate to promote democracy through undemocratic means? (Türkiye’deki Darbe Girişimi...Demokratik olmayan yollarla demokrasiyi desteklemek meşru mudur?) başlıklı haberde ise Türkiye’deki fırtınalı olayların demokrasi adına her şeye izin verilip verilmeyeceği sorusunu gündeme getirdiğini belirterek demokratik olarak seçilmiş bir hükümet hatta demokrasiye ciddi ve sürekli zarar veren ve insan haklarını ihlal eden bir hükümetin onaylanıp onaylanamayacağını sormuş, ardından Erdoğan hükümetinin 13 yıllık iktidar sürecini gözler önüne sererek sorduğu sorunun cevabını aramıştır.

The Jerusalem Post gazetesi ise 20.04.2017 tarihli Turkey and Trump’s unpredictability (Türkiye ve Trump’ın Öngörülemezliği) başlıklı haberde Erdoğan ve

Trump arasında bir karşılaştırma yapılarak, başkanlık sistemine geçiş referandumundan “evet” oylarının fazla çıkması ile Türkiye’nin demokrasisinin tek kalemde silinmesinin söz konusu olduğundan bahsedilmiş ve bu görüşün gerekçesi olarak Erdoğan’ın 15 yıllık iktidarı ile ilgili bilgi verilmiştir.

Haaretz gazetesinin 18.04.2017 tarihli By voting for Erdogan, Turks have ruined their economic outlook (Türkler Erdoğan’a oy vererek ekonomik görünümünü mahvettiler) başlıklı haberinde ise seçim verilerinin manipüle edilmesiyle demokrasinin felakete sürüklendiğini belirten haber girişinin ardından bu durumun Türkiye ekonomisini de olumsuz etkileyeceğini belirterek olumsuz bir algı yaratılmış ve bu görüşün arka planındaki etkenler, Türk ekonomisinin Erdoğan hükümeti döneminde kat ettiği aşamalar sıralanmıştır.

Haaretz gazetesinin 15.04.2017 tarihli Turkey’s referendum: Erdogan is positioning himself to become the new Ataturk (Türkiye’de Referandum...Erdoğan kendisini Yeni Atatürk olmak için konumlandırıyor) başlıklı haberde ise Erdoğan’ın referandumu kaybetmesi durumunda Anayasa değişikliğini gerçekleştirmek için yeni bir seçim ilan edebileceği iddiasından hareketle Erdoğan’ın göreve geldiği günden bu zamana yaptığı çalışmalar detaylandırılmış, bu bağlamda Erdoğan’ın bir padişah olmaya çalıştığını belirterek tam yetkili bir cumhurbaşkanı olan Atatürk ile kıyaslamıştır. Atatürk dönemi ile Erdoğan döneminin benzerlikleri ortaya çıkarılmıştır.

Neticede, ardaan ve bağlam bilgisi açısından incelendiğinde genel olarak olayların nedenleri ile ilişkilendirilmediği, sadece yukarıda alıntılanan haber metinlerinde darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumunun hâlihazırda veya olası sonuçlarına yönelik arka plan bilgisine yer verildiği ve ideolojik söylemin ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Yorum (haber kaynakları ve olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar)

Daha önce de belirtildiği gibi, Özer’in ifadesiyle okunan, izlenen, dinlenen haberlerin en önemli özelliklerinden biri, alıntılanmış konuşmalardan oluşuyor olmalarıdır. Bu da haberin söyleminde ideolojik üretim ve yeniden üretime neden olmaktadır (Özer, 2008, s.414).

Çalışma kapsamında İsrail basınından incelenen haber metinlerinde haber kaynakları çoğunlukla metin yazarlarının kendi gözlem, eleştiri ve yorumları kaynak olarak kullanılmış olsa da, kaynak belirtildiği durumlarda Cumhurbaşkanı Erdoğan, çeşitli bakanlar, İsrailli yetkililer (ör. eski Başkonsolos) gibidaha çok devlet yetkililerinin açıklamalarına ve “one Turkish journalist/bir Türk gazeteci” gibi haberin teyidinin mümkün olmadığı belirsiz kaynakların doğrudan alıntılarına yer verildiği tespit edilmiştir.

Örnekler,

Haaretz, 31.07.2016- Erdogan exploits democracy to reconstruct Turkey’s identity (Erdoğan, Türkiye’nin kimliğini yeniden şekillendirmek için demokrasiyi suistimal ediyor)

“We have to be much more cautious now”, one Turkish journalist *told* Haaretz. “The closure of newspapers and assaults on journalists and civil rights activists have become routine, and more gravely, these actions are receiving public legitimization. The choice is between bowing one’s head or losing it”.

(Bir Türk gazeteci Haaretz’e yaptığı açıklamada, “Artık daha dikkatli olmalıyız. Gazeteleri kapatmak ve gazetecilerle insan hakları aktivistlerine saldırmak artık sıradan bir şey hâline geldi ve daha da kötüsü kamuoyunda meşru görülüyorlar. Ya boyun eğeceksin veya kellen gidecek” dedi.)(Doğrudan alıntı)

Görüldüğü gibi teyidi mümkün olmayan haber kaynağı kullanılarak kaynağın ana olay ile ilgisi ön plana çıkarılmış ve tek taraflı haber kaynağı kullanılması nedeniyle okuyucu ideolojik olarak yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede belirsiz de olsa bir kaynak kullanarak haber metninin inandırıcılığının artırılmak istendiği de söylenebilir.

Haaretz, 13.04.2017- Kurd leader to Haaretz: Erdogan and allies seek dictatorship via Turkish referendum (Kürt lider Haaretz’e konuştu: Erdoğan ve müttefikleri referandumla diktatörlük istiyor)

Apart from the constant threat of an air aid, there’s now the strong possibility of a Turkish ground operation against the PKK in Iraqi Kurdistan. “There is such a possibility because an operation against Qandil has been on the agenda for a long time,” *said* Bese Hozat, the co-chief of the Executive Council of the Kurdistan Communities Union, the

umbrella group to which the PKK belongs. Hozat was born in Turkey's Tunceli province in 1978 and joined the Kurdish guerrillas in the late 90s' after losing several relatives in fighting against the Turkish army. Hozat, who spoke to Haaretz in a wooded valley following an exhaustive security protocol, mentioned the AKP-President Recep Tayyip Erdogan's Justice and Development Party-and the MHP, Turkey's far-right Nationalist Movement Party. "There is now a process for a constitutional referendum, and the AKP and MHP fascist groups want to conduct a cross-border operation in order to take the nationalist Turkish votes," Hozat *said*. (Mütemadiyen devam eden hava saldırılarına ilaveten şimdilerde bir de Türkiye'nin Irak Kürdistan'ında PKK'ya yönelik bir kara harekâtı başlatacağına dair güçlü bir ihtimal var. PKK'nın dâhil olduğu şemsiye bir oluşum olan Kürdistan Topluluklar Birliğinin Yürütme Konseyi Eş Başkanı Bese Hozat *şöyle diyor*: "Böyle bir ihtimal var zira Kandil'e yönelik operasyon uzun zamandan beri gündemde." Hozat 1978 yılında Tunceli'de doğmuş ve 1990'larda Türk ordusuna karşı savaştan çok sayıda akrabasını kaybetmesinin ardından Kürt gerillasına katılmış. Oldukça teferruatlı bir güvenlik protokolünün ardından Haaretz'in kendisiyle ormanlık bir vadide yaptığı görüşmede Hozat şunları *söylüyor*: "Şimdi anayasa referandumu için bir süreç var ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Millîyetçi Hareket Partisi (MHP) faşist grupları, Millîyetçi Türk oylarını alabilmek için sınır ötesi operasyon düzenlemek istiyor) (Doğrudan alıntı)

Haaretz, 15.04.2017- Turkey's referendum: Erdogan is positioning himself to become the new Atatürk/Türkiye'de referendum: Erdoğan kendisini Yeni Atatürk olmak için konumlandırıyor

"Many prominent countries are trying to make things hard for us by supporting terror organizations," Erdogan said at an event in the northern city of Corum on Monday. "These countries are openly campaigning against the referendum." He also added a warning: "We are going to teach all those who are waving their fingers at us a hard lesson."

(Erdoğan, pazartesi günü Çorum'da "Önde gelen birçok ülke, terör örgütlerini destekleyerek işleri bizim için zorlaştırmaya çalışıyor. Bu ülkeler açıkça referanduma karşı kampanya yapıyor." *dedi ve şu uyarıyı ekledi*: "Bize parmaklarını sallayanların hepsine sağlam bir ders vereceğiz.") (Doğrudan alıntı)

İkinci örnekte görüldüğü üzere, Türk yönetimini “faşist” olmakla suçlayan Kürdistan Topluluklar Birliğinin Yürütme Konseyi Eş Başkanı Bese Hozat’ın görüşleri doğrudan alıntı yoluyla verilmiş olsa da haberde taraf tutulduğu anlaşılmış, metnin bütününe adeta “Türk ordusuyla savaşan” meşru bir devlet yapılanmasının var olduğu şeklinde algılanmasına neden olacak alıntılar yapılarak okuyucunun metnin ideolojik bakış açısı doğrultusunda yönlendirilmeye çalışıldığı tespit edilmiş, dolayısıyla ideolojik üretim yapılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi güç veya iktidar sahiplerinin söylemlerinden oluşan haber, gerçeğin kendisi değil, yeniden inşa edilmiş bir kurgusudur. Dolayısıyla haber bir kurmacadır ve bu bağlamda haberde objektiflikten söz etmek olası değildir (Yüksel, 2010, s. 107’den aktaran Tuğrul, 2018, s.14).

5.2.3.2. Mikro yapı

5.2.3.2.1. Sentaktik çözümleme

Sentaktik açıdan incelendiğinde haber metinlerinde Erdoğan’a yönelik saldırgan, düşmanca ifadeler kullanılmış ve bu tür ifadelerin yer aldığı cümleler çoğunlukla sabit ve hiçbir kuşkuyla yer vermemek amacıyla aktif cümle yapısıyla oluşturulmuş olduğu tespit edilmiştir; ancak yaşanan olumsuz eylemin (darbenin) önemini azaltmak maksadıyla yer yer pasif cümlelere de yer verilmiştir. Eleştirel Söylem Çözümlemesi, pasif cümlelerin özellikle siyasi ve ideolojik amaçlar doğrultusunda “eylemi yapan kişi/nesnenin gizlenmesi” için kullanıldığını savunur (Özüdoğru, 2016, s.151).

Örnekler,

Haaretz, 17.07.2016-Sleeping with the enemy: The Turkish opposition’s terrible dilemma/ Yatağımdaki düşman: Türkiye’deki Muhâlefetin Korkunç İkilemi

“At issue are some 3000 judges, prosecutors and senior officials in the justice system-alongside around 1500 soldiers and officers who’ll *be dismissed and put on trial*. Not that this is anything new in Turkey”

(Söz konusu olan-görevden alınıp yargılanacak 1500 asker’in ve subayın yanı sıra-3000 hâkim, savcı ve yargı sisteminin üst düzey yetkilisi. Bu, Türkiye için yeni bir şey değil)

Haaretz, 17.07.2016- After Turkey’s attempted coup, the witch hunt//Türkiye’de Darbe Girişiminin Ardından Cadı Avı

“Already over 2700 judges *have been removed*. Further purges within the judiciary are likely to continue”

(Halihâzırda 2700 hâkim *görevden alındı*. Yargı içinde tasfiyeler büyük ihtimalle sürecektir.)

Haaretz, 22.07.2016-Turkey’s Erdogan is already making the most of his ‘gift from heaven’ after coup attempt/Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden ‘Allah’ın Lütfundan’ İstifade Ediyor

“In January of this year, nearly 1400 lecturers *were investigated* because they had signed a petition protesting the brutal war against the Kurds in southeastern Turkey. Most of them *were fired* on charges of supporting terror because of a vague clause in the law against terror.”

(Bu yıl Ocak ayında yaklaşık 1400 akademisyen hakkında Türkiye’nin güneydoğusunda Kürtlere karşı yürütülen acımasız savaşı protesto eden bir bildiriye imza koydukları gerekçesiyle soruşturma *yapıldı*. Akademisyenlerin çoğu, terörle mücadele yasasındaki müphem bir madde uyarınca teröre destek verdikleri suçlamasıyla *görevden alındı*.)

The Jerusalem Post, 20.04.2017- Turkey and Trump’s Unpredictability/Türkiye ve Trump’ın Öngörülemezliği

“For instance, as amayor of Istanbul, in 1997 Erdogan recited a poem at a political rally that included the lines, “The mosques are our barracks, the domes our helmets, the minarets our bayonets and the faithful our soldiers.” For doing so, Erdogan *was arrested, tried and convicted of inciting religious hatred. He was imprisoned* for four months. His party *was outlawed and he was banned* from politics for life.”

(Örneğin, İstanbul Belediye Başkanı olduğu 1997 yılında bir siyasi mitingde şunları okudu: “Camiler kışlamız, kubbeler miğfer, minareler süngümüz, müminler asker.”

Erdoğan bu sebeple tutuklanıp yargılandı, dini açıdan nefret duygularını kışkırttığı gerekçesiyle hüküm giydi. Dört aylık hapis cezası aldı. Mensubu olduğu parti kapatıldı ve siyaset yapmaktan ömür boyu men edildi.)

Haber başlıkları ve haber metinleri incelendiğinde, haber başlıklarında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çoğunlukla “özne durumuna” getirildiği tespit edilmiş, Erdoğan “diktatör”lük olarak algılanan olaylar ve gelişmelerle ilintilendirilerek ideolojik bir üretim yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi olumsuz eylemlerin sahipleri yetkililer olduğunda bu eylemleri gizleme eğiliminin doğduğu ve bu sebeple edilgen cümleler kullanıldığı belirtilse de metinlerde edilgen yapı ile ifade edilen cümlelerin öncesinde veya sonrasında yapılan yorumlar eylemi gerçekleştireni önemsizleştirmiş, asıl dikkat gerçekleştirilen eyleme çekilmiştir. Örneğin darbe ile ilgili haberlerde çoğunlukla darbe sonrasında devlet kurumlarında yürütülen temizlik operasyonlarını temel alarak asıl dikkat kamu görevinden atılan, görevden uzaklaştırılan, tutuklanan kişi sayılarına ve unvanlarına çekilmektedir. Burada olumsuz eylemlerin sahipleri devlet yetkilileri olduğundan, İngiltere örneğinde olduğu gibi bu eylemleri belirsizleştirme, gizleme ve önemsizleştirmekten ziyade Türkiye’de anti-demokratik bir yönetim anlayışının olduğuna dair bir algı yaratılmak istenmektedir.

Çalışmada kapsamına alınan gazetelerde çoğunlukla basit cümleler kullanılmış, etken yapının kullanıldığı cümleler ise olayları aktarmaktan ziyade yazarın ideolojik tutumunu açık bir şekilde ifade etmektedir.

Örneğin,

Haaretz, 20.07.2016- Ego, not Islam, will rule in post-coup Turkey/Darbe sonrası Türkiye’yi İslam değil ego yönetecek

“On the other hand, the army has traditionally been a friend of Israel, while *Erdogan abused and insulted us*. On the other, Erdogan made up with Israel last month after a six-year-long rupture following the Mavi Marmara flotilla affair.”

(Bir yandan ordu geleneksel olarak İsrail'in dostuyken *Erdoğan bizi suistimal etti ve aşağıladı*. Diğer yandan Erdoğan geçen ay İsrail ile Mavi Marmara filo olayından beri altı yıldır bozuk olan ilişkileri düzeltti.)

Haaretz, 22.07.2016- Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt/Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbe girişiminin ardından daha şimdiden "Allah'ın lütfundan" istifade ediyor.

"Erdogan *has outstripped* his predecessors, the leaders of the military coups in 1969, 1971, and 1980. So far, he has managed to extract the army from places where it could have influence in the civilian sector and return to its bases. He *has enacted reforms in the justice and education systems and suppressed the media*. Now begins the stage of rebuilding the country from above. This is the stage where the will of the president will dictate the will of the people."

(Erdoğan, 1969, 1971 ve 1980'deki askerî darbelerin liderlerini ve kendisinden öncekileri *geride bıraktı*. Şu ana kadar orduyu sivil hayatta etkili olabileceği yerlerden çıkarıp kışlasına dönmesini sağlayabildi. *Adalet ve eğitim sistemlerinde reformlar yaptı ve medyayı bastırdı*. Şimdi ise sıra ülkeyi baştan aşağı inşa etme safhasında. Bu aşamada Cumhurbaşkanı'nın iradesi, halkın iradesini belirleyecek.)

Haaretz, 27.07.2016- How Erdogan pulled off the perfect coup and could ruin Turkey/Erdoğan işin içinden nasıl mükemmel bir darbeye çıktı ve Türkiye'yi nasıl mahvedebilir.

"To say that Erdogan couldn't stage a coup because he was already in power misses the point: He *overthrew a democratic regime* and is on his way to replacing it with a personal autocracy...It's quite clear that such a huge number of people couldn't have been directly involved in the failed coup, which after all lasted a few hours and was seen down by unarmed civilians. *Erdogan's purge is motivated by revenge, a laundering process driven by paranoia and self-aggrandizement rather than savvy politics*, much less thought of starting a healing process for divided Turkey."

(Erdoğan'ın zaten iktidarda olduğu için bir darbe yapamayacağını söylemek şu noktayı gözlerden kaçırıyor: *Demokratik bir rejimi devirdi ve yerine kendi kişisel otokrasisini getirme yolunda...* Bu kadar büyük sayıda insanın, nihayetinde sadece birkaç saat süren ve silahsız siviller tarafından engellenen başarısız bir darbeye doğrudan dâhil olmayacağı oldukça belli. *Erdoğan'ın temizliği, bölünmüş bir Türkiye'yi iyileştirme sürecine başlama düşüncesiyle değil, intikamdan kaynaklanıyor.* Bilgili politikadan ziyade paranoya ve böbürlenmeyle tetiklenen bir temizlik süreci)

The Jerusalem Post, 18.07.2016- Analysis: Why the Turkey coup failed and what's likely to come next/Darbe neden başarısız oldu ve sonra neler olacak?

“The great irony in the coup attempt that failed in Turkey was evident. President Recep Tayyip Erdogan has tried for years to stifle freedom of social Networks and has accused them of being dark forces attempting to undermine his rule.”

(Türkiye’de başarısız olan darbe girişiminin ironik yanı barizdi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yıllardır sosyal medyayı, kendi yönetimini zayıflatmak isteyen karanlık güçler olmakla suçladı. Darbeyi bastırmasına yardımcı olan da aynı sosyal medyaydı.)

The Jerusalem Post, 21.07.2016- Column one: Turkey-Roger out/Türkiye: Tamam anlaşıldı

“Following the failed coup, *the Erdogan regime cut off* the base’s external electricity supply and temporarily suspended all flights from the base.”

(Başarısız darbenin ardından *Erdoğan rejimi*, üssün elektriklerini kapattı ve üstün uçuşların tamamını geçici olarak *durdurdu*.)

The Jerusalem Post, 20.04.2017- Column one: Turkey and Trump’s unpredictability/Türkiye ve Trump’ın öngörülemezliği

“After 15 years in power, on Sunday Islamist President Recep Tayyip Erdogan destroyed Turkey’s democracy once and for all.”

(İslamcı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 15 yıllık iktidarının ardından Pazar günü Türkiye'nin demokrasisini tek kalemde sildi.)

Haaretz, 18.04.2017- By voting for Erdogan, Turks have ruined their economic outlook/Türkler Erdoğan'a oy vererek ekonomik görünümünü mahvettiler

“President Recep Tayyip Erdogan insists that Turkey needs a strong executive to cope with the many problems the country faces- the Kurdish rebellion, Millions of Syrian refugees, strained relations with Europe and Russia, and double-digit inflation and unemployment.”

(Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin, karşı karşıya kaldığı pek çok sorunla- Kürt isyanı, milyonlarca Suriyeli mülteci, Avrupa ve Rusya ile gerilen ilişkiler, iki haneli enflasyon ve işsizlik- başa çıkabilmesi için güçlü bir yönetime ihtiyacı olduğunda ısrar ediyor.)

Daha önce E. Dağtaş ve Yaylagül'ün ifade ettiği gibi tıpkı ABD ve İngiltere örneklerinde görüldüğü üzere, etken cümleler genelde öznesine haklılık, sorumluluk ve güç sağlayabilirken bunun tam tersi de olabilmektedir (2008, s. 452). Dolayısıyla, İsrail gazete haberlerinde de kullanılan etken cümleler özne konumunda olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı olumsuz anlamda güçlü ve sorumlu olarak göstermekte ve bunun sonucu olarak olumsuz algı yaratmaktadır.

Sözcük seçimi

Çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde Erdoğan ile ilgili “dictator/diktatör”, “draconian/gaddar”, “authoritarian/otoriter”, “egoist”, “far from being an original thinker/yeni fikirler üretmekten oldukça uzak” gibi ifadelerle oldukça yer verildiği ve küfür/hakaret/aşağılama düzeyinde nefret söylemini tetiklediği tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmada incelenen haber başlıklarında göze çarpan başka bir unsur da metaforlara yer verilmesidir. Ünal'ın aktardığına göre “Metaforlar dilin ikna edici bir araç olarak kullanılmasının önemli bir göstergesidir. Metafor kavramı politik söylemin dinamiklerine ilişkin içgörü sağlar. Geleneksel olarak metaforlar; kelimeler, dilde dekoratif, eğlenceli ve ikna edici fonksiyonları için kullanılan fikirler, cümleler olarak

kabul edilir. Son zamanlarda, özellikle Foucault'nun söylem teorisinde, bir metafor, söylemin üretiminin kontrol edildiği, seçildiği, organize edildiği ve yönlendirildiği bir sosyal pratik olarak görülür" (Maasen, Weingart, 2000, s. 21'den aktaran Ünal, 2015, s. 75). Gunther Kress metaforu, "ideolojik çatışmalardaki güçlü bir unsur" ve "bir konuyu (alanı)belli bir ideolojiye çekme aracı" olarak görür (Kress, 1989, s. 71-2'den aktaran Özudoğru, 2016, s.147). Hart (2014, s. 143)'ın da doğruladığı gibi metaforlar tarif ettikleri gerçeklik hakkında bir yorum sunar ve böylece değerlendirme yapmayı teşvik eder. "Metaforlar sadece yüzeysel biçimsel söylem süslemesi değildir. Şeyleri belirtirken kullandığımız metaforla gerçekliğimizi inşa ederiz. Metaforlar düşünce ve davranış biçimimizi, bilgi ve inanç sistemlerimizi yapılandırır" (Fairclough, 1992, s. 194). Özetle metafor seçimi düşünce şekli ve dünya görüşü üzerinde etkilidir. Buna göre incelenen haber metinlerinde kullanılan "cadı avı", "Machiavelli" gibi benzetmeler Cumhurbaşkanı Erdoğan ve darbe girişiminin başarısız olması hakkında olumsuz bir anlam üretmektedir ve haber metninin genelinde olumsuz bir anlam ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Machiavelli benzetmesini yapan haberin açıklama kısmında yer alan şu açıklama bundan sonra Erdoğan'ın atacağı adımların nasıl olacağı hakkında öngörü sunmaktadır:

"...By making these draconian moves, Erdogan looks like the ultimate Machiavellian prince-exploiting an opportunity and hitting with full force. One must take violent action at once, says Machiavelli, so that it will be easier for the people to accept it. Today, it's not just the people, but the whole World accepting this attack on democracy with understanding."

(...Erdoğan bu gaddar hamleleri yaparak son Machiavelli prensi olacak gibi duruyor. Machiavelli kitabında insanların kabullenmesini kolaylaştırmak için şiddet içerikli eylemlerin bir kerede yapılması gerektiğini söylüyor. Bugün sadece insanlar değil bütün dünya demokrasiye yapılan bu saldırıyı anlayışla karşılıyor.)

Görüldüğü gibi haber metninde Machiavelli benzetmesiyle aslında Erdoğan ile ilgili olumsuz bir algı yaratılmak istemektedir; çünkü Machiavelli'ye göre insan kendi hâlinde bırakıldığında başıboş kalır, üzerinde din ve sosyal baskı olmaksızın kaldığında kötülüğün emrine girer. Muhafazakâr siyasetçi insanın doğası gereği kötülüğe yatkın olduğunu düşündüğü için onu baskı altında tutmayı ister. Machiavelli "Prens" adlı eserinde politika ile ahlakı ayırarak büyük felaketler karşısında insanın aklı ile kendini koruma

gücüne inanır, kaderci değil, kendi hayatını kuran ve seçimlerini yapan insan üzerinden düşünür. İnsanın özü kötülüğe yatkın olduğu için yönetici de her zaman doğal olarak kendini düşünmeli ve buna göre davranmalıdır (Büke, 2016). Dolayısıyla metinde Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında verilmek istenen mesaj, onun da tıpkı Machiavelli'nin Prensi gibi mufazakar bir siyasetçi olarak baskı rejimi uygulamakta, din ve sosyal baskı kurarak halkı denetim altında tutmaya çalışmaktadır.

Bir diğer haber başlığında kullanılan “cadı avı” benzetmesi ise yine oldukça manidardır. Cadı avı meselesi 13. yüzyılda Orta Çağ Avrupasında “dini bırakanları geri döndürmek ve başkalarının da dinden uzaklaşmasını engellemek için” kurulan engizisyon mahkemelerinin polis gibi hareket ederek işkencelerle “tek amacı sanığın ikna, baskı veya zorlama yoluyla itirafta bulunmasını sağlayarak”, başlattıkları sözde “cadı avı”dır. Katledilenlerin çoğunun yargısız infaz kurbanları olduğu cadı avında, linç hukuku oluşturularak cadı olduğu düşünülen kadınlar her kötülüğün suçlusu olarak damgalanmış, özellikle “haşeratı yok etme” veya “köküne kadar kurutma” deyimleri sıkça kullanılmıştır. Kadının, bu şekilde “düşman”, “kötü” ve “yok edilmesi gereken” olarak ötekileştirilmesi ve kadına yönelik uygulanan şiddet dolu yöntemler daha sonra Yahudilere veya farklı etnik ve dinî gruplara da aynı şekilde yaklaşılmaya zemin hazırlamıştır (Aksan, 2013, s. 356; Akın, 2014, s. 393). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, haber metninin son derece nefret dolu bir söylemle Erdoğan'ın diktatör olduğu, masum insanlara zulmettiği, muhafazakâr kimliğinden yola çıkarak dini birtakım siyasi fikirlere alet edip yetkisini kötüye kullandığı iması yapılmaktadır ve yayın kuruluşunun ideolojisiyle paraleldir.

ABD ve İngiltere haber metinlerinde görüldüğü gibi, İsrail haber metinlerinde tercih edilen sözcükler tesadüfî değildir ve okuyucuda olumsuz algı yaratmaktadır. Örneğin, The Jerusalem Post, 24.07.2016 tarihli ‘Possible that Erdogan engineered coup,’ former Pentagon official tells ‘Post’(Eski Pentagon Yetkilisi: Darbeyi Erdoğan Tertiplemiş Olabilir) başlıklı haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “megolamaniac/megaloman” olduğunu ve ülke içindeki imajını onarmak için 15 Temmuz darbe girişimini kendisinin tertiplemiş olabileceğini ifade etmiştir. Öte yandan The Jerusalem Post, 19.07.2016 tarihli “The real reason for the Turkish coup’s failure” (Türkiye’deki darbenin başarısız olmasının gerçek nedeni) başlıklı haberde ise “still, the simple fact that even if Erdogan broadcast from his hiding over Facetime...”(Erdoğan sakladığı yerden Facetime ile yayın yapmış olsa bile...) ifadesine yer vererek Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında aciz ve korkak imajı

yaratmak istemiştir. Öte yandan **The Jerusalem Post**, 20.04.2017- Column one: Turkey and Trump's unpredictability (Türkiye ve Trump'ın öngörülemezliği) başlıklı haber metninde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İslamcı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olarak tanımlanması da politik bir duruşun göstergesidir. Batılı hiçbir lider mensubu olduğu dinle anılmamaktadır. “İslamcı” ifadesinin okuyucuda uyandırdığı etki daha çok İslam dinini araç olarak kullanan terör örgütlerine işaret etmektedir. İsrail aslında bu ifadeyi kullanarak İslamcı terör örgütleriyle Cumhurbaşkanı Erdoğan arasında bir yakınlık kurmaktadır.

Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerde ise sözcük seçimleri yapılan seçimin “hileli olduğu”, oyların “çalındığı”, seçim verilerinin “manipüle edildiği”, “yıkıcı Erdoğan” başlığı altında Erdoğan'ın Türk demokrasisini “parçaladığı”, Erdoğan'ın “mutlak hâkim” olmaya çalıştığı, İsrail'in “Erdoğan'ın gazabından kurtulduğu” ifade edilmiştir.

Örnekler;

Haaretz, 15.04.2017-Turkey's referendum: Erdogan is positioning himself to become the new Ataturk (Türkiye’de referandum: Erdoğan kendisini yeni Atatürk olmak için konumlandırıyor)

“The prevailing view is that Erdogan is striving to *become a sultan (an absolute ruler)*” (Yaygın görüş, Erdoğan'ın bir **padişah (mutlak hâkim)** olmaya çalıştığı yönünde...)

Haaretz, 18.04.2017- By voting for Erdogan, Turks have ruined their economic outlook (Türkler Erdoğan'a oy vererek ekonomik görünümünü mahvettiler)

Turkey has been massaging the data and unwitting Turkish voters have just undone the democracy that had enabled prosperity

(Türkiye, verileri *manipüle ediyor* ve ne yaptığının farkında olmayan Türk seçmenler, refahı getiren demokrasiyi felakete sürüklüyor)

Erdogan's *dismantling* of Turkish democracy is well documented (Erdogan'ın Türk demokrasisini *parçalayışı* kanıtlarla destekleniyor)

Haaretz, 18.04.2017- *Sham or not*, Turks resigned to Erdogan's win: 'Yes, the referendum was **stolen**, but we're not surprised' (*Hile veya değil* Türkler, Erdoğan'ın zaferini kabullenmiş durumda... "Evet referandum *çalındı* ama şaşırmadık")

The Jerusalem Post, 18.04.2017- Sparing Erdogan's wrath (Erdogan'ın gazabından kurtuluş)

Haber retoriği

Haber retoriği kapsamında İsrail basınının kullandığı fotoğrafların haber retoriğine fazla katkı yaptığı söylenemez, sayısal veriler bakımından da haber metinlerinin çoğunlukla yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çoğunlukla haber metinlerinde darbe sırasında yaşanan can kayıplarına hiç yer verilmemiş, onun yerine tasfiyelerle ilgili sayısal verilere yer verilmiştir. Örneğin,

Haaretz, 17.07.2016- Sleeping with the enemy: The Turkish opposition's terrible dilemma/Yatağımdaki düşman: Türkiye'deki muhâlefetin korkunç ikilemi

At issue are some 3,000 judges, prosecutors and senior officials in the justice system-alongside around 1,500 soldiers and officers who'll be dismissed and put on trial.

(Söz konusu olan- görevden alınıp yargılanacak 1500 askerîn ve subayın yanı sıra- üç bin hâkim, savcı ve yargı sisteminin üst düzey yetkilisi.)

Haaretz, 17.07.2016- After Turkey's attempted coup, the witch hunt/Türkiye'de darbe girişiminin ardından cadı avı

"Already over 2,700 judges have been removed."(Halihazırda 2,700 hakim görevden alındı)

Haaretz, 18.07.2016- Erdogan, the Machiavellian 'Prince' of Istanbul/İstanbul'un Machiavelli Prensi Erdoğan

Some 3,000 judges and prosecutors dismissed (Üç bin kadar hakimle savcı görevden alındı)

Haaretz, 22 Temmuz 2016, “Turkey’s Erdogan is already making the most of his ‘gift from heaven’ after coup attempt/Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden ‘Allah’ın Lütfundan’ İstifade Ediyor.

In January of this year, nearly 1400 lecturers were investigated because they had signed a petition protesting the brutal war against the Kurds in southeastern Turkey. Most of them were fired on charges of supporting terror because of a vague clause in the law against terror.

(Bu yıl Ocak ayında yaklaşık 1400 akademisyen hakkında Türkiye’nin güneydoğusunda Kürtlere karşı yürütülen acımasız savaşı protesto eden bir bildiriye imza koydukları gerekçesiyle soruşturma yapıldı. Akademisyenlerin çoğu, terörle mücadele yasasındaki müphem bir madde uyarınca teröre destek verdikleri suçlamasıyla görevden alındı.)

Sonuç olarak çalışma kapsamında incelenen haber metinleri arasında en saldırgan, en iddialı yorumların İsrail basınında yer aldığını belirtmek mümkündür. İsrail basını Türkiye ile siyasi ilişkileri de göz önünde bulundurulduğunda haber metinlerinde son derece ideolojik davranmış, olumsuz Türkiye algısını yaratabilecek bir tavırla metinleri okuyucuya sunmuştur.

5.2.4. Rusya Basınında Çıkan Haberlerle İlgili Bulgular

ABD, Rusya ve İngiltere basınında çıkan İngilizce haber metinlerinde T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı veri tabanından ulaşılmış, söz konusu veri tabanında Rusya basınından çıkan haberler Rusçadan Türkçeye çevrildiği için Rusya’da yayınlanan İngilizce haber metinlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan metinler, uygulanacak EŞÇ modeli ve çalışmanın kapsamı çerçevesinde değerlendirilerek sınırlandırılmış ve Rusya basını ile ilgili sayısal veriler aşağıdaki çizelgede belirtilmiştir:

Çizelge 5.10. Rusya basınında çıkan haber sayıları

Yayın Kuruluşları	16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasındaki haber sayısı	10-30 Nisan 2017 tarihleri arasındaki haber sayısı	Çalışmaya dâhil edilen darbe haberleri	Çalışmaya dâhil edilen başkanlık sistemi haberleri
Sputniknews	299	70	16	14
TASS	81	13	8	6
Russia Today	89	3	13	0
Toplam	469	86	37	20

Rusya basınında 16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında yayınlanan 469 haber incelenerek çalışmaya darbe girişimine ilişkin 37 haber, 10-30 Nisan 2017 tarihleri arasında ise 86 haber incelenerek başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili 20 haber dahil edilmiştir.

5.2.4.1. Makro yapı

5.2.4.1.1. Tematik yapı

Haber başlıkları ve haber girişleri

Rusya basını Türkiye’de gerçekleşen darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haber başlıklarında, habere konu olay çoğunlukla ana başlığa bakılarak anlaşılmaktadır. Buna göre çalışmaya dâhil edilen haber başlıkları ve haber girişleri şu şekildedir:

Çizelge 5.11. Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın Kuruluşu	Haber Başlığı	Türkçe Çevirisi	Haber Girişi	Türkçe Çevirisi
Russia Today, 16.07.2016	'Turkey coup plotter' Gulen: Failed uprising could have been 'staged' by Erdogan himself	'Türkiye darbe girişimcisi' Gulen: Başarısız ayaklanma Erdoğan'ın kendisi tarafından 'tertiplemiş' olabilir	The preacher who has been accused by the Turkish government of trying to seize power in a military coup has hit back, appearing to accuse President Recep Tayyip Erdogan of conducting a deadly false flag operation, and comparing him to Hitler.	Türk hükümeti tarafından askerî darbeyle iktidarı ele geçirmeye çalışmakla suçlanan vaiz misilleme yaptı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı ölümcül sahte bayrak operasyonu düzenlemekle suçladı ve onu Hitler'le karşılaştırdı.
Russia Today, 16.07.2016	Will Erdogan survive Turkey's time of troubles?	Erdoğan Türkiye'nin sorunlarından yakayı kurtarabilecek mi?	As the world awoke to the shocking news of a military coup against the government of President Recep Tayyip Erdogan, the Turkish leader who seems to possess the secret art of political survival, the consequences of a power vacuum occurring in this leading NATO member state were revealed in stark relief.	Dünya siyasi olarak hayatta kalma sırrına sahip Türk lider Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı şok edici askerî darbe haberiyle güne başladığında, NATO'nun önde gelen devletinde meydana gelen güç boşluğunun sonuçları şiddetli bir rahatlama ile açığa çıkarıldı
Russia Today, 21.07.2016	Erdogan attempting to play hero by confronting US superpower	Erdoğan, ABD süper gücüyle yüzleşerek kahraman olmaya çalışıyor	The Turkish leader is attempting to get a tactical advantage over the US and EU, playing the hero for his domestic audience and to get his hands on Fethullah Gulen, political scientist from the Helwan University in Cairo, Dr. Maged Botros, told RT.	Kahire Helwan Üniversitesi'nden siyaset bilimci Dr. Maged Botros RT'ye verdiği demeçte "Türk lider, ABD ve AB'ye karşı taktiksel bir avantaj kazanmaya çalışıyor, yerel seyirciler için kahramanı oynuyor ve Fethullah Gulen'i ele geçirmeye çalışıyor" dedi.
Russia Today, 21.07.2016	Turkey to suspend European human rights convention following failed coup	Türkiye, başarısız darbe sonrasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini askıya alacak	Turkey's state of emergency means temporary suspension of the European Convention on Human Rights, the deputy prime minister has said, adding this is expected to last for a month and a half. The state of emergency in Turkey follows a failed military coup.	Türkiye'nin olağanüstü hal durumu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin geçici olarak askıya alınması anlamına geldiğini belirten Başbakan Yardımcısı bunun 1,5 ay sürmesini umduklarını ekledi. Türkiye'deki olağanüstü hal durumu başarısız askerî darbenin ardından ilan edildi.
Russia Today, 22.07.2016	10 amazing things about Turkey's failed coup	Türkiye'deki başarısız darbe hakkında 10 şaşırtıcı şey	In a dramatic turn of events, Turkish President Tayyip Erdogan cut short a vacation with a night flight back to Istanbul, rebel jets trailing the presidential plane, to rally his people to his side with every tool at his disposal - even social media.	Beklenmedik şekilde gelişen dramatik olaylar neticesinde, isyancı jetler Cumhurbaşkanlığı uçağını takip ederken Türkiye Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan emrindeki her aracı kullanarak halkı toplanmaveyavet etmek için İstanbul'a gece uçuşu gerçekleştirerek tatilini kısa kesti.
Russia Today, 23.07.2016	Turkey detains key aide to US-based 'coup mastermind' Gulen	Türkiye ABD'de yaşayan "darbenin beyni" olan Gulen'in kilit yardımcısını gözaltına aldı	Turkey's authorities have detained the "right hand" of US-based Turkish cleric Fethullah Gulen, who President Recep Tayyip Erdogan has accused of masterminding the failed coup attempt, a presidency official said.	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, başarısız darbe girişiminin beyni olmakla suçladığı ABD'de yaşayan Türk vaiz Fethullah Gulen'in "sağ kolunu" tutukladı.

Çizelge 5.11. (devam) Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Russia Today, 24.07.2016	Failed Turkish coup attempt sympathizers suffer torture and rape-Amnesty	Başarısız Türk darbe girişimi sempatanları işkence ve tecavüze uğruyor-AF Örgütü	Amnesty International has gathered “credible evidence” that people arrested in relation to the past week’s failed coup attempt have been often arbitrary detained, deprived of contacts with family and lawyers as well as go through “severe” tortures.	Uluslararası Af Örgütü, geçtiğimiz haftanın başarısız darbe girişimi ile ilgili olarak tutuklanan kişilerin, genellikle “ağır” işkencelerin yanı sıra aileleri ve avukatlarla temastan yoksun bırakılarak keyfi bir şekilde gözaltına alındıklarına dair “güvenilir kanıtlar” topladı.
Russia Today, 27.07.2016	Turkey issues warrants for further 47 journalists as 15K detained over failed coup	Türkiye başarısız darbeden dolayı 15bin kişiyi gözaltına alırken 47 gazeteci için tutuklama emri çıkardı	Turkish authorities ordered the detention of 47 journalists from a formerly oppositional newspaper amid a widening crackdown on supporters of cleric Fethullah Gulen, whom President Recep Tayyip Erdogan blames for a failed coup attempt earlier this month.	Türk makamları, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bu ayın başlarında gerçekleşen darbe girişimi için suçladığı din adamı Fethullah Gülen’in destekçilerine yönelik uyguladığı geniş kapsamlı baskı sonucu, muhalif bir gazeteden 47 gazetecinin tutuklanmasını emretti.
Russia Today, 28.07.2016	‘Erdogan using post-coup conditions to impose authoritarian regime’	‘Erdoğan otoriter rejimini empoze etmek için darbe sonrası koşulları kullanıyor’	The Turkish government is daily issuing decrees based on the emergency law, and today it just shut down many TV channels, newspapers, etc., Alp Altınors, Deputy Chairman of the Turkish Peoples' Democratic Party, told RT.	Alp Altınörs, Halkların Demokratik Partisi Eş Başkan Yardımcısı RT’ye verdiği demeçte ‘Türk hükümeti olağanüstü hal kapsamında her gün kararname yayınlıyor ve bugün birçok TV kanalını, gazeteleri vb. kapattı’ dedi
Russia Today, 29.07.2016	RT visits Erdogan’s self-exiled arch-nemesis Fethullah Gule at his US estate	RT, Erdoğan’ın başdüşmanı olan ve gönüllü sürgün hayatı yaşayan Fethullah Gülen’i ABD’deki evinde ziyaret etti	An RT reporter has met with “Turkey’s most wanted man,” Fethullah Gulen, a powerful preacher who has been living in self-exile in the US state of Pennsylvania. Ankara blames the scholar for the recent coup attempt in Turkey and wants him extradited.	Bir RT muhabiri, “Türkiye’nin En Çok Aranana” ismi olan ve kendi isteğiyle Pennsylvania’da sürgün hayatı yaşayan güçlü din adamı Fethullah Gülen’i ziyaret etti. Ankara, Türkiye’deki darbe girişiminden dolayı Gülen’i suçluyor ve iade edilmesini istiyor.
Russia Today, 29.07.2016	‘Islam is now front at the center of Turkey’s foreign policy’	‘İslam Türkiye’nin dış politikasında şimdi ön cephede’	During the Cold War Turkey joined the Western alliance, and now that there is no Soviet Union, Turkey feels that the whole of the West is against it, Kani Xulam, director of the American-Kurdish Information Network, told RT.	Amerikan-Kurdish Information Network’ten Kani Xulam RT’ye verdiği demeçte “Soğuk Savaş sırasında Türkiye Batılı müttefiklere katıldı ve artık Sovyetler Birliği olmadığı için Türkiye tüm Batı’nın kendisine karşı olduğunu hissediyor” dedi.
Russia Today, 30.07.2016	Gulen supporters in Netherlands accuse Turkish government of “witch-hunt”	Hollanda’daki Gülen destekçileri Türk hükümetini “cadı avı” yapmakla suçladı	Dozens of Turks living in the Netherlands who support exiled preacher Fethullah Gulen have been assaulted and received death threats, while several buildings hosting groups affiliated with the cleric were set on fire in the wake of Turkey’s failed coup attempt.	Sürgünde yaşayan vaiz Fethullah Gülen’i destekleyen Hollanda’da yaşayan düzinelerce Türk saldırıya uğradı ve tehdit edildi, vaizle ilintili gruplara ev sahipliği yapan birçok bina Türkiye’nin başarısız darbe girişimi sonrasında ateşe verildi.

Çizelge 5.11. (devam) Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Russia Today, 31.07.2016	Erdogan dismisses 1,400 army staff, announces sweeping overhaul of Turkish military	Erdoğan 1400 ordu mensubunu işten attı ve Türk ordusunun elden geçireceğini açıkladı	Turkey's President Recep Tayyip Erdogan has ordered a cull of 1,400 army personel for alleged links with this month's failed coup, and stuffed the top military council with his political allies in a bid to impose greater control over the army.	Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu ayki darbeyle bağlantılı olduğu iddia edilen 1,400 ordu mensubunu görevden alma emri verdi ve ordu üzerinde daha fazla kontrol sağlamak amacıyla Yüksek Askerî Şuraya kendi müttefiklerini atadı.
Sputniknews, 16.07.2016	Why Turkish Intelligence Agency failed to uncover coup plot	Türk İstihbarat Servisi neden darbe komplosunu ortaya çıkaramadı?	US State Secretary John Kerry said that nobody in Turkey or beyond saw the military coup that rocked the country on Friday night coming. But how did Turkey's National Intelligence Organization (MIT) miss the signs of the looming insurrection?	ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Türkiye'de veya ötesinde kimsenin Cuma gecesi ülkeyi sarsacak askerî darbenin geldiğini görmediğini söyledi. Peki, Türkiye'nin Ulusal İstihbarat Teşkilatı (MİT) başgösteren ayaklanmanın işaretlerini nasıl kaçırdı?
Sputniknews, 16.07.2016	No Happy End in Sight? 'Turkey won't see any stability in near future'	Ufukta Mutlu Son Yok mu? 'Türkiye yakın gelecekte istikrarı göremeyecek'	Radio Sputniknews discussed the failed coup attempt with Turkey analyst and Istanbul-based researcher with the Silk Road Studies Program at John Hopkins University - Gareth Jenkins.	Radio Sputniknews İpek Yolu Araştırma Programı ile İstanbul'da bulunan Türkiye Analisti John Hopkins Üniversitesi'nden Gareth Jenkins ile başarısız darbe girişimi hakkında görüştü.
Sputniknews, 17.07.2016	Hell Hath No Fury Like a Teflon Sultan	Teflon sultanın gazabı cehennemde bile görülmez	When Turkish President/aspiring Sultan Recep Tayyip Erdogan landed at Istanbul's Ataturk airport early Saturday morning, he declared the attempted coup against his government a failure, and a "gift from God."	Sultan olmaya can atan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Cumartesi sabahının erken saatlerinde İstanbul'un Atatürk Havaalanına indiğinde, hükümetine yapılan darbe girişiminin başarısız olduğunu ve bunun "Allah'ın bir lütfu" olduğunu açıkladı
Sputniknews, 17.07.2016	Meet exiled Muslim Cleric wanted in Turkey for allegedly instigating coup	Darbe girişimini teşvik etmekle suçlanan sürgündeki Müslüman vaizle tanışın	Recep Tayyip Erdogan said that the attempted coup in Turkey was organized by people living in the United States. In particular, he accused the social activist and cleric Fethullah Gülen and urged Obama to extradite him to Ankara.	Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'de yapılan darbe girişiminin ABD'de yaşayan insanlar tarafından organize edildiğini söyledi. Özellikle sosyal aktivist ve din adamı/cleric/vaiz Fethullah Gülen'i suçladı ve Obama'dan onu Ankara'ya iade etmesini istedi
Sputniknews, 18.07.2016	How Erdogan could respond to foiled military coup in Turkey	Erdoğan Türkiye'deki önlenen darbe girişimine nasıl karşılık verebilirdi?	After the Turkish government quelled the recent attempts of a military coup, President Recep Tayyip Erdogan promised to carry out purges of the military ranks. Experts say that Erdogan will not hesitate with decisive actions.	Türk hükümeti askerî darbeyi bastırdıktan sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan askerî rütbeleri temizlemeye söz verdi. Uzmanlar Erdoğan'ın kararlı hareket etme konusunda tereddüt etmeyeceğini söylüyor.
Sputniknews, 18.07.2016	Erdogan has whip hand and knows it	Erdoğan avantajlı ve bunun farkında	Turkish President Recep Tayyip Erdogan is moving rapidly to tighten autocratic hold on power in the wake of the failed coup over the weekend.	Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan haftasonu yaşanan başarısız darbenin ardından iktidardaki otokratik tutumunu sıkılaştırmak için hızla hareket ediyor.

Çizelge 5.11. (devam) Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Sputniknews, 19.07.2016	Human rights in Turkey 'in great danger' after attempted military coup	Askeri darbe girişiminin ardından Türkiye'de insan hakları 'büyük tehlikede'	An international human rights advocacy group warned on Monday that human rights were in danger in Turkey following the military coup attempt.	Uluslararası İnsan Hakları Savunucuları grubu Pazartesi günü, askerî darbe girişiminin ardından Türkiye'de insan haklarının tehlikede olduğu konusunda uyardı
Sputniknews, 19.07.2016	Goal reached? Military coup attempt disempowers Turkish armed forces	Amaca ulaşıldı mı? Askerî darbe girişimi Türk silahlı kuvvetlerini güçsüzleştiriyor	Despite the much-discussed failure of the coup attempt in Turkey, retired Turkish Admiral Turker Ertürk told Sputniknews Türkiye that it has actually reached its point: the actual target of the attempted overthrow, instigated by CIA, were the Turkish military, out of fear that they would hamper the "Greater Middle East" project.	Türkiye'deki darbe girişiminin çok tartışılan başarısızlığına rağmen, emekli Tuğamiral Türker Ertürk Sputniknews Türkiye ile yaptığı görüşmede darbenin gerçekte tam anlamıyla hedefe ulaştığını söyledi: CIA tarafından başlatılan teşebbüsün asıl hedefi, "büyük Orta Doğu" projesini engeller korkusuyla Türk ordusuydu.
Sputniknews, 19.07.2016	How attempted coup will change Turkey's political landscape	Darbe girişimi Türkiye'nin politik manzarasını nasıl değiştirecek	It took less than a day for an attempted military coup in Turkey to end in failure late last week, but it is destined to have far-reaching effects on the country's political landscape in the immediate future.	Türkiye'de geçen hafta gerçekleşen askerî darbenin başarısızlıkla sonuçlanması bir günden az sürdü, ancak ülkenin yakın gelecekteki siyasi manzarası üzerinde geniş çaplı etkileri olacağı öngörülüyor.
Sputniknews, 20.07.2016	'No doubt' CIA Director played his part in failed military coup in Turkey	'Şüphesiz' CIA Yöneticisi Türkiye'deki başarısız darbe girişiminde rolünü oynadı.	Central Intelligence Agency (CIA) Director John Brennan undoubtedly played some role in the July 15th coup attempt to oust Turkey's President Recep Tayyip Erdogan, former chief-of-staff to US Secretary of State Colin Powell Lawrence Wilkerson told Sputniknews.	ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell Lawrence Wilkerson Sputniknews'e verdiği demeçte, Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA) direktörü John Brennan'ın, 15 Temmuz darbesinde Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı görevden alma/devirme konusunda şüphesiz bir rolü olduğunu söyledi
Sputniknews, 20.07.2016	Turkey's new Islamist leanings seen as too risky for NATO	Türkiye'nin Yeni İslamcı eğilimleri NATO için riskli olarak görülüyor	Turkey was too risky to be a member of the NATO alliance even before the failed military coup because Ankara's loyalties lay in the Islamic world and not Europe, Lawrence Wilkerson, former chief-of-staff to US Secretary of State Colin Powell, told Sputniknews.	Eski ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın özel kalem müdürü Lawrence Wilkerson, Sputniknews'e verdiği demeçte başarısız askerî darbe öncesinde bile Türkiye'nin NATO ittifakının üyesi olmasının çok riskli olduğunu çünkü Ankara'nın Avrupa'ya değil İslam dünyasına sadık olduğunu söyledi.
Sputniknews, 21.07.2016	Turkey's failed coup was 'an attempt to unleash civil war'	Türkiye'deki başarısız darbe 'sivil savaş başlatma girişimiydi'	The July 15 events in Turkey were nothing less than an attempt to instigate a civil war rather than a mere coup, retired Turkish Major Erol Mutercimler told Sputniknews.	Emekli Türk Binbaşı Erol Mutercimler Sputniknews'e verdiği demeçte, 15 Temmuz'daki olayların yalnızca bir darbeden ziyade bir iç savaş başlatmayı denemekten başka bir şey olmadığını söyledi.

Çizelge 5.11. (devam) Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Sputniknews, 22.07.2016	Thousands detained by Ankara after failed coup based on 'Pre-Prepared List'	Başarısız darbeden sonra gözaltına alınan binlerce kişi 'önceden hazırlanmış'liste lerdeydi	The Turkish government isn't sure that the people it has arrested were actually part of the military coup attempt on July 15, and says that some will go back to their jobs after the investigation is complete, Hasan Ozertem from USAK's Center for Security and Energy Studies told Radio Sputniknews.	USAK Güvenlik ve Enerji Çalışmaları Merkezi'nden Hasan Özertem: Türk hükümeti tutuklanan kişilerin aslında 15 Temmuz'daki askerî darbe girişiminin bir parçası olduğundan emin değil ve bazıları soruşturma tamamlandıktan sonra işlerine dönecekler.
Sputniknews, 22.07.2016	'Erdogan uses the coup to roll out purges that were planned beforehand'	'Erdogan daha önceden planlanmış temizlik için darbeden yararlanıyor	As the number of those arrested in Turkey's post-coup purges exceeded tens of thousands of people, including not only the military but teachers, judges and journalists, a renowned historian and Professor of Turkish Studies tells Radio Sputniknews that even though the coup attempt seems to have been genuine, the ongoing arrests were pre- planned.	Türkiye'nin darbe sonrası temizliğinde sadece askerler değil öğretmenler, hâkimler ve gazeteciler de dâhiltutuklananların sayısı onbinlerce insanı aşmışkenünlû tarihçi ve Türk Çalışmaları Profesörü, Radio Sputniknews'e verdiği demeçte her ne kadar darbe girişimi gerçek olsa da devam eden tutuklamalar önceden planlanmıştı dedi.
Sputniknews, 25.07.2016	Was Erdogan gearing up for the failed military coup?	Erdogan başarısız darbe girişimine hazırlanıyor muydu?	The exact reasons why a group of midlevel military officers have failed to overthrow President Recep Tayyip Erdogan remain unclear. In an extensive analysis, Federico Pieraccini suggested that Turkey's strongman could have learned about the plot and used this information to influence the coup's outcome.	Bir grup orta düzey askerî'nin neden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdogan'ı deviremediğinin kesin nedenleri belirsizliğini koruyor. Kapsamlı bir analizde Federico Pieraccini Türkiye'nin diktatörünün darbeyi öğrenmiş ve darbenin sonucunu etkilemek için bu bilgiyi kullanmış olabileceğini öne sürdü.
Sputniknews, 31.07.2016	Erdogan'spurges in Turkeytargetpeop lewhohavenothin gto do withtheCoup	Erdogan'ın Türkiye'deki temizliği darbe ile hiç ilgisi olmayan insanları hedef alıyor	In an interview with Sputniknews, British academic Chris Stephenson said that the ongoing persecutions in Turkey often affect those who had no connections with the attempted military coup that took place in the country a few weeks ago.	Sputniknews ile yapılan röportajda İngiliz akademisyen Chris Stephenson Türkiye'de sürmekte olan zulümlerin birkaç hafta önce ülkede meydana gelen askerî darbe girişimiyle hiçbir bağlantısı olmayanları etkilediğini söyledi.
TASS, 16.07.2016	Turkey's PM. Constitution Council to consider death penalty after coup attempt	Türkiye Başbakanı: Anayasa Komisyonu darbe girişiminden sonra idam cezasını değerlendirecek	161 died, 1,440 got injured in the military coup attempt in Turkey, the country's Prime Minister Binali Yildirim said	Başbakan Binali Yıldırım, 161 kişi öldü, 1440 kişi Türkiye'deki askerî darbe girişiminde yaralandı dedi

Çizelge 5.11. (devam) Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

TASS, 17.07.2016	Secretary Kerry: claims about US involvement in coup attempt in Turkey are false	Sekreter Kerry: Türkiye'nin ABD'nin darbe girişimine müdahil olduğuna dair iddiaları yanlış	John Kerry made clear that the United States would be willing to provide assistance to Turkish authorities conducting this investigation	John Kerry, ABD'nin bu soruşturmayı yürüten Türk makamlarına yardım sağlama konusunda istekli olacağını açıkça belirtti.
TASS, 18.07.2016	Expert says mass repressions in Turkey will hardly resolve all problems	Uzman, Türkiye'deki kitlesel baskıların sorunları çözemeyeceğini söyledi	Mass repressions in Turkey that followed after the foiled coup attempt will hardly help to resolve all issues in both domestic and foreign policy, director of the Institute of Caspian Cooperation Sergey Mikheyev said on Monday	Hazar İşbirliği Enstitüsü Müdürü Sergey Mikheyev Pazartesi günü yaptığı açıklamada, Türkiye'nin darbe girişiminin ardından gelen kitlesel baskıların hem iç hem de dış politikadaki tüm sorunları çözmeye pek yardımcı olamayacağını söyledi
TASS, 18.07.2016	Situation in Turkey "rather calm"-Russian consul general	Rusya Başkonsolosu-Türkiye'deki durum "oldukça sakin"	Russian Consul General in İstanbul Andrey Podyolshev considers the situation unusual, but not very tense	Rusya'nın İstanbul Başkonsolosu Andrey Podyolshev durumun olağandışı olduğunu ancak çok gergin olmadığını düşünüyor
TASS, 19.07.2016	Turkey sent official request to US on extradition of Fethullah Gulen	Türkiye, ABD'ye Fethullah Gülen'in iadesiyle ilgili resmi talep gönderdi	Turkish authorities believe the Muslim cleric was behind the recent military coup attempt	Türk makamlar, Müslüman din adamının son askerî darbe girişiminin arkasında olduğuna inanıyor
TASS, 21.07.2016	Erdogan warns US against refusing to extradite Gulen to Turkey	Erdoğan, ABD'yi Gülen'in iadesini reddetmemesi konusunda uyardı	The Turkish government believes Fethullah Gulen, a US-based Muslim cleric, who founded the Hizmet movement, is behind the failed military coup attempt	Türk hükümeti Hizmet hareketini kuran ABD'de yaşayan Müslüman din adamı Fethullah Gülen'in başarısız askerî darbe girişiminin arkasında olduğuna inanıyor
TASS, 25.07.2016	Turkish Foreign Ministry thanks Russia for 'unconditional support' during the coup	Türkiye Dışişleri Bakanlığı darbe sırasında 'koşulsuz desteği' için Rusya'ya teşekkür etti	Turkish Foreign Minister Mevlut Cavusoglu said that a meeting between Russian President Vladimir Putin and Turkish President Recep Tayyip Erdogan may be held in August	Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin ile Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan arasında Ağustos ayında bir toplantının yapılabileceğini söyledi.
TASS, 26.07.2016	Russia sees good prospects for restoring ties with Turkey -Deputy PM	Başbakan Yardımcısı-Rusya Türkiye ile ilişkilerin onarılması için umutlu	Turkey's deputy PM thanks Russia for supporting government during coup attempt	Türkiye Başbakan Yardımcısı darbe girişimi sırasında hükümeti desteklediği için Rusya'ya teşekkür etti.

Çizelge 5.12. Rusya basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Yayın Kuruluşu	Haber Başlığı	Türkçe Çevirisi	Haber Girişi	Türkçe Çevirisi
Russia Today, 16.04.2017	Turkey goes to polls in referendum on expanding President Erdogan's powers	Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yetkilerini artırmak için referanduma gidiyor	Turks are voting in a nationwide referendum on Sunday which will decide whether the president's powers are expanded. The weeks leading to the vote saw tensions not only within Turkey but also with some EU states which banned Ankara's rallies.	Türkler, Cumhurbaşkanının yetkilerinin genişletilip genişletilmeyeceğine karar verecek olan ülke genelindeki referandumda oy veriyor. Oylamanın yaklaştığı haftalar yalnızca Türkiye'de değil Ankara'nın mitinglerini yasaklayan bazı AB ülkelerinde de gerginliklere sahne oldu.
Russia Today, 18.04.2017	Putin congratulates Erdogan on Turkey's referendum results	Putin Türkiye'nin referandum sonuçlarından dolayı Erdoğan'ı tebrik ediyor	The two leaders have also discussed Syria in a telephone conversation, the Kremlin said	Kremlin, iki lider telefon görüşmesinde Suriye'yi de tartıştılar dedi
Sputniknews, 16.04.2017	How biggest day for Turkey in decades may influence ties with Russia	Türkiye için on yılların en büyük günü Rusya ile bağları nasıl etkileyebilir?	With Turkey holding a referendum on Sunday on controversial changes to its constitution, people remain divided on whether the proposed amendments would help bring a stable government or give excessive Powers to the President	Türkiye'nin Pazar günü Anayasada tartışmalı değişikliklerle ilgili referandum yapması konusunda halk, önerilen değişikliklerin istikrarlı bir hükümete veya Cumhurbaşkanına aşırı yetki verip vermeyeceği konusunda ikiye bölünmüş durumda.
Sputniknews, 16.04.2017	Tomorrow Turkey will never be the same again	Yarın Türkiye bir daha asla eskisi gibi olmayacak	Turkey is holding a referendum on Sunday on a package of proposed constitutional amendments which, if approved, would dramatically expand President Erdogan's Powers and turn the country into a presidential republic.	Türkiye, Pazar günü, onaylandığı takdirde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yetkilerini çarpıcı bir şekilde artıracak ve ülkeyi Başkanlık Cumhuriyetine dönüştürecek anayasa değişikliği paketi hakkında referandum düzenliyor.
Sputniknews, 16.04.2017	Turkish opposition party says authorities manipulating referendum votes counting	Türk muhalefet partisi, yetkililerin referandum oylarının sayısını manipüle ettiğini söyledi	One of the main Turkish opposition parties, the Republican People's Party (CHP), said that the authorities are manipulating while counting the votes in the Sunday's referendum on constitutional amendments, Erdal Aksunger, the party's deputy chairman, said.	Ana muhalefet partilerinden biri olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkan Yardımcısı Erdal Aksunger yaptığı açıklamada Pazar günkü anayasa değişiklikleri ile ilgili referandumda oyları sayarken yetkililerin manipüle ettiğini söyledi.
Sputniknews, 17.04.2017	Council of Europe urges Ankara to consider next steps after referendum carefully	Avrupa Konseyi, Ankara'dan referandumdan sonraki adımları dikkatlice değerlendirmesini istedi	Council of Europe Secretary General Thorbjorn Jagland on Sunday called on the Turkish government to consider its future strategy "carefully," given that the referendum on constitutional changes appeared to have been approved by a rather narrow margin.	Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjorn Jagland Pazar günü, Anayasa değişiklikleriyle ilgili referandumun çok az bir farkla kazanıldığını düşünerek Türk hükümetini gelecekteki stratejisini "dikkatlice" düşünmeye davet etti

Çizelge 5.12. (devam) Rusya basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Sputniknews, 17.04.2017	Turkish opposition leader slam selection board for accepting unstamped ballots	Türk muhâlefet lideri mühürsüz oy pusulasını kabul ettiği için seçim kurulunu ağır bir şekilde eleştirdi	Kemal Kilicdaroglu, the leader of Turkish opposition Republican People's Party (CHP), claimed that a mission of ballots without stamps make the results of the Sunday referendum on the constitutional amendments questionable, as have 51.4 percent of votes of those counted were in favor of the changes.	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, sayılan oyların %51,4'ünün değişiklikten yana olması nedeniyle mühürsüz oy pusulalarının Pazar günü Anayasa değişikliklerine ilişkin referandumu tartışmalı hâle getirdiğini iddia etti.
Sputniknews, 17.04.2017	Turkey's vote: 'No one happy with results of the Referendum, even Erdogan'	Türkiye'de oylama: 'Hiç kimse referandum sonuçlarından memnun değil, Erdoğan bile'	Commenting on the results of Turkey's constitutional referendum, which was declared by President Recep Tayyip Erdogan as a 'yes' vote to expand his presidential authorities, Ahmet Erdi Öztürk, research assistant at the University of Strasbourg explained to Sputniknews why "no one is actually happy with the results, even Erdogan."	Strasbourg Üniversitesi Araştırma görevlisi Ahmet Erdi Öztürk Sputniknews'e verdiği demeçte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yetkilerini genişletecek Anayasal referandumda "evet" oyu sonuçlarıyla ilgili "hiç kimse sonuçlardan memnun değil, Erdoğan bile" dedi.
Sputniknews, 17.04.2017	Turkish diaspora backs shift to presidential system in crucial vote	Türk diasporası önemli oylamada başkanlık sistemine geçişi destekliyor	The Turkish diaspora abroad proved to be significantly more in favor of a presidential republic and more powers for Turkish President Recep Tayyip Erdogan than voters at home in Sunday's constitutional referendum	Türk diasporası Cumhurbaşkanlığı yetkilerini artıracak Pazar günü Anayasal referandumda yurt dışındaki seçmenlerden daha fazla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın destekçisiydi
Sputniknews, 17.04.2017	Ups and downs: How Turkish referendum results could affect Moscow-Ankara ties	İnişler-çıkışlar: Türk referandum sonuçları Moskova-Ankara bağlarını nasıl etkileyebilir?	In separate interviews with Sputniknews Turkey, an array of Turkish experts gave their thoughts on the future of Moscow-Ankara ties in the wake of last week's constitutional referendum in Turkey, which was declared by President Erdogan as a "yes" vote to expand his presidential authorities.	Sputniknews Türkiye ile ayrı ayrı yapılan röportajlarda, bir dizi Türk uzman Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yetkilerini artıracak "evet" oyu referandumunun ardından Moskova-Ankara ilişkilerinin geleceği hakkındaki görüşlerini bildirdiler.
Sputniknews, 17.04.2017	Turkish referendum result 'shows a highly polarised society', EU official says	AB yetkilisi, Türkiye referandum sonucunun "kutuplaşmış bir toplumu" işaret ettiğini söyledi.	The narrow victory of the supporters of constitutional changes in a nationwide referendum in Turkey demonstrated a "polarized society," European Parliament Vice President Dimitrios Papadimoulis said.	Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Dimitrios Papadimoulis, Türkiye'de Anayasal değişiklik için yapılan referandumdaki kıl payı zafer "kutuplaşmış toplum"u işaret ediyor dedi.
Sputniknews, 18.04.2017	Thousands of Turks protest constitution referendum results	Binlerce Türk anayasal referandum sonucunu protesto ediyor	Thousands of protesters in Istanbul and other Turkish cities took to the streets on Monday in protest against President Recep Tayyip Erdogan in wake of the outcome of the Sunday's nationwide referendum, in which voters with a narrow margin approved constitutional changes that extend the president's hold over the government.	Pazar günü ülke genelinde yapılan, seçmenlerin Cumhurbaşkanının yetkilerini artırmayı çok az bir farkla kabul ettiği referandumun ardından İstanbul ve diğer şehirlerdeki binlerce protestocu Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı protesto etmek için sokağa çıktı

Çizelge 5.12. (devam) Rusya basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

Sputniknews, 18.04.2017	Referendum controversy: Why Turkey's weakness not in the interest of Russia	Referandum münakaşası: Türkiye'nin zayıflığı karşısında Rusyadan ilgisiz?	The Sunday referendum on shifting to a presidential system has split Turkey down the middle. Commenting on the potential consequences of Ankara's move, Russian academics told Sputniknews that Moscow is interested in a strong and stable Turkey as its partner in the Middle East.	Başkanlık sistemine geçiş konulu Pazar günü referandum Türkiye'yi ikiye böldü. Ankara'nın hamlesinin olası sonuçları hakkında yorum yapan Rus akademisyenler, Sputniknews'e Moskova'nın Orta Doğu'daki ortağı olarak güçlü ve istikrarlı bir Türkiye'yle ilgilendiklerini söyledi.
Sputniknews, 18.04.2017	Putin congratulate Erdogan on outcome of Turkey's constitutional referendum	Putin, Anayasal referandum sonuçlarından dolayı Erdoğan'ı tebrik etti.	Russian President Vladimir Putin on Tuesday congratulated in a phonecall Turkish President Recep Tayyip Erdogan on the positive results of the referendum on amendments to the Constitution stipulating broader presidential powers, the Kremlin press service said.	Kremlin basın servisinden yapılan açıklamada, Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin Salı günü, Cumhurbaşkanı daha geniş yetkiler veren Anayasa değişikliklerine ilişkin referandumun olumlu sonuçları sebebiyle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı telefonla arayarak tebrik ettiğini bildirdi.
Sputniknews, 19.04.2017	Tougher times ahead? How Turkey's foreign policy could change after referendum	Daha zor zamanlar ileride mi? Türkiye'nin dış politikası referandumdan sonra nasıl değişebilir?	Speaking to Sputniknews Turkey, a number of Turkish experts commented on how their country's foreign policy will develop following last week's constitutional referendum in Turkey, in which President Erdogan claims to have received a majority "yes" vote to expand his presidential authority.	Sputniknews Türkiye'ye konuşan bir dizi Türk uzman, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yetkilerini genişletecek "evet" oylarının çoğunlukta olduğunu iddia ettiği geçen haftaki referandumun ardından ülkenin dış politikasının nasıl ilerleyeceğine dair yorumlarda bulundu.
Sputniknews, 20.04.2017	Turkish police detain news site editor portraying vote results as illegitimate	Türk polisi, oylama sonuçlarının yasadışı olduğunu söyleyen haber sitesi editörünü gözaltına aldı.	Turkish police on Thursday detained a news website editor, Ali Ergin Demirhan, of opposition news website Sendika.org, on charges of portraying the country's Sunday constitutional referendum outcome as illegitimate, as well as for staging protests and stirring up hatred.	Perşembe günü Türk polisi, Pazar günü Anayasa referandumunu sonucunu meşru göstermemeye çalıştığı, protestoya teşvik ettiği ve halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği gerekçesiyle muhalif haber sitesi Sendika.org editörü Ali Ergin Demirhan'ı tutukladı
TASS, 17.04.2017	Russian MP believes Turkish referendum won't affect Moscow-Ankara ties	Rusya Başbakanı Türkiye referandumunun Moskova-Ankara ilişkilerini etkilemeyeceğini inanıyor	According to the preliminary data, the supporters of the presidential type of government in Turkey gained the upperhand with a slight majority	İlk verilere göre, Türkiye'de başkanlık tipi yönetim şeklinin destekçileri çok az bir farkla üstünlük sağladı.
TASS, 17.04.2017	Kremlin calls to respect Turkey's choice at referendum on expanding presidential powers	Kremlin, Cumhurbaşkanlığı yetkilerini genişletme konulu referandumda Türkiye'nin seçimine saygı duymaya çağırdı	The final results of the referendum will be announced within 11-12 days.	Referandumun kesin sonuçları 11-12 gün içinde açıklanacak

Çizelge 5.12. (devam) Rusya basınında Türkiye'deki Başkanlık sistemi ile ilgili çıkan haber başlıkları ve haber girişleri

TASS, 17.04.2017	Russian senator says Erdogan to face growing domestic resistance after referendum	Rus senatör Erdoğan'ın referandum sonrası artan iç direnişle karşılaşacağını söylüyor.	"The voting's results are unlikely to give Erdogan comfort since his supporters did not impressively surpass his opponents," the Russian senator said	Rus senatör, "Oylama sonuçlarının, Erdoğan'ı rahat hissettirmesi pek mümkün değil çünkü destekçileri rakiplerini etkileyici oranda geçemedi" dedi.
TASS, 17.04.2017	Supporters of presidential system claim victory in Turkish referendum	Cumhurbaşkanlığı sisteminin destekçileri Türkiye referandumunda zafer ilan etti.	The Central Election Commission of Turkey has announced the victory of supporters of amendments to the Constitution of Turkey at the referendum with a landslide of 1.25 Million votes, Sadi Guven, head of the Central Election Commission (CEC) told journalists, TASS reports	TASS, Türkiye Yüksek Seçim Kurulu (YSK) Başkanı Sadi Güven'ingazetecilere Türkiye'de Anayasal değişikliklere ilişkin yapılan referandum destekçilerinin 1.25 milyon oy farkıyla kazandığını açıkladığı bildirdi
TASS, 17.04.2017	Most Turks favor amendments to country's constitution- Erdogan	Çoğu Türk ülkenin Anayasasının değişmesinden yana- Erdoğan	According to the president, "the nation defended its future and everyone should respect this decision of the Turkish people"	Cumhurbaşkanına göre, "millet geleceğini savundu ve herkes Türk halkının bu kararına saygı göstermeli"

Rusya basınında çıkan haber başlığı ve haber girişleri incelendiğinde öne çıkan temaların başarısız darbe girişimi ve başkanlık sistemine geçiş referandumu olduğu tespit edilmiş, bu temalar ele alınırken ise darbe ile ilgili haberlerde en çok vurgulanan nokta başarısız darbe girişiminin ardından gerçekleşen tasfiyeler, gözaltına alınanların sayısı ve gördükleri muamele iken başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerde ise daha çok Erdoğan'ın kıl payı zaferi, mühürsüz oy pusulalarının kabul edilmesi, muhalefetin itirazları ön plana çıkmıştır.

Yapılan incelemede bazı başlıklarda enformasyon eksilimine gidildiği tespit edilmiştir. Bazı durumlarda yer, dönem, zaman bilgileri ve haberin öznelere kim/kimler olduğuna dair bilgiler eksik bırakılmıştır, yani okuyucunun ana olayı anlaması için daha fazla bilgiye ihtiyacı vardır.

Örneğin,

Sputniknews, 16.07.2016- No happy end in sight? 'Turkey won't see any stability in near future'

(Ufukta mutlu son yok mu? 'Türkiye yakın gelecekte istikrarı göremeyecek')

Sputniknews, 17.07.2016- Hell hath no fury like a teflon sultan

(Teflon sultanın gazabı cehennemde bile görülmez)

Sputniknews, 18.07.2016- Erdogan has whip hand and knows it

(Erdoğan avantajlı ve bunun farkında)

Sputniknews, 20.07.2016- Turkey's new Islamist leanings seen as too risky for NATO

(Türkiye'nin yeni İslamcı eğilimleri NATO için riskli olarak görülüyor)

Russia Today, 16.07.2016- Will Erdogan survive Turkey's times of troubles?

(Erdoğan Türkiye'nin sorunlarından yakayı kurtarabilecek mi?)

Sputniknews, 16.04.2017- Tomorrow Turkey will never be the same again

(Yarın Türkiye bir daha eskisi gibi olmayacak)

Anlaşılabacağı üzere örnek gösterilen haber başlıklarında enformasyon eksiltimine gidilerek zaman, mekân ve kim sorularının cevaplarına yer verilmemiştir ve üstü kapalı bir şekilde de olsa Türkiye'de olumsuz şeylerin olduğu ve olmaya devam edeceği şeklinde bir algı yaratılmaya çalışılmıştır.

Haber başlıklarında tercih edilen sözcükler de haberin söylemi üzerinde etkilidir. Çalışmada haber metinleri incelenen diğer 3 ülkenin (ABD, İngiltere, İsrail) aksine Rusya basınının söylemi nispeten daha yumuşaktır. Başlıklarda teflon sultan ifadesi dışında Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili saldırgan ifadeler tespit edilmemiştir. Her ne kadar haber başlığı okuyucunun haberin geri kalanını okuyup okumamasına karar vermesini sağlasa da (van Dijk, 1988, s. 142) darbe ve başkanlık sistemi Türkiye açısından oldukça önemli sonuçlar doğuran olaylar olduğundan abartılı ifadeler yer almasa da siyasi açıdan okurun ilgisini çekeceği düşünülen başlıklar atılmıştır. Gazetelerin haber başlıklarında Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan bahsederken sadece "Erdoğan" ifadesinin kullanıldığı ve

başlıklarda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın olumsuzlaştırılmadığı tespit edilse de yaşanan tasfiyelerin önceden planlandığını ifade eden yahut tasfiye edilenlerin darbe girişimi ile herhangi bir ilgisinin olmadığını ifade eden haber başlıkları ideolojik açıdan değerlendirildiğinde Rus basınının görüşlerini yansıtmaktadır.

Haber metnini özetleyen ve ana olayı aktaran haber girişleri açısından ise Rusya basınından derlenen haber girişlerinin metnin özetini sunduğu ve haber başlıklarını destekler nitelikte yazılmış olduğunu söylemek mümkündür. Haber başlığının yetersiz kaldığı durumlarda haber girişleri ana olay ile ilgili bilgi vermektedir.

Örneğin,

Haber başlığı: No happy end in sight? 'Turkey won't see any stability in near future'(Ufukta mutlu son yok mu? 'Türkiye yakın gelecekte istikrarı göremeyecek'), Sputniknews, 16.07.2016.

Haber girişi: Radio Sputniknews discussed the failed coup attempt with Turkey analyst and Istanbul-based researcher with the Silk Road Studies Program at John Hopkins University - Gareth Jenkins.

(Radyo Sputniknews, İpek Yolu Araştırma Programı ile İstanbul'da bulunan Türkiye Analisti John Hopkins Üniversitesi'nden GarethJenkins ile başarısız darbe girişimi hakkında görüştü.)

Görüldüğü gibi "Ufukta mutlu son var mı?" ifadesi tek başına haber konusunu anlatmak için yetersiz kalmaktadır. Haber girişine bakıldığında bu ifadenin aslında olumsuz etkileri fazlasıyla hissedilen darbe girişiminin ardından yaşanan gelecek kaygısı dile getirilmekte olduğu ve başlıktaki ifadenin aslında röportaj yapılan kişinin görüşü olduğu anlaşılmaktadır.

Haber başlığı: Hell hath no fury like a teflon sultan (Teflon sultanın gazabı cehennemde bile görülmez), Sputniknews, 17.07.2016

Haber girişi: When Turkish President/aspiring Sultan Recep Tayyip Erdogan landed at Istanbul’s Atatürk airport early Saturday morning, he declared the attempted coup against his government a failure, and a “gift from God.”

(Sultan olmaya can atan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Cumartesi sabahının erken saatlerinde İstanbul’un Atatürk Havaalanına indiğinde, hükümetine yapılan darbe girişiminin başarısız olduğunu ve bunun “Allah’ın bir lütfu” olduğunu açıkladı)

Haber başlığında kullanılan “teflon sultan” ifadesinin aslında Cumhurbaşkanı Erdoğan için kullanıldığı haber girişi okunduğunda anlaşılmaktadır ve haber değerini artırmak için bu tarz güçlü bir ifade tercih edildiğİ anlaşılmaktadır.

Haber başlığı: Situation in Turkey “rather calm”-Russian Consul General (Rusya Başkonsolosu-Türkiye’deki durum “oldukça sakin”), TASS, 18.07.2016.

Haber girişi: Russian Consul General in Istanbul Andrey Podyolshev considers the situation unusual, but not very tense. (Rusya Başkonsolosu Andrey Podyolshev durumun olağandışı olduğunu ancak çok gergin olmadığını düşünüyor)

Bu örnekte de görüldüğü gibi başlıkta Rusya Başkonsolosu olarak kullanılan ifade, haber girişinde detaylandırılmış, açık kimliği belirtilerek yapmış olduğu yorum genişletilmiştir.

Haber başlığı: Turkish coup ‘no carte blanche’ for purges, French PM says, as number of arrests reaches 6,000 (Fransız Dışışleri Bakanı, Türkiye darbesinin “sınırsız yetkisi” yok, tutuklananların sayısı 6,000’e ulaştı dedi.) Russia Today, 17.07.2016

Haber girişi: France’s foreign minister has urged Turkish President Recep Tayyip Erdogan to respect the law and refrain from purges after the recent failed attempt by Turkish military officials to topple the government. Some 6,000 arrests have been made in just two days. (Fransa Dışışleri Bakanı Türkiye Cumhurbaşkanı’nı hukuka uymaya ve Türk askerî yetkililerinin hükümeti devirmek için yaptığİ son başarısız girişimden sonra tasfiyelerden kaçınmaya çağırdı. Sadece iki günde yaklaşık 6,000 tutuklama yapıldı.)

Anlaşıldığı gibi, “sınırsız yetki” ifadesi ve 6000 kişinin tutuklanmasıyla ilgili gerekli açıklama haber girişinde yapılmıştır.

Bazı haber başlıkları ile haber girişlerinin örtüşmediği haber metinleri de tespit edilmiştir. Örneğin,

Haber başlığı: Turkey’s PM. Constitution Council to consider death penalty after coup attempt (Türkiye Başbakanı: Anayasa Komisyonu darbe girişiminden sonra idam cezasını değerlendirecek), TASS, 16.07.2016

Haber girişi: 161 died, 1,440 got injured in the military coup attempt in Turkey, the country’s Prime Minister Binali Yıldırım said (Başbakan Binali Yıldırım, 161 kişi öldü, 1440 kişi Türkiye’deki askerî darbe girişiminde yaralandı dedi.)

Anlaşılabacağı üzere haber başlığında Başbakanın idam cezası ile ilgili yorumu yer almasına rağmen haber girişinde askerî darbe girişimi sırasında ölen ve yaralananların sayısından bahsedilmiştir, idam cezası ile ilgili hiçbir açıklama yer almamaktadır.

Tüm haber başlıkları ve haber girişleri dikkate alındığında Rusya basınında yer alan haberlerde ideolojik bulgulara rastlamak mümkündür. ABD, İngiltere ve İsrail basınında olduğu gibi okuyucuya belli bir bakış açısı kazandırılmak istenmektedir. Yaşanan darbe girişiminin ardından yaşanan tasfiyeler ve bu tasfiyelerin objektifliği, gözaltında tutulanlara yönelik işkence iddiaları, darbeden 9 ay sonra gerçekleşen referandumda “hile” iddiaları, mühürsüz oy pusulalarının kabul edilmesinin seçim sonuçları üzerinde yarattığı şaibe, Türkiye’de yaşananlar karşısında hükümetin takındığı tutum okuyucuda olumsuz bir algıya neden olmaktadır. Darbe girişiminden sorumlu tutulan Fethullah Gülen ile ilgili olumsuz hiçbir ifadenin kullanılmaması da darbe girişiminden sorumlu tutulmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Fotoğraflar

Rus basınında çıkan haberlerde kullanılan görüntüler haber metnini doğrulamaktadır. Bu fotoğrafların büyük çoğunluğu temsili fotoğraftan oluşmakta bazıları ise ideolojik olarak haber metninin etkisini güçlendirmektedir. Örneğin, **Sputniknews**, 19.07.2016 tarihli “Human rights in Turkey ‘in great danger’ after attempted military

coup” (Askerî darbe girişiminin ardından Türkiye’de insan hakları ‘büyük tehlikede’) başlıklı haberde kullanılan fotoğraf başlıkta açıkça belirtilmeyen tehlikeyi fotoğrafla göstermeye çalışmıştır. Buna göre, elinde bir kukla sallandıran bir Türk vatandaşının yer aldığı fotoğraf darbe girişiminden sonra yeniden gündeme gelen idam cezası konusuna gönderme yapmaktadır. Uluslararası Af Örgütünün bildirisine yer verilen haberde Türkiye’de insan haklarına saygılı davranılması çağrısı yapılmaktadır, ancak fotoğraf bu çağrının aksine Türk vatandaşlarının da idam cezasını desteklediği mesajı vermektedir.

Resim 5.16. Sputniknews, 19.07.2016- Human rights in Turkey ‘in great danger’ after attempted military coup /Askerî darbe girişiminin ardından Türkiye’de insan hakları ‘büyük tehlikede’)

Sputniknews, 19.07.2016 tarihinde yayınlanan “How attempted coup will change Turkey’s political landscape” (Darbe girişimi Türkiye’nin politik manzarasını nasıl değiştirecek?) başlıklı haberde kullanılan fotoğraf ise adeta başlıkta sorulan soruya cevap niteliğindedir. Zira başlık ve fotoğraf incelendiğinde okuyucuda Türkiye’nin geleceğine dair olumsuz bir algı yaratılmak istendiği açıktır. Fotoğrafta büyük olasılıkla kurşunla parçalanmış camın ardından görünen Atatürk heykeli metaforik olarak Türkiye’nin darbe sonrası halini yansıtmaktadır. Buna göre Türkiye ve Atatürk’ün ilkeleri ve değerleri parçalanmanın eşiğine gelmiştir.

Resim 5.17. Sputniknews, 19.07.2016- How attempted coup will change Turkey's political landscape (Darbe girişimi Türkiye'nin politik manzarasını nasıl değiştirecek?)

Sputniknews, 21.07.2016 tarihli Turkey's Failed Coup was an attempt to unleash civil war (Türkiye'deki başarısız darbe 'sivil savaş başlatma girişimiydi') başlıklı haberde, haber metnini doğrular şekilde bir fotoğraf kullanmayı tercih etmiştir. Haber metninde Emekli Türk Binbaşı Erol Mütercimler'in ifadeleri, fotoğrafta anlatılmak istenenleri şu şekilde özetlemektedir:

"It was a revolt, not a coup, and its strategy was aimed at failure. People were forced to take to the streets, including 90 percent of those supporting the AKP (the Justice and Development Party). It was a rehearsal of the civil war which could be unleashed if the AKP supporters clashed with their opponents," he said.

(Bu bir darbe değil, isyandı ve stratejik olarak başarısız olmayı amaçlamıştı. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)'yi destekleyenlerin yüzde 90'ı dâhil olmak üzere insanlar sokağa çıkmaya zorlandı. Bu, AKP destekçileri rakipleriyle çarpışınca ortaya çıkabilecek bir iç savaşın provasıydı" dedi.)

Sonuç olarak, fotoğraftan anlaşılacağı gibi halk sokaklara dökülmüş, vatandaşlar tankların üstüne çıkmış, sivil araçlara saldırılmış yani tıpkı iç savaş görüntülerini andıracak bir fotoğraf tercih edilerek haber metninde bahsedilen olay doğrulanmaya çalışılmıştır.

Resim 5.18. Sputniknews, 21.07.2016- Turkey's Failed Coup was 'an Attempt to Unleash Civil War' (Türkiye'deki başarısız darbe 'sivil savaş başlatma girişimiydi')

TASS haber ajansının 18.07.2016 tarihli "Situation in Turkey "rather calm"- Russian Consul General" (Rusya Başkonsolosu- Türkiye'deki durum "oldukça sakin-Rusya Baş Konsolosu") başlıklı haberde her ne kadar Türkiye'de her şeyin oldukça "sakin" olduğu ifade edilse de kullanılan fotoğraf Türkiye'yi geri kalmış, kalkınmamış bir ülke şeklinde resmetmektedir. Bu, Türkiye'ye karşı gerçek bakış açısını gözler önüne sermektedir. Rusya'ya göre Türkiye yoksul bir Ortadoğu ülkesidir. Dolayısıyla Rusya basınının ideolojik üretim yaptığını söylemek mümkündür.

Resim 5.19. TASS, 18.07.2016- Situation in Turkey "rather calm"-Russian Consul General (Rusya Başkonsolosu- Türkiye'deki durum "oldukça sakin-Rusya Baş Konsolosu")

Haber başlığını desteklemek amacıyla kullanılan bir başka fotoğraf ise **Russia Today** gazetesinin 24.07.2016 tarihli “Failed Turkish coup attempt sympathizers suffer torture and rape-Amnesty” (Başarısız Türk darbe girişimi sempatzanları işkence ve tecavüze uğruyor-Af Örgütü) başlıklı haber için seçilen, yine ideolojik üretim yapılarak Türkiye ile ilgili olumsuz bir algı yaratmaya çalışan bir fotoğraftır. Fotoğraf incelendiğinde bir polisin yerde yatan bir askerî üzerine çıktığı ve askerî de kanlar içinde kalan kafasını eliyle korumaya çalıştığı görülmektedir. Uluslararası Af Örgütü’nün darbe girişimine sempatiyle bakanların işkence ve tecavüze maruz kaldığını ifade eden haber başlığını okuyan bir okuyucu için fotoğraf oldukça ikna edici görünmektedir. Askerî kendini korumaya çalışması, başına geleceklerden korkması anlamında yorumlansa da bu fotoğrafın işkence ve tecavüz iddialarını doğruladığını dile getirmek mümkün değildir.

Resim 5.20. Russia Today, 24.07.2016-Failed Turkish coup attempt sympathizers suffer torture and rape-Amnesty (Başarısız Türk darbe girişimi sempatzanları işkence ve tecavüze uğruyor-AF Örgütü)

Türkiye’deki başkanlık sistemine geçiş referandumunun ardından TASS haber ajansı “Rus senatör Erdoğan’ın referandum sonrası artan iç direnişle karşılaşacağını söylüyor” başlıklı haberde oylama sonuçlarının, Erdoğan’ı rahat ettirmesinin pek mümkün olmadığı; çünkü destekçilerinin rakiplerini ciddi bir oy farkıyla geçemediğinden bahsedilmiş, ancak yine de Erdoğan’ın kararlı bir tavır sergileyeceği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda kullanılan fotoğraf ise destekçilerinin her zaman Erdoğan’ın arkasında olduğunu vurgulamaktadır.

Resim 5.21. TASS, 17.04.2017- Russian Senator says Erdogan to face growing domestic resistance after referendum (Rus senatör Erdoğan'ın referandum sonrası artan iç direnişle karşılaşacağını söylüyor.)

Fotoğraflarda bayrak, ulusal birlik ve bütünlüğü temsil etmektedir. Darbe girişimi ile ilgili haberlerde bayraklı fotoğrafların kullanılması tek bayrak altında birleşerek halkın darbeye karşı göğüs gerdiğini sembolize etmektedir. Rus basınının referandum ile ilgili bir haberde seçtiği bayraklı fotoğraf daha farklı anlamlar çağrıştırmaktadır. Nitekim bayrak birlik ve bütünlüğü sembolize ederken bayrağın arkasından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yüzünün bir kısmının görüldüğü fotoğraf, adeta bu birlik ve bütünlüğün artık olmayacağını ima etmektedir. Bu doğrultuda **Sputniknews**'in 16.04.2017 tarihli “Yarın Türkiye bir daha asla eskisi gibi olmayacak” haber başlığı ile yine Sputniknews'in 19.04.2017 tarihli “Daha zor günler ilerde mi? Türkiye'nin dış politikası referandumdan sonra değişebilir” başlıklı haber için kullandığı fotoğraf aynı olup haber başlığı ile örtüşmektedir. Zira Rus basını referandum süreci ve sonuçları hakkında hep Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “kıl payı” farkla zafer kazandığını, Türkiye'yi daha zor zamanların beklediğini ve halkın bu noktada kutuplaştığını dile getiren haberlere yer vermiştir.

Resim 5.22. Sputniknews, 16.04.2017- Tomorrow Turkey will never be the same again (Yarın Türkiye bir daha asla eskisi gibi olmayacak)

Rusya basınında çıkan haberlerde dikkat çeken bir başka fotoğraf ise RussiaToday gazetesi muhabirinin Fethullah Gülen'i ziyaretini konu alan haber için tercih edilen fotoğraftır. Haberde “kendi isteğiyle sürgün hayatı yaşayan”, “ılımlı vaiz” ifadeleriyle hakkında olumlu bir izlenim yaratılmak istenen Fethullah Gülen oldukça saygıdeğer bir pozisyona sahip olarak gösterilmektedir. Bu noktada kullanılan fotoğraf yaratılmak istenen bu algıyı doğrular niteliktedir, zira muhabir Fethullah Gülen'in karşısında son derece saygılı bir ifadeyle poz vermiştir.

Resim 5.23. Russia Today, 29.07.2016- RT visits Erdoğan's self-exiled arch-nemesis Fethullah Gulen at his US estate (RT, Erdoğan'ın başdüşmanı olan ve gönüllü sürgün hayatı yaşayan Fethullah Gülen'i ABD'deki evinde ziyaret etti)

Genel olarak, Rusya basınında çıkan haber metinlerinde çoğunlukla temsili fotoğraflar kullanılmıştır ve seçilen fotoğraflar haber başlığını ve haber metnini doğrular niteliktedir.

5.2.4.1.2. Şematik yapı

Rusya basınında incelenen gazete haberlerinin hepsi ana olay olarak darbe girişimini ve Anayasal değişiklik öngören Başkanlık sistemine geçiş referandumunu ele almış, Türkiye’de yaşanan darbe girişiminin sonucunda başlayan insan haklarının ihlalini gündeme getiren tasfiyeler ve gözaltılar haber değerliliği açısından önemlidir. Darbe girişiminden 9 ay sonra gerçekleşen başkanlık sistemine geçiş referandumu ise Türkiye’de hem artık yeni bir siyasi dönemin başlayacak olmasından dolayı hem de seçim sonuçları hakkındaki usulsüzlük iddiaları sebebiyle aynı ölçüde haber değerine sahiptir.

Durum (ana olayın sunumu, sonuçlar, ardaan ve bağlam bilgisi)

Ana olayın sunumu ve sonuçlar

Çalışmaya dâhil edilen haber metinlerinin ana olayı 15 Temmuz darbe girişimi sırasında ve sonrasında yaşananlar ve bunlara ilişkin yorumlar ile darbeden 9 ay sonra Türkiye’de yeni bir siyasal sisteme geçiş öngören başkanlık sistemine geçiş referandumunun sonuçları ve referandum ile ilgili usulsüzlük iddialarıdır.

Birçok haber başlığı ve haber girişinde ana olayın ne olduğu anlatılmış, ana olay ile ilgili ayrıntılar haber girişinde okuyucuya sunulmuştur. Örneğin,

Haber başlığı: Why Turkish Intelligence Agency failed to uncover coup plot? (Türk İstihbarat Servisi neden darbe komplosunu ortaya çıkaramadı?) Sputniknews, 16.07.2016

Haber girişi: US State Secretary John Kerry said that nobody in Turkey or beyond saw the military coup that rocked the country on Friday night coming. But how did Turkey's National Intelligence Organization (MIT) miss the signs of the looming insurrection?

(ABD Dışışleri Bakanı John Kerry, Türkiye’de veya ötesinde kimsenin Cuma gecesi ülkeyi sarsacak askerî darbenin geldiğini görmediğini söyledi. Peki, Türkiye’nin Ulusal İstihbarat Teşkilatı (MİT) başgösteren ayaklanmanın işaretlerini nasıl kaçırdı?)

Haber başlığı: Meet exiled Muslim Cleric wanted in Turkey for allegedly instigating coup (Darbe girişimini teşvik etmekle suçlanan Sürgündeki Müslüman Vaizle tanışın.) Sputniknews, 17.07.2016

Haber girişi: Recep Tayyip Erdogan said that the attempted coup in Turkey was organized by people living in the United States. In particular, he accused the social activist and cleric Fethullah Gülen and urged Obama to extradite him to Ankara.

(Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye’de yapılan darbe girişiminin ABD’de yaşayan insanlar tarafından organize edildiğini söyledi. Özellikle sosyal aktivist, vaiz Fethullah Gülen’i suçladı ve Obama’dan onu Ankara’ya iade etmesini istedi.)

Haber başlığı: How attempted coup will change Turkey’s political landscape (Darbe girişimi Türkiye’nin politik manzarasını nasıl değiştirecek?) Sputniknews, 19.07.2016

Haber başlığı: It took less than a day for an attempted military coup in Turkey to end in failure late last week, but it is destined to have far-reaching effects on the country's political landscape in the immediate future.

(Türkiye’de geçen hafta gerçekleşen askerî darbenin başarısızlıkla sonuçlanması bir günden az sürdü, ancak ülkenin yakın gelecekteki siyasi manzarası üzerinde geniş çaplı etkileri olacağı öngörülüyor.)

Haber girişi: ‘No doubt’ CIA Director played his part in failed military coup in Turkey (‘Şüphesiz’ CIA Yöneticisi Türkiye’deki darbe girişiminde rolünü oynadı.)

Haber başlığı: Central Intelligence Agency (CIA) Director John Brennan undoubtedly played some role in the July 15th coup attempt to oust Turkey’s President Recep Tayyip Erdogan, former chief-of-staff to US Secretary of State Colin Powell Lawrence Wilkerson told Sputniknews.

(ABD Dışışleri Bakanı ColinPowell Lawrence Wilkerson Sputniknews'e verdiği demeçte, Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA) Direktörü John Brennan'ın, 15 Temmuz darbesinde Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı devirme konusunda şüphesiz bir rolü olduğunu söyledi.)

Haber başlığı: 'Turkey coup plotter' Gulen: Failed uprising could have been 'staged' by Erdogan himself. ('Türkiye darbe girişimcisi' Gülen: Başarısız ayaklanma Erdoğan'ın kendisi tarafından 'tertiplenmiş' olabilir.) Russia Today, 16.07.2016

Haber girişi: The preacher who has been accused by the Turkish government of trying to seize power in a military coup has hit back, appearing to accuse President Recep Tayyip Erdogan of conducting a deadly false flag operation, and comparing him to Hitler.

(Türk hükümeti tarafından askerî darbeye iktidarı ele geçirmeye çalışmakla suçlanan vaiz misilleme yaptı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı ölümcül sahte bayrak operasyonu düzenlemekle suçladı ve onu Hitler'le karşılaştırdı.)

Haber başlığı: Turkey detains key aide to US-based 'coup mastermind' Gulen/ Türkiye ABD'de yaşayan "darbenin beyni" olan Gülen'in kilit yardımcısını gözaltına aldı. Russia Today, 23.07.2016

Haber girişi: Turkey's authorities have detained the "right hand" of US-based Turkish cleric Fethullah Gulen, who President Recep Tayyip Erdogan has accused of masterminding the failed coup attempt, a presidency official said.

(Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, başarısız darbe girişiminin beyni olmakla suçladığı ABD'de yaşayan Türk vaiz Fethullah Gülen'in "sağ kolunu" tutukladı.)

Haber başlığı: Turkish opposition party says authorities manipulating referendum votes counting/ Türk muhâlefet partisi, yetkililerin referandum oylarının sayısını manipüle ettiğini söyledi. Sputniknews, 16.04.2017

Haber girişi: One of the main Turkish opposition parties, the Republican People's Party (CHP), said that the authorities are manipulating while counting the votes in the

Sunday's referendum on constitutional amendments, Erdal Aksunger, the party's deputy chairman said.

(Ana muhâlefet partilerinden biri olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkan Yardımcısı Erdal Aksünger yaptığı açıklamada Pazan günkü Anayasa değişiklikleri ile ilgili referandumda oyları sayarken yetkililerin manipüle ettiğini söyledi.)

Haber başlığı: Turkish opposition leader slam selection board for accepting unstamped ballots/ Türk muhâlefet lideri mühürsüz oy pusulasını kabul ettiği için seçim kurulunu ağır bir şekilde eleştirdi. Sputniknews, 17.04.2017

Haber girişi: Kemal Kilicdaroglu, the leader of Turkish opposition Republican People's Party (CHP), claimed that admission of ballots without stamps make the results of the Sunday referendum on the constitutional amendments questionable, as have 51.4 percent of votes of those counted were in favor of the changes.

(Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, sayılan oyların %51,4'ünün değişiklikten yana olması nedeniyle mühürsüz oy pusulalarının Pazar günkü Anayasa değişikliklerine ilişkin referandumu tartışmalı hâle getirdiğini iddia etti.)

Çalışmanın boyutunu daha fazla genişletmemek için Rusya basınında çıkan haberlerden sadece bazılarının üzerinden ana olay sunumu incelemesi yapılmıştır. Bu doğrultuda genel olarak ve örneklerden de anlaşılacağı gibi Rusya basınında çıkan haber başlıkları ve haber girişleri ana olayın ne olduğu hakkında bilgi vermektedir. Rusya basınında kullanılan söylemin daha önce incelenen ABD, İngiltere ve İsrail basınına göre oldukça yumuşak olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Rusya'nın ABD ile inişli çıkışlı ilişkileri doğrultusunda darbe girişiminde ABD'nin de bir parmağı olduğunu belirten haber metinleri de dikkat çekmektedir. Darbe girişimi ile ilgili görüşlerinde saldırgan bir tutumu olmayan Rus basını söz konusu başkanlık sistemine geçiş referandumu olduğunda daha çok oyların manipüle edildiği, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kıl payı zafer kazandığı yönünde haber başlıklarını ön plana çıkarmış, oylama sonucu ile olumsuz bir algı olduğunu vurgulamak istemiştir.

Haber girişlerinde bazı ifadelerin tırnak içerisinde verilmesi söylemin yeniden üretildiğini kanıtlamaktadır. Bu ifadelerde “şüphesiz” CIA’nın darbe girişiminde parmağı olduğu, Fethullah Gülen’in “darbenin beyni” olduğu ancak “sağ kolu” olan yardımcısının gözaltına alındığı belirtilerek üstü kapalı bir şekilde imalarda bulunmaktadır.

Ardalan ve bağlam bilgisi

Ardalan bilgisinde, haberde geçen olayın evveliyatı hakkında bilgi verilerek okuyucunun haberi kavraması kolaylaşır; ancak çoğu haber metninde ardalan bilgisinin yer almaması okuyucunun bakış açısını oluştururken eksik yorumlar yapmasına yol açar.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Rusya basınında darbe ile ilgili çıkan haberlerin çoğunda, Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerin ise hiçbirinde ardalan bilgisine yer verilmediği tespit edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen haber metinlerindeki ardalan ve bağlam bilgisi örnekleri ise şu şekildedir:

Sputniknews, 17.07.2016 tarihli “Meet Exiled Muslim Cleric Wanted in Turkey for Allegedly Instigating Coup”(Darbe girişimini teşvik etmekle suçlanan sürgündeki Müslüman vaizle tanışın) başlıklı haberde Fethullah Gülen’in 1941’de doğumundan 1999 yılında ABD’ye gitmesine kadar geçen süreci özetledikten sonra Erdoğan ile aralarının açılmasına yol açan konunun 2013 Gezi Parkı olaylarında Gülen’in ptoestoculara polisin müdahâle etmesini eleştirmesi olduğunu belirtmiş, bunun üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Gezi Parkı protestocularının Gülen’in destekçilerinin olduğunu dile getirmesiyle ipler gerilmiş ve yolsuzluk skandalı patlak verince, üst düzey yöneticilerin tutuklanmasına varan olaylar neticesinde 2014 yılında polisin Zaman Gazetesi, Samanyolu TV gibi yayın kuruluşlarının Hizmet yapılanmasıyla yakın ilişkileri olduğu gerekçesiyle bu yayın kuruluşlarında çalışanları tutuklaması gerginliği tırmandırmış ve neticede 2016 yılında yasa dışı örgüt kurma ve hükümeti devirme girişimiyle suçlanan yüzlerce Gülen taraftarı tutuklanmış, 2016 Mayıs’ında Erdoğan’ın Hizmet hareketinin terör örgütü olduğunu açıklamıştır. Neticede 15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleşen darbe girişiminin ardından Fethullah Gülen kendisinin hiçbir ilgisi olmadığını aksine darbe girişiminin Erdoğan tarafından tertiplenmiş olabileceğini açıklamıştır. Sonuç olarak söz konusu haber bağlamı Fethullah Gülen ile Cumhurbaşkanı Erdoğan arasındaki ilişkiler üzerine oturtulmuştur.

Sputniknews, 18.07.2016 tarihli “How Erdogan Could Respond to Foiled Military Coup in Turkey” (Erdoğan Türkiye’de önlenen darbe girişimine nasıl karşılık verebilirdi?) haberde de yaşanan gelişmeleri Erdoğan üzerinden ele alarak, bağlamı Erdoğan’ın yönetimi sırasında yaşanan olaylar üzerine oturtmuştur. Erdoğan’ın darbe girişiminin ardından kararlı adımlar atmaktan çekinmeyeceğini belirten haberde, Erdoğan’ın iktidardaki görev süresi boyunca ağır sorunlarla uğraşmak zorunda kaldığından bahsetmektedir. 2013 yılında 8 kişinin ölümüyle sonuçlanan hükümet karşıtı gösterilere değinen haberde Erdoğan yönetimi sırasında gerçekleşen en önemli davalardan birinin Ergenekon davası olduğunu hatırlatarak, Genel Kurmay Başkanı İlker Başbuğ’un da aralarında olduğu 16 kişi askerî darbe girişimi hazırlığında oldukları gerekçesiyle ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Bu dava kapsamında komutanlar, politikacılar, öğretmenler ve gazeteciler bu davayla ilintili oldukları gerekçesiyle farklı cezalar alarak hapse atılmıştır. Darbe bastırıldıktan sonra Erdoğan’ın sıkı önlemler alma konusunda oldukça özgür olacağını belirten metinde, Türk Anayasası Başbakana Cumhurbaşkanından daha fazla yetki verdiği için ve Erdoğan 4. kez Başbakan seçilemeyeceği için 2014 yılında Erdoğan Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmış ve o tarihten itibaren Anayasal reformu destekleyici açıklamalar yaparak Cumhurbaşkanına daha fazla yetki verilmesinden bahsetmeye başlamıştır. Dolayısıyla darbe girişimi Erdoğan’ın yararına olmuş, çünkü böylece yürüttüğü politikalara karışabilecek tek kurum olan orduyu muhalif seslerden temizleme olanağına kavuşmuştur. Neticede darbenin ardından ilk gün 2000 askerî personel ve asker gözaltına alınmış ve görevden ihraç edilmiştir. Darbeden sonra halk desteğini arkasına alan Erdoğan’ın Anayasal reform konusunda da istediği sonucu elde edeceği dile getirilmiştir.

Russia Today de 16.07.2016 tarihli “Turkey coup plotter Gulen: Failed uprising could have been staged by Erdogan himself” (‘Türkiye darbe girişimcisi Gülen’: Başarısız ayaklanma Erdoğan’ın kendisi tarafından ‘tertiplenmiş’ olabilir) başlıklı haberde Erdoğan ile Gülen arasındaki gerginliğin arka planına şu şekilde ışık tutmuştur. Erdoğan’ın iktidara gelişinin ilk yıllarında (2003) aralarının iyi olduğuna değinerek daha sonra bu iki güçlü adamın ilişkileri, Gülencilerin yüksek mevkilerdeki bürokratları dinleyerek yolsuzluğu ortaya çıkarmalarıyla Erdoğan, Hizmet hareketinin bel kemiği olan Güleni okulların ve kurumların kapatılması talimatı vermiş ve o zamandan itibaren gazeteler, TV kanalları kapatılmaya başlanmış, iş adamları ve yetkililer tutuklanmış, “paralel devlet” oluşturmak

suçundan yargılanmışlardır. Neticede darbe girişimi ABD ile Türkiye arasında gerilime yol açmış, çünkü Türkiye ABD'nin Gülen'i koruduğunu dile getirmiştir.

Okuyucu haber başlıkları ve haber girişlerini okuduğunda Türkiye'de başarısız bir darbe girişimi yaşandığını, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkın desteğini arkasına alarak hemen harekete geçtiğini, “önceden hazırlandığından” şüphelenilen listelerle binlerce insanın kamu görevinden ihraç edildiğini öğrenmektedir. Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili olarak ise Türkiye'nin neden başkanlık sistemine geçmek istediğine dair herhangi bir bilgi verilmeksizin, referandum oylamasında manipülasyon yapıldığını, ana muhalefet partisi CHP'nin mühürsüz oy pusulalarının geçerli kabul edilmesinden duyduğu rahatsızlığı ve oy sayımının yanlış yapıldığına dair haberlere yer verilmiştir. Sonuç olarak Rusya basınında çıkan haberler Türkiye'de yaşanan siyasi olayların nedenlerini vermemiş, yorumlar okuyucunun inisiyatifine bırakılmıştır.

Yorum (haber kaynakları ve olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar)

Çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde haber kaynağı olarak devlet yetkilileri, araştırmacılar ve politikacıların yorumlarına yer verilmiştir. Yorumlar çoğunlukla doğrudan alıntı şeklinde verilmiş olup, yer yer politikacılarla röportajlar yapılarak ifadeleri tırnak içerisinde gösterilmiştir.

Örneğin,

Sputniknews, 16.07.2016- Why Turkish Intelligence Agency Failed to Uncover Coup Plot/Türk İstihbarat Servisi neden darbe komplosunu ortaya çıkaramadı? başlıklı haberde Gazeteci Evgeni Krutikov'un Vzglyad Gazetesi'nde yer alan açıklamalarına yer vermiştir. Buna göre Erdoğan'ın kitleler hâlinde boşalttığı kurumların başında gelen MİT'te askerî kökenli olanların sayısının %35'ten %4,5'a gerilediğini dile getirerek şu yorumları eklemiştir:

“Erdogan did not just reform the MIT, he allowed those close to him, who lacked a military background and came from his party, to turn a once powerful organization into almost a mom-and-pop store,” Krutinov *observed*. “Hiring relatives has become a common practice”.

(Erdoğan, MİT'i yalnızca yeniden yapılandırmadı, kendisine yakın, askerîye kökenli olmayan, partisinden gelen kişilerin bir zamanların güçlü kurumlarından birini mahalle bakkalına çevirmesine izin verdi" şeklindeki gözlemini dile getiren Krutinov "Akrabaları işe almak yaygın bir uygulama hâline geldi" dedi.) (Doğrudan alıntı)

Sputniknews, 17.07.2016 tarihli "What's Behind Turkish Officers' Attempt to Stage a Coup"/Türk Subaylarının Darbe Girişimine Kalkışmasının Arkasında Ne Var?) başlıklı haberinde ise Rusya Bilimler Akademisi, Doğu Çalışmaları Enstitüsü Kıdemli Araştırma Görevlisi Boris Dolgov'un görüşlerine yer vermiştir. Buna göre Dolgov, Gazeta.ru'ya verdiği demeçte şu sözleri dile getirmiştir:

"The Turkish society is split. Part of it supports President Erdogan who is carrying out a policy of Islamization. This is a neo-ottoman policy, a course of expansion to the regions that were part of the Ottoman Empire. For example, in Syria Erdogan supports Sunni groups fighting against Bashar Assad," Dolgov told Gazete.ru

Dolgov Gazeta.ru'ya "Türk toplumu ikiye bölünmüş durumda. Bir kısmı İslamlaşma politikasını yürüten Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı destekliyor. Bu bir yeni-Osmanlı politikası, Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan bölgelere genişleme süreci. Mesela Suriye'de Erdoğan Beşar Esad'a karşı savaşan Sünni gruplarını destekliyor." dedi. (Doğrudan alıntı)

Sputniknews'in 19.07.2016 tarihli "Goal Reached? Military Coup Attempt Disempowers Turkish Armed Forces" (Amaca ulaşıldı mı? Askerî darbe girişimi Türk silahlı kuvvetlerini güçsüzleştiriyor) başlıklı haberinde ise Emekli Türk Amiral Türker Ertürk'ün görüşlerine yer verilmiş, buna göre darbenin arkasında CIA'nın olduğunu dile getiren Ertürk CIA'nın neden böyle bir şeye kalkıştığı sorusunu kendine sorduktan sonra şu şekilde cevap vermiştir:

"They wanted to hit the Turkish Armed Forces out of fear that Turkey, especially after normalizing its relationship with Russia, could hamper the creation of the so-called Kurdish corridor they are trying to set up in the North of Syria. And it's all part of the 'Greater Middle East' Project."

(Türk Silahlı Kuvvetlerini, özellikle Rusya ile ilişkilerini normalleştirdikten sonra, Suriye'nin kuzeyinde kurmaya çalıştıkları sözde Kürt koridorunun oluşturulmasını engelleyebileceği korkusuyla vurmak istediler ve bunların hepsi “Büyük Ortadoğu” projesinin bir parçası)

TASS haber ajansının 21.07.2016 tarihli “Erdogan warns US against refusing to extradite Gulen to Turkey” başlıklı haberinde ise yine doğrudan alıntı yaparak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sözlerini aktarmıştır. Buna göre Gülen'in iadesi ile ilgili Al Jazeera televizyonuna yaptığı konuşmada Erdoğan şu sözleri dile getirmiştir:

“Intellect should take precedence in relations between countries, otherwise it will be a big mistake. That is why we will provide the US with all documents (giving grounds to extradite Gulen), part of which we have already sent”. Erdogan told Al Jazeera television.”

(Erdoğan Al Jazeera televizyonuna verdiği demeçte “Akıl, ülkeler arasındaki ilişkilerde öncelikli olmalıdır. Dolayısıyla biz Amerika'ya bir kısmını daha önce gönderdiğimiz bütün bu belgeleri (Gülen'i iade etmek için sebepleri) ulaştıracamız” dedi.)

Yukarıdaki doğrudan alıntı örneklerinin dışında konuşmaların tırnak işaretlerinden arındırılarak dolaylı alıntıya dönüştürüldüğü metinler de tespit edilmiştir. İnal'ın ifade ettiği gibi kaynak söylemler bağlama ilişkilendirilirken bağlam anlatıcının yargısı ile birlikte verilir ve anlatıcının konumu metin içinde belirginleştikçe ve kaynak açıklamaları anlatıcının dilinde yer aldıkça egemen söylemlerin inanılabilirliği haber metinleri içinde kurulmaktadır (İnal, 1996, s.111-2). Ancak Rusya haberlerinde kaynağın görüşleri tırnaktan kurtarılıp metinde yer alsa da anlatıcının varlığının belirginleştiğini söylemek güçtür. Örneğin, **Sputniknews**, 19.07.2016 tarihli How Attempted Coup Will Change Turkey's Political Landscape/Darbe Girişimi Türkiye'nin Politik Manzarasını Nasıl Değiştirecek başlıklı bir başka haberde darbenin St Petersburg Devlet Üniversitesi Modern Orta Doğu Çalışmaları Merkezi Başkanı Siyaset Bilimi Profesörü Gumer Isayev “Türk ordusundaki en büyük tasfiyelerden biri” olarak tanımladığı şeyi gerçekleştirmede Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yardımcı olduğunu belirten görüşlerin ardından konuya ilişkin diğer sözleri dolaylı olarak şu şekilde aktarılmıştır:

“Isayev, who is the head of the St. Petersburg-based Center for Modern Middle East Studies, told RT that the arrests pertain to not only those military units that were involved in the coup; according to the latest data, the number of arrested generals already stands at 100, he said, adding that there a total of 400 generals in Turkey.”

(St. Petersburg merkezli Modern Orta Doğu Çalışmaları Merkezi Başkanı olan Isayev, RT’ye verdiği demeçte, tutuklamaların sadece darbeye katılan askerî birimlerle ilgili olmadığını; son verilere göre, tutuklanan generallerin sayısının hâlihazırda 100 olduğunu ve Türkiye’de toplam 400 general olduğunu söyledi)

Örnekte görüldüğü gibi Gumer Isayev’in görüşleri tırnaktan kurtarılarak dolaylı anlatımla sunulmuştur. Haberde çok daha önemli olduğu düşünülen görüşler için doğrudan alıntılar da yapılmış ve dolayısıyla aslında anlatıcı metin içinde çok belirginleşmemiştir.

Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerde de kaynak görüşlerine yer verildiği tespit edilmiş, bazı haber metinlerinin ise anlatıcının görüşlerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, doğrudan alıntılarının yapıldığı haber metinlerine örnekler şu şekildedir:

Sputniknews, 17.04.2017 tarihli “Turkey’s Vote: ‘No one happy with results of the Referendum, Even Erdogan’” (Türkiye’de Oylama: ‘Hiç kimse referandum sonuçlarından memnun değil, Erdoğan bile’) başlıklı haberin daha başlığında bir alıntıya yer vermiştir. Haber metninde Strasburg Üniversitesi Araştırma Görevlisi Ahmet Erdi Öztürk ile röportaj yapıldığı anlaşılmaktadır ve söz konusu alıntının Öztürk’e ait olduğu anlaşılmaktadır. Tartışmalı oy sonucunu Ahmet Erdi Öztürk ile tartışan Radio Sputniknews aynı sözleri olduğu gibi metin içinde de aktarmıştır. “It is fair to say that no one is happy, even Erdogan, with the results of the referendum” he told Sputniknews. (Sputniknews’e “Hiç kimsenin, Erdoğan’ın bile, referandum sonucundan memnun olmadığını söylemek doğru olur” dedi)

Türk muhâlefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun mühürsüz oy pusulalarını kabul ettiği için yüksek seçim kurulunu ağır bir şekilde eleştirdiğini bildiren 17.04.2017 tarihli Sputniknews haberinde de Kılıçdaroğlu’nun ifadelerine yer verilmiştir:

“One cannot change rules during the game; according to the law, ballots without stamps cannot be accepted. We respect the choice of the people, but the decision of the SEC cast a shadow over it. Any agency should comply with the law. The decision of the SEC made the results of the referendum questionable,” Kilicdaroglu told reporters on Sunday.”

(Kılıçdaroğlu Pazar günü gazetecilere verdiği demeçte “Kimse oyun sırasında kuralları değiştiremez, yasaya göre mühürsüz oylar kabul edilemez. Halkın seçimine saygı duyuyoruz, ancak YSK’nın kararı bunun üzerine gölge düşürdü. Her kurum yasalara uymalıdır. YSK’nın kararı, referandum sonuçlarını sorgulanabilir hâle getirdi” dedi.)

TASS haber ajansı da 16.04.2017 tarihli “Most Turks favor amendments to country’s constitution-Erdogan” (Çoğu Türk ülkenin Anayasasını değiştirmesinden yana-Erdoğan) başlıklı haberinde yine bir ifadeye yer vererek haber girişinde yer alan Erdoğan’ın görüşlerinin bir özetini sunmuştur. Buna göre, seçim sonuçları ile ilgili Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın şu sözleri doğrudan aktarım yoluyla metinde yer almıştır:

“According to the President, “the nation defended its future and everyone should respect this decision of the Turkish people”.

(Cumhurbaşkanına göre, “millet geleceğini korudu ve herkes Türk halkının bu kararına saygı göstermeli)

Sonuç olarak, Rus basını darbe ile ilgili haber metinlerinde doğrudan alıntılara sıklıkla başvurarak kaynaklar üzerinden haberin doğruluğunu artırmaya çalışmıştır, başkanlık sistemine geçiş referandumuna ilişkin haberlerde ise yer yer anlatıcının yorumlarına yer verilmiş, yer yer de doğrudan alıntılar yapılmıştır.

5.2.4.2. Mikro yapı

5.2.4.2.1. Sentaktik çözümleme

Rusya basınında çıkan haberlerde tercihin daha çok etken cümleden yana kullanıldığı tespit edilmiştir. Zira gazetelerde doğrudan alıntılar kullanılarak ifadeler olduğu gibi aktarılmıştır. Her ne kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan “özne” durumuna

getirilerek, kendisi ile ilgili cümleler etken cümle yapısında verilmiş olsa da ABD, İngiltere veya İsrail basınında olduğu gibi düşmanca/saldırgan ifadelere nispeten daha az yer verilmiş, ayrıca iddialı ifadeler için başlıklarda ve metin içinde tırnak işareti kullanılarak yorumların söyleyeni bağladığını ifade etmiş ve tarafsız görünme kaygısıyla sorumluluğu üzerinden atmak istemiştir. Bu doğrultuda, çalışmaya dâhil edilen haberler içinde sadece darbe girişimi ile ilgili haberlerde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın özne durumuna getirildiği tespit edilmiştir.

Örneğin,

Sputniknews, 18.07.2016- How Erdogan could respond to foiled military coup in Turkey (Erdoğan Türkiye'deki önlenen darbe girişimine nasıl karşılık verebilirdi?)

Sputniknews, 18.07.2016- Erdogan has whip hand and knows it (Erdoğan avantajlı ve bunun farkında)

Sputniknews, 22.07.2016- Erdogan uses the coup to roll out purges that were planned beforehand ('Erdoğan daha önceden planlanmış temizlik için darbeden yararlanıyor')

Sputniknews, 25.07.2016- Was Erdogan gearing up for he failed military coup? (Erdoğan başarısız darbe girişimine hazırlanıyor muydu?)

Sputniknews, 31.07.2016- Erdogan's purges in Turkey target people who have nothing to do with the Coup(Erdoğan'ın Türkiye'deki tasfiyeleri darbe ile hiç ilgisi olmayan insanları hedef alıyor)

TASS, 21.07.2016- Erdogan warns US against refusing to extradite Gulen to Turkey (Erdoğan, ABD'yi Gülen'in Türkiye'ye iadesini reddetmemesi konusunda uyardı)

Russia Today, 16.07.2016- Will Erdogan survive Turkey's time of troubles (Erdoğan Türkiye'nin sorunlarından yakayı kurtarabilecek mi?)

Russia Today, 21.07.2016- 'Erdogan attempting to play hero by confronting US superpower' ('Erdoğan, ABD süper gücüyle yüzleşerek kahraman olmaya çalışıyor')

Russia Today, 28.07.2016- ‘Erdogan using post-coup conditions to impose authoritarian regime’ (‘Erdoğan otoriter rejimini empoze etmek için darbe sonrası koşulları kullanıyor’)

Russia Today, 31.07.2016-Erdogan dismisses 1,400 army staff, announces sweeping overhaul of Turkish military (Erdoğan 1400 ordu mensubunu işten attı ve Türk ordusunun elden geçirileceğini açıkladı.)

Öte yandan, haber başlığında soru sorularak, okuyucu ile bir diyalog kurulmak istenmiş ve böylece okuyucu sorgulama yapmaya teşvik edilmiştir.

Örneğin,

Sputniknews, 19.07.2016- Goal Reached? Military Coup Attempt Disempowers Turkish Armed Forces (Amaca ulaşıldı mı? Askerî darbe girişimi Türk silahlı kuvvetlerini güçsüzleştiriyor)

Sputniknews, 19.07.2016- How attempted coup will change Turkey’s political landscape (Darbe girişimi Türkiye’nin politik manzarasını nasıl değiştirecek?)

Rusya basınında çıkan haber metinlerinde yaşanan olumsuz eylemin (tasfiye ve gözaltı) önemini azaltmak için yer yer edilgen cümleler de kullanılmıştır. Örneğin, **Sputniknews**’te yayınlanan 16.07.2016 tarihli No Happy End in Sight? ‘Turkey Won’t See Any Stability in Near Future’ (Ufukta Mutlu Son Yok mu? ‘Turkey won’t see any stability in near future’) başlıklı haberde Başbakan Binali Yıldırım’ın sözleri şu şekilde aktarılmıştır:

“The coup attempt was reportedly *suppressed* by early Saturday, with Turkish Prime Minister Binali Yıldırım stating that *all coup supporters have been detained* and the country is returning to normal life. Over 180 were killed and 1470 were injured during the events, while nearly 3,000 people have been detained, according to Prime Minister”.

(Darbe girişiminin Cumartesi gününün ilk saatlerinde *bastırıldığını* bildiren Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım, tüm darbe destekçilerinin *gözaltına alındığını* ve

ülkenin normal hayata döndüğünü belirtti. Başbakana göre olaylarda 180’den fazla insan öldü ve 1470 kişi yaralandı, yaklaşık 3000 kişi gözaltına alındı.)

Haberdeki cümlelerden de anlaşılacağı gibi olumsuz eylemlerin sahipleri yetkililer olduğunda bu eylemleri gizleme eğiliminin doğduğu ve bu sebeple edilgen cümleler kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu cümleler Başbakanın ifadeleri olduğundan edilgen cümleler ile olumsuz eylemleri gerçekleştirenin hükümet olduğu bilirse de bu durum önemsizleştirilerek kamuoyunun dikkatinden uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. İnal, haberin olayla ilgili olduğu, yorumun ise köşe yazarlarının görüşlerini yansıttığı yönündeki genel kanıdan hareketle kişisel kanısını doğrudan doğruya aktaramayan gazetecinin hâliyle görüşlerini aktarmak için başka yollar denediğini belirtmektedir, her ne kadar “yorumdan arınmış bir dil” olup olamayacağı sorgulanacak bir durum olsa da nihayetinde haberde yorum, gazetecilerin tarafsız olmamaları nedeniyle değil; dil, sözcükler, işaretler çok vurgulu olduğu için her zaman vardır (1996, s.22).

Bazı haber metinlerinde ise olumsuz eylemin sorumlusu olarak devlet yetkilileri hedef gösterilerek etken cümle tercih edilmiştir. Örneğin, **Sputniknews** 20.04.2017 tarihli “Turkish Police Detain News Site Editor Portraying Vote Results as Illegitimate” (Türk polisi, oylama sonuçlarının yasadışı olduğunu söyleyen haber sitesi editörünü gözaltına aldı.) başlıklı haberde Türk polisini hedef göstermiştir.

Sözcük seçimi

Sözcük seçimi açısından yapılan incelemede Rusya basınında darbe girişimi ile ilgili haber metinlerinde tercih edilen sözcükler gizli fikir ve ideolojileri ortaya çıkarması bakımından önemli bir işleve sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre darbe girişimi ile ilgili çıkan haberlerde kullanılan ifadeler okuyucuda ideolojik yorumlara yol açmaktadır. Örneğin, **Sputniknews**, 16.07.2016- “Why Turkish Intelligence Agency Failed to Uncover Coup Plot” (Türk İstihbarat Servisi Neden Darbe Komplosunu Ortaya Çıkaramadı?) başlıklı haberde gazeteci Evgeni Krutikov’un MİT ile ilgili yorumlarında Erdoğan’ın MİT’i “mom-and-pop store” (mahalle bakkalı) hâline getirdiğini söylemesi veya MİT’in Suriye’deki sözde İslamcı gruplara “selling arms”(silah sattığını) belirtmesi Türkiye’nin en prestijli kurumlarından biri olan Millî İstihbarat Servisi ile ilgili olumsuz algı yaratmaktadır. Bu durum başlıkta ima edilen “başarısızlık” algısını güçlendirmektedir.

Başka bir örnek vermek gerekirse **Sputniknews**, 17.07.2016 tarihli “Hell Hath No Fury Like a Teflon Sultan” (Teflon Sultanın Gazabı Cehennemde Bile Görülmez) adlı haberde “sultan” olarak anılan Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın darbe gecesini CNN Türk ekranlarındaki kadın spikerin girişimleriyle Iphone aracılığıyla canlı yayına bağlanarak “legion of followers” (takipçiler lejyonunun) sokaklara çıkmasını istediği belirtilmiştir. Söz konusu haberde “lejyon” ifadesinin kullanılması iki anlamda yorumlanabilir. Öncelikle “lejyon” Roma Krallığı döneminde Roma ordusu için kullanılan bir terimdir, dolayısıyla Erdoğan’ı destekleyen sivil halktan adeta “ordu” şeklinde bahsetmek Erdoğan’ı ordu komutanı ve dolayısıyla “sultan” olduğu algısını pekiştirmektedir, ikinci olarak ise Erdoğan’ın destekçi sayısının çokluğu anlamında da “lejyon” ifadesi kullanılmış olabilir, ancak metnin bütününe bakıldığında birinci anlamın daha baskın olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Ayrıca darbe girişimi sonrası başlatılan tasfiyeler için ABD, İngiltere ve İsrail basınında olduğu gibi “purge” ve “crackdown” ifadeleri kullanılarak olumsuz algı yaratılmıştır.

Darbe girişimi ile ilgili haberlerde dikkat çeken bir başka unsur da Rusya basınında darbe girişimini komuta etmekle suçlanan Fethullah Gülen ile ilgili algının oldukça ılımlı olmasıdır. Örneğin, Russia Today, 29.07.2016 tarihli “RT visits Erdogan’s self-exiled arch-nemesis Fethullah Gulen at his US estate” (RT, Erdoğan’ın Başdüşmanı olan ve Gönüllü Sürgün Hayat Yaşayan Fethullah Gülen’i ABD’deki Evinde Ziyaret Etti) başlıklı haberinde Gülen için “self-exiled” (kendi isteğiyle sürgün hayatı yaşayan), “moderate preacher” (ılımlı vaiz) gibi olumlu sayılabilecek ifadeler kullanarak Fethullah Gülen hakkında Türkiye ile aynı fikirde olmadığını gözler önüne sermiştir.

Rusya basınında darbe ile ilgili çıkan haberlerde tüm iddialı sözcükler tırnak işareti içinde verilerek ya özel olarak vurgulanmak istenen ifadeler ön plana çıkarılmıştır veya söz konusu ifadelerin gazetenin ideolojisi ile ilgisi olmadığı, yalnızca söyleyen kişiyi bağladığı ifade edilmek istenmiştir. Ancak tırnak işareti içinde de olsa gazete başlıkları genel olarak Türkiye’deki gelişmeler doğrultusunda Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında olumsuz algı yaratmaktadır.

Başkanlık sistemi ile ilgili haberler ise başkanlık sistemine geçiş referandumu neticesinde Türkiye’de artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını belirten haberlerin yanı

sıra referandum sonucunun protesto edildiği ve Türkiye’yi daha zor günlerin beklediğine dair ifadeler içeren haberlerden oluşmaktadır. Söz konusu haberler her ne kadar mevcut durumu gözler önüne sermeye çalışsalar da sözcük seçimleri ideolojik üretime yol açmaktadır. Örneğin, **Sputniknews-** 18.04.2017 tarihli “Referendum controversy: Why Turkey’s weakness not in the interest of Russia” (Referandum Münakaşası: Türkiye’nin zayıflığı karşısında Rusya neden ilgisiz?) başlıklı haberde tercih edilen “controversy” ifadesi tesadüfi değildir, Türkçeye “münakaşa” olarak çevrilen sözcük İngilizcede birçok insanı etkileyen veya önemli sonuçları olan durumlar için kullanılmaktadır. Referandum sonucunda “evet” oylarının fazla çıkması, Türkiye’de yeni bir siyasi dönem başlayacağı ve bu birçok kişi ilgilendirdiği için sözcük seçimi yerindedir; ancak Sputniknews’in bu konudaki algısının çok da iyimser olmadığını ve bunun aslında bir başarı olmadığını haber metninde bunu “narrow victory” (kıl payı zafer) olarak nitelemesinden anlamak mümkündür, çünkü yapılan haberlerde referandum oylaması ile ilgili manipülasyon iddialarının ön plana çıkarılması, oylama her ne kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın lehine sonuçlansa da tam anlamıyla bir zafer olarak kabul edilmemekte, tam da ifade edildiği gibi “kıl payı zafer” olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan başlıkta kullanılan “ilgisiz” ifadesi okuyucuda adeta Rusya’nın Türkiye’yi umursamadığı, önemsemediği algısı yaratmaktadır. Oysa aslında “ilgisiz” kastedilen şeyin, politikası gereği Avrupa Birliği ülkelerinin aksine Rusya’nın Türkiye’nin işlerine karışmamayı kendisine düstur edindiği metnin sonuna geldiğinde anlaşılmaktadır.

Yine **Sputniknews** 20.04.2017 tarihli “Turkish Police Detain News Site Editor Portraying Vote Results as Illegitimate” (Türk polisi, oylama sonuçlarının yasadışı olduğunu söyleyen haber sitesi editörünü gözaltına aldı.) başlıklı haberde Türk polisinin haber sitesi ofisine baskın düzenlediği ve haber sitesi editörünü gözaltına aldığından bahsederken “raid” sözcüğünün kullanılması ideolojik bir tercihtir. İngilizcede “raid” sözcüğü bir düşmana karşı baskın, saldırı anlamına gelmektedir. Oysa burada oylama sonuçlarının yasadışı olduğunu söyleyen bir haber editörüne düşman muamelesi yapılarak polisin yaptığı eylem olumsuzlaştırılmıştır.

Russia Today 16.04.2017 tarihli “Turkey goes to polls in referendum on expanding president Erdogan’s Powers” (Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yetkilerini artırmak için referanduma gidiyor) başlıklı haberde “Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yetkilerini artırmak için” ifadesini kullanarak ideolojik üretim yapmıştır; çünkü Başkanlık sistemine geçiş

ülkenin bundan sonraki siyasi hayatını etkileyecek bir karar olmakla birlikte Cumhurbaşkanı olacak herkesi ilgilendiren bir karardır, bunu sadece Cumhurbaşkanı Erdoğan’la ilişkilendirerek Erdoğan’ın “tek adam” politikasının ve otoriterliğinin altı çizilmeye çalışılmaktadır.

Haber retoriği

ABD, İngiltere ve İsrail basınında olduğu gibi Rusya haber metinlerinde de darbe girişimi sırasında hayatını kaybeden vatandaşlardan ziyade darbe girişiminden sonra başlatılan tasfiyelerde işten çıkarılan, gözaltına alınan kamu personelinin sayısı daha çok ön plana çıkarılmış, bu doğrultuda tasfiyelerin büyüklüğünü gözler önüne sermek için haber metinlerinin çoğunda sayısal veriler yer almıştır.

Örnekler;

Sputniknews, 22.07.2016- Thousands detained by Ankara after failed coup based on ‘Pre-Prepared List’ (Başarısız darbeden sonra gözaltına alınan binlerce kişi ‘önceden hazırlanmış’listelerdeydi)

“...The following day 2,700 judges were dismissed, followed by 9,000 state employees from the police force and government ministries. More than 15,000 state education employees have been fired, and the higher education council has demanded the resignation of 1,577 university deans.”

(...Ertesi gün 2,700 hâkim görevden alındı ve bunu 9000 polis ve bakanlıklardaki kamu çalışanları takip etti. 15.000’den fazla öğretmen işten çıkarıldı ve yüksek öğretim kurulu 1577 dekanın istifasını istedi.)

TASS, 16.07.2016- Turkey’s PM: Constitution Council to consider death penalty after coup attempt (Türkiye Başbakanı: Anayasa Komisyonu darbe girişiminden sonra idam cezasını değerlendirecek)

“...More than 2,800 military were detained after the military coup attempt in Turkey, Binali Yildirim said. “the total of arrested is 2,839” he said.”

(...Binali Yıldırım darbe girişiminden sonra 2,800'den fazla askerin gözaltına alındığını söyledi, “yakalananların toplam sayısı 2,839” dedi.)

Russia Today, 16.07.2016- ‘Turkey coup plotter’ Gulen: Failed uprising could have been ‘staged’ by Erdogan himself (‘Türkiye darbe girişimcisi’ Gülen: Başarısız ayaklanma Erdoğan’ın kendisi tarafından ‘tertiplenmiş’ olabilir)

“At least 265 people were killed after an abortive attempt to seize power in Turkey by a large group of army officers on Friday night. Over 2,800 army personel have been arrested, and 2,700 relieved of their duties.”

(Türkiye’de Cuma gecesi büyük bir subay grubunun iktidarı ele geçirme girişiminin ardından en az 265 kişi hayatını kaybetti. 2,800’den fazla ordu mensubu tutuklandı ve 2,700’ü görevden atıldı).

Russia Today, 16.07.2016- Turkey detains key aide to Us-based ‘coup mastermind’ Gulen (Türkiye ABD’de yaşayan ‘darbenin beyni’ olan Gülen’in kilit yardımcısını gözaltına aldı)

“...Also on Saturday, Erdogan signed a decree ordering the closure of 1,043 private schools, 1,229 foundations and associations, 35 medical institutions, 19 unions, and 15 universities associated with Gulen...More than 10,000 people have been arrested in Turkey...Over 37,500 police staff and civil servants have been suspended, and more than 21,000 teachers have been stripped of their licenses.”

(...Yine Cumartesi günü, Erdoğan 1043 özel okulun, 1229 vakıf ve derneğin, 35 tıp merkezi, 19 sendika ve 15 üniversitenin kapatılması emrini içeren kararnameyi imzaladı...Türkiye’de 10.000’den fazla kişi tutuklandı...37.500’den fazla polis ve devlet memuru görevden uzaklaştırıldı, 21.000’den fazla öğretmenin lisansları iptal edildi.)

Rusya haber metinlerinde kullanılan sayısal veriler bizzat devlet yetkililerinin dile getirdiği veya Türk haber ajanslarında yer alan rakamlardan oluşmaktadır. Bu da haberin inandırıcılığını artırmaktadır.

Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerde ise “kıl payı” zafer vurgusu yapılarak sadece %51.3 oy oranıyla evet oylarının fazlalığı dile getirilmiş, yine Türk ajanslarından elde edilen sayısal veriler kullanılmıştır. Buna göre 24.9 milyon seçmen başkanlık sistemini desteklerken, 23.6 seçmenin “hayır” oyu kullandığı bilgisi yer almıştır. Bu oran kutuplaşmış bir toplumun göstergesi olarak da yorumlanmış, muhâlefet partisinin manipölasyon iddialarının dışında Türkiye’yi daha zor günlerin beklediğine dair yorumlar yapılmıştır.

Sputniknews, 16.04.2017 tarihli “How Biggest Day for Turkey in Decades May Influence Ties With Russia” (Türkiye için onyılların en büyük günü Rusya ile bağları nasıl etkileyebilir?) başlıklı haberde Başkanlık sistemine geçiş ile birlikte şu an fazla yetkisi olmayan Cumhurbaşkanının yetkilerinin genişleyeceği, yargıda söz sahibi olacağını ve parlamentoda daha çok söz sahibi olacağını belirttikten sonra 2016 yılındaki başarısız darbe girişiminden bu yana 130,000 öğretmenin, devlet memurunun, akademisyenin, kamu çalışanınin işten atıldığını ve yaklaşık 50,000 kişinin de tutuklandığı bilgisini paylaşmıştır. Bağlam açısından değerlendirildiğinde söz konusu verilerin haber içeriğiyle hiçbir ilgisi olmamasına rağmen kullanılan bu rakamlar Başkanlık sistemine geçildiği takdirde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yetkilerinin artmasının ne gibi sonuçlar doğuracağına dair gizli bir imada bulunmaktadır.

Başkanlık sistemine geçiş sistemiyle ilgili haber metinlerinde ayrıca uzman görüşlerine de yer verilmiş ve görüşler doğrudan alıntı yoluyla aktarılmıştır. Haber metinlerinde görgü tanıklarının ifadesine rastlanmamıştır.

Sonuç olarak Rusya ile ilgili haber metinleri çalışmada incelenen diğer üç ülkeye göre nispeten daha ılımlı olsa da yaşanan siyasi gelişmelerin etkileriyle ilgili genel tutum olumsuz olduğu için Rusya her ne kadar dikkatli davranırsa da Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Türkiye ile ilgili olumsuz algıya katkı sağlamıştır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Türkiye’de demokratik düzene karşı yapılan, sonuçları bakımından uzun yıllar etkisi devam edecek olan 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile darbe girişiminden 9 ay sonra 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen ve Türkiye’de yeni bir siyasi dönemin başlangıcı olarak kabul edilen başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında çıkan haber metnlerinin çevirileri incelenerek söz konusu ülkelerin haber metnlerinde egemen ideolojilerinin nasıl yeniden üretildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Adı geçen ülkeler dünya siyasetindeki etkin rolleri dikkate alınarak Türkiye ile tarihten gelen siyasi ilişkileri göz önünde bulundurularak çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’deki darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili çıkan haberlerde ülkelerin Türkiye’ye karşı tutumlarının söz konusu siyasi olayları ele alış biçimlerini etkileyip etkilemediği tespit edilmeye çalışılmış, benzer şekilde bu ülkeler arasında adı geçen siyasi olayları ele alış biçimleri arasında fark olup olmadığı araştırılmış, siyasi gelişmelerle ilgili üretilen haber metnlerinin çevirilerinde kaynak metnin egemen ideolojisinin yansıtılıp yansıtılmadığı veya bu çevirilerin hedef toplumun egemen ideolojisine hizmet edip etmediği yahut yayın organlarının ideolojileri arasında benzerlik bulunup bulunmadığı gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Bu kapsamda, araştırmaya dâhil edilen haber metnleri seçilirken darbe girişimi ile ilgili haberler için haber oluş sıklığı dikkate alınarak 16-31 Temmuz 2016, başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili ise 10-30 Nisan 2017 tarihleri esas alınmıştır. Her ne kadar başkanlık sistemine geçiş referandumu 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşmiş olsa da, referanduma sayılı günler kala ülkelerin konuyla ilgili yorumlarda bulunduğu tespit edildiğinden, tarih aralığı biraz daha geniş tutulmuştur.

Çalışmada ABD, İngiltere, İsrail basınından seçilen haber metnlerine, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (eski adıyla Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü) veri tabanı aracılığıyla ulaşılmıştır. Çevirilerin kaynağının bir kamu kurumu olması nedeniyle kaynak ve hedef kültürün egemen ideolojilerini yansıtmak bakımından daha nesnel bir tutum içinde olacağı düşüncesiyle hareket edilmiştir. Söz konusu veri tabanında Rusya ile ilgili haberlerin Rusçadan

Türkçeye çevrildiği tespit edildiğinden, araştırmacı Rusya’da İngilizce yayın yapan yayın kuruluşlarından seçtiği haberlerin çevirilerini, araştırmanın yöntemi olan EŞÇ açısından en elverişli verileri sağlayacak metinler arasından seçerek kendisi yapmıştır.

Çalışma kapsamında **ABD basınında** 12 yayın kuruluşu (Al Monitor, AP, Bloomberg, Commentary Magazine, Foreign Policy, Newsweek, The Huffington Post, The New York Times, The Wall Street Journal, The Washington Post, The Washington Times, USA Today); **İngiltere basınında** 10 yayın kuruluşu (Reuters, The Economist, Financial Times, The Sunday Telegraph, The Sunday Times, The Times, The Daily Telegraph, The Guardian, The Independent, The Observer); **İsrail basınında** 3 yayın kuruluşu The Jerusalem Post, Haaretz, Ynet News, **Rusya basınında** ise 3 yayın kuruluşu (Sputnik News, TASS ve Russia Today) olmak üzere toplamda 28 yayın kuruluşundan/gazeteden darbe ve başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili 209 haber metni incelenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmaya darbe girişimiyle ilgili 121 (ABD, 30; İngiltere, 32; İsrail, 22, Rusya, 37 haber) başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili 88 (ABD, 38; İngiltere, 19; İsrail, 11; Rusya, 20 haber) haber dâhil edilmiştir.

EŞÇ açısından haber metinleri incelenmeden önce kuramsal alt yapıyı oluşturmak amacıyla çalışmanın ikinci bölümünde liberal çoğulcu ve eleştirel yaklaşımlar ele alınmış, haber söylemi ile ideoloji ve medya ilişkisine açıklık getirilmiştir. Üçüncü bölümde çeviri çalışmalarında haber çevirisi, ideoloji ve çeviri ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde tezin yöntemini oluşturan eleştirel söylem çözümlemesinin dayandığı yaklaşımlara değinilmiş, bu çözümleme yönteminin arka planı, amaçları ve ilkeleri açıklanmış, van Dijk’in EŞÇ modeli anlatılmış ve son olarak EŞÇ ile çeviri ilişkisi ele alınmıştır. Beşinci ve son bölümde ise araştırmanın bulguları anlatılmış, ancak öncelikle yapılan çözümlemede belirleyici olduğu düşünüldüğünden çalışmaya dâhil edilen ülkelerle siyasi ilişkiler ve çalışmaya konu olan siyasi olayların arka planı açıklanmıştır.

Çalışmada veriler toplandıktan sonra, örneklemeler araştırmacı tarafından kategorize edilmiştir. Bu amaçla çözümleme için en uygun metinler tespit edildiğinden ülke bazında çalışmaya dâhil edilen metinlerin sayısı birbirine eşit değildir. Tek paragraftan oluşan haber metinleri van Dijk’in EŞÇ modeli için yeterli veriyi sağlamadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışma, ele alınan haber metinlerindeki ideolojik göndermeleri çözmek için T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın tutumunu ve motivasyonunu da gözler

önüne sermektedir. Bu doğrultuda çevirisi yapılacak haber metninin adı geçen kamu kurumu tarafından da tesadüfen seçilmediği, bu tercihlerde ideolojik davranıldığı ön kabulüyle çeviri metinler incelenmiştir.

Çalışma kapsamında ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınından seçilen metinlerin çevirileri arasında ideolojik tercihler bakımından anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır. Söylemsel stratejiler açısından kaynak metnin vermek istediği mesaj ve takındığı ideolojik tutum, söz konusu metinlerin çevirisinde de korunmuştur; çünkü amaç, hedef kültürde bir farkındalık yaratmak, siyasi ilişki içinde olduğumuz ülkelerin Türkiye hakkındaki gerçek görüşlerini olduğu gibi yansıtmaktır. Çalışmada, ESÇ'nin çeviri alanında ideolojik ve söylemsel konuların araştırmasında ne derece yararlı olabileceği gözler önüne serilmiştir.

Söylem biçimleri kesinlikle tesadüfen oluşturulmamıştır. Tüm söylemler ideolojik olarak yönlendirilmiştir. Dolayısıyla derinlemesine incelenen söylemlerin içine gömülü ideolojileri ortaya çıkarmak mümkündür. Bu doğrultuda, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı veri tabanında çevirileri yer alan haber metinleri çevrilirken gerçek ideolojiyi ortaya çıkarmak için sözcük seçimlerine dikkat edilmiş, kaynak metne büyük ölçüde sadık kalındığı tespit edilmiştir. Haber metninin ideolojik söylemlerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda metinler oluşturulurken hedef toplumu ikna amacı taşıdığını belirtmek mümkündür. Çalışmada bir kamu kurumunun çevirilerinden yararlanıldığı için haberlerin profesyonel kişilerce metinleştirildiği tespit edilmiştir. Araştırmacı, haber metninin İngilizce ve Türkçe versiyonlarını okuduğunda okuyucuda benzer etkileri bıraktığını tespit etmiştir.

Haber metinlerinde ifadeyi zenginleştirmek için en sık başvuru yollarından biri metaforların kullanılmasıdır. Çeviri sırasında kaynak metinde kullanılan metafor hedef dilde karşılık bulabiliyorsa, metin vermek istediği mesajı daha rahat iletir. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde çeşitli ima, benzetme ve metaforlarla haberin anlamı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda en çok “cadı avı” metaforuyla karşılaşmıştır. Haber metinlerinde darbe sonrası başlatılan temizlik operasyonu “cadı avı” şeklinde tanımlanmıştır. Görünürde darbe sonrası, hükümetin mağduriyetini gidermeye çalıştığı ve bu sebeple devletin her kademesini Fethullah Gülen ile ilişkili bulunan tüm kamu görevlilerinden temizleme operasyonları başlatıldığı anlatılmak istense de kullanılan “cadı avı” ifadesiyle ideolojik bir yorum yapılmıştır. Bu bağlamda, “cadı avı” metaforu

“kökünü kurutma”, “haşeratı yok etme” deyimleri anlamında kullanılsa da tarih, “cadı avı” yüzünden hunharca öldürülen masum insanlara tanık olmuştur. Dolayısıyla darbe sonrası yürütülen operasyonlar sırasında masum insanların da mağduriyeti imâ edilmektedir. Bu doğrultuda “cadı avı”nın her ne kadar Türkçede de kalıplaşmış karşılığı kullanılmış olsa da metnin bağlamı düşünüldüğünde anlama farklı bir boyut kazandırılmıştır. Yine bu kapsamda başka bir örnek de İsrail basınından The Jerusalem Post gazetesinin 22.07.2016 tarihli “Erdoğan’ın sahte bayrak operasyonu” başlıklı haberinde kullanılan “sahte bayrak” metaforudur. Sahte bayrak operasyonları savaş sırasında bir ülkenin kendi dışındaki bir bayrağı kullanarak başka bir ülkeyi savaşa çekmeyi amaçladığı askerî bir kavramken, metinde bu durum olmayan bir sorun yaratmak ve bu sorunun yol açtığı tepkilere dayanarak istenen çözümü elde etmek manasında kullanılmıştır.

Haber metinleri belli bir ideoloji doğrultusunda oluşturulduğundan çevirmenin de haber çevirisi yaparken bunun bilincinde olarak hareket etmesi gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, çalışmaya dâhil edilen çevirilerde, Türkçedeki gazete haberi oluşturma usulleri dikkate alınarak çevrildiği, alışılmış söyleyiş biçimleriyle aktarıldığı, çevirinin tek tek metin öğelerinin aktarımına indirgenmediği tespit edilmiştir. Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken husus şudur: Çalışmada çoğunlukla bir kamu kurumunun seçtiği, derlediği ve çevirdiği haber metinleri incelenmiş olduğundan, yapılan seçimlerin ideolojik olduğunu belirtmek gerekir. Haber metinleri son derece ideolojik olduğundan, çevirilerde bu durum göz önünde bulundurularak Türk hükümetinin aleyhine veya lehine olan durumlar ‘gerçeklik’ çerçevesinde sunulmuştur. Bu kapsamda, siyasi gelişmelerle ilgili üretilen haber metinlerinin çevirilerinin kaynak metnin ideolojisini yansıttığı söylenebilir. Ancak bazı haber metinlerinin çevirilerinde çevirmenin ideolojik davrandığı bazı durumlar tespit edilmiştir. Örneğin, The Daily Telegraph, 25.07.2016 tarihli Turkish coup detainees ‘tortured by captors’ (Türk darbe tutukluları ‘işkence gördü’) başlıklı haber sözcük tercihi bakımından manidardır. “Captor” sözcüğü esir alan, tutsak eden anlamına gelmektedir ve dolayısıyla okuyucuya sanki tutuklananların masum olduğu ima edilmektedir, ancak burada dikkati çeken başka bir unsur ise bu sözcüğün çevirisinde karşımıza çıkmaktadır. Çeviride tercih edilen sözcüklerin belli bir ideoloji çerçevesinde seçildiği göz önünde bulundurulduğunda söz konusu haber başlığının Türkçeye çevirisinin daha farklı ifade edildiği tespit edilmiştir. Şöyle ki, orijinal metin birebir çevrilecek olsa, çevirisi “Türk darbe tutuklularına “esir alanlar tarafından işkence edildi” şeklinde olacakken Türkçe çeviride “Türk darbe tutukluları ‘işkence gördü’ ”ifadesi

kullanılarak orijinal başlıkta ima yoluyla suçlanan kişiler belirsizleştirilmiştir. Bu durum hâliyle Türk basınının bakış açısı ile İngiliz basınının bakış açısındaki farklılığı ortaya çıkarmaktadır. İngiliz basını tutuklananların “masum olduğu” algısı yaratmak isterken Türk basını aynı kanaatte olmadığını çeviri tercihiyle göstermiştir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki çalışmada bu tür örneklere çok sık rastlanmamıştır.

Çalışmada haber metinleri oluşturuldukları bağlam çerçevesinde incelenmiştir. Bu kapsamda, haber metinleri; haber başlıkları, haber girişleri, fotoğraflar, yerel tutarlılık, ana olayların aktarılışı, ardaan ve bağlam bilgisi, haber kaynakları ve yorumlar, cümle yapıları, sözcük seçimleri ve haber retoriği açısından makro ve mikro yapı incelemesine tabi tutulmuştur. Van Dijk’in modeline göre makro çözümleme bakımından ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir:

Haber başlıkları ve haber girişleri: ABD basınında haber başlıklarında enformasyon eksikliğine gidildiği tespit edilmiş, bazı durumlarda yer, dönem, zaman ve haberin öznelere yani kim/kimlere ait olduğuna dair bilgiler bazen eksik kullanılmıştır. Gazete başlıklarında sözcük seçimlerinin ideolojik imalar içerdiği tespit edilmiştir. Başlıklarda ve haber girişlerinde kullanılan “sultan”, “büyük seçim yolsuzluğu/hileli referandum/adil ve özgür olmayan seçim”, “diktatör”, “Erdoğan’ın içindeki Stalin”, “Türkiye’nin köleliğe giden yolu”, “cadı avı” gibi ifadeler Türkiye’yi anti-demokratik, diktatörlükle yönetilen ve hatta saltanat özlemi çeken bir ülke olarak resmetmiştir.

İngiltere basınında çıkan haber metinlerinin başlıklarında da enformasyon eksikliğine gidildiği tespit edilmiş, başlıklarda kurgulama yapılarak “Türkiye’nin trajedisi”, “Erdoğan destekçileri kan istiyor”, “Türkiye diktatörlüğe sürükleniyor”, “Erdoğan’ın intikamı” gibi ifadelerle okuyucuda olumsuz, korkunç bir Türkiye algısı oluşturulmak istenmiştir. Haber girişleri haber başlıklarını destekleyecek ifadeler içermektedir.

İsrail basınında da olumsuz kurgulama yapılarak okuyucunun belirli bir görüş dâhilinde okumaya yönlendirildiği tespit edilmiştir. Haber başlıklarında “korkunç ikilem”, “Atatürk’ün tabutuna son çiviye de çaktı”, “Erdoğan Türkiye’yi nasıl mahvedebilir?”, “Erdoğan’ın gazabından kurtuluş” gibi sert ifadelere yer verilerek okuyucunun dikkati

çekilmeye çalışılmıştır. Haber girişleri ana olayla ilgili ayrıntılara yer vererek okuyucuya metnin özetini sunmuştur.

Rusya basınında çıkan haber metnlerinde de enformasyon eksiltilimine gidilerek zaman, mekân ve kim sorularının cevaplarına yer verilmemiştir. Haber başlıklarında adı geçen diğer üç ülkenin aksine daha yumuşak ifadelerle yer verilmiştir. Her ne kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili olumsuz ifadelerle fazla yer verilmesine de darbe sonrası yaşanan tasfiyelerin önceden planlandığı yahut tasfiye edilenlerin masum olduğunu imâ eden ifadelerle yer verilmiş olması Rusya basınının da diğer ülkelerle benzer görüşleri paylaştığını göstermektedir. Yaşanan darbe girişiminin ardından yaşanan tasfiyeler ve bu tasfiyelerin objektifliği, gözaltında tutulanlara yönelik işkence iddiaları, darbeden 9 ay sonra gerçekleşen referandumda “hile” iddiaları, mühürsüz oy pusulalarının kabul edilmesinin seçim sonuçları üzerinde yarattığı şaibe, Türkiye’de yaşananlar karşısında hükümetin takındığı tutum okuyucuda olumsuz bir algıya neden olmaktadır. Türkiye’nin darbe girişiminden sorumlu tuttuğu Fethullah Gülen ile ilgili olumsuz hiçbir ifadenin kullanılmaması da Rusya’nın Türkiye ile aynı fikirde olmadığını göstermektedir.

Fotoğraflar: ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basını haber metnindeki ideolojik söylemin altını çizmek ve haber metnlerinde inandırıcılığı artırmak amacıyla daha çok haber metninde verilmek istenen mesaja uygun fotoğraflara yer vermiştir. Çalışmaya dâhil edilen fotoğraflar açısından incelendiğinde seçilen fotoğrafların haber metnlerini ve Türkiye ile ilgili olumsuz algıyı destekleyen fotoğraflar olduğu tespit edilmiştir. Metinle birlikte değerlendirildiğinde fotoğrafların “bu gerçekten oldu, kendi gözlerinizle görün” hissini uyandırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca kullanılan fotoğraflarda daha çok darbeye karşı duran halkın tankların üzerine çıkmış halde veya darbe girişiminde bulunan askerlere müdahâle ettiği sırada fotoğraflandığı anlar, adeta darbe girişimini durdurmak için sokaklara dökülen halkı zalim; kendi halkının üstüne yürüyen ve ateş açan darbeci askerleri ise masum göstermeye çalışmıştır.

Durum (Ana olayın sunumu, sonuçlar, arda lan ve bağ lam bilgisi): ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında çıkan haber metnlerinde ana olay sonuçlarıyla birlikte detaylandırılmıştır. İncelenen gazete haberlerinin hepsi ana olay olarak darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumunu ele almış, haber değerliliği, siyasal nefret söylemi etrafında şekillendirilmiştir. Haber metnlerinde ana olayın sunumunda bir tavır

alışın söz konusu olduğunu söylemek mümkündür; çünkü çoğunlukla darbe girişiminin sonucunda hayatını kaybedenler önemsizleştirilmiş, daha çok darbe girişiminin ardından gerçekleşen tasfiyeler üzerinde durulmuştur. Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haberlerde de benzer tutum korunmuş, Türkiye ile ilgili genel tablo diktatörlükle yönetileceği, İran'daki gibi İslamcı bir rejimin egemen olmaya başlayacağı algısı yaratılmak istenmiştir. Ardalan ve bağlam bilgisi açısından değerlendirildiğinde incelenen haber metinlerinde ardalan ve bağlam bilgisine çoğunlukla yer verilmediği, okuyucuya yaşanan olayların neden yaşandığına dair bilgi verilmekten kaçınıldığı tespit edilmiştir.

İktidarların, ideolojilerini hâkim kılmak, toplumsallaştırmak amacıyla kullandıkları en etkin araç olan medya, çoğu zaman egemen söylemin üretilmesinde en önemli rolü üstlenmekte, hitap ettiği toplumun baskın değerlerinin savunucusu konumuna gelmektedir. Bu çerçevede, çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde ana olay sunulurken Türkiye-ABD, İngiltere ve İsrail ilişkilerinin gerçek yüzünün gizlendiği, “ötekileştirme” kurgusuyla tarihsel olarak vurgulanan “biz” ve “onlar” algısının pekiştirildiği, Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında yapılan abartılı yorumlar, hakaretler ve kullanılan aşağılayıcı ifadelerle oluşturulan nefret söyleminin saldırganlık boyutuna ulaştığı tespit edilmiştir. Haberlerin ideolojik bir çerçevede okuyucuya ulaştırıldığı tespit edilmiş, söz konusu haberlerle İsrail'in nefret söylemini meşrulaştırdığı ortaya konmuştur. Ayrıca haber metinlerinin egemen ideolojinin görüşlerini yansıttığı, okuyucunun olaylara yaklaşımı üzerinde yönlendirici etki yaratılmaya çalışıldığı da tespit edilmiştir.

Yorum (haber kaynakları ve olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar): Yorum kısmında, söz konusu gazetelerin nesnelliğini güçlendirmek ve sürdürmek amacıyla haber kaynaklarının ve olayın taraflarının olayları değerlendirmesi gibi unsurlar yer almaktadır. Gazeteler bu tür kaynaklara bilinçli bir şekilde başvurarak aslında vermek istedikleri mesajları bu kaynaklar aracılığıyla vermektedir. Çalışmada incelenen haber metinleri haber kaynakları açısından değerlendirildiğinde ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında yer alan haber metinlerindeki haber kaynaklarının her metinde kullanılmadığı, ancak kullanıldığı durumda da çoğunlukla birincil kaynakların kullanıldığı tespit edilmiştir. Habere konu olaylar siyasi olaylar olduğu için daha çok Cumhurbaşkanı, Başbakan, basın sözcüleri veya diğer devlet yetkililerinin ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca uluslararası uzman, yazar, gazeteci veya vatandaşların görüşlerine de yer verilerek Türkiye'de baskıcı bir rejimin hüküm sürdüğü, düşünce özgürlüğünün olmadığı ve Cumhurbaşkanı

Erdoğan'ın diktatör bir yönetim anlayışı benimsediği vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca zaman zaman “ismini vermek istemeyen bir vatandaş” gibi teyidi zor kaynakların görüşlerine de yer verilerek okuyucuda o kişilerin isimlerini verdikleri takdirde bir güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalacakları izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Bu noktada ideolojik davranıldığını söylemek mümkündür. Bu durum, Türkiye’de korkunun egemen olduğu, kişi hak ve hürriyetlerinin kısıtlandığı algısı yaratmaktadır.

Mikro yapı incelemesi bakımından ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında elde edilen veriler ise şu şekilde özetlenebilir:

Sentatiktik çözümleme: Mikro yapı incelemesi kapsamında sentaktik çözümleme açısından haber metinlerinde kullanılan cümle yapılarının etken veya edilgen olması, cümle yapılarının basit veya karmaşık olup olmadığı incelenmiştir; ancak burada hatırlanması gereken husus, çeviri yoluyla okuyucuyla buluşturulan tüm metinler ne kadar eşdeğerlik ilkesine bağlı olarak çevrilirse çevrilsin dillerin farklı dilbilgisi yapıları nedeniyle hiçbir çeviri kaynak metnin aynısı olamaz. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yine de çalışma kapsamında incelenen haber metnlerinin çevirilerinde cümle yapılarının etkenlik edilgenlik düzeyinde korunduğu tespit edilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi bir kamu kurumu tarafından çevirisi yapılarak okuyucuyla paylaşılan bu metinlerde gerçek amaç, adı geçen ülkelerin Türkiye ile ilgili gerçek ideolojik duruşlarını ortaya çıkarmak olduğundan, normal şartlarda Türk hükümeti aleyhineymiş gibi gözükten durumlar belirsizleştirilip önemsizleştirilecekken burada gerçek tabloyu gözler önüne sermek için kaynak metnin kullandığı dil ve üsluba sadık kalınmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi kim veya hangi kurumların eylemlerinin etken veya edilgen cümle ile verildiği ideolojik bir tercihtir. Bu doğrultuda, ABD basınında çıkan haber metinleri arasından seçilerek çalışmaya dâhil edilen darbe girişimi ile ilgili haber başlıklarında çoğunlukla basit cümleler tercih edilmiş, haber metinlerinde sorumlunun devlet veya Cumhurbaşkanı Erdoğan olduğu düşünülen eylemlerde çoğunlukla edilgen yapı kullanılmıştır. Öte yandan, haber aktörlerinin söylemlerini aktaran cümlelerde veya meydana gelen olaylarla ilgili kurulan cümlelerde çoğunlukla etken cümle yapısının kullanıldığı ve bu haber metnlerinin çevirilerinde de kaynak metnin cümle yapılarına sadık kalındığı tespit edilmiştir.

İngiltere basınında çıkan haber başlıkları ve haber metinleri incelendiğinde özellikle darbe ile ilgili haber başlıklarında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çoğunlukla “özne

durumuna” getirildiği, böylelikle yaşanan olaylarda asıl sorumlunun kim olduğunu kesin bir dille belirtmek gibi ideolojik bir yaklaşım sezilmiştir. Özellikle darbe girişimi sonrasında yaşanan tasfiyelerle ilgili haber metinlerinde İngiliz basını Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı sorumlu tutan sentaktik tercihlerde bulunmuştur. Her ne kadar olumsuz eylemlerin sahipleri devlet yetkilileri olduğunda edilgen cümle yapısının tercih edildiği görülse de İngiliz basını etken cümle yapısını kullanarak haber öznelerini çoğunlukla olumsuz anlamda güçlü ve sorumlu olarak göstermeye çalışmıştır; ancak Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile haber başlıklarında ise yer yer edilgen cümle yapısının tercih edildiği tespit edilmiştir.

İsrail basınında ise haber başlıklarında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çoğunlukla “özne durumuna” getirildiği tespit edilmiş; Erdoğan, “diktatör”lük olarak algılanan olaylar ve gelişmelerle ilişkilendirilerek ideolojik bir üretim yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi olumsuz eylemlerin sahipleri yetkililer olduğunda bu eylemleri gizleme eğiliminin doğduğu ve bu sebeple edilgen cümleler kullanıldığı belirtilse de metinlerde edilgen yapı ile ifade edilen cümlelerin öncesinde veya sonrasında yapılan yorumlar eylemi gerçekleştirenleri önemsizleştirmiş, asıl dikkat, gerçekleştirilen eyleme çekilmiştir. Örneğin darbe ile ilgili haberlerde çoğunlukla darbe sonrasında devlet kurumlarında yürütülen temizlik operasyonları temel alınarak asıl dikkat kamu görevinden atılan, görevden uzaklaştırılan, tutuklanan kişi sayılarına ve unvanlarına çekilmektedir. Burada olumsuz eylemlerin sahipleri devlet yetkilileri olduğundan, İngiltere örneğinde olduğu gibi bu eylemleri belirsizleştirme, gizleme ve önemsizleştirmekten ziyade Türkiye’de anti-demokratik bir yönetim anlayışının olduğuna dair bir algı yaratılmak istenmektedir.

Rusya basınında çıkan haberlerde ise sentaktik tercihin daha çok etken cümleden yana kullanıldığı tespit edilmiştir. Zira gazetelerde doğrudan alıntılar kullanılarak, ifadelerin olduğu gibi aktarıldığı da olmuştur. Her ne kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan “özne” durumuna getirilerek, kendisi ile ilgili cümleler etken cümle yapısında verilmiş olsa da ABD, İngiltere ve İsrail basınında olduğu gibi düşmanca/saldırgan ifadeler Rusya basınında nispeten daha az yer verilmiş, ayrıca iddialı ifadeler için başlıklarda ve metin içinde tırnak işareti kullanılarak, Rusya basını yorumların söyleyeni bağladığını belirtmek istercesine tarafsız görünme kaygısıyla sorumluluğu üzerinden atmak istemiştir.

Sözcük seçimi: Sözcük seçimleri ideolojik yapılanmada oldukça önemli bir paya sahiptir. ABD, İngiltere ve İsrail basınında darbe girişimi ile ilgili haber metinlerinde kullanılan sözcükler kesinlikle tesadüfi değildir ve bu metinlerde çoğunlukla Cumhurbaşkanı Erdoğan gaddar, egoist, diktatör, sultan, otoriter, popülist lider, hoşgörüsüz lider gibi sözcüklerle anılmış, Stalin ve Hitler'e benzetilmiştir. Darbeden sorumlu tutulan Fethullah Gülen ise münzevi din adamı, gönüllü sürgün hayatı yaşayan, 75 yaşında ihtiyar bir adam gibi ifadelerle darbe girişiminde asla parmağı olamayacağı yönünde masum gösterilmeye çalışılmıştır. Bu genel olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili tutumun ne kadar sert olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Fethullah Gülen daima karşı karşıya getirilmiştir ve dikkatler darbe girişiminin ardında yatan nedenlerden uzaklaştırılmıştır. Buna ilaveten metinlerde *saldırı, manipülasyon, istismar, cadı avı, dişlerini sökmek, temizlik operasyonları, zulüm, kıl payı zafer* gibi ifadelerle sıklıkla yer verilerek darbe girişiminde Türkiye yalnız bırakılmıştır. Sözcük seçimleriyle, darbenin nedenleri ve sorumluları üzerinde durulmamış, darbeye maruz kalan meşru hükümet ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili son derece olumsuz bir algı yaratılmaya çalışılmıştır. Benzer şekilde başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haber metinleri de seçimde hile yapıldığı veya oyların çalındığını ifade eden sözcüklere yer vererek aslında seçimin bir zafer olmadığı vurgusu yapılmıştır. Yine Cumhurbaşkanı Erdoğan diktatör/otoriter sıfatlarıyla anılmış, Türkiye'de anti-demokratik bir rejimin hüküm sürdüğünü vurgulayan sözcükler tercih edilmiştir.

Rusya basınında ise nispeten daha yumuşak sözcükler tercih edilmiş, darbe ile ilgili çıkan haberlerde tüm iddialı sözcükler tırnak içinde kullanılarak söz konusu ifadenin Rusya'nın görüşlerini yansıtmadığı, sadece söyleyenin görüşleri olduğu vurgulanmak istenmiştir, ancak tırnak işareti kullanılsa da gazete başlıkları genel olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan özelinde Türkiye ile ilgili yaratılan olumsuz algının altını çizmektedir.

Haber retoriği: Haberin inandırıcılığının artırıldığı, inandırıcı bilgiler ve görgü tanıklarının ifadelerine başvurulduğu haber retoriği kısmında ise ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya daha çok darbe girişimi sonrasında gerçekleşen tasfiyelerden elde edilen sayısal verilerden bahsetmiştir. Bu noktada da ideolojik davranıldığı dikkatten kaçmamıştır. Nitekim darbe girişimi arkada 250 şehit ve 2196 gazi bırakırken bu rakamlara yer verilmeyerek âdeta bu sonuç önemsizleştirilmeye çalışılmış, asıl dikkat OHAL kapsamında

ihraç edilen ordu mensupları, hâkimler, öğretmenlere çekilmiştir. Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili haber metinlerinde ise oylama sonuçlarına yer verilerek Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın zorla zafer kazandığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'deki darbe girişimi ve Başkanlık sistemine geçiş referandumu ile ilgili ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basınında çıkan haber metinlerine bu ülkelerle Türkiye arasındaki ilişkilerin yansıdığı tespit edilmiştir. Darbe girişimiyle ilgili haber metinlerinde en sert tepkilerin ABD, İngiltere ve İsrail basını tarafından verildiği tespit edilmiştir. Türkiye'nin, darbe girişiminde ABD'nin parmağı olduğuna dair görüşleri bunun nedeni olarak gösterilebilir. ABD bu konudaki iddiaları tamamen reddetmiş, hatta darbe girişiminin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından düzenlenmiş olabileceğini ifade eden haberlere yer vermiş, Türkiye'nin darbeyi düzenlemekle suçladığı Fethullah Gülen ile ilgili son derece ılımlı ifadelerde bulunmuştur. ABD-İngiltere ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde ABD, İngiliz dış politikasında her zaman merkezi bir rol oynamıştır. Dolayısıyla İngiliz basını ABD ile paralellik göstermektedir. İngiltere'nin yanında İsrail de ABD için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bilindiği gibi tarihsel, kültürel, ekonomik ve ideolojik arka plan ülkeler arasındaki ilişkilerde her zaman belirleyici rol oynamaktadır. Bu arka plan zaman zaman ilişkilerin dostluk çerçevesinde gelişmesine olanak tanısa da zaman zaman nefret söyleminin üretilmesine de yol açmaktadır. Nefret söylemi “ben/biz” ve “onlar” algısı üzerinden şekillenen “ötekileştirme” kurgusu ile karşımıza çıkabilmektedir. Genel olarak abartma/yükleme/çarpıtma, küfür/hakaret/aşağılama, düşmanlık/savaş söylemi, doğal kimlik ögesini nefret/aşağılama unsuru olarak kullanma/simgeleştirme gibi şekillerde ortaya çıkan nefret söylemi günümüz şartlarında en çok medya aracılığıyla meşrulaştırılmaktadır.

Çalışmaya dâhil edilen ülkelerdeki yazılı basın üzerinden medya ve siyaset arasındaki ilişkinin “yanlı” olduğu görüşü hâkimiyet kazanmıştır. Nitekim yaşanan gelişmelerle ilgili haberlerde konuyu ele alış biçimleri bakımından anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ve haber metinlerinin “yanlı” olduğu ve yayın kuruluşlarının ideolojilerinin birbirine yakın olduğu söylenebilir. Neticede haber bir kişi tarafından üretilmiş gibi görünse de aslında haber arka planda birçok kişi ve unsurun izini taşır. Haber yayın kuruluşu, gazeteci ve egemen ideolojinin birlikte hareket ettiği bir takımın ürünüdür, bu kapsamda değerlendirildiğinde çalışmada incelenen haber metinleri birçok kişi ve

unsurdan etkilenerak maksatlı bir şekilde oluşturulmuştur. ABD, İngiltere, İsrail ve Rusya basını Türkiye'ye karşı olumsuz tutumlarını basın aracılığıyla gözler önüne sermiştir.

Bu çalışmada elde edilen veriler iyi bir çevirinin toplumsal algı üzerindeki etkilerini de gözler önüne sermektedir. Çalışmada kullanılan haber metinleri yeniden ideolojinin üretimine tanıklık ederek adı geçen ülkelerin ideolojik tutumlarını kesin bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Bu durum, toplumsal, siyasal ve kültürel olayların doğru algılanmasında çevirmene ne kadar büyük bir sorumluluk yüklendiğinin de bir kanıtıdır. Çevirmen dış dünyayla bağlantıyı kurmada önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda çalışmanın çeviribilim alanında çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmadan yola çıkarak çeviribilim alanında çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için önerilere gelince, araştırmacılar bu çalışmaya dâhil edilmeyen ancak Türkiye için siyasi açıdan oldukça önemli diğer ülkelerde (ör. Almanya, Fransa, İran, Arap ülkeleri) çıkan haber metinlerinin çevirilerini ESÇ çerçevesinde inceleyerek çeviri, söylem ve ideoloji alanında yapılan çalışmalara katkı sağlayabilirler. Basın açıklamaları politik söylem incelemesinde en çok kullanılan metin türleri arasında yer almaktadır. Bu noktada, önemli siyasi olaylarla ilgili liderlerin veya basın sözcülerinin basın açıklamalarının çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Ayrıca skopos kuramı çerçevesinde haber metinlerinin çevirisinde eşdeğerlik sorunu üzerine çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akgün, M., Gündoğar, S.S., Görgülü, A. (2014). Zor zamanda siyaset: İsrail-Türkiye ilişkileri.
- Akın, H. (2014). Johann Weyer ve melankolik cadılar. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(20), 391-414.
- Akiner, N. ve Eren Çetin, Ş. (2014). Politik konuşmalarda ideolojik yansımalar: Şafak Pavey'in meclis konuşması üzerine bir inceleme. *Asos Journal, The Journal of Academic Social Science-Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(7), 216-228.
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 yılları arasında Avrupa'da cadılık. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), 355-368.
- Aksoy, B. N. (2002). Siyaset dili ve çevirişi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (11), 1-10.
- Alghamdi, S.S. (2014). Translation and ideology: A critical discourse analysis of Chomsky's "Media Control" and its Arabic translation". *International Journal of Linguistics*, 6 (3), 118-132.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. Y. Alp, M. Özışık,). İletişim Yayınları.
- Arda, F. (2018). *1950-1960 döneminde Türkiye-ABD ilişkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Arı, T. (2010). *Yükselen güç: Türkiye-ABD ilişkileri ve Orta Doğu*. Bursa: KMK Yayıncılık.
- Arık, T. (2016). Osmanlı-İngiliz ekonomik ilişkilerinin başlangıcının arka planı ve 1675 senesine kadarki seyri. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12 (45), 137-152.
- Aslan, K. (2004). *Haber nasıl okunur?*. İstanbul: Anahtar Kitaplar
- Aslani, M., Salmani, B. (2015). Ideology and translation: A critical discourse analysis approach towards the representation of political news in translation. *International Journal of Applied Linguistics&English Literature*, 4 (3), 80-88.
- Atabek, N. (1992). Kuramcılara göre anlatı. *Kurgu Dergisi*, 339-347.
- Atabek, N. (1998). Gündem belirleme yaklaşımı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 7, 155-174.
- Atmaca, A.Ö. (2014). The geopolitical origins of Turkish-American relations: Revisiting the Cold War years. *All Azimuth* 3 (1), 19-34.

- Avşar, H.İ. (2014). *12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumuna Yazılı Basının Yaklaşımı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayata, A., Ercan, M. (2007). Soğuk savaş sonrası ortaya çıkan bölgesel sorunlar bağlamında Türkiye-ABD ilişkilerinin kazandığı yeni boyutlar. *Bilgi*, 15 (2), 18-32.
- Aydın, F.B. (2013). *Haber söyleminde siyasal etki ve ideoloji: 2002 ve 2011 genel seçimlerinin karşılaştırmalı analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydıntaşbaş, A., Kirişçi, K. (2017). The United States and Turkey: Friends, enemies, or only interests. *Center on the United States and Europe at Brookings, Turkey Project Policy Paper*, Number 12.
- Aygün, E. (2011). *Yazılı basın haber söylemlerinde cumhuriyet mitinglerinin sunumu* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aytürk, İ. (2011). The Coming of an ice age? Turkish-Israeli relations since 2002. *Turkish Studies*, 12(4), 675-687.
- Baker, P., Gabrielos, C., McEnery, T. (Eds). (2013). *Discourse analysis and media attitudes: The representation of Islam in the British press*. Cambridge University Press.
- Bal, H. (2016). *Nitel araştırma yöntem ve teknikleri (uygulamalı-örnekli)*. Bursa: Sentez Yayıncılık
- Balcı, A. (2011). *Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010*. B. Duran, K. İnat, M. Özcan (Der.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2010 (s. 349-372) içinde, SETA Vakfı.
- Balta, E.; Özkan, B. (2016). Türkiye-Rusya ilişkilerine “Tarih” ile bakmak”. *Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu*, DPF 2016-RR 01.1-43.
- Barın Akman, F. (2017). *15 Temmuz darbe girişimi Batı medyası söylem analizi: Neo-emperyalizm, İslamofobi ve oryantalizm*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Bassnett, S. (June 2006). *Introduction. Translation in Global News konferansında sunulan bildiri*, University of Warwick, United Kingdom
- Bassnett, S. ve Schäffner, C. (Ed.) (2010). *Political discourse, media and translation*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri*. (3.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Bayraktar Durgun, G., Yaman, H. (2017). İdeoloji, dil ve sembol bağlamında medya ve siyaset. *Akademik Hassasiyetler*, 4 (7), 39-51.
- Bell, A. (1991). *The language of news media (language in society)*. Great Britain: Athenaum Press Ltd.
- Benhür, Ç. (2008). 1920’li yıllarda Türk-Sovyet ilişkileri: Kronolojik bir çalışma. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 277-313.
- Bennett, W.L. (2007). *News: the politics of illusion*. New York, Pearson Longman
- Bielsa, E. (2007). Translation in global news agencies. *Target* 19, 1, 135-155.
- Bostancı, M. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilanı ve buna yönelik tepkilerin Türk kamuoyundaki yankıları. *TAD*, 34 (57), 317-355.
- Brook, J. (2012). *The role of translation in the production of international print news. Three case studies in the language direction Spanish to English*. (Doctor of philosophy thesis). The University of Auckland: New Zealand.
- Bulut, A. (2008). *Basından örneklerle çeviride ideoloji ideolojik çeviri*. İstanbul. Multilingual.
- Bulut, A. (2015). *Tercüme hatası!?*. Çeviribilim Yayınları.
- Bulut, S. ve Yaylagül, L. (2004). Türkiye’deki yazılı basında Yargıtay ve mafya ilişkisine yönelik haberler. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 19, 119-142.
- Burton, G. (1995). *Görünenden fazlası*. (N. Dinç, Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık
- Büyükkantarcıoğlu, S.N. (2012). *Söylem incelemelerinde eleştirel dilbilimsel boyut: Eleştirel söylem çözümlemesi ve ötesi*. Ö. Özer (Ed.). Haberi Eleştirmek (s.161-197) içinde. Konya: Literatürk Yayınları.
- Carnoy, M. (2001). Gramsci ve Devlet. M. Yetiş (Çev.). *Praksis* (3), 252-278
- Chesterman, A. (1997). *Memes of translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 tarihinde kabul edilen Anayasa değişikliklerinin değerlendirilmesi, *DÜHFD*, 22(36), 3-30.
- Coşkun, Y. (2015). 1974 Kıbrıs Barış Harekati’nin Türk-İngiliz ilişkilerine etkileri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 8(22), 449-462.
- Coşkun, Y. (2018). 1950’ler ve 60’larda Kıbrıs sorunu ve Türk-İngiliz politikaları. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 11(34), 853-868.

- Couldry, N. (2008). *Media discourse and the naturalisation of categories*. R. Wodak ve V. Koller (Ed.) *Handbook of communication in the public sphere* (s.67-88) içinde. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği. (2018). *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millettin Zaferi*, Ankara.
- Çakır, A. (2014). *Söylem analizi ne demek istiyorsun?*. Konya: Palet Yayınları.
- Çakır, F. ve Günday, R. (2017). Vladimir Putin'in Valdai konuşmasının politik söylem-psikoloji bağlamında irdelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 175-184.
- Çakmak Kılıçarslan, E. (2008). *Siyasal iletişim ideoloji ve medya ilişkisi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Çelikpala, M. (2015). Rekabet ve işbirliği ikileminde yönünü arayan Türk-Rus ilişkileri. *Bilig*, 72, 117-144.
- Çoban, B. (2015). *Söylem, ideoloji ve eylem: iktidar ve muhalefet arasındaki mücadeleyi çözümleme denemesi*. B. Çoban, Z. Özarslan (Haz.). *Söylem ve ideoloji* (2. Baskı, s.199-233) içinde. İstanbul: Su Yayınları.
- Çoban, M. (2009). *Egemen söylemin yeniden üretilmesinde haber çerçeveleme: Kanal D ve STV örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çopuroğlu, Ö., Karpuzcu, T. (2017). Krizlerin Yön Verdiği Türk-Rus İlişkilerine Uçak Krizine Kadar Analitik Bir Bakış: 2004-2016. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 465-483.
- Dağtaş, B. (1999). İngiliz kültürel çalışmalarında ideoloji. *Kurgu Dergisi*, 16, 335-357.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş E. (2007). *Sivil itaatsizlik örneği olarak 'cumartesi anneleri' eylemlerinin Türkiye basınındaki sunumu*. E. Dağtaş (Der.). *Türkiye'de sivil itaatsizlik toplumsal hareketler ve basın* (s.239-276) içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dağtaş, E. (Ed.). (2007). *Türkiye'de sivil itaatsizlik toplumsal hareketler ve basın*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dağtaş, E. Yaylagül L. (2008). *NATO 2004 zirvesi karşısında 'Büyük İstanbul Buluşması': NATO karşıtı hareketlerin Türkiye basınındaki sunumu*. E. Dağtaş (Der.). *Türkiye'de sivil itaatsizlik toplumsal hareketler ve basın* (s. 433-458) içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Dalgaldere, S. (2011). Eleştirel ekonomi politığe bakış, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 70-85.
- Devran, Y. (2010). *Haber söylem ideoloji*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Doğan Yalçın, G. (2011). *Eleştirel söylem analizi çerçevesinde Avrupa Birliği'nde kültürlerarası diyalog*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, A. (2017). *Sözlü ve yazılı çeviri odaklı söylem çözümlemesi*. (2. Baskı).Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doruk, Ö. (2013). Disiplin toplumu ve haber söylemi: Gökkuşuğu Derneği'nce yapılması planlanan yürüyüşün engellenmesine ilişkin haberlerin çözümlemesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder)*, 2(1), 106-132.
- Dördüncü, M. (2001). 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine kadar Boğazlar meselesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 73-89.
- Dural, B. (2012). Antonio Gramsci ve Hegemonya, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39) 309-321.
- Dural, S. (2019). Politik Söylem Bağlamında İsrail'in Medya Aracılığıyla Ötekileştirme Politikası, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(41), 267-294.
- Durna, T. (2010). *Medyadan söylemler*. T. Durna (Der.) İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Dursun, Ç. (2001). *TV haberlerinde ideoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Dursun, Ç. (2005). *Haber ve habercilik/gazetecilik üzerine düşünmek*. S. Alankuş (Der.). Gazetecilik ve Habercilik (2. baskı, s.69-90) içinde. IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Dündar, P ve Deniz, Ş. (2010). Barış gazeteciliği: Türk yazılı basınında 2003 Irak Savaşı haberlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(14). 200-213.
- Eagleton, T. (2015). *İdeoloji*. (M. Özcan, Çev.) (4.basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ebüzeyd, N.H. (2014). Hermenötik ve metin yorumu, Dr. M. Coşkun (Çev.), *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 46. 237-266.
- Efron, S.(2018). *The Future of Israeli-Turkish Relation*. Santa Monica, CA: Rand Corporation.
- Elbirlik T. ve Karabulut, F. (2015). Söylem kuramları: Bir sınıflandırma çalışması. *Dil Araştırmaları*, 17, 31-50.
- Eminoğlu, A. (2016). Tarihsel Süreçte Türkiye İsrail İlişkilerinin Değişen Yapısı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 7(15), 88-106.

- Ercan, M.,ve Ayata, A. (2018). Değişen uluslararası sistemde ABD'nin Ortadoğu politikalarının sürdürülebilirliği, *Akademik Bakış Dergisi*. 69.114-129.
- Erhan, Ç. (2003). *ABD ve NATO'yla ilişkiler*. B. Oran (Ed.). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980 (522-575) içinde. İletişim Yayıncılık.
- Erkmen, S. (2005). 1990'lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği, *Uluslararası İlişkiler*, 2(7), 157-185.
- Ersoy Öztürk, T. (2011, 14-16 Temmuz). *Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler*. [Forum] TASAM-NESA işbirliğinde Chatham House kuralı ile düzenlenen 1. Türkiye-ABD Forumu çalışmalarından hazırlanmıştır.
- Eruz Esen, S.(2012). *Akademik çeviri eğitimi çeviri amaçlı metin çözümlemesi*. İstanbul: Multilingual.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fang, Y. (2011). Ideology of translation vs. translation of ideology: a study on the notion of ideology in translation studies. *Comparative Literature: East&West*, 14(1), 155-166.
- Fawcett, P., and Munday, J. (2009). *Ideology*. M. Baker and G. Saldanha (Ed.). Routledge Encyclopedia of Translation (2nd edition, s.137-141) içinde. London and New York: Routledge.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş*. (Çev.) Süleyman İrvan. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Fowler, R. (1991). *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London: Routledge.
- Friedman, B. (2017). Russia, Turkey and Iran: Cooperation and competition in Syria. *Tel Aviv Notes*, 11 (2), 1-8.
- Gentzler, E. (2002). *Translation, poststructuralism and power*. M. Tymoczko and E. Gentzler (Ed.). *Translation and Power* (s.195-218) içinde. Amherst; Boston: University of Massachusetts Press.
- Gökçenoğlu, S.; Türko, E.S. (2018). AB Tarihinde Bir Geri Adım: Brexit. IV. *International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress, 7-8 September 2018-Didim/Aydın*.
- Göktepe, C., Seydi, S. (2015). Soğuk savaşın başlangıcında Türk dış politikası. *Bilgi*. 72. 197-222.
- Gölcü, A. (2009). Haber söyleminde medya-siyaset ilişkisi: 29 Mart 2009 yerel seçimleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 29, 81-101.

- Gönenç, A. A. (2001). *Sivil toplum-düşünsel temelleri ve Türkiye perspektifi*. Altıkitap.
- Gözkaman, A. (2017). *İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden Ayrılma Kararı, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye*. E. Esen, D. Şekeroğlu (Ed.). BREXIT-Elveda Avrupa İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler (s.355-373) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri-seçmeler*. (Çev.) K. Somer. İstanbul: Onur Yayınları.
- Gülal, T. (2014). *Haber metni çevirilerinin incelenmesi- bir cinsiyetçi söylem analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, A. (2012). *Soğuk Savaş sonrası Türkiye ABD ilişkileri: Bölgesel ve küresel etkileşim*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güler, M. (2018). Bir manipülasyon aracı olarak rızanın imalatı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 75-101.
- Güngör, S. (2001). Althusser'de ideoloji kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(2), 221-231.
- Hall, S. (1994a). *Kültür, medya ve 'ideolojik etki'*. M. Küçük (Der. ve Çev.) Medya iktidar ideoloji (s.169-195) içinde. Ankara: Ark Yayınevi.
- Hall, S. (1994b). *İdeolojinin yeniden keşfi: Medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü*. M. Küçük (Der. ve Çev.). Medya iktidar ideoloji (s. 57-103) içinde. Ankara: Ark Yayınevi.
- Hall, S. (2014). *İdeoloji ve ideoloji kuramı*. S. İrvan (Der.). Medya kültür siyaset (s.79-97) içinde. 3. Baskı. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Hall, S. B. (2012). *The discourse of protest: Using discourse analysis to identify speech acts in UK broadsheet papers*. London School of Economics and Political Science
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., and Roberts, B. (1978). *Policing the crisis, mugging, the state, and law and order*. London: Macmillan Press Ltd.
- Hart, C. (2014). *Discourse, Grammar and Ideology Functional and Cognitive Perspectives*. Bloomsbury Publishing.
- Hatim, B., and Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Hatim, B., and Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. New York: Routledge.

- Hermans, T. (2009a). *Translation in systems: Descriptive and system-oriented approaches explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Hermans, T. (2009b). *Hermeneutics*. M. Baker and G. Saldanha (Ed.). Routledge Encyclopedia of Translation Studies (2nd edition, s.130-133) içinde. London and New York: Routledge.
- Işık, Z. (2011). 19. yüzyıl Osmanlı dış politikası üzerinde İngiliz tesiri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 45-61.
- İnal, A. (2005). *Medyanın "etkisi" sorunsalına başka bir bakış*. S. Alankuş (Der.). Medya ve Toplum (s.65-80) içinde. Habercinin Elkitabı Dizisi:1, IPS İletişim Vakfı Yayınları: 4.
- İnal, A. M. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları
- İnal, Ayşe (1995). Yazılı basın haberlerinde 'Yapısal' yanlılık sorunu. *Toplum ve Bilim*, 67, 111-134.
- İnce, Ü. ve Dizdar, D. (2017). *Çeviri atölyesi çeviride tuzaklar*. İstanbul: Can Yayınları.
- İnceoğlu, Y. ve Çomak, N.A. (2016). *Teun A. van Dijk*. Metin çözümlemeleri (s.19-83) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnternet: Mr. Erdogan's Reckless Revenge, (2016, 20 Temmuz). *The New York Times*, Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: 'Erdogan uses the coup to roll out purges that were planned beforehand', (2016, 22 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: 'Erdogan using post-coup conditions to impose authoritarian regime', (2016, 28 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: 'Islam is now front at the center of Turkey's foreign policy', (2016, 29 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2019.
- İnternet: 'No doubt' CIA Director played his part in failed military coup in Turkey, (2016, 20 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: 'Possible that Erdogan engineered coup', former Pentagon official tells 'Post', (2016, 24 Temmuz). *The Jerusalem Post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: 'Turkey coup plotter' Gulen: Failed uprising could have been 'staged' by Erdogan himself, (2016, 16 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2018.

- İnternet: “2 yıl süren OHAL’in bilançosu”, (2018, 17 Temmuz). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/>, Erişim Tarihi: 12/10/2019.
- İnternet: “İngiltere’nin Türkiye’nin AB üyeliğine olumlu bakışının nedenleri”, (2004, 20 Nisan), TASAM, Erişim adresi: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1532/ingilterenin_turkiyenin_ab_uyeligine_olumlu_bakisinin_nedenleri, Erişim Tarihi: 20/07/2019.
- İnternet: “Massive electoral fraud” in Turkey’s Referendum, (2017, 17 Nisan). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: 10 amazing things about Turkey’s failed coup, (2016, 22 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: 15 Temmuz Darbe Girişimi, (t.y.) Erişim adresi: <http://fetogercekleri.com/darbeler/15-temmuz-darbe-girisimi/>, Erişim Tarihi: 25/04/2019.
- İnternet: 15 Temmuz gecesi ne oldu?, (2017, 15 Temmuz). *Habertürk*, Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/>, Erişim Tarihi: 25/04/2019.
- İnternet: A bitter victory for Turkey’s new sultan, (2017, 17 Nisan). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü? (2018, 12 Ekim). *Euronews*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/>, Erişim Tarihi: 30/05/2019.
- İnternet: After the coup, Turkey is losing checks and balances, (2016, 20 Temmuz). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: After Turkey’s attempted coup, the witch hunt, (2016, 17 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Aktan, S. (2019, 15 Nisan). İngiltere anlaşma olmadan AB’den ayrılırsa Türkiye’ye 2.4 milyar dolarlık fatura çıkacak. *Euronews*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/>, Erişim Tarihi: 30/05/2019.
- İnternet: An anatomy of a failed Turkish coup, (2016, 16 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2019.
- İnternet: Analysis: Did Erdogan just win a sixty-year political struggle in Turkey?, (2017, 17 Nisan). *The Jerusalem Post*. Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 27/07/2018.
- İnternet: Are political assassinations next? (2016, 18 Temmuz). *Commentary Magazine*. Erişim adresi: <https://www.commentarymagazine.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2019.
- İnternet: Aslan, A. (2016, 15 Ekim). 15 Temmuz ve Başkanlık sisteminin önemi, Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar>, Erişim Tarihi: 05/08/2019.

- İnternet: Azodi, J., Salmani, B. (2015). The impact of ideology on translation of news stories. *Advances in Language and Literary Studies*, 6 (1), 163-171. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1128427>, Erişim Tarihi: 12/05/2019.
- İnternet: Bağla, L. (1977). AntonioGramsci ve Aydınların Rolü Sorunu. *70'lerin Birikimi*. 23, 84-92. Erişim adresi: http://www.birikimdergisi.com/images/UserFiles/images/Spot/70/23/antonio_gramsci_ve_aydinlarin_rolu_sorunu_lusin_bagla.pdf, Erişim Tarihi: 12/05/2019.
- İnternet: Bahçeli'den başkanlık sistemine yeşil ışık, (2016, 11 Ekim). *Cumhuriyet*, Erişim adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/>, Erişim Tarihi: 05/08/2019.
- İnternet: Başkanlık sistemi nedir, Başkanlık sistemi nasıl işleyecek, Türk tipi başkanlık sistemi nedir?" (2018, 26 Haziran). Erişim adresi <https://www.aksam.com.tr/>, Erişim Tarihi: 05/09/2019.
- İnternet: Better the devil, (2016, 18 Temmuz). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Brave "New Turkey" The legacy of an attempted coup in Turkey, (2017, 15 Nisan). *The Economist*. Erişim adresi: <https://www.economist.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: By voting for Erdogan, Turks have ruined their economic outlook, (2017, 18 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/> Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Can the "She Wolf" Who rejected the Harem Take on Sultan Erdogan?, (2017, 24 Nisan). *Foreign Policy*, Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Can Turkey's Republic survive Erdogan's Purge?" (2016, 21 Temmuz), *Bloomberg*, Erişim adresi: <http://bloomberg.com>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Comment: Sparing Erdogan's wrath, (2017, 18 Nisan). *The Jerusalem Post*. Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Cooking Turkey's goose, (2017, 18 Nisan). *The Washington Times*, Erişim adresi: <https://www.washingtontimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Council of Europe urges Ankara to consider next steps after referendum carefully, (2017, 17 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Çelikkol, O. (2018, 5 Nisan). Türkiye-ABD ilişkilerinde son gelişmeler... *Hürriyet Gazetesi* Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/>, Erişim Tarihi: 06/06/2019.
- İnternet: Did Erdogan stage a coup against himself?, (2016, 19 Temmuz). *The Jerusalem Post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Dozens held in crackdown on Turkey referendum protests, (2017, 20 Nisan). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

- İnternet: Durmuş, R. (2011). Geçmişten günümüze Türk-Amerikan ilişkileri, TASAM, Erişim adresi: http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/gecmisten_gunumuze_turk_-_amerikan_iliskileri__cff226c0-9cc8-4b1b-95a1-a352e377de84.pdf, Erişim Tarihi: 06/06/2019.
- İnternet: Dursun, Ç. (2012). İdeoloji yaklaşımları çerçevesinde dil, söylem ve siyaset. *Teori ve Politika Dergisi*, Erişim adresi: <http://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/81-ideoloji-yaklasimlari-cercevesinde-dil-soylem-ve-siyaset>, Erişim Tarihi: 23/04/2019.
- İnternet: Dünden bugüne Türkiye-İsrail ilişkileri. (2016, 5 Temmuz). *Habertürk*, Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/>, Erişim Tarihi: 06/08/2018.
- İnternet: Ego, not İslam, will rule in post-coup Turkey, (2016, 20 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Erdogan aide floats do-over vote if referendum is defeated, (2017, 13 Nisan). *Bloomberg*, Erişim adresi: <http://bloomberg.com>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Erdogan attempting to play hero by confronting US superpower, (2016, 21 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2019.
- İnternet: Erdogan dismisses 1,400 army staff, announces sweeping overhaul of Turkish military, (2016, 31 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2019.
- İnternet: Erdogan exploits democracy to reconstruct Turkey's identity, (2016, 31 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Erdogan gags media and axes generals, (2016, 28 Temmuz). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Erdogan gets backing to strengthen his autocratic grip on Turkey, (2017, 16 Nisan). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Erdogan has whip hand and knows it, (2016, 18 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Erdogan in purge of 14.000 police, (2017, 28 Nisan). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Erdogan is popular for the same reason Duterte, Modi and Putin are popular, (2017, 13 Nisan). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Erdogan is using this failed coup to get rid of the last vestiges of secular Turkey, (2016, 17 Temmuz). *The Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Erdogan purges push Turkey into tyranny, (2016, 22 Temmuz). *The Daily Telegraph*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Erdogan supporters call for blood, (2016, 17 Temmuz). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Erdogan targets more than 50.000 in purge after failed Turkish coup, (2016, 20 Temmuz). *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Erdogan warns US against refusing to extradite Gulen to Turkey, (2016, 21 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Erdogan won this round, but the battle for Turkey's identity is far from over, (2016, 17 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2019.

İnternet: Erdogan, the Machiavellian 'Prince' of Istanbul, (2016, 18 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Erdogan's false flag operation, (2016, 21 Temmuz). *The Jerusalem Post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Erdogan's inner Stalin, (2016, 20 Temmuz). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Erdogan's media purge, (2016, 28 Temmuz). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Erdogan's new Powers will spark fears of creeping authoritarianism, (2017, 17 Nisan). *The Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Erdogan's ongoing purges hasten the decline of Turkey's secular establishment, (2016, 18 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Erdogan's opponents fear paying price of failed coup, (2016, 20 Temmuz). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Erdogan's power grab leaves Turkey weaker, (2016, 20 Temmuz). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Erdogan's purges in Turkey target people who have nothing to do with the Coup, (2016, 31 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Erdogan's referendum on absolute power means the European dream is over for Turkey, (2017, 18 Nisan). *The Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

- İnternet: Erdogan's response to a coup begins to look like a counter coup, (2016, 22 Temmuz). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Erdogan's Revenge, (2016, 23 Temmuz). *The Economist*. Erişim adresi: <https://www.economist.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Erdogan's tainted triumph, (2017, 17 Nisan). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Erdoğan can only envy Netanyahu, (2017, 19 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Erdoğan's Referendum Was Neither Free Nor Fair, (2017, 17 Nisan). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Erhan, Ç. (t.y.). Türkiye-ABD ilişkilerine genel bir bakış (1919-2002). Erişim adresi: <https://www.tarihtarih.com/>, Erişim Tarihi: 06/06/2019.
- İnternet: Expert says mass repressions in Turkey will hardly resolve all problems, (2016, 18 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Failed Turkish Coup Accelerated a Purge Years in the Making, (2016, 22 Temmuz). *The New York Times*, Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Failed Turkish coup attempt sympathizers suffer torture and rape-Amnesty, (2016, 24 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Fearing for future, some Turks seek new lives abroad, (2017, 12 Nisan). *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Fethullah Gulen: Turkey Coup may have been 'staged' by Erdogan regime, (2017, 16 Temmuz). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Further repression will worsen Turkey's situation, (2016, 16 Temmuz). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Girgin, A. (2007). *Gazeteciliğin temel ilkeleri*. [AdobeAcrobat Reader Sürümü]. Erişim adresi: atillagirgin.net/s/2170/i/gazeteciligin_temel_ilkeleri.pdf, Erişim Tarihi: 05/01/2018.
- İnternet: Glum EU braces for Turkey vote on Erdogan's Powers, (2017, 10 Nisan). *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Goal reached? Military coup attempt disempowers Turkish armed forces, (2016, 19 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Gulen supporters in Netherlands accuse Turkish government of “witch-hunt”, (2016, 30 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Gulen turns coup accusations on Erdogan, (2016, 16 Temmuz). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Guns, Votes and Clans: How one corner of Turkey elevated Erdogan, (2017, 20 Nisan). *Bloomberg*. Erişim adresi: <http://bloomberg.com>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Hamas and Erdogan’s funny definition of democracy, (2016, 24 Temmuz). *The Jerusalem Post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Hell Hath No Fury Like a Teflon Sultan, (2016, 17 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: How attempted coup will change Turkey’s political landscape, (2016, 19 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: How biggest day for Turkey in decades may influence ties with Russia, (2017, 16 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: How Erdogan could respond to foiled military coup in Turkey, (2016, 18 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: How Erdogan may exploit Turkey’s failed coup, (2016, 20 Temmuz). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: How Erdogan pulled off the perfect coup and could ruin Turkey, (2016, 27 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: How Erdogan rigged the election that makes him a dictator, (2017, 19 Nisan). *Newsweek*. Erişim adresi: <https://www.newsweek.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: How Erdogan won, (2016, 16 Temmuz). *Ynetnews*, Erişim adresi: <https://www.ynetnews.com/> , Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: How Kurds could tilt Turkey’s referendum, (2017, 13 Nisan). *Foreign Policy*, Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Human rights in Turkey ‘in great danger’ after attempted military coup, (2016, 19 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: I witnessed the death of Turkish democracy two years ago, (2017, 21 Nisan). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

- İnternet: I'm frightened by the nationalism that's been unleashed in Turkey, (2016, 19 Temmuz). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: In Venezuela and Turkey, strongmen fear the limits of their power, (2017, 27 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Insinna, V. (2017, 16 Kasım). US Official: If Turkey buys Russian systems, they can't plug into NATO tech, 16.11.2017 *Defensenews*. Erişim adresi: <https://www.defensenews.com/>, Erişim Tarihi: 02/07/2019.
- İnternet: Is it too late for Turkey's democracy?, (2017, 12 Nisan). *The New York Times*, Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Is Turkey now more trouble than it is worth?, (2016, 20 Temmuz). *The Daily Telegraph*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: It's the will of Turkish people, Erdogan says. But which people?, (2016, 27 Temmuz). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: It's time for Erdogan to admit he's not a democrat, (2017, 20 Nisan). *Foreign Policy*, Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: İngiltere terör örgütü YPG/PYD'ye destek verdiğini itiraf etti!, (2018, 21 Nisan). *Kırım Haber Ajansı*. Erişim adresi: <http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/ingiltere-teror-orgutu-ypg-pyd-ye-destek-verdigini-itiraf-etti/169525/>, Erişim Tarihi: 02/07/2019.
- İnternet: Kafaoğlu Buke, A. (2016, 21 Ekim). Niccolo Machiavelli'den 'Prens', *Cumhuriyet*, Erişim adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/>, Erişim Tarihi: 28/07/2018.
- İnternet: Kılıç, D. (2005). Haber yapma sürecinin belirleyici unsurları ve basın ahlakı. 3(4), 130-141. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/178015>, Erişim Tarihi: 22/05/2019.
- İnternet: Kremlin calls to respect Turkey's choice at referendum on expanding presidential Powers, (2017, 17 Nisan). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Kurd leader to Haaretz: Erdogan and allies seek dictatorship via Turkish referendum, (2017, 13 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Lopez, A.M.R. and Caro, M.R. (2014). The impact of translators' ideology on the translation process: A reaction time experiment. *MonTI Special Issue-Minding Translation*, 247-271. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.6035/MonTI.2014.ne1.8>, Erişim tarihi: 06/06/2019

İnternet: Meet exiled Muslim Cleric wanted in Turkey for allegedly instigating coup, (2016, 17 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Modernity's first mistake was to take on religion in the July heat, (2016, 17 Temmuz). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Monitors accuse Erdogan over poll resources, (2017, 10 Nisan). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: More Evidence of Erdogan's referendum rigging , (2017, 20 Nisan). *Newsweek*, Erişim adresi: <https://www.newsweek.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2019.

İnternet: Most Turks favor amendments to country's constitution-Erdogan, (2017, 17 Nisan). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Mr. Erdogan must not abandon democracy, (2016, 18 Temmuz). *The Daily Telegraph*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Nar, M.Ş. (2014). Yapısalcılık kavramına antropolojik bir yaklaşım: Levi-Strauss ve yapısalcılık. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 27, 29-46. Erişim adresi: dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/71/1906/20010.pdf, Erişim Tarihi: 09/06/2019.

İnternet: No Happy End in Sight? 'Turkey won't see any stability in near future', (2016, 16 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: No, Erdogan was not an authoritarian all along, (2017, 20 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: O'connor, T. (2017, 15 Eylül). Turkey tries to scare voters with warning about jews ahead of kurdish referendum, *Newsweek*. Erişim adresi: <https://www.newsweek.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Observer says 2.5 Million Turkish referendum votes could have been manipulated, (2017, 18 Nisan). *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: One man show Erdogan claims victory in Turkey's referendum, (2017, 18 Nisan). *The Economist*. Erişim adresi: <https://www.economist.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Özbay, F. (2011). Türkiye-Rusya ilişkilerinde üçüncü dönem. *Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Erişim adresi: <http://www.bilgesam.org/incele/108/-turkiye-rusya-iliskilerinde-ucuncu-donem/#.XOzt3xYzaUk>, Erişim Tarihi: 22/07/2019.

İnternet: Özbek, C. (2015, 18 Aralık). Türkiye-İsrail Krizi: Her şey o 'ihamet' ile başladı 18.12.2015, Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/>, Erişim Tarihi: 28/07/2018.

- İnternet: Parents of coup conscripts fear worst at jailgate, (2016, 25 Temmuz). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Putin congratulate Erdogan on outcome of Turkey's constitutional referendum, (2017, 18 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Putin congratulates Erdogan on Turkey's referendum results, (2017, 18 Nisan). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Recep Tayyip Erdogan gets the power he has long wanted-at a cost, (2017, 21 Nisan). *The Economist*. Erişim adresi: <https://www.economist.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Referendum controversy: Why Turkey's weakness not in the interest of Russia, (2017, 18 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: RIP Turkey, 1921-2017, (2017, 16 Nisan). *Foreign Policy*, Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: RT visits Erdogan's self-exiled arch-nemesis Fethullah Gule at his US estate, (2016, 29 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Russia sees good prospects for restoring ties with Turkey-Deputy PM, (2016, 26 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018
- İnternet: Russian MP believes Turkish referendum won't affect Moscow-Ankara ties, (2017, 17 Nisan). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018
- İnternet: Russian senator says Erdogan to face growing domestic resistance after referendum, (2017, 17 Nisan). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018
- İnternet: Rusya: Türkiye, 4 adet S-400 bataryasını 2.5 milyar dolara satın aldı. (2017, 27 Aralık). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018
- İnternet: S-400 ve F-35: ABD ile Türkiye arasındaki kriz hakkında bilinmesi gerekenler. (2019, 4 Nisan). *BBCNews*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018
- İnternet: Sağlam, Z. (2014). İngiltere'nin Ortadoğu politikası. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Erişim adresi: https://insamer.com/tr/ingilterenin-ortadogu-politikasi_42.html, Erişim Tarihi: 12/06/2018.
- İnternet: Satan, A. (2003). Yeni İngiliz belgeleri ışığında Kıbrıs ve önemi. Erişim adresi: dergipark.gov.tr/download/article-file/9905, Erişim Tarihi: 05/07/2018.

İnternet: Secretary Kerry: claims about US involvement in coup attempt in Turkey are false, (2016, 17 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Sham or not, Turks resigned to Erdogan's win: 'Yes, the referendum was stolen, but we're not surprised, (2017, 18 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Situation in Turkey "rather calm"-Russian consul general, (2016, 18 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Sleeping with the enemy: The Turkish opposition's terrible dilemma, (2016, 17 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Stability or autocracy? Turkey divided over key referendum, (2017, 14 Nisan). *AP*. Erişim adresi: <https://apnews.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Supporters of presidential system claim victory in Turkish referendum, (2017, 17 Nisan). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: *TESEV Dış Politika Programı*. Erişim adresi: http://tese.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Zor_Zamanda_Siyaset_Israil_Turkiye_Iliskileri.pdf, Erişim Tarihi: 12/07/2019.

İnternet: The end of Turkey's democratic experiment, (2017, 18 Nisan). *The Washington Times*, Erişim adresi: <https://www.washingtontimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: The failed putsch in Turkey put the last nail in Ataturk's coffin, (2016, 23 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: The failure of Turkey's coup: Now it's the omnipotent Erdogan's turn for a revolution, (2016, 16 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: The Gulen Movement is not a cult-It's one of the most encouraging faces of Islam today (2016, 22 Temmuz), *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: The high price of saying "no" in Turkey's referendum, (2017, 13 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: The jihadis in France, the Islamists in Turkey, (2016, 19 Temmuz). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: The Other Islamic State: Erdogan's vision for Turkey, (2017, 13 Nisan). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

- İnternet: The Permanent State of Crisis in Turkey, (2017, 12 Nisan). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: The real reason for the Turkish coup's failure, (2017, 18 Temmuz). *The Jerusalem Post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: The Revenge of Turkey's Erdogan, (2016, 17 Temmuz). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: This failed coup casts a shadow over Turkey, (2016, 17 Temmuz). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: This is what the beginning of the end of democracy looks like, (2017, 19 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Thousands detained by Ankara after failed coup based on 'Pre-Prepared List', (2016, 22 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Thousands of teachers sacked as Erdogan's power grab intensifies, (2016, 20 Temmuz).). *The Daily Telegraph*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Thousands of Turks protest constitution referendum results, (2017, 18 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Tomorrow Turkey will never be the same again, (2017, 16 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Topakkaya, A. Felsefi Hermeneutik. Erişim Tarihi: <http://www.flsfdergisi.com/sayi4/75-92.pdf>, Erişim Tarihi: 13/07/2019.
- İnternet: Torture has returned to Turkey under Erdogan-and he can't just 'optout' of his promises on human rights, (2016, 22 Temmuz). *The Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2019.
- İnternet: Tougher times ahead? How Turkey's foreign policy could change after referendum, (2017, 19 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim tarihi: 12/10/2019.
- İnternet: Trangka, A. (2017). American-Turkish relations in the AKP era. Cyprus Center for European and International Affairs (CCEIA), *University of Nicosia, Eastern Mediterranean Policy Note*, No. 15, Erişim adresi: http://www.emgr.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMP_N_15.pdf, Erişim Tarihi: 08/07/2019.
- İnternet: Triumphant Erdogan swats away Western criticism of referendum, (2017, 18 Nisan). *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Trump and Sultan, (2016, 20 Temmuz). *The New York Times*, Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Trump to Erdogan: Congrats on dismantling democracy, (2017, 18 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey and Israel, (2016, 17 Temmuz). *The Jerusalem Post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey and Trump's unpredictability, (2017, 20 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey arrests hundreds in post-referendum move, (2017, 26 Nisan). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Turkey coup attempt: Is it legitimate to promote democracy through undemocratic means?, (2016, 16 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey detains key aide to Us-based 'coup mastermind' Gulen, (2016, 23 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Turkey Faces Its Iran 1979 Moment, (2016, 17 Temmuz). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey fires "1,700 military officers and closes dozens of media groups" after attempted coup, (2016, 28 Temmuz). *The Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Turkey fires tens of thousands in coup plotters hunt, (2016, 20 Temmuz). *AP*. Erişim adresi: <https://apnews.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey goes to polls in referendum on expanding President Erdogan's Powers, (2017, 16 Nisan). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Turkey is about to hold a vote that could change the country forever, (2017, 13 Nisan). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey is sliding into dictatorship, (2017, 13 Nisan). *The Economist*. Erişim adresi: <https://www.economist.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Turkey issues warrants for further 47 journalists as 15K detained over failed coup, (2016, 27 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/> , Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Turkey just began a decade of paranoia under a modern day Sultan, (2017, 18 Nisan). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

- İnternet: Turkey referendum: Erdogan's narrow win comes with a warning, (2017, 17 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Turkey sent official request to US on extradition of Fethullah Gulen, (2016, 19 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Turkey slides closer to a dictatorship, (2017, 17 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey slips into the chaos of the Middle East, (2016, 16 Temmuz). *Financial Times*. Erişim adresi: <https://www.ft.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Turkey takes a stride in the wrong direction, (2017, 18 Nisan). *Bloomberg*. Erişim adresi: <http://bloomberg.com>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey to arrest 42 journalists in latest crackdown, (2016, 26 Temmuz). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Turkey to suspend European human rights convention following failed coup, (2016, 21 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Turkey was already undergoing a slow-motion coup-by Erdoğan, not the army, (2016, 16 Temmuz). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Turkey was an unlikely victim of an equally unlikely coup, (2016, 16 Temmuz). *The New York Times*, Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey will never be the same after this vote, (2017, 11 Nisan). *The Washington Post*, *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey: Roger out, (2016, 21 Temmuz). *The Jerusalem Post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Turkey's anti-Gulen campaign: Strengthening militants and jihadists, (2016, 24 Temmuz). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey's Attempted Coup: The Collapse of the Ideal Islamic Democracy, (2016, 24 Temmuz). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey's Coup Is A Nail In the Coffin Of Democracy, Says Top Turkish Novelist", (2016, 18 Temmuz). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's Coup that wasn't. (2016, 16 Temmuz). *The New York Times*, Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's Elected Dictator (2016, 20 Temmuz). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt, (2016, 22 Temmuz). *Haaretz*, Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey's Erdogan mounts his own political coup, (2016, 20 Temmuz). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's Erdogan Used Social Media He Despised to Stay in Power, (2016, 19 Temmuz). *Bloomberg*, Erişim adresi: <http://bloomberg.com>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's failed coup was 'an attempt to unleash civil war', (2016, 21 Temmuz). *Sputniknews*, Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey's new Islamist leanings seen as too risky for NATO, (2016, 20 Temmuz). *Sputniknews*, Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey's New Sultan, (2016, 20 Temmuz). *USA Today*. Erişim adresi: <https://www.usatoday.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's opposition warns against post-coup witch hunt, (2016, 26 Temmuz). *AP*. Erişim adresi: <https://apnews.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's PM. Constitution Council to consider death penalty after coup attempt, (2016, 16 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey's President Erdogan: a popular but polarizing figure, (2017, 16 Nisan). *AP*. Erişim adresi: <https://apnews.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's Real Coup Has Begun, (2016, 17 Temmuz). *Commentary Magazine*. Erişim adresi: <https://www.commentarymagazine.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's referendum shakes, if not shatters, Turks' trust in their democracy, (2017, 17 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.

İnternet: Turkey's referendum is the ultimate vote on Erdogan, (2017, 14 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Turkey's referendum on dictatorship, (2017, 13 Nisan). *Commentary Magazine*. Erişim adresi: <https://www.commentarymagazine.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

- İnternet: Turkey's referendum: Erdogan is positioning himself to become the new Atatürk, (2017, 15 Temmuz). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Turkey's Reichstag Fire, (2016, 22 Temmuz). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey's Road to Serfdom, (2017, 12 Nisan). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey's Strongman Recoups His Losses, (2016, 19 Temmuz). *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey's Strongman Will Exploit the Failed Coup, (2016, 20 Temmuz). *The Huffington Post*, Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkey's Tragedy, (2016, 21 Temmuz). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Turkey's vote: 'No one happy with results of the Referendum, even Erdogan', (2017, 17 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Turkish coup detainees 'tortured by captors', (2016, 25 Temmuz). *The Daily Telegraph*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Turkish diaspora backs shift to presidential system in crucial vote, (2017, 17 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Turkish diaspora weighs in on Erdogan's bid to bolster his power, (2017, 14 Nisan). *The New York Times*, Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Turkish Foreign Ministry thanks Russia for 'unconditional support' during the coup, (2016, 25 Temmuz). *TASS*. Erişim adresi: <https://tass.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Turkish opposition leader slam selection board for accepting unstamped ballots, (2017, 17 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Turkish opposition party says authorities manipulating referendum votes counting, (2017, 16 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Turkish police detain news site editor portraying vote results as illegitimate, (2017, 20 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Turkish purge grows after failed coup attempt, (2016, 20 Temmuz). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Turkish referendum result ‘shows a highly polarised society’, EU official says, (2017, 17 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Turkish troops hunt remaining coup plotters as crackdown widens, (2016, 26 Temmuz). *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2019.

İnternet: Turkish voters will determine the strength of Erdogan’s grip on power, (2017, 13 Nisan). *The Washington Post*, Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Türkiye Büyük Millet Meclisi. (t.y.). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>, Erişim Tarihi: 15/07/2019.

İnternet: Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri (t.y.). *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, Erişim Adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15/07/2019.

İnternet: Under Erdogan, Turkey has receded from the democratic World, (2017, 17 Nisan). *The Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Uneasy lies the head, (2017, 17 Nisan). *The Times*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.

İnternet: Ups and downs: How Turkish referendum results could affect Moscow-Ankara ties, (2017, 17 Nisan). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2019.

İnternet: Van Dijk, T. A. (2003). *Ideology and discourse: A multidisciplinary introduction*. <http://discourses.org/download/books/>, Erişim Tarihi: 10/11/2018.

İnternet: Was Erdogan gearing up for the failed military coup?, (2016, 25 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.

İnternet: Was Turkey’s coup attempt just an elaborate hoax by Erdogan? (2016, 17 Temmuz). *Al Monitor*, Erişim adresi: <https://www.al-monitor.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: What Turkey’s referendum reveals, (2017, 23 Nisan). *The Washington Times*, Erişim adresi: <https://www.washingtontimes.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

İnternet: Why is Erdogan being demonized in the West?, (2016, 21 Temmuz). *The Huffington Post*. Erişim adresi: <https://www.huffpost.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.

- İnternet: Why the Turkey coup failed and what's likely to come next, (2016, 16 Temmuz). *The Jerusalem Post*. Erişim adresi: <https://www.jpost.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: Why Turkish Intelligence Agency failed to uncover coup plot, (2016, 16 Temmuz). *Sputniknews*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Will Erdogan send in assassins to kill Europe's leaders?, (2017, 17 Nisan). *Newsweek*. Erişim adresi: <https://www.newsweek.com/>, Erişim Tarihi: 05/09/2018.
- İnternet: Will Erdogan survive Turkey's time of troubles?, (2016, 16 Temmuz). *Russia Today*. Erişim adresi: <https://www.rt.com/>, Erişim Tarihi: 12/10/2018.
- İnternet: Win reflects global rise of the autocrats, (2017, 18 Nisan). *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/international>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: With media muzzled, Turkish "no" voters seek alternative channels, (2017, 11 Nisan). *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İnternet: Wounded but alive: It's not yet gameover for Turkey's democracy-or its resistance, (2017, 24 Nisan). *Haaretz*. Erişim adresi: <https://www.haaretz.com/>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- İnternet: www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/003-Carnoy.pdf, Erişim Tarihi: 02/03/2018.
- İnternet: Yılmaz, R. (2014, Haziran). *Medya aracılığı ile toplumsal belleğin inşası*. 1. Ulusal Toplumsal Bellek ve Medya Panelinde sunulan konferans, İstanbul. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/262003974_Medya_Araciligi_ile_Toplumsal_Bellegin_Insaasi, Erişim Tarihi: 02/02/2018.
- İnternet: You thought Erdogan was bad before? The worst is yet to come, (2016, 17 Temmuz). *The Sunday Telegraph*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/>, Erişim Tarihi: 05/08/2018.
- İsmayıl, E. (2017). Suriye'de ateşkes anlaşması: Beklentiler ve gerçekler, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1352, 1-8.
- İsmayıl, T. (2016). *Türkiye-Rusya İlişkileri: Soğuk kış'tan sıcak bahar'a dönüşebilecek mi?*, EkoAvrasya, 33, 6-13.
- İşkar, E. (2014). *İspanya ile Eta arasında yürütülen terör müzakerelerinin yazılı basında ele alınış biçiminin söylem analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kanat, K.B., Michalke, K.L., Hannon, J. (2017). Türkiye-ABD ilişkileri ve yeni ABD yönetimi. *SETA Analiz*. Sayı 187.

- Karaduman, S. (2017). Eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel haber araştırmalarına katkısı ve sunduğu perspektif, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 31-46.
- Karaduman, S. ve Batu, N.M. (2011). Televizyon haberlerinde terörizm olgusunun TRT'nin haber söylemi bağlamında incelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 359-374.
- Kaya, B. (2017). "Türk tipi başkanlık sistemi önerisinden partili Cumhurbaşkanlığı sistemine, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 27-50.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, ideoloji ve iletişimin dayanılmaz ağırlığı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57(1), 55-87.
- Kazancı, M. (2003). Althusser ile ideoloji üzerine yapılamamış bir söyleşi. *Ankara İletişim Araştırmaları*. 1(2), 37-54.
- Kazancı, M. (2006). Althusser, ideoloji ve ideoloji ile ilgili son söz. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi*, 67-93.
- İnternet: Keiron, H. (2017, 10 Aralık). Netanyahu says İsrail will not be lectured to by the likes of Erdogan, *Jerusalem post*, Erişim adresi: <https://www.jpost.com>, Erişim Tarihi: 26/07/2018.
- Kemal, C. (2007). Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Musul meselesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40, 643-691.
- Koç, Y.E. (2016). Brexit süreci, küresel ekonomi ve Türkiye: Fırsatlar ve tehditler. *SETA Perspektif*. Sayı:135.
- Koçak, D. (2018). Tarihsel süreç içerisinde Türkiye ile ABD arasında olan ilişkilerin gelişimi ve Türkiye-ABD ticaret antlaşması (1 Nisan 1939). *Atatürk Dergisi*, 7(1), 95-120.
- Kolat, Ş. (2006). *İkibinli yıllarda Türkiye-İsrail İlişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kotlu, E. (2007). *Yapısalcı ve post-yapısalcı sosyal teoride dil (Sosyal teoride bir model olarak dil)*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kou, S. ve Nakamura, M. (2005). Translationortransformation? A casestudy of languageandideology in theTaiwanese press. *Discourse&Society*, 16(3), 393-417.
- Köktürk, Ş., Eyri, S. (2013). Dilbilim ve göstergebilim: Ferdinand de Saussure ve göstergebilimi anlamak. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 2, 123-136.
- Köse, O. (2012). Rusya'nın Karadeniz'le ilk buluşması: İstanbul Antlaşması (13 Temmuz 1700). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (28), 199-220.
- Köstem, S. (2017). Astana görüşmeleri ve Rusya'nın Suriye'de çözüme bakışı. *Ortadoğu Analiz*, 9 (79), 18-19.

- Kurban, V. (2014). 1950-1960 yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(28), 253-282.
- Kurtoğlu, S. (2003). Haberin söylemini çözümlemek. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 17, 145-164.
- Küçük Durur, E. (2011). İnşacı yaklaşım içinde çerçeveleme kuramı ve haberin çerçevelenişi. *Atatürk İletişim Dergisi*, 2, 21-32.
- Lande, I. (2010). *The Role of Critical Discourse Analysis in the Translation of Political Texts*, Aarhus School of Business, Aarhus University Department of Language and Business Communication, Denmark.
- Lefevere, A. (1992a). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. London and New York: Routledge.
- Lefevere, A. (1992b). *Translation history culture: A sourcebook*. A. Lefevere (Ed.). London and New York: Routledge.
- Mahdiyan, M., Rahbar, M., Hosseini-Maasoum, S.M. (2013). Applying critical discourse analysis in translation of political speeches and interviews, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2 (1), 35-48. doi:10.5901/ajis/2013.v2n1p35.
- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Mumby, D. K. (1989). Ideology & the social construction of meaning: A communication perspective. *Communication Quarterly*, 37(4), 291-304.
- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies*. London: Routledge.
- Munday, J. (2007). Translation and ideology: A textual approach. *The Translator*. 13(2), 195-217.
- Onay, D. (2006). *Louis Althusser'de ideoloji ve bilinç ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Önder Erol, P. (2014). Bir toplumsal göstergebilim alanı olarak dil. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 207-214.
- Öz, E. (2017). Gramsci felsefesinin temel kavramları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (43), 601-610.
- Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Rusya ilişkileri: 1992-2010. *Bilge Strateji*, 3 (4), 37-82.
- Özcan, G. (2006). Türkiye İsrail yakınlaşmasında ilk on yılın ardından. M. Aydın, Ç. Erhan (Der.). *Beş Deniz Havzasında Türkiye* (s.323-359) içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 253-269.
- Özer, Ö. (2001). Kazanılmış hakkın tersine çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 olaylarının Türk basınında sunumu. *İletişim*, 9, 109-137.
- Özer, Ö. (2006). Medyaya yönelik kuramsal tanımlamalarla ilgili muhabirlere yapılan saha çalışması, *Selçuk İletişim*, 4 (2), 41-51.
- Özer, Ö. (2008). *İdeolojik atmosferin kapsama alanı: Bozüyük olaylarının Ortadoğu ve Ülkede Özgür Gündem gazetelerinde sunumu örneğinde haber söyleminde yapılan ideolojik üretime ilişkin yeni bir çözümleme*. E. Dağtaş (Der.). Türkiye'de Sivil İtaatsizlik Toplumsal Hareketler ve Basın (s.377-432) içinde. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Özer, Ö. (2010). *Liberal basın*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2011). *Haber söylem ideoloji-Eleştirel haber çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2015). *Teun Adrian Van Dijk'in örneğinde eleştirel söylem çözümlemesi*. B. Yıldırım (Ed.) İletişim araştırmalarında yöntemler (s.197-286) içinde. Konya: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2018). *Gökyüzüne çılgılık*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2019). *Kızılca kıyamet koparken: Britanya kültürel çalışmaları çerçevesinde özgün haber çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınları.
- İnternet: Özerkan, Ş. (2002). Medya, dil ve ideoloji. *Marmara İletişim Fakültesi Dergisi*, 63-76 Erişim adresi: file:///C:/Users/yr503859/Downloads/18461-40513-1-SM%20.pdf, Erişim tarihi: 22/03/2018
- Özkan Borsa, M. (2016). İki dünya savaşı arası dönemde İngiliz dış politikasının analizi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 81-102.
- Özkan, S.H. (2007). XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı-Rus ilişkileri ve Karadeniz'in güvenliği meselesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 14, 47-62.
- Özsoy, A. (2007). *1993 yılı radyomu istiyorum eylemleri: 'konuşan Türkiye radyosu' yayında*. E. Dağtaş (Der.). Türkiye'de sivil itaatsizlik toplumsal hareketler ve basın (s.153-196) içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özüdoğru, M. (2016). *Eleştirel söylemden eleştirel okumaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar*. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz. (Çev.). Z. Etöz (Der.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Purvis, T. ve Hunt, A. (1993). Söylem, ideoloji, söylem, ideoloji, söylem, ideoloji... S. Coşar (Çev.). *Moment Dergi*, 1(1), 9-36.

- Richardson, J. (2007). *Analyzing newspapers-an approach from critical discourse analysis*. Palgrave Macmillan
- Sancar Üşür, S. (1997). *İdeolojinin serüveni yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Saray, G. (2018). *Türkiye’de bilim gazeteciliği: 1945-2016 arasında yazılı basında yer alan nükleer enerji haberlerinin analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarınay, Y. Atatürk’ten günümüze Türk dış politikası hakkında genel bir değerlendirme (1923-1999). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16 (48). 857-886.
- Schaffner, C. (2004). Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*, 36, 1253-1269.
- Schaffner, C. (2009). *Functionalist approaches*. M. Baker and G. Saldanha (Ed.). Routledge Encyclopedia of Translation (2nd edition, s.115-121) içinde. London and New York: Routledge.
- Schaffner, C. ve Bassnett, S. (2010). *Politics, media and translation: Exploring synergies*. C. Schaffner and S. Bassnett (Ed.). Political discourse, media and translation (s. 1-30) içinde. Cambridge Scholars Publishing
- Schlapp, H. (2013). *Medya uygulamaları üzerine çalışmalar, gazeteciliğe giriş, mesleğe yönelik ders kitabı*. I. Aygün (Çev.), (2. Basım), Ankara: Vestalya Eyaletler Yayınevi
- Selçuk, A. ve Şeker, M. (2012). *Danıştay saldırısı haberlerinde söylem ve ideoloji*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Shahsavar, Z., Naderi, M.S.M. (2015). Investigating the influence of ideology on translation: A critical discourse analysis of “A Tale of Two Cities” and its Persian translations, *International Journal of English Language & Translation Studies*, 3 (1), 35-48.
- Shoemaker P. ve Reese, S.D. (2014). *İdeolojinin medya içeriği üzerindeki etkisi*. S.İrvan (Der.). Medya kültür siyaset (3.baskı, s.97-133) içinde. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Shoemaker, P. ve Reese, S.D. (1996). *Mediating the message, theories of influences on mass media content*. USA: Longman.
- Shuping, E. (2013). Translation as rewriting. *International Journal of Humanities and Social Science*. 3 (18), 55-59.
- Sözen, E. (1999). *Söylem, belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Sucu, İ. (2012). Althusser'in gözünden ideoloji ve ideolojinin bir taşıyıcısı olarak yeni Medya, *Selçuk İletişim Fakültesi Dergisi*, 7(3), 30-41.
- Sungur, S. (2007). Marksist düşünce sisteminde kitle kültürü ve televizyonda yayınlanan çizgi filmlerin ideolojik işlevlerine bir bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30, 125-140.
- Şahtahtı S., Şahbazov, R. (2016). Uçak krizinin Türkiye-Rusya ekonomik ilişkilerine etkisi. *EkoAvrasya*, 33, 22-25.
- Şeker, M. (2003). *Özel televizyonlarda haberin seçimi ve yapılandırılması (NTV, ATV ve SHOW TV örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, A. (2015). *İletişim araştırmalarında paradigma değişimi*. B. Yıldırım (Ed.). İletişim araştırmalarında yöntemler: Uygulama ve örneklerle (s. 155-197) içinde. Konya: Literatürk Yayınları.
- Şimşir, B.N. (2005). Musul sorunu ve Türkiye-İngiltere-İrak ilişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21(63), 859-916.
- Tahincioğlu, N. Y. (2017). Eleştirel haber çalışmalarının ötesine geçmek: Haberde muhâlefetin olanakları üzerine bir tartışma. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 105-126.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2014). *Çevirinin abc'si*. (2. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Talbot, M. (2007). *Media discourse: Representation and interaction*. Edinburg University Press.
- Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin stratejik önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1510-1539.
- Telci, İ.N; Efe, İ.; Kardaş, T.; Çağlar, İ. (Ed.) 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası. *SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*.
- Tellal, E. (2003a). *SSCB'yle İlişkiler*. B. Oran (Ed.), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980 (s. 499-521) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tellal, E. (2003b). *SSCB'yle İlişkiler*. B. Oran (Ed.), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001 (s. 158-166) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Temel, M. (1998). Ulusal çıkar politikası açısından İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ve Millî Mücadeleye bakışı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 120-134.
- The UK's relations with Turkey. *House of Commons Foreign Affairs Committee*, Tenth Report of Session 2016-17.

- Tokgöz, O. (1981). *Temel gazetecilik*. 100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi: 19. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 476.
- Tomgüshehan, T. (2017). *Türkiye'de çözüm sürecinde yazılı basının eleştirel söylem analizi: Sabah ve Özgür Gündem gazeteleri örnek olayı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi, Medya ve İletişim Çalışmaları, Lefkoşa.
- Topsakal, İ. (2016). Tarihi süreçte Rusya-Türkiye ilişkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 33-53.
- Torfin, J. (2005). *Discourse theory: Achievements, arguments, and challenges*. D. Howarth, D. Torfin, J. Torfin (Ed.). *Discourse Theory in European Politics Identity Policy and Governance* (s.1-31) içinde. New York: Palgrave Macmillan.
- Toruk, S. ve Sine, R. (2012). Haber söylem üretimindeki ideolojik etki: Wikileaks haberleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 351-378.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Töre, S. (2015). *Translationandideology: A study of paratexts of Turkishtranslations of the Kurdish Mesnevi Mem ü Zin in the republican period*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuğrul, Ş. (2018). *Terör Olaylarının Haber Söylemi Bağlamında Televizyon Haberlerinde Sunumu Örnek Olay: İstanbul Havalimanı Saldırısının Nitel Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tüysüzoğlu, G. (2016). Düşen uçağın gölgesinde Rusya-Türkiye ilişkileri, *EkoAvrasya*, 33, 14-20.
- Tymoczko, M. (2010). *Enlarging translation, empowering translators*. 2nd ed. London and New York: Routledge.
- Uçan, G. (2012). Millî kimliğin inşası: Bir terör olayı örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 19-39.
- Ulusoy, K. (2009). Tarih Eğitiminde Hermeneutik Yaklaşım, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 51-68.
- Ulutaş, U. (2016). Diplomatik Normalleşme Türkiye-İsrail İlişkilerini Neler Bekliyor?, *SETA*, 167.
- Umunç, C. (2014). Soykırımı inkâr yasa tasarısının Fransız basınında sunumunun eleştirel söylem analizi: Le monde ve Le figaro gazeteleri, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 491-511.
- Usul, A.R. (2011). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri 2010*. B. Duran, K. İnat, M. Özcan (Der.). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010* (s. 201-223) içinde, Ankara: SETA Vakfı.

- Uzer, U. (2011). Türkiye-İsrail ilişkilerinde bunalım, *Ortadoğu Etütleri*, 2 (2), 137-168.
- Uzgel, İ., ve Kürkçüoğlu, Ö. (2003). *Batı Avrupa'yla İlişkiler*. B. Oran (Ed.) Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I (s. 139-147) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ülman, H. (1968). Türk dış politikasına yön veren etkenler (1923-1968) I. A.Ü. SBF Dergisi, 23(3). 241-273.
- Ülman, H. ve Sander, O. (1972). Türk dış politikasına yön veren etkenler (1923-1968) II, A.Ü. SBF Dergisi, 27(1), 1-24.
- Ünal, S. (2015). *Siber uzamın güvenlikleştirilmesi söylemi: Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği örnekleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Valdeon, A.R. (2007). *Ideological independence or negative mediation: BBC Mundo and CNN en Espanol's reporting of Madrid's terrorist attacks*. S.M. Carr (Haz.). Translating and Interpreting Conflict (s. 99-119) içinde. Rodopi, Amsterdam/New York.
- Van Dijk, T. A. (1983). Discourse analysis: Its development and application to the structure of news, *Journal of Communication*, 33(2), 20-43.
- Van Dijk, T.A. (1985). *Handbook of Discourse Analysis*. 4 Vols. London: Widdowson Academic Press.
- Van Dijk, T.A. (1988a). *News as discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence ErlbaumAssociates.
- Van Dijk, T.A. (1988b). *News analysis. Case studies of international and national news in the press*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Van Dijk, T. A. (1989). Structures of discourse and structures of power, *Communication Yearbook* 12, 12(1), 18-59.
- Van Dijk, T. A. (1991a). *Racism and the Press*, London and New York: Routledge.
- Van Dijk, T. (1991b). *Media contents: The interdisciplinary study of news as discourse*. K.B. Jensen ve N.W. Jankowski (Ed.). A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research (s.108-120) içinde. London: Routledge.
- Van Dijk, T.A. (1993a). Principles of discourse analysis. *Discourse&Society*, 4(2), 249-283.
- Van Dijk, T. A. (1993b). *The interdisciplinary study of news as discourse*. K. B. Jensen ve N. W. Jankowski (Ed.). A handbook of qualitative methodologies for mass communication research (s.108-120) içinde. London: Routledge.
- Van Dijk T. A. (1995). Aims of critical discourse analysis, *Japanese Discourse*, 1, 17-27.

- Van Dijk, T.A. (1997). *Opinions and ideologies in the press*. Approaches to media discourse (s.21-62) içinde. Blackwell.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Discourse and ideology*. Discourse Studies: A multidisciplinary introduction (s.379-407) içinde. London: Sage.
- Van Dijk, T.A. (2001a). *Critical discourse analysis*. D.Schiffrin, D. Tannen (Ed.), Handbook of discourseanalysis (s.352-371) içinde. Malden: Blackwell.
- Van Dijk, T.A. (2001b). *Multidisciplinary CDA: A plea for diversity*. R. Wodak and M. Meyer (Ed.). Methods of Critical Discourse Analysis (s.95-120) içinde. London: Sage Publication.
- Van Dijk, T. A. (2002). Discourse, ideology and context. *Journal of Asian Economics*, 35, (1-2). 11-40.
- Van Dijk, T.A. (2002). *Political discourse and ideology*. U. Lorda and M. Ribas (Ed.). Anàlisi del discurs polític (s.15-34) içinde. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, IULA.
- Van Dijk, T.A. (2009). *Critical discourse studies: A sociocognitive approach*. R. Wodak ve M. Meyer (Ed.). Methods of Critical Discourse Analysis (s.62-85) içinde. London: Sage.
- Van Dijk, T. A. (2015a). *Söylem ve ideoloji: çok alanlı bir yaklaşım*. B.Çoban ve Z. Özarslan (Haz.). Söylem ve ideoloji (s.15-100) içinde. İstanbul: Su Yayınları
- Van Dijk, T. A. (2015b). *Critical discourse analysis*. D.Tannen, H.E. Hamilton, D. Schiffrin (Ed.), The Handbook of Discourse Analysis (2nd Edition, s.466-485) içinde. John Wiley&Sons, Inc
- Van Dijk, T. A. (2016). *Sociocognitive discourse studies*. J. Richardson ve J. Flowerdew (Ed.). Handbook of discourseanalysis (s.1-26) içinde. Routledge.
- Wodak, R. (2001). *What is CDA is about-a summary of its history, important concepts and its development*. R.Wodak ve M. Meyer (Ed.). Methods of Critical Discourse Analysis (s.1-14) içinde. London: Sage.
- Wodak, R., Meyer, M., (2009). *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology*. R. Wodak, M. Meyer (Ed), Methods of Critical Discourse Analysis (s.1-33) içinde, London: Sage
- Woollacott, J. (2005). *Messages and meanings*. M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran, J. Woollacott (Ed.). Culture, society and the media (s. 87-110) içinde. London and New York: Routledge.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları

- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Ankara: dipnot Yayınları
- Yeşilot, O., Özdemir, B. (2016). Türk-Rus ilişkilerinin geleceği: Rekabet mi? İş Birliği mi?. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2). 55-73. doi: 10.16985/MTAD.2016227942
- Yetim, M. ve Erdağ, R. (2018). Uluslararası ilişkilerde eleştirel söylem analizi: Revizyonist söylemin gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 79-100.
- Yılmaz, M.E. (2010). Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze, *Akademik Orta Doğu*, 4(2), 49-65.
- Yılmaz, S.H. (2013). *Siyasal nefret söylemi ve medya*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Zanotti, J. and Thomas, C. (2018). Turkey: Background and U.S. relations. *Congressional Research Service*
- Zareh-Behtash, E. and Chalabi, K. (2016). Ideology in translation: the impact of sociopolitical factors on lexical equivalents in two Persian translations of Animal Farm. *Translation Journal*. 19,1-9.
- Zengin, C. (2015). *İngiltere'nin Suriye krizindeki tutumu*. Bilgesam Analiz, No.1274.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DURAL, Seda
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 1982, Gaziantep
Medeni hali : Bekar
Telefon : (0539) 291 21 81
e-mail : sedadural1@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi / Mütercim-Tercümanlık Bölümü	Devam Ediyor
Yüksek Lisans	Ankara Üniversitesi/Karşılaştırmalı Uluslararası Siyaset Bölümü	2015
Lisans	Hacettepe Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	2003
Lise	Gaziantep Lisesi	1999

YabancıDil

İngilizce

Yayınlar

1. Politik Söylem Bağlamında İsrail'in Medya Aracılığıyla Ötekileştirme Politikası, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(41), 267-294.

Hobiler

-

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

